DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

CİLT
3

MİHAİL
ŞOLOHOV

DURGUN DON

TÜRKÇESİ:
METE ERGİN-GANİ YENER

yordam
edebiyat

Mete Ergin *(28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)*

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Lev Tolstoy, Jack London, Mihail Şolohov, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Gani Yener *(1929 -)*

Emektar çevirmenlerimizdendir. Mihail Şolohov'un *Durgun Don* eserinin yanı sıra, *Vadim O Kadar Yeşildi ki* (R. Llewellyn), *Chillon Mahpusu* (Lord Byron), *Nil Cinayeti* (A. Christie) gibi eserleri Türkçeye kazandırdı. Ayrıca, çok sayıda çocuk kitabı çevirisi vardır.

• • •

Mete Ergin ile Gani Yener'in İngilizceden yaptığı *Durgun Don* çevirisi Hasan Âli Ediz tarafından Rusça aslıyla karşılaştırılmış, ilk olarak 1965 yılında Altın Kitaplar tarafından dört cilt halinde yayımlanmıştır. Yordam Edebiyat'ın bu basımında, çevirmenler tarafından gözden geçirilen Engin Yayıncılık basımı (Yeniden Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Basım, 1991) esas alınmıştır.

Eserin orijinal adı:
Тихий Дон - Tihiy Don

Mete Ergin - Gani Yener
***Durgun Don* çevirisinin**
önceki basımları:

1965-1971, Altın Kitaplar (4 cilt)
(Üç Basım)

1982-1988, Sosyal Yayınlar (4 cilt)
(Beş Basım)

1990-2010, Engin Yayıncılık (4 cilt)
(İki Basım)

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

ROMAN

TÜRKÇESİ
METE ERGİN — GANİ YENER

RUSÇA ASLIYLA KARŞILAŞTIRAN:
HASAN ÂLİ EDİZ

ÜÇÜNCÜ KİTAP

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 33 • **Durgun Don** III • Mihail Şolohov
ISBN 978-605-172-245-0 (Tk) - 978-605-172-248-1
Türkçesi: Mete Ergin - Gani Yener • *Düzeltme:* Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Ocak 2018 • *İkinci Basım*: Mayıs 2019
© Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
instagram.com/yordamkitap

Baskı: **İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri** (Sertifika No: 10614)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 496 11 11

DURGUN DON

ROMAN

Ey Babamız, durgun ve şanlı Don.
Velinimetimiz bizim, Don İvanoviç,
Adın kutsal,
Ünün büyük, temizdir.
Ama bir zamanlar hızlı akardın sen, ey Don,
Hızlı ve temiz.
Oysa şimdi, ey Don, çamurlu akıyorsun,
Aktıkça çamurlanıyor, aktıkça bulanıyorsun.
İşte o vakit, durgun ve şanlı Don konuştu:
"Nasıl olur da çamurlu akmam?
Güzel şahinlerimi, Don Kazaklarını,
Uzaklara uçurdum.
Onlar uzaklardayken, sularım, kıyılarımı yer de yer,
Ve onlar uzaklardayken.
Sarı kumlarımın ince kıvrımları uzar da gider."

Eski Kazak Şarkısı

ÜÇÜNCÜ KİTAP

ALTINCI BÖLÜM

I

1918 Nisanında, Don bölgesinde büyük bir yarılma oldu. Kuzey ilçelerinin –Koper, Ust-Medveditsa ve yukarı Don ırmaklarının suladığı ilçelerin– cepheden dönen Kazakları, Kızıl Muhafız müfrezeleriyle birlikte geri çekildi, aşağı Don ilçelerinin Kazakları da onları süre süre bölgenin sınırlarına doğru sıkıştırdı.

Koper ilçesi Kazakları hemen hemen son neferine kadar Kızıllara katılmış ve Ust-Medveditskaya ilçesi Kazaklarının aşağı yukarı yarısıyla, yukarı Don Kazaklarının çok az bir bölümü tarafından desteklenmişti.

Bu büyük bölünme ancak 1918'de tamamlandı. Ne var ki bölünmenin başlangıcı yüzyıllarca öncesine; ne verimli toprakları, ne bağları ne de işe yarar avcılık ve balıkçılık alanları bulunan, yoksul kuzeyli Kazakların zaman zaman Çerkask'tan ayrılıp, diledikleri gibi Büyük Rusya topraklarına indiği, Stenka Razin'den bu yana bütün ayaklanmaların belli başlı kalelerini oluşturduğu dönemlere dayanır. Çarlık idaresinin mutlakiyet rejimi altında ezilen bütün eyalette huzursuzluğun kaynadığı daha sonraki dönemlerde bile, açıktan açığa başkaldıran ve atamanlarının önderliğinde çarlık sistemini temellerine kadar sarsan, imparatorun birlikleriyle savaşan, Don'da mavna konvoylarını vuran, ta Volga'ya kadar uzanıp Zaporojye'nin sindirilmiş Kazaklarını ayaklanmaya kışkırtanlar hep yukarı ilçelerin Kazaklarıydı.

Nisan sonunda Kızıllar Don bölgesinin üçte ikisini boşalttı. Bir çeşit yerel hükümet kurulması zorunluluğu doğdu ve Don Geçici Hükümeti üyeleriyle ilçelerden ve ordu birliklerinden gelecek delegelerle bir konsey toplanması, toplantı tarihi olarak da 28 Nisan günü kararlaştırıldı.

Tatarski köyüne Vyeşenskaya atamanından gelen bir bildiride, ayın 22'sinde Vyeşenskaya'da, konseye gönderilecek delegelerin seçilmesi için bir toplantı yapılacağı haber veriliyordu. Miron Korşunov, bildiriyi köy toplantısında okudu ve köylü Vyeşenskaya'ya Miron'u, Bogatiryov Dede'yi, bir de Panteley Melehov'u göndermeye karar verdi.

Vyeşenskaya'daki toplantıda Panteley Melehov, Ordu Konseyine delege seçildi. Panteley aynı gün köyüne döndü ve Novoçerkask'a zamanında varabilmek için, ertesi sabah Miron Korşunov'la birlikte Millerovo'ya hareket etmeye karar verdi. Miron gazyağı, sabun ve ev ihtiyaçları için başka şeyler satın almak, aynı zamanda Mokov'a birkaç kalbur ile değirmen milinin yatağı için döküm madeni alarak biraz para kazanmak amacıyla gitmek istiyordu Millerovo'ya.

Şafak sökerken yola çıktılar. Miron Korşunov'un yağız atları ufak arabayı kolaylıkla çekiyordu. İki adam, rengârenk hasır arabada yan yana oturuyordu. Köyün üst başındaki tepeye vardıklarında konuşmaya başladılar. Millerovo'da Almanlar bulunduğu için Miron kaygılı bir tavırla sordu:

"Almanlar bizi vurmaya filan kalkar mı dersin? Kaba saba heriflerdir onlar."

"Hayır," diye ona güven verdi Panteley. "Geçen gün Matvey Kaşulin, Millerovo'daydı, heriflerin korktuğunu söylüyor. Kazaklara dokunmaya cesaret edemezler."

Miron gülümsedi; gülümsemesi kızıl sakalının içinde kayboldu. Vişne dalından kamçısıyla oynuyordu. Besbelli yüreği biraz daha ferahlamıştı; konuşmayı başka konulara çevirdi:

"Nasıl bir hükümet kurulmalı, ne dersin?" diye sordu. "Bir atamanımız olacak. Bizden biri. Kazak!"

"İnşallah! İyi bir ataman seçin bari. Çingene atı nasıl incelerse, siz de öyle iyice inceleyin o generalleri."

"İnceleriz. Don Kazakları arasında hâlâ akıllı kişiler var."

"Olabilir dünürüm... ama aptallar da var." Miron'un gözlerinin kenarları kırış kırış oldu, çilli yüzü kederli bir ifadeyle bulutlandı.

"Benim Mitka'yı adam edebilirim sanmıştım, okuyup subay olmasını istiyordum, ama kilise okulunu bile bitiremedi, daha ikinci kış kaçtı okuldan."

Bir dakika kadar sustular; Bolşeviklerin peşine düşen oğullarını düşünüyorlardı. Araba arızalı yolda sarsıntılarla, hoplaya zıplaya gidiyordu; araba sarsıldıkça iki ihtiyar da ağa düşmüş balık gibi birbirlerinin üstüne üstüne gelip çarpışıyordu.

Panteley, "Acaba bizim Kazaklar şimdi nerede ola?" diye içini çekerek sordu.

"Koper'e kadar çıkmışlar. Fedot geçen gün köye döndü, atını kaybetmiş. Tişanskaya'ya doğru ilerlediklerini söyledi."

Yine sustular. Bir rüzgâr sırtlarını üşüttü. Artlarında, Don'un ötesinde, şafağın alev alev ateşi ormanları, çayırları, gölleri, koruların içindeki açıklıkları sessizce, görkemle tutuşturuyordu. Kumluk bayır sapsarı bir bal peteğine benziyor, rüzgârın yığdığı ufak kum tepeciklerinden donuk bir tunç rengi yansıyordu.

Bahar nazlı nazlı geliyordu. Ormanlık arazinin maviye çalan yeşili, yerini çeşitli tonlarda yeşil bir örtüye bırakmış, bozkır çiçeklerle bezenmiş, sel suları çekilmiş ve çukurda kalan sulak çayırlarda pırıl pırıl sayısız gölcükler bırakmıştı, ama dik yamaçların kuytularında, havanın yumuşamasıyla göz göz olmuş karlar meydan okurcasına beyaz, hâlâ ışıltılar saçıyordu.

Millerovo'ya ertesi akşam vardılar ve geceyi tahıl deposunun yakınlarında oturan Ukraynalı bir tanıdıklarının evinde geçirdiler. Ertesi sabah kahvaltıdan sonra Panteley istasyona gitti. Miron da atlarını koşup alışverişe çıktı. Demiryolu geçidini kazasız belasız aştı ve o sırada, ömründe ilk kez Alman gördü. Üç muhafız, Miron'un önünde yolun bir tarafından öbür tarafına geçiyordu. İçlerinden kısa boylu, gür sakallı biri elini salladı.

Miron kaygıyla dudaklarını ısırarak atları durdurmak için dizginlere asıldı. Almanlar yanına geldi. Uzun boylu, besili bir Prusyalı, pırıl pırıl parlayan beyaz dişlerini meydana çıkaran bir gülümsemeyle, "Şuraya bakın, sahici bir Kazak, hem de canlı!" dedi. "Üstelik sırtında üniforması da var. Oğulları bize karşı savaşmıştır herhalde. Berlin'e gönderelim şunu. Merakla seyrederler."

"Bize atları gerekli onun, kendisinin canı cehenneme!" Gür, yanık kahverengi sakallı olan, atların baş tarafından sakınarak dolandı, arabaya yaklaştı.

"İn bakalım aşağı ihtiyar! Değirmenden istasyona un götüreceğiz; atların lazım bize. İn aşağı dedim! Sonra komutandan alırsın atlarını." Eliyle değirmeni gösterdi ve ne demek istediğini çok iyi anlatan bir hareketle, Miron'u arabadan inmeye davet etti. Almanın iki arkadaşı dönüp değirmene doğru yürüdü. Arada bir geriye bakıp bakıp gülüyorlardı. Miron'un yüzü yeşile çalar kurşuni bir renk aldı, çevik bir hareketle arabadan aşağı atladı ve hayvanları yürütmek için atların başına gitti.

Kafasından şimşek gibi, 'Panteley'in yanımda olmaması ne yazık!' düşüncesi geçti, içini bir ürperti kapladı. 'Atları alacaklar. Ne demeye yalnız başıma çıktım yola!'

Alman dudaklarını büzerek Miron'u kolundan yakaladı ve değirmene doğru dönmesini işaret etti.

Miron bembeyaz kesilerek, "Bırak!" diye kolunu çekip kurtardı. "Çek şu temiz ellerini atlarımdan, alamazsın onları!"

Miron'un sesinin tonundan onun ne demek istediğini anlamıştı Alman. Mavimsi beyaz dişlerini göstererek gözlerini sert sert Kazak'a dikti; otoriter sesinde sinirli bir eda vardı. Elini, omzunda asılı tüfeğinin kayışına götürdü, ama tam o sırada Miron'un aklına gençliği geldi. Almanın elmacık kemiğinin üstüne bir muşta attı. Adamın kafası geriye doğru kaykıldı, miğferinin çene kayışı koptu. Alman boylu boyunca yere yuvarlandı, kan tükürerek ayağa kalkmaya çalışırken, Miron kafasının ardına bir yumruk daha indirdi, çevresine bir göz attı ve askerin tüfeğini kaptı. Kafası hızlı çalışıyordu. Miron atları geriye çevirirken, artık askerin arkasından ateş edemeyeceğini biliyordu; biricik korkusu, istasyondaki öteki Almanların onu görmesiydi. Yağız atlar şimdiye kadar hiç böylesine bir hızla koşmamıştı! Arabanın tekerlekleri bir düğünde bile böylesine takırdamamıştı. 'Tanrım, sen beni koru! Sen beni kurtar ulu Tanrım! Tanrı baba aşkına!' diye mırıldanıp duruyordu Miron kamçıyı veriştirirken. İçine işlemiş tamahkârlığı az daha felaketine neden olacaktı. Eşyasını almak için Ukraynalının evine gitmek istiyordu. Ne var ki, sağduyusu ağır bastı, kasabadan çıktı Miron. İlk köye kadar olan yirmi versti (sonradan kendisinin anlattığı gibi), ateşten arabasında giden İlyas peygamberden hızlı aldı. Ukraynalı bir tanıdığının avlusuna daldı ve bir canlı

cenaze gibi, adama olanları anlatıp kendisini ve atlarını saklaması için yalvardı:

"Sakla beni! Ne istersen veririm! Yeter ki beni ölümden kurtar, bir yere sakla. Sana bir koyun sürüsü gönderirim. En iyi koyunlarımın yarısını hiç çekinmeden veririm," diye yalvar yakar olup söz verdi Miron, bir yandan da arabasını sundurmanın altına çekti.

Gece bastırana kadar Ukraynalının yanında kaldı, sonra tekrar yola koyuldu, bir deli gibi sürdü arabayı, köpük içinde bıraktı atları. Ancak Millerovo'yla arayı iyice açtıktan sonra dizginleri çekti. Bir sonraki köye varmazdan önce, ele geçirdiği tüfeği oturduğu yerin altından çıkardı, alt tarafına sabit kalemle Alman'ın adı yazılı olan tüfek kayışını inceledi ve rahat bir soluk alarak homurdandı:

'Yakalayamadınız işte beni, şeytanın dölleri. Yetişemediniz bana!'

Ne var ki Ukraynalıya vadettiği koyunları göndermedi Miron. O sonbahar, Ukraynalının köyüne uğradı ve adamın gözlerini umutla kendisine diktiğini görünce, "Bütün koyunlarımıza kıran girdi..." dedi. "Koyundan yana durumumuz çok kötü, ama sana kendi bahçemden armut getirdim biraz, eski günlerin hatırı için." Arabasından, yolculuk sırasında ezilmiş bir çuval armut çıkardı, gözlerini kurnaz kurnaz başka tarafa çevirerek, "Bizim armutlar güzeldir, çok güzel..." dedi ve çarçabuk veda etti.

Miron dörtnala Millerovo'dan kaçarken Panteley istasyondaydı. Genç bir Alman subay ona geçiş iznini yazdı, bir tercüman aracılığıyla sorular sordu ve ucuz bir puro yakıp iyilikçi bir tavırla, "Geçiş iznini al bakalım," dedi, "ama unutma, size aklı başında bir hükümet gerek. Kendinize bir başkan, bir çar, ne isterseniz onu seçin, yeter ki devlet idare etmesini bilsin ve Almanya'ya sadık bir siyaset izlesin."

Panteley hiç de dostça olmayan bakışlarını yiyecek gibi ona dikti, geçiş kâğıdını aldı, bilet almaya gitti. Novoçerkask'a varınca, kentteki genç subay kalabalığı onu şaşırttı. Subaylar sokakları dolduruyor, lokantalarda oturuyor, Ataman Sarayı ve konseyin toplanacağı mahkeme binası çevresinde kalabalık gruplar halinde toplanıyordu.

Panteley delegelere ayrılan evde kendi bölgesinden birçok Kazakla karşılaştı. Delegelerin çoğunluğunu Kazaklar oluşturuyordu; birkaç subay, subaylardan biraz daha çok da taşra aydınlarının temsilcileri

vardı. Konuşmalar belli belirsiz, bir taşra hükümeti kurma konusu çevresinde dönüyordu, ama yalnız bir şey açıkça ortaya çıkıyordu; bir ataman seçilmeliydi. Sevilen birkaç Kazak generalin adı ortaya atılıyor, adayların meziyetleri ayrı ayrı tartışılıyordu.

Panteley, Novoçerkask'a vardığı gün, akşam çayından sonra evinden getirdiği yiyeceklerin bir kısmını rahatça yemek için odasına çıktı. Masanın üzerine biraz kurutulmuş sazan koydu, ekmeği kesti. Komşu köylerden iki Kazakla daha başka birkaç kişi yemeğine ortak oldu. Cephedeki durumdan başlayarak konuşma yavaş yavaş hükümeti seçme konusuna geldi.

Seyrek sakallı bir Kazak içini çekerek, "Rahmetli General Kaledin'den daha iyisi bulunmazdı, toprağı bol olsun," dedi.

"Gerçekten de öyle," diye bir başkası onu destekledi.

Bölge delegesi bir üsteğmen heyecanla lafa karıştı:

"'Uygun adam yok,' da ne demek? General Krasnov'a ne olmuş?"

"Ne Krasnov'u?"

"Böyle bir soru sormaya utanmıyor musunuz beyler? Kendisi ünlü bir generaldir, Üçüncü Süvari Kolordusu komutanıdır; son derece zeki bir insan, bir St. George Şövalyesi, üstün yetenek sahibi bir alay komutanıdır."

Üsteğmenin ateşli ve aşırı övgü taşıyan sözlerine öfkelenen savaşçı alaylardan birinin temsilcisi bir delege, "Biz biliriz onun bütün yeteneklerini!" dedi. "Çok iyi bir generaldir! Alman savaşında gösterdi ne mal olduğunu! Eğer devrim çıkmasaydı, tugay komutanlığından öteye geçemezdi."

Üsteğmen buz gibi bir ses tonuyla, "General Krasnov'u tanımadığın halde bu şekilde konuşmaya nasıl cüret ediyorsun!" diye cevap verdi. "Ve herkesin saygı duyduğu bir generalden böyle bir dille nasıl söz edersin! Bir sıra neferi olduğunu unutmuş görünüyorsun."

Kazak şaşırarak mırıldandı:

"Ben sadece onun komutası altında askerlik yaptığımı söylemek istedim, Ekselans. Avusturya Cephesinde alayımızı dikenli teller üstüne sürmüştü. Onun için kendisini pek tutmazdık. Ama tabii, bambaşka bir insan olabilir!"

Panteley, "Generale St. George madalyasını boşuna mı vermişler sanıyorsun, budala!" diye Kazak'ın üstüne bir yürüdü, az daha

balığın kılçığı boğazına takılıyordu öfkesinden. "Sizler hep homurdanmaya alışmışsınız; her şey kötü sizce, hiçbir şeye dayanamazsınız siz. Biraz daha az konuşsanız bütün bu belalar gelmezdi başımıza. Saksağanlar siz de!"

Bütün Çerkask bölgesi tek vücut olmuş, Krasnov'u tutuyordu. Yaşlılar onu seviyordu. Çoğu Rus-Japon Savaşında onun emrinde çarpışmıştı. Subaylar onun geçmişini beğeniyordu; Krasnov hassa subaylığı yapmıştı, mükemmel bir eğitim görmüş, imparatorun sarayında imparatorun maiyetinde bulunmuştu. Liberal aydınlar da, onun sadece generallikle kalmayıp, subayların hayatları hakkında hikâyeleri çeşitli dergilerde yayımlanan ve bir asker olmasına rağmen kültürlü sayılabilecek bir yazar oluşunu beğeniyordu.

Delegeler arasında Krasnov'dan yana müthiş bir propaganda gidiyordu. Öteki generallerin adları anılmaz oldu. Krasnov'u destekleyen subaylar, Bogayevski'nin Denikin'le pek sıkı fıkı olduğunu ve eğer o ataman seçilirse, Bolşevikler tepelenip Beyaz Muhafızlar Moskova'ya girer girmez Kazakların bütün ayrıcalıklarıyla özerkliklerinin kısa zamanda kaldırılacağını yaydılar etrafa.

Krasnov'a karşı olanlar da vardı. Delegeler arasında bir öğretmen, generalin ününe gölge düşürmek için boşu boşuna uğraştı. Delegelerin dairelerini dolaşıp Kazakların kıllı kulaklarına zehrini akıttı durdu:

"Krasnov ha! Kokuşmuş bir generaldir o, yazarlığı ise daha da berbat! İki tarafa birden yaranmak istiyor yılan! Ulusal bir ün kazanmak, bir yandan da aklı sıra masum demokrat görünmek sevdasında. Sözlerime kulak verin, önüne çıkacak ilk alıcıya varıyla yoğuyla satacaktır Don'u bu herif! Bir hiçtir bu adam! Devlet adamlığı filan palavra. Bize Agayev gibi bir adam gerek. O bambaşkadır."

Ne var ki öğretmen boşuna nefes tüketti. Mayısın 1'inde, konseyin üçüncü günü, General Krasnov'u çağıran sesler duyulur duyulmaz, toplantıya katılanları bir heyecan kapladı.

Subayların şiddetle alkışladığını gören Kazaklar da acemi acemi avuçlarını birbirine vurmaya başladı. Ağır işten nasırlaşmış kara ellerinden, balkonu ve koridorları dolduran hanımların, subayların ve öğrencilerin yumuşak avuçlarından yükselen nazik alkış müziğine hiç benzemeyen kuru, kaba bir ses çıkıyordu.

Ama uzun boylu bir general iri adımlarla kürsüye doğru yürüyünce salon alkış sesleri ve yaşa nidalarıyla inledi. Yaşlı olmasına rağmen genç ve yakışıklı duran, göğsü nişanlarla, madalyalarla bezeli, kartpostal resmine poz verir gibi tavırlar takınan ve yüzünde derin bir heyecan ifadesi okunan bu general, orada bulunanların çoğunun gözünde eski İmparatorluğun görkemini belli belirsiz canlandırıyor gibiydi.

Panteley'in gözleri yaşardı, kasketinin içinden çıkardığı kırmızı bir mendile sümkürdü. 'İşte general dediğin böyle olur! Erkek adam olduğu bir bakışta anlaşılıyor! İmparatora benziyor biraz, hatta daha bile gösterişli. Vallahi insan bunu rahmetli Aleksandr sanabilir,' diye aklından geçirdi.

Konsey –Don Kurtuluş Konseyi diye biliniyordu– işini hiç acele etmeksizin yürütüyordu. Konsey başkanı Yüzbaşı Yanov'un önerisi üzerine, apolet ve her çeşit askerî rütbenin takılmasına ilişkin bir karar kabul edildi.

Krasnov çok iyi karşılanan bir konuşma yaptı. Lanet Bolşeviklerin pençesi altındaki Rusya'dan, Rusya'nın önceki görkeminden ve Don'un kaderinden dokunaklı bir dille söz etti. O anki durumun ana hatlarını çizdi, Alman işgaline kısaca dokundu ve Bolşevikler yenildikten sonra bağımsız bir Don'un mümkün olabileceğine değinerek söylevinin sonunu getirirken, kendisini onaylayanlar arasında coşkun bir heyecana yol açtı.

"Don bölgesini Askerî Konsey yönetecektir. Devrimle özgürlüklerine kavuşan Kazaklar, bütün o göz kamaştırıcı eski Kazak yaşayış düzenini yeniden kuracak ve biz, eski zamanlarda atalarımızın yaptığı gibi, çın çın öten güçlü seslerimizle şöyle bağıracağız. 'Biz durgun Don'un Kazakları, sana, taş yapılı Moskova'nın Beyaz Çarına hoş geldin deriz!'"

Aynı akşam Krasnov, onu çekimser otuz oya karşı yüz yedi oyla Don Kazakları Atamanı seçildi. Ne var ki bazı koşullarını konseye kabul ettirinceye kadar bu mevkiyi kabul etmedi. Ataman olarak sınırsız yetki, bazı temel yasaların da kabulünü istedi.

"Memleketimiz mahvolmak üzeredir! Bu mevkiyi ancak, atamana tam bir güven gösterilirse kabul edebilirim. Görevimi yaptığımdan iyice emin olarak çalışmalıyım; koşullar bunu gerektiriyor. Don'un

iradesinin yüce ifadesi olan konseyin tam güvenine sahip olduğum için, Bolşevik ahlak bozukluğunun ve anarşinin yerini, sağlam ve yasalara dayanan ölçülerin aldığından emin olmak isterim."

Yasal ölçüler, Don'un şimdiki durumuna uydurulmak üzere azıcık değiştirilen eski imparatorluk rejimi yasalarından başka bir şey olmadığı için, konsey bunları seve seve kabul etti. Hatta Krasnov'un önerdiği bayrak bile eski günleri hatırlatıyordu: Kazakları, göçmenleri ve Kalmukları temsilen mavi, kırmızı ve sarı şeritler. Yalnız hükümet arması Kazak ruhuna uydurulmak için esaslı bir değişikliğe uğratılmıştı. Kanatlarını açmış, tırnaklarını çıkarmış iki başlı yırtıcı kartal yerine, yeni arma, kılıç, tüfek ve cephaneyle silahlanmış, bir şarap fıçısına ata biner gibi oturmuş, başında kalpak olan çıplak bir Kazak'ı temsil ediyordu.

Basit kafalı, dalkavuk yaradılışlı bir delege uşaklara yakışır bir soru sordu:

"Ekselans acaba temel yasalarda bir değişiklik önerecekler mi?"

Krasnov iltifatkâr bir tavırla gülümsedi ve bir şaka yapmanın sırası geldiğine hükmetti. Herkesin dikkat ve onayını kazanmış biri edasıyla kalabalığı süzdükten sonra cevap verdi:

"Evet, sanırım bir öneride bulunabilirim. Bayrak, arma ve ulusal marşla ilgili yüz kırk sekiz, kırk dokuz ve yüz ellinci maddeler üzerine Kızıl bayraktan gayrı her bayrağı, Yahudilerin beş yıldızlı armasından gayrı her armayı ve Enternasyonal'den gayrı her ulusal marşı kabul etmeye hazırım."

Konsey gülüşmeler arasında bu öneriyi kabul etti ve uzun bir zaman atamanın bu şakası ağızdan ağıza dolaştı.

5 Mayısta konsey dağıldı. Son söylevler verildi. Krasnov'un sağ kolu, Güney Grubu Komutanı Albay Denisov, ülkenin altını üstüne getiren Bolşevikleri yakın zamanda mahvedeceğine söz verdi. Ataman seçiminde gösterdikleri başarıdan ve cepheden en son alınan haberlerden duydukları büyük sevinç ve gönül rahatlığı içinde, delegeler evlerinin yolunu tuttu.

Son derece duygulanan ve sevincinden kabına sığamayan Panteley, Novoçerkask'tan dönüş trenine bindi. Atamanlığın iyi ellere geçtiğine, Bolşeviklerin çabucak yenileceğine ve oğullarının kısa süre için-

de çiftlik işlerinin başına döneceğine sarsılmaz bir inanç besliyordu. Trende dirseklerini açılır kapanır masaya dayamış otururken bile Don ulusal marşının veda ezgilerini hâlâ duyar gibiydi. Ona taze bir güç veren kelimeler bilincinin derinliklerine işlemişti ve ona öyle geliyordu ki, "durgun ve Hıristiyan Don," gerçekten de "uyanık ve heyecan verici"ydi.

Ama tren daha Novoçerkask'tan fazla uzaklaşmadan, pencereden Bavyera süvarilerinin ileri karakol kuvvetlerini gördü. Bir atlı grubu demiryolu hattı yanından trene doğru geliyordu. Süvariler eyerlerinde rahat oturuyordu ve parlak tüylü, kısa kuyruklu atların sağrıları güneşin altında pırıl pırıl parlıyordu. Kaşları acıyla çatılarak öne doğru eğilen Panteley, atların Kazak topraklarını çiğneyen muzaffer toynaklarını seyretti. Atlılar geçtikten sonra, geniş sırtını pencereye verip kamburunu çıkararak uzun süre derin derin soluyarak oturdu.

II

DON'DAN kalkıp Ukrayna'dan geçerek Almanya'ya beyaz un, tereyağı, yumurta ve sığır götüren dizi dizi yük arabaları uzayıp gidiyordu. Her arabayı, gri-mavi üniformalı, sipersiz yuvarlak kasket giymiş süngülü bir Alman eri koruyordu; iyi deriden yapılmış Alman çizmeleri nalçalı topuklarıyla Don yollarını dövüyordu. Bavyeralı süvariler atlarını Don'da suvarıyordu. Ama Don-Ukrayna sınırında, silah altına alınmış genç Kazaklar, Petlura alaylarına karşı çarpışıyordu. Yeni kurulan On İkinci Don Kazakları Alayının hemen hemen yarısı, bir parça daha Ukrayna toprağı zaptedebilmek için Strabelsk yakınlarında çarpışmada can verdi.

Kuzeyde, Ust-Medveditskaya Stanitsası birkaç kere el değiştirdi. Önce bir Kızıl Ordu Kazak müfrezesi tarafından ele geçirildi, ama bir saat içinde Alekseyev'in Beyaz çeteciler müfrezesi onları sürüp attı ve sokaklar, çetenin belkemiğini meydana getiren lise ve kolej öğrencileriyle doldu.

Yukarı Don Kazakları, stanitsaları birbiri ardı sıra kaybederek, Kızıllarla birlikte Saratov eyaletinin sınırlarına doğru çekildi. Yaz sonunda hemen hemen bütün Koper bölgesini boşaltmışlar ve silah ta-

şıyabilecek her yaşta Kazak'tan kurulu Don Ordusu sınır boyunu ele geçirmişti.

Yeniden örgütlenen ve Novoçerkask'tan gelen subaylarla takviye edilen ordu, gerçek bir vurucu kuvvet halini almaya başlıyordu. Çeşitli ilçelerden gönderilen ufak müfrezeler karışık olduğu için, Alman savaşından sağ çıkan askerlerle yeniden muvazzaf alaylar kuruluyor, alaylardan tümenler meydana getiriliyor ve karargâhlarda askerlikten yetişme teğmenlerin yerine kıdemli albaylar atanırken, bir yandan da yavaş yavaş komutanlar bile değiştiriliyordu.

Yaz sonunda ordu Don sınırlarını aşmış, Voronej eyaletinin en yakındaki köylerini işgal etmiş ve Boguçar adlı taşra kentini kuşatmıştı.

• • •

Tatarski köyünden, Piyotr Melehov'un komutasındaki Kazak Bölüğü köyler, stanitsalar arasından geçerek dört günden beri kuzeye doğru yürümekteydi. Bölüğün sağ tarafında bir yerde, Kızıl Muhafızlar çarpışmayı göze almaksızın demiryolu hattına doğru çekiliyordu. Kazaklar yürüyüşleri sırasında hiç düşman izine rastlamadı. Hızlı yol almıyorlardı. Piyotr ve onunla birlikte bütün Kazaklar, konuyu tartışmaya bile gerek görmeksizin, ölümlerine giderken acele etmenin anlamı olmadığına ve günde otuz verstten fazla yol almamaya karar vermişti.

Beşinci gün Koper Irmağını aştılar. Çayırlığın üstünü muslinden* bir perde gibi oğul halinde tatarcıklar kaplamıştı; incecik, titreşimli vızıltılarının ardı arkası kesilmiyordu. Tatarcıklar atların, atlıların kulaklarına, gözlerine doluyordu. Atlar aksırıyor, başlarını sarsıyor, Kazaklar kollarını sallıyor ve sürekli kendi memleketlerinin ürünü olan tütünden içiyordu.

Hristonya sulanan gözünü kol yeniyle silerken, "Bir bu eksikti şimdi!" diye homurdandı.

Gregor sırıtarak, "Gözüne mi kaçtı?" diye sordu.

"Zehirli olmalı, fena halde yakıyor gözümü!"

Hristonya kanlanmış gözkapağını yukarı çekip nasırlı parmağını gözüne bastırdı, sonra dudaklarını büzerek bir süre elinin tersiyle gözlerini ovuşturdu.

---

* Muslin: Sık dokunmuş, parlak, ince, yumuşak bir tür kumaş.

Gregor, Hristonya'nın yanında at sürüyordu. Tatarski'den ayrıldıkları günden beri bir aradaydılar. Son birkaç hafta içinde eskisinden de çok şişmanlayan ve her zamankinden çok kadınca bir görünüş alan Anikuşka da yanlarından ayrılmaz olmuştu.

Bölük yüz kişiyi bulmuyordu. Piyotr'un yardımcısı, Tatarskili bir aileye içgüvey giren Başçavuş Latişev'di. Gregor'a takım komutanlığı verilmişti. Onun komutasındaki Kazakların hemen hemen hepsi de köyün alt ucundan toplanmış kimselerdi: Hristonya, Anikuşka, Fedot Bodovskov, Martin Şamil, İvan Tomilin, fasulye sırığına benzeyen Borşçiyov, ayıya benzeyen Zahar Korolyov, Prohor Zikov, Çingene kanından gelme Merkulov, Yepifan Maksayev, Yegor Sinilin ve daha başka bir sürü genç Kazak.

İkinci Takıma Nikolay Koşevoy, Üçüncü Takıma Yakov Koloveidin, Dördüncü Takıma da Potyolkov'un idamından sonra bizzat General Alferov tarafından üst çavuşluğa yükseltilen Mitka Korşunov komuta ediyordu.

Bölük İngiliz süratlisi ile ilerleyerek atları kızıştırıyordu. Yol, sel sularının doldurduğu çukurların yanından dolanıyor, söğütler ve sazlarla kaplı çukurlara dalıyor ve çayırların ortasından döne kıvrıla geçiyordu.

Naili Yakov'un pes perdeden çıkan bas kahkahası arka sıralarda gümbürdüyor ve yine Potyolkov'un yoldaşlarının kanını döktüğü için çavuş sırması kazanan Andrey Kaşulin'in ince tenor sesi karşılık veriyordu.

Piyotr Melehov, Latişev'le birlikte yürüyüş kolunun yanında at sürüyordu. Alçak sesle konuşuyorlardı. Latişev kılıcının yeni püskülü ile oynuyordu. Piyotr sol eliyle atını okşuyor ve hayvanın kulaklarının arasını kaşıyordu. Latişev'in tombul yüzünde bir gülümseme vardı ve seyrek bıyıklarının altından, dipleri tütünden sararmış dişleri kara kara görünüyordu.

Kazaklar da kendi aralarında konuşuyor, bazı bazı sırayı bozarak beşi yan yana at sürüyordu. Bazıları, tanımadıkları bu bölgeyi, su dolu çukurlarıyla çopur bir suratı andıran çayırlığı, uzaktan yeşil bir barikat gibi duran söğütleri ve kavakları dikkatle inceliyordu. Donanımlarından anlaşıldığına göre uzun bir yolculuğa çıkmışlardı. Heybelerini

tıka basa giyecek ve teçhizatla doldurmuş, kaputlarını dikkatle dürüp eyerlerinin ardına kayışlarla bağlamışlardı. Atların koşum kayışlarına teker teker güzelce balmumu çekilmişti; onarılmamış, bakımı yapılmamış tek şey kalmamıştı. Daha bir ay önce savaş çıkmayacağından emindiler, ama şimdi atlarını sürerlerken, kan dökülmeden olmayacağını anlamışlardı. Her birinin kafasından geçen, 'Bugün postun sağlam, ama yarın çıplak arazide postunu kuzgunlar tabaklayacaktır,' düşüncesiydi.

Evleri saz damlı bir köyden geçtiler. Anikuşka pantolonunun cebinden ev yapımı bir parça çörek çıkardı, yarısını ısırıp kopardı ve çenesi bir tavşanınki gibi oynayarak çöreği çiğnedi.

Hristonya ona bakarak, "Acıktın mı?" diye sordu.

"Acıkmayayım mı? Karım yaptı bu çöreği."

"Ziftlen bakalım! Sendeki herhalde domuz midesi olmalı!" dedi ve şikâyetçi, öfkeli bir tonla ekledi Hristonya:

"Amma da yiyor be pis herif! Neresine sığdırır bu kadar şeyi?" Gregor'a döndü, "Bugünlerde pek berbat bir biçim aldı bu be! Öyle iriyarı da değil, ama yine de patlayıncaya kadar tıkınıyor."

"Ben kendi malımı yiyorum. Şöyle koyun etinden esaslı bir akşam yemeği yedin mi, sabah erkenden kalkarsın. Benim değirmen ne yesem öğütür, anlarsın ya!"

Anikuşka kıkır kıkır gülüp Gregor'a göz kırptı; Hristonya öfkeyle bir tükürük attı.

"Piyotr Panteleyeviç, geceyi nerede geçireceğiz? Atların iflahı kesildi!" diye bağırdı Tomilin.

Tomilin'i Merkulov da destekledi:

"Gün batıyor."

Piyotr kamçısını salladı:

"Belki öbür köyde kalırız. Belki de Kumiljensk'e kadar sıkarız dişimizi."

Merkulov kara, kıvırcık sakalının içinden gülümseyerek Tomilin'e fısıldadı:

"Alferov'un gözüne girmek için acele ediyor domuz oğlu domuz!"

Merkulov'un sakalını düzeltirken birisi ona oyun oynamış, sakalını eğri bir hançer biçiminde kırpmıştı. Bu görünüşünden ötürü

Merkulov'la hep dalga geçerlerdi. Nitekim şimdi de Tomilin takılmaktan kendini alamamıştı:

"Peki sen kimin gözüne girmeye çalışıyorsun bakalım?"

"Ne demek istiyorsun?"

"Sakalını general gibi düzelttirmişsin ya! Herhalde böyle bir sakalın olduğu için hemen sana bir tümen vereceklerini sanıyorsun ha?"

"Sersem sen de! Seninle ciddi iki laf edilmez mi be?"

Şakalar gülüşmeler arasında öteki köye vardılar. Konak yeri ayarlamak üzere önden yollanan Andrey Kaşulin ilk evin önünde karşıladı onları.

"Bizim takım, beni takip et! Birinci Takım, oradaki şu üç eve, İkinci Takım, sol taraftaki şuna. Üçüncü Takım, kuyunun yanındaki dört kulübeye."

Piyotr atını sürüp Kaşulin'in yanına vardı:

"Bir şeyler duydun mu? Soruşturdun mu hiç?"

"Buralarda onların kokusundan bile eser yok. Ama bol bol bal var çocuklar. Bir kocakarının üç yüze yakın kovanı var. Bu gece kovanlardan birini mutlaka kırarız."

"Sersemliği bırak. Öyle bir şey yapmaya kalkarsan ben senin kafanı kırarım!" Piyotr kaşlarını çatıp kamçısının ucuyla hayvanına dokundu.

Konaklayacakları yerleri bulup atlarını tavlalara çektiler. Karanlık bastırdı. Köylüler Kazaklara akşam yemeği verdi; sonra askerler avlulara çıkıp odun yığınlarının üzerine oturdu. Bir süre konuştuktan sonra konaklama yerlerine çekildiler uyumak için.

Bölük şafakla birlikte tekrar Kumiljensk'e doğru yola çıktı. Ama biraz yol aldıktan sonra artlarından bir ulak yetişti. Piyotr ulağın getirdiği postayı açtı. Sanki kâğıt çok ağırmış da tutması güç oluyormuş gibi mektubu parmaklarıyla sımsıkı kavrayarak eyerinin üstünde sallana sallana okudu. Gregor atını sürüp onun yanına geldi.

"Emir mi?" diye sordu.

"Hı-hım!"

"Ne diyor?"

"Bölüğün komutasını başkasına devredecekmişim. Benimle aynı kuradan olan bütün askerler 28. Alayı kurmak için çağrılıyor. Topçularla makineli tüfekçiler de dahil."

"Geri kalanlar ne olacak?"

"İşte, geri kalanlar da Arjenovskaya'daki 22. Alay komutanının emrine girecekmiş. 'Derhal!'"

Latişev yanlarına geldi, emri aldı, kalın dudakları seğirerek bir kaşı keskin bir kavisle kalkmış olarak okudu.

"İleri!" diye haykırdı Piyotr. Kazaklar atlarını adi yürüyüşle sürdü; aralarında bakışıyor ve konuşmasını bekledikleri Piyotr'u süzüyorlardı. Kumiljensk'e vardıklarında Piyotr onlara emri bildirdi. Eski kura Kazakları sağa sola koşuşarak dönüş hazırlıklarına koyuldu. Geceyi Kumiljensk'te geçirip, her biri kendi yerine gitmek üzere ertesi gün şafakla dağılarak yola çıkmaya karar verdiler. Piyotr bütün gün hep kardeşiyle konuşmak için fırsat arayıp durmuştu. Kardeşinin konakladığı yere gitti.

"Meydan yerine gel," diye çağırdı Gregor'u.

Gregor sesini çıkarmadan onun peşinden çıktı. Mitka Korşunov koşa koşa arkalarından geldi, ama Piyotr tersledi onu:

"Çekil git Mitka! Kardeşimle konuşmak istiyorum."

"İyi ya, konuş," diye anlayışlı bir tavırla gülümsedi Mitka ve geride kaldı.

Gregor göz ucuyla Piyotr'a baktı ve onun kafasından bir şeyler geçirdiğini hemen anladı. Havadan sudan söz açmaya çalıştı:

"Ne garip değil mi? Köyümüzden topu topu yüz verst uzaklaştık, ama buralarda halk bambaşka. Ne dilleri bizimkine benziyor, ne yapıları. Şu bahçe kapısına bak; üstünde saçak var, tıpkı bir adak yeri gibi. Bizde böyle kapı olmaz. Bir de şuna bak!" Bir evi işaret ediyordu. "Şu evin sekisinin üstünde de bir sayvan var. Kalaslar çürümesin diye mi acaba?"

"Öf be, çenesi düşük!" diye parladı Piyotr. "Buraya bunları konuşmaya gelmedik. Hadi şu çitin yanına gidelim, millet bize bakıyor."

Meydandan gelen köylüler onları merakla süzüyordu. Bol, mavi bir gömlek ve solmuş pembe şeritli bir Kazak kasketi giymiş yaşlı bir adam atları için yulaf isteyip istemediklerini sordu. Piyotr adama teşekkür etti, ihtiyar da yoluna gitti.

Gregor sabırsızlık içinde kaşlarını çatarak, "Ee, neymiş konuşacağın bakalım?" diye sordu.

"Her şeyi." Piyotr sıkılgan, utangaç bir tavırla gülümsedi ve bıyıklarının uçlarını dişledi:

"Grişa, zaman öyle bir zaman ki, bir daha birbirimizi göremeyebiliriz..."

Gregor'un ağabeyine duyduğu yarı bilinçsiz düşmanlık birdenbire kayboldu, Piyotr'un zavallı gülümseyişi ve sevecen ses tonuyla silinip yok oluverdi. Piyotr dudaklarında aynı mutsuz gülümseyiş olduğu halde, kardeşine sevgiyle bakıyordu. Sonra gülümsemeyi bırakıp yüz çizgileri sertleşerek konuştu:

"Namussuzların halkı nasıl ikiye ayırdığını görüyorsun! Pullukla tarla sürer gibi birini bir yana, öbürünü öbür yana. Çok berbat günler yaşıyoruz. Örneğin sen benim öz kardeşim olduğun halde, seni anlayamıyorum. Tanrı şahidim olsun anlayamıyorum! İçimde öyle bir duygu var, sanki sen gitgide benden uzaklaşıyormuşsun gibi. Haklıyım değil mi? Haklı olduğumu biliyorsun. Kızıllara katılacağından korkuyorum. Daha kendini bulamadın sen Grişa."

"Peki sen buldun mu?" diye sordu Gregor, kalkerli bir tepenin ardında batan güneşe bakarak. Batı yönünde bütün gök, güneş battıktan sonra vuran parlaklıkla tutuşmuş gibiydi ve yanık karası parça parça bulutlar ufuktan öteye kaçıyordu.

"Evet, buldum. Ben yolumu buldum. Beni bu yoldan çıkaramazsın. Ben senin gibi sendelemem Gregor."

"Hadi!" Gregor'un dudakları bir gülümsemeyle kıvrıldı.

"Yok yok, sendelemem ben!" Piyotr öfkeyle bıyığını buruyor, bir şeyden gözleri kamaşmış gibi kirpiklerini kırpıştırıyordu. "Boynuma ip bağlasan yine beni Kızıllara sürükleyemezsin. Kazaklar onlara karşı, ben de öyle! Kazaklara karşı çıkmak istemiyorum, çıkmayacağım da! Nasıl söyleyeyim bilmem ki... Akıl kârı değil yani, bana aykırı geliyor."

Gregor yorgun bir tavırla, "Bırak bu konuşmayı!" dedi ve konakladığı yere gitmek üzere döndü. Avlu kapısında Piyotr durup sordu:

"Söyle bana, bilmek istiyorum... Söyle bana Gregor, onlara katılmayacaksın değil mi?"

"Sanmıyorum... Bilmiyorum."

Gregor istemeye istemeye ve belli belirsiz cevap verdi. Piyotr içini çekti, ama kardeşine daha fazla soru sormadı. Avurtları çökmüş bir

halde, huzursuzluk içinde uzaklaştı. O da, Gregor da acıyla biliyordu ki, birlikte tepmiş oldukları yol, artık girift bir deneyimler ormanında kaybolmuş gitmişti. Tıpkı bir yamaçtan aşağı inen keçiyolunun tam aşağıda ansızın sık bir fundalıkta son buluşu gibi.

• • •

Ertesi gün Piyotr bölüğün yarısını alıp Vyeşenskaya'ya doğru yola koyuldu. Geri kalan gençler Gregor'un komutasında, Arjenovskaya'ya doğru yola çıktı. Sabahın ilk saatlerinden beri güneş amansızca kavuruyordu. Bozkırı kahverengi bir pus kaplamıştı. Tepelerin mavi çizgileri arkalarında heyula gibi yükseliyor ve safran sarısı bir sel halinde kumlar uzanıyordu. Ter içindeki atlar âdeta salına salına yürüyordu. Kazakların suratları güneşten kararmış, kızarmıştı. Eyer kayışları, üzengi demirleri öyle kızmıştı ki, çıplak elle dokunmaya olanak yoktu. Orman bile serin değildi; orada bile hava rutubetli ve yağmur kokusuyla yüklüydü.

Kör bir özlem Gregor'u rahatsız ediyordu. Eyerde sarsıla sarsıla giderken bütün gün hep bağlantısız düşünceler içinde gelecek üzerine kafa yormuştu. Piyotr'un sözleri tespih taneleri gibi kulaklarında çın çın ötüyordu. Pelinotunun acı lezzeti dudaklarını kavuruyor, yol sıcaktan tütüyordu. Kahverengiye çalan altın sarısı bozkır güneşin altında boylu boyunca uzanıyor, bozkırın üzerinde dolaşan kuru meltemler kavruk otları oynaştırıp tozları havalandırıyordu.

Akşama doğru buzlu camı andıran bir pus güneşi perdeledi. Gökyüzü soldu, külrengini aldı. Batıda toplanan yaslı bulutlar, incecik bir ipliğe benzeyen ufkun üzerinde hemen hemen hiç kıpırdamaksızın asılı kaldı, sonra kenarları şeker beyazlığı alan kahverengi kuyruklarını insanı sinirlendirecek kadar alçaktan sürükleyerek, rüzgârın önüne katılıp akarak gelmeye başladılar.

Müfreze bir çayı geçerek kavak korusuna vardı. Rüzgârdan oynayan yapraklar süt mavisi altlarını göstererek, derinden derine mırıltılar çıkarıyordu. Koper Irmağının ötesinde bir yerde, parlak gökkuşağına takılı bulutların beyaz kenarlarından yanlamasına bir yağmur ve dolu sağanağı iniyordu.

Geceyi ıssız, ufak bir köyde geçirdiler. Gregor atının işini gördükten sonra arı kovanlarının durduğu yere gitti. Ev sahibi olan kıvırcık saçlı, yaşlıca Kazak kaygılı bir sesle konuştu:

"Şu kovanı görüyor musunuz? Oğulu geçen gün aldım, şimdi bütün genç arılar nedense ölüyor. Bakın, arılar ölüleri dışarı çıkarıyor." Kütük biçimindeki kovanın yanında durdular, ev sahibi kovanın çıkış yerini işaret etti. Arılar hafif bir vızıltıyla, ölen genç arıları dışarı sürüklüyor, sonra onları alarak uçuyordu.

Ev sahibi gözlerini kısıp dudaklarını üzüntüyle büktü. Sarsıla sarsıla yürüyor, yürürken de kollarını şiddetle ve acemice sallıyordu adam. Koskoca arı topluluğunun, ağır bir tempoyla ilerleyen işlerini hep birlikte ve uyum içinde gördükleri bu arı bahçesinde, ev sahibinin hareketlerindeki kabalık ve böyle gereksiz enerji harcaması yersiz geliyordu insana. Gregor adama belli belirsiz bir nefretle baktı. Adamın çabuk çabuk ve kulağı tırmalayan konuşması bu duyguyu şiddetlendirdi:

"Arılar için verimli bir yıl. Yabani kekikler güzel çiçek açtı, arılar da iyi bal verdi. Petek çerçeveleri kovanlardan daha iyi sonuç veriyor. Şunlardan yine bir miktar satın alacağım..."

Gregor tutkal kıvamında koyu balla tatlılaştırılmış çaydan içmek için mutfakta oturdu. Bal burcu burcu ot ve yabani çiçek kokuyordu. Çayı, uzun boylu, yakışıklı bir askerin karısı olan ev sahibinin kızı koydu. Kocası Kızıllarla birlikte çekildiği için babası uysal, sakin davranıyordu ona. Kızının, kirpiklerinin altından Gregor'a kaçamak bakışlarını görmezden geliyordu. Kız çaydanlığı almak için uzandığı sırada, Gregor onun koltuk altlarındaki pırıl pırıl, kıvırcık siyah kılları gördü. Gözleri birkaç kez kızın araştıran, soran bakışlarıyla karşılaştı ve göz göze geldikçe de kızın yanaklarını al bastığını, ılık ılık gülümsediğini fark eder gibi oldu Gregor.

Çaydan sonra, "Yatağını ön odaya yapacağım," dedi kız ve yastıkla kilim getirmeye gitti. Gregor'un yanından geçerken, onu, açlığını açıkça belli eden bakışlarıyla yaktı kavurdu kız. Yastığı kabartırken sanki önemsiz bir şeyden söz ediyormuş gibi ve acele acele, alçak sesle, "Ben sundurmada yatarım," dedi. "İçerisi boğucu oluyor, hem pireler de ısırıyor..."

Gregor sadece çizmelerini çıkarmakla yetindi ve ihtiyar Kazak'ın horlamasını duyar duymaz sundurmaya, kıza gitti. Kız yanında Gregor'a yer açtı, gocuğu kendi üstüne çekip, sesini çıkarmadan yattığı yerden bacaklarını Gregor'a dokundurmaya başladı. Dudakları kuruydu, sertti

ve soğan, aynı zamanda âdeta elle tutulur bir tazelik kokuyordu. Gregor şafak sökene kadar onun narin, esmer kollarında yattı. Kız bütün gece Gregor'u deli gibi kendine çekip doymak bilmeyen bir hırsla okşadı, gülüşmeler, şakalar arasında kan çıkarıncaya kadar ısırdı dudaklarını Gregor'un ve boynunda, göğsünde, omuzlarında ısıran öpüşlerinin mavi lekeleriyle, bir hayvanınkini andıran ufacık dişlerinin izlerini bıraktı. Horozların üçüncü ötüşünden sonra Gregor kulübeye gitmek için kalkmaya davrandı, ama kız onu geri çekti.

Gregor düşük bıyıklarının altından gülümseyip fazla zorlamadan kendini kurtarmaya çalışarak, "Bırak gideyim şekerim, bırak gideyim benim küçük böğürtlenim!" diye yalvardı.

"Biraz daha... yat!"

"Ama görecekler bizi. Az sonra gün ışıyacak."

"Aman, görürlerse görsünler!"

"Peki ya baban?"

"O biliyor."

"Ne demek yani?" Gregor kaşlarını hayretle kaldırdı.

"İşte, yani... dün, eğer subay yatmak isterse yatabileceğimi söyledi bana, yoksa kocam yüzünden atı alacağınızı ya da daha kötü şeyler yapacağınızı söyledi... Kocam Kızıllarla gitti de..."

"Ya, demek öyle!" Gregor küçümser gibi gülümsedi, ama içinden yaralanmıştı.

Bu tatsız duyguyu uzaklaştıran da yine kız oldu. Gregor'un pazısıyla oynarken ürpererek konuştu:

"Benim sevgili kocamın sana benzer yeri yok..."

"Ya neye benziyor öyleyse?" diye sordu Gregor, uykusu dağılmış bir halde gözlerini dikmiş, rengi açılan gök kubbeye bakıyordu.

"İşe yaramaz o... zayıf..." Dürter gibi Gregor'a sokuldu, sanki boğazına kuru hıçkırıklar düğümlenmiş gibiydi. "Bir gün bile yaşamanın tadını alamadım onunla. O bir kadının isteklerine cevap veremez."

Çiyle yüklü bir çiçek taçyapraklarını nasıl açarsa, bu garip kızın çocuk gibi saf ruhu da Gregor'un önünde öylesine açılıvermişti. Gregor sarhoştu sanki, üstelik acıma duygusu da kabarmıştı. Talihin önüne çıkardığı bu dostunun karmakarışık saçlarıyla oynarken yorgun gözlerini kapadı.

Sundurmanın saz çatısından ayın soluk ışığı sızıyordu. Kayan bir yıldız ufka doğru hızla düşerken, külrengini alan gökte çarçabuk sönen fosforlu bir iz bıraktı. Gölcükten bir ördeğin vak vakı duyuldu, erkeği de aşktan kısılmış sesiyle ona cevap verdi.

Gregor kulübeye gitti. Boşalan vücudu hafiflemişti, halka halka yayılan tatlı bir yorgunlukla su üstünde yüzer gibiydi. Dudaklarında kadının dudaklarının tuzlu tadıyla, belleğinde Kazak kadının aç bedeninin hayalini ve ot balı, ter ve sıcaklık karışımı kokusunu titizlikle saklayarak uyuyakaldı.

İki saat sonra Kazaklar onu uyandırdı. Prohor Zikov, Gregor'un atını kapatıp avlu kapısının dışına çekti. Gregor ev sahibine veda etti ve adamın alev alev yanan düşman bakışları karşısında kılı bile kıpırdamadan, eve doğru giden kızına başıyla selam verdi. Kadın başını eğdi; ince, solgun dudaklarının kenarlarına bir gülümseme, aynı zamanda da pişmanlıktan ileri gelen belli belirsiz bir üzüntü ifadesi yapışmıştı.

Gregor atının üstünde yan sokaktan ilerlerken başını çevirip geriye bir göz attı. Yol, Gregor'un geceyi geçirdiği kulübenin kenarından dolanıyordu. Gregor döşeğini paylaştığı kadının çitin öbür yanında, kahverengi avucunu gözlerine siper ederek arkasından bakmakta olduğunu gördü. Gregor hiç umulmadık bir özlemle dönüp baktı ve kadının yüzündeki ifadeyi seçmeye, onun bütün vücudunu görmeye çalıştı. Ama yapamadı. Sadece, güneşin ağır, dairesel ilerleyişini izleyen ayçiçeği gibi, onun kendisini izleyen başını görebildi.

• • •

Mihail Koşevoy'u, Vyeşenskaya'dan cepheye kadar yaya sürdüler. Fedoseyev stanitsasına vardığında, stanitsa atamanı onu bir gün alıkoydu, sonra yanına muhafız katarak gerisin geri Vyeşenskaya'ya gönderdi.

"Neden geri gönderiyorsunuz beni?" diye kâtibe sordu Mihail.

Adam isteksiz isteksiz, "Vyeşenskaya'dan emir aldık," diye cevap verdi.

Vyeşenskaya'ya vardığında nedenini anladı; meğer anası, köy heyetinin önünde diz üstü çöküp aksakallara yalvarmış, onlar da köylüler adı-

na bir dilekçe verip Mihail'in ilçe harasına sürücü olmasını istemiş. Dilekçeyi atamana bizzat Miron Korşunov götürüp adamı kandırabilmiş.

Bölge atamanı önünde hazır olda duran Mihail'i azarladı, sonra ses tonunu azaltarak söylevini kızgın bir şekilde bitirdi:

"Don'un savunulmasında Bolşeviklere güvenemeyiz! Şimdilik haraya git de sonrasını düşünürüz bakalım. Gözünü aç, dikkat et domuzoğlu domuz! Anana acıdık, yoksa seni... Hadi çek arabanı!"

Mihail kavrulan sokaklardan yanında muhafız olmaksızın geçti. Yürüdüğü bunca verstten sonra yorgun düşmüştü, ayakları ona itaat etmek istemiyordu. Gece bastırırken köyüne ancak atabildi kapağı. Ertesi gün de anasının döktüğü gözyaşları ve okşamalarından sonra, anasının yaşlanmakta olan yüzünün, saçlarına düşen ilk kırların anısını da yanında götürerek haraya gitmek üzere atını sürdü.

Karginskaya'nın güneyinde yirmi sekiz verst uzunluğunda, altı verst genişliğinde bakir bir bozkır parçası uzanıyordu. Bu binlerce dönümlük toprak parçası ilçe aygırları için otlak olarak ayrılmıştı. Her yıl, Aya Yorgi gününde aygırların sürücüleri hayvanları kışlık tavlalarından çıkarır, çayıra çekerdi. İlçe mal müdürlüğünden alınan parayla bir kapalı ahır, sürücüler, bakıcılar ve veteriner cerrah için de bir kulübe yapılmıştı. Vyeşenskaya ilçesi Kazakları her yıl kısraklarını getirir, veterinerle bakıcılar da kısrakların on dört el* boyundan kısa, dört yaşından da küçük olmamalarına dikkat ederdi. Sağlıklı kısraklar kırkar atlık sürülere ayrılır ve her aygır kendi sürüsünü peşine katıp, kısraklarını kıskançlıkla gözeterek çayıra götürürdü.

Mihail, ailesinin biricik atı üstünde çiftliğe gitti.

Annesi gözyaşlarını önlüğüne silerken, "Belki kısrağımız kulunlar... Ona göz kulak ol, fazla zorlama hayvanı," dedi. "İkinci bir ata çok ihtiyacımız var."

Öğle vakti bir dere yatağı üzerinden yükselen buharlı pusun ardından Mihail, kulübeyle ahırların havanın etkisiyle lekelenmiş kurşuni çatısını; daha uzakta, doğu yönünde, kahverengi bir leke halinde bir küme atın gölcüğe doğru koşmakta olduğunu gördü. Bir atlı – oyuncak bir ata binmiş, oyuncak bir binici– atların yanı sıra dörtnala gidiyordu.

---

* Dört pusluk (parmak) bir ölçü, *–çev.*

Mihail barakaların bulunduğu avluya atını sürüp girdi, yere indi, dizginleri sundurmanın direğine bağladı ve içeri girdi. Geniş koridorda sürücülerden biriyle karşılaştı; bu, tıknaz çilli bir Kazak'tı.

Adam Mihail'i tepeden tırnağa kadar iyice bir süzerek dostça olmayan bir tonla, "Kimi istiyorsun?" dedi.

"Nezaretçiyi istiyorum."

"Burada yok. Dışarı çıktı. Onun yardımcısı burada. Soldan ikinci kapı. Ne yapacaksın onu? Neredensin sen?"

"Sürücü olarak geldim."

"Amma da adam yollarlarmış ha!.." Kazak mırıldana mırıldana kapıya doğru gitti. Omuzuna attığı kemendinin ipi ardından sürükleniyordu. Kapıyı açan adam, sırtı Mihail'e dönük vaziyette, daha yumuşak bir sesle, "İşimiz ağırdır kardeş," dedi. "Bazen üst üste birkaç gün at sırtından inmeyiz."

Mihail gözlerini adamın yuvarlak omuzlarına, çarpık bacaklarına dikti. Kapı aralığından vuran ışığa karşı adamın eğri büğrü vücudunun bütün çizgileri açık seçik bir silüet halinde belli oluyordu. Adamın orak gibi çarpık bacakları Mihail'in hoşuna gitti. 'Görünüşe göre herif kırk yıl eyersiz bir fıçıya binmiş sanki,' diye aklından geçirdi, el yordamıyla kapının mandalını bulmaya çalışırken.

Nezaretçi yardımcısı yeni sürücüyü yukarıdan bakan bir kayıtsızlıkla kabul etti. Az sonra nezaretçinin kendisi geldi. Ataman Alayında başçavuşluk yapmış irikıyım bir Kazak'tı. Mihail'i istihkak listesine geçirmeleri için emir verip, Mihail'le birlikte merdiven başına çıktı.

"At terbiye edebilir misin?" diye sordu. "Biniciye alışmamış ata bindin mi hiç?"

Mihail açık yüreklilikle, "Pek bindim diyemem," dedi ve o anda nezaretçinin terli yüzünde bir hoşnutsuzluk gölgesinin belirip kaybolduğunu fark etti. Adam gözlerini dikmiş Mihail'e bakıyor, bir yandan da sırtını kaşıyordu.

"Kement kullanabilir misin" diye sordu.

"Kullanırım."

"Atlara iyi davranırsın değil mi?"

"Evet."

"Onların insanlardan farkı yoktur, sadece konuşamazlar. İyi davran onlara!" diye emretti ve birdenbire galeyana gelerek bağırdı:

"İyi kolla atları, ama kırbaçla değil!"

Bir an için yüzünde düşünceli bir ifade belirdi, ama bu ifade hemen kayboldu ve onun yerini katı bir kayıtsızlık kabuğu aldı.

"Evli misin?"

"Hayır."

"Aptal! Evlenecektin!" diye hırladı keyifli keyifli nezaretçi.

Bir an durup sessiz sessiz bozkırın ta uzaklara kadar açılan bağrına dikti gözlerini, sonra esnedi ve kulübeye girdi. Mihail bir aydan fazla süren sürücülük işi sırasında onun dudaklarından bir daha tek kelime duymadı.

Çiftlikte elli beş aygır vardı ve her sürücünün iki üç sürüye bakması gerekiyordu. Mihail'e, Bahar adlı güçlü ve yaşlı bir aygıra bağlı büyük bir sürüyle, Banalnıy [Adi] adıyla anılan bir aygıra bağlı yirmi kadar kısraktan oluşan daha ufak bir sürü teslim ettiler. Nezaretçi, Soldatov adında sürücülerin en yetenekli ve en gözüpeklerinden birini çağırtıp ona talimat verdi:

"İşte yeni sürücünüz Mihail Koşevoy, Tatarski köyünden kendisi. Ona Banalnıy'inkiyle Bahar'ın sürülerini göster ve bir kement ver kendisine. Senin kulübende kalacak. Kulübenin yerini göster ona. Haydi bakalım, çekin arabanızı!"

Soldatov sesini çıkarmadan bir sigara yaktı ve başıyla Mihail'e işaret etti.

"Gel bakalım."

Merdiven başında Mihail'in güneşte yarı uyuklayan kısrağını işaret ederek sordu:

"Senin hayvanın mı bu? Kulunlayacak mı?"

"Hayır."

"Bahar'ın sürüsüne koy onu. Bahar, Korolyov harasından gelme bir İngiliz kırmasıdır. Aygırlar ne kadar hızlı olabilirse, o da o kadar hızlıdır! Haydi, atla!"

Birlikte atlarını sürdüler. Atlar dizkapaklarına kadar otlara gömüldü. Kulübeler ve tavlalar geride kaldı. Önlerinde, ince mavi bir buğuya bürünmüş sessiz bozkır bütün görkemiyle uzanıyordu. Güneş tam tepeden, sedef rengi iplik gibi bir bulutun ötesinden çağıyordu. Sıcak yoncalardan ağır, tutkala benzeyen bir koku yükseliyordu. Sağ tarafta,

kenarları buğular içinde beliren bir çukurda, gölün inci gibi bembeyaz gülümseyen yüzeyi ışıl ışıl yanıyordu. Ama göz alabildiğine bütün çevre yemyeşildi, sınırsız bir alandan ibaretti; yol yol titreşen buğular, öğle sıcağında zincire vurulmuş ihtiyar bozkır ve ufukta büyülü, elle tutulur gök mavisi bir tepecik.

Otların özsuyu tatlı çiçeklerle bezenmiş başları güneşin altında bakır rengine çalarken, dipleri koyu yeşile bürünmüştü. Uzun sorguç otları olgunlaşmamış tohumlarıyla taraz tarazdı; orasında burasında yuvarlak lekeler meydana getirmişti imurkalar. Ayrıkotları tohum yüklü mızraklarını aç aç güneşe doğru dikmişti. Adaçayı kümeleri arasında, ötede beride bodur fundalar inatla toprağa sarılmıştı, ama biraz ileride bozkır çayırları yabani yulaflarla, sarı kolzalarla, sütleğenlerle ve kendi egemenliği altındaki alanda bütün öteki otları kovan haşin, bencil cengiz otlarıyla dalgırlanarak bir sel gibi akıyordu.

İki Kazak hiç konuşmadan at sürüyordu. Mihail, kendisi için yepyeni olan sakin bir alçakgönüllülük hissi duyuyordu. Bozkır sessizliğiyle, gün görmüş haşmetiyle onu eziyordu. Atının yelesine doğru eğilen arkadaşı, papazın önünde el pençe divan durur gibi, çilli ellerini eyerin ön kaşı üzerinde kavuşturmuş, kestiriyordu.

Atların toynakları dibinden bir toy kuşu havalandı; kanat ve kuyruk teleklerinin altını beyaz bir ışıltı halinde göstere göstere hızla dere yatağının üzerinden uçtu gitti. Sabah belki de Azak Denizi'nin yüzünü kırıştıran bir meltem, otları dalgalandırıyordu.

Yarım saat sonra, bir gölcüğün başında otlayan sürülerden birine rastladılar. Soldatov uyandı, eyerinin üzerinde tembel tembel gerindi.

"Lomakin'in sürüsü bu. Ama kendisini göremiyorum ortalıkta."

Açık doru, yüksek aygıra hayran olan Mihail, "Aygırın adı ne?" diye sordu.

"Frazer. Yabani iblisin biridir o! Nah işte gidiyor!"

Aygır uzaklaştı, kısraklar da sürü halinde ardına takıldı.

Mihail kendisine ayrılan iki sürüyü devraldı, eşyasını çayırdaki kulübeye koydu. En kıdemlileri Soldatov olmak üzere, kendisinden başka üç sürücü daha kalıyordu kulübede. Soldatov seve seve Mihail'e yapacağı işleri gösterdi, ona aygırların huyunu suyunu anlattı ve kurnazca gülümseyerek öğüt verdi:

"Aslında işini kendi atının üzerinde görmen gerekir, ama her Allahın günü hep ona binecek olursan, yorgunluktan tüketirsin kısrağı. Sen hayvanı sürüye sal, başkasının atını kapat, sık sık da at değiştir."

Mihail'in gözü önünde sürüden bir kısrak seçti ve kemendini ustaca kullanarak yakaladı. Hayvana Mihail'in eyerini vurdu, onun önüne çekti atı.

"Buna bin! Sanırım daha hiç binilmemiştir iblis. Bin bakalım!" diye öfkeli öfkeli bağırdı. Bir yandan sağ eliyle dizginlere kuvvetle asılıyor, bir yandan da sol eliyle kısrağın titreyen burnunu sıkıyordu. "Yumuşak davran hayvanlara! Tavlada sana itaat ederler, ama burası oraya benzemez. Sonra gözünü aç, Bahar'ı kolla. Çok yanaşma yanına, yoksa pestilini çıkarır," diye de ekledi üzengiyi tutarken; bir yandan da kısrağın ipek misali, gergin memesini okşuyordu.

III

MİHAİL bir hafta dinlendi, günlerini hep at sırtında geçirdi. Bozkır onun burnunu kırmış, ilkel, bitkisel bir yaşam biçimini zorla kabul ettirmişti. Sürü fazla uzaklaşmadan çevrede oradan oraya yer değiştirir, Mihail de eyerinin üstünde kestirir ya da otların üzerine uzanır, hiçbir şey düşünmeksizin gökyüzünde sürü sürü dolaşan beyaz bulutları seyrederdi. Dünyadan böyle elini eteğini çekerek yaşamak önceleri hoşuna gitti. Hatta insanlardan bu kadar uzakta yaşam tatlı bile geliyordu. Ama birinci haftanın sonuna doğru, yeni durumuna alıştığı sırada, belli belirsiz bir korku onu rahatsız etmeye başladı. 'Öte yanda millet kendi kaderini, başkalarının kaderini belirliyor, bense burada bir sürü kısrağa bakıyorum. Buradan kaçmalıyım, yoksa bu yaşam biçimi beni aşağılık hale getirecek!' diye düşündü. Ama içinden gelen başka bir ses, uyuşuk bir fısıltı, 'Bırak dövüşsünler,' dedi. 'Orada ölüm var, oysa burada, özgürlük, çayır ve gökyüzü. Orada insanlar öfkeyle dolu, ama burada huzur var. Başkalarının yaptığına sen ne üzülüyorsun?' Ne var ki düşünceleri onun bu alçakgönüllü huzurunu bozmaya başladı, bu da onu arkadaş aramaya yöneltti. Soldatov'la eskisinden daha sık karşılaşmaya çalıştı, onunla daha yakın dostluk kurmaya uğraştı.

Soldatov'un yalnızlıktan bir şikâyeti olmadığı anlaşılıyordu. Geceleri nadiren kulübede kalıyor, hemen hemen her vakit gölcüğün başında, sürülerinin yanında oluyordu. Bir hayvan gibi yaşıyordu. Yiyeceğini sağlamak için avlanıyordu, hem de bu işi olağanüstü bir ustalıkla, sanki ömründe bundan başka iş görmemiş gibi yapıyordu. Bir seferinde Mihail onun at kılından olta ördüğünü görerek sordu:

"Ne tutacaksın bununla?"

"Balık."

"Balık nerede peki?"

"Gölcükte."

"Yem olarak ne kullanıyorsun, solucan mı?"

"Ekmek ve solucan."

"Haşlar mısın yemlerini?"

"Güneşte kuruturum. Nah, al şundan biraz!"

Soldatov pantolonunun cebinden bir sazan balığı parçası çıkarıp seve seve Mihail'e ikram etti.

Bir başka seferinde, Mihail sürüsünün peşinde giderken, Soldatov'un kurduğu tuzağa yakalanmış bir toy kuşu gördü. Tuzağın yanı başında ustaca yapılmış bir taklit toy kuşu duruyordu ve ağır otların arasında hünerli bir el tarafından gizlenmişti. Soldatov o akşam, kazdığı bir çukurun içine yaydığı kömürlerin üzerinde toy kuşunu pişirdi. Mihail'i de yemeğe çağırdı.

Lezzetli etten bir parça alırken, "Bir daha tuzağa sakın elini sürme," dedi, "bozarsın sonra."

"Nasıl oldu da buraya geldin?" diye sordu Mihail ona.

"Ben anamın babamın tek evladıyım." Soldatov bir an sustu, sonra damdan düşercesine sordu:

"Bana bak! Çocukların dediği doğru mu, Kızıllardan mısın sen?"

Böyle bir soruyla karşılaşacağını ummayan Mihail sıkıldı:

"Hayır... Şey... Evet, onlara gittim... Yakalandım."

"Ne diye gittin? Ne arıyordun orada?" diye sordu Soldatov, gözlerinde düşünceli bir ifade olduğu halde, lokmasını daha ağır çiğniyordu şimdi.

Kuru bir sel yatağının kenarında, ateşin başında oturuyorlardı. Tezek koyu bir duman çıkarıyor, küllerin arasında ufak bir alev titreşi-

yordu. Artlarında gece, kuru bir sıcaklık ve kurumuş pelinotu kokusu soluyordu. Mürekkep karası gökyüzü kayan yıldızlarla yol yol çiziliyordu. Her düşen yıldız ardında at sağrısında kırbacın bıraktığı kabarıklık gibi bir iz bırakıyordu.

Mihail, Soldatov'un ateşin ışığıyla aydınlanan yüzüne ihtiyatla bakarak cevap verdi:

"Halkın hakları uğruna dövüşmek istedim."

"Ne hakları? Anlatsana bana."

Soldatov'un sesinde bir yumuşaklık, sinsilik vardı. Mihail bir saniye kadar duraksadı; arkadaşının ateşe bir tezek daha atışını, yüzündeki ifadeyi saklamak isteyişine yordu. Sonra cesaretini toplayarak konuştu:

"Herkese eşitlik, işte bu hak! Bir yanda efendiler, öte yanda köleler olmamalı. Anlıyor musun? Ve bir gün bu gerçekleşecek."

"Kadetlerin kazanacağını aklın kesmiyor mu?"

"Hayır, kesmiyor."

"Demek, istediğin buydu senin..." Soldatov derin bir soluk alarak ayağa fırladı:

"Köpoğlu köpek seni, Kazakları Yahudilere satmak istersin ha!" Sesi öfkesinden çatal çatal olmuştu. "Kökümüzü kazımak istiyordun hepimizin, değil mi? Ya! Kökümüzü kazıyaydın da Yahudiler bütün bozkırı fabrikalarla dolduraydı, değil mi? Hepimizi toprağımızdan sürüp çıkaraydılar, değil mi?"

Hayretler içinde kalan Mihail ağır ağır doğruldu yerinden, ayağa kalktı. Soldatov'un kendisine vurmaya hazırlandığını sanarak bir adım geri çekildi. Mihail'in gerilediğini gören öteki, yumruğunu savurdu. Ama Mihail onun kolunu yarı yolda yakaladı, bileğinden kavrayarak gözdağı verdi:

"Dur bakalım hele, yoksa tepelerim seni ha! Ne bağırıp duruyorsun?"

Karanlıkta karşı karşıya duruyorlardı. Ayakları altında çiğnenen ateş sönmüştü, sadece, tekmeyle bir kenara fırlamış bir tezek kenarlarından tütüyordu. Soldatov sol eliyle Mihail'in gömleğini yakasından kavrayıp yumruğunun içinde yukarı doğru burdu, sol elini de kurtarmaya çalıştı.

Mihail güçlü boynunu döndürerek soluk soluğa, "Bırak gömleğimi!" dedi. "Bırak diyorum sana! Tepelerim seni, anlıyor musun?"

"Yok canım... Tepelermiş beni... Sen dur hele!" diye hırladı Soldatov.

Mihail kendini kurtardı, Soldatov'u geriye doğru itti; ona vurmak, onu tekmelemek, ellerini istediği gibi kullanabilmek için dayanılmaz bir arzu duyuyor, gömleğine çeki düzen verirken tir tir titriyordu.

Soldatov onun üzerine varmaya kalkışmadı. Dişlerini gıcırdata gıcırdata savurduğu küfürler arasında bağırdı:

"Söyleyeceğim... Hemen gidip haber vereceğim nezaretçiye. Yılan! Alçak herif! Bolşevik! Potyolkov'a yaptıklarını sana da yapmalıydılar!"

'Söyleyecek onlara... İftira atacak bana. Beni hapsedecekler. Cepheye göndermeyecekler, o zaman ben de Kızıllara katılamayacağım. Hapı yuttum!' Mihail buz kesildi; bir çıkış yolu arayan düşünceleri, ırmak yatağından çekilen sel sularından geriye kalan ufacık bir su birikintisindeki balık gibi umutsuzluk içinde çırpınıyordu: 'Öldüreyim onu! Hemen boğuvereyim! Başka çare yok!' Kafası hemen o anda bir mazeret aramaya başlamıştı bile: 'Beni öldürmeye kalkıştığını söylerim. Onu gırtlağından yakaladığımı söylerim... Kaza oldu derim.'

Titreye titreye ona doğru yürüdü ve eğer Soldatov o sırada kaçmaya kalkışacak olsaydı, mutlaka aralarında kan dökülecekti. Ne var ki Soldatov durduğu yerde habire küfrediyordu. Mihail de durdu. Bacakları tir tir titriyor, sırtından aşağı ter boşanıyordu.

"Dur. Duyuyor musun? Soldatov, kes şunu! Bağırma öyle! Önce sen benim üzerime vardın..." Çenesi atarak, gözleri şaşkın şaşkın çevrede dolaşarak alçakça yalvarmaya başladı:

"Bir arkadaş kavgasıydı canım. Sana vurmadım ki ben. Üstelik sen benim yakamı tuttun. Bir şey demedim ben sana. Eğer hakaret ettiysem, af diliyorum senden... Vallahi! Ne diyorsun, ha?"

Soldatov yavaş yavaş duruldu. Biraz sonra elini Mihail'in buz gibi terli avucundan kurtarıp uzaklaşarak konuştu:

"Yılan gibi kuyruğunu oynatıyorsun! Pekâlâ, söylemem kimseye. Senin budalalığına veriyorum. Ama bir daha gözüme gözükme sakın, görmeye tahammülüm yok seni. Domuz herif! Hepiniz kendinizi Yahudilere satmışsınız, bense para için kendini satanlara hiç acımam!"

Mihail karanlığın içinde, alçakça, sefilce gülümsedi ve Soldatov onun gülümsemesini görmediği gibi, sıkılı, iri yumruklarını da göremedi.

Başkaca bir kelime konuşmadan ayrıldılar. Koşevoy atını deli gibi kırbaçlayıp sürüsünü aramak için dörtnala sürdü. Doğu yönünde şimşekler parlayıp parlayıp sönüyor, gök gürültüleri duyuluyordu.

O gece fırtına bozkırın üzerinden geldi geçti. Gece yarısına doğru bir rüzgâr çıktı, ardında bir serinlik, kötü bir toz sürükleyerek deli gibi esti bozkırın üzerinden. Gökyüzü kapalıydı. Şimşekler toprak gibi kara bulut yığınlarını saban sürercesine yarıyor, uzun bir sessizlik oluyor, arkasından gök gürültüsünün uzaktan uzağa uyaran gümbürtüsü duyuluyordu. Tohum serper gibi, ağır yağmur damlaları otları dövmeye başladı. İkinci bir şimşeğin ışığında, Koşevoy, gökte üst üste yığılmış ağır, kara, tehditkâr bulutları ve aşağıda, toprağın üstünde küme halinde toplanmış olan atlarını gördü. Gök gürültüsü korkunç bir gürlemeyle koptu ve birdenbire bardaktan boşanırcasına yağmur indi.

Bozkır belli belirsiz mırıldanmaya başladı, rüzgâr Mihail'in ıslak kasketini başından söktü aldı ve Mihail'i eyer kaşının üzerine yasladı. Bir dakika kadar derin bir sessizlik oldu, sonra şimşek tekrar, oynak bir at gibi zıpladı gökyüzünde ve geriye eskisinden zifiri bir karanlık bıraktı. Bir dahaki gök gürültüsü öyle bir şakladı ki, Mihail'in atı irkilerek önce art ayakları üzerine bir çöktü, sonra burnundan güçlü bir soluk verip geri geri bastı. Sürüdeki atlar sertçe eşinmeye başladı. Mihail dizginlere bütün gücüyle asılarak hayvanları yatıştırmak için bağırdı:

"Duuur! Hooo!"

Bulutlar arasında şeker beyazı zikzaklar çizen şimşeğin aydınlığında, sürünün dönerek, başları yere değercesine eğilmiş, deli gibi kendisine doğru geldiğini gördü. Hayvanların kocaman kocaman açılan burun delikleri havayı derin soluklarla çekiyor, nalsız toynakları ıslak toprağı davul tokmakları gibi dövüyordu. Bahar en öndeydi, tam dörtnalla geliyordu. Koşevoy atını çark ettirip sürünün yolundan kıl payı kaçabildi; atlar sürü halinde akıp geçti ve az ötede durdu. Gök gürültüsünden ürküp sinirlenen hayvanların kendisine doğru bağırmasından ötürü dörtnala kalktıklarını anlamayan Mihail, tekrar bağırdı, hem de eskisinden daha yüksek sesle:

"Duuur! Hooo, heeey!"

Karanlıkta toynakların gök gürültüsünü andıran bir sesle tekrar kendine doğru dörtnala kalktığını duydu. Dehşet içinde kısrağının iki gözü arasına çaldı kamçısını, ama çok geç kalmıştı. Çılgına dönen atlardan biri, Mihail'in kısrağının sağrısına göğsüyle girdiği gibi, Mihail'i mancınıkla fırlatılmışçasına uçurdu eyerinin üzerinden. Mihail'i bir mucize kurtardı; sürünün esas bölümü Mihail'in sağına doğru daha çok açıldı ve sadece bir kısrak, toynağıyla sağ koluna bastı. Mihail ayağa kalktı, elinden geldiği kadar ses çıkarmamaya çalışarak, sakına sakına uzaklaştı. Sürünün biraz ötede, çılgınca bir dörtnalla tekrar üzerine varmaya hazır, bağırmasını beklemekte olduğunu, aynı zamanda aygırın kendine özgü homurtusunu duyuyordu.

Kulübeye ancak şafak sökerken vardı.

IV

BÜYÜK Don Ordusu Atamanı Krasnov, Mayısın 15'inde, yanında Nazırlar Konseyi Başkanı ve Dışişleri Nezareti Başkanı Tümgeneral Afrikan Bogayevski, Don Ordusu Genelkurmay Başkanı Albay Kislov ve Kuban Atamanı Filimonov olduğu halde vapurla Maniçskaya'ya geldi.

Don ve Kuban topraklarının efendileri ruhsuz bir tavırla güvertede durmuş, vapurun rıhtıma palamar verişini, telaşlı telaşlı koşuşan tayfaları ve iskelenin altında çalkalanan kahverengi dalgaları seyrediyordu. Sonra rıhtım üzerinde toplanan kalabalığın meraklı bakışları altında kıyıya çıktılar.

Gök, ufuk ve hatta günün kendisi, olduğu gibi mavi bir pusa bürünmüştü. Don bile olağanüstü, donuk mavi bir ton almış, bir içbükey ayna gibi, kabarık bulutların karlı doruklarını yansıtıyordu.

Rüzgâr güneşin kokusuyla, kurumuş tuz bataklıklarının kokusuyla ve ölü otların kokusuyla yüklüydü. Kalabalığın arasında mırıltılı konuşmalar oluyordu. Mahalle erkânı generalleri karşılayıp otomobille meydan yerine götürdü.

Bir saat sonra bölge atamanının evinde, Don Hükümeti temsilcileriyle Gönüllü Ordusu temsilcileri arasında bir toplantı yapıldı. Gönül-

lü Ordusunu General Denikin, General Alekseyev ve Kurmay Başkanları General Romanovski ile Albay Ryasnyanski ve Albay Evald temsil ediyordu.

Toplantıda soğuk bir hava esiyordu. Krasnov bütün ağırbaşlılığını takınmıştı. Alekseyev çevresindeki herkesle el sıkıştı, masaya oturdu ve pörsük yanaklarını kuru, beyaz avuçlarına dayayıp kayıtsız bir tavırla gözlerini kapadı. Otomobil yolculuğu midesini bulandırmıştı. Yaşlılıktan ve olayların yarattığı sinir gerginliğinden kurumuş gibiydi. Ağzının kenarları elemli bir ifadeyle sarkmıştı, mavi damarlı gözkapakları şiş şiş ve ağırdı. Şakaklarında bir sürü incecik kırışık, yelpaze gibi açılıyordu. Kuru, kemikli yanağına dayadığı parmakları, ihtiyarlara özgü bozlaşmış sarı saçlarının içine dalıyordu. Albay Ryasnyanski, Kislov'un yardımıyla masanın üstüne bir harita yaydı; harita çıtır çıtır etti. Romanovski onların yanı başında durmuş, serçe parmağının tırnağıyla haritanın bir köşesini bastırıyordu. Bogayevski alçak pencere pervazına yaslanmış, Alekseyev'in bitkin yüzünü büyük bir sevecenlikle seyrediyordu. Bu yüz alçıdan bir mask kadar beyazdı. Bogayevski cıvık, badem biçimi gözlerini Alekseyev'in yüzünden ayırmaksızın kendi kendine, 'Nasıl da yaşlandı! Ne kadar ihtiyar görünüyor!' diye mırıldandı. Daha ötekiler masadaki yerlerini almaya vakit bulamadan, Denikin heyecanlı bir ses tonuyla damdan düşercesine Krasnov'a hitap etti:

"Konferansı açmadan önce, Bataisk'in ele geçirilmesi için birliklerinizin mevzilendirilmesinde, sağ kanadınızda bir Alman taburu ve bataryasının harekâta katılacağını işaret etmenizi hayretle karşıladığımızı belirtmek isterim. Böyle bir işbirliğinin bana garip, ama çok garip geldiğini itiraf etmeliyim... Bu düşmanlarla –ülkemizin bu alçak düşmanlarıyla– görüşmelere girişmeye, onların yardımını kabul etmeye sizi yönelten nedenleri sorabilir miyim? Müttefiklerin bizi desteklemeye hazırlandığından bilginiz vardır herhalde! Almanlarla yapılacak bir ittifakı, Gönüllü Ordusu, Rusya'nın ihyası davasına bir ihanet saymaktadır. Don Hükümetinin davranışları da geniş Müttefik çevrelerinde aynı şekilde değerlendirilmiştir. Sizden açıklama rica ediyorum."

Denikin kaşlarını öfkeyle çatarak cevabı bekledi.

Krasnov sükûnetini ancak iradesi ve iyi yetiştirilmiş oluşu sayesinde koruyabildi, ne var ki, öfkesi ağır basmaya başlıyor ve kırlaşmaya

yüz tutan bıyıklarının altında ağzı sinirli sinirli seğiriyordu. Büyük bir serinkanlılıkla ve son derece terbiyeli cevap verdi:

"Bütün davanın kaderi kuvvet dengesinin kurulmasına bağlıyken, yabancı kuvvetlerden de olsa yardım alma konusunda titizlik gösterilemez. Hem, beş milyonluk egemen bir halkı temsil eden, kimsenin himayesi altında bulunmayan Don Hükümeti, bu hükümeti kendilerini savunsun diye işbaşına getiren Kazakların çıkarlarına uygun olmak koşuluyla, bağımsız hareket etmek hakkına sahiptir." Bu sözler üzerine Alekseyev gözlerini açtı, dikkatle dinlemek için büyük bir çaba harcıyor gibiydi. Krasnov, parlak bıyıklarını sinirli sinirli buran Bogayevski'ye baktı ve devam etti:

"Düşünce tarzınıza bakılırsa Ekselans, sizin içip önem taşıyan biricik şey, işin ahlaksal yönü. Bizim Rusya'nın davasına ihanetimiz, Müttefiklerin ihaneti vb diye gönlünüzce vasıflandırdığınız konuda size sorumluluk yükleyen bir beyanda bulundunuz. Ama herhalde, Gönüllü Ordusunun bizden, Almanların bize sattığı top mermileri aldığından haberiniz vardır!"

"Nitelik bakımından tamamıyla ayrı konuları lütfen birbirinden ayırınız! Almanlardan askerî mühimmatı hangi yoldan sağladığınız beni ilgilendirmez, ama onların birliklerinin desteğini kabul etmek!.." Denikin öfkeli bir şekilde omuzlarını silkti.

Krasnov dikkatle, ama kesin bir şekilde, kendisinin artık Denikin'in Avusturya-Almanya Cephesinden tanıdığı tuğgeneral olmadığını hatırlatarak tamamladı konuşmasını.

Krasnov'un konuşmasını izleyen tatsız sessizliği bozan Denikin, tartışmayı zekice, Don Gönüllü Ordularının birleştirilmesi ve bir komuta altına verilmesi konusuna çevirdi. Bununla birlikte, biraz önceki atışma, aralarında gittikçe gelişen ve Krasnov'un hükümetten istifasıyla sonuçlanacak olan bir çözülmenin doğmasına yol açmıştı.

O anda Krasnov doğrudan bir cevap vermekten kaçındı ve önce güçlü bir stratejik merkez ele geçirmiş olmak, sonra da Ural Kazaklarıyla birleşmek amacıyla, Çaritsin'e karşı birlikte taarruza geçilmesini önerdi.

Bunu kısa süren bir karşılıklı konuşma izledi:

"Çaritsin'in bizim için ne kadar yaşamsal bir önemi olduğunu açıklamaya gerek görmüyorum."

"Gönüllü Ordusu Almanlarla karşı karşıya kalabilir. Kuban'ı kurtarmadan Çaritsin'e yürümeyi reddediyorum."

"Evet, ama Çaritsin'in ele geçirilmesi en önemli iştir. Don Ordu Hükümeti bana, sizin yardımınızı istemek yetkisini vermiştir Ekselans."

"Tekrar ediyorum, Kuban Kazaklarını terk edemem."

"Bir komuta altında toplanmak ancak Çaritsin'e karşı bir taarruza girişildiği takdirde düşünülebilir."

Alekseyev onaylamadığını belli edercesine dudaklarını ısırıyordu.

"Olacak şey değil! Bölge Bolşeviklerden tamamıyla temizlenmedikçe Kuban Kazakları sınırlarından dışarı bir adım bile atamaz. Gönüllü Ordusunun topu topu iki bin beş yüz süngüsü var ve askerlerin üçte biri yaralı ya da hasta oldukları için işe yaramaz durumda."

Verilen gösterişsiz yemek sırasında sıkıcı, anlamsız sözler edildi; hiçbir anlaşmaya varılamayacağı besbelliydi. Albay Ryasnyanski, Markov'un askerlerinden birinin savaşta başından geçen eğlenceli olayı anlattı ve gerek yemeğin, gerek bu gülünç hikâyenin etkisiyle gerginlik yavaş yavaş kaybolmaya başladı. Ama yemekten sonra, subaylar sigara içmek için salona çekildiğinde, Denikin, Romanovski'nin omzuna dokunup yarı kapalı keskin gözlerini Krasnov'dan tarafa kaydırarak fısıldadı:

"Taşra Napolyon'u... Adamda zekâ diye bir şey yok."

Romanovski gülümseyip acele acele cevap verdi:

"Krallık asasını seve seve kullanır ama... Hükümdarlık kudretiyle sarhoş olmuş bir tuğgeneral. Bana kalırsa bu adamın zerre kadar espri anlayışı yok."

Düşmanlık ve nefret dolu olarak ayrıldılar. O günden sonra, Gönüllü Ordusu ile Don Hükümeti arasındaki ilişkiler hızla kötüleşti ve Gönüllü Ordusu komuta heyeti Krasnov'un Alman İmparatoru Wilhelm'e yazdığı mektubun içindekileri öğrenince, bu ilişkiler en kötü noktasına ulaştı. Novoçerkask'taki hastanede iyileşmeye yüz tutmuş yaralı Gönüllüler, Krasnov'un özerklik sevdasında oluşuna ve eski Kazak göreneklerini ihya etmekte gösterdiği zayıflığa güldü. Kendi çevrelerinde ondan hep aşağılayıcı bir dille, köylü ağzıyla, "efendi" diye ve Don Ordusunun resmî unvanı olan "ulu"nun yerine "ölü" unvanını koyarak söz ettiler. Buna karşılık, bağımsızlık peşinde koşanlar

da Gönüllülere "gezgin çalgıcılar" ve "yurtsuz hükümdarlar" unvanını verdi. Gönüllü Ordusunda oldukça yüksek mevkide bulunanlardan biri, sözünü hiç esirgemeksizin Don Hükümetinden, "Ücretini Almanların yatağında kazanan bir orospu," diye söz etti. Bunun cevabını bizzat General Denisov verdi:

"Eğer Don Hükümeti orospu ise, Gönüllü Ordusu da bu orospunun sofra artıklarıyla geçinen bir kedidir."

Bu sözle, Gönüllü Ordusunun Don Kazaklarına bağlı olduğu ve Gönüllü Ordusunun Don Kazaklarının Almanlardan gördüğü askerî yardımı paylaştıkları ima ediliyordu.

Gönüllü Ordusunun geri hattındaki Rostov ve Novoçerkask subaylarla dolup taşıyordu. Bunların binlercesi vurgunculukla geçiniyor, çeşitli geri hizmet kurumlarında çalışıyor, akrabalarına, tanıdıklarına sığınıyor, yaralı olduklarına ilişkin sahte belge düzenleyip hastanelerde yatıyordu. İçlerinde ne kadar gözüpek varsa hepsi ya savaş alanında, ya tifüsten, ya da aldıkları yaralar yüzünden ölmüştü. Devrim yılları içinde bütün namus ve vicdan anlayışını yitirenlerse çakallar gibi sıvışıp cephe gerisine sığınmış, günün fırtınalı sularının üstünde pis bir köpük gibi yüzüyordu. Bunlar, bir vakitler Çernetsov'un Rusya'yı savunmaya davet edip, hakaret ve suçlamalara boğduğu yedekte tutulup da kullanılmayan, en adisinden subay artıklarıydı. Bunların büyük kısmı, "düşünür aydınlar" denen ve ancak şimdi sırtlarına üniforma geçirmiş süprüntü takımının en berbatlarını meydana getiriyordu. Bunlar Bolşeviklerden kaçmış, ama Beyazların kaderini paylaşmamıştı; köşe kapmaca oynayarak yaşıyor, Rusya'nın kaderiyle ilgili tartışmalar yapıyor, çocuklarına süt alacak kadar para kazanıyor ve savaşın bitmesi için yürekten dua ediyordu.

Ülkeyi kimin yönettiği onları hiç ilgilendirmiyordu, Krasnov'muş, Bolşevikmiş ya da Almanlarmış; bütün istedikleri savaşın bitmesiydi.

Ama olayların gümbürtüsü günden güne sürüp gidiyordu. Sibirya'da Çekler isyan etti, Ukrayna'da Mahno, top ve makineli tüfek diliyle konuşmaya başladı Almanlarla... Bütün Rusya ateşten bir çemberle sarılmıştı. Bütün Rusya can çekişiyordu.

Haziran ayında, Çeklerin, Almanlara karşı taarruza geçmek için bir hazırlık niteliğinde, Volga boyunca bir Doğu Cephesi kurmak üze-

re Saratov'u, Çaritsin'i ve Astrakan'ı işgal etmekte olduğuna ilişkin bir söylenti doğu rüzgârı gibi Don'u yalayıp geçti. Ukrayna'daki Almanlar, Gönüllü Ordusundan gibi görünüp Rusya'dan kaçmaya çalışan subayları istemeye istemeye hatlarından geçirmeye başladı.

"Doğu Cephesi"nin kurulmakta olduğu söylentilerinden telaşa kapılan Alman komutanlığı Don'a temsilcilerini gönderdi. 10 Temmuzda, Alman ordusundan Binbaşı von Kokenhausen, von Stefani ve von Schleinitz, Novoçerkask'a geldi.

Aynı gün Ataman Krasnov, yanında General Bogayevski olduğu halde onları sarayda kabul etti.

Binbaşı Kokenhausen, Alman Komutanlığının, Yüce Don Ordusuna, Bolşeviklere karşı mücadelede ve Don'un eski sınırlarına kavuşması konusunda, silahlı müdahale de içinde olmak üzere her türlü yardımı yaptığını dinleyenlerine hatırlattıktan sonra, eğer Çekler Almanlara karşı askerî bir harekâta geçerse, Don Hükümetinin buna nasıl tepki göstereceğini sordu. Krasnov, Kazakların tam tarafsızlığı koruyacağı ve hiç kuşkusuz, Don'un, askerî bir arenaya dönmesine izin vermeyecekleri konusunda da güvence verdi ona. Binbaşı Stefani, atamanın cevabını yazılı olarak doğrulamasını istedi.

Krasnov, Alman imparatoruna aşağıdaki mektubu yazdı:

> *İmparator Hazretleri! Bu mektubun hamili, Majesteleri katında Yüce Don Ordusu Ataman Elçisi ve beraberindekiler, tarafımdan, Zatı Devletlerini, büyük Almanya'nın yüce hükümdarı İmparator Hazretlerini selamlamaya ve şu hususları bilgilerinize arz etmeye yetkili kılınmıştır. Kahraman Don Kazaklarının, Almanların hısmı Boerlerin kısa zaman önce İngilizlere karşı gösterdiği cesarete eş bir cesaretle, iki aydan beri anavatanlarının özgürlüğü uğruna sürdürdükleri savaş, devletimizin bütün sınırlarında başarıyla taçlanmış bulunuyor. Bugüne kadar, Yüce Don Ordusu topraklarının onda dokuzu vahşi Kızıl çetelerinden kurtarılmıştır. Ülkede düzen yerine gelmiş ve asayiş kurulmuştur. Majeste imparatorun birliklerinin lütfettiği dostça yardım sayesinde ülkenin güneyinde sükûnet geri gelmiştir; bendeniz de ülkenin içinde düzeni korumak ve dışarıdan vaki olacak düşman saldırısına karşı koymak üzere bir Kazak kolordusu hazırlamış bulunuyorum. Don Ordusu gibi genç bir devlet kuruluşunun yalnız başına yaşaması güçtür,*

işte bu yüzden de Don Ordusu, Astrakan ve Kuban Kazak Ordularının başkanları Albay Prens Tundutov ve Albay Filimonov ile, Astrakan ve Kuban toprakları Bolşeviklerden tamamıyla temizlendikten sonra, Yüce Don Ordusu, Astrakan Ordusu, Stavropol eyaletinin Kalmukları, Kuban Ordusu ve aynı zamanda Kuzey Kafkasya halkının federasyon halinde birleşmesi esasına dayanan sağlam bir devlet kurulması konusunda yakın bir ittifaka girmeye karar vermiştir. Bütün bu devletlerin rızası alınmış ve yeni kurulan devlet, Yüce Don Ordusuyla tam bir ittifak halinde, topraklarının kanlı bir mücadele arenası haline gelmesine izin vermeyerek tamamıyla tarafsız kalmaya karar vermiştir. Majeste imparatorun sarayındaki Ataman elçimiz şu hususları majestelerinden rica etmeye tarafımdan yetkili kılınmıştır:

Majestelerinin, Yüce Don Ordusunun bağımsızlık hakkını ve geri kalan Kuban, Astrakan ve Terek Ordularıyla Kuzey Kafkasya Orduları özgürlüklerine kavuştuğu zaman, Don-Kafkas Birliği adındaki bütün federasyonun egemenlik haklarını tanımaları.

Majeste imparatorun, Yüce Don Ordusu sınırlarını eski etnografik ve coğrafi esaslar içinde tanımaları ve Ukrayna ile Don Ordusu arasına, Taganrog ilçesi üzerine çıkan anlaşmazlığı, bu ilçeyi beş yüz yıldan fazla bir zamandan beri elinde bulundurmuş olan ve bu ilçeye Don Ordusu bölgesinin aslını meydana getiren Tmutarakan bölgesinin bir parçası gözüyle bakan Yüce Don Ordusundan yana bir çözüm yolu bulmakta yardımcı olması.

Majestelerinin, stratejik düşüncelerle, Saratov eyaletinin Karnisin ve Çaritsin şehirleriyle Voronej, Liski ve Povarino şehirlerinin Don bölgesiyle birleşmelerine yardım ve Don Ordusu bölgesi sınırlarına elçimizin halen yanında bulunan haritada belirtildiği şekilde tespit etmeleri.

Majestelerinin, Moskova'daki Sovyet makamlarına baskı yaparak, emirleriyle, Don-Kafkas Birliğini meydana getirecek olan Yüce Don Ordusu topraklarını ve diğer toprakları yağmacı Kızıl Ordu müfrezelerinden temizlemeye ve Moskova ile Don Ordusu arasında normal, barışçıl ilişkilerin kurulmasını mümkün kılmaya zorlamaları, Bolşevik işgali yüzünden Don halkının, ticaret ve sanayisinin uğradığı zarar ziyanın Sovyet Rusya tarafından karşılanması.

Majestelerinin, genç devletimize silah, cephane ve sanayi malzemesi yardımında bulunması ve eğer uygun görürlerse, Don Ordusu toprakları üzerinde, top, hafif silah ve ufak çaplı silah mermisi imalâthaneleri kurulması.

Yüce Don Ordusu ve Don-Kafkas Birliğinin öbür devletleri, Alman ulusunun dostça yardımlarını unutmayacaktır. O Alman ulusuyla ki, Kazaklar, Otuz Yıl Savaşlarında omuz omuza çarpışmıştır. 1807-1813 yıllarında Don Kazakları Atamanları Kont Platov'un komutasında, Almanya'nın kurtuluşu için dövüşmüş, şimdi de Prusya, Galiçya, Bukovina ve Polonya savaş alanlarında üç buçuk yıl süren kanlı savaşlar sırasında gerek Kazaklar, gerek Almanlar, birbirlerinin askerlerinin cesaret ve dayanıklılığına saygı duymayı öğrendikten sonra, iki soylu savaşçı gibi el sıkışarak vatanımız Don'un özgürlüğü için birlikte dövüşmektedir.

Majestelerinin yardımlarına karşılık, Yüce Don Ordusu da, ulusların dünya çapındaki mücadelelerinde tamamıyla tarafsız kalmayı ve Alman ulusuna düşman hiçbir silahlı kuvveti topraklarına sokmamayı taahhüt eder; Astrakan Ordu Bölgesi Atamanı Prens Tundutov ile Kuban Hükümeti bu taahhüt altına girdiği gibi, Don-Kafkas Birliği kurulduğunda, birliğin geri kalan üyeleri de aynı taahhütte bulunacaktır.

Yüce Don Ordusu, mahalli ihtiyaç fazlası tahıl, un, deri ve kösele, yün, balık, bitkisel, hayvansal ve madeni yağlar ile bunlardan imâl edilen maddeler ile tütün ve tütün mamulleri, at, sığır, üzüm şarabı gibi bostan ve tarım ürünlerini ihraçta Alman imparatorluğuna öncelik hakkı tanır, buna karşılık Alman imparatorluğu da tarım makineleri, kimyasal maddeler, tabaklama malzemeleri ve devlet kırtasiye eşyasının imâli için gerekli araç ve gereçlerle, kumaş, pamuk, tabaklama fabrikaları ile kimya, şeker sanayi ve öbür fabrikalar için gerekli malzeme ve elektrikli aygıtlar sağlayacaktır.

Buna ek olarak, Yüce Don Ordusu Hükümeti, Alman endüstrisine, Don endüstri ve ticari girişimleriyle, özellikle yeni su yolları ve öbür ulaştırma yollarının yapımına sermaye yatırımında bulunması için özel ayrıcalıklar tanıyacaktır.

Yakın bir ittifak karşılıklı yararlar sağladığı gibi, savaşçı Alman ve Kazak ırklarının ortak savaş alanlarında döktüğü kanlarla mühürlenmiş bu dostluk, bütün düşmanlarımızla çarpışmamızda büyük bir güç meydana getirecektir.

Bu mektup Majestelerine bir diplomat ya da devletler hukuku bilgini tarafından değil, onurlu savaşlarda Alman silahlarının gücüne saygı duymaya alışmış bir asker tarafından yazılmıştır, bu bakımdan, Majestelerinden, her türlü hünerbazlık ve kurnazlıktan uzak açık sözlü-

lüğümü bağışlamalarını ve duygularımın son derece samimi olduğuna inanmalarını istirham ederim.

Derin saygılarımla,
Piyotr Krasnov,
Don Atamanı, Tümgeneral"

Bakanlar Konseyi 15 Temmuzda bu mektubu görüştü ve mektuba karşı takınılan tavırlarda gözle görülür bir kapalılık, hatta Bogayevski ve daha birçok hükümet üyelerinde açıktan açığa düşmanlık sezilmesine rağmen, Krasnov mektubu, Berlin nezdindeki Kazak elçisi Lichtenburg düküne teslim etmekte duraksamadı; elçi de hemen Kiev'e, oradan da General Çeryaçukin'le Almanya'ya hareket etti.

Gönderilmeden önce, Bogayevski'nin bilgisi altında, dışişleri bakanlığında mektubun kopyaları çıkarıldı ve bu kopyalar, eklenen uygun açıklamalarla, bölgelerde ve Kazak birliklerinde elden ele dolaştı. Mektup çok güçlü bir propaganda silahı vazifesi gördü. Krasnov'un kendisini Almanlara sattığına ilişkin gittikçe yüksek perdeden çıkan sesler duyuldu. Cephelerde hoşnutsuzluk alev gibi çevreyi sardı.

Bu arada, başarılarından gurura kapılan Almanlar, Rus generali Çeryaçukin'i otomobille, Paris'e en yakın Alman topraklarına götürdü; burada Çeryaçukin, Alman Genelkurmayıyla birlikte, İngiliz-Fransız Ordularını ezen Krup toplarının etkileyici gösterisini seyretti.

V

KIŞIN Yevgeni Listnitski iki kez yaralanmıştı; ama iki seferinde de işi ufak yaralarla atlatıp birliğine dönmüştü. Ne var ki mayısta, Gönüllü Ordusu Novoçerkask'ta dinlenirken, kendisini keyifsiz hissetti ve on beş günlük bir izin aldı. Evine dönmeyi çok istediği halde, uzun yolculuklarla zaman kaybetmemek için Novoçerkask'ta kalmaya karar verdi. Kendi müfrezesinden Yüzbaşı Gorçakov adında bir arkadaşı da aynı sırada iznini aldı ve Listnitski'yi, Novoçerkask'taki evine, kendileriyle birlikte kalmaya davet etti.

"Çocuklarım yok, karım da seni görürse çok memnun olur. Mektuplarımda senden söz etmiştim ona," dedi.

Öğleyin arabaya atlayıp tren istasyonu yakınlarındaki sokaklardan birinde, öteki evlerden ayrı, bir başına duran ufak bir eve gittiler.

Gorçakov adımlarını sıklaştırarak, "Bir zamanlar burada otururdum," dedi. İri, kara gözleri mutluluktan ve heyecandan yaşarmıştı. İri adımlarla eve girdi, odaları askerlere özgü keskin kokuyla doldurdu.

Mutfaktan gülümseyerek çıkan hizmetçiye, "Olga Nikolayevna nerede?" diye seslendi. "Bahçede mi? Hadi gel Listnitski."

Bahçede elma ağaçlarının altına benek benek bir gölge vurmuştu, havada bal ve kuru toprak kokusu vardı. Yanlamasına vuran güneş ışınları altında Listnitski'nin kelebek gözlüğü parlıyordu. Uzaklardaki demiryolu hattında, bir yerde, bir lokomotif yorulmaksızın böğürüyordu. Bu monoton gürültüyü bozarak seslendi Gorçakov:

"Olga! Olga!"

Sarılar giyinmiş uzun boylu bir kadın, dar bir bahçe yolundan inip onları karşıladı. Korkmuş gibi bir an ellerini göğsüne bastırarak durdu, sonra ellerini ileri uzattı ve onlara doğru koştu. Öyle hızlı koşuyordu ki, Listnitski ancak kadının eteklerini döven dizlerini, terliklerinin sivri uçlarını ve başının çevresinde altından bir sel gibi darmadağınık uçuşan saçlarını görebildi. Ayak parmaklarının ucunda durarak güneşten yanmış kollarını kocasının boynuna dolayan kadın, onun tozlu yanaklarını, burnunu, gözlerini ve rüzgârla güneşin sertleştirdiği boynunu öptü; öpücük sesleri makineli tüfek ateşi gibi birbirini kovaladı. Listnitski, kelebek gözlüğünün camlarını sildi, mine çiçeğinin kokusunu içine çekti ve zoraki, aynı zamanda budalaca gülümsemekte olduğunu fark etti.

Kadının coşkusu dinince, Gorçakov dikkatle ama kesin bir hareketle karısının parmaklarını boynundan çözdü ve kolunu onun omzuna koyarak, kadını hafifçe döndürdü.

"Olga, bu arkadaşım Listnitski."

Kadın mutluluğundan hiçbir şey görmeyen gülen gözlerini Listnitski'nin üstünde dolaştırarak, "Listnitski mi? Tanıştığımıza çok sevindim. Kocam bana sizden söz etmişti," dedi.

Birlikte eve döndüler. Gorçakov'un tırnakları kirli, kıllı eli karısının ince belindeydi. Listnitski sezdirmeden bu ele baktı; mine çiçeğinin kokusuyla bu kadının güneşte ısınmış vücudunun kokusunu içine çekti

ve birisi tarafından haksız yere fena halde kalbi kırılmış bir çocuk gibi mutsuz hissetti kendini. Kadının yanaklarının ipeği andıran cildine, altın tozu renginde bir saç tutamının yarı yarıya gizlediği mini mini, pespembe kulak memesine baktı. Gözleri bir kertenkele gibi kadının entarisinin yakasına kaydı ve kabarık, süt beyazı bir meme ile kahverengi bir meme ucu gördü. Kadın arada sırada açık mavi gözlerini ona çeviriyordu; bakışları sevecendi, dostçaydı. Ne var ki aynı gözler kocasının esmer yüzüne dönüp de bambaşka bir ışıkla için için parladığı vakit, Listnitski sinir bozucu bir acının kendisini iğnelediğini duyuyordu.

Yemek süresince Listnitski arkadaşının karısını enine boyuna inceleme olanağı buldu. Kadının biçimli vücudunda ve yüzünde, otuzuncu baharını yaşayan kadınlarda çiçek veren cinsten solmakta olan bir güzellik gördü. Buna rağmen, azıcık soğuk, alaycı gözlerinde ve hareketlerinde hâlâ harcanmamış bir gençliğin yedek güçleri saklıydı. Yumuşak, ona ayrı bir çekicilik veren biçimsiz çizgileriyle sıradan bir yüzü vardı. Ama bir çelişki hemen göze çarpıyordu. Cildinin yarı saydam bir pembelikte, kaşlarının açık renk olmasına karşın, güneyli esmerlere özgü incecik tenli, koyu kırmızı, kavurucu sıcaklıkta dudakları vardı. Rahatça gülüyordu, ancak biçimli ufak dişlerini bir parıltı halinde gösteriveren gülümseyişinde yapmacık bir eda seziliyordu. Yumuşak sesi donuk, tatsız tutsuzdu. İki aydan beri kirli hastabakıcılardan başka kadın görmemiş olan Listnitski'ye kadının güzelliği abartılmış görünüyordu. Saçlarını başının arkasında ağır bir topuz biçiminde toplamış olan kadının mağrur başını seyretti, sorularına ahmakça cevaplar verdi ve az sonra, yorgunluğunu ileri sürüp odasına çekildi.

Günler aç özlemlerle dolu tatlı tatlı geçti. Sonraları Listnitski bu günleri saygıyla anmıştı, ama şimdilik bir çocuk gibi kendine üzüntü veriyordu. Gorçakov'lar ona pek sokulmamak konusunda birleşmişti. Onarım yapılacağı bahanesiyle Listnitski'yi kendi yatak odalarına bitişik olan odadan çıkarıp, evin uzak bir köşesindeki odayı verdiler ona. Listnitski varlığının onları rahatsız ettiğini anlıyordu, ama başka yere gitmeyi de hiç istemiyordu. Günlerce hep elma ağaçlarının altında, tozlu turuncu serinlikte uzanıp, aceleden ambalaj kâğıtlarına basılmış gazeteleri okudu ya da bedenini dinlendirmeyen ağır uykulara daldı. Sıkıntısını, beyaz benekli, çikolata rengi güzel bir av köpeği pay-

laşıyordu. Efendisinin, hanımını tekeline alışını ses etmeden kıskanan hayvan dikkatini Listnitski'ye veriyor, onun yanı başında uzanıp iç çekiyordu.

Listnitski hayvanı okşarken, Bunin'den en sevdiği mısraları mırıldanıyor ve şairin zengin, buram buram güzel kokularla yüklü şiirinden aklında kalanları tükettikten sonra tekrar uykuya dalıyordu.

Olga kadınlara özgü bir içgüdüyle, Listnitski'deki bu halin kaynağını anlamıştı. Daha başlangıçta çekingen olan kadının Listnitski'ye davranışları daha da bir çekingen oldu. Bir akşamüstü şehir parkından eve birlikte yürüyorlardı. (Gorçakov'u parkın kapısında, tanıdığı subaylar alıkoymuştu.) Listnitski kadının koluna girdi ve onun dirseğini kendi yanına sıkıca bastırarak kadını rahatsız etti.

Kadın gülümseyerek, "Niye bana öyle dik dik bakıyorsunuz?" diye sordu.

Listnitski onun sesinde hafif tertip meydan okuyan bir cilve sezinlediğini sandı. İşte ona kozunu oynamak cesaretini veren de bu oldu. Son birkaç gündür içi dışı şiirle, bir başkasının kaderini yansıtan müzikle doluydu. Başını eğdi ve gülümseyerek fısıldadı:

> Yakınlığının büyüsüyle kendimden geçmişçesine,
> Bütün gücümle el atıp gölgeden peçesine,
> Büyülenmiş bir sahili seyretmekteyim,
> Seyretmekteyim mesafeleri sihirli bir donuk renk ötesinde.

Kadın elini yavaşça kurtardı ve şen bir ses tonuyla, "Yevgeni Nikolayeviç..." dedi. "Ben... bana davranışınızı görmüyor değilim. Utanmıyor musunuz? Durun, durun! Ben sizi biraz... farklı sanmıştım. Doğru değil bu, öyle değil mi? Bu gibi denemeler için ben zavallı bir varlığım. Demek canınız sevişmek istiyor, öyle mi? Arkadaşça ilişkilerimizi bozmayalım, ama ne olur siz de çocukluk etmeyin. Kabul mü? Verin bana elinizi."

Listnitski yalandan, soylu kişilere yakışır bir öfkeye kapılmış gibi yaptı, ama bunu fazla sürdüremedi ve o da Olga'ya katılıp kahkahalarla gülmeye başladı. Gorçakov onlara yetiştikten sonra Olga'ya eskisinden de canlı, neşeli bir hal geldi, ama Yevgeni sus pus oldu ve ta eve kadar kendi kendine lanet edip durdu.

Olga bütün zekâsına rağmen, bu olaydan sonra Listnitski'yle arkadaş olabileceklerine samimiyetle inanmıştı. Listnitski dış görünüşüyle onun bu güvenini doğruluyordu, ama içinden neredeyse kadına bir nefret beslemeye başlamıştı; bununla birlikte birkaç gün sonra, kendi kendisini, kadının karakter ve kişiliğinde insanı iten taraflar bulmaya çalışmak gibi ıstırap verici bir iş üzerinde yakalayınca, gerçekten de derin bir duyguya kapılmak üzere olduğu kafasına dank etti.

İzin günleri hızla geçip gitti ve Listnitski'nin bilincinde tortularını bıraktı. Dinlenen, takviye alan Gönüllü Ordusu bir darbe indirmeye hazırlanarak, Gorçakov'la Listnitski'yi de alıp Kuban'a doğru yola çıktı.

Olga onları uğurladı. Siyah ipekli entarisi sade güzelliğini daha da ortaya çıkarıyordu. Gözleri yaşlı, gülümsüyordu; şişmiş dudakları yüzüne heyecanlı, çocuksu bir ifade veriyordu. İşte Olga, Listnitski'nin belleğinde bu haliyle kaldı. Ve Listnitski, kan, pislik, dövüş arasında, onun duru, hiç solmayan portresini belleğinde titizlikle koruyup, o derin bağlılığı içinde Olga'yı elle tutulmaz semavi bir tapınma hâlesiyle taçlandırdı.

• • •

Haziranda Gönüllü Ordusunu savaşa soktular. Daha ilk çatışmada, Gorçakov'un midesi bir şarapnel parçasıyla yarıldı. Onu hatların gerisine sürüklediler ve bir saat sonra, Gorçakov, bir arabanın içinde kan kaybederek yatarken Listnitski'ye şöyle dedi:

"Öleceğimi sanmıyorum... Beni hemen ameliyat edecekler... Kloroformları olmadığını söylüyorlar. Ölmeye değmez değil mi? Ama şayet... Yevgeni, aklım tamamıyla başımda, bilincim yerinde... Olga'yı sakın bırakma. Ne onun ne de benim akrabamız var. Sen dürüst, temiz bir insansın. Evlen onunla; yoksa istemez misin onu?"

Yalvaran nefret dolu gözlerle dik dik Listnitski'ye bakıyordu; tıraşı uzamış yanakları seğiriyordu. Kana, çamura bulanmış elini dikkatle yarasının üstüne bastırdı ve dudaklarındaki pembemsi teri yalayarak devam etti:

"Söz veriyor musun bana? Onu terk etmeyeceksin değil mi? Tabii eğer Rus askerleri seni de benim gibi bir güzel benzetmezse! Söz veriyor musun? İyi bir kadındır o." Bütün yüzü çarpıldı. "Turgenyev'in

eserlerindeki kadınlara benzer. Onun gibisi pek kalmadı bu çağda. Söz veriyor musun? Neden susuyorsun?"

"Söz veriyorum."

"Eh, hadi artık, canın cehenneme! Güle güle."

Listnitski'nin elini müthiş bir kuvvetle sıktı, sonra beceriksiz, umutsuz bir hareketle onu kendine doğru çekti. Harcadığı çabadan titreyerek, ıslak, terli başını kaldırdı, kurumuş, çatlamış dudaklarını Listnitski'nin eline dayadı. Sonra acele acele kaputunun kenarını başının üstüne çekip, öte yana döndü. Listnitski onun dudaklarındaki soğuk ürpertiyi ve yanağının hafifçe kurşuniye çalan ıslak rengini şöyle bir görür gibi oldu.

Gorçakov iki gün sonra öldü. Onun ölümünün hemen ertesi günü Listnitski'yi sol kolunda ve kalçasında ciddi yaralarla geriye yolladılar.

Uzun süren inatçı bir çarpışma oluyordu. Yevgeni alayıyla iki kez karşı saldırıya geçmişti. Üçüncü seferinde Yevgeni'nin taburunu daha ileri hatta sürdüler.

"Dayanın çocuklar, durmayın! Kornilov aşkına, ileri!" diye bağıran grup komutanının yüreklendirmesiyle, Listnitski biçilmemiş ekinlerin arasından koşuyor, sol eliyle başını korumak için kaldırdığı bir asker küreğini, sağ eliyle de tüfeğini tutuyordu. Bir kurşun, küreğin kavisli, madeni kısmına çarpıp tınlayarak sekti, Listnitski'nin yüreği sevinçle hopladı. Ama bir an sonra kolu, kısa ve son derece sert bir darbeyle yana savruluverdi. Küreği bırakıp bir elli metre kadar daha başını korumadan koştu ileri doğru. Tüfeğini doğrultmaya çalıştı, ama elini kaldıramadı. Somurtkan bir acı bütün eklemlerinin içine akıyordu; tıpkı ergimiş kurşunun akışı gibi. Bir saban izinin içine uzandı ve kendini tutamayıp bağırdı, bağırdı. Yattığı yerde de kalçasına bir kurşun yedi ve yavaş yavaş, acı duya duya kendini kaybetti.

Cephe gerisinde parçalanan kolunu kestiler, kalçasından da kemik parçacıkları çıkardılar. Umutsuzluk, acı ve özlemle yüreği sızlayarak iki hafta yattı. Sonra onu Novoçerkask'a naklettiler, oradaki hastanede de yorucu bir otuz gün daha geçirdi. Yaraların pansumanı, asık suratlı doktorlar ve hemşireler, iyot ve asit fenik kokusu... Olga ara sıra onu yokluyordu. Kadının yanakları yeşile çalan sarı bir renk almıştı. Yas elbiseleri, gözlerindeki özlemle karışık yaslı ifadeyi daha da de-

rinleştiriyordu. Listnitski onun solgun yüzüne bakar, susar ve içi boş kol yenini utanç duyarak, gizlice battaniyesinin altına saklardı. Olga kocasının ölümüyle ilgili ayrıntıları hemen hemen isteksiz bir biçimde sormuştu. Yevgeni hastaneden ayrıldıktan sonra onu görmeye gitti. Olga onu evin basamaklarında karşıladı. Yevgeni, kısa kırpılmış bukleleri bir yığın halinde duran başını kadının elini öpmek için eğince, Olga başını çevirdi.

Listnitski sinekkaydı tıraş olmuş, şık bir subay üniforması giymişti, ama içi boş kol yeni ona azap veriyordu; kesilen kolunun sargılar içindeki kısa, güdük kökü, kol yeninin içinde çırpınırcasına kımıldanıyordu. Eve girdiler. Daha oturmadan Yevgeni konuşmaya başladı:

"Boris ölmeden önce benden... seni bırakmamamı istedi... söz verdirdi bana bunun için..."

"Biliyorum. Son mektubunda bana yazmıştı..."

"Birlikte olmamızı istiyordu. Tabii sen razı olduğun takdirde, eğer sakat bir adamla evlenmeyi kabul edersen. Senden inanmanı rica ediyorum. Şu anki duygularımı anlatmak istersem, bu bilmem ki nasıl bir etki yapar... Ama senin mutluluğunu yürekten diliyorum."

Yevgeni'nin sıkılganlığı, bağlantısız, heyecanlı lafları Olga'yı duygulandırdı.

"Bu konuda düşündüm. İstiyorum," dedi.

"Babamın malikânesine gideriz. Gerisini de daha sonra hallederiz."

"Olur."

Yevgeni, Olga'nın mermeri andıran eline saygıyla dokundurdu dudaklarını. Kibirsiz gözlerini kaldırdığında, Olga'nın dudaklarından bir gülümsemenin gölgesinin silinmekte olduğunu gördü.

Aşk ve ağır basan cinsel bir istek Listnitski'yi Olga'ya çekiyordu. Onu her gün ziyaret etmeye başladı. Her Allahın günü sürüp giden mücadelelerden yorulan yüreği peri masallarındaki dünyayı özlüyordu. Klasik bir roman kahramanı gibi kendi kendisiyle bir iç hesaplaşmaya oturuyor, belki de o basit fiziksel bağlılığının çıplaklığını gizlemek, süslemek isteğiyle, ömründe duymadığı yücelmiş duygular arıyordu sabırla. Bununla birlikte peri masalı bir ucundan gerçeğe dokunuyordu. Kaderin böylesi bir cilvesiyle yaşamına giren kadına onu bağlayan sadece cinsel çekicilik değildi; gözle görülmeyen bir başka

bağ daha vardı. Duygularını çözümlemeye çalıştı, sadece bir tek şeyi apaçık anladı. Sakatlanmış, bir uzvunu kaybetmiş haliyle ona, Yevgeni Listnitski'ye, eskiden olduğu gibi, yine, geme alınmayan vahşi bir içgüdü egemendi: 'Benim için her şey mubahtır.' Olga'nın, ağır kaybının acısını hâlâ üzerinden atamadığı o yas günlerinde bile, kadını ölmüş Boris'ten kıskanan Yevgeni, bu kıskançlık ateşiyle onu arzuluyordu, hem de delicesine arzuluyordu. Çevresindeki yaşam, kudurmuş bir burgaç gibi köpükleniyordu. Barut dumanı koklamış adamlar, hırsla, gözleri doymaksızın ve sadece o an için yaşıyordu. Listnitski de, uğrunda ölümü göze aldığı şeyin sonunda mutlaka mahvolacağını belli belirsiz kestirerek, belki de bu yüzden kendi yaşamıyla Olga'nınkini birleştirecek olan düğümü atmakta acele ediyordu.

Evlenmek niyetinde olduğunu ve karısını Yagodnoye'ye getireceğini babasına mektupla bildirdi. Mektubunu yaslı bir çeşnisi olan şu alaycı kelimelerle bitirdi:

"Kendime düşeni yaptım. Tek elle bile, başkaldıran bu ayaktakımını, Rus aydınlarının yıllar yılı kaderi için gözyaşı döktüğü bu lanet 'halk'ı ortadan kaldırmaya devam edebilirim. Ama gerçeği söyleyeyim ki, bu şimdi bana akıl almayacak kadar anlamsız görünüyor. Krasnov'un Denikin'le uzlaşacağı yok, her iki kampta da entrikalar, komplolar, ahlaksızlık, fitne gırla gidiyor. Bazen dehşete kapılıyorum. Bütün bunların sonu nereye varacak? Seni tek kolumla kucaklamak, seninle birlikte yaşamak ve mücadeleyi dışarıdan seyretmek üzere eve geliyorum. Artık bir asker değilim; ruhen de bedenen de sakatlanmış bir insanım. Yoruldum. Silahlarımı bırakıyorum. Evlenmeyi ve kendime 'demir atacak limanlık bir yer' sağlamayı isteyişim de belki bu yüzden."

Novoçerkask'tan ayrılmalarından birkaç gün önce Yevgeni, Olga'nın evine taşındı. İlk bir araya geldikleri geceden sonra, Olga'nın avurtları çökmüş, yüz çizgileri kararmış gibi görünüyordu. Yevgeni'nin can sıkıcı ısrarlarına teslim olmuştu, ama kendini içinde bulduğu durum altında ezilmiş, ruhen yaralanmış gibiydi. Yevgeni onları birbirine bağlayan aşkı için değişik, ama nefret için bir tek ölçü bulunabileceğini anlamıyor ya da anlamak istemiyordu.

Yagodnoye'ye hareketlerinden önce, Listnitski istemeye istemeye ve bağlantısız düşünceler içinde aklına getirdi Aksinya'yı. Eliyle ken-

disini güneşten koruyan bir insan gibi, o da öyle, Aksinya'yla ilgili düşüncelerden sakınıyordu. Ne var ki onunla ilişkisinin baskı altında tutulamayan anıları gittikçe artan bir ısrarla rahatsız etmeye başladı. Hatta bir seferinde, onunla ilişkisini kesmenin gereksizliğini bile düşündü, 'Kabul edecektir.' Ama içinde namus diye ne kaldıysa, işte o ağır bastı ve Yagodnoye'ye varınca onunla konuşup, mümkün olursa, ilişkisini kesmeye karar verdi.

Novoçerkask'tan ayrılışlarının dördüncü günü geç vakit vardılar Yagodnoye'ye. İhtiyar derebeyi onları malikâneden bir verst kadar uzakta karşıladı. Yevgeni, babasının şapkasını nasıl ağır ağır çıkarıp, bacağını hafif drojkisinin oturacak yerinden yine nasıl ağır ağır kaldırdığına dikkat etti.

İhtiyar adam, "Sevgili konuklarımı karşılamaya geldim. Dur sana bir bakayım," diyerek, yeşile çalan kır bıyıklarını kadının yanaklarına süre süre, gelinini acemice kucakladı.

"Yanımıza gel baba. Haydi sür, arabacı! Ah, merhaba Saşka Dede! Sen hâlâ sağ mısın? Sen benim yerime otur baba, ben de arabacının yanına otururum," diye önerdi Yevgeni.

İhtiyar, Olga'nın yanına oturdu, bıyıklarını mendiliyle sildi ve ilgisizliği açıkça belli olan bakışlarla oğlunu inceledi:

"Ee, nasılsın bakalım?"

"Seni gördüğüm için çok mutluyum baba."

"Sakatlandın demek, ha?"

"Elden ne gelir!"

Babası acıma duygusunu sert bir görünüş altında gizlemeye ve gözlerini Yevgeni'nin boş kol yeninden kaçırmaya çalışarak süzüyordu oğlunu.

Yevgeni omuzlarını silkerek, "Önemli değil," dedi. "Alıştım artık."

Babası aceleyle, "Tabii alışırsın," dedi. "Kafan sağlam olduktan sonra. Evine onurunla döndün. Üstelik bir de güzel tutsak almışsın."

Yevgeni, babasının gösterdiği bu ince, eski tarz kibarlıktan çok hoşnut kaldı ve gözleriyle Olga'ya, "Nasıl buldun babamı?" gibilerden sordu. Olga'nın canlılık kazanan gülümseyişinden ve ılık gözlerinden onun da ihtiyarı sevdiğini anladı.

Yağız kır atlar drojkiyi tepeden aşağı tangır tungur götürüyordu. Müştemilat, meyve fidanlıklarının yemyeşil akan yelesi, akçaağaçların pencerelerini gölgelediği beyaz duvarlı ev göründü.

"Ah ne kadar şirin! Ne kadar şirin bütün bunlar!" diye bağırdı Olga.

Kara borzoy zağarları avludan boşanıp drojkiyi sardı. İçeri atlamak isteyen köpeklerden birini Saşka kırbacını şaklatıp bağırarak tersledi:

"Şimdi tekerlerin altına gireceksin, iblis!"

Yevgeni, sırtı atlara dönük oturduğu için, atlar aksırdıkça rüzgâr mini mini damlaları ensesine getiriyordu.

Babasına, Olga'ya, buğday taneleri saçılmış yola, artlarında tatlı bir eğimle yükselerek ufkun uzaklardaki çizgisini gizleyen tepeciğe baktı, gülümsedi.

"Her yerden millerce uzak! Ve ne kadar sakin..."

Olga yolun bir yanından öbür yanına uçarak geçen pelinotu ve yonca kümelerini gülümseyerek seyrediyordu.

Yevgeni'nin babası gözlerini kısarak, "Bizi karşılamaya çıkmışlar," dedi.

Yevgeni omzunun üzerinden dönüp baktı ve uzakta bulunmalarına rağmen, kadınlardan birinin Aksinya olduğunu sezinleyerek kıpkırmızı kesildi. Drojki avlu kapısından girerken Aksinya'nın yüzünde bir heyecan ifadesi göreceğini umdu. Kalbi deli gibi çarparak sağ tarafa baktı ve Aksinya'yı fark etti. Ama onun sakin bir neşe içinde gülümsediğini görerek hayretler içinde kaldı. Omzundan ağır bir yük kalkmış gibi oldu ve başıyla selam verdi Aksinya'ya.

Olga hayranlığını ifade eden gözleriyle Aksinya'yı işaret ederek, "Ne kayıtsız bir güzellik! Kim bu kadın? Meydan okuyan bir güzelliği var değil mi?" diye sordu.

Ama Yevgeni cesaretini yeniden kazanmıştı. Kendinden emin bir serinkanlılıkla doğruladı:

"Evet, güzel bir kadındır. Bizim hizmetçimizdir o."

• • •

Olga'nın varlığı Yagodnoye'deki herkes üzerinde etkisini gösterdi. Onlar gelmeden önce sabahtan akşama kadar ortalıkta geceliğiyle, sıcak yünlü pantolonuyla dolaşan general, naftalinlenip sandığa kaldı-

rılan eski paltolarının, general pantolonlarının çıkarılması için emir verdi. Vaktiyle giyimine kuşamına hiç özenmeyen ihtiyar, şimdi çamaşırlarında en ufak bir kırışık olsa Aksinya'ya çatıyor, eğer kadın, çizmeleri temizlemeden getirirse müthiş surat asıyordu. İhtiyara bir tazelik geldi; Yevgeni babasının tıraşlı yanaklarının pürüzsüzlüğünü görerek şaşırdı.

Aksinya sanki bir bela sezinlemiş gibi, genç ev sahibesini hoşnut etmeye çalışıyor, kendini sevdirmek istercesine bir alçakgönüllülük içinde aşırı bir istekle onun hizmetine koşuyordu. Lukerya ona güzel yemekler pişirmek için âdeta yırtınıyor ve yeni yeni salçalar, terbiyeler icat ederek kendini aşıyordu. Yagodnoye'deki değişiklikler, iyiden iyiye yaşlanıp çöken Saşka'yı bile etkiledi.

Saşka'nın ihtiyar efendisi merdivenin yanında Saşka'yı tepeden tırnağa şöyle bir süzüp, parmağını tehdit yollu salladı:

"Nedir bu halin ulan köpoğlusu?" diye canavar gibi gözlerini devire devire bağırdı. "Nedir şu pantolonunun hali!"

İhtiyar Saşka bu olağanüstü teftişten ve efendisinin titrek sesinden biraz şaşırmasına rağmen, "Ee, ne hali?" diye küstah küstah cevap verdi.

"Evde genç bir kadın var, sen benim ölümüme neden olacaksın, aşağılık herif. Niye iliklemiyorsun pantolonunun önünü, leş kokulu koca teke?"

İhtiyar Saşka kirli parmaklarını akordiyon çalar gibi, pantolonunun upuzun bir dizi halindeki düğmeleri üzerinde gezdirdi. Küstahça bir cevap daha vermeye hazırlanıyordu, ama efendisi ayağını öyle bir hızla yere vurdu ki, eski moda sivri burunlu çizmesinin tabanı sayasından ayrılıverdi; ihtiyar Listnitski homurdandı:

"Doğru tavlana dön! Koşar adım, marş! Lukerya'ya söyleyeceğim, seni kaynar suya sokup fırçalasın. At şu kirini üstünden, ihtiyar beygir!"

Yevgeni dinleniyor, tüfeğini alıp keklik avına çıkıyordu. Aksinya işi onu fena halde üzüyordu. Ama bir akşam babası onu odasına çağırttı; kapıdan yana kaygıyla bakıp, gözlerini oğlunun gözlerinden kaçırarak sordu:

"Benim şey... Senin kişisel işlerine karışmamı bağışla. Yalnız, Aksinya için ne yapmayı düşündüğünü bilmek istiyorum."

Yevgeni sigarasını yakarken gösterdiği acelecilikle kendini ele verdi. Malikâneye geldiği gün olduğu gibi yine kızardı ve kızardığını hissedince de daha beter kızardı.

"Bilmiyorum... Vallahi bilmiyorum..." diye açık yüreklilikle kabul etti.

İhtiyar, çeki taşı gibi ağır laf etti:

"Ama ben biliyorum! Git derhal konuş onunla. Dilini tutması için ona para vereceğini söyle." Bıyık altından hafif tertip gülümsedi. "Söyle ona gitsin buradan. Başka birini buluruz."

Yevgeni hemen uşaklar dairesinin yolunu tuttu. Aksinya'yı sırtı kapıya dönük hamur yoğururken buldu. Kavisli sırtında kürek kemikleri güçlü bir biçimde oynuyordu. Kollarını dirseklerinin üzerine kadar sıvamıştı; esmer, etli kollarındaki kaslar kabarıp kabarıp iniyordu. Yevgeni onun ensesini çevreleyen incecik, kıvırcık tüylere dikti gözlerini, sonra konuştu:

"Aksinya, bir dakika seninle konuşmak istiyorum."

Aksinya hızla geri döndü ve yüzüne iyilikçi, sakin bir ifade vermeye çalıştı. Ne var ki, Yevgeni, kol yenlerini aşağı indirmekte olan Aksinya'nın parmaklarının titrediğini gördü.

Aksinya aşçıya ürkek ürkek baktı ve sevincini belli ederek mutlu, soran bir gülümsemeyle Yevgeni'yi izledi. Dışarıda, merdiven başında Yevgeni ona döndü:

"Meyve fidanlığına gidelim... Seninle konuşmak istiyorum."

"Olur," diye sevinçle ve alçakgönüllülükle kabul etti Aksinya; eski ilişkilerinin yeniden başlayacağını sanıyordu. Yürürlerken Yevgeni alçak sesle sordu:

"Seni niye dışarı çağırdığımı biliyor musun?"

Aksinya karanlıkta gülümseyerek, Yevgeni'nin kolunu yakaladı; Yevgeni silkerek kurtardı kolunu ve o zaman Aksinya her şeyi anladı. Durdu.

"Nedir istediğin Yevgeni Nikolayeviç? Buradan öteye gitmem."

"İyi, burada konuşabiliriz! Kimse duymaz bizi." Yevgeni acelesinden görünmeyen bir kelimeler ağına takıldı. "Anlaman gerek. Artık eskisi gibi seninle olamam. Seninle yaşayamam, anlıyor musun? Artık evliyim ben, namuslu bir erkek olarak da utanç verici bir şey yapa-

mam. Buna vicdanım elvermez," dedi, kendi kibirli laflarından kendisi de acı acı utanarak.

Gece, kararan doğudan henüz gelip bastırmıştı. Batıda, şerit halinde bir gök parçası batan günün morluğunu taşıyordu hâlâ. Harman yerinde adamlar, güzel havadan yararlanarak gemici fenerlerinin ışığında harman dövüyor, makinelerden yaşamın nabız atışları duyuluyordu. Biçerdöverlere durmadan ekin dolduran adamlar, kısık, mutlu sesleriyle bağırıyordu, "Daha ver, daha ver!" Meyve fidanlığında ise derin bir sessizlik, ısırgan otlarının kokusu, buğday ve çiy kokusu vardı.

Aksinya konuşmuyordu.

"Ne dersin? Niye susuyorsun Aksinya?"

"Söyleyecek bir şey yok."

"Sana para veririm. Buradan gitmelisin. Kabul edeceğini sanıyorum. Seni her an karşımda görmek benim için güç olacak."

"Bir hafta sonra aylığım dolacak. Tamamlayabilir miyim ayı?"

"Tabii, tabii!"

Aksinya bir an sessiz durdu. Sonra, yan yan, çekingen, sanki dayak yemiş gibi Yevgeni'ye sokuldu, konuştu:

"Eh... Giderim. Ama sen acaba... Son defa olarak? Beni böyle utanmaz yapan duyduğum ihtiyaçtır. Bunca zamandır yalnız başıma, içim içimi yedi. Ayıplama beni Yevgeni."

Sesi çın çın ötüyor, kuru çıkıyordu. Yevgeni onun ciddi mi konuştuğunu, yoksa şaka mı yaptığını anlamak için boşuna kafa yordu.

Sinirli sinirli öksürerek, "Ne istiyorsun?" dedi ve Aksinya'nın tekrar, el yordamıyla, utangaç utangaç kendi elini aramakta olduğunu hissetti.

Yevgeni birkaç dakika sonra rutubetli, kokulu frenküzümü fideleri arasından çıktı. Eve varmadan önce durdu ve mendiliyle ot yeşili olmuş pantolonunun dizlerini sildi. Merdiveni çıkarken dönüp arkasına baktı. Hizmetkârlar dairesinin penceresi ardında kollarını başının arkasına kaldırmış, saçlarını düzeltmekte olan Aksinya'yı gördü. Aksinya'nın dudaklarında bir gülümseme oynaşıyordu.

VI

SORGUÇ otu olgunlaştı. Sonu gelmez verstler boyunca bozkır, dalgırlı bir gümüş rengine büründü. Rüzgâr, sedefe bakan kurşuni dalgaları bir güneye, bir batıya sürerek, hışırtılarla, zıplaya zıplaya dolaşıyordu bu gümüşi renk üzerinde. Meltemlerin akışı ne yana dönerse sorguç otu da tapınır gibi o yana boyun büküyor ve yoncaların kurşuni enginliği üzerinde daha koyu bir şerit uzayıp gidiyordu.

Alacalı otların rengi attı. Tepelerin sırtlarında kurumuş, canlılığını yitirmiş pelinotları hep soldu. Kısa geceler hızla kısaldı. Karanlık çökünce gökyüzü sayısız yıldızla donanıyor, ay –Kazakların "küçük güneşi"– gitgide küçülerek kararıyor, donuk donuk ışıldıyor, geniş Samanyolu yıldızlardan çizilmiş başka yollara dolanıyordu. Ekşi ekşi kokan hava sıkıntılı, rüzgâr kuru ve pelinotu kokularıyla yüklüydü; yüce pelinotunun acılığına doymuş toprak da serinlik özlemiyle yanıyordu. Ne at toynağı ne de insan ayağıyla çiğnenmiş mağrur yıldız kuşakları parlaklığını yitirip gizleniyordu; buğday tohumu gibi serpilmiş yıldızlar, kara toprak kadar kara olmakla birlikte ne filiz veriyor ne de filiz veren tohumun sevincini biliyordu; ay kıraç bir tuz bataklığıydı. Kuraklık bozkırın otlarını kırdı; bıldırcınların minik, gümüş çan seslerini andıran ardı arkası kesilmeyen cıvıltılarıyla çekirge seslerinin madeni çınlamaları geldi, bozkırın üstüne çöktü.

Gündüzleri bozkır sıcak ve sıkıntılı, boğucu, buğulu bir pus içinde kalırdı; göğün solgun, bulutsuz, kumru mavisinde, amansız güneşle çaylağın açık kanatlarının çelik mavisine çalan kahverengi kavisi asılı dururdu. Devetüyüne çalan duman rengi içinde sorguç otu, hiçbir engel tanımadan gözleri kamaştıra kamaştıra bozkıra yayılır; çaylak, gökyüzünde yana yatarak süzülür, koskocaman gölgesi otların üzerinde sessizce kayardı.

Yer sincaplarının sesleri güçsüz ve kısıktı. Tarla fareleri, toprağı ufalanan sarı yamaçlarda kestiriyordu. Bozkır sıcak ama ölüydü; her yanda cisimsiz bir sessizlik vardı. Hatta ufkun üzerindeki mavi höyük bile, rüyadaymışçasına, görünmekle görünmemek arasındaki sınırda gidip gidip geliyordu.

Sevgili bozkır! Sert meltem kısrakların, aygırların yelelerini dağıtır. Atların nemsiz burunlarında rüzgârın taşıdığı tuz vardır ve kendi

tuzlu, keskin soluklarını duyan atlar ipek misali dudaklarını dişler; rüzgârın, güneşin değişik çeşnisini tattıkça kişner. Alçalan Don göğü altında sevgili bozkır! Kıvrıla kıvrıla uzayan sel yatakları, kuru vadiler, sarp, kızıl kıyılar, at toynaklarından kalan koyu izlerle örgülenmiş sorguç otu denizi, bilgece sessizlikleri içinde yükselerek gömülü Kazak şanına nöbet tutan höyükler... Don'un Kazak bozkırı, senin önünde secdeye varıp sonsuza kadar taze kalacak kanlarla yıkanmış taze topraklarını senin bir evladın olarak öperim.

• • •

Aygırın ufak, ince, yılan kafasını andıran bir başı vardı. Kulakları yassı ve hareketliydi. Gösterişli göğüs kasları son derece gelişmişti. Bacakları biçimli ve güçlü, bukağılıkları kusursuzdu; toynakları dere çakıllarına dönmüştü. Sağrısı ve kalçaları yuvarlakça, azıcık meyilli, kuyruğu kalın, güçlüydü. Damarlarında bir damla yabancı kanı bulunmayan safkan bir Don atıydı ve bütün özellikleriyle soyunu belli ediyordu. Adı Malbruk'tu.

Bir gün su başında, dişisini korumak için başka, daha güçlü ve daha yaşlı bir aygırla dövüştü, sol ön ayağına bir tekme yedi; gerçi çayıra salıverilen aygırlar hiçbir vakit nallanmaz, ama yine de yediği tekme okkalıydı. İki at şaha kalkıp ön ayaklarıyla vurdular, birbirini ısırıp etlerini kopardılar.

Sürücü yakınlarda değildi; çizmeleri tozlu bacaklarını iki yana açmış, sırtını güneşe verip bozkıra yüzükoyun uzanmış, uyuyordu. Öbür aygır Malbruk'u yıktı, sonra da kovalayıp sürüsünden çok uzaklara kaçırdı.

Sel gibi kanı akan Malbruk'u bırakan aygır, iki sürüye de sahip çıktı.

Yaralı aygırı tavlaya getirdiler, veteriner cerrah onun yaralı bacağını iyileştirdi, altı gün sonra da, haber getirme göreviyle oraya gelen Mihail Koşevoy, soyu sürdürme içgüdüsüyle Malbruk'un yular sapını dişleyip kopardığını, bölmesinin üzerinden atladığını, arka avluda otlayan kösteklenmiş kısrakları toparlayarak, önce tırısla, sonra da geride kalanları ısırıp hızlandırarak bozkıra sürdüğünü gördü. Sürücülerle nezaretçi koşarak barakadan dışarı fırladı, ama çok geç kalmışlardı; kösteklerini kıran kısrakların iplerini koparmalarını ve dörtnala uzaklaşmalarını seyretmekten başka şey gelmedi ellerinden.

"Bize bir tane bile binek bırakmadı Allahın cezası!" diye lanet savurdu nezaretçi, gittikçe arayı açarak uzaklaşan atların ardından bakarak. Ama gizliden gizliye de beğeniyordu aygırı.

Öğle vakti Malbruk sürüsünü suvarmak için geri getirdi. Sürücüler Malbruk'u kısraklarından ayırdı. Mihail de ona eyer vurdu, binip sürdü, bozkıra götürdü ve eski, asıl sürüsünün içine salıverdi.

Mihail sürücü olarak çalıştığı iki ay içinde atların çayırdaki yaşamlarını dikkatle inceledi, zekâlarına, insanlarınkinden çok değişik soyluluklarına derin bir saygı uyandı içinde. Kısrakları aşan aygırlar gördü; ilkel koşullar altında tamamlanan bu öncesiz eylemde doğanın özünden gelen öylesine bir akıl, öylesine bir sadelik vardı ki, ister istemez insanlarla kıyaslamayı akla getiriyor ve bu kıyas hiç de insanların lehine olmuyordu. Ne var ki atların birbirleriyle olan ilişkileri pek çok yanıyla insan ilişkilerine benziyordu. Örneğin, Mihail dikkat etti, kısraklarına hiç de hoş karşılanmayacak derecede kaba ve zalim davranan, yaşlanmaya yüz tutmuş aygır Bahar, alnında kocaman yıldızı* bulunan dört yaşındaki kor gözlü güzel bir kulayı ötekilerden ayrı tutuyor, ona başka türlü davranıyordu. Onun yanındayken Bahar'a bir sinir hali, bir heyecan, bir terslik geliyor ve kısrağı her zaman bambaşka, sıkılgan, tutkulu birtakım sesler çıkararak kokluyordu. Dinleneceği zaman, vahşi başını sevgili kısrağının sağrısına dayayıp saatlerce kestirmeye bayılırdı. Mihail aygırı seyreder, ince derisinin altında yumuşak yumuşak oynayan kas demetlerini görür ve ona öyle gelirdi ki, Bahar sadece o kısrağı umutsuz, güçlü bir aşkla, yaşlı bir erkeğin tutkusuyla sevmektedir.

Mihail işinde çalışkandı. Onun bu çabası herhalde bölge atamanının da kulağına gitmiş olmalıydı ki, ağustosun ortasında nezaretçi Koşevoy'u, Vyeşenskaya'ya geri gönderme emri aldı.

Mihail anında hazırlanıverdi, teçhizatını teslim etti ve aynı gün akşama doğru, Vyeşenskaya'ya gitmek üzere yola çıktı. Kısrağını hiç durmadan sürdü, güneş batarken Kargin'i geçti. Öteki tepelerin üstünde, Vyeşenskaya yönünde giden ufak bir arabaya yetişti. Ukraynalı sürücü buram buram tüten besili hayvanları habire dehliyordu. Hafif yaylı arabanın arka tarafında şehirli işi palto giymiş, başındaki gri fötr

* Herhangi bir donda atın alnındaki ufak beyaz leke. *–çev.*

şapkayı geriye yıkmış, yakışıklı, geniş omuzlu bir adam uzanmıştı. Mihail bir süre yaylının ardı sıra giderek, yaylı araba tümseklerde sıçradıkça adamın sarsılan omuzlarına, beyaz tozlu yakasına baktı. Yolcunun ayakucunda sarı bir yol çantası ve katlanmış pardösüyle örtülü bir çuval duruyordu. Mihail'in burnu, alışık olmadığı cins bir puro kokusu aldı. Kısrağını adamla bir hizaya getirirken, 'Vyeşenskaya'ya giden bir memur,' diye kafasından geçirdi. Ama göz ucuyla, adamın şapkasının kenarından yüzüne bir bakınca, ağzı bir karış açık kaldı; büyük bir şaşkınlık ve korku içinde ürperdi. Yaylıya uzanan, açık renk, sert bakışlı gözlerini kısarak purosunun kara ucunu sabırsız bir ifadeyle çiğneyen adam Stepan Astakov'du. Hâlâ iyice emin olmayan Mihail, köylü hemşerisinin tanıdık ama çok değişmiş yüzüne bir daha baktı ve bu sefer, Stepan Astakov olduğuna iyice emin oldu. Heyecandan ter dökerek öksürdü:

"Affedersiniz, efendim, ama siz Astakov değil misiniz?"

Yaylıdaki adam şapkasını geriye itti, döndü ve gözlerini kaldırıp Mihail'e baktı.

"Evet, Astakov'um," diye cevap verdi. "Ne olmuş? Sen dur bakayım, sen Koşevoy değil misin?" Yaylının içinde yarı doğruldu ve bıyığının altından dudaklarını açmadan gülümseyerek ve yaşlılık belirtileri görünen yüzünün dudaklarından başka geri kalan her yanında, insana sokulma cesareti vermeyen haşin ifadeyi koruyarak, istekle elini uzattı, azıcık şaşkın, "Koşevoy ya!" dedi. "Mihail! Çok sevindim..."

"Peki, ama nasıl?.. Nasıl geldin buraya?" Mihail dizginleri bırakıp ellerini şaşkınlıkla iki yana açtı. "Senin öldürüldüğünü söylemişlerdi. Ama görüyorum ki Astakov'sun işte, sapasağlam!"

Mihail gülümsedi, eyerinin üzerinde kıpırdadı. Stepan'ın görünüşü, eğitilmiş bir biçimde alçak sesle konuşması onu şaşırtmıştı. Hitap şeklini değiştirdi. Senli benli konuşma tarzını bıraktı Mihail, onları birbirinden ayıran gözle görünmez bir engelin varlığını belli belirsiz fark etmişti.

Konuşmaya başladılar. Atlar adi adımla yürüyordu. Günbatımını gurubun görkemli renkleri bürüyor, koyu mavi gökte lale kırmızısı bulutlar sağa, gecenin içine doğru akıyordu. Yol kenarındaki bir çalılığın içinde bir bıldırcın iç gıcıklayan sesiyle ötüyordu, ama günün dağda-

ğasından kurtulup akşamın dinginliğine yaslanmakta olan bozkırın üzerine tozlu bir sessizlik çökmekteydi. Uzakta, yolun Tatarski'ye ve Vyeşenskaya'ya doğru çatalağzına ayrıldığı yerdeki haç, leylak rengi göğe karşı izdüşüm veriyordu.

Mihail tatlı tatlı, "Nereden böyle Stepan Andreyiç?" diye sordu.

"Almanya'dan memleketime geldim, gördüğün gibi."

"Ama bizim Kazaklar gözlerinin önünde öldüğünü söyledi senin."

Stepan sorulardan sıkılmış gibi çekingen, soğuk cevap verdi:

"İki yerimden yaralanmıştım. Kazaklara gelince... Ne demeli? Beni orada koyup gittiler... Esir düştüm... Almanlar yaralarımı tımar edip beni çalışmaya gönderdi..."

"Ama köye hiç mektup yazmadın."

"Yazacak kimsem yoktu ki!"

Stepan purosunun artığını fırlattı, hemen ardından bir tane daha yaktı.

"Ya karın? O hayatta, sapasağlam ya!"

"Onunla yaşamıyordum. Herkesin bildiğini sanıyordum bunu."

Stepan'ın sesi kuru kuru çıkmıştı; bir sıcaklık yoktu bu seste. Karısından laf açılmış olması onu rahatsız etmemiş gibiydi.

Mihail eyer kaşının üstüne yatacak kadar eğilerek, büyük bir merakla sordu:

"Böyle, uzaklarda sıla özlemi çekmedin mi?"

"Başlangıçta çektim, ama alıştım. İyi yaşadım orada." Bir an sustuktan sonra ekledi:

"Az daha orada kalıp Alman vatandaşlığına geçiyordum. Ama memleket hasreti ağır bastı. Ben de her şeyi bir kenara itip yola çıktım."

Stepan'ın gözlerinin kenarındaki sert kırışıklar ilk kez düzeldi ve Stepan gülümsedi.

"Burada her şeyin nasıl karmakarışık olduğunu görüyor musun? Birbirimizle dövüşüyoruz."

"Evet, duydum."

"Nasıl döndün buraya?"

"Fransa'dan, Marsilya'dan vapura binerek –Fransa'da bir şehirdir bu Marsilya– Novorossiysk'e geldim."

"Seni de silah altına alırlar mı?"

"Belki... Köyden ne haber?"

"O kadar çok haber var ki, şimdi anlatamam. Çok şeyler oldu."

"Benim ev hâlâ ayakta duruyor mu?"

"Rüzgâr esti mi yaprak gibi sallanıyor..."

"Komşulardan ne haber? Melehov kardeşler hayatta mı?"

"Evet, hayatta."

"Eski karımdan haberin var mı hiç?"

"Hâlâ Yagodnoye'de."

"Ya Gregor... Onunla mı yaşıyor?"

"Hayır, şimdi doğru dürüst bir karısı var. Senin Aksinya'yı bıraktı..."

"Ya... Bilmiyordum."

Bir an ikisi de sustu. Koşevoy aç bir merakla incelemeye devam ediyordu Stepan'ı.

Beğenen bir ifadeyle, aynı zamanda biraz saygıyla, "Görünüşe bakılırsa işin oldukça yolunda gitmiş Stepan Andreyiç," dedi. "Elbisen esaslı, tıpkı soylularınki gibi."

"Orada herkes doğru dürüst giyinir." Stepan kaşlarını çattı ve eliyle arabacının omzuna vurdu. "Sür bakalım biraz, aslanım."

Arabacı keyifli bir hareketle kırbacını salladı, yorgun atlar koşumlara isteksiz isteksiz asıldı. Küçük araba tümseklerin üzerinden sıçrayarak giderken, Stepan sırtını Mişa'ya dönerek, "Köye mi gidiyorsun?" diye sorunca konuşmalarının sonu geldi.

"Hayır, bölge atamanına gidiyorum."

Yolun çatalağzında Mihail sağa saptı ve üzenginlerinin üstünde kalkarak seslendi:

"Şimdilik hoşça kal Stepan Andreyiç!"

Stepan lobut gibi parmaklarını tozlu şapkasının kenarına dokundurup, bir yabancıymış gibi her kelimenin üstüne basa basa, soğuk bir tavırla cevap verdi:

"Sana da iyi günler!"

VII

CEPHE, Filonovo'dan Povarino'ya doğru düz bir çizgi halinde uzanıyordu. Kızıllar kuvvetlerini yığıyor, karşı darbeyi vurmak üzere yumruklarını sıkıyordu. Müthiş cephane sıkıntısı çeken Kazakların taarruzları zayıf kaldı, eyalet sınırlarını aşmaya hiç kalkışmadı-

lar. Başarı bir o yana, bir bu yana geçiyordu. Ağustosta çarpışmalar nispeten durakladı; kısa bir süre için evlerine izinli dönen Kazaklar, sonbaharda ateşkes yapılacağından söz ediyordu.

Bu arada cephe gerisinde ürün kaldırılıyordu. İşçi eksikliği kendini hissettiriyordu; ihtiyar erkekler ve kadınların gücü ekini kaldırmaya yetmediği gibi, askerî mühimmat ve erzakın cepheye taşınması için arabalarıyla atlarının ellerinden alınması da işlerini baltalıyordu. Hemen hemen her gün, Tatarski'de beş altı araba askerî kuvvetlerin emrine verilip, askerî mühimmat yüklenmek üzere Vyeşenskaya'ya, oradan da Kazak kuvvetlerine gönderiliyordu.

Köyde yaşantı hareketli, ama sıkıcıydı. Herkesin kafasındaki düşünceler hep uzaklardaki cepheye kayıyor ve herkes acıyla, kaygıyla, Kazaklardan çıkacak haberi bekliyor, bu haberin kötü olmasından korkuyorlardı. Stepan Astakov'un gelişi köyde genel bir heyecan yarattı.

Her kulübede, her harman yerinde konuşmaların biricik konusu oydu. Çoktan öldüğüne inanılan, sadece yaşlı kadınların hatırlayabildiği, hatırladıkları zaman da kendisinden, "toprağı bol olsun," diye söz ettikleri adam evine dönmüştü. Bu da mucize değilse artık!..

Stepan, Anikuşka'nın avlu kapısı önünde durup eşyasını kulübeye taşıdı. Anikuşka'nın karısı ona yiyecek bir şeyler hazırlarken, Stepan kendi evine gitti. Bir evin efendisinin sağlam basan adımlarıyla, mehtabın aydınlattığı avluyu bir aşağı bir, yukarı dolaştı, yarı yıkık sundurmaların çatısı altında gezindi, evi gözden geçirdi, çitleri sarsıp yokladı. Anikuşka'nın sofrasında omlet çoktan soğumuştu, ama Stepan, parmaklarını çıtlatıp kendi kendine bir şeyler mırıldanarak hâlâ, otlar bürümüş evini gözden geçirmeye devam ediyordu.

Aynı akşam, Stepan'ı görmek ve tutsaklık yaşantısı üzerine sorular sormak için Kazaklar geldi dört bir yandan. Anikuşka'nın ön odası, Stepan'ın hikâyelerini ağızları bir karış açık dinleyen, som bir duvar gibi sıkış sıkış ayakta duran kadınlar ve delikanlılarla doluydu. Stepan isteksiz konuşuyordu; yaşlanmaya yüz tutmuş suratı bir kez bile gülümsemeyle aydınlanmadı. Yaşam onu tamamıyla değiştirmişti.

Ertesi sabah, Stepan daha uykudayken Panteley Melehov uğradı. İhtiyar, eliyle ağzını örterek öksürdü. Stepan uyanıncaya kadar dışarıda bekledi. Odadan, toprak döşemenin rutubetli, küflü kokusu, yabancı bir

cins tütünün insanı boğacak kadar sert kokusuyla, yolculuk etmiş bir adamın uzun zaman üstünden gitmeyen o anlaşılmaz koku geliyordu.

Stepan artık uyanmıştı, belliydi bu. Puro yakmak için çakılan bir kibritin çıkardığı ses duyuldu.

Panteley, "Girebilir miyim?" diye sordu ve yüksek rütbeli bir subayın önüne çıkacakmış gibi, İlyiniçna'nın buraya gelirken giymesinde ısrar ettiği yeni gömleğinin kırışıklarını dikkatle düzeltti.

"Girin!"

Stepan purosunu tüttürerek giyiniyordu, gözüne duman kaçmasın diye de gözlerini kısmıştı. Panteley biraz sinirli, eşikten adımını attı ve Stepan'ın değişmiş yüz çizgileriyle, ipek askılarının madeni tokalarına şaşarak durdu, kara avucunu uzattı.

"Günaydın komşu. Seni sağ gördüğüme sevindim..."

"Günaydın."

Stepan pantolonunun askılarını güçlü omuzlarına geçirdi ve ağırbaşlı bir tavırla elini ihtiyarın nasırlı avucuna verdi. Aceleyle birbirlerini süzdüler. Stepan'ın gözlerinde nefret kıvılcımları yanıp sönüyordu; Melehov'un fırlak, çekik gözlerinde saygı ve hafif tertip alaycı bir şaşkınlık vardı.

"Yaşlanmışsın Stepan, yaşlanmışsın evlat."

"Evet, yaşlandım."

"Sana da bizim Grişa'ya yaptığımız gibi, ölüler için okunan duaları okumuştuk," diye başladı ihtiyar, sonra sıkılarak sustu. Şimdi bunu hatırlatmanın sırası değildi ki! Kırdığı potu düzeltmeye çalıştı:

"Allaha şükürler olsun ki sağ salim döndün! Tanrıya çok şükür! Bizim Grişa için de dua okumuştum, ama Lazar gibi dirilip geldi. Şimdi iki tane yavrusu var, karısı Natalya da çok şükür iyileşti. Çok iyi bir kadın... Ee, sen nasılsın bakalım?"

"Çok iyiyim, teşekkür ederim."

"Komşularını ziyarete gelecek misin? Gel, gel, bize onur verirsin. Konuşuruz azıcık."

Stepan reddetti, ama Panteley dayatıp alınınca razı oldu. Yıkandı, kısa kesilmiş saçlarını taradı. İhtiyar, "Kâkülünü nettin, yitirdin mi?" diye sorunca gülümsedi. Çaktırmadan şapkasını başına geçirdi, öne düşüp avluya çıktı.

Panteley aşırı derecede iyi davranıyordu, öyle ki, ister istemez Stepan'ın kafasından, 'Eski hatayı tamir etmeye çalışıyor...' düşüncesi geçti.

Kocasının gözleriyle verdiği emre uyan İlyiniçna mutfakta fır dönüyor, Natalya'yla Dunya'yı iteleyip kakalıyordu. Kadınlar, ikonların altında oturan Stepan'a ara sıra soran gözlerle bakıyordu; gözleri Stepan'ın paltosuna, yakasına, gümüş kösteğine, alışık olmadıkları biçimde kesilip taranmış saçlarına takılıyor, pek gizleyemedikleri şaşkınlık gülümsemeleriyle bakışıyorlardı. Darya avludan yüzü pancar gibi kızarmış bir halde, dudaklarının incecik çizgilerini önlüğünün kenarıyla silerek geldi. Gözlerini kıstı.

"A, komşu, seni tanımadım. Kazaklara benzer yanın kalmamış," diye bağırdı.

Panteley hiç vakit kaybetmeden evde yapılmış bir şişe votkayı sofraya koydu, çaputtan tıpasını çekti çıkardı, tatlı sert kokusunu burnuna çekip votkanın üstün niteliğini övdü:

"Tat bakalım! Kendim yaptım. Bir kibrit çak da bak, göreceksin mavi alevle yanacak!"

Stepan'ın canı pek içki içmek istemiyordu, ama bir bardaktan sonra, çabucak tuttu onu votka ve Stepan'ın dili çözüldü biraz.

Panteley, "Artık evlenmen gerek senin komşu," diye fikir yürüttü.

"Peki eski karımı ne yapayım?"

"Eski karına ne olmuş? Bunca zamandan sonra yıpranmadı mı sanıyorsun? Karı dediğin kısrağa benzer. Ağzında diş kaldığı sürece binebilirsin sırtına ancak. Sana genç birini buluruz."

"Bugünlerde ortalık karmakarışık... Düğün yapılacak zaman değil. On günlük iznim var, sonra Vyeşenskaya'ya gitmem gerek, oradan da herhalde cepheye giderim," diye cevap verdi Stepan, kafası dumanlandıkça yabancı şivesi kayboluyordu.

Az sonra da, ardında Darya'nın hayran bakışlarıyla, bir tartışma, bir çekişme bırakarak ayrıldı oradan.

"Nasıl da yetiştirmiş kendini köpoğlusu! Nasıl da konuşuyordu! Tahsildar ya da soylu gibi. Odasına girdiğimde ayakta durmuş, tokalı ipek şeritleri omzuna geçiriyordu. Vallahi! Göğsüne de sırtına da at gibi koşum vurmuştu. Neye yarar bunlar acaba? Herif tam okumuş-

lara dönmüş!" diye hayranlığını bildirdi Panteley. Stepan'ın, onun konukseverliğini kabul etmesi ve eski kötülüğü unutmuş gibi görünmesi besbelli ihtiyarı çok sevindirmişti.

Hesap kitap ettiler, askerliğini bitirdikten sonra Stepan'ın köye yerleşip, evini, çiftliğini düzelteceğine karar verdiler. Stepan laf arasında olanakları olduğundan söz etmiş, bu da Panteley'in kafasında ciddi düşüncelerin doğmasına, ister istemez bir saygının uyanmasına yol açmıştı.

Stepan gittikten sonra, "Parası var, muhakkak!" dedi Panteley. Öteki Kazaklar esaretten çırılçıplak dönüyor, buysa ipekliler içinde döndü. Ya adam öldürdü ya da para çaldı."

Stepan dönüşünden sonraki ilk birkaç günü pek seyrek sokakta görünerek, sessiz sedasız Anikuşka'nın evinde geçirdi. Komşular onu gözledi, bütün hareketlerini göz hapsine aldılar, hatta Stepan'ın ne yapmak niyetinde olduğunu anlamak için Anikuşka'nın karısını sorguya bile çektiler. Ama Anikuşka'nın karısı ağzını açıp tek kelime konuşmadı, hiçbir şey bilmediğini söyledi. Kadın, Melehov'lardan bir atla ufak bir araba kiralayıp da cumartesi sabahı erkenden kimsenin bilmediği bir yöne doğru yola çıkınca, köyde dedikodular çabucak bütün köşe bucağa yayılıverdi. Bunun ardındaki şeyin kokusunu sadece Panteley'in burnu alabilmişti. Topal kısrağı yaylıya koşarken, "Aksinya'ya gidiyor karı," diye göz kırptı İlyiniçna'ya. Yanılmamıştı Panteley. Stepan kadına, Yagodnoye'ye gidip Aksinya'ya, "geçmişte olanların hepsini unutarak" kocasına dönüp dönmeyeceğini sormasını emretmişti.

O gün Stepan çekingenliğini ve sükûnetini tamamıyla kaybetti. Köyde dolaştı, Mokov'un evinin merdiveninde uzun boylu oturup Mokov'a, Almanya'daki yaşantısıyla ilgili hikâyeler, Fransa yoluyla ve denizler aşarak nasıl yurda döndüğünü anlattı. Konuştuğu ya da Mokov'un şikâyetlerini dinlediği bütün süre içinde, hep kaygıyla saatine baktı durdu.

Anikuşka'nın karısı Yagodnoye'den alacakaranlık çökerken döndü. Yazlık mutfakta yemek hazırlarken beklenmedik haberi alınca Aksinya'nın nasıl ürktüğünü, bir sürü soru sorduğunu, ama dönmeyi kesinlikle reddettiğini anlattı.

Anikuşka'nın karısı kıskançlıkla iç geçirdiğini belli etmemeye çalışarak, "Ne diye gelsin, orda hanımefendiler gibi yaşıyor," dedi Stepan'a. "Derisinde bir tek pürüz kalmamış, yüzü de beyazlaşmış. Hiç ağır iş gördüğü yok ki, daha ne ister? Nasıl giyindiğini bir bilsen, inanmazsın! Bugün iş günü olduğu halde, kar gibi beyaz bir eteklik giymişti, elleri de tertemizdi."

Stepan'ın yanakları kızardı, kara düşüncelere dalan gözlerinde kızgın bir özlemin kıvılcımları parlayıp söndü. Elinin titremesine engel olarak bir kaşık yoğurt aldı. Sorularını ağır ağır, düşüne taşına sormaya başladı:

"Yaşamından çok hoşnut diyorsun, öyle mi?"

"Neden olmasın? Kim istemez öyle yaşamayı?"

"Peki, beni sordu mu?"

"Neden sormasın? Sana diyorum ya, geri döndüğünü söylediğim vakit yüzü kâğıt gibi bembeyaz kesildi."

Akşam yemeğini yedikten sonra Stepan, ot bürümüş avluya çıktı. Kısa süren ağustos akşamının gölgeleri çabucak belirip siliniverdi. Gecenin rutubetli serinliğinde, kalbur makinelerinin gümbürtüsü ve sert insan sesleri kulağa hiç de hoş gelmiyor, sıkıntı veriyordu. Sarı, lekeli ayın ışığında harman telaşı sürüp gidiyordu; gündüz dövülen yığın yığın tahıl taneleri kalburdan geçirilip tahıl ambarlarına taşınıyordu. Köyü, yeni dövülmüş buğdayın kızgın ve keskin kokusuyla karışık bir saman tozu sarmıştı. Köy meydanına yakın bir yerde, bir biçerdöver pata küte çalışıyor, bir eşek anırıyordu. Uzak harman yerlerinden türkü sesleri geliyordu. Don'dan taptaze bir rutubet yükseliyordu.

Stepan çite yaslandı ve sokağın öte yanında akan Don'a, Don'u çiğneyen ayın bir kıyıdan öteki kıyıya kadar ardında bıraktığı dolambaçlı, ateşten ize dikti gözlerini. Mini mini, kıvrım kıvrım dalgacıklar akıntı aşağı büküle büküle iniyordu. Irmağın öbür kıyısında kavaklar bir uyuşukluk hali içinde dinleniyordu. Özlem, ağır ağır, ama karşı konulamaz biçimde Stepan'ın gönlüne çöktü.

• • •

Şafak sökerken yağmur yağdı, ama güneş yükselince hava açtı; iki saat sonra ise, araba tekerlerine yapışan yarı kurumuş çamur kesekle-

rinden başka bir şey kalmamıştı yağışı hatırlatan. Sabahleyin Stepan at binip Yagodnoye'ye gitti. Biraz sinirli, atını avlu kapısına bağladı, çevik adımlarla uşaklar dairesine girdi. Ot bürümüş kocaman avluda kimsecikler yoktu. Tavlanın yanı başındaki gübreler içinde tavuklar eşeleniyordu. Devrilmiş çitin yanında karga karası bir horoz azametle dolaşıyordu. Bir yandan tavuklarını çağırırken, bir yandan da çitin üstündeki uçuç böceklerine gaga atıyormuş gibi yapıyordu. Parlak tüylü borzoylar arabaların gölgesine uzanmıştı. Altı alacalı enik analarını yıkmış, bir yandan emerken, bir yandan da ön ayaklarıyla harıl harıl meme yanlarına basıyordu. Evin sac kaplı damının gölgelik yanında çiyler pırıldıyordu.

Stepan çevresine göz gezdirdikten sonra uşaklar dairesine girdi, tombul aşçıya sordu:

"Aksinya'yı görebilir miyim?"

Lukerya terlemiş çilli yüzünü önlüğüyle silerken, "Kimsin sen bakalım?" diye sordu.

"Orası seni ilgilendirmez. Nerede Aksinya?"

"Efendinin yanında. Bekle!"

Stepan oturdu, müthiş yorulmuş gibi şapkasını dizlerinin üstüne koydu. Aşçı artık ona aldırış etmeksizin mutfakta oradan oraya koşup duruyordu. Odayı ekşi ekşi yoğurt ve maya kokusu doldurmuştu. Ocağı, duvarları, una bulanmış masanın üstünü öbek öbek kara sinekler kaplamıştı. Stepan safi kulak kesilmiş bekliyordu. Aksinya'nın tanıdık ayak sesleri onu oturduğu sıradan heyecanla hoplattı. Doğrulunca şapkası dizlerinin üstünden yere düştü.

Aksinya ellerinde bir yığın tabakla içeri girdi. Gözü Stepan'a ilişince ölü gibi sapsarı kesiliverdi, dudaklarının kenarları titredi. Şaşkınlıktan tabakları göğsüne sımsıkı bastırıp, korkuyla bakan gözlerini Stepan'ın yüzüne dikerek olduğu yerde kalakaldı. Sonra, nasıl olduysa, dikildiği yerden ayrılıp hızlı adımlarla masaya gitti, tabakları bıraktı.

"Günaydın," dedi.

Stepan uykudaymış gibi ağır ağır, derin derin soluyordu; gergin bir gülümseme dudaklarını zorlayarak ayırmıştı. Hiç sesini çıkarmadan öne eğildi, elini Aksinya'ya uzattı. Aksinya bir el işaretiyle, "Odama gel," diye çağırdı onu.

Stepan ağır bir şey kaldırır gibi şapkasını aldı yerden. Kan başına hücum edip gözlerini bulandırdı. Aksinya'yla Stepan odaya girip de, masanın iki yanına karşılıklı oturur oturmaz, Aksinya kuruyan dudaklarını yalayarak inler gibi sordu:

"Nereden çıktın böyle?"

Stepan boşu boşuna neşeli görünmeye çalışarak sarhoş gibi belirsiz bir hareketle elini salladı. Yüreğindeki acıyla sevincini aynı anda yansıtan o gülümseme hâlâ dudaklarına yapıştığı gibi duruyordu.

"Almanya'daki hapishaneden... Seni görmeye geldim Aksinya..."

Stepan sıkılgan bir hareketle yerinde kımıldadı ve birden fırlayıp kalktı, cebinden ufak bir paket çıkardı, titreyen parmaklarıyla ambalajını yırtarak açtı, içinden gümüş bir kadın kol saatiyle, ucuz taşlı bir yüzük çıkardı. Bunları terli avucunun içinde Aksinya'ya uzattı, ama Aksinya'nın gözleri Stepan'ın o çarpık, alçakgönüllü gülümsemesiyle kendisine yabancı gelen yüzüne takılmıştı.

"Al, senin için sakladım... O kadar zaman birlikte yaşadık seninle..."

Aksinya kendini korumak ister gibi elini kaldırarak yerinden doğruldu, sobanın yanına gitti.

"Öldüğünü söylemişlerdi..."

"Ölseydim sevinir miydin?"

Aksinya cevap vermedi, ama özenerek ütülenmiş etekliğinin kıvrımlarını gereksiz yere düzelterek, kocasını baştan aşağı, daha sakin bir tavırla süzdü. Kollarını arkasına götürerek sordu:

"Anikuşka'nın karısını bana sen mi gönderdin? Gelip... seninle yaşamamı istediğini söyledi."

"Gelir misin?" diye onun sözünü kesti Stepan.

"Hayır!" Aksinya'nın sesinde kesinlik vardı. "Hayır, gelmem."

"Neden?"

"Alışkanlığım kayboldu... Üstelik, artık çok geç... çok."

"Ama çiftliğimi yeniden bir hale yola koymak istiyorum. Almanya'dan dönerken bütün yol boyunca hep bunu düşündüm, orada yaşadığım sürece de aklımdan hiç çıkmadı bu düşünce. Ne yapacaksın Aksinya? Gregor seni bırakmış, yoksa başka birini mi buldun? Seninle buranın efendisinin oğlu arasında bir şeyler geçmiş; bu konuda bazı hikâyeler duydum... Doğru mu?"

Aksinya'nın yanakları pancar gibi oldu, inik kirpiklerinin altından utanç gözyaşları süzülmeye başladı.

"Doğrudur. Onunla yaşıyorum."

Stepan telaşlanarak, "Sana sitem ediyorum sanma sakın," dedi. "Belki henüz nasıl yaşayacağına karar vermedin diyecektim. Herif seni uzun zaman isteyecek değildir, seninle gönlünü eğlendiriyor o. Gözlerinin altında kırışıklar belirmiş. Bıkar bıkmaz kapı dışarı ediverecek seni. O zaman nereye gideceksin? Bunca zaman bir köle gibi yaşamaktan usanmadın mı? İyi düşün bunu... Paralı döndüm buraya, savaş bitince sıkıntısız yaşarız. Seninle bir araya gelebileceğimizi düşünmüştüm... Geçmişi de unutmak istiyorum."

Aksinya gözyaşları arasında, hafifçe ürpererek, neşeli bir tavırla, "Bunu daha önce neden düşünmedin ahbap?" diye sordu. Sobanın yanından ayrılarak masaya geldi. "Ben henüz körpecikken, yaşamımı ufalayıp toza kattığın sırada aklın neredeydi? Sen beni attın Grişa'nın kollarına. Yüreğimi kuruttun benim. Bana neler ettiğini hatırlıyor musun?"

"Buraya hesaplaşmaya gelmedim ben. Sen... Sen nereden bileceksin benim ne kadar düşündüğümü, ne kadar acı çektiğimi." Stepan masanın üstüne uzattığı kollarına bakarak, kelimeleri ağzının içinden kerpetenle söker gibi ağır ağır konuşuyordu:

"Hep seni düşünüyordum. Yüreğimde kan koyuldu, katılaştı... Orada bir dulla, bir Alman'la yaşadım... Rahatım yerindeydi, ama bıraktım kadını... Yurduma dönmek istedim..."

Aksinya, burun kanatları hırsından titreyerek, "Şimdi de canın huzurlu bir yaşamı çekiyor, öyle mi?" diye sordu. "Kendini çiftliğe vermek istiyorsun. Çocukların olsun, çamaşırlarını yıkayacak, sana yemek yapacak bir karın da olsun istersin herhalde, değil mi?" Pis pis gülümsedi. "Yok, yok, bana göre değil, Allah saklasın! Yaşlandım ben... Kırışıklarımı sen de görüyorsun. Üstelik çocuk doğurmasını da unuttum... Ben adamın birinin kapatmasıyım, kapatmalar da çocuk doğurmamalıdır. Sen de böylesini mi istiyordun?"

"Pek sivrilmiş dilin..."

"Ben neysem oyum yine."

"Demek hayır diyorsun?"

"Hayır diyorum, gelmeyeceğim! Hayır!"

"Pekâlâ, Allahaısmarladık." Stepan ayağa kalktı, kol saatini ne yapacağını bilemeden elinde evirdi çevirdi ve tekrar masanın üstüne bıraktı. "Eğer fikrini değiştirirsen bildir bana," diye ekledi.

Aksinya onu avlu kapısına kadar geçirdi. Arabanın tekerleklerinden yükselen toz Stepan'ın geniş omuzlarını örtene kadar onun ardından baktı.

Aksinya öfke gözyaşlarını tutmaya çalıştı, gerçekleşmeyen umutlarını belli belirsiz kafasından geçirirken, bir kez daha rüzgârın önünde savrulan yaşamına ağlayarak, kesik kesik hıçkırdı. Yevgeni'nin artık kendisini istemediğini ve kocasının döndüğünü öğrendikten sonra, Stepan'a gitmeye, hiçbir vakit sahip olamadığı mutluluktan arta kalan kırıntıları toparlamaya karar vermişti. Ve Stepan'ı bu amaçla beklemişti. Ama Stepan'ı öyle hakir, öyle utangaç görünce, birden gururu kabarmış ve onun istenmediği Yagodnoye'de kalmasına engel olan bu gurur var gücüyle ortaya çıkmıştı. Bütün sözlerine, bütün davranışlarına, bir türlü kontrol altına alamadığı kötü bir istek hâkim olmuştu. Vaktiyle uğradığı onur kırıcı davranışı, bu adamdan bunca zaman çektiklerini, onun o demir gibi ellerinin kendisine ettiklerini bir bir hatırlamıştı. Ve işlerin başka türlü olmasını istediği halde, ağzından çıkan kelimeler aslında kendisini dehşete düşürdüğü halde, iğne gibi batan kelimeleri bir solukta söyleyivermişti: "Hayır gelmeyeceğim! Hayır!"

Geri dönen arabanın arkasından bir kez daha baktı. Stepan kırbacını salladı, yol kenarında biten leylak rengi bodur pelinotlarının ötesinde gözden kayboldu.

• • •

Ertesi gün Aksinya aylığını aldı. Eşyasını topladı ve Yevgeni'ye veda ederken gözyaşlarına boğuldu:

"Beni kötü hatırlama Yevgeni Nikolayeviç."

"Hiç kötü hatırlar mıyım seni, ne münasebet şekerim... Yaptıkların için çok teşekkür ederim." Sıkıntısını gizlemeye çalışan Yevgeni'nin sesinde yapmacık bir neşe vardı.

Aksinya hareket etti. Akşam erken saatlerde Tatarski'ye vardı. Stepan onu avlu kapısında karşıladı.

Gülümseyerek, "Demek geldin?" diye sordu. "Temelli mi? Bir daha hiç çıkıp gitmeyeceğini umabilir miyim?"

Aksinya yarı yarıya yıkılmış eve, hayırsız otlar, bodur çalılar bürümüş avluya göz gezdirirken, yüreği burkularak, "Gitmeyeceğim," dedi kısaca.

VIII

VYEŞENSKAYA Alayı günlerce ilerledikten sonra, nihayet, geri çekilmekte olan Kızıl Muhafızlarla savaşa tutuştu. Bir gün, öğle vakti Gregor Melehov'un komutasındaki bölük, yemyeşil bahçelerle çevrili ufak bir köyü işgal etti. Köyün içinden sığ bir ark halinde geçen çayın yanı başındaki söğütlerin gölgesinde Kazaklarını indirdi Gregor. Yakınlarda bir yerde, kara, vıcık vıcık topraktan pınarlar kaynıyordu. Buz gibi soğuk sudan Kazaklar kana kana içti, suyla doldurdukları kasketlerini keyifli homurtularla terli kafalarına geçirdi. Güneş, sıcaktan yanan köye tam tepeden vuruyordu. Toprak, öğle vaktinin o puslu sıcağında kaynıyordu. Güneş ışınlarının öldürücü, nemli sıcaklığında pırıldayan otlar, söğüt yaprakları baygın baygın sarkıyordu; ama çayın kenarındaki gölgelik serindi. Dulavrat otlarının yeşili parlaktı, minik dere boylarındaki su mercimekleri bir bakire gülümsemesiyle ışıldıyordu, bir dirseğin öbür yanında ördekler suda kanat çırpıyordu. Atlar sesli sesli soluyup gem kollarına asılarak kantarma demirlerini dişliyor, suyu süze süze içiyordu. Su bulanınca, dudaklarıyla temiz su arıyorlardı. Nemli, sıcak meltem, atların dudaklarından iri, ışıltılı damlaları serpinti halinde savuruyordu. Vıcık vıcık, sulu çamur karıştıkça havaya bir kükürt kokusu yükseliyor, çayın yıkadığı çürümüş söğüt köklerinden tatlı acı bir koku geliyordu.

Kazaklar yere daha yeni uzanmıştı; sigaralarını tellendirerek aralarında konuşuyordu ki ileri devriye kolları döndü. "Kızıllar" kelimesini duyar duymaz hepsi bir anda ayağa fırladı. Atlarının kolanlarını sıktılar ve su içip mataralarını doldurmak için bir kez daha çay başına gittiler. Her birinin kafasından, 'Çocuk gözyaşları kadar temiz bir suyu belki de son kez içiyorum,' düşüncesi geçiyordu.

Yol onları çaydan geçirdi. Çayın öbür kıyısında durdular. Köyün ötesinde, bodur çalılarla kaplı, kumlu sırtın üzerinde sekiz atlıdan ibaret bir düşman devriye kolu, köye doğru sakına sakına ilerliyordu.

Mitka Korşunov, "Onları kıstıralım. Olur mu?" dedi Gregor'a.

Yarım takım alıp devriye kolunu çevirmek için köyden çıktılar, ama Kızılları zamanında fark edip geri döndüler.

Vyeşenskaya Alayını oluşturan öteki iki bölük de geldikten sonra hep birlikte tekrar ileri yürüyüşe geçtiler. Devriyeler, aşağı yukarı bin kişiyi bulan Kızıl kuvvetlerin onları karşılamaya geldiği haberini verdiler. Vyeşenskaya Alayı bölükleri, sağ kanatlarındaki 33. Bukanovski Alayı ile bağlantıyı kaybetti; buna rağmen düşmanla tutuşmaya karar verildi. Sırtı çıktılar, tepede yere indiler, atları yedeğe verip köye doğru inen geniş bir çukurluğa yolladılar. Sağda bir yerde keşif kolları savaşa tutuşmuştu bile; hafif makineli tüfeklerin takırtısı duyuluyordu.

Az sonra Kızılların ince bir çizgi halindeki safları göründü. Gregor kendi bölüğünü tepenin üstünde mevzilendirdi. Kazaklar, bodur çalılarla örtülü sırtta yere yattı. Gregor, bodur bir yabani elma ağacının altında dürbünüyle, uzaktaki düşman hatlarını gözlüyordu. İlk iki hattı ve bu hatların arasında avcı hattına yayılan bir başka düşman kolunu görebiliyordu.

Birinci hattın önünde, yüksek bir kır ata binmiş, herhalde komutan olan bir atlı görünce, Gregor da yanındaki bütün Kazaklar da hayret etti. İkinci hattın önünde iki atlı, üçüncü hattın başında bir komutan vardı. Bu komutanın yanında, tarlaların kirli sarı fonuna karşı kan lekesi gibi duran bir sancak dalgalanıyordu.

"Komiserleri en önde gidiyor! Pek kahraman herifler!" diye hayran hayran güldü Mitka Korşunov.

"İşte Kızıllar bunlardır! Şunlara bakın çocuklar!"

Bakmak için hemen hemen bütün Kazaklar yerlerinden doğruldu. Ellerini gözlerine siper ettiler. Konuşmalar kesiliverdi. Ölümün habercisi, çatık kaşlı, heybetli bir sessizlik, bozkırın ve vadinin üzerine bir bulut gölgesi gibi usul usul çöktü.

Gregor geriye baktı. Aşağıda, köyün yanı başındaki kül rengi söğütlerden oluşan adacığın ötesinde toz bulutları kalkıyordu; düşmanı çevirmek için at süren İkinci Bölüktü bu. Bir aralık dere yatağının içinde

gözden kayboldular, ama sonra, dört verst kadar ileride, yayılı düzende tepeyi tırmanmaya başladılar. Gregor kafasından, bunların düşmanın kanadıyla nerede ve ne zaman temasa gelebileceklerini hesapladı.

Dürbününü kılıfına yerleştirip kaldırdı, sert bir hareketle döndü ve yere yatmalarını emretti Kazaklara.

Dönüp kendi safına gitti. Kazakların alı al moru mor, terden parlayan tozlu yüzleri ona çevrildi. Askerler yere yatmış bakışıyordu. "Hazır ol!" komutu üzerine mekanizmalar şakırdadı. Ayakta duran Gregor yukarıdan sadece yana açılmış bacakları, kasketlerin tepelerini, tozlu gömleklerin sırtlarını ve kürek kemiklerinin üzerinde terin ıslak izlerini görebiliyordu. Kazaklar siperlik ya da hâkim bir yer aramak için sürüne sürüne dolaşıyordu. Bazıları kılıçlarıyla toprağı kazıp çukur açmaya çalışıyordu.

Bu arada rüzgâr tepenin yamacına belli belirsiz duyulabilen bir marşın ezgilerini getiriyordu. Kızıl Muhafız orduları düzensiz bir biçimde kıvrıla kıvrıla ilerliyor, sıkıntılı bir sıcağın bastırdığı geniş bozkırda kaybolan sesleri çok hafif geliyordu. Gregor kalbinin ıspazmoza tutulmuşçasına, şiddetle çarptığını hissetti. Uzaktan uzağa hafif bir uğultu halinde duyulan o marşın nakaratını daha önce de duymuştu. Potyolkov'la birlikte Glubakoya'da bulunduğu sırada, denizcilerin, kasketlerini dindarca bir duyguyla çıkarıp gözleri tutkuyla ışıldayarak bu marşı söylediklerini duymuştu. Birdenbire korkuya yakın belli belirsiz bir kaygı belirdi içinde.

Yaşlıca bir Kazak başını endişeyle çevirip, "Ne diye böğürüyor bunlar?" diye sordu.

Onun sağ tarafında yatan birisi, "Bir çeşit duaya benziyor," diye cevap verdi.

Andrey Kaşulin sırıtarak, "Şeytan duası," dedi, Gregor'a küstah küstah bakarak sordu, "Gregor sen onların arasında bulundun. Söylediklerinin ne olduğunu bilirsin değil mi? Herhalde aynı marşı sen de söylemişsindir."

"...Topraklara sahip olmak..." kelimeleri, aradaki mesafeyi aşarak tam o sırada kulaklarına ulaştı ve bozkırın üzerine tekrar sessizlik çöktü. Kazaklara acı bir neşe geldi ve safın ortalarında bulunan birisi katıla katıla gülmeye başladı.

"Duyuyor musunuz? Topraklara sahip çıkmak istiyorlar!" diye alay eden Mitka galiz bir küfür savurdu:

"Gregor Panteleyeviç! Şu at üstündeki herifi alaşağı edeyim mi?"

İzin almadan ateş etti Mitka. Kurşun, atların rahatını kaçırdı; adam yere indi, atını bir askere verdi ve yalın kılıcı pırıldayarak adamlarının önünde yaya yürümeye başladı.

Kazaklar ateş açtı. Kızıllar yere yattı. Gregor makineli tüfekçilere ateş açmalarını emretti. Makineli tüfekler bir iki kurşun demeti yolladıktan sonra Kızılların ilk safı ayağa kalktı ve otuz metre kadar koşarak ilerledikten sonra tekrar yattı. Gregor dürbünüyle, onların siper kazma gereçlerini kullanarak toprağı açıp gizlenmeye çalıştıklarını görüyordu. Adamların üstünden mavimtırak bir toz yükseliyor, safın önünde köstebek yuvalarındakine benzer mini mini tümsekler beliriyordu. Köstebek yuvalarından düzensiz bir salvo geldi. Savaş uzayacağa benziyordu. Daha bir saat geçmeden Kazaklar kayıplar verdi; birinci takımdan bir kişi öldü, yaralanan üç kişi de sürüne sürüne atların bulunduğu çukurluğa döndü. İkinci Bölük düşmanın kanadında belirdi ve dörtnala saldırıya geçti. Bu saldırı makineli tüfek ateşiyle püskürtüldü ve Kazaklar dağınık, küme küme, panik içinde yüz geri edip dörtnala kaçmaya başladı. Bölük yeniden toparlandı ve sessizce ilerlemeye başladı tekrar. Ve tekrar, makineli tüfeklerin yağdırdığı kurşun sağanağı onları rüzgârın önüne düşmüş yapraklar gibi geri sürdü.

Ne var ki saldırı Kızıl Muhafızların moralini sarsmıştı. İlk iki saf karıştı ve geri çekilmeye başladı.

Gregor bölüğünü ateş kestirmeden ayağa kaldırdı. Kazaklar yere yatmak için durmaksızın ilerlemeye başladı. Başlangıçtaki kararsız halleri geçti, dörtnala mevziye sokulmaya götürülen topu görünce daha da bilendi cesaretleri. Gregor çukurlukta duran atların getirilmesi için bir adam gönderdi. Saldırıya hazırlanıyordu. Savaşın başlayışını seyrettiği yabani elma ağacının yanında bir üçüncü top mevziye sokuldu. Dar külot pantolon giymiş uzun boylu bir subay, kırbacını çizmesine vurarak, ağır hareket eden Kazaklara tiz bir sesle lanet savurdu:

"Sokun mevziye topu, lanet herifler!"

Bataryadan yarım verst kadar ileride, bir gözcüyle bir subay ayakta durmuş, geri çekilen Kızıllara dürbünle bakıyordu. Muhabereciler

batarya ile gözetleme noktasını bağlamak için koşar adım telefon hattı döşüyordu. Bataryaya komuta eden yaşlıca yüzbaşı sinirli, güdük parmaklarıyla (parmaklarından birinde alyans vardı) dürbününü ayarlıyordu. Birinci topun çevresinde, kurşun vızıltılarını duydukça eğilerek dolaşıyor, her sert hareketinde, eskimiş kumanya çantası yan tarafına çarpıyordu.

Uğultu halinde, kulakları parçalayan bir gümbürtü koptu; Gregor top mermisinin düşüşünü görmek için baktı. İlk şarapnel toplanmamış buğday kümelerinin üstünü örttü ve beyaz, pamuk gibi bir duman mavi fona doğru yükseldi. Dört top, biçilmiş buğdayların üzerine ateş yağdırıyor, ama Gregor'un tahminlerinin tersine Kızılların saflarında gözle görülür bir karışıklık yaratmıyordu. Kızıllar acelesiz, düzenli bir biçimde çekilmeye devam ederek, bir dere yatağı içinde gözden kayboldu. Saldırıya geçmenin gereksiz olacağını anlayan Gregor, yine de durumu batarya komutanıyla tartışmaya karar verdi. Subayın yanına gitti, güneşten rengi açılmış bıyığının ucuna sol eliyle dokunarak, dostça gülümsedi:

"Askerlerimi saldırıya geçirmeyi düşünüyordum," dedi.

"Nasıl saldırabilirsin?" Yüzbaşı başını hızla sallayarak, elinin tersiyle şakağından süzülen teri sildi. "Ne kadar düzenli çekildiklerini görüyorsun domuzların! Çözülmezler! Çözüleceklerini sanmak da saçma olur. Bu birliklere muvazzaf subaylar komuta ediyor; askerlikten yetişme adamlar. Eski bir arkadaşım da onların arasında."

Gregor inanmayarak, "Nereden biliyorsun?" diye sordu.

"Kaçaklardan. Ateş kes!" diye komut verdi askerlerine yüzbaşı ve komutunun yerinde olduğunu kanıtlamak istercesine, Gregor'a açıklamada bulundu:

"Ateşimiz istenilen etkiyi göstermiyor, üstelik cephanemiz de kıt. Melehov'sun sen değil mi? Benim adım Poltavtsev." İri, terli elini Gregor'a uzattı, sonra aceleyle kumanya çantasından sigara çıkardı. "Bir sigara yakar mısın?" diye ikram etti.

Boğuk bir gümbürtü duyuldu, top arabalarının sürücüleri, top arabalarının ön parçalarını çeken atları dörtnala sürerek çukurdan çıkardılar. Gregor atına bindi, bölüğünü alıp geri çekilen Kızılların ardına düştü. Düşman bir sonraki köyü işgal etti, ama çarpışmadan bıraktı.

Bataryalarla Vyeşenskaya Alayının üç bölüğü köye dağıldı. Dehşete düşen köylüler evlerinden başlarını çıkarmıyordu. Yiyecek peşine düşen Kazaklar avlulara doluştu. Gregor, ötekilerden biraz ayrı düşen bir evin avlusu dışında yere indi, atını avluya çekip merdiven başına bağladı. Uzun boylu yaşlıca bir Kazak olan ev sahibini yatakta buldu; adam inliyor, kuş kafasını andıran küçük başını kirli yastığın üstünde bir o yana, bir bu yana çeviriyordu.

Gregor gülümseyerek, "Hasta mısın?" diye sordu adama.

"Evet, hastayım."

Oysa adam hasta numarası yapıyordu, huzursuz gözlerinden Gregor'un ona inanmayacağından korktuğu belli oluyordu.

"Benim Kazaklara biraz yiyecek verir misin?" diye sordu Gregor.

"Kaç kişiler?"

"Beş."

"Peki, içeri al onları. Tanrı ne verdiyse yerler."

Gregor Kazaklarıyla birlikte yemek yedikten sonra sokağa çıktı. Batarya savaşa hazır durumda, kuyunun yanına çekilmişti. Atlar yem torbalarından arpa yiyordu. Sürücülerle topçuların bir bölümü güneşten, cephane sandıklarının gölgesine sığınmış, bir bölümü de topların çevresine uzanmıştı. Topçulardan biri bacaklarını çapraz atıp yayılarak derin bir uykuya dalmış, omuzları seğire seğire uyuyordu. Herhalde adam gölgeye yatmıştı, ama güneş yer değiştirmiş, şimdi de onun saman çöpleri takılmış kıvırcık saçlı, açık başını kavuruyordu.

Enli koşum kayışlarının altında atların tüyleri terden sarı sarı parlıyordu.

Subayların atları bir çite bağlanmıştı; hayvanların kuyrukları mahzun mahzun sarkıyordu. Tere, toza bulanmış Kazaklar, sessiz sedasız dinleniyordu. Subaylarla batarya komutanı yere oturup sırtlarını kuyuya dayamış sigara içiyordu. Onlardan az ötede bir grup Kazak, yanmış otların üzerine altı köşeli bir yıldız gibi serilmiş, bir kovadan ayran içiyor, arada sırada da ayranın içine her nasılsa karışmış arpa tanelerini tükürüyordu.

Güneş toprağa amansızca vuruyordu. Tepeye doğru yayılan köy yollarında kimsecikler yoktu. Kazaklar, tahıl ambarlarının dibinde, sundurmaların aşağıya kadar inen çatıları altında ve çitlerin dibinde-

ki dulavrat otlarının sarı gölgeliklerinde uyuyordu. Çitlerin dibinde eyerli duran yorgun atlara boğucu sıcaktan bir uyuşukluk gelmişti. Kamçısını atın sırtından yükseğe kaldıramayacak kadar tembel bir Kazak at üstünde geçti gitti ve köy tekrar bozkırda unutulmuş bir keçiyolu gibi kaldı; topları, yorgun argın uyuyan adamları sanki oraya bir rastlantı atmış gibiydi, sanki hiçbirinin burada yeri yoktu.

Yapacak iş olmadığı için canı sıkılan Gregor eve girmeye hazırlanıyordu; ama başka bir bölükten üç Kazak atlısı, önlerine kattıkları ufak bir Kızıl Muhafız tutsak grubuyla göründü. Topçular harekete gelip yerlerinde doğruldu, üstlerindeki tozları silkeledi. Subaylar ayağa kalktı.

Bitişik avluda bir ses neşeli neşeli bağırdı:

"Hey, çocuklar, tutsak getiriyorlar... Vallahi getiriyorlar!"

Komşu avlulardan uykulu Kazaklar koşa koşa çıktı.

Tutsaklar –ter, toz, toprak içinde kalmış sekiz tane delikanlı– yaklaştı. Yoğun bir kalabalık tutsakların çevresini aldı.

Batarya komutanı tutsakları soğuk bir merakla süzerek, "Nerede yakaladınız bunları?" diye sordu. Muhafızlardan biri, sesine övüngen, kabadayıca bir eda vererek cevapladı:

"Köyün yanındaki ayçiçeği tarlasında bulduk onları. Atlarımızın üstünden onları görüp çevirdik. Birini öldürdük..."

Herhalde topluca öldürüleceklerini sanan Kızıl Muhafızlar korkuyla birbirlerine sokulmuştu. Zavallı bakışlarını Kazakların yüzlerinde dolaştırıyorlardı. Yalnız, ötekilerden daha yaşlı olduğu anlaşılan, yüzü güneşten tunçlaşmış, sırtında yağlı bir üniforma, bacaklarında lime lime dolaklar olan biri, Kazakların başlarının üzerinden kara gözlerini ötelere dikmiş küstahça bakıyordu ve patlamış dudaklarını sımsıkı kapatmıştı. Tıknaz yapılı, geniş omuzlu bir adamdı; at yelesi kadar kaba, siyah saçlarının üstüne, Alman savaşından kalma olduğu belli olan bir kasket oturtmuştu. Rahat duruştaydı tutsak. Tırnaklarında kurumuş kan olan kalın, kara parmakları, gömleğinin açık yakasıyla ve kıllı gırtlağıyla oynuyordu. Son derece sakin görünüyordu, ama dizlerine kadar çıkan dolaklar içinde müthiş kalın görünen ve ötekinden biraz geride duran bir bacağı titriyordu. Öteki tutsakların hepsi de sapsarı kesilmişti ve hiçbirinde, birini ötekinden ayıracak bir özellik yoktu. Yalnız öteki

tutsak, gürbüz, gelişmiş omuzları ve enerjik Tatar suratıyla hemen göze çarpıyordu. Belki de batarya komutanının soruyu ona yöneltmesinin nedeni buydu:

"Kimsin sen?"

Maden kömürü parçalarını andıran gözlerine hemen bir ışıltı geliverdi tutsağın ve adam belli etmeksizin, ama ustaca, esas vaziyetine geçti.

"Bir Kızıl Muhafızım. Rus'um."

"Doğum yerin neresi?"

"Penza eyaleti."

"Gönüllü müsün yılan?"

"Hayır. Eski orduda astsubaydım, 1917'de kendimi Kızıl Muhafızların arasında buldum, o zamandan beri de onlarla birlikteyim..."

Muhafızlardan biri onun lafını kesti:

"Bize ateş açtı domuz," diye bildirdi subaya.

"Ateş mi açtı?" Yüzbaşı kötü kötü kaşlarını çattı ve karşısında duran Gregor'un bakışıyla karşılaşınca, gözleri tutsağı işaret etti:

"Şuna bak!.. Kazaklara ateş edersin ha? Peki yakalanacağını hiç hesaba katmadın mı? Ya şimdi, hemen şuracıkta senin hesabını görüversek?"

"Kaçmak istiyordum." Tutsağın patlamış dudakları küçümseyen bir gülümsemeyle titredi.

"Âlâ! Neden kaçmadın peki?"

"Kurşunum kalmamıştı..."

"Ya!" Yüzbaşının bakışları buz gibiydi, ama tutsağa saklayamadığı bir hoşnutlukla bakıyordu.

"Ya siz, köpoğluları, sizler neredensiniz?" diye gözlerini ötekilere çevirip bambaşka bir ses tonuyla sordu.

Uzun boylu, uzun boyunlu birisi, "Bizleri silah altına aldılar Ekselans... Bizler Saratov'un Balaşov ilçesindeniz," diye, gözlerini kırpıştıra kırpıştıra, ateş gibi yanan başını kaşıyarak cevap verdi.

Görünüşlerinden silah altına alınmış piyade erleri oldukları açıkça anlaşılan bu basit köylü yüzlü delikanlıları acı bir merakla süzüyordu Gregor. Yalnız o siyah saçlı adam bir düşmanlık duygusu uyandırıyordu Gregor'un içinde. Hakaret dolu, öfkeli bir tonla ona hitap etti:

"Biraz önce itiraf ettiğin neydi bakayım? Bir Kızıl birliğe komuta ediyordun sanırım, değil mi? Komutandın değil mi? Bütün kurşunlarını harcadın ha? Ee, ya şimdi seni şuracıkta kılıçtan geçirsek? O zaman ne olacak?"

Kızıl Muhafız parçalanmış burun kanatları titreyerek, eskisinden de büyük bir yüreklilikle cevap verdi:

"Gözüpeklik olsun diye söylemedim bunu. Ne diye saklayayım? Ateş ettiğime göre, kabul etmem gerek bunu. Öyle değil mi? Öte yanına gelince... Eğer canın isterse kılıçtan geçirirsin beni. Sizlerden merhamet beklemiyorum." Tekrar gülümsedi. "Kazaksınız siz, Kazakların işi de kılıçtan geçirmektir zaten!"

Bunun üzerine çevrelerini alan herkes takdirle gülümsedi. Askerin soğukkanlı edasından rahatsız olan Gregor çekilip uzaklaştı. Tutsakların su içmek için kuyu başına gittiğini gördü. Bir bölük Kazak savaşçısı, yürüyüş kolunda köşeyi dönerek meydana çıktı.

IX

DAHA sonra, alay sürekli bir şekilde muharebelere girip de cephe yırtık bir perde olmaktan çıkarak, kıvrıla kıvrıla uzanan bir çizgi halini alınca, Gregor aralıksız olarak düşmanla karşılaşmaya başladı. Onlarla göğüs göğüse geldiği zamanlar hep, bu Bolşevikler, her nedense savaşmak zorunda kaldıkları bu Rus askerleri hakkında o korkunç, doymak bilmez merak uyanıyordu içinde. Alman savaşının ilk günlerinde, Avusturya-Alman askerlerini ilk gördüğü zaman duyduğu o çocukçasına saf duygu sanki onu hiçbir zaman bırakmamış gibiydi. 'Ne biçim insanlar bunlar?' Glubokaya'da Kızıllarla birlikte, Çernetsov'un birliklerine karşı savaştığı dönem sanki onun yaşamına ait bir dönem değildi. Ne var ki o vakitler düşmanın özelliklerini çok iyi biliyordu, düşmanlarının çoğu Don subayları, Don Kazaklarıydı. Şimdi ise karşısında Rus askeri vardı; Kazaklardan bambaşka, Sovyet Hükümetini destekleyen ve kendi düşüncesine göre, Kazak topraklarını, Kazakların mallarını mülklerini ellerine geçirmek için çarpışan, büyük bir insan yığınıydı onlar.

Çarpışma sırasında bir kez daha Kızıl Muhafızlarla neredeyse burun buruna geldi. Bir yarın dibinde, bir keşif takımıyla ilerlerken, birdenbire kulağına Rusça küfürler ve ayak sesleri geldi. İçlerinde bir de Çinli olan birkaç Kızıl Muhafız koşarak sırta çıktı ve Kazakları görünce neye uğradıklarını şaşırarak donakaldı.

İçlerinden biri kendini yere atıp korkunç bir sesle, "Kazaklar!" diye bağırdı.

Çinli bir el ateş etti, sonra kendini yere atan adam, boğuk bir sesle kesik kesik bağırdı:

"Yoldaşlar! Makineliyi getirin! Kazaklar!"

Mitka Korşunov tabancasıyla ateş ederek Çinliyi devirdi ve atının başını çevirerek, yarın kenarı boyunca atını ilk o dörtnala kaldırdı. Ötekiler birbirlerini geride bırakmaya çalışarak dörtnala sürdü atlarını. Arkalarından makineli tüfeğin boğuk takırtısı geliyordu. Kurşunlar yamaçlardaki böğürtlenlerin, akdikenlerin arasından keskin vızıltılarla geçiyor, yarın kayalık dibinden parçalar kaldırıyordu.

Bir başka seferinde Gregor yine Kızıllarla burun buruna geldi ve Kazak kurşunlarının, Kızılların ayakları dibinde toprağı hallaç pamuğu gibi attığını, Kızılların yere düşüp kendilerine yabancı olan bu verimli toprakları kanlarıyla suladıklarını gördü.

Yavaş yavaş Gregor'un Bolşeviklere duyduğu nefret derinleştikçe derinleşti. Onlar, yaşamına bir düşman gibi zorla girmiş, onu kendi topraklarından koparmıştı! Gregor dikkat ediyordu, öteki Kazaklarda da aynı duygular vardı. Onlara öyle geliyordu ki, savaşın biricik nedeni, Bolşeviklerin Don bölgesini işgal etmesiydi. Her biri, toplanmamış buğday demetlerine, atının toynakları altında çiğnenen biçilmemiş ekine baktıkça, kadınlarının güçlerinin ötesinde çalıştıkları kendi topraklarını hatırlıyor ve yüreği katılaşıyor, zalimleşiyordu. Bazen Gregor düşmanlarının, yani Tambov, Ryazan, Saratov köylülerinin de kendi toprakları konusunda aynı hırslı duyguya sahip olmaları gerektiğini düşünür, 'Bu topraklar için, kadın uğruna çarpışır gibi dövüşüyoruz,' diye aklından geçirirdi.

Gitgide daha az tutsak alır hale geldiler. Gitgide alınan tutsakların, tutsak alındıkları yerde topluca öldürülmesi sıklaştı. Cepheyi bir yağmacılık dalgası kapladı. Kazaklar, Kızıl Muhafız aileleriyle, Bolşevik

sempatizanı olduğundan kuşkulandıkları ailelerin evlerini talan ediyor, tutsakları çırılçıplak soyuyordu.

Atlardan, arabalardan, yükte ağır, işe yaramaz ev eşyasına varana kadar her şeyi alıyorlardı. Kazaklar da yağmalıyordu, subaylar da, herkes... Yük katarları tepeleme savaş ganimetiyle doluyordu: elbiseler, semaverler, dikiş makineleri, koşum takımları, hemen hemen hiç değeri olmayan ne akla gelirse. Eşya, yük katarlarından Kazakların evlerine doğru hiç kesilmeyen bir dere gibi akıyordu. Cephelere Kazakların akrabaları geliyor, cephane ve erzak getirip arabalarını talan eşyasıyla dolduruyorlardı. Süvari alayları –ki çoğunluktaydı– özellikle tutulmaz bir hal aldı. Piyadelerin, talan eşyasını taşımaları için sırt çantalarından başka şeyleri yoktu; oysa süvariler, atları ordu savaş atlarından çok bir yük katırına benzeyene kadar, eyer çantalarını tıka basa doldurabiliyor, kayışlarla bağladıkları eşyayı denk denk eyerlerine yükleyebiliyordu. Kazaklar iyice zıvanadan çıkmıştı. Savaşta yağma öteden beri onların davranışlarında belli başlı bir etmen olagelmişti. Gerek eski savaş hikâyelerinden, gerek kendi deneyimlerinden bunu çok iyi biliyordu Gregor. Alman savaşında, alayı Prusya içlerinde dolaştığı sırada bile, saygıdeğer, namuslu bir general olan tugay komutanı kırbacının ucuyla tepelerin eteğindeki ufak bir köyü işaret ederek, alayına şöyle demişti:

"Eğer bu köyü alırsanız, köy iki saat için sizindir. Ama ikinci saatin sonunda, yağma yaparken yakalanan ilk adam duvarın dibine çekilecektir!"

Ama her nasılsa Gregor bu yağma işine bir türlü alışamamıştı. Atı için yem, kendisi için yiyecek almakla yetinir, başka hiçbir şeye el sürmez, asla yağmaya katılmazdı. Kendi Kazakları yağma yaptığı zaman da daha beter kızardı. Bölüğüne göz açtırmıyordu. Adamları eğer bir şey alırsa, bu mutlaka ondan habersiz, gizlice ve pek seyrek olurdu. Gregor tutsakların imhası ya da çırılçıplak soyulması için hiçbir vakit emir vermedi. Onun bu olağanüstü yumuşak yürekliliği Kazakları arasında ve alay komutanında hoşnutsuzluk uyandırdı, bu yüzden de davranışlarının hesabını vermesi için onu tümen karargâhına çağırdılar. Kurmaylardan biri kaba kaba bağırdı Gregor'a:

"Asteğmen, bölüğünü neden bozuyorsun? Nedir bu cömertliğin senin? Durum değişirse diye her olasılığa karşı kendini garantiye mi

almak istiyorsun? Eski günlerin hatırı için tavşana kaç, tazıya tut mu diyorsun? Hadi bakayım, tartışma istemem! Disiplin nedir bilmiyor musun sen? Yerine başkasını mı verelim? Veririz! Hemen bugün bölüğü devretmen için emir vereceğim, mırın kırın ettiğini de duymayayım delikanlı!"

O ayın sonunda Gregor'un alayı ile, 33. Yelenskaya Alayının bir bölüğü Gremyaçiy Log köyünü işgal etti.

Çukurca bir yerde, söğüt, dişbudak ve kavak ağaçları birbirinin içine girmiş bir haldeydi. Ötedeki bayıra da, kaba saba taş duvarlarla çevrili yirmi-otuz beyaz boyalı ev yayılmıştı. Köyün ilerisindeki tepenin üstünde, her yönden esen rüzgâra açık eski bir yel değirmeni vardı; tepenin sırtında kümelenen bembeyaz buluta karşı kanatları çarpık bir haç gibi kara kara izdüşüm veriyordu. Hava rutubetli ve pusluydu. Dar vadide yapraklar, sarı sarı yağan kar gibi dökülüyordu. Havlı söğütler kan kırmızı ışıyordu ve harman yerlerinde pırıl pırıl saman yığınları yükseliyordu. Serin serin kokan toprağın üzerini, yaklaşan kışın yumuşak yorganı örtmüştü.

Şimdi takım komutanı olan Gregor, kendisiyle adamlarına ayrılan eve taşındı. Görünüşe bakılırsa ev sahibi Kızıllarla birlikte çekilmişti; karısıyla on üç-on dört yaşlarındaki kızı da boyunları bükük, Kazaklara hizmet ediyordu. Gregor misafir odasına gidip etrafa göz gezdirdi. Evin sahiplerinin hali vakti yerinde olduğu belliydi, çünkü döşemeler boyalıydı, odada koltuklar, bir ayna, duvarlarda bütün evlerde bulunan türden fotoğraflar ve siyah bir çerçeve içinde koca koca harflerle yazılmış bir okul diploması vardı. Gregor ıslak yağmurluğunu kurusun diye ocağa astı, bir sigara sardı. Prohor Zikov içeri girdi, tüfeğini karyolaya dayadı ve kayıtsız bir tavırla Gregor'a haber verdi:

"Tatarski'den birkaç araba geldi, aralarında baban da var Gregor Panteleyeviç!"

"Buna benzer daha başka masalın var mı?"

"Doğru söylüyorum, bizim köyden altı araba var. Git de karşıla onları."

Gregor kaputunu giyip çıktı. Babası atını avlu kapısından içeri sokuyordu. El örgüsü uzun bir hırkaya sarınmış olan Darya arabada oturuyor, dizginleri tutuyordu. Başlığın altından ıslak bir gülümsemeyle gözleri ışıldadı Gregor'a doğru.

Gregor gülümseyerek, "Hangi rüzgâr attı sizi buraya?" diye bağırdı babasına.

"Ah evladım, seni sağ salim gördüğüme çok sevindim. Tanrı misafiri olarak seni ziyarete geldik..."

Gregor babasının geniş omuzlarını kolları arasına aldı ve koşumları arabadan çözmeye başladı. Atları çözerken yarım yamalak konuştular.

"Dövüşünü sürdüresin diye sana cephane getirdik," dedi babası. Darya arabadan yiyecek, atlar için de biraz yulaf çıkardı.

"Peki sen ne diye geldin?" diye sordu Gregor.

"Babamla geldim. O pek iyi değil birkaç zamandır. Babama bir şey olur da yabancı diyarlarda yalnız kalır diye korktu annem."

Panteley atlara bir kucak yeşil ot attı, sonra Gregor'un yanına gidip, kan çanağına dönmüş kara gözlerini heyecanla tekerlek gibi açarak, fısıltıyla sordu:

"Ee, nasıl gidiyor bakalım?"

"İyi gidiyor. Habire dövüşüyoruz."

"Kulağıma bazı hikâyeler geldi; Kazaklar eyalet sınırını aşmak istemiyormuş. Doğru mu?"

"Boş laf bunlar," diye kaçamak bir cevap verdi Gregor.

İhtiyar dostça olmayan kaygılı bir tavırla, "Ne demek istiyorsun oğlum?" dedi. "Bu işi böyle yürütemezsin. Biz ihtiyarların umudu... Don babamızı sizden başka savunacak kimimiz var bizim? Tanrı korusun eğer sizler savaşmak istemezseniz... Senin adamların söyledi bana... Dedikodu yayıyor etrafa köpoğluları."

Eve girdiler; köyden haber almak için Kazaklar toplandı. Darya, evin hanımıyla fısır fısır bir şeyler konuştuktan sonra, bir yiyecek çıkınını açıp akşam yemeğini hazırlamaya koyuldu.

"Bölük komutanlığını elinden almışlar diye duydum!" dedi Panteley.

"Şimdi takım komutanıyım." Gregor'un kayıtsız bir tavırla cevap verişi ihtiyarı sinirlendirdi. Alnında kırışıklar belirdi. Topallaya topallaya masanın yanına geldi, alelacele bir dua okudu, bir kaşık alıp paltosunun eteğiyle sildikten sonra gücendiğini belli eden bir ses tonuyla sordu:

"Peki neden oldu bu iş? Komutanlarını hoşnut etmedin mi?"

Kazakların önünde bu konunun açılmasını istemeyen Gregor öfkeyle omuzlarını silkti:

"Yeni bir komutan gönderdiler, öğrenim görmüş birini," dedi.

"Olsun, yine de hizmet et onlara oğlum! Yakında senin değerini anlarlar. Kendilerinin de, öğrenimlerinin de! Sen Alman savaşı sırasında gerçek öğrenim gördün; o gözlüklü subaylardan çok daha fazla öğrenim gördün sen." İhtiyar adamın müthiş öfkelendiği belliydi. Ama Gregor kaşlarını çatıp, gülüyorlar mı gülmüyorlar mı diye Kazaklara baktı.

Gregor rütbesinin indirilişine kızmış değildi. Kendi köyünden olan askerlerin hayatlarının sorumluluğunu bundan böyle kendisinin taşımayacağını bildiği için, bölüğü seve seve devretmişti. Bununla birlikte onuru zedelenmiş, babasının lafları da elinde olmaksızın kızdırmıştı onu.

Evin hanımı mutfağa gidince, yük arabalarıyla birlikte geldiği köylüsü Bogatiryov'un yüzünde de onaylayıcı bir ifade okuyan Panteley, huzurunu kaçıran konuya döndü.

Odada bulunan Kazaklara ortadan hitap ederek, "Demek sınırdan öteye geçmek istemediğiniz doğru!" dedi.

Prohor Zikov yumuşak, dana bakışlı gözlerini kırpıştırıp sakin sakin gülümsedi. Ocağın yanı başında çömelen Mitka Korşunov sigarasını bitirdi. Öteki üç Kazak'ın kimi peykenin üstünde oturuyordu, kimi de uzanmıştı, ama cevap veren çıkmadı. Bogatiryov elini acı acı salladı.

"Böyle şeyleri pek dert edinmedikleri anlaşılıyor," dedi, derinlerden gelen bas sesiyle.

Sessiz, hastalıklı bir adam olan Kazaklardan biri, "Daha öteye ne diye gidecekmişiz?" diye sordu tembel tembel. "Neden gidecekmişiz? Karım öldü benim, ardında da öksüzler bıraktı, şimdi ben boş yere canımı mı vereyim?"

Başka bir Kazak, "Onları Kazak topraklarından sürer atarız, sonra da kendi evlerimize döneriz!" diye kararlı bir edayla destekledi onu.

Mitka Korşunov yalnız gözleriyle gülümsüyor ve ince bıyıklarını buruyordu.

"Ben daha beş yıl savaşabilirim! Hoşuma gidiyor!" dedi.

Tam o sırada avlunun dışında bir bağırış duyuldu:

"Davranın! At başına!"

"İşte, görüyorsunuz!" dedi ilk konuşan Kazak umutsuzluk içinde. "Daha üstümüzden yağmurun ıslaklığı gitmeden bağırıyorlar, 'Davranın!' Haydi yeniden mevzi al demektir bu. Bir de kalkmış sınırdan söz ediyorsunuz. Sınırı mınırı kaldı mı? Evlerimize dönmemiz gerek bizim. Barış yapmaya çalışmalıyız, oysa siz..."

Alarmın aslı astarı olmadığı anlaşıldı. Gregor kızgın kızgın atını tekrar avluya çekti, çekerken de gereksiz yere hayvanın böğrüne bir tekme atıp homurdandı:

"Doğru yürü ulan, iblis sen de!"

Kapı ağzında sigarasını tüttüren Panteley, "Alarmı ne için vermişler?" diye sordu içeri giren Kazaklara.

"Alarm!.. Sığır sürüsünü Kızıllar sanmışlar!"

Gregor kaputunu çıkarıp masaya oturdu. Öbür Kazaklar da kılıçlarını, tüfeklerini, kütüklüklerini sıraların üstüne fırlattı. Ötekiler yatıp uyuyunca, Panteley, Gregor'u avluya çağırdı. Basamaklara oturdular.

"Seninle konuşmak istiyorum," diye Gregor'un dizine vuran ihtiyar, fısıldadı:

"Bir hafta önce Piyotr'u görmeye gittim. İyi iş yaptım orada evlat. Piyotr açıkgöz, çiftliği düşünüyor. Bana elbise, bir at, şeker verdi... Güzel bir at."

İhtiyarın sözlerinin nereye varacağını kestiren Gregor kızarak, "Dur bakalım!" dedi sert bir sesle. "Buraya bunun için gelmedin ya?"

"Neden gelmeyeyim?"

"Neden gelmeyeyim ne demek?"

"Başkaları alıyor ya Gregor."

"Başkalarıymış! Alıyorlarmış!" diye, söyleyecek laf bulamayan Gregor, müthiş bir öfkeyle babasının kelimelerini tekrarladı. "Kendi malları yetmiyor mu? Hepiniz domuzsunuz, domuz sürüsü! Alman savaşında böyle şeyler yüzünden kurşuna dizilenler oldu..."

Babası, "Bırak bakayım bu konuşmayı!" diye soğuk bir tavırla susturdu Gregor'u. "Sana sormuyorum ben. Bir şey istediğim de yok. Ben bugün varım yarın yokum. Sen kendini düşün. Kendini pek mi zengin sanıyorsun? Çiftlikte topu topu bir tane kıçı kırık araba var, bu da tutmuş... Kızıllara katılanların mallarını neden almayacakmışsın? Onların malını almamak günahtır. En ufacık şey, çerçöp bile evde işe yarar..."

"Bir kelime daha duymak istemiyorum, yoksa hemen sepetlerim sizi! Bu yüzden Kazaklara az sopa çekmedim ben, öyleyken şimdi öz babam kalkmış, halkı soymaya gelmiş buraya!" Gregor ürperiyor, hızlı hızlı soluyordu.

"İşte bu yüzden seni bölük komutanlığından aşağı rütbeye indirdiler," diye alay etti babası.

"Evet, takım komutanlığını da bırakırım."

"Neden bırakmayasın? Sende bu zekâ oldukça..."

Bir an sustular. Gregor sigara yakarken, kibritin ışığında bir an için babasının sıkılgan, gücenmiş yüzünü gördü. Babasının geliş nedenini ancak şimdi anlıyordu. "Darya'yı da bunun için getirmiş, koca iblis! Yağma malına göz kulak olsun diye!"

Panteley sakin bir tavırla, "Stepan Astakov çıkageldi," diye haber verdi. "Duydun mu?"

"Ne?" Gregor'un sigarası elinden düştü.

"Anlaşıldığına göre esir düşmüş, ama ölmemiş. Bir sürü giyecekle, pılı pırtıyla döndü, ister inan, ister inanma! İki araba yükü eşya getirdi!" diye sanki Stepan akrabasıymış gibi böbürlene böbürlene yalan attı ihtiyar. "Yagodnoye'den Aksinya'yı aldı getirdi, sonra da askere gitti. İyi bir iş vermişler ona, şimdi Kazanskaya'da ya da başka bir yerde bucak müdürü."

"Harman nasıl gitti?" diye lafı başka tarafa çevirdi Gregor.

"Dört yüz kile."

"Torunların ne âlemde?"

"Oho, çok iyiler oğlum! Onlara bir hediye göndermen gerek."

"Cepheden hediye göndermek, onlara!" diye içini çekti Gregor, ama kafası Aksinya'yla Stepan'daydı.

"Yedek bir tüfeğin yok mu?"

"Ne yapacaksın tüfeği?"

"Eve götüreceğim. Hayvanları, yabancıları uzaklaştırmak için. Hani gerekirse. Bende bir sandık fişek var. Cephane taşırken almıştım."

"Arabadan çek al bir tüfek. Böyle çok hediye var bizde," diye kasvetli kasvetli gülümsedi Gregor. "Eh, hadi şimdi sen git yat. Ben nöbet yerlerini dolaşacağım."

Ertesi sabah alayın bir kısmı, aralarında Gregor'un takımı da bulunduğu halde köyden kalktı. Gregor, babasını utandırdığına, ihtiyarın boş

ellerle döneceğine emin olarak ayrıldı köyden. Ama Panteley, Kazakları uğurladıktan sonra evin sahibiymiş gibi doğruca samanlığa gidip, duvara çakılı ağaç çivilerden hamut, koşum, ne varsa indirdi, arabasına taşıdı. Evin sahibesi gözyaşları dökerek peşinden gidiyor, bir yandan yaygarayı basarken, bir yandan da Panteley'in omzuna asılıyordu:

"Sayın bayım! Böyle günah işlemekten korkmuyor musun? Yetimleri neden incitiyorsun? Ver hamutları geriye. Tanrı aşkı için ver!"

"Hadi hadi, Tanrıyı bu işe karıştırma!" diye itti onu Panteley. "Eminim senin kocan da bizim malımızı alırdı. Bilirim sizin komiserlerinizi ben! Senin malın, benim malım demek, onun için sus bakalım!"

Ses çıkarmadan, onunla aynı duyguları paylaşarak seyreden, arabalarla gelmiş öteki köylülerin bakışları altında, sandıkların kilitlerini kırdı Panteley, içinden yeni pantolonlar, paltolar seçti, ışığa tuttu, kara elleriyle yokladı ve denk yapıp bağladı.

Panteley'le Darya öğleye doğru köylerine dönmek için yola çıktı. Araba tepeleme eşya yüklüydü, Darya da denklerin üstünde dudaklarını sıkmış oturuyordu. Arkasında Panteley'in evin hamamından söküp aldığı bir kazan duruyordu. Panteley kazanı arabaya güçlükle taşıyabilmiş ve Darya öfkeli öfkeli, "Kirini bile bırakmazsın geride sen baba!" deyince kızarak çıkışmıştı ona:

"Kes sesini geveze! Bu kazanı onlara mı bırakacaktım? Çok iyi bir ev kadınısın, maşallah, tıpkı Gregor gibisin sen de şapşal! Hoşuma gitti bu kazan. Sen çeneni tut bakalım."

Evin kadını avlu kapısını arkalarından kaparken, Panteley iyi bir insan edasıyla, "Allahaısmarladık kadın," dedi. "Sakın kızma. Yakın zamanda başka eşya gelir, gidenlerin yerine."

X

HALKA halka birbirine eklenmiş zincirleme günler. Yürüyüşler, çarpışmalar, molalar. Sıcak ve yağmur. At teri ve meşin eyerin birbirine karışan kokuları. Sürekli gerilimin damarlarda sıcak cıvaya çevirdiği kan. Uykusuzluktan on ikilik top mermisi gibi ağırlaşmış bir kafa. Gregor'un gözünde tütüyordu dinlenme, uyku. Uyuyup dinlendikten sonra da, sabanın açtığı yumuşak izler boyunca, öküzlere ıslık çala çala yürümeyi özlüyordu; turnaların borazanı andıran ötüşlerini

duymayı, yanaklarına yapışan gümüşi bürümcükleri silmeyi ve sabanın kaldırdığı topraktan yükselen güz kokusunu içine çekmeyi özlüyordu.

Ama bütün bunlar yerine, ekin tarlalarını boydan boya kesen bıçak yüzüne benzer yollar gördü. Yollar boyunca, tozdan ceset gibi kararmış çıplak tutsak kalabalıkları. Yolları tepen, tahılı atlarının demir nallarıyla döven bölükler. Köylerde, geri çekilen Kızılların evlerini arayıp, karılarını, analarını kırbaçlamayı kendilerine iş edinen askerler.

Can sıkıntısından çekilmez hale gelen günler ağır ağır sürükleniyordu. Günler bellekten siliniyor ve en önemli olaylar bile geride ufacık bir iz bırakmıyordu. Savaşın getirdiği günü gününe yaşam hali Alman seferinden de korkunçtu; bunun nedeni belki de her şeyin önceden bilinmesindeydi. Bir önceki savaşa katılan herkes, şimdiki savaşa aşağılayıcı gözle bakıyordu. Alman savaşıyla kıyaslanınca, bu savaşın boyutları da, kuvvetleri de, kayıpları da pek ufak kalıyordu. Yalnız ölüm, tıpkı Prusya savaş alanlarında olduğu gibi, dev boyutlarıyla yükselerek onları dehşete düşürüyor, yüreklerine zorla, hayvanca bir korunma içgüdüsü veriyordu.

"Buna da savaş mı denir? Uydurma bir savaş bu be. Alman savaşında, Almanlar top ateşi açtığı zaman koca koca alaylar olduğu gibi kökünden biçilirdi, oysa şimdi bölükte iki kişi yaralanacak olsa kayıp verdiğimizden söz ediyoruz."

İşte cephedekilerin düşünceleri buydu. Ama bu savaşçılık oyunu bile onların huzurunu kaçırmaya yetiyordu. Hoşnutsuzluk, yorgunluk ve öfke dayanılmaz bir hal almıştı. Gregor'un bölüğündeki Kazaklar gittikçe artan bir ısrarla şöyle diyordu:

"Kızılları eyaletten atarız, biter bu iş. Bir adım öteye gitmeyiz. Rusya kendi işine baksın, biz kendi işimize bakalım. Biz kendi sistemimizi onlara zorla kabul ettirecek değiliz."

Bütün güz boyunca boğuşma son derece ağır aksak gelişerek, uzadıkça uzadı. Esas stratejik merkez Çaritsin'di; gerek Kızıllar gerek Beyazlar en seçme kuvvetlerini bu yöne sevk ediyordu. Bunun bir sonucu olarak da hiçbir taraf Kuzey Cephesinde kalıcı bir üstünlük sağlayamamıştı. Her iki taraf da kesin bir taarruz için kuvvetlerini toparlıyordu. Kazaklar büyük süvari kuvvetlerine sahip olduğu için, bundan yararlanarak karma harekâta, kuşatma harekâtına ve düşmanın geri-

sini vurmak üzere saldırılara girişiyordu. Ama Kazaklar ancak başlıca cephe gerisindeki bölgelerden toplanmış ve yeni silah altına alınmış Kızıllardan meydana gelen, moralleri zayıf tümenlere karşı üstünlük sağlayabiliyordu. Saratov ve Tambov'dan silah altına alınan Kızılların binlercesi teslim olmuştu; ama Kızıl komutanlık bir işçi alayını ya da bir bahriye müfrezesini savaşa sokar sokmaz durum değişmiş, üstünlük iki taraf arasında oynamaya başlamış, her iki taraf da önemleri sınırlı kalan zaferlerle yetinmeye başlamıştı.

Gregor savaşa katıldığı halde gidişatı kayıtsızlıkla izliyordu. Kış gelince cephe mephe diye bir şey kalmayacağına inanıyordu. Kazakların da içlerinden bunu özlediklerini, savaşı uzatmak diye bir şeyin söz konusu olamayacağını biliyordu. Zaman zaman gazeteler cepheye ulaşıyordu. Bir gazete geldi mi, Gregor sarı, basılı ambalaj kâğıdını nefretle eline alır, askerî bildirilere dişlerini gıcırdata gıcırdata göz gezdirirdi. Yapmacık bir memnuniyetle kaleme alınmış, o övüngen satırları yüksek sesle okurken, çevresini alan Kazaklar da alaylı alaylı gülüşürlerdi:

> 27 Eylül: Filimonov kesimindeki mücadele çeşitli alanlarda kazanılan başarılarla sürüyor. 26 Eylül gecesi, görkemli Vyeşenskaya Alayı, düşmanı Podgornaya'dan sürüp çıkardı ve bu başarının ardından Lukyanovsk'a girdi. Ganimet ve çok sayıda tutsak ele geçirildi. Kızıl birlikler karmakarışık geri çekiliyor. Kazakların maneviyatı çok üstün. Don askerleri yeni zaferlere hazırlanıyor!

"Kaç tutsak almışız biz? Çok sayıda mı? Ha-ha! Köpoğluları! Topu topu otuz iki tane be! Onların dediklerine bak bir de..." diye, kasıklarını tutmuş, beyaz dişlerini göstererek katıla katıla gülüyordu Mitka.

Kazaklar, Kadetlerin Sibirya ve Kuban'da başarı kazandıklarını bildiren haberlere inanmıyordu. Gazeteler hiç utanmadan nişangâhsız atıyordu. Gregor'un takımından bir Kazak, Çekoslovakların ayaklanmasıyla ilgili bir makale okuyarak, Gregor'un duyabileceği bir sesle konuştu:

"Kızıllar Çekleri tepeleyecek, ondan sonra da bütün ordularıyla bize yüklenip pestilimizi çıkarana kadar ezecek. Rusya bu! Şakası yok!" diye de merhametsizce bağladı sözünü.

"Bizi korkutmaya çalışma! Saçma sapan sözlerinle midemi bulandırıyorsun!" dedi Prohor Zikov.

Ama Gregor kendine bir sigara sararken, açığa vurmadığı bir kötü niyetle kafasından kararını verdi: 'Adam haklı.'

O akşam, gömleğinin yakası açık, masanın üzerine abanmış vaziyette uzun süre oturdu. Elmacık kemikleri et bağlayıp sağlıksız bir tombulluk alan yağız yüzünde sert bir ifade vardı. Esmer, kaslı boynunu gere gere, güneşten rengi açılmış bıyığının ucunu düşünceli düşünceli buruyor, son birkaç yıl içinde soğuk ve acı bir ifade gelen gözlerini duvara dikmiş bakıyordu. Olağanüstü bir güç harcayarak, kafasını zorlayarak düşündü, düşündü ve yatarken, sanki herkesin sorduğu soruya cevap verir gibi, 'Gidecek hiçbir yer yok,' dedi kendi kendine.

O gece hiç uyumadı. Sık sık atlara bakmak için dışarı çıktı, merdivende uzun süre durdu, ipek gibi yumuşak sessizliğin içindeki hışırtıları dinledi.

Gregor'un yıldızı gösterişsiz, kırpışan ışıltısıyla hâlâ parlamakta devam ediyordu. Besbelli daha bu yıldızın soğuk ve donuk ışığıyla göğü yalayarak kayma zamanı gelmemişti. Güzün, Gregor'un altında üç at vurulup öldü, kaputu beş yerinden delindi. Ölüm sanki kapkara kanadını onun üstüne germiş, Gregor'la oyun oynuyordu. Bir gün, bir kurşun, kılıcının bakırdan kabzasını parçaladı ve kabza topuzu ısırılıp koparılmış gibi atının ayakları dibine düşüverdi.

Mitka Korşunov, "Birisi senin için gece gündüz dua ediyor Gregor," dedi ve Gregor'un neşesiz gülümseyişini görerek şaşırdı.

Cephe demiryolu hattının ötesine geçiyordu. Her gün yük vagonlarıyla makara makara, sürüyle dikenli tel getiriliyordu. Her gün telgraf hattı cephe boyunca şu kelimeleri uçuruyordu:

"Yarın öbür gün Müttefik Orduları gelecek; takviye kuvvetleri gelene kadar eyaletin sınırlarında mevzileri güçlendirmek ve ne pahasına olursa olsun Kızılların baskısına dayanmak şarttır."

Bölgeden silah altına alınan halk, donmuş toprağı kazmalarla paralayıp siper kazıyor, bu siperleri dikenli tellerle koruma altına alıyordu. Ama geceleri Kazaklar siperlerden çıkıp da ısınmak için köylere çekilince, Kızıl Muhafız ileri kolları sürüne sürüne siperlere yaklaşıyor, dikenli telleri parçalayıp yerle bir ediyor ve dikenli tellerin paslı dikenlerine, Kazaklara seslenen basılı çağrılar iliştiriyordu. Kazaklar bu çağrıları evden gelmiş mektup gibi aç bir hevesle okuyordu. Bu ko-

şullar altında savaşı sürdürmenin anlamsızlığı apaçıktı. Hava bir dona çekiyor, bir yumuşuyor, müthiş kar yağışı oluyordu. Siperler karla dolmuştu, içlerinde bir saat bile yatmak güçtü. Kazaklar donuyor, elleri ayakları buz kesiyordu. Piyade ve Kazak muharebe keşif birliklerinde çizmesi olmayan pek çok kişi vardı; tarlaya gider gibi savaşa giden başkalarının ayaklarında da hâlâ çarıklar, hafif yazlık pantolonlar vardı. Hiçbirinin Müttefiklere güveni yoktu. Bir gün, Gregor'un takımından biri, "Müttefiklerin geleceği filan yok," dedi.

Kazaklar, Kızıl devriye kollarıyla karşılaştığı zaman, Kızılların şöyle bağırdıklarını duyuyorlardı:

"Hey, İsa'ya tapanlar! Daha tank vermediler mi size? Yakında kızaklara binip geleceğiz üzerinize, şimdiden hazırlanın kaçmaya!"

Kasım ortalarında Kızıllar taarruza geçti. İnatla yüklenerek, Kazak tümenlerini demiryolu hattının gerisine sürdüler. Uzun süren boğuşmalardan sonra, 16 Aralıkta, Kızıl süvariler 33. Kazak Alayını yendi; ama Vyeşenskaya Alayının tuttuğu kesimde umutsuzca bir direnmeyle karşılaştılar. Avluları çevreleyen karla örtülü çitlerin ardından, alayın makineli tüfekçileri düşman piyadesini kurşun sağanağıyla karşıladı. Sol tarafta iki bölük çevirme hareketine girişirken, sağ kanattaki makineli tüfek de bir ölüm yağmuru yağdırıyordu.

Akşama doğru, pek az ilerleyebilen Kızıl Ordu kuvvetlerinin yerini, cepheye yeni gelen bir denizci birliği aldı. Denizciler hiç bağırmadan ve yere yatmadan, sessizce akıyordu makineli tüfeklere karşı.

Gregor hiç durmadan ateş ediyordu; sonunda tüfeğinin namlusu kıpkızıl kesildi, ellerini yaktı. Tüfeğini soğuttu Gregor, sonra yine mermi sürdü, gözlerini kısıp uzaktaki kara kara noktalara nişan aldı.

Denizciler Kazak savunmasını darmadağın edip yardı. Bölükler atlarına atladıkları gibi dörtnala köyden çıkıp ötedeki tepeye tırmandı. Gregor dönüp baktı ve elinde olmaksızın dizginleri bıraktı. Tepenin yamacından, karla kaplı çalılıkların meydana getirdiği mini mini tepeciklerle çukurlukların kenarlarına düşen akşamın leylak rengi gölgeleriyle kararan karlı bozkırı görebiliyordu. Bozkırın üstü bir verst kadar, makineli tüfek ateşiyle biçilmiş denizcilerin cesetleriyle örtülüydü. Cesetler, denizci ceketleri, deri yelekleriyle, tarlaya konmuş kargalara benziyordu.

Akşam her iki yandaki alaylarla bağlantısı kesilen iki bölük, geceyi geçirmek için Buzuluk Irmağının kollarından ufak bir çay boyunda kurulmuş iki küçük köyde durdu.

Bölük komutanının emriyle nöbetçiler diktiği yerden alacakaranlık bastırırken dönen Gregor, alay komutanı ve yaveriyle karşılaştı.

Alay komutanı atının dizginlerini çekerek, "Üçüncü Bölük nerede?" diye sordu.

Gregor bölüğün yerini söyledi, subaylar atları sürüp gitti.

Biraz gittikten sonra yaver dönüp sordu:

"Bölük fazla kayıp verdi mi?" Gregor'un cevabını duymadı, tekrar sordu.

Gregor aldırış bile etmeden yoluna devam etti.

Gregor'un bölüğünün konakladığı köyden geçen nakliye arabalarının hareketi bütün gece sürdü. Bir batarya uzun süre sokakta durdu. Topçular ve karargâh emir erleri ısınmak için durmadan Gregor'un kaldığı eve girip çıkıyordu. Gece yarısı bir topun mürettebatından üç er paldır küldür içeri girdi, ev sahiplerini de Kazakları da uyandırdı. Topları köyden az ileride çaya saplanmış, onlar da topu olduğu yerde bırakıp, sabah öküzlerle çekmeye karar vermişler. Gregor uyandı, çizmelerinden yapışkan balçığı temizleyen, soyunan, kurutmak için ayak sargılarını asan topçulara dikti gözlerini. Biraz sonra, kulaklarına kadar çamura bulanmış bir topçu subayı girdi içeri. Geceyi orada geçirip geçiremeyeceğini sordu, kaputunu çıkardı ve umursamayan bir hava içinde, durduğu yerde kol yeniyle yüzündeki balçıkları sıyırmaya başladı.

Gregor'a, yorgun bir atınkiler kadar hüzünlü gözlerini dikerek, "Bir top kaybettik," dedi. "İki sefer ateş ettikten sonra menzilimizi buldular. Topumuz harman yerinde mevzilenmişti, daha iyi saklanamazdı yani..." Her lafının arkasına, kitaba geçmeyecek bir küfür ekliyordu. "Vyeşenskaya Alayından mısınız? Çay içer miydiniz? Hanım, bize bir semaver koyar mısın, ha?"

Subay can sıkıcı, geveze bir adam çıktı. Hiç durmadan çay içiyordu. Yarım saat içinde Gregor onun Platovski ilçesinde doğduğunu, Alman savaşında bulunduğunu, iki kez evlenip ayrılmış olduğunu öğrendi.

Dilinin kıpkırmızı ucuyla, bıyıksız üst dudağındaki teri yalayan subay, "Don Ordusunun ruhuna artık 'Amin' demek gerekiyor,"

dedi. "Savaş bitti sayılır. Yarın cephe açılır, on beş güne varmadan da Novoçerkask'a dönmüş oluruz. Baldırıçıplak Kazaklarla Rusya'yı fethetme sevdasına düştüler! Budala değil de nedir bunlar? Komuta heyetindeki subayların tümü de alçak. Kazaksınız siz değil mi, ha? Herifler, kestaneleri ateşin içinden alıp onlara siz veresiniz istedi. Ama kendileri cephe gerisinde, yiyecek depolarında zırnık bırakmıyor."

Subay renksiz gözlerini kırpıştırdı. Ağır gövdesiyle masanın üzerine abanmıştı; ağzının kenarları huysuzca aşağı sarkıyordu, ama yüzünde hâlâ, yorgun atlardaki o mahzun ifade vardı.

"Eskiden, hatta Napolyon devrinde bile savaşın bir zevki varmış. İki ordu karşı karşıya gelir, bir tokuşur, ayrılırlarmış. Ne cephe ne siper. Ama sıkıysa şimdi olup bitenleri anlamaya çalış; şeytanın kendisi bile anlayamaz! Tarihçiler öteki savaşlar hakkında bir sürü martaval uydurmuş olabilir, ama bu seferki için söyleyeceklerinin yanında o martavallar solda sıfır kalacaktır. Savaş mavaş değil bu, can sıkıcı, kahredici bir kargaşalık. Tadı tuzu yok! Çamur ve kargaşalık, o kadar. Biliyor musun, ben olsam ne derdim yukarıdaki heriflere? 'Buyurun Bay Lenin,' derdim, 'işte size bir başçavuş, alın da tüfek nasıl tutulur öğretsin size. Size gelince Bay Krasnov, sizin bunu zaten bilmeniz gerek.' Sonra da bırakırdım onları Davut'la Golyat gibi dövüşsünler; galip gelen alırdı hükümeti eline. Halk kendilerini kimin idare ettiğine aldırmaz. Ne dersiniz asteğmen?"

Gregor hiç cevap vermeden, ötekinin etli omuz ve kollarının ağır hareketini, ağzına hızlı hızlı girip çıkan dilini uykulu uykulu seyrediyordu. İçin için, bu can sıkıcı, bu baş belası, ayaklarının kokusuyla midesini bulandıran subaya sinirleniyor, uyumak istiyordu.

Sabah Gregor sanki geride çözüm bekleyen bir iş kalmış gibi huzurunu kaçıran bir duyguyla uyandı. Daha güzden beri beklediği gelişmenin bu kadar çabuk oluşu ürkütüyordu onu ne de olsa. Bölükler ve alaylar içinde başlangıçta bir sızıntı halinde belirip de sonradan bu sızıntıların fark edilmeden birleşmesiyle muazzam bir sel halini alan savaş yılgınlığının ortaya çıkışına kulak asmamıştı. Şimdi ise, gözünde yalnızca bu sel vardı; delice bir iştahla cepheyi silip süpüren sel.

Bahar başlarında insan bozkırda böyle sürer atını işte. Güneş parlamakta, dört bir yanda el değmemiş menekşe gibi karlar uzanmak-

tadır. Ama karların altında, insan gözünden gizli, o ezeli mucizenin işleyişi yürümekte, toprak çözülmektedir. Güneş karı yer, kemirir ve alttan alttan eritir. Buğulara bürünmüş gece bastırır; sabah olur, karın üstündeki kabuk hışırtılar, gümbürtülerle göçmeye başlamıştır bile. Yeşil tepelerin yamaçlarından inen sular, yollarda, izlerde kabarcıklanır, atın toynaklarından dört bir yana ıslak ıslak kar parçaları serpilir. Hava ılıktır. Tepecikler kardan temizlenmiştir ve havada killi toprağın, çürümüş otların o ilkel kokusu vardır. Gün ortasında dar boğazların diplerinde sular kükrer, sarp yamaçlardan karlar hışırtılarla iner ve tarlalarda siyah kadife gibi ortaya çıkan toprak parçaları tatlı tatlı tüter. Akşam bozkırdaki çay bir iniltiyle buzlarını kırar ve genç bir ana göğsü gibi kabaran sularının akıntısına bırakır buzlarını. Kış mevsiminin böyle ansızın çekip gitmesine şaşan adam da, kumsal kıyıda durur, huysuzlanan terli atına kırbacıyla hafif hafif dokunarak sığ bir geçit arar. Oysa, dört bir yanda kar, haince bir masumlukla mavi mavi pırıldamakta, uyuşuk kış hüküm sürmektedir.

Ertesi gün alay hep geri çekildi. Nakliye arabaları yollardan dörtnala geçiyordu. Sağ yanlarından, ufku peçeleyen kurşuni bulutların ötesinden top sesleri geliyordu. Bölükler vıcık vıcık olmuş yolda bata çıka ilerliyor, atlar ıslak karı toynaklarıyla su haline getiriyordu. Posta erleri yolun kenarından dörtnala geçiyordu. Maviye çalan pırıl pırıl tüyden üniformalarını giymiş sessiz kargalar, yolun kenarında, attan inmiş süvariler gibi acemi acemi, yalpalayarak dolaşıyor, geri çekilmekte olan Kazak bölüklerini, keşif kollarını ve sıra sıra arabaları geçit töreni seyredercesine, ciddiyetle seyrediyordu. Gregor, bir zembereğin boşanmasını andıran bu geri çekilmeyi artık kimsenin durduramayacağını anlamıştı. Aynı akşam verdiği kararın sevinciyle içi dolu olarak alayından firar etti.

Kaputunun üstüne yağmurluğunu giyip kılıcıyla tabancasını kuşanan Gregor'u gülümseyerek seyreden Mitka Korşunov, "Nereye böyle Gregor?" diye sordu.

"Öğrenip de ne yapacaksın?"

"Merak ettim sadece."

Gregor'un yüzü seğirdi, ama göz kırparak, şen bir tavırla cevap verdi:

"'Başkasının işine burnunu sokmayanlar' diyarına. Anladın mı?" Çıktı gitti Gregor.

Atı eyerli duruyordu. Tarlaların donmuş saban izleri arasında, güneş doğuncaya kadar dörtnala yol aldı. 'Gider evimde beklerim; onlar geçerken öğrenir, alayıma katılırım,' diye, daha bir gün öncesine kadar omuz omuza çarpıştığı insanları düşünüyordu ara sıra. Ertesi günün akşamı, iki yüz verstlik yürüyüşten canı çıkmış atını yedeğine almış babasının avlusuna sokuyordu.

XI

KASIMIN sonunda, İtilaf Devletlerinden bir askerî heyetin geldiği öğrenildi Novoçerkask'ta. Novorossisk Limanında güçlü bir İngiliz filosunun demir attığı, Selanik'ten getirtilen muazzam Müttefik birliklerinin karaya çıkarılmakta olduğu, bir Fransız Zuhaf Kolordusunun karaya çıktığı ve genel taarruzda Gönüllü Ordusuna katılmaya hazırlandığı yolunda ısrarlı söylentiler dolaşmaktaydı. Dedikodular çığ gibi büyüyordu.

Heyeti, Ataman Hassa Alayından bir tören kıtasının karşılaması için Krasnov emir verdi, bunun üzerine iki bölük hassa askerine alelacele yüksek konçlu çizmeler giydirilip, omuzlarına çapraz asılı beyaz kütüklükler kuşandırıldı, yanlarına bir bölük de borazancı verilerek son sürat Taganrog'a doğru yola çıkarıldı. Bir çeşit siyasal inceleme amacıyla, Güney Rusya'da bulunan İngiliz ve Fransız askerî heyetleri, kendi subaylarından birkaçını Novoçerkask'a göndermeye karar verdiler. Bu subayların görevi, Don'daki durumu kavramak ve bundan sonra Bolşeviklere karşı girişilecek savaşlardan neler beklenebileceğini öğrenmek olacaktı. İngiltere'yi Yüzbaşı Bond, Teğmen Bloomfield ve Teğmen Monroe, Fransa'yı da Yüzbaşı Ochien, Teğmen Dupré ve Teğmen Faure temsil ediyordu. Müttefik kuvvetleri heyetlerinin küçük rütbeli bu temsilcileri, kaderin cilvesiyle bir anda "büyükelçi" oluverdi ve gelişleri Ataman Sarayını velveleye verdi.

"Büyükelçiler" Novorçerkask'a büyük bir tantanayla getirildi. Kendilerini karşılayanların gösterdiği aşırı dalkavukluk ve kulluk bu küçük subayların başlarını döndürüverdi ve gerçek büyüklüklerinin

birdenbire farkına varan subaylar, ünlü Kazak generallerine ve kaba kâğıttan yapılma yüce cumhuriyetin bütün ileri gelenlerine tepeden bakmaya başladı.

Tüysüz Fransız teğmenleri Kazak generalleriyle konuşurken, bütün o dışı cilalı, mide bulandıracak kadar tatlı Fransız terbiyelerine rağmen, yukardan bakıyor, kibirli bir tavır takınıyordu.

Akşam sarayda bir ziyafet verildi. Bir ordu korosu, tenor sololarıyla süslü Kazak şarkılarıyla salonu simli bir kumaşla sardı; bando Müttefiklerin ulusal marşlarıyla çın çın çınlattı ortalığı. "Büyükelçiler" duruma uyan bir vakar içinde azıcık yedi, günün tarihsel önemini sezen atamanın konukları da onlara gizli bir merak ve saygıyla baktı.

Krasnov konuşmasına başladı:

"Baylar, başka bir ulusal savaşın, 1812 savaşı kahramanlarının size duvarlardan sessiz sedasız bakmakta olduğu tarihî bir salonda oturuyorsunuz. Platov, İlovaiski, Denisov bizlere, İmparator Birinci Aleksandr güzel Fransa'yı harabe halindeyken elinden tutup ayağa kaldırdığı zaman, Paris halkının, kendi kurtarıcıları olan Don Kazaklarını karşıladığı o kutsal günleri hatırlatıyor..."

"Güzel Fransa"nın delegelerinin, hatırı sayılır miktarda içtikleri şampanya nedeniyle gözlerine daha şimdiden neşeli bir pırıltı gelmişti, ama Krasnov'un konuşmasını dikkatle dinliyorlardı.

"Vahşi Bolşeviklerin baskısı" altında Rusya'nın uğradığı felaketleri allayıp pullayarak tasvir ettikten sonra, Krasnov sözlerini son derece acıklı bir tonla bitirdi.

"... Rus halkının en mükemmel temsilcileri Bolşevik hapishanelerinde ölmektedir. Onlar gözlerini size çevirmiş, yardımlarınızı bekliyor ve sizin yardımlarınıza muhtaç olan sadece ve sadece onlardır, Don değil. Biz özgür olduğumuzu gururla söyleyebiliriz. Ama bizim biricik düşüncemiz, mücadelemizin amacı büyük Rusya'dır; Müttefiklerine sadık kalan Rusya, onların çıkarlarını savunan Rusya, onların kurban taşında kendini kurban eden ve şimdi onların yardımlarına susamış olan Rusya. Bundan yüz dört yıl önce, mart ayında, Fransız halkı İmparator Birinci Aleksandr ile muhafızlarını karşılamıştı. O günden bu yana Fransa'nın yaşamında yepyeni bir çağ, Fransa'yı dünya ulusları arasında ön plana çıkaran bir çağ başladı. Yüz dört yıl

önce Atamanımız Kont Platov, Londra'yı ziyaret etmişti. Biz de sizin Moskova'ya gelmenizi bekliyoruz! Ulusal marşımızın vakur nağmelerine ayak uydurarak, hep birlikte Kremlin Sarayına yürümek için, barış ve özgürlüğün tadını bizlerle paylaşmanız için bekliyoruz sizleri! Büyük Rusya! Bütün umutlarımız, bütün rüyalarımız işte bu kelimelere dayanıyor!"

Krasnov konuşmasını bitirdikten sonra Yüzbaşı Bond ayağa kalktı. İngilizce konuşulduğu duyulur duyulmaz, salona bir ölüm sessizliği çöktü. Çevirmen işine zevkle sarıldı.

"Yüzbaşı Bond gerek kendi gerek Yüzbaşı Ochien adına, kendisinin ve subay arkadaşlarının, İtilaf Devletleri askerî kuvvetleri temsilcileri olarak, Don'da neler olup bittiğini öğrenmek için gönderildiklerini Atamanın bilgisine sunmaya yetkilidir. Yüzbaşı Bond, İtilaf kuvvetlerinin, Don'a ve Gönüllü Ordusuna, Bolşeviklere karşı giriştiği kahramanca savaşta, asker de dâhil olmak üzere ellerinden gelen bütün yardımı yapacaklarını doğrulamaktadır."

Çevirmen daha son cümleyi tamamlamadan, ziyafet salonunun duvarları arka arkaya üç kez alkış sesleriyle sarsılıp çın çın öttü. Çın çın çınlayan borazan sesleri arasında şerefe kadehler kalktı. Salonda bulunanlar, "güzel Fransa"nın, "kudretli Britanya"nın refahı ve Bolşeviklere karşı kazanılacak zaferin şerefine içti. Şampanyalar kadehlerde ışıltılar saçarak köpürüyor, yıllanmış Cahors şarabının tatlı, nefis kokusu yayılıyordu. Müttefik heyetleri temsilcilerinin konuşma yapması beklendiğinden, Yüzbaşı Bond, ev sahiplerini fazla bekletmedi:

"Büyük Rus ülkesi şerefine kadeh kaldırmayı öneriyorum; o güzel eski ulusal marşınızı duymaktan zevk alacağımı da bildirmek isterim. Güftesi bizim için önemli değil; sadece müziğini dinlemek isterim..."

Çevirmen yüzbaşının isteğini Rusçaya çevirdi.

Krasnov misafirlere döndü, heyecandan sapsarı kesilmiş bir yüzle ve çatal çatal çıkan bir sesle haykırdı:

"Rusya'nın sonsuza dek büyük, birlik içinde ve bölünmez kalması için, hurra!"

Bando görkemli bir biçimde, "Tanrı Çarı Korusun"u çalmaya başladı. Herkes ayağa kalkıp kadehini boşalttı. Kır saçlı bir başpiskoposun yanaklarından gözyaşları süzülüp aktı. Çakırkeyif olan Yüzbaşı

Bond, "Ne güzel şey!" dedi. Seçkin misafirlerden biri kendini heyecana öylesine kaptırmıştı ki, bol bol havyara buladığı peçetesinin altında sakalını saklayarak hüngür hüngür ağlamaya başladı...

• • •

O gece Azak Denizinden esen şiddetli bir rüzgâr kentin üzerinde uğulduyordu. Katedralin kubbesi, ilk kar fırtınasının döne döne inen kar taneleri arasından ölü ölü pırıldıyordu.

O gece, çamurlu bir yarın dibindeki çöplükte Şahtinsk'li Bolşevik demiryolu işçileri, divanıharp emriyle kurşuna dizildi. Elleri arkalarına bağlandıktan sonra ikişer ikişer yarın başına götürülüp, çok yakın mesafeden tabanca ve tüfeklerle ateş edilerek vuruldular; silah sesleri dondurucu soğukta sigara kıvılcımları gibi söndü gitti.

Ataman Sarayının giriş kapısında, Kazak Onur Kıtası, dondurucu kış soğuğunda kıpırdamadan nöbet tutuyordu. Kazakların, sıyrılmış kılıçlarının kabzalarını tutan elleri morardı, soğuktan gözleri yaşarıp ayakları uyuştu... Ve sarayın içinden, ta şafak sökene kadar sarhoş sesleri, bandonun kulakları yırtan gürültüsüyle ordu korosu tenorlarının çın çın öten hıçkırıkları duyuldu.

• • •

Bir hafta sonra beterin beteri başa geldi; cephe çökmeye başladı. Cepheyi terk ederek ilk gediği açan Piyotr Melehov'un hizmet gördüğü 28. Alay oldu. Kazaklar, karşılarındaki düşman komutanlığıyla gizli gizli müzakerelere giriştikten sonra, geri çekilip Kızıl Ordunun hiç engellenmeden, yukarı Don bölgesinden geçmesine izin verme kararı aldılar. Yakov Fomin adında hayal gücü kıt, dar kafalı bir Kazak, Asi Alayın başına geçti; oysa Fomin aslında bir kukladan başka bir şey değildi, perde arkasından bütün harekâtı Bolşevik kafalı Kazaklar yönetiyordu.

Sırtlarına kurşun yemekten korkan subayların, Kazakları istemeye istemeye mücadeleyi sürdürmeye teşvik ettikleri, öte yandan Kazakların ısrarla ve karmakarışık bir şekilde, hep bir ağızdan bağıra bağıra savaşın gereksizliği, Bolşeviklerle barış yapmak gerektiği yolunda, kullanıla kullanıla sakız olmuş laflar ettikleri fırtınalı bir toplantıdan

sonra, alay çekilmeye başladı. Birinci günkü yürüyüş sonunda, komutanla subayların büyük bölümü alayı terk edip, ağır yenilgilere uğrayarak geri çekilmekte olan Kont Moliere'in tugayına katıldı.

28. Alayı örnek alan 36. Alay da mevzilerini terk etti. Subayları da içinde olmak üzere Kazanskaya'ya tam kadroyla girdiler. Aldatıcı gözleriyle bodur, ufak tefek bir adam olan ve Kazaklara yaltaklık etmekle mevkisinde kalabilen alay komutanı, süvarilerle birlikte bölge komutanının konakladığı eve gitti; atından indi, kırbacıyla oynaya oynaya, çalımlı bir edayla içeri girdi.

"Burada komutan kim?" diye sordu.

Stepan Astakov yerinden doğrulup vakarla, "Ben komutan yardımcısıyım," dedi, "Kapıyı kapatın bay subay."

"Ben 36. Alay Komutanıyım. Albay Naumov'um... Şeref duydum... Askerlerime yeni elbise ve çizme vermem gerekiyor. Hepsinin üstü başı paramparça, hepsi yalınayak. Duyuyor musunuz?"

"Komutan burada yok, onun emri olmadan da depodan bir çift çizme bile veremem."

"Ne?"

"Nesi mesi bu işte!"

"Kimin... Kiminle konuşuyorsun sen be? Tutuklarım seni Allahın cezası! Tutun şunu çocuklar! Nerede deponun anahtarları ulan, kaçak fare?" Subay, kamçısını güm diye masanın üstüne indirip, öfkeden rengi atarak, eski püskü kalpağını geriye yıktı:

"Ver anahtarı bana, tartışma da istemem!"

Yarım saat içinde denk denk gocuklar, keçe ve deri çizmeler deponun kapısından karların üstüne savrulmaya, şeker torbaları elden ele geçmeye başladı. Meydanda gürültülü, neşeli sesler göklere çıkıyordu. Bu sıralarda 28. Alay, yeni komutanı Başçavuş Fomin'le birlikte Vyeşenskaya stanitsasına kadar çekilmişti. Otuz verst kadar gerilerinden Kızıl tümenin birlikleri geliyordu ve bunların keşif kolları Dubrovka köyünü keşfe başlamıştı bile.

Bundan dört gün önce, Kuzey Cephesi Komutanı Tümgeneral İvanov ile kurmay başkanı General Zambrijitski, Karginskaya'yı alelacele boşaltmıştı. Otomobilleri kara saplanmış, kurmay başkanının karısı kan çıkarana kadar dudaklarını ısırmış, çocuklar hep ulumuştu.

Birkaç gün süreyle Vyeşenskaya'da tam bir anarşi hüküm sürdü. Asi 28. Alaya saldırmak üzere Karginskaya'ya kuvvet yığıldığı söylentileri dolaşıyordu. Ama 22 Aralıkta İvanov'un yaveri Karginskaya'dan geldi ve kendi kendine gülerek, komutanın geride bıraktığı eşyayı topladı; yeni kokartlı yazlık bir general kasketi, bir saç fırçası, iç çamaşırları ve daha başka ıvır zıvır.

Sekizinci Kızıl Ordu birlikleri Kuzey Cephesinde açılan yüz verstlik gedikten sel gibi akıyordu. General Savateyev hiç çarpışmadan Don'a çekildi. General Fitshalarov'un birlikleri apar topar geriledi. Bir hafta süreyle Don'da olağanüstü bir sessizlik hüküm sürdü. Makineli tüfekler takırtılarını kesti, toplar sustu. Yukarı Don Kazaklarının ihanetinden cesaretleri kırılan, kuzeyde savaşmakta olan aşağı Don Kazakları, muharebe vermeden geri çekildi. Kızıllar sakınarak ilerliyor, yavaş yavaş, dikkatle bütün köyleri keşif kollarıyla yokluyordu.

Bununla birlikte, Don Hükümetinin Kuzey Cephesindeki felaketten duyduğu üzüntüyü avutacak sevinçli bir olay oldu. 26 Aralıkta Müttefik heyeti Novoçerkask'a geldi. Heyetin içinde Kafkasya'daki İngiliz askerî heyetinin başkanı General Pool, onun kurmay başkanı Albay Keyes ve Fransızların temsilcileri, General Franchais d'Espere ile Yüzbaşı Fouquet de bulunuyordu.

Krasnov Müttefik subaylarını cepheye götürdü. Soğuk bir aralık sabahı, Çir Garının platformuna bir onur kıtası dizildi. Düşük bıyıkları ve sarhoş suratıyla General Mamontov, subaylarının arasında platformda dolaşırken, ilk kez şık giyinmiş ve sinekkaydı tıraş olmuş görünüyordu. Treni bekliyorlardı. Garın dışında askerî bandonun erleri ayaklarını pat pat yere vuruyor, donan parmaklarını hohluyordu. Onur kıtasında yer alan aşağı Don bölgelerinden seçilmiş çeşitli yaş ve renklerde Kazaklar, hazır ol duruşunda güzel bir görüntü oluşturuyordu. Ak sakallı ihtiyarların yanında, bıyıkları terlememiş delikanlılar, kâkülleri görünen cephe askerleri duruyordu. İhtiyarların kaputlarında Lovça'da, Plevne'de kazanılmış altın, gümüş madalyalar pırıldıyordu, gençten Kazakların göğüsleri ise Göktepe'de, Sandep'de ve Alman savaşı sırasında Premsil'de, Varşova'da, Lvov'da katıldıkları kahramanca saldırılarda kazandıkları nişanlarla donanmıştı. Tüysüz delikanlıların göğüslerinde parıldayan hiçbir şey olmadığı halde hepsi

keman teli gibi gergin duruyor ve bütün hareketlerinde yaşlıları taklide çalışıyordu.

Tren, gara, süt gibi bir buhar bulutu içinde homurdana homurdana girdi. Yataklı vagonun kapıları daha açılmadan, bando şefi asasını hızla salladı ve bando İngiliz ulusal marşını çalmaya başladı. Mamontov bir eliyle kılıcının kınını bastırarak, acele acele vagona doğru yürüdü. Konuksever ev sahibi Krasnov, dimdik duran Kazak saflarının önünden geçirdiği misafirlerini gar binasına götürdü.

Gözleri dışarı uğramış, nefeslerini tutmuş, saf halinde duran yaşlı erlere kibar kibar gülümseyip, başını iltifatkâr bir tavırla sallayarak, "Topraklarını barbar Kızıl Muhafız çetelerine karşı savunmak için, bütün Kazak âlemi ayaklanmış bulunuyor," dedi. "Burada üç kuşağın temsilcilerini görebilirsiniz. Bu askerler, Balkanlar'da, Japonya'da, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarında ve Prusya'da dövüştüler, şimdi de anavatanlarının özgürlüğü uğruna dövüşüyorlar."

Onur kıtasının seçilişiyle ilgili olarak yukarıdan gelen emri yerine getirmekte hiç vakit kaybetmemişti Mamontov. Mallarını çıkar sağlayacak biçimde sermişti gözler önüne.

General Pool ayrılmadan önce Krasnov'a, "Birliklerinizin görünüşü, disiplini ve savaşma azmi beni çok tatmin etti," dedi. "Askerlerimizin sizlere ayrılan bölümünün Selanik'ten gönderilmesi için derhal emir vereceğim. Sizden, üç bin kışlık kaput ve içi kürklü çizmeyi hazır bulundurmanızı rica ediyorum General. Yardımımızla, Bolşevikliği tamamıyla ortadan kaldırabileceğinizi umarım."

Alelacele, içi koyun postundan kısa kaputlar diktirildi, kışlık çizmelerin içi keçe kaplandı. Ama her nedense Müttefik seferi kuvvetleri bir türlü Novoçerkask'a gelemedi. Pool Londra'ya gitti, onun yerine Londra'dan yeni emirler alarak gelen, soğuk, kibirli Briggs geçti. Tam bir general gibi sert ve düpedüz bildirdi Briggs:

"Majestelerinin Hükümeti, Don'daki Gönüllü Ordusuna geniş çapta malzeme yardımı yapabilir, ama bir tek asker bile veremez!"

Onun bu demecinden sonra, ayrıca bir yorumda bulunmaya hiç gerek kalmıyordu.

XII

EMPERYALİST savaştan beri Kazakları subaylarından görünmez bir uçurumla ayıran düşmanlık, o çözülme günlerinde akla hayale gelmeyecek kadar arttı. Kazak alaylarının ağır ağır akan bir sel gibi Don'a dönmekte olduğu 1917 yılı sonunda, subay öldürme ve ihanet olaylarına pek ender rastlanırdı. Ama bir yıl sonra bu gibi şeyler günlük olaylar haline geldi. Kazaklar, subaylarını, Kızıl Ordu komutanlarını taklide zorluyor, onların da ötekiler gibi saldırı sırasında ön safta bulunmalarını istiyor, sonra da arkalarından sessiz sedasız vuruyordu onları. St. George nişanına sahip Gundorovski Alayı gibi birliklerin morali hâlâ yüksekti, ama Don Ordusunda böyle birlikler çok azdı.

Kafası biraz ağır ama kurnazca çalışan Piyotr Melehov, bundan çok zaman önce, Kazaklarla tartışmaya girişmenin kendisine ölüm getirebileceğini anlamış ve daha devrimin ilk günlerinden itibaren, bir subay olarak kendisini neferlerden ayıran engelleri yıkmaya çalışmıştı. Sırası düştükçe o da onlar gibi savaşın gereksizliğinden söz ediyordu; gerçi bu sözleri içten değildi ve böyle konuşmak kolay olmuyordu, ama yine de içtensizliği hiç ortaya çıkmadı. Kendisine Bolşevik süsü vermeye başlamış ve Yakov Fomin'in alay komutanlığını elde etmek yolunda ilerlediğini görür görmez de düşüne taşına, attığı adımı hesaplayarak, kendini ona sevdirmek için gayret göstermeye çalışmıştı. Ötekiler gibi Piyotr da yağmacılıkta eli ağır davranmıyor, subaylara küfretmekten geri kalmıyor, tutsaklara ilişmiyordu; aslında tutsaklara karşı yüreği nefretle doluydu ve vurup öldürmek isteğiyle elleri titriyordu. Disiplin konusunda ise son derece yumuşak ve hoşgörülüydü; subaydan ziyade balmumu topağı gibi bir adamdı yani! Kazakların güvenini kazanmayı, onların gözlerinin önünde rengini gizlemeyi işte böyle becerdi.

Alay komutanı öteki subayları ardına katıp kaçtığında Piyotr geride kaldı. Hep barışçı, her zaman sakin, bütün davranışlarında çekingenlik gösteren Piyotr, alayla birlikte Vyeşenskaya'ya vardı. Ama orda iki gün kaldıktan sonra, daha fazla dayanamadı ve karargâha ya da Fomin'e bildirmeksizin evine kaçtı.

O gün Vyeşenskaya pazar yerinde, eski kilisenin dışında bir toplantı yapılmaktaydı. Alay, Kızıl Ordudan gelecek delegeleri bekliyordu. Kaput, kürk yakalı ceket, paltodan çevirme kaban ya da kapito-

ne palto giyen Kazaklar kümeler halinde dolaşıyordu meydanda. Bu tarife sığmaz, muazzam, karmakarışık kalabalığın 28. Alay olduğuna inanmak olanaksızdı. Piyotr üzgün bir halde bir gruptan ötekine gidiyor, Kazakları inceliyordu. Cephedeyken onların giyimi Piyotr'un üzerinde hiçbir etki yapmamıştı, çünkü bütün alayı bir arada hiç görmemişti. Bir, bıyıklarının ucunu nefretle ısırarak Kazakların cins cins kalpaklar, şapkalar, başlıklar bulunan başlarına bakıyor, bir, gözlerini aşağı indirip çeşit çeşit, eski püskü keçe çizmelere, yüksek konçlu çizmelere ve Kızıl Muhafızlardan ele geçirilmiş kısa çizmelerin üstüne sarılmış dolaklara göz atıyordu. Elinden bir şey gelmediği için öfkeyle, 'Süprüntüler! Allahın belası köylü güruhu! Soysuzlar!' diye mırıldanıyordu kendi kendine.

Çitlere Fomin'in emirleri asılmıştı. Vyeşenskaya'lılar sokağa çıkmayacaktı. Herkes saklanmış, olacakları bekliyordu. Karla örtülü Don'un beyaz göğsü, öte yanda orman, çini mürekkebiyle çizilmiş gibi kara kara duran orman, yan sokakların aralarından görünüyordu. Köylerden kocalarını ziyarete gelen kadınlar, koskoca bir taş yığını gibi duran kilisenin çevresinde koyun sürüsü gibi birbirlerine sokulmuş bekleşiyordu.

Üzerine koskoca bir cebi olan kürk yakalı ceket, başına da son zamanlarda gururunu o kadar kabartan o Allahın belası, astragan subay kalpağı giymiş olan Piyotr, kendisine göz ucuyla, soğuk soğuk baktıklarını hissediyordu. Bu bakışlar zaten kaygılı olan Piyotr'un şaşkınlığını daha da artırdı. Bir süre durup, meydanın ortasında bir fıçının üstüne çıkıp konuşan, tıknaz yapılı, sırtında iyi cins kaput ve başında kalpak olan Kızıl Ordu askerini dinledi. Asker, eldivenli eliyle yakasındaki tavşan kürkünü düzeltip çevresine bakındı:

"Yoldaş Kazaklar..." Pes perdeden çıkan kısık ses Piyotr'un kulağına ulaştı.

Piyotr çevresine bakındı ve alışık olmadıkları "yoldaş" kelimesinden irkilen Kazakların birbirlerine bakıp, 'ne çıkacak sonunda' gibilerden göz kırptıklarını gördü. Kızıl Ordulu asker, Sovyet Hükümeti, Kızıl Ordu ve Kazaklarla ilişkiler üzerine uzun uzun konuştu. Piyotr'un en çok aklında kalan şey, adamın sözlerinin ikide bir bağrışmalarla kesilmesiydi:

"Yoldaşlar, 'komün' ne demek oluyor?"

"Biz de katılabilir miyiz, izin verirler mi?"

"Peki, Komünist Partisi nedir?"

Konuşmacı elini göğsüne bastırıp sabırla açıklıyordu:

"Yoldaşlar! Komünist Partisi bir gönüllü işidir. Halk partiye, işçilerle köylüleri, kapitalistlerle toprak ağalarının baskısından kurtarmak gibi yüce bir dava uğruna mücadele etmeyi istediği için gönüllü olarak katılır."

Hemen aynı anda da bir başkası bağırdı:

"Bize komünistlerle komiserlerin ne olduğunu açıkla." Daha adam açıklamasını tamamlamadan, başka bir ses yükseldi:

"Neden söz ettiğini anlamıyoruz senin. Biz cahil insanlarız. Daha basit kelimeler kullan."

Kızıl Ordulu asker konuşmasını bitirdikten sonra Yakov Fomin çıktı, ömründe hemen hemen hiç kullanmadığı kelimelerle gösteriş yaparak, can sıkıcı, uzun bir nutuk çekti. Onun yanında duran öğrenci kasketli, şık bir kaput giymiş gencecik bir delikanlı hop hop hopluyordu. Piyotr, Fomin'in dolambaçlı konuşmasını dinlerken onu orduda ilk gördüğü günü hatırladı: 1917 Şubatında, Petrograd'a giderlerken, Darya'nın kendisini ziyarete geldiği sıradaydı. Kaputunun apoletlerinde solmuş "52" rakamıyla ve ayı gibi yürüyüşüyle Ataman Alayından kaçan askerin ciddi, nemli nemli parlayan gözlerini hatırladı Piyotr. Adamın söylediği kelimeler aklına geliyordu: "Daha fazla dayanamadım kardeş!"

Piyotr gözleri acı acı parlayarak, 'Bir kaçak! Hristonya gibi budalanın biri o da; ama alay komutanı oldu şimdi ve ben ayazda kaldım,' diye aklından geçiriyordu.

Göğsünde sıra sıra makineli tüfek şeritleri olan bir Kazak makineli tüfekçisi, Fomin'in yerini aldı:

"Dinleyin çocuklar! Ben Potyolkov'un müfrezesinde bulunmuştum; şimdi de eğer Tanrı isterse, hepimiz birden Kadetlere karşı savaşacağa benzeriz!" diye kollarını savura savura, kısık bir sesle bağırdı.

Piyotr döndü ve kaldığı eve doğru hızlı hızlı yürüdü. Atını kapattı. Vyeşenskaya'dan çıkan Kazak atlılarının, askerlerin köylerine dönüşlerini bildiren çok eski bir göreneğe uyarak havaya sıktıkları silah seslerini dinledi.

XIII

KORKUNÇ denecek kadar sakin, kısa günler, hasat vakti günlerinden de uzun geliyordu. Köyler, ayak basılmamış bakir bozkır gibi uzanıyordu. Sanki Don bölgesinin tamamı ölmüş, sanki bir veba gelip yörede ilçe, bucak, köy diye ne varsa hepsini kırmıştı. Sanki koskocaman bir bulut gelmiş, kara, zifiri kanatlarıyla Don bölgesinin üzerine konmuş, sessiz sessiz, dehşet verici bir biçimde yayılmıştı. Bu yayılma, bir rüzgâr çıkıp kavakları yere eğene, gök gürültüsünün kuru, çatırtılı gürleyişiyle Don'un ötesindeki ak ormanın üstüne çullanarak ezene, parçalayana ve gök gürültülü bir fırtınanın kahredici sesiyle kükrerken, bir yandan da kıraç tepelerden yosunlu taşları yuvarlayana kadar sürecekti...

Sabahtan beri Tatarski'yi ve bozkırı bir pus sarmıştı. Tepelerden kopan gümbürtüler havanın dona çekeceğini haber veriyordu. Öğleyin güneş pustan sıyrılmış ama parlaklığı artmamıştı. Pus, Don boyundaki tepelerin üstlerinde amaçsız dolaştı, yarlara sokuldu, sindi, kıraç tepelerin yosunlu yamaçlarıyla, çıplak, karlı sırtlara ıslak bir toz gibi çökerek kayboldu.

Akşam, yapraklarını dökmüş ormanın mızrakları ardından kıpkızıl bir kalkan gibi ay yükseldi. Sessiz köylerin üstünde, savaş ve ateşin kanlı ışığıyla buğulu buğulu, için için parladı ay. Ve onun amansız, hiç sönmeyen ışığı altında insanların yüreğini dilsiz bir korku bastı. Hayvanlar sinirli sinirli kıpırdandı; atlarla öküzler avlularda şafak sökene kadar huzursuz dolaştı. Köpekler acı acı uludu, daha vakit gece yarısını bulmadan çok önce horozlar karşılıklı öttü. Alacakaranlık bastırırken, Don, nemli ağaç dallarını buzdan bir kabukla örttü. Rüzgâr ağaç dallarını salladıkça, dallar çelik üzengi demirleri gibi şıngırdadı. Sanki at binmiş, görünmeyen bir ordu, üzengiler ve silahları şakırdayarak, karanlık ormanın içinden kurşuni sisler arasında Don'un sol kıyısında ilerliyordu.

Kuzey Cephesinde bulunan Tatarskili Kazakların hemen hepsi, Don'a doğru ağır ağır çekildiği sırada alaylarından kaçarak köye dönmüştü. Her gün köye gecikmiş bir atlı varıyordu. Bazıları köye döner dönmez süvari atlarının eyerini çözüyor, askerî teçhizatını saman yığınlarının arasına ya da sundurmaların saçakları altına tıkıştırıp

günlerce Kızılların gelişini bekliyordu. Ama bazıları da sadece atlarını avluya çekip, geceyi karılarının yanında geçirdikten sonra kumanyalarını tazeleyerek tekrar bozkır yollarına düşüyor, tepede başlarını çevirerek, aşağılara, Don'un bembeyaz, ölü uzantısına ve belki de bir daha hiç göremeyecekleri köylerine son bir kez bakıyordu.

Nerede öleceğini kim bilebilir önceden? İnsanoğlunun yürüdüğü yolun nerede son bulacağını kim tahmin edebilir? Köyden ayrılmak, istemeye istemeye yürüyen atlara zor geliyordu. Sevdikleri için duydukları üzüntüyü, üşüyen yüreklerinden koparıp atmak zor geliyordu Kazaklara. Ve onlar bu yolu teperken, birçoğu yuvalarını hatırlıyor, kafalarında ağır düşünceler çörekleniyordu. Ve belki, kan kadar tuzlu gözyaşları eyerden süzülüp üzengilere, üzengilerden nalların kemirdiği yola akıyordu. Artık sarı kırmızı ayrılık çiçeği bile açmayacaktı o yolda, bahar geldiğinde.

• • •

Piyotr'un Vyeşenskaya'dan gelişinin ertesi akşamı, Melehov'ların evinde bir aile toplantısı yapıldı.

Piyotr eşikten içeri adımını atar atmaz, "Ee ne oluyor yahu?" diye sordu Panteley. "Dövüşmekten bıktın mı? Subay apoletleriyle mi döndün? E hadi git kardeşinle tokalaş, ananı sevindir. Karın hasretine dayanamayıp ölecekti neredeyse. Aferin, aferin Piyotr! Gregor! Tarla faresi gibi ne yatıyorsun ocağın üstünde öyle? İn aşağı!"

Gregor çıplak bacaklarını aşağı sallandırdı, kara kıllı göğsünü kaşıdı ve uyuşmuş parmaklarıyla kılıç kemerini çözmeye, başlığının bağlarını açmaya uğraşan ağabeyine gülümseyerek baktı. Darya kocasının gözlerinin içine bakarak ağzını açmadan gülümsüyor, Piyotr'un gocuğunun düğmelerini çözerken, tabanca kılıfının yanındaki kemere iliştirilmiş el bombasının bulunduğu sağ tarafına sokulmaktan kaçınıyordu.

Dunya ağabeyinin yanından geçerken bıyıklarına bir öpücük kondurup, atına bakmak için koşa koşa dışarı çıktı. İlyiniçna önlüğüyle dudaklarını silip, "İlk göz ağrısını" öpmeye hazırlandı. Natalya eteklerine asılan çocuklarıyla ocağın başında telaş içindeydi. Herkes Piyotr'un konuşmasını bekliyordu. Ama Piyotr boğuk sesiyle onlara

eşikten bir "Merhaba!" sarkıttıktan sonra sessiz sedasız kaputunu, yağmurluğunu çıkardı, darı saplarından bir süpürgeyle çizmelerini uzun uzadıya temizledi, sonra doğruldu ve dudakları birdenbire titremeye başladı; şaşkın şaşkın karyolanın başına yaslandı ve orada olanların hepsi Piyotr'un esmer, soğuktan donmuş yanaklarında gözyaşlarının pırıldadığını gördü.

"Hey, asker! Neyin var senin?" diye sordu babası kaygısını alayla gizleyerek.

"Hapı yuttuk Baba!" Piyotr'un ağzı çarpıldı, açık renk kirpikleri titredi ve Piyotr gözlerini saklayarak, kirli, tütün lekeli mendiline burnunu sümkürdü.

Gregor kendisine sürtünen kediyi bir yumrukta öteye attı ve ıhlayarak ocağın üstünden yere atladı. Anası hıçkıra hıçkıra Piyotr'un bit dolu başını öptü, ama hemen hemen aynı anda da hızla çekildi oğlunun yanından.

"Canım benim! Zavallı yavrum, sana biraz ayran getireyim mi? Hadi git, otur, çorban soğuyor. Açsındır eminim."

Sofrada, yeğenini dizine alıp hoplatan Piyotr'un neşesi yerine geldi. Heyecanını bastırarak 28. Alayın cepheden çekilişini, subayların kaçışını, Fomin'i ve Vyeşenskaya'da katıldığı en son toplantıyı anlattı.

Kara damarlı elini kızının başının üstüne koyan Gregor, "Peki bütün bu olanlara sen ne diyorsun?" diye sordu.

"Denecek bir şey yok. Yarını da evde geçireceğim, gece bastırır bastırmaz da atıma atlayıp gideceğim. Anne, bana yiyecek hazırlayın," dedi İlyiniçna'ya.

"Yani sıvışıyor musun?" diye Panteley, parmaklarını tütün kesesine daldırdı ve parmaklarının arasında bir tutam tütünle, dikildiği yerde Piyotr'un cevabını bekledi.

Piyotr doğruldu, kara kara duran ikonların önünde istavroz çıkarıp sert ve acı bakışlarını babasına dikti:

"İsa üstüne yemin ederim ki canıma tak dedi! Sen sıvışmak diyorsun! Başka ne yapılır? Ben neden kalayım geride? Kızıl göbeklilerin kafamı uçurmasını mı bekleyeyim? Belki siz burada kalmayı düşünüyorsunuzdur, ama benim böyle bir niyetim yok! Subaylara aman vermezler."

"Peki evimiz ne olacak? Olduğu gibi bırakacak mıyız?"

Piyotr babasının bu sorusuna karşılık sadece omuzlarını silkmekle yetindi. Ama Darya'nın birdenbire dili çözülüverdi:

"Sen çekip gideceksin, biz geride kalacağız, öyle mi? Çok güzel vallahi! Geride kalıp da senin malını mülkünü mü kollayacağız! Belki de bu yüzden canımızdan olacağız! Canı cehenneme malın da mülkün de! Ben kalmıyorum!"

Tartışmaya Natalya bile karıştı. Car car konuşan Darya'nın çıngıraklı sesini bastırarak bağırdı:

"Eğer bütün köy giderse, biz geride kalmayız. Yaya gideriz."

Panteley gözlerini devire devire ve elinde olmaksızın değneğini arayarak, "Budalalar! Aptal kancıklar!" diye kükredi, kudurmuş gibi. "Kapayın çenelerinizi be, dişi şeytanlar! Erkek işi bu, karışmayın elinizin hamuruyla. Diyelim ki her şeyi bırakıp ayağımız nereye götürürse o yana gittik. Sığırları ne yapacağız? Ceplerimize mi koyacağız? Evi de mi?"

"Huysuzluk ediyorsunuz kızlarım!" diye İlyiniçna kahramanca kocasını destekledi. "Siz bir çiftlik kurmak için hiç çalışmadınız, onun için bırakıp gitmek size kolay geliyor. Ama ben ve erkeğim gece gündüz çalışıp didindik; onun için sıvışmayız biz!" Dudaklarını sımsıkı kapatıp, içini çekti. "Siz gidin, ben bir yere kıpırdamam. Başka birinin çiti dibinde gebereceğime, kendi evimin eşiğinde öleyim daha iyi."

Panteley derin derin soluyup iç çekerek lambanın fitilini ayarladı. Bir dakika kadar herkes sustu. Sonra, çorap örmekte olan Dunya başını işinden kaldırıp fısıltı halinde konuştu:

"Sığırları önümüze katar süreriz... Sığırlar yüzünden geride kalmamıza gerek yok ki."

İhtiyar adam tekrar parladı. Uzun zaman tavlada kapalı kalmış bir aygır gibi ayağını yere vurdu, ocağın yanında kıvrılmış yatan oğlaklardan birine takılıp tökezleyince yere yuvarlanmasına ramak kaldı. Dunya'nın önünde dikilerek kükredi:

"Önümüze katıp sürermişiz!.. Ya buzağılayacak olan ihtiyar inek? Ondan ne haber? Ne kadar götürebilirim onu? Günahlarında boğulası! Tembel kaltak, zehirli mantar! Bit yumurtası! Onlar için bir yuva kuralım diye bu kadar uğraş didin, ondan sonra da bu lafları duy! Ya

koyunlar ne olacak? Kuzuları ne yapacaksın peki! Kancığın dölü seni! Sen dilini tutsan iyi edersin!"

Gregor göz ucuyla Piyotr'a baktı ve eski günlerde olduğu gibi ağabeyinin gözlerinde yaramaz, şakacı, aynı zamanda da saygılı bir gülümseme gördü ve ekin rengi bıyığının o bildik titreyişle oynadığını fark etti. Piyotr aceleyle göz kırptı; kahkahasını tutmak için kendini zorlamaktan vücudu zangır zangır titriyordu. Gregor da son yıllarda neredeyse unuttuğu kahkahayla gülme isteğini fark etti ve hiç hileye mileye kaçmadan gümbür gümbür makaraları koyuverdi.

"Pekâlâ işte! Çok şükür!.. Yeteri kadar konuştuk..." İhtiyar, Gregor'a öfkeli öfkeli baktıktan sonra yüzünü buz tutmuş pencereye dönüp oturdu.

Ancak gece yarısına doğru bir anlaşmaya varabildiler; üç Kazak Tatarski'den kaçacak, kadınlar da eve, çiftliğe göz kulak olmak için geride kalacaktı.

İlyiniçna daha şafak sökmeden çok önce ocağı yaktı ve sabaha kadar ekmek pişirip iki torba gevrek kuruttu. İhtiyar, kahvaltısını ocağın yanında yaptı, tanyeri ağarınca da sığırlara bakmak ve yolculuk için kızağı hazır etmek üzere dışarı çıktı. Samanlıkta uzun süre kaldı, elini dolu tahıl sandığına daldırıp buğday tanelerini parmaklarının arasından akıttı. Bir cenazenin yanından çıkıyormuş gibi şapkasını eline alarak dışarı çıktı ve kapıyı ardından usulcacık kapattı.

İneğini suvarmaya götüren Anikuşka sokakta göründüğü sırada Panteley hâlâ sundurmanın altında, kızağın çevresinde dönüp duruyordu. İki adam selamlaştı.

"Sıvışmaya hazırlanıyor musun Anikuşka?" diye sordu Panteley.

"Ben mi hazırlanıyorum? Çıplak adamın kemere ihtiyacı olmaz! Benim varım yoğum içimde, yolda da başkalarınınkini toplarım."

"Havadis var mı?"

"Çook Prokofyeviç!"

"Nedir?" Panteley meraklanarak, elindeki baltayı kızağın yanına soktu.

"Yakında Kızıllar burada olacak. Vyeşenskaya'ya yaklaşıyorlar. Bolşoy Gromok'tan biri görmüş onları, bütün yol boyunca halkı öldürdüklerini anlatmış. Aralarında Yahudilerle Çinliler de var. Topunu gebertmedik namussuzların!"

"Halkı öldürüyorlar mıymış?"

"Ne sandıydın ya!" Anikuşka bir küfür savurup yürüdü; giderken konuşuyordu:

"Köylerdeki kadınlar votka yapıp kendilerine dokunmasınlar diye onlara veriyor; herifler de votkayı çekip sarhoş olduktan sonra, öteki köyü alıyor, bu sefer orada azıyorlar."

İhtiyar, sundurmada dört bir yanına bakındı, kendi elleriyle diktiği her direğe, her sırığa göz gezdirdi. Sonra yolculuk için saman almak üzere harman yerine gitti. Köyden ayrılmanın şart olduğunu hâlâ kavrayamayarak, yanında getirdiği çengelle zayıf samanı ayıklamaya koyuldu (samanın iyilerini bahara, tarla sürme mevsimine saklardı). Ama fikrini değiştirdi ve kendi kendine kızarak başka bir tınazın yanına gitti. Birkaç saate kadar avludan da köyden de ayrılıp, belki bir daha dönmemek üzere güneye doğru yola düzülmüş olacağını aklına bile getirmiyordu. Biraz saman indirdi ve alışkanlıkla, etrafa saçılan saman kırıntılarını tırmıkla toplamaya kalkıştı. Ama sanki tırmık çok sıcakmış gibi birden elini geri çekti, terli alnını silerek yüksek sesle söylendi:

"Şimdi ne diye kollayacakmışım bunu? Hepsi bir, nasıl olsa onların atlarının ayakları dibine atılacak; ya dağıtacaklar ya da yakacaklar tınazı." Tırmığı alıp dizinde kırdı, dişlerini gıcırdata gıcırdata samanı kucakladı, iki büklüm ve çökmüş bir halde ayağını sürüye sürüye eve doğru yürüdü.

Evden içeri girmeden açık kapıdan bağırdı: "Hazırlanın! Bir dakikaya varmaz atların koşumlarını vururum. Gecikmeden hareket etsek daha iyi olur."

Atların beden koşumlarını vurdu, kızağın arkasına bir çuval yulaf bıraktı ve oğullarının hâlâ atlarını eyerlemeye çıkmamalarına hayret ederek eve girdi.

Mutfakta garip bir manzarayla karşılaştı; Piyotr müthiş bir öfke içinde, yol için hazırlanmış denkleri çözüyor, pantolonları, gömlekleri, bayramlık kadın elbiselerini yerlere fırlatıyordu.

"Nedir bu iş?" diye büyük bir hayretle, hatta kasketini çıkararak sordu ihtiyar.

Piyotr baş parmağını geriye doğru kıvırıp omzunun üstünden işaret ederek, "Sebep onlar!" dedi. "Uluyup duruyorlar! Onun için biz de

bir yere gitmiyoruz! Ya hepimiz gideriz ya da hepimiz kalırız! Biz yokken Kızılların onların ırzına geçmeleri olasılığı varken, malı mülkü kurtaralım diye onları bırakıp nasıl gideriz? Eğer burada öldürürlerse bizi, hiç değilse onların gözü önünde ölmüş oluruz!"

Gregor gülümseyerek, "Çıkar üstündekileri baba!" deyip, kendi kaputunu ve kılıcını çıkarırken Natalya onun elini yakalamış öpüyordu, gelincik gibi kıpkırmızı kesilmiş Dunya sevinçle ellerini çırpıyordu.

İhtiyar, kasketini başına geçirdi ama hemen tekrar eline aldı ve ikonların önüne gidip geniş bir kol hareketiyle istavroz çıkardı. Üç kez diz çöküp eğildi, sonra kalktı, çevresine bakındı.

"Eh, madem öyle, kalıyoruz! Ya Hazreti Meryem, sen bizi koru, sen bizi muhafaza et! Gideyim de atların koşumlarını alayım."

Rastlantı eseri tam da o sırada onlara uğrayan Anikuşka, bütün Melehov ailesini öyle şen şakrak görünce şaşırdı, "Ne oluyor böyle?" diye sordu.

Hepsi adına Darya cevap verdi:

"Kazaklarımız gitmiyor!"

"Ya! İyice düşünüp taşındınız mı?"

"Evet, iyice düşünüp taşındık." Gregor istemeye istemeye gülümseyerek mavimtırak, sağlam dişlerini gösterip bir de göz kırptı. "Ölümü gidip başka yerde aramanın anlamı yok. O bizi burada da bulur."

"Eh, eğer subaylar gitmezse, biz hiç gitmeyiz," dedi Anikuşka ve ayaklarında sanki nal varmış gibi takır tukur yürüyerek çıkıp gitti.

XIV

FOMİN'İN çıkardığı emirler, Vyeşenskaya çitlerinin üstünde yapraklanıyordu. Kızıl Ordu her an bekleniyordu. Bu sırada otuz beş verst ötede, Kuzey Cephesi karargâhını Karginskaya'da kurmuştu. 4 Ocak gecesi, Albay Roman Lazarev'in Çeçenlerden kurulu ceza müfrezesi Karginskaya'ya girdi ve Fomin'in Asi Alayıyla hesaplaşmak üzere hiç durmadan son sürat geçti gitti.

5 Ocakta Çeçenler Vyeşenskaya'ya saldıracaktı. Keşif kolları çevredeki köyleri keşfe çıkmıştı bile. Ne var ki Fomin'in alayından kaçan biri onlara, büyük çapta Kızıl Ordu kuvvetlerinin geceyi geçirmek için

Gorohovka'da konakladığını ve ertesi gün Vyeşenskaya'ya varacağını haber verince, planları altüst oldu.

Novoçerkask'taki temsilcilerle meşgul olan Krasnov, Fomin üzerinde nüfuzunu kullanmaya kalkıştı. Vyeşenskaya telgrafhanesinde telgrafın zili uzun süre çaldıktan sonra, nihayet Fomin geldi ve şu kısa mesajı aldı:

VYEŞENSKAYA FOMİN STOP ÇAVUŞ FOMİN VİRGÜL AKLINI BAŞINA ALMANI VE ALAYINI DERHAL MEVZİLERE SOKMANI EMREDİYORUM STOP CEZA MÜFREZESİ YOLA ÇIKARILDI STOP İTAATSİZLİK ÖLÜMLE CEZALANDIRILACAKTIR STOP KRASNOV.

Fomin, kısa kaputunun önü açık olarak gaz lambasının ışığında durmuş, telgrafçının parmakları arasından incecik delikli kâğıt şeridin yılan gibi kayıp geçişini seyrederken, adamın ensesinden aşağı soğuk, votka kokan nefesini üfüre üfüre konuştu:

"Ne zırvalıyor bu herif be? Aklımı başıma alacakmışım ha? Hepsi bu kadar mı? Pekâlâ, şimdi yaz şunu bakalım... Ne? Yasak mı? Emrime karşı gelme, bağırsaklarını sökerim senin ulan!"

Ve maniple* tekrar tıkırdamaya başladı:

NOVOÇERKASK ATAMAN KRASNOV STOP CEHENNEMİN DİBİNE GİT VE ORADAN HİÇ ÇIKMA STOP FOMİN.

Kuzey Cephesinde durum öylesine karışmıştı ki, Krasnov bizzat Karginskaya'ya gitmeye ve orada Fomin'e karşı bir "intikam seferi" açmaya, en önemlisi de maneviyatları bozulan Kazakların savaşma ruhunu canlandırmaya karar verdi. Bu niyetle de Müttefikleri cepheyi denetlemeye davet etti.

Buturlinovka'da, Gundorovski'nin muharebeden çekilen St. George Alayını denetlediler. Krasnov, birlikleri teftişten sonra alay sancağının yanında vaziyetini aldı ve fiyakalı bir sağa dönüşle böğürdü:

"Onuncu Alayda, benim emrimde askerlik yapanlar bir adım öne!"

Hemen hemen alayın yarısı bir adım öne çıktı. Krasnov general kasketini çıkardı ve kendisine en yakın duran yaşlıca, ama hâlâ şirinliğini kaybetmemiş başçavuşu kucaklayarak iki yanağından öptü. Başçavuş kırkılmış bıyıklarını kolunun yeniyle sildi ve patlak gözleriyle

* Maniple: Telgraf işaretlerini göndermek için bir devredeki akımı kesmekte veya yeniden vermekte kullanılan araç, manipülatör.

bakakaldı. Krasnov, eski alayından olan askerlerin hepsini kucaklayıp öptü. Müttefik subayları hayretler içinde kalarak aralarında fısıldaşıyordu. Ama Krasnov yanlarına gelip de açıklamada bulununca, hayretleri, yerini gülümsemelere ve gizli bir takdire bıraktı:

"Düşmana karşı ortak zaferimize yardımcı olmaya koşan bunlar, Nezviskaya'da Almanları, Belzets ve Komarov'da da Avusturyalıları süpürdüğüm kahramanlardır."

Güneşin iki tarafında beyaz şeritlerle bordürlü iki gökkuşağı sütunu, alay kasasını bekleyen nöbetçiler gibi tam bir ölü kımıltısızlığı içinde duruyordu. Soğuk bir karayel, ormanın içinden borazan çalarcasına esiyor, bozkırı süpürerek geçiyor, önüne çıkan tüyleri dikilmiş ayrıkotlarını yere yapıştırıyordu. 6 Ocak akşamı, alacakaranlığın gölgeleri Çir Irmağını örterken, Krasnov, yanında Britanya Majestelerinin subayları Yüzbaşı Edwards ve Alcott ile Fransız subayları Yüzbaşı Bartellot, Teğmen Erlich olduğu halde Karginskaya'ya vardı. Kürklü paltolara, kaba tüylü tavşan postundan başlıklara bürünmüş Müttefik subayları tir tir titreyip, ayaklarını pat pat yere vurarak, kahkahalar içinde ve puro, kolonya kokuları arasında otomobilden indi. Zengin tüccar Levoçkin'in evinde ısındıktan ve çay içtikten sonra subaylar, Krasnov ve Kuzey Cephesi Komutanı Tümgeneral İvanov'la birlikte, toplantının yapılacağı okul binasına gitti.

Krasnov kaygılı Kazak kalabalığının önünde uzun bir konuşma yaptı. Onu dostça bir ilgiyle dinlediler. Ama konuşma sırasında, işgal edilen ilçelerdeki "Bolşevik mezaliminden" söz etmeye başlayınca, gerilerdeki mavimtırak tütün dumanlarının arasından öfkeli bir ses haykırdı: "Yalan!" ve konuşma etkisini kaybediverdi.

Ertesi sabah Krasnov'la Müttefikler alelacele Millerovo'ya hareket etti.

Aynı telaş içinde Kuzey Cephesini boşalttılar. Çeçenler akşama kadar ilçeyi bir baştan bir başa taradı, geride kalmak isteyen Kazakları enselerinden tutup çıkardı. O akşam cephane deposu ateşe verildi. Tüfek mermileri, yanmakta olan koskocaman bir çalı çırpı yığını gibi, gece yarısına kadar patır patır patladı; top mermileri çığ gibi gümbürdedi. Ertesi gün, geri çekilme başlamadan önce dua edilirken Karginskaya tepesinden bir makineli tüfek konuştu. Kurşunlar bahar mevsi-

minde yağan dolular gibi kilisenin çatısında takırdadı, birlikler darmadağınık ve şaşkın bir kalabalık halinde dışarı uğrayıp bozkıra döküldü. Lazarev ve müfrezesi ile birkaç Kazak, geri çekilme harekâtını perdelemeye çalıştı. Piyadelerden bir kısmı yel değirmeninin gerisinde mevzi aldı, kendisi de Karginskaya'lı olan Yüzbaşı Feodor Popov'un komutasındaki 36. Karginskaya Bataryası, ilerleyen Kızıl birliklerin üstüne top mermileri yağdırdı, ama az sonra onlar da kirişi kırdı. Kızıl süvariler direnen piyadeyi çevirdi ve komşu köyden geçip dere yataklarının içlerinden yaklaşarak ilçeye girdi, orada da bilir bilmez laf eden birinin "Ukraynalı Milliyetçiler" yaftasını yapıştırdığı yirmi kadar Karginskaya'lı ihtiyarı kesti.

XV

En sonunda köyde kalmaya karar verilmesi, Panteley'in mal ve mülkün gücüne, önemine olan imanını tazeledi. Akşam davarı görmeye çıktı ve hiç duraksamadan en zayıf tınazdan ot çekti. Kararmakta olan avluda ineğin her yanını iyice yokladı ve sevinçle aklından şöyle geçirdi: 'Çok şişmanlıyor. Acaba Tanrı ona ikiz mi lütfedecek?' Her şey yeniden onun malı olmuş, her şey bir kere daha eski anlam ve önemini kazanmıştı. Akşam olana kadar, samanları ortalığa saçtığı, yalaktaki buzu kırmadığı için Dunya'ya çıkışacak ve Stepan Astakov'un domuzunun çitte açtığı deliği onaracak vakti buldu. Çiti onarırken, evlerinin panjurlarını kapamaya çıkan Aksinya'ya, Stepan'ın sıvışmayı düşünüp düşünmediğini sordu. Yazmasını başına saran Aksinya tekdüze bir sesle cevap verdi:

"Hayır hayır. Nereye gidebilir ki? Hummaya mı ne tutulmuş, ocağın üstünde yatıyor. Başı ateşler içinde. Hastalandı, gidemez o."

"Biz de gitmiyoruz. Artık iyi mi ediyoruz, fena mı, orasını Allah bilir."

Gece oldu. Don'un ötesinde, kurşuni bir maden cevheri yığını gibi duran ormanın ötesinde, göğün yeşilimsi derinliklerinde Kutupyıldızı parlıyordu. Doğuda gök mor renklere büründü. Batıda gurup tutuşuyordu. Kavakların açık boynuzları arasında ayın hörgücü ağır ağır yükseldi. Kar yığınlarının kararan üstlerine belli belirsiz gölgeler düştü. Ortalık öylesine sessizdi ki, Panteley, Don'un kıyısındaki buz

çukurunda birisinin, belki de Anikuşka'nın buz kırmakta olduğunu duyabiliyordu.

Evin içinde lamba yanmıştı. Natalya ışıkla pencere arasından kayarak geçti. Bu sıcaklık Panteley'i kendine doğru çekti. Bütün aileyi içeride toplanmış buldu Panteley. Dunya, Hristonya'nın karısına gittiği ziyaretten yeni dönmüştü. Oradan ödünç aldığı bir kap dolusu mayayı boşaltırken sözünü kesmelerinden korkarak, en son havadisleri bir solukta anlattı. Misafir odasında Gregor tüfeğini, tabancasını ve kılıcını yağladı, dürbününü çadır bezine sardı, sonra Piyotr'a seslendi:

"Sen kendininkileri hazırladın mı? Saklasak iyi ederiz."

"Peki ama ya kendimizi korumamız gerekirse?"

"Boş ver," diye güldü Gregor. "Silahları bulurlarsa ipe çekerler bizi."

Avluya çıktılar. Anlaşılmaz bir nedenle, silahlarını ayrı ayrı yerlere sakladılar. Ama Gregor, yeni, kara revolverini yastığının altına soktu. Daha sofradan kalkmamışlardı ki, avluda zincirli duran köpek boğuk boğuk havlamaya, boynundaki tasmadan boğulacak hale gelene kadar zincirine asılmaya başladı. İhtiyar ne oluyor diye bakmaya çıktı ve başlığını ta gözlerinin üstüne kadar çekmiş birisiyle birlikte döndü. Baştan aşağı askerî üniforma giymiş olan adam içeri girdi, istavroz çıkardı. Buz tutmuş bıyıklarından buhar yükseldi.

"Beni tanımadınız mı?" diye sordu.

Darya, "Aa, bizim amcaoğlu, Makar bu!" diye bağırdı.

Singin köyünden, güzel sesi ve içkiciliğiyle bütün ilçede ün salan uzak akrabaları Makar Nogaitsev'i ancak o zaman tanıyabildiler.

Piyotr oturduğu yerden kalkmaksızın, "Hangi rüzgâr attı seni buraya?" diye gülümsedi.

Nogaitsev bıyığından bir buz parçasını çekip aldı, kapının dibine attı, kocaman keçe çizmeli ayaklarını yere vurdu ve telaşlı telaşlı üstündekileri çıkarmaya başladı.

"Tek başıma sıvışmak tatsız olur diye size bir uğramayı düşündüm. İki kardeşin de evde olduğunu düşündüm; karıma, gideyim de Melehov'ları alayım, hep beraber daha neşeli oluruz dedim."

Tüfeğini omzundan çıkarıp ocağın dibine, çatma fırın direklerinin yanı başına koyunca, kadınlar kahkahayı bastı. Çıkınını fırının altına tıktı, ama kılıcıyla kamçısını itinayla yatağın üstüne koydu. Her

zamanki gibi nefesi ev yapımı votka kokuyor, gözleri sarhoş sarhoş bakıyordu. Islak, karmakarışık sakallarının arasından, bir sıra düzgün, maviye çalar beyaz diş göründü.

Gregor tütün kesesini uzatarak, "Singin'deki bütün Kazaklar sıvışıyor mu?" diye sordu. Misafir, Gregor'un elini itti.

"Hayır, teşekkür ederim, tütün kullanmam ben. Kazaklar mı? Bir kısmı tüydü bile. Geri kalanlar da saklanacak yer arıyor. Siz gidiyor musunuz?"

İlyiniçna telaşlanarak, "Bizim Kazakların bir yere gittiği yok. Onları ayartmaya kalkışma!" dedi.

"Geride kalmıyorsunuzdur herhalde? İnanmam buna. Yeğenim Gregor, doğru mu bu? Siz belanızı arıyorsunuz be çocuklar."

"Yapılacak şey..." Piyotr içini çekti ve birdenbire kızararak sordu:

"Gregor ne dersin! Gidelim mi?"

"Şimdi olmaz." Tütün dumanından bir çelenk Gregor'un çevresini sardı ve saçlarının gür buklelerine asıldı kaldı.

Piyotr durup dururken, "Babam senin atına bakıyor mu?" diye sordu Makar'a.

Uzun süren sessizliği sadece Dunya'nın çıkrığının sesi bozuyordu. Nogaitsev şafak sökene kadar oturdu, iki kardeşi kendisiyle birlikte Donets Irmağının ötesine kadar gelmeleri için kandırmaya çalıştı. Gece boyunca Piyotr iki sefer usulcacık dışarı sıvışıp atını eyerledi, ama iki seferinde de Darya'nın gözdağı veren bakışları altında gidip eyerini çözdü hayvanın.

Gün ışıdı, misafir yola çıkmaya hazırlandı. Tamamıyla giyinip kuşandıktan sonra, elini kapının mandalına koyup durdu, anlamlı anlamlı öksürdü ve sesinde gizli, gözdağı veren bir ifadeyle konuştu:

"Belki sizin seçtiğiniz yol daha doğrudur, ama sonradan pişman da olabilirsiniz. Eğer günün birinde dönmemiz kısmet olursa, Kızılların Don'a girmeleri için onlara kapıları açıp hizmet etmek için geride kalanları hatırlayacağız..."

Sabahın erken saatlerinden beri kar hiç durmadan yağmaktaydı. Avluya çıkan Gregor, Don'un öbür yakasında, kara bir topak gibi ırmağın geçit yerine doğru ilerleyen adamlar gördü. Sekizerli koşulmuş atlar bir şey çekiyor, Gregor'un kulağına konuşmalar, kişnemeler, küfürler çalı-

nıyordu. Kurşuni insan biçimleri yağan karın içinden, sis içinden çıkar gibi beliriyordu. Atların koşuluş tarzından Gregor bunun bir batarya olduğunu tahmin etti. 'Sakın Kızıllar olmasın?' Bu olasılıkla yüreği güm güm atmaya başladı, ama aklına gelen bir düşünce onu rahatlattı.

Dağınık kalabalık, buzların üstündeki kapkara bir deliğin çevresinden epeyce uzaktan dolanarak köye sokuldu. Ama ırmağın dik kıyısına yaklaştıkları sırada, en öndeki topun tekerleği kırılan buza gömüldü. Rüzgâr, sürücülerin bağrışmalarını, kırılan buzun gıcırtısını, kayan ayaklarını hızlı hızlı yere basan atların nal seslerini Gregor'un kulağına getiriyordu. Evin arka tarafındaki ağıla gidip oradan gizlenerek gözetledi. Bir iki dakika sonra, yüksek ve sağrısı geniş bir ata binmiş yaşlıca bir topçu Melehov'ların avlu kapısından içeri girdi. Basamakların önünde yere indi, dizginleri merdivenin korkuluğuna bağladı ve eve girdi.

"Evin efendisi kim burada?" diye sordu ev halkını selamladıktan sonra.

Panteley, "Siz Kazaklar neden evde kaldınız?" sorusuyla karşılaşmayı heyecanla bekleyerek, "Benim," diye cevap verdi. Ama topçu uzun bıyıklarındaki buzları yumruğuyla temizleyip yalvardı:

"İsa aşkına bize yardım edin de topumuzu kurtaralım. Tam kıyının dibinde dingiline kadar ırmağa gömüldü. Hiç ipiniz var mı? Ne köyü burası? Tipiden yolumuzu kaybettik. Kızıllar da ensemizde."

"Bilmem ki..." diye karar veremedi ihtiyar.

"Neyi bilmezsin? İyi Kazakmışsınız hani! Bize yardım edecek adam gerek."

"Ben rahatsızım," diye yalanı bastı Panteley.

Topçu boynunu çevirmeden, bir kurt gibi bir ona bir ötekine baktı. Sesine daha genç, daha canlı bir eda gelmiş gibiydi:

"Kazak değil misiniz siz? Askerî malzemenin ziyan olmasına gönlünüz razı gelir mi? Bataryanın başında komutan olarak bir ben kaldım, bütün subaylar kaçtı. Bir haftadan fazladır atımdan hiç inmedim desem yeri var, buz kesildim, donduğu için bir ayağımın parmaklarından oldum, ama yine de bataryamı bırakıp kaçmam ben. Oysa siz... Eğer bize yardım etmeyecek olursanız Kazaklarımı çağırırım, sonra sizi..." Öfkeli öfkeli ama gözleri yaşararak bağırdı, "Zorla yardım et-

tiririz, köpoğluları! Bolşevikler! Eğer istediğiniz buysa, atların yerine sizi koşarız ihtiyar. Hadi git, adam çağır, gelmeyecek olurlarsa, Tanrı adına yemin ederim ki köyünüzü yeryüzünden kaldırırız."

Kendi gücünden pek emin olmayan biri gibi konuşuyordu. Gregor adamın haline acıdı. Kasketini kaptı ve heyecanlanan topçunun yüzüne bakmaksızın sert bir sesle, "Bağırma o kadar!" dedi. "Yardım ederiz size, sonra hır çıkarmadan gidersiniz yolunuza."

Kısa zamanda yardım edecek büyük bir kalabalık toplandı. Batarya mürettebatının da yardımıyla, Anikuşka, Tomilin, Hristonya, Melehov'lar ve bir düzine kadın, söğütten çitler döşedi yere, sonra topu, cephane sandıklarını kaldırdılar, atların ilk hamleyi yaparak çekmesine yardım ettiler. Donan tekerlekler, dingillerinde dönmüyor, karın üstünde kayıyor, yorgun atlar en ufak bayırı tırmanmakta güçlük çekiyordu; yarısı kaçmış olan batarya mürettebatı yaya yürüyordu. Topçu kasketini çıkardı, yardım edenleri eğilerek selamladı, teşekkür etti ve eyerin üstünde geriye dönerek bataryaya kendisini izlemelerini emretti.

Gregor onun ardından hem saygıyla hem de kuşkulu bir şaşkınlıkla baktı. Piyotr bıyığını dişleye dişleye yaklaştı ve sanki Gregor'un açığa vurmadığı düşüncesine cevap verir gibi fikir yürüttü:

"Keşke hepsi böyle olsaydı! Durgun Don işte böyle savunulur!"

"Topçudan mı söz ediyorsun?" diye sordu Hristonya. "Ne yapıp edip toplarını yerine ulaştıracağa benziyor. Kırbacını nasıl da salladı bana piçoğlu piç! Besbelli gözü kararmış. Önce yardım etmeye yanaşmadım, ama sonra korktum, ayağıma giyecek çizmem olmadığı halde çıktım geldim. Ama bu topların budalalara ne yararı olacak sanki? Herifçioğlu kütüğe bağlanmış tehlikeli bir yaban domuzu gibi. Topun ona hiçbir yararı olmadığı halde çekiştirip duruyor işte."

Kazaklar gülümsedi, kendi yollarına gitti.

XVI

DON'UN ta ötelerinde –yemek zamanı geçmişti– bir makineli tüfek kekeleye kekeleye birkaç el ateş etti, sonra sustu.

Yarım saat geçmişti ki bütün gün misafir odasının penceresi önünde oturan Gregor, yüzü kül kesilerek geri çekildi.

"Geliyorlar," dedi.

İlyiniçna bir inilti koyverip pencereye atıldı. Sekiz atlı yolun başından dörtnala geliyordu. Melehov'ların avlusuna ulaştılar, aşağıda gözüken Don'un geçit yerine baktılar ve döndüler. Besili atları kesik kuyruklarını sallayıp toynaklarından kar parçaları fırlattı. Keşif kolu köyü bir yokladı ve kayboldu.

Bir saat sonra Tatarski ayak sesleri, yabancı konuşmalar ve köpek havlamalarıyla doldu. Makineli tüfeklerini kızaklara yüklemiş, yük arabaları ve seyyar mutfağıyla birlikte bir piyade alayı Don'u aşıp köye sel gibi aktı.

Düşman birliklerinin köye bu ilk giriş ânı müthiş bir şey olmasına rağmen, Dunya kendini tutamıyor, kıkır kıkır gülüyordu. Keşif kolu geri dönünce gülmesini önlüğüyle gizleyerek mutfağa koştu. Natalya gözlerinde korkuyla karşıladı onu.

"Ne oluyorsun?" diye sordu.

"Ah Natalya, şekerim, ata binişlerini bir görsen! İçlerinden biri eyerinde bir ileri bir geri, bir ileri bir geri gidip geliyordu... Kollarıyla dirseklerini de yan taraflarına çarpıp duruyordu."

Dunya Kızıl Ordu askerlerinin eyer üstünde rahat oturamayışlarını öyle güzel taklit etti ki, Natalya gülmesini zor bastırarak karyolaya koştu ve kayınpederinin gazabını üstüne çekmemek için yüzükoyun yastığa kapandı.

Panteley zangır zangır titriyor, bir yandan sedirin üstünde, kunduracı sicimi, iğneler ve bir kutu dolusu tahta çiviyle oynuyor, bir yandan da gözlerinde tuzağa düşmüş hayvan gibi bir ifadeyle durmadan pencereden bakıyordu.

Oysa mutfakta kadınlar başlarına bela açacak derecede çığlık çığlığa kahkahalar atmaktaydı. Dunya, suratı mosmor kesilmiş bir halde, gözleri çiy düşmüş böğürtlenler gibi yaşlarla pırıldayarak, Darya'ya Kızıl Ordu askerlerinin eyerlerinde nasıl oturduğunu gösteriyor ve ritmik hareketlerine bilinçsiz bir alaycılıkla müstehcen bir ima katıyordu.

Darya'nın kalem çekilmiş kaşları, onun histerik kahkahalarıyla titriyor ve kahkahaları arasında boğuk boğuk laf yetiştiriyordu:

"Korkarım pantolonları delinecek heriflerin. Bunlar da binici mi diyorlar kendilerine!.."

Misafir odasından kasvetli bir suratla gelen Piyotr bile bir an için kendisini onların neşesine kaptırdı.

"Çok acayip at biniyorlar," dedi. "Ama aldırış ettikleri yok herifle-rin. O atın belini kırsalar, başka at alırlar! Mujikler!" Tarif edilmez bir nefretle elini salladı.

Kızıl Ordu askerleri sokaklardan sel gibi akıyor, gruplara ayrılıp avlulara dalıyordu. Üçü Anikuşka'nın avlu kapısından girdi, bir atlıy-la beş kişi de Astakov'un evi önünde durdu. Geri kalan beşi çitin ke-narından Melehov'lara geldi. Cephelerde vuruşmuş eski askerlerden olduğu anlaşılan, son derece atik, tıknaz, yaşlıca, sinekkaydı tıraşlı, burun kanatları yassı ve geniş bir askerin ardından avluya girdiler. Öndeki asker basamaklarda bir an durdu, havlayıp zincirine asılan köpeğe baktı, sonra omzundan tüfeğini sıyırdı. Tüfek sesi evin da-mından beyaz bir sis gibi kar tozu indirdi. Pencereden bakmakta olan Gregor, kanla lekelenen karın üzerinde köpeğin kıvrana kıvrana can çekişirken yarasını ve zincirini dişlediğini görünce, gömleğinin sımsıkı kapalı yakasına asıldı. Gregor çevresine baktı, kadınların yüzlerinin kireç gibi bembeyaz kesilişini, anasının dehşet dolu göz-lerini gördü. Kasketini bile giymeye gerek görmeden iri adımlarla kapıya vardı.

Babası değişmiş sesiyle, "Dur!" diye bağırdı ardından.

Gregor kapıyı hızla çekip ardına kadar açtı. Boş bir mermi kovanı, madeni bir sesle kapının eşiğine düştü. Öteki Kızıl Ordu askerleri de avlu kapısından içeri girdi.

Gregor eşikte dikilerek, "Neden vurdun köpeği? Sana zararı mı do-kundu?" diye sordu.

Kızıl Ordu askerinin geniş burun kanatları açılıp kapanarak derin soluklar alıyordu. İnce dudaklarının kenarları aşağı doğru kıvrılmıştı. Çevresine bakındı ve tüfeğini ateşe hazır duruma getirdi.

"Sana ne bundan? Acıdın mı yoksa? Ben hiç acımadan bir kurşun sıkabilirim ama sana. İster misin, ha?"

Uzun boylu, kızıl saçlı bir Kızıl Muhafız yaklaştı ve gülerek, "Hadi hadi, bırak şimdi Aleksandr," dedi. "İyi akşamlar efendi! Daha önce Kızılları hiç görmüş müydünüz? Kalacak yer istiyoruz. Köpeğinizi mi vurdu? Yazık olmuş! Yoldaşlar, girin içeri!"

Gregor en arkadan girdi eve. Kızılları ev halkını neşeyle selamlarken buldu; çantalarını, Japon malı meşin kütüklüklerini çıkarıyor, kaputlarını, kapitone ceketlerini ve kasketlerini karyolanın üstüne atıyorlardı. Mutfağı bir anda o uğursuz alkol kokusu, asker kokusu, insan teri, tütün, ucuz sabun, silah yağı ve uzun yürüyüşlerin kokusu doldurdu.

Aleksandr dedikleri asker masaya oturdu, bir sigara yaktı ve yarım kalan bir konuşmayı sürdürürmüş gibi sordu Gregor'a:

"Beyazlarla beraber miydin?"

"Evet."

"Tamam... Bir baykuşu uçuşundan hemen anlarım, sizleri de o domuz burnunuzdan... Beyazmış! Üstelik de subaysındır, ha? Sırma apoletli mi?" Sigara dumanını iki sütun halinde burun deliklerinden çıkardı, soğuk, ciddi gözlerini kapının yanında dikilen Gregor'a çevirdi, tütün lekeli kıvrık tırnağıyla sigarasına fiske atıp silkeledi.

"Subaydın, değil mi? Kabul et! Duruşundan anlıyorum senin subay olduğunu. Alman savaşında bulundum ben."

"Evet, subaydım." Gregor zoraki gülümsedi. Natalya'nın dehşet okunan, yalvaran gözlerini kendisine diktiğini fark edince, kaşları çatıldı ve titredi. Gülümsediği için kendi kendine kızmıştı.

"Yazık! Demek asıl gebertmem gereken köpek değilmiş!" Asker sigarasının izmaritini Gregor'un ayaklarının dibine fırlattı ve yoldaşlarına göz kırptı.

Gregor yine dudaklarının aman dilercesine, yalvaran bir gülümsemeyle kıvrıldığını hissetti ve elinde olmaksızın gösterdiği bu zaaftan ötürü utanarak kızardı. 'Efendisinin önünde duran suçlu bir köpek gibiyim!' düşüncesi beynini yaktı ve bir an için, ölen köpeğinin eskiden, efendisi yaklaştığı zaman nasıl dilini oynattığı, sırtüstü yatıp kızıl kuyruğunu nasıl salladığı gözünün önüne geldi.

Panteley yine o garip ses tonuyla konuklara yemek isteyip istemediklerini sordu. Eğer isterlerse, evin hanımına söyleyecekti.

İlyiniçna cevap beklemeksizin ocağa doğru yürüdü. Ucu kıvrık demir çubuğu tutan eli tir tir titrediği için, fırındaki lahana çorbasıyla dolu çömleği zorlukla kaldırabildi. Darya önüne bakarak sofrayı kurdu. Kızıllar istavroz çıkarmadan oturdu sofraya. İhtiyar onlara korku ve gizli bir nefretle baktı. Sonunda kendini daha fazla tutamayarak sordu:

"Demek siz Tanrıya dua etmiyorsunuz, öyle mi?"

Aleksandr'ın dudaklarında, uzaktan uzağa gülümsemeyi andıran bir kıpırdanma belirtisi görüldü. Ötekilerin kahkahaları arasında cevap verdi:

"Sana da salık vermem, ihtiyar! Biz Tanrılarımızı çoktan sepetledik." Kaşlarını çattı, "Tanrı manrı diye bir şey yok, ama budalalar buna inanmayıp şu tahta parçalarına dua etmeye devam ediyor işte."

"Evet, evet... Okumuş kimseler için, tabii..." diyerek, Panteley telaşlı telaşlı onayladı askeri.

Darya askerlerin her birine bir kaşık koymuştu, ama Aleksandr kendi kaşığını öteye itip sordu:

"Tahtadan olmayanı yok mu bunların sizde? Hastalığa yakalanmaya niyetimiz yok bizim. Siz bunlara kaşık mı diyorsunuz yoksa?"

Darya patlayıverdi:

"Bizimkileri beğenmedinizse, kendi kaşıklarınızı yanınızda taşısaydınız," diye bağırdı.

"Sen çeneni tut bakalım kadın! Başka kaşığınız yok mu? Öyleyse bana temiz bir havlu ver de sileyim."

İlyiniçna çorbayı bir büyük kâse içinde getirdi sofraya; Aleksandr ona döndü:

"Önce sen bir tat bakalım anne!"

"Niye tadacak mışım? Çok mu tuzlu olmuş?" diye telaşlanarak sordu ihtiyar kadın.

"Tat dediler mi sana, tat işte! İçine toz moz atmış olabilirsin hani misafirlerin için..."

Panteley sert bir tavırla, "Al bir kaşık! Hadisene!" diye emretti ve dudaklarını sıktı. Sonra, çizmeleri onardığı zaman tabure yerine kullandığı bir akçaağaç kökü getirdi, pencerenin dibine koydu ve eline eski bir çizme alıp oturdu; sonra da konuşmalara karışmadı.

Piyotr misafir odasından dışarı hiç çıkmadı. Natalya da oraya gidip çocuklarla oturdu. Dunya ocağın yanı başına iki büklüm oturmuş çorap örüyordu, ama Kızıllardan biri ona, "küçük hanım," diye seslenip, kendileriyle birlikte yemek yemeye davet edince, çıktı gitti. Konuşmalar kesildi. Yemekten sonra misafirler sigara yaktı.

İçlerinden biri, "Sigara içebilir miyiz?" diye sordu.

"Burada herkes sigara içer," diye isteksiz isteksiz kabul etti İlyiniçna.

Gregor kendisine ikram edilen sigarayı reddetti. İçi ürperiyordu; köpeğini vuran, şimdi de kendisine meydan okuyan, hakaret yollu tavırlar takınan askere baktıkça boğulacak gibi oluyordu. Adamın bela aradığı besbelliydi, zira hiç durmadan Gregor'u konuşturmaya çalışıyordu.

"Hangi alayda bulunuyordunuz, Asaletlim?" diye sordu.

"Pek çok alayda bulundum."

"Bizden kaç kişi öldürdünüz?"

"Savaşta saymasını unutuyor insan. Benim anamın karnından subay doğduğumu sanıyorsan, yanılıyorsun yoldaş. Rütbemi Alman savaşında kazandım ben. Savaştaki hizmetlerimden ötürü verdiler bu rütbeyi bana..."

"Ben subayların yoldaşı moldaşı değilim. Senin gibilerini biz duvarın dibine çekeriz. Ben de birkaçına ateş etmişimdir."

"Ben sana şunu söylemeye çalışıyorum, yoldaş, sanki köyü çarpışmayla almışsınız gibi takındığınız bu tavır doğru değil. Cepheyi açıp sizi bırakan bizleriz, oysa siz buraya yenilmiş bir ülkeye girer gibi girdiniz. Köpeği herkes vurabilir, silahsız insanları öldürmek, hatta onlara hakaret etmek ise, akıllıca bir iş değil..."

"Ne yapmam gerektiğini bana öğretmeye kalkma sen! Biz sizi biliriz... 'Cepheyi açmışlar!' Eğer biz sizi yenmeseydik zor bırakırdınız cepheyi. Sonra, canım nasıl isterse öyle konuşurum seninle!"

Kızıl saçlı olanı, "Kes sesini be Aleksandr!" dedi ona. "Çok duyduk sesini, yetti artık!"

Ama Aleksandr kalktı, burun delikleri iri iri açılarak, derin derin soluya soluya doğruca Gregor'un üzerine yürüdü.

"Sen benim kafamı kızdırmazsan daha iyi edersin, subay efendi, yoksa senin için fena olur!"

"Benim seni kızdırdığım yok."

"Evet, kızdırıyorsun işte!"

Ön odanın kapısını hafifçe aralayan Natalya, titrek sesiyle Gregor'u çağırdı. Gregor önüne dikilen adamın etrafından dolaşıp, sarhoş gibi sallana sallana girdi kapıdan. Piyotr onu öfkeli, homurtulu bir fısıltıyla karşıladı:

"Ne yapıyorsun sen be? Ne diye karşılık verdin herife? Kendini de bizi de ateşe atacaksın! Otur şuraya!" Gregor'u zorla bir sandığın üstüne oturttu, kendisi mutfağa gitti. Gregor oturduğu yerde, ağzını açarak derin soluklar alıyordu; yüzündeki kızarıklık gitmiş, gözleri donuk donuk parlıyordu.

"Gregor! Canım! Bırak onları kendi hallerine!" Natalya tir tir titreyerek ve ağlamak üzere olan çocuklarının ağızlarını kapatarak yalvarıyordu.

Gregor, Natalya'ya umutsuz gözlerle bakarak, "Ne diye çekip gitmedim sanki?" diye sordu. "Korkma korkma, gidecek değilim. Yalnız sakin ol, ses etme! Daha fazla dayanamayacağım."

Arkadan üç Kızıl Ordu askeri daha geldi. Yüksek, kara bir kalpak giymiş, komutan olduğu anlaşılan biri, "Burada kaç kişi konaklıyor?" diye sordu.

Kızıl saçlısı, elindeki akordiyonun tuşlarında parmaklarını dolaştırarak, hepsinin adına, "Yedi kişi," diye cevap verdi.

"Buraya bir makineli tüfek mevzisi kuruyoruz. Onlara yer açmanız gerekecek."

Üç kişi çıkıp gitti. Biraz sonra avlu kapısı gıcırdadı ve avluya iki araba girdi. Sundurmanın altına makineli tüfekler çekildi. Birisi bir kibrit çaktı ve karanlıkta ağız dolusu küfretti. Makineli tüfekçiler sundurmada sigaralarını tellendirdi, ot indirip, harman yerinde ateş yaktı. Ev halkından kimse yanlarına sokulmuyordu.

İlyiniçna, Panteley'in yanından geçerken, "Birinin gidip atlara bakması gerek," diye fısıldadı. Ama Panteley sadece omuz silkmekle yetindi, yerinden kıpırdamadı. Bütün gece kapılar açıldı, kapandı. Tavandan beyaz bir buğu iniyor, duvarlarda çiy gibi boncuklanıyordu. Kızıl Ordu askerleri yataklarını ön odaya sermişti. Gregor kilimler getirip altlarına yaydı, gocuğunu da yastık yerine başlarının altına verdi.

Kendisine düşman gözüyle bakan askere, barışçı bir tavırla gülümseyerek, "Ben de askerlik yaptım, bunun ne demek olduğunu bilirim," dedi. Ama Aleksandr'ın geniş burun kanatları oynadı, delikleri açıldı, gözlerini hiç ödün vermeyen bir edayla Gregor'a dikti.

Gregor'la Natalya aynı odada, karyolada yatıyordu. Kızıl Ordu askerleri tüfeklerini başuçlarına koyup kilimlerin üzerinde koyun koyu-

na büzüldü. Natalya lambayı söndürmeye hazırlanırken, sert bir soru onu durdurdu:

"Kim söndür dedi sana lambayı? Böyle bir şey yapayım deme sakın! Kıs fitili, bırak lamba sabaha kadar yansın."

Natalya çocukları karyolaya, ayakucuna yatırdı, kendisi soyunmadan duvar tarafına uzandı. Gregor da sessiz sedasız onun yanına yattı.

'Eğer bir gitmiş olsaydın,' diye Gregor dişlerini gıcırdata gıcırdata düşünüyordu, 'bir gitmiş olsaydın eğer, herifler şimdi Natalya'yı bu karyolaya yatırmış, tıpkı askerlerin Polonya'da Franya'ya yaptığı gibi, onun üzerinde arzularını tatmin ediyor olacaktı.'

Kızıl Muhafızlardan biri bir hikâye anlatmaya başladı, ama tanıdık bir ses, karanlıkta, hikâye anlatanın lafını kesip meydan okurcasına, dura dura konuştu:

"Ah, hayat kadınsız hiç çekilmiyor! Ama ne yaparsın ki, evin efendisi subay! Bizim gibi sıradan, patlıcan burunlulara karısını vermez. Duyuyor musun efendi?"

Askerlerden biri horluyordu, başka biri uykulu uykulu güldü. Kızıl saçlı askerin gözdağı veren sesi onu susturdu:

"Bana bak Aleksandr, sana yeteri kadar anlatmaya çalıştım. Her konak yerinde aynı şey; her seferinde bir olay çıkarıyorsun, serseri gibi davranıyor, Kızıl Ordu bayrağına leke sürüyorsun. Doğru değil bu! Şimdi komisere ya da tabur komutanına çıkacağım. Duyuyor musun? Sana bir diyeceği olur herhalde!"

Ortalığa çöken ölüm sessizliğini sadece çizmelerini çeken kızıl saçlının öfkeli homurtusu bozuyordu. Bir iki dakika sonra kızıl saçlı kapıyı ardından çarparak çıkıp gitti.

Natalya kendisini daha fazla tutamadı ve yüksek sesle sızlanmaya başladı. Gregor titreyen eliyle onun başını, nemli alnını ve gözyaşlarına bulanmış yüzünü okşuyor, öteki eliyle mekanik bir şekilde gömleğinin düğmelerini bir ilikliyor, bir çözüyordu.

Zor duyulur bir sesle, "Sus, sus!" diye fısıldadı Natalya'ya. O anda biliyordu ki, kendi canını, sevdiklerinin canını kurtarmak için, her türlü onur kırıcı şeye, her türlü manevi işkenceye katlanırdı.

Bir kibrit çakıldı ve kibritin ışığında kalkıp oturmuş olan Aleksandr'ın sigara içtiği görüldü. Alçak sesle homurdana homurdana giyinmeye başladı Aleksandr.

Gregor, kızıl saçlı askere yüreğinden sınırsız bir minnet duyarak kulaklarını dikmiş, sabırsızlıkla bekliyordu; pencerenin altında ayak sesleri duyunca sevinçle titredi. Öfkeli bir ses şöyle diyordu:

"Hep bela çıkarmaya çalışıyor... Yoldaş Komiser."

Adımlar merdiven başında duyuldu, kapı gıcırdayarak açıldı. Genç bir sesin otoriter bir tonla emir verdiği duyuldu:

"Aleksandr Turnikov, giyin ve derhal benimle gel. Geceyi benim yanımda geçireceksin, sabah da Kızıl Ordu askerine yakışmayan davranışlarından ötürü seni yargılayacağız."

Gregor'un gözleri, kızıl saçlı askerin yanında duran, siyah deri ceketli bir adamın keskin, iyilik dolu bakışlarıyla karşılaştı. Adamın genç olduğuna ve gençliğin verdiği bir sertlik taşıdığına kuşku yoktu. Dudaklarını azıcık abartmalı bir biçimde sıkmıştı.

Hafifçe gülümseyerek, "Demek baş belası bir konuğa çattınız yoldaş?" diye sordu Gregor'a. "Neyse, şimdi uyuyabilirsiniz, yarın onun soluğunu keseriz. İyi geceler. Gel bakalım Turnikov!"

Onlar çıktı. Gregor da rahat bir soluk aldı. Sabah, kızıl saçlı asker konak ve erzak parasını öderken, özellikle oyalandı ve şöyle dedi:

"Şey, efendiler, sakın bize darılmayın. O Aleksandr kafadan biraz kontaktır. Geçen yıl Lugansk'ta (kendisi de Lugansk'lıdır) bazı subaylar anasıyla bacısını gözünün önünde vurdu, işte onun için böyle oldu o da. Eh, teşekkür ederiz. Hoşça kalın. Şey, az daha çocukları unutuyordum!" Kumanya çantasından iki tane kirli kesmeşeker çıkarıp, ikizlerin eline tutuşturarak onları anlatılamayacak kadar sevindirdi.

Son derece duygulanan Panteley torunlarına baktı ve bağırdı:

"Alın işte hediyeniz! Sekiz aydan fazla oluyor şeker yüzü görmedik. Tanrı sizden razı olsun yoldaş! Eğilip selamlayın askeri çocuklar. Teşekkür et ona Polya! Ne duruyorsun öyle ağzını açmadan?"

Kızıl Ordu askeri çıktı, Panteley öfkeyle Natalya'ya döndü:

"İyi davranış nedir bilmez misin sen? Yol için birkaç tane gözleme verecektin ona. İyi insanlara ne yapıp edip borcumuzu ödememiz gerekir."

"Koş arkasından!" diye emretti ona Gregor.

Natalya başına yazmasını iliştirdiği gibi fırladı ve çitin yanında askere yetişti. Şaşkınlığından kıpkırmızı kesilerek, askerin koskocaman kaput cebine bir gözleme tıkıştırdı.

XVII

ÖĞLEYİN bir Kızıl süvari alayı köyden hızla geçti ve Kazaklardan bazılarının binek atlarını da alıp götürdü. Tepenin ardından, uzaklardan top sesleri geliyordu.

Panteley, "Çir'de savaşıyor olmalılar," diye karar verdi.

Akşam olurken Piyotr'la Gregor birkaç kez avluya çıktı. Sahra toplarının gümbürtüsünü ve –kulaklarını toprağa dayadıkları zaman da– Don'un ötelerinden bir yerden, makineli tüfeklerin çok hafif takırtısını duyabiliyorlardı.

"Sıkı dövüşüyorlar orada!" diye fikir yürüttü Piyotr. Dizine ve kasketine bulaşan karları silkeleye silkeleye ayağa kalktı. Sonra konu dışı olarak ekledi:

"Atlarımızı alacaklardır. Seninki güzel bir at Gregor. Onu mutlaka alırlar."

Oysa ihtiyar bunu çoktan akıl etmişti. Gece Gregor atları alıp ırmağa suvarmaya götürdü. Atları ahırdan çıkarırken her ikisinin de ön ayaklarının aksadığını gördü. Ağabeyini alıp getirmeye gitti.

"Atlar sakatlanmış," dedi ona. "Seninkinin sağ, benimkinin sol ön ayağı. Hiçbir yerlerinde kesik filan yok."

Atlar, akşam yıldızlarının soluk aydınlığı altında, menekşe rengi gölgeler düşmüş karların üstünde kıpırdamadan duruyordu. Piyotr bir gemici feneri yaktı, ama babaları harman yerinden çıkarak ona engel oldu.

"Gemici fenerini ne edeceksin?"

"Atlar topallıyor baba."

"Sakatlandılarsa fena mı oldu? Yoksa mujiğin biri vursun eyeri de binip götürsün mü isterdin atları?"

"Doğru, ama..."

"Ben yaptım. Grişa'ya söyle, çekici aldım, toynak dibindeki kıkırdağın altından mıh çaktım bacaklarına; Kızıllar çekip gidene kadar topallayacaklar artık."

Piyotr başını iki yana sallaya sallaya bıyıklarını dişledi, ama ihtiyarın bulduğu çare de atları kurtardı. O gece köye yine askerler doldu. Süvariler sokaklardan dörtnala geçiyor, meydanda mevziye sokulmak üzere bataryalar çekiliyordu. 13. Süvari Alayı geceyi geçirmek için

köyde konaklamıştı. Hristonya, Melehov'lara geldi, yere çömeldi ve bir sigara yaktı.

"İblislerden sizin evde kalan yok mu hiç?" diye sordu.

"Şimdiye kadar Tanrı korudu bizi. Daha önce gelenler oldu da, bütün eve o pis köylü kokusu sindi," diye hoşnutsuzluğunu göstererek mırıldandı İlyiniçna.

"Beni ziyaret ettiler," diyen Hristonya'nın sesi bir fısıltı halinde çıktı ve o koskoca avucu, gözlerinden mini mini bir gözyaşı damlasını sildi. Ama gözyaşlarından utanmış gibi başını iki yana salladı ve homurdandı.

Piyotr, "Niye yahu, Hristonya, ne oluyorsun?" diye gülerek sordu, çünkü ömründe ilk kez Hristonya'nın gözyaşı döktüğünü görüyordu.

"Atımı aldılar... Alman savaşına o atla gitmiş, o atla dönmüştüm. Birlikte cefa çektik... Tıpkı insan gibiydi, insandan da daha akıllıydı. 'Eyerle şunu,' dedi herif. 'Ben baş edemiyorum.' Ben de, 'Ya öyle mi, baş edemiyor musun?' dedim. 'Ömrümün sonuna kadar senin yerine ben mi eyerleyeceğim atı? Madem götürüyorsun, kendin eyerle.' Eyerledi de piç kurusu. Bacak kadar biriydi. Belime kadar ya gelir, ya gelmez. Atı avlu kapısına çıkardığında çocuk gibi ağladım. Gözüm gibi bakmıştım o ata, dedim benim karıya, oysa şimdi..." Hristonya lafının sonunu getirirken, sesi ıslık şeklinde bir fısıltı halini aldı, "Şimdi ahıra bakmaya korkuyorum. Avlu bomboş kaldı..."

Gregor kulak kabarttı. Pencerenin dışında karı gıcırdatan ayak sesleri, kılıç şakırtıları vardı ve kırık sesle bir "Hoo!.." nidası duyuldu.

"Buraya geliyorlar. Belki de birisi onlara söyledi..." Panteley ellerini ne yapacağını bilmiyormuş gibi oynatıp duruyordu.

"Efendi! Hey, dışarı gel!" diye bağırdı bir ses.

Piyotr gocuğunu omzuna alıp dışarıya çıktı.

Üç atlının başındaki, "Atlarınız nerede? Çıkar atları dışarıya!" diye emretti Piyotr'a.

"Bana göre hava hoş, ama atlar topal yoldaşlar."

"Nerede bu topallar? Sen çıkar bakalım! Korkma, parasını vermeden almayız."

Piyotr atları teker teker çıkardı.

"Bir tane daha var içeride. Onu niye çıkarmadın?" diye sordu askerlerden biri, gemici fenerini ahırın içine tutarak.

"O kısrak, hem de kulunlayacak. Üstelik yaşlı da, yüz yaşında."

"Hey, eyerleri getirin. Dur, haklıymışsın, topal bunlar. Tanrı hakkı için, nereye götürüyorsun şu topalları be? Al götür içeriye!" diye feneri tutan asker öfkeli bir sesle gürledi. Piyotr yulara asıldı ve titreyen dudaklarını ışıktan gizlemek için başını çevirdi.

"Eyerleriniz nerede?"

"Bu sabah yoldaşlar aldı."

"Yalan söylüyorsun Kazak! Kim aldı bakalım?"

"Vallahi... Allah çarpsın ki aldılar. Köyden bir süvari alayı geçti, o zaman alıp götürdüler. Eyerlerle birlikte iki de hamut aldılar."

Üç atlı küfrede ede çekip gitti. Piyotr üstüne sinen at teri ve at sidiği kokusuyla eve girdi. Hristonya'nın omzuna bir şaplak indirip böbürlenirken dudakları titriyordu:

"Bu iş bu kadar olur. Atlarımız topal, eyerlerimizi de aldılar dedik... Ah, seni mankafa!"

İlyiniçna lambayı söndürdü, karanlıkta yatakları yapmak için içeri girdi. "Karanlıkta oturacağız, yoksa davetsiz bir misafir gelebilir," diye fikir yürüttü.

• • •

O gece Anikuşka'larda cümbüş vardı. Onun evinde konaklayan Kızıl Muhafızlar, âlem yapmak için Kazak komşularını da davet etmesini söyledi Anikuşka'ya, Anikuşka da Melehov'lara uğradı.

"Kızıl oldukları için mi?" dedi. "Kızıl iseler ne çıkar? Onlar da vaftiz olmuş ya, öyle değil mi? Onlar da bizim gibi Rus. Vallahi, ister inanın ister inanmayın ben acıyorum onlara. Aralarında bir Yahudi var, ama o da insan. Biliyorum. Polonya'da Yahudileri öldürmüştük. Ama bu Yahudi bana bir şişe votka verdi. Yahudileri seviyorum. Hadi gelin, Gregor, Piyotr! Bana öyle aşağılar gibi bakmayın..."

Gregor önce gitmek istemedi, ama babası ona öğüt verdi.

"Hadi git, yoksa onları kendimizden aşağı gördüğümüzü sanırlar. Git hadi, git ama geçmişteki günahlarını yüzlerine vurma heriflerin."

Piyotr'la Gregor, Anikuşka'yla birlikte avluya çıktı. Ilık gece, havanın iyi olacağını gösteriyordu. Havada kül ve tezek kokusu vardı. Üç Kazak bir an kadar sessiz durdu, sonra yürüdü. Çitin yanında Darya

arkalarından yetişti. Kalem çekilmiş, kavisli kaşları ayın soluk ışığında kadife gibi kara kara parlıyordu.

Anikuşka, "Karımı sarhoş ediyorlar," diye mırıldandı. "Ama istediklerini elde edemeyecekler. Göz var bende..." Ev yapımı votkadan başı dönen Anikuşka yan yan çite doğru gitti ve ayağı takılıp tökezleyerek karların içine yuvarlandı.

Mavimtırak, yuvarlacık taneler halindeki kar ayaklarının altında şeker gibi gıcırdıyordu. Göğün kurşuni örtüsünden aşağı bir tipi kamçı gibi iniyor, rüzgâr adamların sigaralarından kaldırdığı kıvılcımları toz halindeki karda boğuyordu. Çok yükseklerde, yıldızların altında, rüzgâr yumuşak bir buluta hışımla, bir şahin bir kuğuya nasıl saldırırsa öylece atılıyor ve beyaz tüyler gibi dökülen kar taneleri, uysal toprağın üstüne yayılıp, köyü, bozkırı, insan ve hayvan izlerini örtüyordu.

Anikuşka'nın evinde soluk almak olanaksızdı. Lambadan uzun dilleri andıran kapkara bir is çıkıyordu ve odayı pus gibi saran tütün dumanından göz gözü görmüyordu. Kızıl Ordulu bir armonikacı uzun bacaklarını ileri uzatmış, akordiyonunun körüğünü habire işletiyordu. Kızıl Ordu erleri, Anikuşka'nın kadın komşularıyla sıraların üstünde oturuyordu. Kapitone haki pantolonlu, çizmelerinde müzeden alınmış gibi koca koca mahmuzlar olan iriyarı bir herif, Anikuşka'nın karısını okşuyordu. İnce astragan kalpağını başının gerisine yıkmıştı, esmer yüzü ter içindeydi. Nemli bir el, yakarcasına kadının sırtından içeri daldı. Kadın çoktan sarhoş olmuştu ve eğer elinden gelse kalkar öteye giderdi, ama o gücü bulamıyordu kendinde. Kocasının bakışını, öteki kadınların sırıtışlarını görüyor, ama güçlü kolu sırtından silkip atacak kuvveti bir türlü bulamıyordu. Sarhoş sarhoş ve zayıf bir sesle gülerek oturuyordu oturduğu yerde.

Masanın üstünde ağzı açık testiler duruyor, bütün evin içi içki kokuyordu. Sofraya örtü diye pis bir paçavra serilmişti.

Odanın ortasında külot pantolon ve krom sarısı çizmeler giymiş bir süvari takım komutanı toy bir iblis gibi dans ediyor, kıvrılıp bükülüyordu. Gregor eşikten onun pantolonuna ve çizmelerine bakarak, 'Bir subaydan alınma!' diye düşündü. Gözlerini kaldırıp adamın yüzüne baktı: Koyu esmer bir surattı bu; ter içindeydi. Kepçe kulaklıydı, dudakları kalın ve sarkıktı. 'Bir Yahudi, ama çevik,' diye aklından

geçirdi. Gregor'la Piyotr'a ev yapımı votka doldurdu. Gregor ihtiyatlı içiyordu, ama Piyotr çok geçmeden kafayı buldu. Bir saate kalmadan da ortaya çıkmış, kazaska oynuyor, topuklarıyla yerden toz kaldırıyor ve armonikacıya daha hızlı çalması için kısık sesiyle bağırıyordu. Gregor masada oturmuş çıtır çıtır kabak çekirdeği yiyordu. Yanı başına Sibiryalı bir makineli tüfekçi oturuyordu.

"Kolçak'ı tepeledik," dedi, Gregor'a. "Şimdi de sizin Krasnov'la hesaplaşıp layık olduğu dersi vereceğiz, bu iş bitecek böylece! Ondan sonra sizler de tarlalarınızı sürer, tohumunuzu atar, toprağınızın ürün vermesini sağlarsınız. Toprak kadın gibidir; o vermez, sizin almanız gerek istediğinizi. Yolunuzun üstüne çıkanı da öldürmeniz gerek! Bizim hiçbir şeyinizde gözümüz yok. Biz sadece herkese eşitlik getirmek istiyoruz."

Gregor adamın her lafına eyvallah dedi, ama bütün bu süre içinde de Kızıl Ordu askerlerini süzmekten geri kalmadı. Tasalanmaya gerek olmadığı anlaşılıyordu. Hepsi de Piyotr'u seyrediyor, Piyotr danstaki hünerlerini ortaya döktükçe, beğendiklerini göstererek sırıtıyorlardı. Ayık bir ses keyifle bağırdı, "İşte İblis diye buna derler! Mükemmel!" Ama Gregor kıvırcık saçlı bir Kızılın gözlerini dikkatle kendisine diktiğini fark etti ve hemen sakınganlığı ele aldı, daha fazla içmedi.

Armonikacı bir polkaya başladı. Kızıl Ordu askerleri, yanlarındaki Kazak kadınları dansa davet etti. İçlerinden biri sarhoş sarhoş yalpalayarak, Hristonya'nın komşularından birine, dansta kendisine eşlik etmesini rica etti; ama kadın razı olmadı ve eteklerini toplayıp koşarak Gregor'un yanına geldi.

"Gel, dans edelim," dedi.

"Canım istemiyor."

"Hadi gel Gregor, benim altın çiçeğim!"

"Sululuğu bırak şimdi! Dans etmeyeceğim!"

Kadın zoraki zoraki gülümseyerek Gregor'un koluna asılıyordu. Gregor kaşlarını çatıp direndi, ama onun göz kırptığını görünce direnmekten vazgeçti. Birkaç kez döndükten sonra, dansın bir an duraklamasından yararlanan kadın başını Gregor'un omzuna koyarak, hemen hemen duyulmayacak kadar alçak bir sesle fısıldadı:

"Seni öldürmeyi tasarlıyorlar... Birisi senin subay olduğunu söylemiş onlara. Buradan sıvış."

Sonra da yüksek sesle devam etti, "Oh, başım dönüyor."

Gregor ani bir neşeyle sofraya gidip bir maşrapa votka içti. Dönüp Darya'ya sordu:

"Piyotr sarhoş mu?"

"Aşağı yukarı."

"Al onu eve götür!"

Darya, Piyotr'u aldı, onun o erkek kuvvetiyle itip kakmasına, tökezlemesine karşı koyarak dışarı çıkardı. Gregor da arkalarından çıktı.

"Hey, nereye gidiyorsunuz? Yok yok, gitmeyin!" diye Gregor'un peşinden koştu Anikuşka, ama Gregor ona öyle bir bakış baktı ki, Anikuşka kollarını iki yana açıp sendeleye sendeleye uzaklaştı.

Eşikte Gregor kasketini salladı.

"Arkadaşlığınıza teşekkürler!" diye mırıldandı.

Kıvırcık saçlı Kızıl Muhafız, palaskasını düzeltip Gregor'un arkasından geldi, basamaklarda cüretkâr gözleri ışıldayarak ve nefesini Gregor'un yüzüne üfleyerek fısıldadı:

"Nereye gidiyorsun?" Gregor'un kaputunun kolundan yakaladı.

Gregor, yürümesine devam edip adamı da ardınca sürükleyerek, "Eve!" diye cevap verdi. İçinden, 'Beni sağ ele geçiremeyeceksin!' diye düşünürken, verdiği bu kararın sevinciyle ürperdi.

Kızıl Muhafız sol eliyle Gregor'u dirseğinden yakaladı, derin derin soluyarak onun yanı sıra yürüdü. Avlu kapısının dibinde durdular. Gregor'un kulağına geriden kapının gıcırtısı geldi, aynı anda da Kızıl Muhafızın sağ elinin yan tarafına gittiğini fark etti ve adamın tırnaklarının tabanca kılıfı üstünde çıkardığı cızırtıyı duydu. Bir saniye için Gregor, adamın çelik gibi bakışlarını kendisine diktiğini gördü. Döndü ve Kızıl Muhafızın tabancasına davranan elini yakaladı. Adamın bileğini sıkıca kavrayıp, sağ omzunun üzerine doğru hızla kaldırdı, kambura yattı ve bütün o eski ustalığını kullanarak askerin ağır vücudunu sırtından aşırıp, elini aşağı doğru çekti. Dirsek ekleminin çatır çatır kırıldığını duydu. Sarı, kıvırcık saçlı baş, tepe üstü yeri boylamış, bir kar yığınına gömülmüştü.

Gregor çitlerin arkasına sine sine yan sokak boyunca Don'a koştu. Yolun ırmak kıyısına indiği noktaya doğru koşuyordu. 'O tarafta bir devriye olmadıktan sonra...' diye düşünüyordu. Bir an durdu. Arkasın-

da Anikuşka'nın avlusu olduğu gibi görünüyordu. Bir silah sesi duyuldu. Kurşun keskin bir ihtar çekercesine ıslık çalarak geçti yanından. Başka silah sesleri...

'Tepenin altından Don'un öbür yakasına,' diye karar verdi Gregor. Yolun yarısını aldığı sırada bir kurşun yanı başından vızıldayarak geçti, buza saplanıp havaya buz parçaları sıçrattı. Irmağın öbür yakasına geçtikten sonra dönüp baktı. Kurşunlar hâlâ kırbaç gibi şaklıyordu. Kaçtığından ötürü hiç sevinç duymuyordu; bütün olanlara karşı derin bir kayıtsızlık duygusu gelmişti içine. Tekrar durduğunda, kafasından mekanik olarak, 'Sanki hayvan avına çıkmışlar,' düşüncesi geçti. 'Beni aramaya çıkmazlar. Ormana girmeye korkarlar. Kolunu öyle bir hale soktum ki, bir daha asla unutmaz beni. Serseri, aklı sıra silahı milahı olmadan bir Kazak'ı yakalayabileceğini sandı.'

Gregor kışlık tınazların bulunduğu yana doğru gitti, ama korkarak döndü ve bir tavşan gibi dolambaçlı bir yol tutturdu. Geceyi terk edilmiş kuru bir saz otu tınazının içine girip geçirmeye karar verdi. Tınazın tepesinde bir çukur açtı. Ayaklarının dibinden bir mink kaçtı. Çürük çürük kokan saz otu tınazına başına kadar gömüldü, titreye titreye dinlendi. Kafasında ne bir düşünce ne bir plan vardı. Yalnızca belli belirsiz bir fikir kafasının içinde bir an için parlayıp sönüverdi: 'Yarın atımı eyerleyip cepheyi aşarak bizimkilerin tarafına geçsem mi acaba?' Ama bu soruya bir türlü cevap veremedi, sessiz sedasız yattı.

Sabaha karşı titremeye başladı. Başını çıkarıp baktı. Tepesinde sabahın ilk aydınlığı neşeli neşeli ışıyordu; bir an için, sanki Don'un sığlığı gibi, mavi siyah dipsiz bir kuyuyu andıran gökyüzünün dibini gördüğünü sandı. Başucunda, sabahın erken saatlerindeki buğulu gök mavisi, bu maviliğin kenarlarına serpili gitgide solan yıldızlar.

XVIII

CEPHE Tatarski'nin ötelerine geçti. Savaşın gürültüsü dindi. Birliklerin köyde geçirdikleri son gün, bir süvari alayının makineli tüfekçileri Mokov'un gramofonunu büyük bir kızağa yerleştirip, atlarını dörtnala sürerek köy sokaklarında bir aşağı bir yukarı dolaştırdı. Atların toynakları gramofonun geniş borusunun içine kar parçaları

savururken, gramofon aksıra tıksıra çalıyordu. Uzun kulaklıklı Sibirya başlığı giymiş bir makineli tüfekçi, gramofonun borusunu dikkatle temizliyor ve sanki makineli tüfeğini kullanıyormuşçasına güvenle kolu çevirerek kuruyordu. Köyün küçük yaramazları kurşuni bir serçe sürüsü gibi onların ardı sıra geliyor, bir yandan kızağa tırmanırken, bir yandan da bağırıyordu:

"Amca, şu ıslık öttüren şeyi çalsana! Bir sefer daha çal, amca!" Çocukların içinden şanslı ikisi makineli tüfekçinin dizlerine oturmuştu; makineli tüfekçi de gramofon kolunu çevirmediği zaman, iki çocuktan küçüğünün mutluluk içinde şırıl şırıl akan burnunu dikkatle, özene bezene siliyordu.

Daha sonra, çarpışmaların gürültüsü yavaş yavaş uzaklaşırken, Güney Cephesindeki Kızıl Orduya erzak ve cephane taşıyan arabalar, Tatarski'den ağır ağır geçmeye başladı.

Üçüncü gün, haberciler kapı kapı dolaşarak Kazakları köy toplantısına katılmaya çağırdı.

Şakacı bir Kazak, "Krasnov'u ataman seçeceğiz!" dedi Panteley'e.

Panteley, "Atamanı bize mi seçtirecekler, yoksa yukarıdan mı atayacaklar?" diye sordu.

"Bakalım!"

Gregor'la Piyotr toplantıya gitti. Genç Kazakların hepsi oradaydı. İhtiyarlar gelmemişti; sadece Palavracı Avdeyiç çevresine Kazaklardan küçük bir halka toplamış, bir Kızıl komiserin nasıl geceyi kendisiyle birlikte geçirdiğini ve nasıl ona önemli bir mevki önerdiğini anlatıyordu:

"'Senin eski orduda çavuşluk yaptığını hiç bilmiyordum,' dedi. 'Madem ki öyledir,' dedi, 'bu mevkiyi sana seve seve veririz...'"

"Ne mevkisiymiş bu? Sana göre yalnızca bir tek mevki var, onun ne olduğunu da kendin bilirsin," diye alaylı alaylı hırladı Mihail Koşevoy.

Bir sürü ses de Koşevoy'u destekledi:

"Sana komiserin kısrağına bakma işini verirler. Kısrağın kıçını silersin."

"Hadi, devam et!"

"Ho-ho!"

"Sana göre daha ne işleri vardır onların, ne işleri, haberin yok senin... O, komiser Avdeyiç'i bir güzel lafa tutarken, emir eri de

Avdeyiç'in kocakarısını elliyordu. Avdeyiç ise kendini öyle bir kaptırmış dinliyordu ki, o domuz burnunu silmek bile aklına gelmiyordu..."

Avdeyiç yutkundu, yerlerinden uğramış gözleriyle çevresine bakarak sordu:

"Kim söyledi bunu?"

"Ben söyledim!" diye cesur bir ses geldi gerilerden.

"Ya, hiç ömrünüzde bunun gibi bir köpoğlusu gördünüz mü siz?" Avdeyiç kendini acındırmak için çevresine bakındı, pek çok kişi de acıdı ona:

"Pis yılanın biridir o; her zaman söylerim bunu."

"Onun sülalesi böyledir zaten!"

"Az daha genç olacaktım ki..." Avdeyiç'in yanakları yabani üvez gibi al al oldu. "Az daha genç olsaydım sana verirdim dersini. Pis Ukraynalılardan farkın yok be, tıpkı onlar gibi konuşuyorsun. Taganrog'lu çöp tenekesi sen de!"

"Niye çullanmıyorsun şunun üstüne Avdeyiç? Senin yanında civciv gibi kalıyor herif."

"Avdeyiç'te iş kalmamış artık..."

"Zora gelirse göbeği çatlar diye korkuyor."

Avdeyiç kahkahalar arasında, vakarla çekildi.

Kazaklar küçük küçük gruplar halinde meydanda toplandı. Baharda askerlerin silah altına alınışından bu yana eski arkadaşı Mişa Koşevoy'u görmemişti Gregor, ona gözü ilişince, gitti, elini sıktı ve mavi gözlerinin içine baka baka gülümseyerek sordu:

"Merhaba Mişa, nerelere kayboldun yahu? Kimin bayrağı altında çarpışıyordun?"

"Oho! Önce sürücülük yaptım, sonra beni Kalaç Cephesinde bir inzibat bölüğüne verdiler," diye cevap verdi Mişa. "Kaçtım, cephedeki Kızıllara katılmak için köye geldim, ama bir ana toy kızını nasıl kollarsa, ondan da beter göz açtırmadılar bana. Sonra, geçen gün İvan Alekseyeviç üniformalar içinde bana gelip, 'Al silahını, gel peşimden,' dedi. Daha eve yeni dönmüştüm, sordum kendisine, 'Yoksa sıvışmak niyetinde misin?' Omuz silkip cevap verdi, 'Beni çağırtmışlar. Eskiden değirmende onlar için çalışmıştım,' dedi, veda edip gitti. Gerçekten sıvıştı sanmıştım. Ama ertesi gün köye bir Kızıl alay giriyordu, bir de

baktım o da aralarında. Hah, işte kendisi de burada! İvan Alekseyeviç!" diye meydanın öbür yanına doğru bağırdı.

İvan yanlarına geldi; değirmen işçisi David de beraberindeydi. Nasırlı, gres yağı işlemiş parmaklarıyla Gregor'un elini sıktı, dilini şaklattı:

"Nasıl oldu da geride kaldın sen Gregor?"

"Ya sen?"

"Ee, benim durumum başka."

"Subay oluşumu mu düşünüyorsun?" diye sordu Gregor. "Subay oluşumun getireceği tehlikeyi göze aldım ve burada kaldım. Dün az daha vuruyorlardı beni. Kızıllar peşime düştü, ateş açtılar bana; sıvışmadığıma pişman oldum. Ama şimdi pişman değilim."

"Neden öyle oldu?"

"Anikuşka'lardaydım, birisi de heriflere subay olduğumu yetiştirmiş. Piyotr'a dokunmadılar... İçlerinden birini adamakıllı benzettikten sonra Don'un öbür yakasına geçip kurtuldum. Buna karşılık onlar da bizim eve gidip ne var ne yok her şeyi almış; pantolonları, paltoları, her şeyi. Üstümdekilerle kaldım."

"Elimizde fırsat varken kaçıp Kızıllara katılacaktık. Bu işi yapsaydık şimdi böyle alık alık bakakalmazdık." İvan Alekseyeviç acı acı gülümsedi ve sigarasını tüttürmeye başladı.

Toplantı başladı. Açış konuşmasını Vyeşenskaya'dan Fomin'in asteğmenlerinden biri yaptı:

"Yoldaş Kazaklar! Sovyet Hükümeti ilçemizde yerleşmiş bulunuyor. Şimdi bir idare kurup, bir icra komitesi, bir başkan, bir de başkan yardımcısı seçmemiz gerek. İlk ele alınacak iş bu. Sonra Bölge Sovyeti'nden sizlere bir de emir getirdim: Bütün ateşli ve sair silahların derhal teslim edilmesi gerekiyor."

Gerilerden biri zehirli bir dille, "Oh ne âlâ!" dedi. Uzun bir sessizlik oldu.

"Bu çeşit laf istemedik sizden yoldaşlar." Asteğmen şöyle bir dikildi, kalpağını masanın üstüne koydu. "Silahları ev işinde kullanmayacağınıza göre teslim etmeniz gerek tabii. Sovyetleri savunmak isteyeniniz çıkarsa ona silah verilecektir. Bütün tüfekler üç gün içinde getirilmelidir. Şimdi seçime geçiyoruz."

"Silahları bize onlar mı verdi de şimdi alabileceklerini sanıyorlar?" Bunu söyleyen daha sözlerini tamamlamadan bütün gözler ona çevrilmişti. Fikir yürüten Zahar Korolyov'du.

Hristonya saf saf, "Peki saklayıp da ne yapacaksın silahları?" diye sordu.

"Bir şey yapacak değilim. Ama biz Kızıl Orduyu eyaletimize sokarken, silahlarımızı teslim edeceğiz diye bir anlaşma da yapmış değiliz."

"Fomin böyle bir anlaşma yapıldığını söyledi toplantıda."

"Doğrudur. Biz de onun için kesemizden ödeyerek kılıçlarımızı öyle pırıl pırıl sakladık."

"Ben ta Alman savaşından getirmişim tüfeğimi, şimdi kalkıp da verir miyim yani? Bizi soymak istiyorlar. Silahsız ne yaparız biz? Silahım olmadı mı entarisiz kadına dönerim... çırılçıplak kalırım!"

Mişa Koşevoy kendisini dinlemelerini istedi, sonra bağırdı:

"Biraz da beni dinleyin yoldaşlar! Böyle konuşmanıza şaştım! Bu ilçede bir savaş hali var mı, yok mu? Eğer varsa, konu zaten konuşmaya değmez. Verin silahlarınızı! Köylerine girdiğimiz vakit biz de aynı şeyi Ukraynalılara yapmamış mıydık?"

Asteğmen elini kalpağının üstünde gezdirirken kelimelerinin üstüne basa basa konuştu:

"Üç gün içinde silahını teslim etmeyenler, devrim mahkemesine verilecek ve karşı-devrimci diye kurşuna dizilecektir."

Bir dakikalık sessizlikten sonra Tomilin öksürdü ve seslendi:

"Seçime devam edelim."

Bir düzine kadar isim ileri sürüldü. Gençlerden biri seslendi:

"Avdeyiç," ama şakasına gülen olmadı. İlk oylanan İvan Alekseyeviç'in adı oldu ve Alekseyeviç oybirliğiyle seçildi.

"Bu iş burada biter, başka oylamaya gerek yok," dedi Gregor Melehov.

Kazaklar bu öneriyi kabul etti, Mişa Koşevoy da bir tek oy kullanılmadan başkan yardımcısı seçildi.

Melehov kardeşlerle Hristonya toplantıdan sonra eve giderlerken yolda Anikuşka'ya rastladılar. Koltuğunun altında tüfeğiyle, karısının önlüklerinden birine sardığı fişekleri taşıyordu. Kazakları görünce utandı, bir yan sokağa saptı. Piyotr, Gregor'a baktı, Gregor da Hristonya'ya ve hep birden kahkahayı koyverdiler.

XIX

BOZKIRI doğudan esen bir rüzgâr kasıp kavuruyordu. Kar bütün çukurları, bütün çöküntüleri doldurmuştu. Ne yol görünüyordu ne iz. Her yönde çıplak, beyaz, rüzgârın yaladığı ova uzanıyordu. Bozkır ölüydü. Ara sıra, bozkır kadar kadim bir karga karların üstünden havalanıyor, gaklaya gaklaya uçuyordu. Rüzgâr karganın sesini ta uzaklara kadar götürüyor ve bu ses, gecenin sessizliği içinde yanlışlıkla çekilip bırakılmış bir kontrbas telinin sesi gibi geliyordu kulağa.

Ama karların altında bozkır hâlâ yaşıyordu. Sürülü toprağın donmuş, gümüşi kar dalgaları halinde uzandığı, yol yol yarılmış toprağın uzun ve derin kıvrımlarının sonbahardan beri kabardığı yerlerde, buzun altında, toprağı aç, canlı kökleriyle kavrayan kış çavdarı yatıyordu. İpek gibi yeşil, kırağıdan gözyaşlarına bulanmış çavdar, gevrek kara toprağa alttan alttan hafif hafif dayanıyor, kara toprağın kara kanıyla beslenerek büyümek, elmas kakmalı incecik karlı kabuğu parçalayarak çıkmak ve mayısta dipdiri bir yeşille fışkırmak için baharı, güneşi bekliyordu. Zamanı gelince boy verecekti de. Arasında bıldırcınlar dövüşecek, nisan ayında gelen tarlakuşu üstünde şakıyacaktı. Güneş tepesinde parlayacak ve olgun, dolu başaklarını sahibinin tırpanına verip, tohumlarını harman yerine dökene kadar, rüzgâr onları dalgalandıracaktı.

Bütün Don Havzası gizliden gizliye ezik bir yaşam sürüyordu. Korkulu günler gelip çatmıştı. Günler birtakım olaylara gebeydi. Don'un en yukarı yörelerinden aşağıdaki kollarına doğru, Çir, Koper, Yelenka ve Kazak köylerinin serpiştirilmiş olduğu ufaklı büyüklü bütün ırmaklar boyunca iç karartıcı bir söylenti ağır ağır yayılıyordu. Cephe uzaklaştığı ve Donets Irmağında durduğu için artık ondan korkmaya gerek kalmadığı, ama asıl korkulacak şeyin olağanüstü komisyonlar ve mahkemeler olduğu söyleniyordu. Denildiğine göre bunlar yakın zamanda Kazak bölgelerine gelecekti. Migulinskaya ile Kazanskaya'ya çoktan gelmiş, Beyazlara hizmet eden Kazakları çok kısa süren kanunsuz yargılamalardan geçirmekteydiler. Görünüşe bakılırsa, yukarı Don Kazaklarının cepheyi kendi istekleriyle açmaları durumu onların lehine çevirmiyordu ve yargılama yöntemleri de korkunç denecek kadar basitti; bir suçlama, bir iki soru, ceza, ondan sonra da makineli tüfekle kurşuna dizilme. Daha şimdiden Kazans-

kaya ve Şumilinskaya'da pek çok Kazak cesedinin karaçalılar arasında terk edilmiş bir halde yattığı söyleniyordu. Cephelerde savaşmış askerler sadece gülüyordu. "Yalan! Subayların uydurduğu hikâyeler! Kadetler öteden beri bizi böyle umacı masallarıyla korkutmaya çalışmışlardır," diye alay ediyorlardı.

Dedikodulara inananlar da vardı, inanmayanlar da. Öteden beri dedikodu pek boldu köylerde. Zayıf karakterli olanları kaçmaya sevk eden de dedikodu olmuştu zaten. Ama cephe ileri kayınca geceleri uykuları kaçan, yataklarında kendilerini bir o yana bir bu yana atıp, karılarının okşamalarıyla bile rahatlayamayanlar çoğalmıştı. Bazıları Donets Irmağını aşmadıklarına pişman oluyordu, ama olan olmuştu ve bir kere dökülen gözyaşları bir daha geri gelmezdi.

Tatarski'de Kazaklar akşamları ara sokaklarda toplanıyor, birbirlerine duydukları haberleri veriyor, sonra da kapı kapı dolaşıp ev yapımı votka içiyorlardı. Köy sessiz, acı bir hayat yaşıyordu. Büyük Perhizden önce kızakların çıngırakları sadece bir düğünde çıngırdadı; Mişa Koşevoy bacısını everdi. Köylüler de bu düğünden hep garezli alaylarla söz etti:

"Tam da evlenilecek zaman yani! Mecbur kaldı evlenmeye de ondan herhalde!"

Seçimlerin ertesi günü köyde herkes silahlarını teslim etti. Mokov'un şimdi Devrim Komitesinin işgal ettiği evinin sıcacık merdiven başları, koridorları tepeleme silahla doluydu. Piyotr Melehov kendi tüfeğiyle Gregor'unkini, iki revolver ve kılıç teslim etmiş, ama Alman savaşından getirdiği silahlarla subay tabancalarını vermemişti.

Piyotr eve sırtından yük kalkmış gibi bir duyguyla döndü. Gregor'u merdiven başında, kollarını dirseklerine kadar sıvamış, söktüğü iki tüfek mekanizmasının paslı kısımlarını gazyağıyla temizlerken buldu. Tüfekler ocağın yanında duruyordu.

"Nereden buldun bunları be?" Piyotr'un bıyıkları sarktı hayretinden.

"Babam beni Filonovo'da görmeye geldiğinde alıp getirmiş." Gregor'un gözleri ışıldadı, gazyağına bulanmış ellerini böğürlerine vura vura, katıla katıla gülmeye başladı. Gülmesi başladığı gibi ansızın kesiliverdi, bir kurt gibi dişlerini gösterdi:

"Tüfekler mi? Bunlar bir şey değil." Evde yabancı kimse olmadığı halde sesini alçaltmış, fısıltı halinde konuşuyordu. "Biliyor musun, bugün babam bana elinde bir makineli tüfek olduğunu söyledi." Gregor yine gülmemek için zor tuttu kendini.

"Yalan söylüyorsun! Nereden bulmuş makineliyi? Ne yapacakmış?"

"Söylediğine göre, birazcık yoğurt karşılığında nakliyeci Kazaklar vermiş, ama bana kalırsa yalan söylüyor, koca iblis! Çalmıştır herhalde. Bokböceği gibi kâfir, eline ne geçerse kaldırıp götürüyor. 'Harman yerinde gömülü bir makineli tüfeğim var,' diye fısıldadı kulağıma. 'Kama gövdesinin yayından iyi olta iğnesi olur, ama elimi sürmedim,' dedi. 'Neden aldın tüfeği?' diye sordum. 'Yayı hoşuma gitti,' dedi. 'Bir işe yarar diye düşündüm. Para eder, sırf demirden yapılmış...'"

Piyotr fena halde kızmıştı, gidip babasıyla bu konuyu konuşmak istiyordu. Ama Gregor caydırdı onu:

"Dur birazcık! Yardım et bana da şunları temizleyip takalım yerlerine. Gidip de ne diyeceksin ona?"

Piyotr namluları temizlerken homurdanıyordu, ama biraz sonra düşünceli bir tavırla, "Belki de o haklıdır. İşe yarar bakarsın. Kalsın olduğu yerde."

O akşam İvan Tomilin uğrayıp Kazanskaya'da kurşuna dizme olaylarının devam ettiği yolundaki dedikoduyu iletti. Ocağın çevresine oturup sigaralarını tüttürerek konuştular. Konuşma boyunca Piyotr kaşları çatık, derin derin düşündü durdu. Tomilin gidince konuştu:

"Arabaya atlayıp Rubezni'ye, Yakov Fomin'i görmeye gideceğim. Evine döndüğünü duydum. Söylediklerine göre İlçe Devrim Komitesini kuruyormuş. Gidip, eğer bir şey olursa müdahale etmesini isteyeceğim."

Panteley kısrağı kızağa koşarken, Darya sırtına yepyeni bir gocuk geçirdi ve kayınvalidesiyle fısır fısır bir şeyler konuştu. Sonra ikisi birlikte samanlığa gidip bir çıkın getirdi.

"Bu da nesi?" diye sordu ihtiyar.

Piyotr sesini çıkarmadı, ama İlyiniçna acele acele fısıldadı.

"Oraya biraz tereyağı saklamıştım, gerekebilir diye tutuyordum. Ama şimdi tereyağını düşünmenin sırası değil, onun için Darya'ya verdim ben de. Götürsün Fomin'in karısına hediye olarak versin, o zaman belki Fomin dinler Piyotr'u." Birden gözyaşları boşanıverdi,

"Askerlikte yüksele yüksele subaylığa kadar çıktılar, şimdi belki de rütbeleri yüzünden..."

"Bırak sızlanmayı be!" Panteley elindeki kırbacı öfkeyle kızağın dibine fırlattı, yürüyüp Piyotr'un yanına gitti.

"Fomin'e biraz da buğday götür," dedi.

"Buğdayı ne yapacak Fomin yahu?" diye parladı Piyotr. "Anikuşka'ya gidip Fomin için biraz votka alsan çok daha iyi olur. Buğdaymış!.."

Panteley hemen gitti, birkaç dakika sonra paltosunun altında koskoca bir testi dolusu votkayla döndü. Testiyi kızağa yerleştirirken övgüyle konuştu:

"İyidir bu votka, çarlık zamanındaki votkalarımız kadar iyi."

"İhtiyar tazı votkanın tadına bakmış bile!" diye Panteley'e veriştirdi İlyiniçna. Ama anlaşılan ihtiyar onun söylediklerini duymamıştı, çünkü bir genç gibi seke seke yürüyüp eve girdi, gözlerini keyifli keyifli kısarak, yanan dudaklarını kolunun yeniyle sildi.

Piyotr, votkayla birlikte, şimdi bu kadar güç kazanan eski asker arkadaşına hediye etmek üzere, savaş öncesinden kalma bir parça yünlü şevyot kumaşı, bir çift çizme ve yarım kilo pahalı cins çay aldı. Bütün bunlar ve daha başka bir sürü şey, 28. Alay Liski demiryolu istasyonunu ele geçirip de vagonlarla ardiyeleri yağmaladığı vakit Piyotr'un payına düşen ganimetti. Bir balya dolusu kadın iç çamaşırı gasp etmiş ve bunları, cephede kendisini ziyarete gelen babasıyla göndermişti. Panteley eve dönünce, Darya, köyde o zamana kadar kimsenin görmediği bu çamaşırları giyerek Natalya ile Dunya'yı kıskandırmıştı. İç gömleği en iyi cins ithal malı iplikten yapılmıştı, kar gibi beyazdı; her çamaşır, büyük harflerle işlenmiş armalarla süslenmişti. Darya'nın uzun donlarının dantelleri, Don'un üstündeki köpükten bile inceydi.

Piyotr'un Vyeşenskaya'dan dönüşünün ilk gecesi, Darya yatağa bu uzun donla girmişti. Piyotr lambayı söndürmeden önce alaylı alaylı gülmüş, "Demek bula bula erkek donu buldun ayağına giymek için ha?" demişti.

Darya hülyalı hülyalı, "Bunlar daha sıcak, daha hoş tutuyor insanı," diye cevap vermişti. "Erkek donu olduğunu nereden biliyorsun? Erkek donu olsaydı daha uzun olurdu, üstelik erkek donunda dantel ne arar?"

"Bana kalırsa soylular donlarına dantel takar. Ama bana ne zaten. Canın isterse giy," diye cevap vermişti Piyotr, uykulu uykulu kaşınarak.

Ama ertesi gece karısının yanı başına uzanırken, korku içinde öteye çekilmiş, dantele elinde olmaksızın saygıyla, bir çeşit huzursuzluk içinde ve dokunmaktan korkarak bakarken, Darya'yı yadırgamıştı. Üçüncü gece öfkesi kabarmış ve itiraz kabul etmez bir sesle vetoyu çekmişti:

"Çıkar şu pantolonu ayağından, at onu! Kadınlara yakışmaz bunu giymek, üstelik kadınlar için de değil bu. Yatmış oraya, öyle hanımefendi pozunda! Bunu giyince başka bir kadın olup çıkıyorsun."

Ertesi sabah Darya'dan önce kalkmış, öksürüp kaşlarını çatarak dantelli donu kendi üzerinde denemişti. İpek bağlara, dantellere ve dizden aşağısı çıplak, kıllı bacaklarına uzun uzun kuşkuyla bakmıştı. Arkasını dönerken bir ara aynada gözü donun kıç tarafındaki cici pililere ilişmiş, bir tükürük atıp küfrede ede bir ayı gibi çıkarmıştı donu üstünden. Ayak baş parmağı dantele takılmış, sandığın üstüne yuvarlanmasına ramak kalmış, çılgınca bir öfke içinde fırıldak gibi dönerek, bağları kopara kopara açmış ve özgürlüğüne kavuşmuştu. Darya uykulu uykulu sormuştu: "Ne yapıyorsun?" Ama Piyotr küskün bir tavırla, hiç sesini çıkarmadan sadece homurdanıp tükürmekle yetinmişti. Darya hemen o sabah dantelli donu kaptığı gibi içini çeke çeke sandığa tıkmış, bu arada bir sürü eşyayı da kaldırmıştı sandığa; zira evdeki kadınların hiçbiri bunların ne işe yarayacağını anlamamıştı. Ama jüponları kullanmıştı Darya. Gerçi bunlar çok kısa şeylerdi, ama kafası çalıştığı için bunları biçimine getirip öyle giyerdi ki, jüponun dantelleri kendi uzun etekliğinin altından bile iki santim kadar görünürdü; sonra da toprak zemini Hollanda danteliyle süpüre süpüre dışarı çıkıp kendini gösterirdi.

Darya kocasıyla birlikte Fomin'i ziyarete giderken de son derece şık ve zengin giyinmişti. Koyun postundan gocuğunun altından danteller gözüküyordu, yün mantosu da iyi cins ve yeniydi; böylece, çamurun içinden çıkıp prensliğe yükselen Fomin'in karısı, Darya'nın her şeye rağmen sıradan bir Kazak kadını değil, bir subay karısı olduğunu anlayacaktı.

Piyotr kamçısını sallayıp dudaklarıyla "Cık!" sesi çıkardı. Şiş karınlı yaşlı kısrak, Don kıyısından giden yolda tırısa kalktı. Rubezniye'ye yemek vakti vardılar ve umdukları gibi Fomin'i evde buldular. Fomin, Piyotr'u buyur etti, sofraya oturttu ve babası votka testisini Piyotr'un kızağından alıp getirince kızıl bıyıklarının altından gülümsedi.

Fomin birbirinden oldukça ayrı, çapkın gözlerinin kuyruğuyla Darya'ya bakıp bıyıklarını burarak, tatlı bas sesiyle, "Ee dostum, seni daha önce niye göremedik?" diye sordu Piyotr'a.

"Vallahi, biliyorsun Yakov Yefimoviç, alaylar geri çekiliyordu. Çetin günler yaşıyoruz."

"Haklısın, öyle! Hey kadın!" diye karısına seslendi, "bize biraz hıyar turşusuyla lahana, yahut kurutulmuş balık getir azıcık."

Küçücük ev öyle sıcaktı ki insan soluk alamıyordu. Ocağın üstünde iki çocuk çömelmiş duruyordu. Babasınınki gibi birbirinden uzak mavi gözlü bir oğlanla ufak bir kız çocuğu. Bir kadeh içtikten sonra Piyotr iş konusuna geldi:

"Köylerde hep konuşmalar oluyor, sözde Çeka gelmiş, Kazaklara el atıyormuş," dedi.

"Vyeşenskaya'ya bir Kızıl Ordu Mahkemesi geldi. Ama bundan ne çıkar? Sen ne diye telaşlanıyorsun?"

"Biliyorsun Yakov Yefimoviç, ben bir subay sayılıyorum. Ama ne çeşit bir subayım? Sadece subaya benziyorum, o kadar."

"Ee, ne olmuş yani?" Fomin duruma kendisinin hâkim olduğunu hissetmişti. Azıcık sarhoş olunca, kendine güven gelmiş, küstahlaşmıştı. Bıyığını sıvazlayarak Piyotr'a otoriter bir tarzda gözlerini dikmiş bakıyordu.

Piyotr ona yaltaklanmaya, boynu bükük, dalkavukça davranmaya başladı, ama öte yandan da sesine daha laubali bir eda geldi:

"Seninle beraber askerlik yaptık. Benim hakkımda kötü bir düşüncen olamaz. Hiç senin aleyhinde bulundum mu? Asla! Allah çarpsın ki bulunmadım, ama ben her zaman Kazakları tutmuşumdur!"

"Biliyoruz. Korkma sen Piyotr Panteleyeviç! Senin içini de dışını da biliriz biz. Kimse dokunmaz sana. Ama dokunacağımız bazı kimseler olacak! Silahlarını saklayan bir sürü yılan var geride... Sen kendi silahlarını teslim ettin değil mi? Ha?"

Fomin'in sakin sakin konuşurken, birdenbire böyle ısrarla sorduğu soru karşısında bir an bocalayan Piyotr'un suratına kan hücum etti.

Fomin sofranın üzerine doğru abanarak, "Verdin silahlarını değil mi? Eee, ne bekliyorsun?" diye ısrar etti.

"Tabii, teslim ettim Yakov Yefimoviç. Sakın aklına bir şey gelmesin... Açık yüreklilikle..."

"Açık yüreklilikleymiş! Sizin açık yüreklerinizi biliriz biz! Ben buralıyım, bilirsin!" diye sarhoş sarhoş göz kırptı Fomin. "Bir elinizle zengin Kazak'ın elini sıkarsınız, öteki elinizle bıçak tutarsınız... Köpekler! Bu memlekette açık yürek diye bir şey yoktur. Ben çok insan tanıdım. Hainler! Ama sen korkma, sana dokunmazlar. Benim sözüm altın demektir!" Darya bir parça donmuş et suyu yedi. Her ne kadar Fomin'in karısı habire önüne yemek sürdüyse de, o kibarlık gösterip pek az yemek yedi.

Piyotr akşamüstü erken saatlerde eve dönmek üzere yola çıktı; yüreğine cesaret gelmiş, umudu tazelenmişti.

• • •

Panteley, Piyotr'u uğurladıktan sonra ihtiyar Korşunov'u ziyarete gitti. Korşunov'a Kızılların gelişinden az önce uğramıştı, ama Lukiniçna, Mitka'nın kaçış hazırlıklarını yapıyordu ve ev karmakarışıktı. Onlara ayak bağı olduğunu hisseden Panteley eve dönmüştü. Ama bu sefer, acaba nasıllar diye bakmak ve köyün başına gelenler üzerine konuşmak için gitmek istedi.

Köyün ta öbür ucuna kadar topallaya topallaya yürümesi epeyce uzun sürdü. Avluda ihtiyar Grişaka'yı gördü; adamakıllı çökmüş, birkaç dişini kaybetmişti ihtiyar. Günlerden pazardı, ihtiyar, akşam duasına gidiyordu. Panteley onu görünce afalladı, zira ihtiyarın gocuğunun altından, Türk savaşında kazandığı bütün madalyalar, nişanlar pırıl pırıl görünüyordu; eski tarz üniformasının dik yakasının ufak, kırmızı işaretleri pırıl pırıl parlıyordu, çok eskiden kalma, kenarları şeritli pantolonunun paçalarını beyaz çoraplarının içine özenle tıkmıştı ve başında, balmumundan yapılmışa benzeyen kepçe kulaklarının üstüne kadar geçirdiği, kokartlı bir kasket vardı.

"Vay, dedeciğim! Aklın başında ya inşallah? Nişanlarını, kokartını böyle bir zamanda ne diye taktın?"

"Ha?" diye elini kulağına götürdü ihtiyar.

"Çıkar şu kokartı diyorum. Şu nişanları çıkar. Böyle çıkarsan ortaya tutuklarlar seni. Sovyet Hükümetinin idaresi varken böyle dolaşamazsın ortalıkta, onların yasaları buna izin vermez."

"Ben Beyaz çarıma sadakatle, doğrulukla hizmet ettim delikanlım. Bu hükümetse Tanrı yolunda değil. Bunu bir hükümet olarak tanımıyorum. Ben Çar Aleksandr için yemin ettim, köylüler için değil!" İhtiyar adam solgun dudaklarını dişleyerek, değneğiyle evi gösterdi:

"Miron'u mu istiyorsun? O evde. Ama Mitka'nın sıvışması gerekiyordu. Onu Hazreti Meryem korusun! Senin oğulların geride kaldılar değil mi? Doğrusu çok iyi Kazaklarmış! Yemin ettikleri halde, şimdi ordunun onlara ihtiyacı varken, geride, karılarının yanında kalıyorlar. Natalya iyi mi?"

"İyi. Ama sen yine çıkar nişanlarını! Hay Allah, çıldırmışsın sen be dede!"

"Sen yoluna git hadi! Bana ders verecek yaşta değilsin!"

İhtiyar, Panteley'in üstüne doğru yürüdü. Melehov da çaresizlik içinde başını iki yana sallayarak, yana, karların üstüne çekildi o geçsin diye.

Son birkaç gün içinde gözle görülürcesine çökmüş olan Miron Gregoryeviç, Panteley'i karşılamak için doğrulurken, "Bizim ihtiyar savaşçıyı gördün mü?" dedi. "Bir baş belası ki! Tanrı da hâlâ almıyor onu."

"Doğrusu başımıza bela açmak için çok iyi yol tutmuş! Madalyalarını takmış, giymiş kasketini, çıkmış dışarıya! Daha da çocuklaşmış, laf anladığı yok."

"Bırak istediği gibi gönlünü avutsun; zaten uzun sürmeyecek!" Lukiniçna acı acı dert yanarak, Kazaklarla birlikte oturdu.

"Ee, sen nasılsın bakalım? Duyduğuma göre İsa düşmanları, senin Grişa'yı kovalamış. Bizim de atlarımızın dördünü aldılar, geriye sadece kısrakla bir yaşındaki tayı bıraktılar. Her şeyimizi aldılar elimizden."

Miron birisine nişan alıyormuş gibi gözlerini kıstı ve öfkeden değişmiş bir sesle konuştu:

"Peki niye böyle mahvoldu yaşamımız sanki?" diye sordu. "Kim yaptı bunu? Hep bu yere batası hükümetin işi. Herkesi eşit kılmak da

ne demek oluyor? Benim canımı alsalar razı olmam buna. Ben ömür boyu çalışmış, çabalamışım, şimdi de bunlar tutmuş, yoksulluktan kurtulmak için ömründe parmağını oynatmamış kişilerle eşit kılmak istiyor beni. Yok yok, biraz daha bekleriz hele! Bu hükümet iyi çiftçilerin damarlarını kesecek! İşte o yüzden işe koyulamıyoruz; zaten çalışmanın ne anlamı var ki, kimin için çalışacağız? Sen bir şey yapacaksın, onlar gelip elinden alacak. Şimdi beni dinle. Mrihin'li bir arkadaşıma da söylediğim gibi, cephe, Donets boyunca uzanıyor. Ama hep orada mı kalacak cephe? Güvendiğim kimselere Donets'in öbür yanındaki Kazaklarımızı desteklememiz gerektiğini söylüyorum hep..."

"Yani nasıl?" diye, her nedense sesini alçaltarak ihtiyatla sordu Panteley.

"Nasıl olacak, hükümeti başımızdan defederek! Evet, hem de öyle bir güçlü tekmeyle defederek ki, kendilerini ta Tambov eyaletinde bulsunlar. Gitsinler eşitliklerini oradaki köylülerle paylaşsınlar. Bu düşmanları tepelemek için bütün varımı yoğumu son meteliğime kadar verirdim. Şimdi tam sırası işte; yoksa çok geç kalmış oluruz. Duyduğuma göre başka köylerdeki Kazaklar da hoşnutsuzluk içindeymiş. Birlikte harekete geçmeliyiz!" Sesi alçaldı alçaldı, soluk soluğa çıkan bir fısıltı halini aldı. "Alayları uzaklaşmış. Geride onlardan birkaç kişi kalmış şimdi! Her köy için bir başkan... Onlarla hesaplaşmak bir dakika bile sürmez. Vyeşenskaya'ya gelince... Eğer hep birlikte saldırırsak, paramparça ederiz onları! Bizimkiler bizi yüzüstü bırakmaz. Buna emin olabiliriz."

Panteley ayağa kalktı. Kelimeleri dikkatle tartarak, kaygılı bir tavırla öğüt verdi Miron'a:

"Ayağını denk al sen! Yoksa başına bela açarsın. Kazakların kararsızlık içinde olduğu doğru, ama sonunda hangi yanı tutacaklarını Allah bilir! Bugünlerde böyle şeyleri herkesle konuşamazsın. Genç Kazakları hiç anlayamıyorum ben, gözleri kapalı yaşıyorlar sanki. Bir kısmı sıvıştı, bir kısmı geride kaldı. Çok çetin bir yaşam. Aslında yaşam da değil ya, karanlık sadece!"

"Senin hiç kuşkun olmasın!" diye zoraki gülümsedi Miron. "Ben karanlıkta göz kırpmıyorum. Halk koyun sürüsüne benzer; kösemen*

* Kösemen: Sürünün önünden giderek kılavuzluk yapan koç veya teke.

ne yana giderse, onlar da ardı sıra gider. Onun için bizim de onlara yol göstermemiz gerekiyor. Bu hükümete karşı gözlerini açmalıyız onların. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Ayaklanmaları gerektiğini Kazaklara açık açık söylüyorum ben. Bütün Kazakları asmaları için emir verdiklerini duydum. Buna ne buyrulur?"

Miron'un çilli yüzü kızarmıştı:

"Daha neler göreceğiz acaba Prokofyeviç? Milleti kurşuna dizmeye başladıklarını duydum... Sen buna yaşamak mı diyorsun? Bak her şey nasıl berbat oldu, nasıl mahvoldu! Ne gazyağı var ne kibrit. Mokov dükkânının kepenklerini tamamıyla indirmeden önce, sadece şekerleme kalmıştı elinde satacak! Ya ekim işi? Şimdi ektiklerimizle, daha önce ektiklerimizi bir karşılaştır bakalım. Atlarımızı aldılar. Almasını çok iyi beceriyorlar, ama alınanları yerine kim koyacak? Çocukluğumda seksen altı atımız vardı bizim. Hatırlıyorsun değil mi? Hâlis yarış atıydı hepsi de, uçan kuşu yakalarlardı. Alnı akıtmalı* bir kestane doru vardı hele. Onunla tavşan avına çıkardım. Sırtına atlar bozkıra gider, uzun otların arasından bir tavşan kaldırır, üç yüz metre kadar kovaladım mı, yetişir bastırırdım. Çok iyi hatırlıyorum." Miron'un yüzünde heyecanlı bir gülümseme belirdi. "Bugün değirmenlere doğru at sürüyordum, tam yolumun üstünden bir tavşan kalktı. Peşine düşmek için davrandım, tavşan bayır aşağı indi gitti, Don'un öbür yanına geçti. Perhiz ayına yakın günlerdeydi, rüzgâr Don'un yüzünden karları süpürdüğü için müthiş kaygandı buz. Benim at paldır küldür yuvarlandı, kalkamadı bir daha. Ödüm patladı korkudan. Eyeri çözüp doğru eve koştum. 'Baba,' dedim, 'bir tavşan kovalarken atımın ölümüne neden oldum!' 'Peki,' dedi babam, 'bari tavşanı yakalayabildin mi?' 'Hayır baba.' 'Peki öyleyse, yağızı eyerle de git yakala tavşanı, köpoğlusu!' Ya, öyle devirlerdi işte! Kazakların o zamanlarına yaşamak derim ben. Atın değeri de o zamanın parasıyla yüz rubleydi, tavşanınki beş kapik... Ah, ama bütün bunlardan söz etmenin yararı yok ki!"

Panteley tamamıyla kaygı ve özlemin pençesine düşmüştü; eskisinden de daha şaşkın bir halde döndü eve. Birtakım düşman öğelerin yaşamlarını nasıl ele geçirdiğini şimdi gerçekten hissediyordu. Bir

* Atın alnından burun deliklerinin üst kısmına kadar inen uzun beyaz leke.

vakitler kendi yaşantısıyla çiftliğini, engelli koşuda iyi terbiye edilmiş bir atı idare eder gibi idare ediyordu, ama şimdi at kudurmuştu ve Panteley bu atın sarsılan sırtından düşmemek için acınacak bir halde çabalıyordu.

Gelecek sisler arasına gizlenmişti. İşte, bir zamanlar bölgenin en zengin Kazak'ı olan Miron Korşunov. Son üç yıl içinde gücü tükenivermişti. İşleri onu bırakmıştı, çok daha az toprak ekiyordu ve öküzleriyle atlarını, değeri gittikçe düşen, gülünç denecek kadar az bir para karşılığında elden çıkarmak zorunda kalmıştı. Bir rüya gibiydi her şey, sanki Don'un üstünü bir sis basıyordu. Miron'un eski parıltısından geriye kala kala evinin oymalı balkonuyla, tahtaları kabaran ahşap kornişleri kalmıştı. Miron'un tilki kızılı sakalı vaktinden çok önce ağarmış, kırlar, kumsaldaki çalılar gibi önce ufak ufak demetler halinde belirmiş, sonra da şakaklara kadar bütün sakalı sarmıştı ve şimdi de o tuzlu kırlığı içinde, kıl kıl alnına doğru ilerlemekteydi. Miron'un içinde de iki öğe birbirini yenmek için savaşım halindeydi. Ateşli kanı isyan etmiş, onu çalışmaya, toprağını ekmeye, sundurmalar yapmaya, tarım araçlarını onarmaya ve zenginleşmeye zorlamıştı. Ama gittikçe daha sık aklına gelen bir düşünce onu eziyordu: Zengin olmanın yararı neydi? Her şey yere çalınmaya mahkûmdu. Ağır işten çeteleye dönmüş elleri, çekici ya da orağı eskiden olduğu gibi kavrayamıyor, tembel tembel dizlerinin üstünde duruyordu. Yaşlılık vaktinden önce gelip çökmüştü üzerine. Toprak bile onu tiksindiriyordu artık. Baharda, görev duygusundan gelen bir alışkanlıkla, sevgiden yoksun kalmış bir karıya döner gibi dönmüştü toprağa. Malını mülkünü sevinç duymaksızın artırmış, kaybederken de içinde o eski acıyı duymamıştı. Kızıllar atlarını alıp götürürlerken gözünü bile kırpmamıştı, oysa, daha iki yıl önce öküzler bir parçacık keteni çiğnedi diye karısının üstüne yabayla yürümüştü. Komşuları, "Bu kadar mal mülk sahibi olmak hasta etti onu," diye mırıldanmıştı.

Panteley ağır aksak evine varıp yatağa uzandı. Tam göbeğinin üstünde müthiş bir sızlama duyuyor, derinden derine bir bulantı boğazına doğru yükseliyordu. Yemekten sonra, karısına biraz karpuz turşusu getirmesini söyledi. Ondan sonra üstüne bir ürperme geldi, odanın öbür yanındaki ocağa kadar zor gitti. Sabaha karşı, tifüs ateşi içinde sayıkla-

yarak kendini oradan oraya atıyordu. Dudakları çatladı, yüzü sapsarı kesildi, gözlerinin akına mavimtırak bir karartı geldi. Kocakarı Drojdika geldi, damarlarından iki çorba tabağı dolusu katran gibi simsiyah kan aldı. Ama yine de kendine gelemedi Panteley. Yüzü daha beter beyazlaştı, hava alabilmek için ağzını açıp derin derin solumaya başladı.

XX

OCAK sonunda İvan Alekseyeviç, İlçe Devrim Komitesi başkanını görmek üzere Vyeşenskaya'ya çağrıldı. Aynı akşam Tatarski'ye dönecekti; Mişa Koşevoy da Mokov'un boş evinde, evin eski sahibinin yazıhanesindeki büyük yazı masasının arkasında oturmuş onu bekliyordu. Pencere pervazında (odada topu topu bir tane sandalye vardı) Olşanov adında Vyeşenskaya'lı bir milis oturuyordu; sessiz sedasız sigarasını içiyor ve odanın ta karşı tarafına büyük bir ustalıkla tükürük atıyordu. Dışarıda batan günün renkleri solarken, gökyüzü yıldızlı bir geceye dönüyordu. Mişa Koşevoy, Stepan Astakov'un evinin aranması için yetki veren bir belgeyi kaleme alıyor, ara sıra başını kaldırarak camları buz tutmuş pencereye bakıyordu.

Birisi verandadan geçip merdiven başına doğru, keçe çizmeleri hafif hafif gıcırdayarak yürüdü.

"İşte geldi!" diye ayağa kalktı Mişa. Ama koridorda tanımadık ayak sesleri, tanımadık bir öksürük duyuldu ve Gregor Melehov içeriye girdi; yüzü ayazdan kızarmış, kahverengiye çalan bir renk almıştı, kaslarıyla bıyıklarından mini mini buz parçacıkları sarkıyordu, kaputunu gırtlağına kadar iliklemişti.

"Pencerede ışık gördüm de bir uğrayayım dedim. Nasılsınız?"

"Merhaba! Söyle bakalım, derdin nedir?" diye selamladı onu Mişa.

"Derdim filan yok. Sizinle konuşmaya, bizi nakliye işine vermemenizi rica etmeye geldim. Atlarımız topal," dedi Gregor.

Mişa ona göz ucuyla bakarak, "Ya öküzleriniz?" dedi.

"Nakliye işinde öküz kullanamazsın ki, yerler çok kaygan."

Basamakları çıkan birinin, buz tutmuş tahtalar üzerindeki gıcırtılı ayak sesleri duyuldu, bir an sonra da bir kadın gibi pelerine sarınmış olan İvan Alekseyeviç hızla daldı içeriye.

"Dondum çocuklar, dondum!" diye bağırdı. "Merhaba Gregor! Gece vakti ne dolaşıyorsun ortalıkta? Bu pelerinler de şeytan işi, elek gibi mübarek; rüzgâr bir yanından girip öte yanından çıkıyor."

Pelerini çıkarırken, gözleri ışıldayarak, sabırsız sabırsız devam etti:

"Ee, başkanı gördüm. Makamına gittim, benimle tokalaşıp dedi ki, 'Otur yoldaş!' Bölge başkanı bunu diyen ha, dikkat edin! Eskiden olsa nasıl olurdu halbuki? O bir tümgeneral olurdu, sen de geçit törenindeymişsin gibi önünde esas vaziyeti alırdın. İşte şimdiki hükümetimiz böyle bizim... Herkes eşit."

Gregor, İvan'ın heyecanlı ve mutlulukla dolu yüzünün, sevinçli sözlerinin anlamını kavrayamayarak sordu:

"Seni bu kadar sevindiren şey nedir İvan Alekseyeviç?"

"Ne mi?" İvan'ın çukur çenesi seğirdi. "Beni insan yerine koydu, niye sevinmeyeyim? Bana akranı gibi elini uzattı, oturmamı söyledi..."

"Bugünlerde generaller bile çuval bezinden gömlekle dolaşıyor ortalıkta," diye bıyıklarını sıvazladı Gregor. "Geri çekilme sırasında, rütbe işareti sabit kalemle çizilmiş bir general görmüştüm. Üstelik onlar da Kazaklara ellerini uzatıyordu..."

"Generaller zorda kaldıkları için öyle yapıyorlardı, ama bunların doğal davranışları bu. Farkı anladın mı?"

Gregor başını sallayarak, "Hiçbir fark yok," dedi.

"Bu hükümetin de eskisinin aynısı olduğunu mu sanıyorsun sen? Ne diye dövüştün öyleyse? Generaller için mi? Bir de hiç fark yok diyorsun!"

"Kendim için dövüştüm, generaller için değil. Doğrusunu isterseniz, ne ötekiler hoşuma gidiyor ne de berikiler!"

"Kim hoşuna gidiyor öyleyse?"

"Hiç kimse."

Milis Olşanov odanın ta öbür ucuna bir tükürük atıp sevimli sevimli gülümsedi. Besbelli o da kimseden hoşlanmıyordu.

Mişa, Gregor'u bile bile incitmek amacıyla, "Senin böyle fikirlerin olduğunu bilmiyordum," dedi. Ama darbenin yerini bulduğuna ilişkin hiçbir işaret görünmedi Gregor'da.

"Sen, ben herkes birbirinden ayrı düşünür..." diye cevap verdi.

İvan Alekseyeviç, Mişa'ya yolculuğunu ve bölge başkanıyla yaptığı konuşmayı anlatabilmek için bir an önce Gregor'dan kurtulmak istiyordu, ama konuşmalar onu tedirgin etmeye başlamıştı. Vyeşenskaya'da görüp duyduklarının etkisi altında, o da katıldı tartışmaya.

"Buraya bizim aklımızı karıştırmaya gelmişsin sen!" dedi. "Gregor, ne istediğini kendin de bilmiyorsun."

"Haklısın, bilmiyorum," diye seve seve onu doğruladı Gregor.

"Bu hükümetin beğenmediğin yanı nedir?"

"Ya sen nesini beğeniyorsun? Ne zamandan beri böyle Kızıl kesildin sen?"

"Bunlardan söz edecek değiliz. Şimdi neler oluyorsa onu konuşacağız. Hem sen hükümet hakkında o kadar ileri geri konuşma bakalım, zira ben köy başkanıyım, seninle burada tartışmam yakışık almaz!"

"Bırakalım öyleyse. Ben de zaten gitmeye hazırlanıyordum. Nakliyat istekleriyle ilgili olarak gelmiştim buraya. Hükümetinize gelince, ne derseniz deyin kokmuş bir hükümet bu. Bana yalnız bir şeyi açıkça söyleyin, ondan sonra burada keselim bu konuşmayı. Biz Kazaklara ne yararı var bu hükümetin?"

"Hangi Kazaklara? Çeşit çeşit Kazak var."

"Hepsine."

"Özgürlük, eşitlik... Dur bakayım... Bana öyle geliyor ki sen..."

"1917'de de aynı şeyleri söylüyorlardı, şimdi daha iyi bir şey bulmaları gerekir!" diye onun lafını kesti Gregor. "Bize toprak mı veriyorlar? Özgürlük mü? Herkesi eşit mi kılıyorlar? Elimizdeki toprak bize yeter de artar bile. Özgürlüğün bundan fazlası ise gerekmez bize, yoksa sokaklarda birbirimizi bıçaklamaya kalkarız. Eskiden atamanımızı kendimiz seçerdik, şimdi ise tepeden getiriyorlar. Bu hükümet Kazaklara felaketten başka bir şey getirmeyecektir. Köylü hükümeti bu, bizimse böyle bir hükümete ihtiyacımız yok. Generallere de ihtiyacımız yok bizim. Komünistler de bir, generaller de; bunların hepsi de bizim boyunlarımıza geçirilmiş birer boyunduruktan ibaret."

"Zengin Kazakların ihtiyacı olmayabilir, ama ya ötekiler? Budala sen de! Köyde topu topu üç tane zengin Kazak var, ama yoksulu kaç tane? Ya emekçileri ne yapacaksın? Hayır, senin görüşünü kabul edemeyiz. Bırak zengin Kazaklar servetlerinin bir bölümünden vazgeçsin,

birazını da yoksullara devretsin. Eğer bırakmazlarsa, biz alırız zaten, hem de canlarını da beraber! Bizi bunca zamandır haraca kesmeleri yetti! Toprağı çaldı onlar."

"Çalmadılar, fethettiler. Atalarımız bu topraklar için kanlarını akıttı ve belki toprak ondan dolayı bu kadar verimlidir..."

"Bu hiçbir şeyi değiştirmez; yine de toprağı, toprağa ihtiyacı olanla paylaşmaları gerekir. Ama sen... sen, çatıya konmuş rüzgâr fırıldağına benziyorsun. Rüzgâr ne yana eserse o yana dönüyorsun. Senin gibileri hep bela çıkarır."

"Şimdi bana küfretmene gerek yok! Eski bir ahbaplığımız var diye geldim; içimde neler kaynadığını anlatmak için. Sen 'eşitlik' diyorsun. Bolşevikler cahilleri işte böyle avlıyor. Yem diye bir sürü parlak laf ediyorlar, halk da balık sürüsü gibi ağlarına düşüyor. Peki neredeymiş sizin şu 'eşitlik' dediğiniz şey bakalım? Kızıl Orduyu alın. Köyden geçtiler işte, takım komutanları rugan çizme giyiyor. 'İvan'ın bacaklarındaki de paçavradan dolaklar. Baştan aşağı meşin elbise giyinmiş komiserler gördüm; pantolonu, paltosu, her şeyi meşin. Ötekilerin elinde ise kendilerine pabuç yapacak kadar bile deri yoktu. Daha Sovyet Hükümeti başımıza geceli bir yıl oldu, iyice kök salınca bakalım onun eşitliği nasıl olacak? Cephedeyken, hepimiz eşit olacağız derdik; subaylara da askerlere de aynı parayı verecekler. Nerede! Sadece ağıza çalınan bir parmak balmış meğer! Ağa ne kadar kötü olursa olsun, ayaktakımından ağa olan bin beterdir. Eski subaylar da berbattı, ama bir Kazak subaylığa ulaştı mı, yat öl daha iyi, çünkü ondan daha kötüsü olamaz. O Kazak da öteki Kazaklar kadar öğrenim görmüş, o da öküzün kuyruğunu bükmesini öğrenmiştir, ama bir de subay olmaya görsün! Bir böbürlenir, elindeki yetkiden öyle bir sarhoşa döner ki, üstelik yerinden olmamak için kim çıkarsa önüne diri diri derisini yüzmeye hazırdır."

İvan Alekseyeviç soğuk bir tavırla, "Bu dediklerin karşı-devrimcilerin ağzına yakışan sözler," diye cevap verdi, ama gözlerini kaldırıp Gregor'un yüzüne bakmadı. "Beni kendi tarafına çeviremezsin, ben de seni kırmak istemiyorum. Seni görmeyeli çok oldu; epeyce değişmişsin, bunu inkâr edemem. Sovyet Hükümetinin düşmanı olmuşsun sen."

"Bunu senden beklemezdim. Demek bize nasıl bir hükümetin gerekli olduğunu düşünürsem, karşı-devrimci oluyorum, öyle mi? Bir Kadet mi oluyorum yani?"

İvan, Olşanov'un tütün kesesini aldı ve daha yumuşak bir tonla cevap verdi:

"Sana nasıl anlatayım, gözüne nasıl sokayım bilmem ki? İnsanlar bu noktaya kendi kafalarıyla, kendi yürekleriyle varıyor. Ben cahil olduğum, öğrenim görmediğim için bunu kelimelerle anlatamıyorum. Birçok noktada ben de yolumu el yordamıyla buldum..."

"Yeter bu tip konuşmalar be!" diye büyük bir öfkeyle bağırdı Mişa.

Evden hep birlikte çıktılar. Gregor susuyordu. Ayrılırlarken, İvan Alekseyeviç ona döndü:

"Bu gibi düşünceleri kendine saklasan iyi edersin," dedi. "Yoksa seni tanımama rağmen, bir yolunu bulurum seni susturmanın. Kazakları kararsızlığa itemezsin, zaten yeteri kadar kararsızlık içindeler. Sakın yolumuzun üstüne çıkmaya da kalkma. Seni ezer geçeriz. Hoşça kal."

Gregor artık geri dönüş olanağı kalmadığını hissederek ayrıldı. Vaktiyle şüpheli olan bir şey, şimdi iyice aydınlığa çıkmıştı. Biraz önce, günlerden beri düşündüklerini yüksek sesle söylemişti sadece. Yol kavşağında durduğu, iki arada kalıp bir türlü kararını veremediği, o yüzden ikisini birden reddettiği için de, derin, hiç susturulamayan bir öfke, bir sinirlilik gelmişti ona.

Mişa'yla İvan birlikte yürüyordu. İvan, bölge başkanıyla karşılaşmasını anlatmaya başladı, ama konuşmaya başlayınca bunun bütün anlamı, bütün çekiciliği kayboldu. Eski coşkunluğunu kazanmaya çalıştı, ama yapamadı. Yolunun üstünde duran bir engel, sevinç duyarak yaşamasına, taptaze ayaz havasını ciğerlerine çekmesine engel oluyordu. Bu engel Gregor ve Gregor'un yaptığı konuşmaydı. Tartışmayı hatırlayınca nefret dolu bir sesle düşüncesini açığa vurdu:

"Böyle Gregor gibi adamlar yalnızca ayağına dolaşır insanın. Alçak! Hiç kıyıya vurmadan, inek boku gibi yüzer durur suyun üstünde. Tekrar gelirse yapıştıracağım bir tane! Kışkırtmalara başlayacak olursa, ona şöyle ufak, sakin bir yer buluruz. Ee, senden ne haber Mişa? Nasıl gidiyor işler?"

Mişa bir küfür savurarak kendi düşüncelerini açığa vurdu.

Yoldan aşağı yürürlerken, Koşevoy, kız gibi dolgun dudaklarında bir gülümseme oynaşarak, İvan'a döndü:

"Şu siyaset ne boktan şey be, vallahi! Başka hangi konuda olursa olsun istediğin kadar konuş, bu kadar kan döktüremezsin. Al işte Gregor'u; ta okula gitmeye başladığımızdan beri arkadaşız onunla. Kızların peşinde beraber koştuk, öz kardeşimden farksızdı, oysa şimdi onunla konuşmaya başlayınca yüreğim karpuz gibi çatlayacak hale geldi. Tir tir titredim. Sanki benim malımı çalıyormuş, beni soyuyormuş gibi geldi bana! İşte böyle konuşmalar insanı katil eder. Bu savaşta kardeş, akraba yok. Kendine bir yol çizer, o yoldan yürürsün, o kadar." Mişa'nın sesi duyduğu müthiş kırgınlık nedeniyle titriyordu. "Elimden aldığı hiçbir kız için, demin söylediklerinden ötürü kızdığım kadar kızmamışımdır ona. Düşün artık ne kadar ileri gittiğimizi sen!"

XXI

KAR düşer düşmez eridi. Öğle saatlerinde yarların kenarına yığılan kar boğuk, ağır bir gümbürtüyle yuvarlandı. Don'un öbür yakasındanki ormanda bir hareket, bir hışırtı oluyordu. Meşelerin gövdeleri çıplak kalmıştı; dallardan mini mini damlalar düşüyor, karı delip güzden kalma sıcacık çürük yaprak tabakasının altındaki toprağa kadar varıyordu. İlkbaharın sıcak, baş döndürücü kokusu daha şimdiden yükselmeye başlamış, meyve bahçelerini vişne kokuları sarmıştı. Don'un üstünü örten buzdan çarşafta delikler açılmıştı; buzlar kıyılardan kopup ayrılmış, yemyeşil sular deliklerden kabarıp taşmaya başlamıştı.

Don Cephesine savaş gereçleri taşıyan bir nakliye kolu kızaklarını Tatarski'de değiştirecekti. Nakliye koluna refakat eden Kızıl Ordu askerleri gözüpek delikanlılardı. Komutanları, İvan Alekseyeviç'i kollamak için Devrim Komitesi binasında kaldı.

"Yanında kalacağım senin, yoksa daha biz ne olduğunu anlamadan savuşursunuz," diyordu. Ötekiler kızak toplamaya gitmişti. Çift atlı kırk yedi kızak gerekiyordu.

Mokov'un eski arabacısı Yemelyan, Melehov'lara gidip Piyotr'u gördü.

"Atlarını kızağa koş, Bokovaya'ya savaş gereçleri götürülecek," dedi.

Piyotr kılını bile kıpırdatmadan homurdandı:

"Atlar topal, kısrakla da dün Vyeşenskaya'ya yaralı taşıdım."

Yemelyan hiç laf etmedi, doğruca ahıra gitti. Piyotr, başı açık, bağıra bağıra ardı sıra koştu:

"Hey! Dur bir dakika... Gitme oraya sakın."

"Öyleyse bırak dalga geçmeyi!" diye Piyotr'a sert sert bakan Yemelyan ekledi:

"Atlarınıza bakmak istiyorum. Bana kalırsa elinize çekici alıp onları siz topal ettiniz. Beni kandıramazsınız. Senin at fışkısı gördüğün kadar at görmüşüm ben. Vur kızağa onları; ister öküz ister at, benim için fark etmez."

Nakliye koluyla Gregor gitti. Ayrılmadan önce mutfağa koştu, çocuklarını öptü ve aceleyle, "Dönüşte size ciciler getireceğim, ama siz uslu durup ananızın sözünü dinleyin," dedi. Piyotr'a döndü, "Beni merak etme. Çok uzaklaşmayacağım. Eğer Bokovaya'dan öteye gitmemizi isterlerse, öküzleri bıraktığım gibi dönerim. Ama köye dönmeyebilirim. Singin'deki teyzemize gitmeyi düşünüyorum. Gelip beni görürsün Piyotr. Burada kalmak istemiyorum artık." Çarpık çarpık gülümsedi. "Eh sağlıcakla kalın. Beni çok özleme Natalya."

Besin deposu olarak kullanılan Mokov'un dükkânının yanında kızağa top mermisi yükleyip hareket ettiler.

'Kızıllar, daha iyi bir yaşama kavuşmak için çarpışıyorlar, oysa biz kendi iyi yaşamımıza kavuşmak için çarpıştık zaten,' diye düşünüyordu Gregor kızakta yatarken. Gregor kaputuna sarınmıştı, öküzler önünde ağır ağır ilerliyordu. 'Bu yaşamda gerçek diye bir şey yok. Altta kalanın canı çıksın hesabı. Bense var olmayan bir gerçeği arıyorum, bu yüzden kendi kendimi yiyorum; bir bu yana bir öte yana dönüyorum. Dediklerine göre eskiden Tatarlar, Don topraklarını ele geçirip bizi köle yapmak istemiş. Şimdi de Rusya. Onlarla barış içinde yaşanamaz! Onlar bana da, bütün Kazaklara da yabancı. Kazaklar bunu şimdi anlayacak. Cepheden kaçtık, şimdi herkes benim gibi... Ama çok geç artık.'

Yol kenarı boyunca dalgalı bir şerit halinde bozkır otları uzanıyor, arada sırada bir çukurluğa dalıyor, uzaklarda ise, hep kızakla aynı dü-

zeyde kalan karlı tarlalar uzanıyordu. İne çıka sonsuzluğa doğru uzayıp giden yol insanda uykulu bir can sıkıntısı yaratıyordu.

Cephane sandıklarına dayanarak dertop olan Gregor, ara sıra tembel tembel öküzlere bağırarak kestiriyordu. Bir sigara içti, sonra yüzükoyun otların üzerine uzandı. Otlar kuru yonca kokuyordu ve bunlara temmuz günlerinin tatlı tatlı kokan buğusu sinmişti. Gregor uyuyakaldı. Rüyasında kendini Aksinya ile yüksek ekinler arasında yürürken gördü. Aksinya kollarında dikkatle bir çocuk taşıyor ve ışıl ışıl gözlerini dikmiş, hiç ayırmadan Gregor'a bakıyordu. Gregor kendi yüreğinin gümbürtüsünü, ekinlerin hışırtılı türküsünü duyuyordu; tarla sınırlarını çevreleyen pırıl pırıl kenar otlarını, göğün parlak mavisini görüyordu. Aksinya'yı yeni baştan o eski, o insanı tüketen aşkıyla seviyor, onu bütün varlığıyla, yüreğinin her atışıyla sevdiğini hissediyordu. Ama aynı zamanda, bunun gerçek olmadığını, gözlerinin önündeki renklerin, rüya âleminin ölümlü boyaları olduğunu da anlıyordu. Buna rağmen rüyasında seviniyor, bunu gerçekmiş gibi kabul ediyordu. Aksinya beş yıl önce neyse yine oydu; yalnız biraz daha sıkılgan, biraz daha soğuktu. Gregor onun rüzgâr altında oynaşan kıvrım kıvrım, ipek gibi ense tüylerini, beyaz yazmasının kenarlarını her zamankinden daha canlı görüyordu...

Kızağın bir hoplamasıyla uyandı, kulağına çalınan sesler onu tekrar gerçek dünyaya getirdi. Başını kaldırıp bakınca, öbür yönde ilerleyen upuzun bir nakliye kolunun yanından geçmekte olduğunu gördü.

Gregor'un önünde gitmekte olan Bodovskov, "Yükünüz nedir arkadaşlar?" diye sordu kısık bir sesle.

Kızakların ayakları gıcırdıyor, öküzlerin çift tırnakları karların üstünde cıyırtılı sesler çıkarıyordu. Uzun bir sessizlik oldu. Neden sonra sürücülerden biri cevap verdi:

"Ceset. Tifüsten ölenler..."

Gregor başını kaldırıp baktı. Geçen kızakların içinde branda beziyle örtülmüş cesetler yatıyordu. Gregor'un kızağının parapeti, branda bezinden dışarıya sarkmış bir cesedin eline çarptı, insan etinden boğuk, demir sesi gibi bir tınlama çıktı. Gregor hiç aldırış etmeden öte yana döndü.

Yoncaların çürük, insanı çağıran kokusu Gregor'un uykusunu getiriyor, yarı unutulan geçmişin kapılarını aralayarak, hançer gibi keskin eski duyguların yüreğine üşüşmesine neden oluyordu. Kendini tekrar kızağın içine atıp da yanakları yoncaların sarı saplarına değince, Gregor yüreğini parçalayan, ama hoş bir acı duydu. Anıların parçaladığı yüreği kanıyor, çılgın gibi çarpıyor ve uyku ufukta görünmüyordu.

XXII

TATARSKİ Devrim Komitesinin çevresinde üç-beş kişilik ufak bir grup toplanmıştı. David, Timofey, Mokov'un eski arabacısı Yemelyan ve çopur suratlı kundura tamircisi Filka'dan ibaretti grup. İvan Alekseyeviç günlük çalışmalarını yürütebilmek için bu grubun yardımına dayanmak zorundaydı, çünkü, kendisiyle geri kalan köylüler arasında görünmez bir duvarın yükselmekte olduğunu fark ediyordu. Kazaklar artık toplantılara gelmez olmuştu, geldikleri zaman da, David'le ötekilerin kapı kapı birkaç kez dolaşmalarından sonra geliyorlardı ancak. Bu sefer de, ileri sürülen her şeyi hiç ses çıkarmadan kabul ediyorlardı. Bu gençler arasında bile sempatizan yoktu. İvan toplantıyı yönetirken, gözüne hep mezar taşı gibi suratlar, güvensiz çatık kaşlı bakışlar çarpardı. Yüreği buz kesilir, gözlerine özlem dolu bir bakış gelir, sesi zayıflar, kendine olan güvenini kaybederdi. Bir gün Filka parlayıvermişti:

"Köyden koptuk, ayrıldık Yoldaş Kotliyarov. Halkın içine şeytan girmiş. Dün Vyeşenskaya'ya yaralı taşımak için kızak almaya gittim, kimse gelmek istemedi. Böyle devam edemez bu iş."

"Üstelik nasıl da içiyorlar!" diye bağırdı Yemelyan, piposunu baş parmağıyla sıkılayarak.

Mişa Koşevoy kaşlarını çattı, ama düşüncesini kendine sakladı; bununla birlikte, akşam eve giderlerken İvan Alekseyeviç bir istekte bulundu:

"Bana bir tüfek versene."

"Ne yapacaksın?"

"Böyle boş elle dolaşmak hoşuma gitmiyor. Hiçbir şey çarpmadı mı yoksa gözüne? Bana kalırsa, birisini tutuklamamız gerekiyor... Gregor

Melehov'u, ihtiyar Boldirev'i, Matvey Kaşulin ve Miron Korşunov'u tutuklamalıyız. Kazakların kulaklarına hep bir şeyler fısıldıyor bu yılanlar; kendi askerlerinin Donets'ten dönmesini bekliyorlar."

İvan Alekseyeviç yüzünü buruşturdu, üzüntülü bir tavırla elini salladı:

"Temizliğe kalkışacak olursak, temizlememiz gereken bir sürü dedikoducu çıkar ortaya. Halk kararsız... Bazılarının bize sempatisi var, ama hep gözleri geride, Korşunov'da. Korşunov'un Mitka'sı, Donets'ten gelir de bağırsaklarını söker diye korkuyorlar."

İş konusunda yaşam İvan'a yardımcı oldu. Ertesi gün Vyeşenskaya'dan gelen bir özel ulak, en zengin ailelere yasa zoru kullanılarak vergi uygulanması için emir getirdi. Kırk bin ruble tutarındaki para köyden sağlanacaktı. Devrim Komitesi her ailenin vereceği tutarı belirledi. Ne var ki ertesi gün, topu topu sekiz bin ruble kadar tutan iki torba para toplanabildi. İvan Alekseyeviç İlçe Komitesine yazdı. Cevap olarak emirle birlikte üç de milis gönderildi:

"Vergilerini ödemeyenler tutuklanıp muhafaza altında Vyeşenskaya'ya gönderilecektir."

Dört ihtiyar derhal tutuklanıp, geçici olarak Mokov'un vaktiyle kışlık elmalarını sakladığı kilerine hapsedildi.

Köy, ürkütülmüş bir arı oğulu gibi uğuldamaya başladı. Değeri düşmekte olan paraları istif eden Korşunov, "vermem" diyerek kestirip attı. Ne var ki eski varlıklı zamanının hesabını verme günü gelip çatmıştı. 28. Alayda askerlik yapmış genç bir Vyeşenskaya'lı Kazak olan sorgu yargıcı ile, deri ceketinin üstüne gocuk giymiş başka bir adam geldi köye. İvan'a Devrim Komitesi Mahkemesinin kendilerine verdiği yetki belgesini gösterip hep birlikte büroya kapandılar. Sorgu yargıcının arkadaşı olan sinekkaydı tıraşlı, yaşlıca adam ciddi bir tavırla konuştu:

"İlçede karışıklıklar görülüyor. Geride kalan Beyaz Muhafızlar başlarını deliklerinden çıkartıp, emekçi Kazakları kışkırtmaya başlıyor. Bize en fazla düşmanlık besleyenleri ortadan kaldırmalıyız. Subayları, papazları, jandarmaları, bize karşı fiilen çarpışmış olanların hepsini. Bir liste yaparız. Sorgu yargıcına elinizden gelen yardımı gösteriniz. O zaten bir kısmını biliyor."

İvan gözlerini tıraşlı adamın yüzüne çevirdi ve ailelerin adlarını teker teker sıraladı. Piyotr Melehov'un adını da verdi, ama sorgu yargıcı başını salladı:

"O bizdendir. Fomin ona dokunulmamasını istedi. O Bolşeviklerin dostu. Kendisini 28. Alaydan tanırım."

Birkaç saat sonra, tutuklananlar, başlarında muhafızlarla Mokov'un kocaman avlusunda oturmuş, ailelerinin erzak, elbise ve diğer gerekli eşyayı göndermelerini bekliyorlardı. Miron Korşunov sanki ölüme gidiyormuş gibi baştan aşağı yeni elbiselerini giymiş, ihtiyar Bogatiryov'la Matvey Kaşulin'in yanında, sıranın en sonunda oturuyordu. Palavracı Avdeyiç avluda avare avare dolaşıyor, gereksiz yere kuyudan içeri bakıyor ya da yerden bir odun yongası alıyor, sonra merdiven başından çitin yanına dönüyor, terli, morarmış yüzünü kol yeniyle siliyordu. Ötekiler başlarını önlerinde sessiz sedasız oturuyor, ellerindeki çomaklarla karın üstünü çiziyordu. Kadınları, gözyaşları içinde koşa koşa girdi avluya; yanlarında çuvallar, çıkınlar vardı. Lukiniçna yaşlı kocasının koyun postundan ceketini ilikleyip, boynunu geniş, beyaz bir boyun atkısıyla sararken ağlıyordu. Miron'un feri kaçmış gözlerine bakarak, "Üzülme Miron!" dedi. "Belki sonunda her şey yoluna girer. Yarabbi!" Ağzı ağlamaklı bir ifadeyle çarpıldı, ama Lukiniçna dudaklarını büzerek fısıldadı:

"Seni görmeye gelirim, Agrippina'yı da getiririm. Sen ona çok düşkünsündür."

Kapıda milislerden biri bağırdı:

"Kızaklar geldi. Koyun eşyanızı kızaklara da gelin bakalım! Geri durun kadınlar, yeter ağlayıp sızlanmanız!"

Lukiniçna yaşamı boyunca ilk kez Miron'un kıllı elini öptü ve zorla ayrıldı ondan. Öküzlerin çektiği kızaklar meydandan ağır ağır geçip, Don'a doğru yola koyuldu. Yedi tutukluyla iki milis, kızakların ardı sıra yaya gidiyordu. Avdeyiç ayakkabısını bağlamak için geride kaldı, sonra bir genç gibi koşa koşa arkalarından yetişti. Matvey Kaşulin'le oğlu yan yana yürüyordu. Maydannikov ile Korolyov sigara içiyordu. Miron Korşunov kızağa tutunmuştu. Hepsinin ardından, ağır ağır, iri adımlarla ve heybetli bir tavırla ihtiyar Bogatiryov geliyordu. Rüzgâr

onun bembeyaz, bir patriğinkini andıran sakalını savuruyor, omzuna attığı atkısı elveda der gibi dalgalanıyordu.

Yine o bulutlu şubat gününde, Tatarski'de olağanüstü bir olay daha gelişti. Köylüler son günlerde ilçeden köye memurların gelmesine alışmıştı, bu yüzden sürücünün yanında oturan birisiyle meydanı geçen çift atlı kızağa kimse dikkat etmedi. Kızak, Mokov'un evinin önünde durdu. Yaşını başını almış, telaşsız biri olduğunu hareketleriyle belli eden adam kızaktan indi. Uzun süvari kaputunu düzeltti. Kızıl süvarilerin giydiği cinsten kürk başlığının kulaklıklarını kaldırdı, Mavzer marka karabinasını tahta kundağından tutarak ağır ağır basamakları çıktı.

Devrim Komitesi odasında İvan Alekseyeviç'le iki milis vardı. Yeni gelen kapıyı vurmadan girdi, kısa, kırçıl sakalını sıvazladı ve sorar gibi, "Başkanı istiyorum," dedi.

İvan tekerlek gibi açılan gözlerini adama çevirdi, ayağa fırlayacak oldu. Ama başaramadı. Koltuğunun kollarına yapışmış, bir balık gibi ağzını açıp açıp kapıyordu. Stokman Kazak süvari başlığının altından ona bakıyordu. Bir an gözlerini kısıp tanımadan baktı İvan'a; sonra gözleri parladı, gözlerinin kenarlarından şakaklarına doğru ince ince kırışıklar yürüdü. İri adımlarla odayı geçip İvan'ın yanına geldi, onu kucakladı ve ıslak sakalıyla yüzünü fırçalaya fırçalaya öperek, "Biliyordum!" dedi. "Eğer İvan hâlâ yaşıyorsa onu Tatarski'nin başkanı olarak bulacağımı tahmin ediyordum!"

"Osip Davidoviç, çimdikle beni! Çimdikle beni, ah ne domuzum ben! Gözlerime inanamıyorum!" İvan neredeyse ağlayacaktı.

"Gerçek işte!" diye cevap verdi Stokman, yavaşça elini İvan'ın elinden kurtararak. "Ee, oturulacak bir yeriniz yok mu sizin yahu?"

"Al, al, bu koltuğu al. Peki ama nereden çıktın böyle sen? Anlat bana."

"Kızıl Ordu Siyasi Bölümündeyim. Bakıyorum benim gerçek olduğuma hâlâ inanamıyorsun! Hay, seni sersem! Çok basit dostum. Beni buradan götürdükten sonra sürgüne yolladılar, ben oradayken devrim oldu. Bir başka yoldaşla birlikte bir Kızıl Muhafız müfrezesi kurduk ve Kolçak'a karşı dövüşenlere yardım ettik. Çok zevkli günlerdi evlat. Kolçak'ı Urallar'ın ötesine sürdük. İşte şimdi de burada, sizin cephenizdeyim. Burada yaşadığım ve koşullarını bildiğim için

Sekizinci Ordu Siyasi Bölümü sizin ilçede çalışmak üzere gönderdi beni. Vyeşenskaya'ya indim, Devrim Komitesindekilerle biraz görüştüm ve önce Tatarski'ye uğramaya karar verdim. Niyetim burada kalıp çalışmak, örgütlenmenize yardım etmek, sonra da başka tarafa gitmek. Görüyorsun, eski arkadaşlığımızı unutmadım. Neyse, bu konuya sonra döneriz; şimdi senden, buradaki durumdan söz edelim. Yanında kimler çalışıyor? Sağ kalanlar kimler? Yoldaşlar," (milislere döndü), "başkanla beni bir saat kadar yalnız bırakın. Hey gidi hey! Köye girdiğim sırada burnuma burcu burcu eski günlerin kokusu geldi... Evet, o vakitler zaman geçmek bilmezdi, ama şimdi... Ee, haydi başla bakalım anlatmaya!"

Üç saat kadar sonra Mişa Koşevoy'la İvan, Stokman'ı almış, eskiden oturduğu eve, şaşı Lukerya'ya götürüyordu. Yoldaki kahverengi iz boyunca yürüyorlardı. Mişa, sanki Stokman kaçar, gözünün önünden kaybolur ya da bir hayalet oluverir diye korkuyormuş gibi koluna yapışmıştı.

Lukerya eski kiracısına bir tabak çorba koydu, hatta gizli bir yerden, kırılmış, çentilmiş bir kelle şekeri parçası bile çıkardı onun için. Vişne yaprakları kaynatılarak hazırlanan bir çeşit çay içildikten sonra Stokman ocağın çıkıntısına uzandı. Mişa'yla İvan'ın anlattığı karmakarışık hikâyeleri dinliyor, sorular soruyor, ağızlığını kemiriyordu; şafağın sökmesine az kala içi geçer gibi oldu, sigarasını kirli gömleğinin üstüne düşürdü. İvan on dakika kadar daha konuştu, ama sorduğu bir soruya Stokman horultuyla cevap verince, parmaklarının ucuna basa basa, öksürüğünü tutmak için kendini zorlamaktan yüzü morararak usulca çıktı.

Merdivenden inerlerken Mişa hafifçe gülerek, "Nasıl, şimdi kendini daha iyi hissediyor musun?" diye sordu İvan'a.

• • •

Tutukluları Vyeşenskaya'ya götüren Olşanov gece yarısı döndü. İvan Alekseyeviç'in yattığı odanın penceresini vurdu vurdu, neden sonra uyandırabildi onu.

İvan uykudan yüzü şişmiş bir halde, "Ne istiyorsun?" diye sordu. "Mektup mu getirdin, ne var?"

Olşanov kırbacıyla oynuyordu, "Kazakları kurşuna dizdiler," dedi.

"Yalan söylüyorsun, domuz!"

"Vyeşenskaya'ya varır varmaz yargıladılar, sonra da karanlık bastırmadan bir çam ormanına götürdüler. Gözlerimle gördüm."

El yordamıyla keçe çizmelerini ayaklarına geçiren İvan doğruca Stokman'a koştu.

"Bugün Vyeşenskaya'ya birkaç tutuklu göndermiştik, vurmuşlar onları," dedi. "Ben sadece hapse atacaklarını sanmıştım, ama şimdi iş değişti. Bu yoldan hiçbir şey yapamayız biz. Halk bizden uzaklaşır Osip Davidoviç. Niye öldürdüler onları? Şimdi ne olacak?"

Olanlara Stokman'ın da kendisi kadar heyecanlanıp kızacağını bekliyordu, ama Stokman ağır ağır gömleğini giyerken cevap verdi:

"Bırak şimdi bağırmayı! Lukerya'yı uyandıracaksın!"

Giyindi, bir sigara yaktı, tutuklamalara yol açan nedenleri tekrar sordu, sonra soğuk bir tavırla konuştu:

"Şunu kafana koy ve sakın çıkarma! Cephe buradan yüz yirmi verst uzaktadır. Kazakların büyük bölümü bize düşman. Bunun nedeni de sizin Kazak ağalarınızın, atamanlarınızın ve öbür ileri gelenlerinizin emekçi Kazaklar üzerinde müthiş bir nüfuza sahip olmalarıdır. Neden ileri geliyor bu nüfuzları? Ee, bu soruya senin kendi kendine cevap vermen gerekir. Kazaklar özel bir askerî kasttır. Çarlık onların başkanlara ve 'komutan baba'lara olan bu sevgilerini geliştirdi. İşte, işçi grevlerini bastırmayı Kazaklara emreden de aynı 'komutan baba'lardır. Üç yüz yıldan beri Kazakların kafalarını karıştırıp durdular. Öte yandan, örneğin Ryazan eyaletinin Kulaklarıyla, Don Kazak Kulakları arasında büyük bir fark vardır. Ryazan Kulakları ezilmiştir, çaresizdir, fiilen bir tehlike gelemez ondan. Ama Don Kulakları silahlıdır. O tehlikeli, zehirli bir yılandır. Çevreye bizi kötüleyen hikâyeler yaymaktan vazgeçmez onlar; kendin de söyledin ya, örneğin Korşunov gibi. Açıktan açığa bize saldırmayı deneyecektir o. Saldıracaktır da tabii! Eline bir silah geçirip vuracaktır bizi. Öldürecektir. Üstelik öteki Kazakları, hali vakti pek fena olmayanları, hatta yoksulları bile peşinden sürüklemeye çalışacaktır. Burada durum nasıldı? Bize karşı faaliyette bulunmakla suçlanmışlar mıydı? Yeter işte! Birkaç kelime konuşulur, sonra

da duvarın dibine giderler! Yok 'öteki iyiydi,' yok 'beriki böyleydi,' gibi sızlanmalara da gerek yok..."

"Üzülmüyorum, sakın üzüldüğümü sanma," diye elini salladı İvan Alekseyeviç. "Yalnız, ötekilerin hışmını da üstümüze çekeceğimizden korkuyorum."

O ana kadar Stokman sükûnetini korur gibi görünüyordu. Ama bu sefer patladı, İvan'ı sert bir biçimde gömleğinin yakasından tuttu, kendine doğru çekip boğulur gibi konuştu:

"Eğer onların kafalarına kendi sınıf gerçeklerimizi iyice yerleştirirsek bize karşı çıkmazlar. Sadece emekçi Kazaklar bizlere yoldaş gözüyle bakabilir, Kulaklar değil. Hey Allahım, sen... Kulaklar onların emeğini sömürerek semirmiyor mu? Ulan dangalak! Senin ateşin küllenmiş. Ah, görüyorum ki seni ele almam gerekecek! İşçi olduğun halde aydınlar gibi sızlanıyorsun... Tıpkı boktan bir Sosyalist Revolüsyoner gibi! Ah İvan!"

İvan'ın yakasını bıraktı, hafifçe gülümsedi, başını iki yana salladı, sigarasından bir nefes çekip sakinleşmiş bir halde sözünü bitirdi:

"Eğer bölgedeki en etkin düşmanları yakalamazsak ayaklanma olur. Eğer onları tam zamanında yalıtırsak ayaklanma filan olmaz. Bunların hepsini kurşuna dizmeye gerek yok; sadece liderlerini tepeleyip geri kalanını Rusya'nın ta içlerine göndermek gerek. Lenin'in dediği gibi, 'Eldivenle devrim yapılmaz.' Şu halde, bu adamları kurşuna dizmek gerekli miymiş? Bence gerekli. Belki hepsini değil, ama Korşunov'un mutlaka kurşuna dizilmesi gerekiyordu. Burası apaçık. Bir de Gregor Melehov var. O şimdilik kaçtı. Onunla da hesaplaşmamız gerek. Ötekilerin topundan daha tehlikeli o. Şunu da unutma sakın. Onun seninle yaptığı konuşma, yarın düşman olacak birinin yaptığı konuşmadır. Hem bizim burada çektiklerimiz hiçtir. Cephede işçi sınıfının en mükemmel evlatları ölüyor. Biz onlar için üzüntü duymalıyız, yoksa onları öldürenler veya bizi arkamızdan vurmak üzere fırsat kollayanlar için değil. Ya biz ya onlar! Bu işin ortası yok. İşte durum böyle benim dostum İvan!"

XXIII

PİYOTR sığırlara yem verdikten sonra daha yeni girmişti mutfağa. Onun hemen ardından ana kapının mandalı tıkırdadı ve siyah bir şala bürünmüş olan Lukiniçna eşikten içeri adımını attı. Selamsız sabahsız, ufak adımlarla Natalya'ya doğru yürüdü ve onun önünde diz üstü düştü.

Natalya tamamıyla değişmiş bir sesle, "Anneciğim! Canım anneciğim! Ne var, ne oldu?" diye bir çığlık atarak annesinin ağır gövdesini yerden kaldırmaya çalıştı.

Lukiniçna cevap vereceği yerde başını toprak zemine vurup, alçak, kırık bir sesle inledi:

"Benim sevgili erkeğim! Neden bıraktın beni?" İki kadın öylesine yas çığlıkları atmaya başladı, çocuklar da buna öyle bir ağlamaklı sesle katıldı ki, Piyotr ocağın çıkıntısından tütün kesesini kaptığı gibi kendini merdiven başına dar attı. Ne olduğunu hemen anlamıştı; durdu, merdiven başında sigara içmeye başladı. Ulumaları andıran sesler dindi, sırtında tatsız bir ürperme hisseden Piyotr tekrar mutfağa girdi. Lukiniçna yüzünü ıslak mendiline gömmüş, yakınıyordu.

"Miron Gregoryeviç'imizi vurdular! Şahinim beni kodu da gitti... Yetim kaldık... Bize bakacak kimse yok artık." Sesi yükseldi, uluma halini aldı, "O güzel gözleri kapandı artık. Bir daha açılmamak üzere kapandı!"

Darya kendinden geçen Natalya'nın yüzüne su serpti. İlyiniçna önlüğüyle onun yüzünü sildi. Panteley'in hasta yattığı ön odadan öksürük sesi ve hırıltılı bir inleme duyuldu.

"İsa aşkı için!" diye Lukiniçna Piyotr'un elini yakalayıp deli gibi göğsüne bastırdı. "İsa aşkı için, arabaya atla, Vyeşenskaya'ya git de getir onu buraya, ölüsünü olsun getir. Getir onu geriye. Ah, merhametli Meryem anamız! Ah, doğru dürüst cenaze merasimi bile yapılmadan orada çürümesine razı olamam."

Kadın vebalıymış gibi öteye kaçan Piyotr, "Ne demeye... Ne diyorsun sen?" dedi. "Onu orada arayayım da başıma iş mi açılsın? Böyle bir iş için canımı tehlikeye atamam ben. Hem nasıl bulurum onu orda?"

"Kırma beni Piyotr, benim canım! İsa aşkına... İsa aşkına..."

Piyotr bıyıklarını dişleye dişleye sonunda kabul etti gitmeyi. Vyeşenskaya'da babasının bir dostuna varıp, Miron'un cesedini almak için onun yardımına başvurmaya karar verdi. O gece arabayla yola çıktı. Köyde tüm evlerin ışıkları yanıyor ve her mutfakta idamlar tartışılıyordu. Piyotr babasının eski alay arkadaşının evi önünde durdu ve onun yardımını istedi. Kazak yardım etmeyi seve seve kabul ederek fikrini söyledi:

"Nereye gömüldüklerini biliyorum. Çukur derin değil. Ama onu bulmak güç olacak. Bir tane değil ki; dün on iki kişiyi kurşuna dizdiler. Yalnız bir şartım var, sonradan bana bir litre votka vereceksin. Anlaştık mı?"

Gece yarısı yanlarına kürek ve bir duvarcı teskeresi alıp mezarlıktan geçerek, hükümlerin infaz edildiği çamlığa gittiler. Hafif hafif kar atıştırıyordu. Donmuş eğreltiotları ayaklar altında çıtırdıyordu. Piyotr her duyduğu sese kulak kabartıyor, içinden bu araştırmaya da, Lukiniçna'ya da, hatta ölmüş Miron'a bile küfrediyordu. Kazak, kumluk bir sırt yakınlarında durdu. "Burada bir yerde olmaları gerekiyor," dedi.

Yüz adım kadar daha yürüdüler. Bir çomar sürüsü havlayıp hırlayarak hızla kaçtı. Piyotr teskereyi yere koyup kısık bir sesle fısıldadı:

"Ben geri dönüyorum! Cehennemin dibine gitsin! Bu kadar cesedin arasında nasıl buluruz onu? Dır dır edip kandırdı, razı etti beni ihtiyar cadı!"

"Ne korkuyorsun? Gel hadi!" diye güldü ona Kazak.

Yollarına devam ettiler ve yaşlı bir söğüdün yanında, karın adamakıllı çiğnenmiş, toprakla karışmış olduğu bir yere geldiler. Kazmaya başladılar.

Piyotr, Miron'u kızıl sakalından tanıdı. Cesedi kemerinden tutup çekti, teskerenin içine devirdi. Kazak öksüre öksüre mezarın toprağını tekrar doldurdu ve teskerenin kollarından tutup kaldırırken homurdandı:

"Kızağı çamlığa kadar yaklaştıracaktık. Aptallık ettik! Rahat rahat doksan kilo çeker bu herif. Karda yürümek de kolay değil üstelik!"

Piyotr teskerenin kollarını kavrayabilmek için ölünün bacaklarını iki yana açtı.

Sabaha kadar Kazak'ın evinde oturup içtiler. Bir kilime sarılı olan Miron Korşunov dışarıda, kızağın içinde duruyordu. Piyotr atı kızaktan çözmemişti; hayvan bütün bu süre içinde homurtular koyvererek, kulaklarını dikip yularını çekiştire çekiştire beklemiş, cesedin kokusunu aldığı için kızaktaki otun yanına yaklaşmamıştı.

Piyotr Tatarski'ye vardığında şafak söküyordu. Kır yolundan gelmiş, ata hiç soluk aldırmamıştı. Ardında Miron'un kafası kızağın dibinde trampet çalmış, Piyotr da iki kez durup Miron'un başı altına ıslak ot koymuştu. Cesedi doğru evine getirdi. Kapıyı evin ölü efendisine Miron'un gözbebeği, en sevdiği kızı Agrippina açtı, sonra kızaktan koşa koşa uzaklaşıp avluya, birikmiş karlar içine attı kendini. Piyotr cesedi un çuvalı gibi omzuna vurup mutfağa taşıdı ve üstüne keten örtü serilmiş masanın üzerine dikkatle yatırdı.

Ağlamaktan sesi kısılmış Lukiniçna, başı açık, yerlerde sürüne sürüne kocasının beyaz cenaze çorapları içindeki ayaklarının dibine geldi ve fısıldadı:

"Ben seni evine kendi ayaklarınla geleceksin sanmıştım, sevgili velinimetim, ama taşıyarak getirdiler seni." Garip bir gülüşü andıran hıçkırıkları ve fısıltıları zor duyuluyordu. Piyotr, ihtiyar Grişaka'yı kolundan tutarak odaya soktu. İhtiyarcık tir tir titriyordu, ama yine de masanın yanına kadar dimdik yürüyüp başucunda durdu.

"Ee, Miron! Demek seninle tekrar buluşmamız böyle olacakmış oğlum!" İstavroz çıkarıp oğlunun donmuş, çamurlu alnını öptü. "Miron... Yakında sana kavuşacağım, çok sürmez..." İhtiyarın sesi yükseldi, iniltili bir uluma halini aldı. Güçlü, diri bir hareketle ölünün elini kaldırıp dudaklarına götürdü, sonra masanın yanına çöktü.

Müthiş bir elem Piyotr'un boğazında düğümlendi. Sessiz sedasız dışarıya, avluya çıktı, kümesin yanında bağlı duran atına gitti.

XXIV

DON'UN taşkınlarından yayılan sular, geniş bir alan üzerinde, suları durgun ve sığ göletler oluşturur. Don ağır ağır, hiç durmayan bir sel halinde akmaya devam ederken, suların yüzeyinde kıvrımlar olur. Irmak yatağının dibi sert ve kumluk sığlıklarında ka-

ra-karın balığı yemlenir; geceleri çiga balığı yemlenmeye çıkar, sazan ise sarp kıyıların dibindeki çamurlu, yeşil kovuklara süzülür, turna ile tatlısu levreği, ringa yavrularının peşine düşer, kedibalığı kabuklular arasında fır dönerek aranır ve arada sırada kendini bir an için gösterirken yemyeşil bir su sütunu kaldırır, ayın geniş bir yüzeyi aydınlatan ışığında altın rengi yüzgecini fışırdatarak tekrar dalar, kocaman bıyıklı kafasıyla sabaha kadar kabuklular arasında sürtüne sürtüne dolaşır, sabah da su altında kalmış yumru yumru, budaklı kara bir kökün dibinde, uyuşuk bir sükûnet içinde yatar.

Ama sarp kıyıların daraldığı yerlerde hapsedilmiş Don, kemire kemire kendine derin bir kanal açar ve köpüklü dalgalarını boğuk bir gümbürtüyle sürer de sürer. Burgaçlar kıyılarda burunlar, çıkıntılar meydana getirir. Ve buralarda su gözle izlenemeyecek kadar hızlı akar.

Yaşam, sessiz günlerin durgun sığlığından dar bir kanala akmıştı. Yukarı Don ilçeleri kaynıyordu. İki akıntı karşılaşmış, Kazakların kimi bu yana kimi o yana savrulmuştu; burgaç bütün kudurganlığıyla dönüyor dönüyordu. Genç Kazaklarla yoksullar hâlâ sükûnetlerini koruyor, hâlâ karar veremiyor, hâlâ Sovyet Hükümetinden barış umuyordu, ama yaşlılar taarruz halindeydi ve açıktan açığa Kızılların Kazakları son adamına kadar yok etmek niyetinde olduğunu söylüyordu.

Mart başlarında İvan Alekseyeviç Tatarski'de bir köy toplantısı yaptı. Toplantıya büyük bir kalabalık katıldı, bunun nedeni belki de, Stokman'ın bir toplantı yapılarak Devrim Komitesinin, Beyazlara, kaçan Kazakların mal ve mülklerinin yoksullara dağıtılmasını önermiş olmasıydı. Toplantıdan önce Stokman ile Vyeşenskaya'dan gelen bir memur arasında fırtınalı bir söz düellosu oldu; memur, el konulan birtakım elbiseleri alıp götürme yetkisiyle gelmişti. Stokman ona elbiselerin kendisine teslim edilemeyeceğini, çünkü Devrim Komitesinin bu elbiseleri bir gün önce geçen Kızıl Ordu yaralı kafilesine dağıttığını açıkladı. Genç memur sesini yükselterek Stokman'a müthiş bir öfkeyle çullandı:

"El konulmuş elbiseleri dağıtma iznini kim verdi size?" diye sordu.

"Kimseden izin istemedik!"

"Milletin malını zimmetinize geçirmeye ne hakkınız var sizin peki?"

"Bağırmayınız yoldaş, bağırmayınız ve saçmalamayınız. Kimsenin bir şeyi zimmetine geçirdiği yok. Gocukları araba sürücülerine zimmetle verdik; yaralıları götürecekleri yere götürdükten sonra gocukları geri getireceklerine ilişkin imzalı kâğıt aldık ellerinden. Askerler ise yarı çıplaktı, onları öyle göndermek, ölüme göndermek olurdu. Başka ne yapabilirdim? Üstelik de elbiseler kullanılmadan duruyordu depoda."

Stokman hırslandığını belli etmeden sakin sakin konuşuyordu ve belki de tartışma barış içinde bitebilecekti. Ne var ki delikanlı çelik gibi bir ses tonuyla devam etti:

"Kimsin sen? Devrim Komitesi başkanı mısın? Tutukluyorum seni! Görevini yardımcına devret. Derhal Vyeşenskaya'ya göndereceğim seni. Buradaki malların yarısını da çalmışsındır muhakkak, ama ben..."

Stokman beti benzi atarak, "Sen komünist misin?" diye sordu.

"O senin üstüne vazife değil! Milis! Çabuk bu adamı yakala ve Vyeşenskaya'ya götür. Onu ilçe milislerine teslim et, bunun için de bir belge al." Stokman'ı yukarıdan aşağı süzerek ekledi:

"Seninle orada konuşuruz! O zaman ben çalacağım sen oynayacaksın, diktatör seni!"

"Yoldaş, aklını mı kaçırdın? Bilmiyor musun ki..."

"Laf istemez! Kes!"

Bir tek kelime konuşmaya fırsat bulamadan deminden beri dinlemekte olan İvan Alekseyeviç, Stokman'ın ağır ağır, dehşet verici bir hareketle, duvarda asılı duran mavzerine uzandığını gördü. Delikanlının gözlerinde bir an korku ifadesi beliriverdi. Şaşılacak bir hızla, sırtıyla dayanarak kapıyı açtı, merdivene yuvarlandı ve omurgası basamaklara çarpa çarpa merdivenden aşağı yuvarlandı. Telaşla toparlanıp ayağa kalktı, kendini kızağa dar attı. Sürücüyü ta alanın öbür yanına gelene kadar dürtükleyerek, arkasından geliyorlar mı diye de hiç durmadan geriye bakarak sürdürdü kızağı.

Devrim Komitesi odasının camları bir kahkaha tufanıyla sarsıldı. David kasıklarını tutarak masanın üstüne kapandı. Ama titreyen parmaklarıyla bir sigara sarmakta olan Stokman'ın gözkapağı seğiriyordu.

"Domuza bak! Pis domuz!" diye homurdanıyordu.

Mişa ve İvan'la birlikte toplantıya gitti Stokman. Meydan tamamıyla dolmuştu. İvan'ın kalbi gümbür gümbür atıyor, kafasından şu

düşünce geçiyordu: 'Ortalıkta bir şeyler dönüyor. Bütün köy halkı gelmiş!' Ama kasketini çıkarıp halkanın ortasına çıkınca kaygıları dağıldı. Kazaklar ona seve seve yol açtı. Yüzlerinde saygılı bir ifade vardı; bazılarının gözleri gülüyordu. Stokman halka olan Kazakları süzdü. Gerginliği dağıtmak, Kazakları konuşturmak istiyordu. O da İvan gibi kürk başlığını çıkararak haykırdı:

"Yoldaş Kazaklar! Aranızda Sovyet rejimi kurulalı altı hafta oluyor. Ama biz Devrim Komitesi, sizlerin bize hâlâ güvensizlik, hatta düşmanlık beslediğinizi görüyoruz. Toplantılara katılmıyorsunuz, aranızda Sovyet Hükümetinin sözde size baskı yaptığına, kitle halinde adam kurşuna dizdiğine ilişkin budalaca söylentiler, dedikodular dolaşıyor. Birbirimizle daha açık konuşmak ve birbirimize yaklaşmak zamanı gelmiştir. Devrim Komitesini siz kendiniz seçtiniz; İvan Kotliyarov ile Koşevoy da birer Kazak'tır ve sizdendir, bu bakımdan onlardan gizli hiçbir şeyiniz olmaması gerekir. İlkin şurasını belirteyim ki, düşmanlarımız tarafından yayılan, kitle halinde kurşuna dizme hikâyeleri iftiradan başka bir şey değildir. Onların bu iftiraları atmaktaki amaçları apaçıktır: Kazaklarla Sovyet rejimi arasına nifak tohumları serpmek ve sizleri Beyazların kucağına atmak istiyorlar."

Kalabalığın gerisinden biri, "Kitle halinde kurşuna dizme yok mu diyorsunuz? Öyleyse bizden yedi kişiye ne oldu?" diye bağırdı.

"Yoldaş, ben hiç kurşuna dizme olmadı demedim. Sovyet rejiminin düşmanlarını kurşuna dizdik, bize toprak ağaları rejimini zorla kabul ettirmek isteyenleri de kurşuna dizmeye devam edeceğiz. Biz çarı bunun için devirmedik, Almanya'yla savaşa bunun için son vermedik, halkı bunun için özgürlüğe kavuşturmadık. Almanya'yla savaş size ne kazandırdı? Binlerce Kazak cesedi, yetimler, dullar, harabeler..."

"Doğrudur!"

"Biz üstelik bütün savaşlara bir son vermek istiyoruz," diye devam etti Stokman. "Biz bütün insanların kardeş olmalarından yanayız. Oysa çarlık rejiminde, toprak ağaları ve kapitalistler hesabına toprak zaptetmek, toprak ağalarıyla sanayicileri zengin etmek için sizin elleriniz kullanıldı. Köyünüzün yanı başında yaşayan Listnitski'yi ele alın. Onun babası 1812 savaşındaki hizmetine karşılık elli bin dönüme yakın toprağa kondu. Ya sizin dedelerinizin eline ne geçti? Onlar, Alman topraklarında başlarını verdi. O topraklara kanlarını akıttılar."

Toplantıda bulunanlar arasında önce bir mırıltı oldu, sonra onayladıklarını anlatan bir kükreme koptu. Stokman açılmaya başlamış alnındaki teri silerek haykırdı:

"İşçilerin ve köylülerin hükümetine el kaldıracak olan herkesi mahvedeceğiz. Devrim Mahkemesinin emriyle kurşuna dizilen Kazaklarınız bizim düşmanımızdı. Ama sizlerle, emekçilerle, bize sempati besleyenlerle el ele yahut çift süren öküzler gibi omuz omuza yürüyeceğiz. Yeni bir yaşam için hep birlikte süreceğiz toprağı ve eski ayrıkotlarını, düşmanlarımızı ayıklamak için toprağı beraber tırmıklayacağız. Öyle bir ayıklayacağız ki, bir daha toprağa kök salamasın ve gelişecek yeni yaşamı boğamasınlar."

Stokman Kazakların mırıltılarından, heyecanlı yüzlerinden, konuşmasıyla onların yüreklerine dokunduğunu anladı. Yanılmamıştı. Kazaklar akıllarından geçeni açıkça söylemeye başladı:

"Osip Davidoviç! Seni iyi tanırız, bir vakitler aramızda yaşadın, bizden sayılırsın. Hiç korkmadan bize açıkla. Şu sizin hükümetiniz bizden ne istiyor? Tabii hükümetle beraberiz bizler, oğullarımız cepheyi terk etti; ne var ki, bizler cahil insanlarız, her şeyi anlayamıyoruz," diye uzun uzun, dolambaçlı bir biçimde, herhalde gereksiz laf etmekten korkarak ve ne dediği iyice anlaşılmaksızın konuştu ihtiyar Griyaznov. Ama kolsuz Aleksey Şamil kendini daha fazla tutamadı, "Konuşabilir miyim?" diye haykırdı.

Tartışmadan heyecanlanan İvan, "Haydi konuş," diye cevap verdi.

"Yoldaş Stokman, bize önce şunu söyle, istediğimi söyleyebilir miyim?"

"Evet."

"Beni tutuklamayacaksınız ama!"

Stokman gülümsedi ve sakin bir el hareketiyle, böyle bir şey olmayacağını anlattı.

"Kızmaca yok yalnız! Ben dobra dobra konuşan bir adamım, kafamdan geçeni söylerim."

Aleksey'in kardeşi Martin arkadan onun boş kol yenini çekiştirerek kaygıyla fısıldadı:

"Kes artık be aptal! Kes artık, yoksa seni de deftere geçirecekler! Yazacaklar senin adını da listeye Aleksey!"

Ama Aleksey kendini çekip kurtardı ve yanağı seğirerek yüzünü topluluğa çevirdi:

"Kazaklar! Ben konuşacağım, haklı mı haksız mı olduğuma siz karar verin." Asker usulü topuklarının üstünde geriye doğru çark ederek kurnaz kurnaz Stokman'a baktı, "Söyleyeceklerim benim görüşümdür. Eğer gerçeği konuşacaksak, konuşalım. Açık açık, dobra dobra! Şimdi bizlerin, bütün Kazakların ne düşündüğümüzü ve komünistlerin bize kötü davrandığını sanmamızın nedenini söyleyeceğim. Sen işçi Kazaklara, sizinle savaşanlara karşı olmadığınızı söyledin. Sizler zenginlere karşısınız ve sözde yoksulların kardeşisiniz. Öyleyse bana şunu söyleyin; bizim köyden Kazakları kurşuna dizmekte haklı mıydı, değil miydi? Korşunov için diyecek bir şeyim yok. O atamandı ve bütün ömrünce biz Kazakların sırtından geçindi. Ama ya Palavracı Avdeyiç'i ne demeye vurdular? Ya Matvey Kaşulin'i, Bogatiryov'u, Maydannikov'u, sonra Korolyov'u? Onların da bizlerden hiçbir farkı yoktu; onlar da cahildi, onların da kafaları karışmıştı. Onlar saban kullanmasını biliyordu, kitap okumasını değil. Eğer ağızlarından kötü bir şey çıktıysa, bunun için hemen onları duvarın dibine çekmek mi gerekirdi?" Aleksey derin bir soluk aldı ve bir adım öne çıktı. Boş kol yeni göğsünün üstünde dalgalanıyor, ağzı seğiriyordu. "Budalaca konuşanları yakalayıp cezalandırdınız, ama tüccarlara dokunduğunuz yok. Tüccarlar paraları sayesinde canlarını kurtardı. Ama bizim canımızı kurtaracak hiçbir şeyimiz yok; bizler hayatımızı toprağı eşeleyerek harcarız da servet nedir bilmeyiz. Belki birkaç tanesini vurdunuz, ama onlar da postlarını kurtarmak için avlularındaki son sığırı bile çekip verirdi size. Oysa siz onlardan hiçbir şey istemeden, hemen yakalayıp kurşuna dizdiniz. Vyeşenskaya'da neler olup bittiğini hepimiz biliyoruz. Orada tüccarlarla papazların kılına dokunan yok. Karginskaya'da da öyle. Çevremizde neler olup bittiğini duyuyoruz. İyi haber yerinden kıpırdamaz, ama kötü haber ta dünyanın öbür ucuna kuş olur uçar."

Gerilerden bir ses, bir başına, "Doğru!" diye bağırdı.

Kalabalığın mırıltısı arasında Aleksey'in sözleri boğuldu. Ama o gürültü dininceye kadar bekledi ve Stokman'ın elini havaya kaldırışına aldırış etmeksizin haykırmaya devam etti:

"Sovyet Hükümeti belki de iyidir; biz bunu anlıyoruz, ama iş başına gelen komünistler bizi bir kaşık suda boğmak istiyor. 1905'te olanlar yüzünden yapıyorlarmış bize bunu, Kızıl askerlerden duyduk. Kendi aramızda, komünistlerin bizi ortadan kaldırmak istediğini konuşuyoruz. Kazakları bir daha geri gelmemek üzere Don'dan sürmekmiş niyetleri! Benim söyleyeceklerimin hepsi bu kadar. Sarhoş adamlar gibi aklıma ilk geleni söylüyorum. Zaten hepimizi yaşamımızın güzelliği sarhoş etti; siz komünistlere beslediğimiz kinden ötürü sarhoş olduk gitti."

Aleksey kalabalığı yara yara Kazakların arasına girdi tekrar; uzun bir sessizlik oldu. Stokman konuşmaya başladı, ama arka taraftan yükselen haykırışlar sözünü kesti:

"Doğru söyledi! Kazakların kafası kızmaya başlıyor. Köyde şimdi ne biçim türküler söyleniyor biliyor musunuz? Herkes kafasından geçeni söyleyemez, ama türkü halinde söylerler. Türküye de kimse fazla bir şey diyemez! Hatta geri dönecek olan Kadetlere dert yanan Kazaklar üstüne yakılmış bir türkü bile var. Herhalde şikâyet edecekleri bir şeyler olmalı!"

Birisi güldü. Kalabalık bir dalgalandı, mırıltılar yükseldi.

Stokman elindeki başlığı buruş buruş etti, sonra cebinden Koşevoy'un yazdığı listeyi çıkararak haykırdı:

"Hayır, doğru değil! Devrimden yana olanların hiçbir şikâyeti olamaz. İşte hemşerilerinizin, Sovyet rejimi düşmanlarının kurşuna dizilmelerinin nedeni. Dinleyin!" Yüksek sesle ağır ağır ve tane tane okumaya başladı:

> Tutuklanarak Devrim Mahkemesi Soruşturma Komisyonuna teslim edilen Sovyet rejimi düşmanlarının listesi:
>
> Korşunov, Miron Gregoryeviç, eski ataman; başkalarının emeğini sömürerek zengin olmuştur.
>
> Sinilin, İvan Avdeyiç; Sovyet Hükümetini devirmek için propagandalarda bulunmuştur.
>
> Kaşulin, Matvey İvanoviç; aynı şeyi yapmıştır.
>
> Maydannikov, Semyon Gavriloviç; apolet takıp sokaklarda Sovyet Hükümeti aleyhinde bağırmıştır.
>
> Melehov, Panteley Prokofyeviç; Askerî Konsey üyesiydi.

Melehov, Gregor Panteleyeviç; Sovyet Hükümeti düşmanı, tehlikeli bir üsteğmendir.

Kaşulin, Andrey, Matvey'in oğlu; Potyolkov'un Kızıl Kazaklarının kurşuna dizilmesinde rol almıştır.

Bodovskov, Fedot Nikiforoviç; aynı şeyi yapmıştır.

Bogatiryov, Arhip Matveyeviç; hükümet aleyhtarı bir kilise bekçisiydi ve halkı devrime karşı kışkırtıyordu.

Korolyov, Zahar Leontyeviç; silahlarını teslim etmek istemedi. Aynı zamanda, güvenilir bir kişi de değildi.

Melehov'ların adlarıyla, Bodovskov'un adının karşısında, Stokman'ın okumadan geçtiği şu notlar vardı:

Sovyet Hükümetinin bu düşmanları, ikisi nakliye işiyle uzakta, biri de tifüs hastalığından yatakta olduğu için tutuklanmamıştır. İlk ikisi döner dönmez, üçüncüsü de ayağa kalkabildiği zaman derhal tutuklanıp Vyeşenskaya'ya gönderilecektir.

Toplananlar bir an seslerini çıkarmadan durdu. Sonra birisi haykırdı:

"Doğru değil bu yazılanlar!"

"Doğrudur! Sovyetler aleyhine konuştular!"

"Siz böyle şeyler yüzünden mi adam tutukluyorsunuz?"

"Birisi bütün bunları onların aleyhine uydurmuş."

Stokman tekrar konuşmaya başladı. Onu dikkatle dinler görünüyorlardı, hatta arada sırada onaylayıcı haykırışlar bile duyuluyordu. Ama sonunda kaçıp Beyazlara katılanların mülkünü dağıtma konusu ortaya atılınca bir sessizlik oldu.

İvan Alekseyeviç öfkelenerek, "Ne oluyor size yahu?" diye sordu.

Toplantı bir anda, yere dökülen saçma taneleri gibi dağılmaya başladı. En yoksul köylülerden biri kararsızlıkla öne doğru bir adım attı, sonra duraksadı ve tekrar geri döndü.

"Malların sahipleri geri dönecek, sonra ne olacak..."

Stokman onları dağılmamaları için kandırmaya çalıştı, ama bembeyaz kesilen Koşevoy, İvan Alekseyeviç'in kulağına fısıldadı:

"Ben söylemiştim bu mallara dokunmayacaklarını. Şimdi onlara vermektense bütün malları yakmak daha iyidir..."

XXV

KOŞEVOY kamçısını düşünceli düşünceli pantolonunun paçasına vurarak, başı önünde, Mokov'un evinin merdivenini ağır ağır çıktı. Koridorda yerde birtakım eyerler duruyordu. Yakında birisinin geldiği belliydi; üzengi demirlerinden birinde, çizme izi olan sarı, fışkı rengi bir kar parçası duruyordu hâlâ ve üzenginin altında mini mini bir gölcük meydana geliyordu. Koşevoy gözlerini eyerlerden ve terasın döşemesinden, oymalı merdiven parmaklığına doğru kaldırdı, buğulanan camlara baktı. Ama gördüklerinin hiçbiri kafasında bir izlenim bırakmadı. Mişa'nın basit yüreği, Gregor Melehov'a duyduğu acıma ve nefretle kaynıyordu.

Devrim Komitesinin sofrasında ağır bir tütün ve at teçhizatı kokusu vardı. Mokov'lar Donets'in ötesine kaçtığı sırada geride kalan hizmetçi kadınlardan biri sobayı yakıyordu. İlerideki odada milisler gürültülü kahkahalar atıyordu. Mişa öfkeli öfkeli iri adımlarla onların odasının önünden geçerken, 'Garip adamlar! Mutlak gülünecek bir şey bulurlar!' diye aklından geçirdi. Komite odasına girdi ve kırbacıyla çizmesine son bir kez daha vurdu.

İvan Alekseyeviç kalın ceketinin önünü açmış, yazı masasının başında oturuyordu. Kalpağını çapkınca yana yıkmıştı, terli yüzü yorgun ve kırışıktı. Sırtında hâlâ uzun süvari kaputu olan Stokman pencere pervazının kenarına oturmuştu. Mişa'yı gülümseyerek karşıladı Stokman ve otursun diye kendi yanına çağırdı. Koşevoy bacaklarını uzatarak oturdu.

"Dün güvenilir bir kaynaktan duydum; Gregor Melehov eve dönmüş," dedi. "Ama daha ona gitmedim."

"Ne yapmayı düşünüyorsun?" Stokman bir sigara sarıp sorar gibi İvan Alekseyeviç'e baktı.

"Deliğe mi tıkmalı, ne yapmalı?" İvan kararsızlık içinde hızlı hızlı gözlerini kırpıştırıyordu.

"Devrim Komitesi başkanı sensin, sen söyle!" diye gülümsedi ve kaçınır gibi omuzlarını silkti Stokman. Öyle alaylı gülümsüyordu ki kamçı darbesinden beter yakıyordu gülümsemesi. Hırlar gibi konuşan İvan'ın çenesinde ter taneleri belirmişti:

"Başkan olarak Gregor'u da ağabeyini de tutuklayıp Vyeşenskaya'ya göndermeye hazırım."

"Ağabeyini tutuklamanın anlamı yok. Fomin onu tutuyor, Piyotr'dan ne kadar iyi söz ettiğini sen de bilirsin. Ama Gregor'un hemen, bugün tutuklanması gerek! Onu yarın Vyeşenskaya'ya göndeririz; atlı bir milisle de Devrim Mahkemesi başkanına onunla ilgili gerekli bilgileri bugünden yollarız," diye cevap verdi Stokman.

"Gregor'u akşam tutuklasak daha iyi olmaz mı Osip Davidoviç?" dedi İvan.

Stokman bir öksürük nöbetine tutuldu, sonra sakalını silerek sordu:

"Neden akşama?"

"O zaman fazla konuşma olmaz."

"Hıh, saçma bir neden," diye cevap verdi Stokman.

İvan, Koşevoy'a döndü:

"Mihail, iki kişi al, git onu hemen tutukla. Kimseyi yanına bırakma onun. Anladın mı?"

Koşevoy oturmakta olduğu pencere pervazından kaydı, milislerin yanına gitti. Stokman odada iri adımlarla dolaşmaya başladı. Bir iki dakika sonra masanın önünde durup, sordu:

"Toplanan silahların son partisini gönderdiniz mi?"

"Hayır, bugün gidecek."

Stokman suratını astı, ama kaşlarını kaldırarak acele acele sordu:

"Melehov'lar ne teslim etti?"

İvan Alekseyeviç hatırlamak için çaba harcayarak kaşlarını çattı, sonunda gülümseyerek cevap verdi:

"İki tüfekle iki revolver verdiler. Sence bundan başka silahları yok mudur?"

"Sence var mı?"

"Oho! Onları kafasız sanma!"

"Çok doğru!" Stokman dudaklarını sımsıkı kapadı. "Ben sizin yerinizde olsaydım, tutuklamadan sonra oturdukları yerde bir güzel arama yapardım. Bu iş için komutana emir ver. Düşünmek başka şey, yapmak başka şeydir."

Koşevoy yarım saat sonra döndü. Verandayı yıldırım gibi geçti, kapıları hızla ardına kadar açtı ve eşikte durup bir soluk alarak bağırdı:

"Allah kahretsin!"

"Ne oldu?" Stokman aceleyle ona doğru yürüdü; gözleri tekerlek gibi açılmıştı. Ya Stokman'ın sesinin yumuşak tonundan ya da başka bir nedenle, Koşevoy birdenbire parlayarak gürledi:

"Devirme öyle gözlerini be!" Tükürür gibi bir küfür savurdu. "Gregor Singin'deki teyzesine gitmiş; öyle söylediler. Benim elimden ne gelirdi ki? Hem siz neredeydiniz? Sinek mi avlıyordunuz? Kim açtı ona kapıyı? Parmaklarınızın arasından kaçırdınız onu. Bana bağırmanıza gerek yok, ben koyun gibiyim, benim görevim gidip onu tutuklamak. Ama sizin aklınız neredeydi?" Stokman üzerine doğru gelmeye başlayınca, geri geri sobaya doğru çekildi Koşevoy ve güldü:

"Daha fazla gelme Osip Davidoviç! Daha fazla yaklaşma, yoksa Tanrı hakkı için vururum sana!"

Stokman onun tam önünde durup parmaklarını çıtlattı. Mişa'nın gülümseyen, sevgi dolu gözlerinin ta içine bakarak dişlerinin arasından konuştu:

"Singin yolunu biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Öyleyse neden buraya döndün? Bir de Almanlarla savaştığını söylüyorsun!.. Dangalak sen de!" Özellikle hakaret eder gibi bir tavır takınarak suratını astı.

• • •

Bozkır mavi, dumanlı bir pus altında uzanıyordu. Mor ay, Don'un kıyılarındaki tepelerin ardından yükselmiş, ölü ölü parlıyor ve yıldızların fosforlu ışıklarını saklayamıyordu.

Singin yolunda altı atlı dörtnala yol alıyordu. Stokman, Mişa'nın yanında at sürüyordu. Yüksek hayvanı huysuzlanıyor, habire binicisinin dizini ısırmaya çalışıyordu. Stokman sakin sakin Mişa'ya gülünç bir olayı anlatıyor, Mişa da eyer kaşının üzerine kapanmış, soluk soluğa, çocuksu kahkahalar koyvererek, kukuletası altından onun ciddi suratına bakmaya çalışıyordu.

Singin'de yapılan sıkı araştırmalar hiçbir sonuç vermedi.

XXVI

GREGOR nakliye arabalarıyla Bokovskaya'ya vardıktan sonra bir menzil daha ileri gitmek zorunda kaldı. On gün dönmedi. Tatarski'ye gelişinden iki gün önce babası tutuklandı. İhtiyar Panteley hasta yatağından daha yeni kalkmıştı. Daha da kurumuş, daha da huysuz olmuştu. Saçları alnında güve yemiş gibi duruyordu; sakalı seyrelmiş, kır tellerle çevrelenmişti.

Milisler, eşyasını toplaması için on dakika izin verdikten sonra onu alıp götürdü. Vyeşenskaya'ya gönderilene kadar onu Mokov'un deposuna kapadılar. Onunla birlikte tutuklu bulunan dokuz aksakal, bir de onursal yargıç vardı.

Gregor daha avluya girmeden Piyotr ona haberi yetiştirdi ve öğüt verdi:

"Hemen dön ve çek git kardeşim! Hep senin ne zaman döneceğini sorup durdular. Git ısın, çocuklarını gör, ondan sonra Ribni köyüne kaç; orada saklanır, uygun zamanı beklersin. Bana sorarlarsa, Singin'deki teyzene gittiğini söylerim. İçimizden yedi kişiyi duvarın dibine çektiler, duydun mu? Babamın da aynı şekilde öldürülmemesi için Tanrıya dua ediyorum! Ama sana gelince..."

Gregor yarım saat kadar mutfakta oturdu, sonra atına atladığı gibi gecenin karanlığı içinde dörtnala Ribni'ye sürdü. Güvenilir bir Kazak olan uzak bir akrabaları onu ahırında, tezeklerin arasında sakladı. Gregor orada iki gün yattı, sadece geceleri dışarı çıktı.

XXVII

MARTIN 10'unda, Singin dönüşünden iki gün sonra, Mişa Koşevoy komünist grubu toplantısının ne zaman yapılacağını öğrenmek için Vyeşenskaya'ya gitti. Kendisi, İvan Alekseyeviç, David, Yemelyan ve Filka hep birden partiye katılmaya karar vermişti. Mişa, Kazakların teslim ettiği silahların son partisini, okul bahçesinde bulunan bir makineli tüfeği ve Stokman'ın İlçe Devrim Komitesi başkanına yazdığı bir mektubu da yanında götürdü.

Vyeşenskaya yolunda sulak çayırlıklardan bir sürü tavşan kaldırdılar. Savaş içinde tavşanlar bölgede çok üremiş, hiçbir engelle karşılaş-

madan çoğalmıştı; adım başı bir tanesi çıkıveriyordu ortaya. Bataklık sazları gibi yayılmışlardı bütün bölgeye. Kızağın gıcırtısından ürküp çiğnenmiş karın üstünde hopluyor, beyaz karınlarını, karaya çalan kuyruk altı tüylerini gösteriyorlardı. Kızağı süren Yemelyan dizginleri bırakıp deli gibi bağırıyordu:

"Hadi! Vur şunu!"

Mişa kızaktan aşağı atlıyor, bir dizinin üstüne çöküp, uzakta hoplayan kurşuni topa silahını boşaltıyor, sonra da kurşunların karı tozutuşunu ve topun gitgide hızlanarak uzaklaşmasını ve en sonunda çalılıklar içinde gözden kayboluşunu hayal kırıklığı içinde seyrediyordu.

Mişa, İlçe Komitesini nedensiz bir kargaşalık içinde buldu. Oradan oraya telaşlı telaşlı adamlar koşuşuyor, atlı kuryeler gidiyor, atlı kuryeler geliyor ve sokaklarda hemen hemen kimsecikler görünmüyordu. Bu telaşın nedenini anlayamayan Mişa hayretler içinde kaldı. Komite astbaşkanı, Stokman'ın mektubunu dalgın bir tavırla cebine tıktı ve Mişa cevap verip vermeyeceğini sorunca sert bir sesle hırladı:

"Defol başımdan be! Şimdi seninle uğraşacak vaktim yok benim."

Bir Kızıl Ordu ileri karakolu meydandan geçmekteydi. Onlarla birlikte giden bir seyyar mutfak, ardında sığır eti ve defne yaprağı kokusu bırakıyordu.

Mişa bir iki tanıdığıyla sigara içmek için Devrim Mahkemesine gitti ve onlara sordu:

"Nedir bu telaş yahu?"

İçlerinden biri isteksiz isteksiz cevap verdi:

"Kazanskaya'da işler karışmış. Beyazlar savunmayı mı yarmış, Kazaklar mı ayaklanmış, öyle bir şey. Anlaşılan dün bütün gün savaş olmuş orada. Telefon hatları kesik."

"Bir haberci gönderseydiniz."

"Gönderdik, ama geri dönmedi. Bugün de Yelenskaya'ya bir bölük yolladık. Orada da durum kötü."

Pencerenin yanında oturmuş sigaralarını içiyorlardı. Devrim Mahkemesinin konakladığı tüccarın evinin camları dışında toz gibi karlar savruluyordu.

Birdenbire köyün dışından, çam kümelerinin yakınından silah sesleri duyuldu. Mişa sapsarı kesilip sigarasını elinden düşürdü. Her-

kes avluya fırladı. Şimdi silah sesleri daha yüksek, daha net geliyordu; derken bir yaylım ateşi çın çın öttü, kahredici kurşunlar sundurmalara, bahçe kapılarına girdi. Avluda duran bir Kızıl Ordu eri yaralandı. Askerlerin geri kalanı alelacele Devrim Komitesi binasının önünde sıraya girdi, komutanları da onları Don'a inen bayıra doğru marş marşa kaldırdı. Meydanda insanlar sağa sola kaçışıyordu. Binicisiz bir at dörtnala geçti.

O şaşkınlık içinde Mişa meydan yerine nasıl geldiğini hiç hatırlamıyordu. Atını tekerlekli bir makineli tüfeğe koşan Fomin'in, kilisenin ardından fırtına gibi çıktığını gördü. Makinelinin tekerleri virajı alamadı ve tüfek devrildi, sağa sola savrula savrula sürüklendi. Eyerinin üzerine yatmış bir vaziyette at süren Fomin, ardında kar tozundan gümüşi bir iz bırakarak, tepenin dibinde gözden kayboldu.

Mişa'nın ilk aklına gelen, "Atlara gideyim," düşüncesi oldu. Ara sokaklardan bir saniye bile soluk almadan iki büklüm koştu. Yemelyan'ı atları kızağa koşarken buldu; korkudan ödü patlayan adamın koşum kayışlarını tutan elleri doğru dürüst çalışmıyordu.

Dişleri birbirine vurarak, "Ne oluyor Mihail? Ne var?" diye kekeledi.

Acelesinden dizginleri bir türlü toparlayamıyordu, toparladığında da bu sefer hamutun sırımlarının çözük olduğu anlaşıldı. Bulundukları avlu bozkıra bakıyordu. Mişa gözlerini çamlıklara doğru çevirmişti, ama o yönde ne piyade safları ne de hücuma kalkmış süvariler görünüyordu. Uzaklarda bir yerde hâlâ silahlar atılıyordu, sokaklar bomboştu ve çevre her zamanki kasvetli görünüşü içindeydi. Bununla birlikte müthiş bir şeyler oluyordu: Ayaklanma gerçekleşmişti.

Yemelyan'ın atlarla uğraştığı bütün süre içinde Mişa gözlerini bozkırdan ayırmadı. Bir adamın yolun kenarındaki haçın dibinden fırlayıp, geçen aralık ayında yakılan telsiz istasyonunun bulunduğu köprüye doğru koştuğunu gördü. Adam kollarını göğsüne bastırmış, gövdesini ileri vermiş, son hızla koşuyordu. Paltosundan onun Devrim Mahkemesi sorgu yargıcı Gromov olduğunu anladı Mişa. Derken, bir çitin ardından dörtnala bir atlı çıktı. Mişa onu da tanıdı: Çerniçikin adında, Vyeşenskaya'lı genç bir Kazak, sapına kadar tam bir Beyaz Muhafızdı. Gromov kaçarken, bir iki sefer dönüp ardına baktı ve ce-

binden revolverini çıkardı. Bir el silah sesi duyuldu, sonra bir ikincisi. Gromov kumlu bir tümseğin tepesine koşarak çıktı ve oradan ateş etti. Çerniçikin daha atını durdurmadan yere atladı, tüfeğini omzundan sıyırdı, dizginleri yakalayarak bir kar yığınının ardına yattı. Çerniçikin daha bir el ateş eder etmez Gromov tökezledi, sol eliyle çalıları kavradı. Tümseğin çevresini dolandı ve karların üzerine kapaklandı. "Öldü!" Mişa'nın kanı buz kesildi. Çerniçikin çok keskin bir nişancıydı, hele Alman savaşından getirdiği o Avusturya yapısı karabina ile herhangi bir mesafeden istediği hedefi vurabilirdi. Mişa, avlu kapısından dörtnala çıkan kızağın içinde otururken, Çerniçikin'in cesede doğru koşup, karların üstünde dertop olmuş paltoya kılıç çaldığını gördü.

Don'u her zamanki geçiş yerinden aşmaya kalkışmak tehlikeli olacaktı, zira bembeyaz uzanan ırmağın üstünde atlarla adamlar mükemmel bir hedef oluştururdu. Orada zaten, karargâh bölüğünden iki Kızıl Ordu neferi kurşunlarla biçilmiş yatıyordu. Yemelyan da bu yüzden gölün öbür yanındaki ormana vurdu. Gölü aşarlarken, yarı erimiş buzların üstünde atların toynakları sulu sulu ufak çukurlar, kızağın ayakları da derin izler açtı. Atları doludizgin sürerek döndüler Tatarski'ye. Ama köyün altındaki yol kavşağında Yemelyan dizginleri çekip rüzgârdan kızaran yüzünü Mişa'ya çevirdi:

"Yapılacak en akıllıca şey ne acaba? Ya bizim köyde de aynı şekilde ayaklanma varsa?"

Mişa şaşkın görünüyordu. Gözlerini köye çevirdi. Irmağa en yakın sokak boyunca dörtnala iki atlı gidiyordu. Mişa bunları tanıdı, milislerdi.

Kararlı bir sesle, "Köye sür," dedi. "Gidecek başka yerimiz yok."

Yemelyan istemeye istemeye atları kamçıladı. Irmağı geçip öbür yakadaki bayıra sürdüler atları. Palavracı Avdeyiç'in oğlu Antip ile köyün üst ucunda oturan daha yaşlı iki kişi koşa koşa onlara doğru geliyordu.

"Oh Mişa!" Antip'in elinde tüfek gören Yemelyan dizginlere asılıp atların başını çevirdi.

"Dur!" emri duyuldu.

Bir silah patladı. Yemelyan devrildi; dizginleri hâlâ elinden bırakmamıştı. Atlar dörtnala bir çite bindirdi. Mişa kızaktan aşağı atladı.

Ayakları kaya kaya ona doğru koşan Antip, dengesini bulmaya çalışarak durdu ve silahını omzuna dayadı. Mişa çite yaslanırken adamlardan birinin elindeki üç çatallı yabanın pırıl pırıl parlayan uçlarını gördü.

Ateş gibi dağlayan bir acı duydu omzunda, hiç çığlık atmadan olduğu yere düştü, elleriyle yüzünü kapadı. Soluk soluğa gelen bir adam üstüne eğilip onu yabayla dürttü.

"Kalk ayağa, Allahın belası!"

Mişa sonrasını bir rüyadaymış gibi hatırlıyordu. Antip, Mişa'nın üstüne atlayarak, ağlaya ağlaya onun göğsünü bağrını tırmalamaya başladı:

"Babamı öldürttü benim. Bırakın da öldüreyim onu iyi insanlar! Bırakın ondan öcümü alayım!" Antip'i sürükleye sürükleye uzaklaştırdılar. Ufak bir kalabalık toplandı. Aklı başında biri kısık bir sesle bağırdı:

"Bırakın delikanlıyı be! Siz Hıristiyan değil misiniz? Bırak onu Antip! Babanı geri getiremezsin, üstelik bir insanın ölümüne neden olacaksın! Haydi evlerinize kardeşler! Depoda şeker üleştiriyorlar, gidin de paylarınızı alın, hadi."

O akşam Mişa kendine geldiğinde aynı çitin dibinde yatıyordu. Gocuğuyla kazağını delen yaba etine çok derin gömülmemişti. Güçlükle ayağa kalktı, çevresini dinledi. Asilerin köyde devriye çıkardıkları muhakkaktı. Ara sıra bir silah atılıyor, bunun üzerine köpekler havlamaya başlıyordu. Don kıyısındaki patikaya vurdu Mişa; yarın tepesine tırmandı, çitlerin dibinden arada bir yuvarlanıp, elleri karlara gömülerek gitti. Nereye gittiğini bilmeksizin rastgele sürükleniyordu. Vücudu soğuktan tir tir titriyordu, elleri donmuştu. Soğuğa dayanamayıp rastgele bir avludan içeriye daldı. Sol tarafta bir sundurma gördü, oraya gitti. Ama ansızın ayak sesleri ve bir öksürük duydu. Birisi sundurmaya girdi, keçe çizmeleri gıcırdadı. Mişa sanki başka birisi hakkında düşünüyormuş gibi, kayıtsızlık içinde, 'Beni hemen öldürecekler,' diye aklından geçirdi. Adam kapı aralığının yarı karanlığı içinde dikiliyordu.

"Kim var orada?" Ses zayıftı ve korkmuş bir insanın sesi gibiydi. Mişa bölme duvar boyunca ilerledi.

Adam daha yüksek ve daha telaşlı bir sesle, "Kimdir o?" diye sordu. Mişa, Stepan Astakov'un sesini tanıyarak meydana çıktı.

"Stepan, benim, Koşevoy! Tanrı aşkına, kurtar beni! Kimseye söylemezsin değil mi? Yardım et bana!"

"Demek sensin!" dedi Stepan; tifüsten yeni kalktığı için sesi zayıf çıkıyordu. Ağzı yayılmıştı, ama gülümsemesinde kararsız bir ifade vardı.

"Pekâlâ, geceyi burada geçir, ama yarın çık git. Nasıl girdin oraya?"

Mişa onun elini yakalayıp sıktı, sonra kendini bir saman yığınının üstüne bıraktı. Ertesi akşam hava kararır kararmaz, çok tehlikeli bir işe girişmeye karar veren Mişa sakına sakına evinin yolunu tuttu, geldi pencereyi vurdu. Kapıyı annesi açtı, onu görünce gözyaşlarına boğuldu. Elleriyle boynuna sarılmış, başını Mişa'nın göğsüne vuruyordu.

"Git buradan Mişa, İsa aşkına git buradan. Kazaklar bu sabah geldi. Avluda bakmadık yer bırakmadılar, hep seni aradılar. Antip Avdeyiç bana kırbaç vurdu. 'Oğlunu saklıyorsun, onu hemen öldürmediğime pişmanım,' dedi."

Mişa arkadaşlarını nerede bulabileceğini hiç bilmiyordu. Annesinin anlattıklarından, Don boyundaki bütün köylerin ayaklandığını, Stokman, İvan Alekseyeviç, David ve milisin kaçtığını, Filka ile Timofey'in de bir gün önce öğle vakti meydan yerinde öldürüldüklerini öğrendi.

"Hadi artık git. Seni bulurlar burada." Annesi ağlıyordu, ama metin bir sesle konuşuyordu. Uzun yıllardan beri ilk kez ağladı Mişa; bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra, tükürükleri dudaklarının ucunda baloncuklar yapa yapa ağladı. Sonra ihtiyar kısrağı aldı, avluya çekti. Kısrağın tayı da anasının peşinden geldi. Annesi Mişa'nın eyere oturmasına yardım etti, oğlunun üzerine doğru istavroz çıkardı. Kısrak, tayını çağırmak için ince ince kişneyerek, isteksiz gidiyordu. Kısrağın her kişneyişinde, Mişa'nın yüreği ağzına geliyordu.

Bununla birlikte köyden sağ salim çıktı, doğu tarafındaki Hetman yolunda, atını kuzey yönünde tırısa kaldırdı.

Gece kaçaklar için elverişli, karanlıktı. Yavrusunu kaybetmekten korkan Mişa'nın kısrağı sık sık kişniyordu. Mişa dişlerini sıkıp, dizginiyle kısrağın kulaklarına vurarak sık sık duruyor, önünde ya da arka-

sında tok nal sesleri var mı diye dinliyordu. Ama her taraf büyülü bir sessizliğe bürünmüştü. Duyabildiği tek ses, duraklamalardan yararlanan tayın, minicik art ayaklarını gömerek anasının memesini emerken çıkardığı sesti.

XXVIII

AHIR ekşi ekşi çürük saman, kuru gübre ve ot kokuyordu. Gündüzleri çatıdan kurşuni gün ışığı süzülüyordu. Bazen çalılardan örülmüş kapıdan içeriye güneşin bir göz attığı da oluyordu. Geceleri farelerin cıyaklaması ve sessizlik vardı yalnız.

Evin kadını günde bir sefer, akşamları, gizlice yemek getiriyordu Gregor'a. Tezeklerin arasında gömülü bir su testisi vardı. Gregor halinden pek şikâyeti olmayacaktı ama, bütün tütününü bitirmişti. İlk günkü durum ona bir işkence gibi gelmiş, tütünsüz, sigarasız yapamadığı için sabahleyin sürüne sürüne dolaşıp bir miktar kuru at gübresi toplamış, bunları avucunun içinde ovalaya ovalaya sigara haline sokmuştu. O akşam evin efendisi ona İncil'den koparılmış soluk birkaç tabaka kâğıt, bir kutu kibrit, bir avuç dolusu kuru yonca ve kök gönderdi. Gregor sevinçten uçtu, midesi bulanana kadar bunları içti ve tezeklerin üstünde günlerden beri ilk kez deliksiz bir uyku çekti.

Ertesi sabah koşa koşa ahıra gelerek bağıran Kazak dostu onu uyandırdı:

"Uyuyor musun? Kalk! Don buzlarını kırdı!" Ve yürekten güldü.

Gregor hemen ayağa fırladı, arkasındaki tezek yığını paldır küldür yuvarlandı.

"Ne oldu?" diye sordu.

"Don'un öbür yakasında Yelenskaya ve Vyeşenskaya Kazakları ayaklandı. Fomin'le birlikte bütün Vyeşenskaya hükümeti üyeleri Tokin'e kaçtı. Kazanskaya, Şumilinskaya ve Migulinskaya'nın da ayaklandığını söylüyorlar."

Gregor'un alnındaki ve boynundaki damarlar kabardı, gözlerinden mini mini yeşil kıvılcımlar fışkırdı. Sevincini saklayamıyordu. Sesi titriyor, kara parmakları kaputunun kopçalarıyla oynuyordu.

"Ya burada, sizin köyde? Burada bir şey oldu mu?" diye sordu.

"Bir şey duymadım. Biraz önce başkanı gördüm, güldü. 'Hangi Tanrıya taptığınız bence önemli değil, bir Tanrı olsun da,' dedi. Ama sen deliğinden çıkabilirsin."

Eve doğru gittiler. Gregor geniş adımlarla yürüyor, Kazak da yanında ona yetişmeye çalışırken bir yandan haberleri veriyordu:

"Yelenskaya ilçesinde önce Krasnoyarski köyü ayaklanmış. İki gün önce Yelenskaya'lı komünistlerden yirmisi bazı Kazakları tutuklamaya gitmiş. Krasnoyarski'li erkekler bunu duymuş, toplanıp karar vermişler: 'Daha ne kadar tahammül edeceğiz buna? Şimdi babalarımızı yakalıyorlar, arkadan sıra bize gelecek. Kapatın atları, tutuklananları kurtaracağız.' On beş kadar tığ gibi delikanlı toplanmış. Ellerinde topu topu iki tüfek, birkaç kılıç ve çit kazıkları varmış. Komünistleri Yelnikov'un avlusunda dinlenirken bastırmış, atlarından inmeden saldırıya kalkmışlar. Ama avlu taş duvarla çevrili olduğu için geri püskürtülmüşler. Komünistler içlerinden birini öldürmüş; ruhu şad olsun. Ama o andan itibaren de Allahın belası Sovyet rejiminin sonu görünmüş!"

Gregor kahvaltısının geri kalanını obur gibi yedi ve arkadaşıyla birlikte sokağa çıktı. Sanki bayram günüymüş gibi, Kazaklar ufak ufak gruplar halinde sokak köşelerinde dikiliyordu. Gruplardan birinin yanına gittiler. Kazaklar ellerini kasketlerine götürüp selamladı ve tanımadıkları Gregor'a, bu da kim, gibilerden merakla bakarak çekingen tavırlarıyla cevap verdiler.

Gregor'un arkadaşı koltukları kabararak, "O da bizden. Korkmayın," dedi. "Tatarskili Melehov'ları duymuşsundur. Bu Panteley'in oğlu Gregor'dur. Kurşuna dizilmekten kurtulmak için bana geldi."

Konuşmaya başladılar, ama tam Kazaklardan biri Kızılların Vyeşenskaya'dan nasıl sürülüp çıkarıldığını anlatırken, sokağın ucunda iki atlı göründü. Sokak boyunca atlarını dörtnala sürüp, her grubun önünde dura dura, kollarını sallayıp bağıra bağıra bir şeyler söyleyerek ilerlediler. Gregor büyük bir merakla yaklaşmalarını bekledi.

Gözlerini dikmiş bakmakta olan Kazaklardan biri, "Bunlar bizden değil, başka bir yerden gelmiş haberciler olacak," dedi.

İki atlı Gregor'un bulunduğu grubun önüne geldi. Biri, gocuğunun önü açık, kırmızı yüzü ter içinde ve kır saçları alnına düşmüş olan yaşlısı, çevik bir hareketle atını durdurarak sağ elini uzattı:

"Kazaklar, neden kadınlar gibi köşe başlarında dedikodu yapıyorsunuz?" diye haykırdı. Gözyaşlarından sesi kısılmıştı, morarmış yanakları heyecandan titriyordu.

Burun kanatları beyaz, kuyruğu uzun, gür kıllı, bacakları tavlanmış çeliğe benzeyen dört yaşındaki mükemmel doru atı yerinde duramıyordu adamın altında. Homurtular koyverip kantarma demirini dişleyerek şaha kalktı ve kulaklarını kasıp rüzgâra yelelerinde ıslıklar çaldırarak, çukurları biçimli toynaklarının altında donmuş toprağı çın çın öttürerek, tekrar oynak bir dörtnalla fırlamak için başının koyverilmesini ister gibi dizginlere asıldı. İncecik derisinin altında boyun ve bacak kasları ayrı ayrı ürperiyordu. Saydam, pembe burnu titriyor ve belermiş yakut gözleri çakmak çakmak, bırak der gibilerden sahibine bakıyordu.

İhtiyar, bakışlarını Gregor'dan öbür Kazaklara çevirerek, "Durgun Don'un evlatları, ne diye durursunuz burada?" diye tekrar haykırdı. "Atalarınızı dedelerinizi vuruyorlar. Malınızı mülkünüzü götürüyorlar. Yahudi komiserler inancımızı alaya alıyor, siz ise ayçiçeği yiyip karı kız peşinde koşuyorsunuz. Gırtlaklarımıza ilmeği geçirmelerini bekliyorsunuz. Eksik etekleri unutun azıcık! Bütün Yelenskaya ilçesi genciyle ihtiyarıyla ayaklandı. Kızılları Vyeşenskaya'dan sürüp attılar. Damarlarınızda Kazak kanı yerine köylü kvası mı var sizin? Ayaklanın! Silahlanın! Köyünüzü ayaklandırmak için Krivski köyü gönderdi bizi. Vakit geçmeden at başına Kazaklar!" Deli deli bakan gözlerini yaşlıca bir tanıdığının yüzüne dikti ve hakaret dolu bir tonla haykırdı:

"Ne duruyorsun burada Semyon Kristoforoviç? Kızıllar Filonovo'da oğlunu biçti, sen burada baca deliğine saklanıyorsun!"

Gregor daha fazla durup dinleyemedi. Doğru avluya koştu. Tırnakları kanayıncaya kadar eşeleyip tezeklerin arasından eyerini çıkardı, atını kapattı, samanlıktan çıkardı ve çılgın gibi avlu kapısından dörtnala uçtu gitti.

Arkadaşına, "Ben gidiyorum, Tanrı yardımcın olsun!" diye bağırabildi ve eyer kaşının üstüne, ta atının boynuna kadar yatıp hayvanı kamçılayarak son hızla sürdü. Toz gibi savrulan kar, ardında tekrar yatışıyor, bacakları eyere sürtünüyor, çizmelerine çarpan boş üzengi demirleri şıngırdıyordu. Atın toynakları Gregor'un altında uçuyordu.

Öylesine müthiş, öylesine azgın bir sevinç kaplamıştı yüreğini ve içine öyle bir gücün, öyle bir azmin aktığını hissediyordu ki, elinde olmaksızın gırtlağından ıslık gibi bir hırıltı koptu. İçinde hapsolan bütün gizli duygular boşalmıştı şimdi. Bundan böyle izleyeceği yol en sonunda gözünün önünde aydınlanıvermişti; bozkıra düşen ay ışığı gibi.

Tezek yığınları arasında bir hayvan gibi saklanıp, dışarıdan gelen her insan sesiyle, her gürültüyle irkildiği o kahredici günlerde her şeyi tartmış, her konuda kararını vermişti. Gerçeği aradığı, kararsızlıklar geçirdiği, ıstıraplı iç mücadeleleriyle oradan oraya döndüğü günleri hiç yaşamamıştı sanki. Altından geçtikleri bir bulut gibi, o araştırmaları da şimdi ona amaçsız, boş görünüyordu. Bu kadar düşünecek ne vardı sanki? Ruhu kovalanan bir kurt gibi bir kaçış yolu bulmak, çelişkileri çözmek için neden çırpınmıştı öylesine? Yaşam saçma denecek kadar, akıl ermeyecek kadar basit görünüyordu. Bütün insanların kanadı altına sığınabileceği bir gerçeğin hiçbir vakit var olmadığına inanıyordu şimdi; artık o, herkesin yolunun ayrı olduğunu düşünüyordu. İnsanlar ezelden beri bir ekmek parçası, bir toprak parçası, bir parça yaşama hakkı için dövüşmekteydi ve güneş üstlerinde parladığı, damarlarındaki kan ılık ılık aktığı sürece de dövüşeceklerdi. Onu canından etmek, yaşama hakkından yoksun bırakmak isteyenlerle dövüşmek, hem de azimle, kararsızlığa düşmeden, nefretin soğuk çeliğiyle dövüşmek gerekti. Duygularına gem vurmamalı, onları başıboş bırakmalıydı.

Kazakların yolu, topraksız Rus köylülerinin, fabrika işçilerinin yolu üzerinden geçmişti. Bunlarla ölünceye kadar çarpışılacaktı! Kazak kanlarıyla sulanmış zengin Don topraklarından zorla koparılıp atılacaktı onlar. Bir vakitler Tatarlar nasıl eyalet sınırları dışına sürülüp atılmışsa, onlar da öyle sürülecekti. Moskova vurulacak ve onlar kendileri için zillet olan bir barışa zorlanacaktı! Bu davada gözyaşına bakmak yoktu. Yol üstüne çıkan kenara itilmeliydi. Denemesi yapılmıştı bunun. Kızıl Alayların Kazak topraklarına girmelerine izin vermiş, bunun ne demek olduğunu anlamışlardı. Şimdi iş kılıca kalmıştı!

Kör bir nefretle tutuşan Gregor, beyaz yeleli bir örtüye bürünmüş Don'u aşana kadar dörtnala sürdü atını. Bir an içine bir kuşku düştü, 'Bu, zenginlerin yoksullara karşı savaşı, Kazakların Ruslara karşı savaşı değil... Mişa Koşevoy'la İvan Alekseyeviç de Kazak, buna rağmen

her ikisi de sapına kadar Kızıl.' Ama kendi kendine kızarak bu düşünceyi silkti attı kafasından.

Uzaktan Tatarski göründü. Dizginleri çekti. Köpük içinde kalan atı yavaşlayarak, yürüyüş kararını tırısa indirdi. Evlerinin avlu kapısında atını tekrar hızlandırdı; dallardan örme avlu kapısının üstüne sürüp kapıyı hayvana göğüsleterek açtı, avluya girdi.

XXIX

ŞAFAK vakti yorgun argın, Ust-Koperskaya ilçesinin köylerinden birine girdi Mişa Koşevoy. Bir Kızıl alayın ileri karakolu onu durdurdu, iki Kızıl Muhafız da onu karargâha götürdü. Bir kurmay subay onu güvensiz bir tavırla uzun uzadıya sorguya çekerek, sözlerinde çelişkiler bulmaya çalıştı. "Devrim Komitenizin başkanı kimdi?" ya da "Neden yanında hiç belge yok?" gibi saçma sorulardan Mişa'ya bıkkınlık geldi.

"Beni geciktirmeye kalkışma yoldaş," diye itiraz etti. "Kazaklar bana adamakıllı girişti, ama bir şey elde edemedi." Gömleğini yukarıya sıyırdı, yabayla parçalanan böğrüyle karnını gösterdi. Tam subayın suratına bir küfür savuracağı sırada Stokman girdi içeriye.

"Seni hayırsız! Seni küçük şeytan!" Stokman koluyla Mişa'yı sararken sesi titriyordu. "Ne diye böyle sorguya çekiyorsunuz onu yoldaş?" diye subaya döndü. "Bizim çocuklardan biridir o. Neden beni ya da Kotliyarov'u çağırtmadınız? O vakit bu sorulara gerek kalmazdı. Gel Mihail. Peki ama nasıl kaçtın? Anlat bana nasıl kaçtığını. Az daha seni yaşayanlar listesinden silecektik. Bir kahraman gibi öldüğünü sanmıştık."

Mişa nasıl tutsak alındığını, nasıl kendini koruyamadığını, silahının kızakta kaldığını hatırladı, yüzü kızardı.

XXX

GREGOR'UN Tatarski'ye geldiği gün iki Kazak bölüğü toplanmıştı. Köy toplantısında, on altıdan yetmiş yaşına kadar, eli silah tutan herkesin silah altına alınması kararlaştırılmıştı. Birçoğu durumun

umutsuz olduğunu seziyordu. Kuzeyde Bolşeviklerin tuttuğu Voronej eyaleti ile Koper ilçesi kendilerine sempati duyuyordu; güneyde ise, geriye dönüp Asileri bir çığ gibi ezebilecek olan cephe vardı. Ötekilere oranla daha ihtiyatlı olan bazı Kazaklar ellerine silah almak istememiş, ama zorla silah verilmişti kendilerine. Stepan Astakov gidip dövüşmek istemediğini açıkça söyledi.

Sabah Gregor, Hristonya ve Anikuşka onu görmeye gittiklerinde Stepan, "Gitmiyorum," dedi onlara. "Atımı alın, bana da ne isterseniz yapın, ama elime silah almak istemiyorum!"

Gregor burun kanatları titreyerek, "Gitmek istemiyorum da ne demek?" diye sordu.

"Gitmek istemiyorum, işte o kadar!"

"Peki Kızıllar köyü alırsa ne yapacaksın? Kaçacak mısın, yoksa geride mi kalacaksın?"

Stepan sakin, delici bakışlarını Gregor'dan Aksinya'ya çevirdi ve biraz durduktan sonra cevap verdi:

"Bakalım."

"Madem öyle dışarı çık! Tut şunu Hristonya! Seni hemen duvarın dibine çekiverelim!" Ocağın kenarına büzülen Aksinya'ya bakmamaya çalışarak Stepan'ı kolundan yakaladı Gregor:

"Gel bakalım!"

"Gregor saçmalama! Bırak!" Stepan sapsarı kesilerek mecalsiz karşı koydu. Hristonya onun arkasına dolanıp belinden kavrayarak homurdandı:

"Madem cesaretin var o kadar, hadi gel öyleyse!"

"Kardeşler!"

"Senin kardeşin değiliz biz! Gel diyorum, hadi!"

"Bırakın beni, katılacağım bölüğe. Tifüsten zayıf düştüm."

Gregor çarpık çarpık gülümseyerek Stepan'ın kolunu bıraktı. "Git bir tüfek al," dedi. "Bunu çok daha önce söyleyecektin."

Kaputunun düğmelerini ilikleyip hoşça kal bile demeden çıktı gitti. Öte yandan Hristonya, bu olanlardan sonra bile, hiç sıkılmadan Stepan'dan tütün isteyerek, aralarında bir şey geçmemiş gibi oturup onunla konuştu.

Akşama doğru Vyeşenskaya'dan iki kızak yükü silah geldi; silahların arasında seksen dört tüfek, yüzden fazla da kılıç vardı. Kazakların birçoğu sakladıkları silahları çıkardı. Köyden yüz ellisi atlı, geride kalanı piyade, iki yüz on bir Kazak toplandı.

Asiler hâlâ birlik halinde bir örgüte sahip değildi. Köylerin her biri kendi başına hareket ediyor, ayrı ayrı bölükler kurup en hırslı Kazaklardan komutanlar seçiyor, komutan seçiminde rütbeyi değil, kıdemi göz önünde tutuyordu. Hiçbir taarruz harekâtına girişmeksizin, komşu köylerle bağlantı kurup atlı devriye kolları çıkarıyorlardı.

Gregor gelmeden önce, ağabeyi Piyotr, Tatarski Süvari Bölüğüne, Latişev de Piyade Bölüğüne komutan seçilmişti. Topçular başlarında İvan Tomilin olduğu halde, Kızılların hasara uğramış bir top bıraktıkları komşu köye gitmiş, topu onarmaya çalışıyorlardı. Vyeşenskaya'dan gelen ateşli silahlar Kazaklara dağıtıldı. Ötekilerle birlikte Mokov'un deposundan kurtarılan Panteley, makineli tüfeğini bulunduğu yerden kazıp çıkardı. Ama makineli tüfek şeritleri yoktu, bölük de makineli tüfeği almak istemedi.

Ertesi gün, sayıları üç yüzü bulan Kızıl askerlerden kurulu bir ceza müfrezesinin, yedi sahra topu ve on iki makineli tüfekle, ayaklanmayı bastırmak için Kargin'den yola çıkarıldığı haberi geldi. Piyotr kuvvetli bir devriye kolu çıkarılmasına, aynı zamanda Vyeşenskaya'ya da haber iletmeye karar verdi. Gregor'un komutasında otuz iki kişilik bir devriye kolu, hava kararırken hareket etti. Köyden adi dörtnalla çıkıp Tokin'e kadar yürüyüş kararını hiç bozmadılar. Köyün iki verst kadar yakınında, sığ bir dere yatağının yanında Gregor Kazaklarını yere indirdi ve dere yatağının içine yaydı. Atları karla dolmuş derin bir çukurluğa götürdüler. Hayvanlar karınlarına kadar kara gömüldü. İlkbahar havasıyla kanı kaynayan aygırlardan biri gürültü edip huysuzlandığından yalnız onun için ayrı bir adam bırakıldı.

Gregor, Anikuşka'yı, Martin Şamil'i ve Prohor Zikov'u köye gönderdi. Kazaklar adeta ile çıktı yola. Yamaçların koyu maviliği içinde Tokin'in meyve bahçeleri güneydoğuda zikzaklar çizerek uzanıyordu. Gece bastırmıştı. Bozkırın üstünden alçak bulutlar geçiyordu. Kazaklar dere yatağının içinde seslerini çıkarmadan oturuyorlardı. Üç atlı

tepeden inip yolun kara kara görünen ana çizgilerine karışıncaya kadar Gregor onların ardından baktı. Şimdi atları görünmüyor, yalnızca binicilerin kafaları seçilebiliyordu. Biraz sonra tamamıyla kayboldular. Bir iki dakika sonra, tepenin öbür tarafında bir makineli tüfek takırdamaya başladı. Arkasından bir başkası, herhalde bir hafif makineli daha yüksek perdeden çınlattı ortalığı. Hafif makineli sustu, ilk ateş açan makineli ise kısa bir duraklamadan sonra çabucak bir şerit daha harcayıverdi. Kurşunlar dere yatağının üstünden karanlıkta dolu yağmuru gibi, neşeli ıslıklar çalarak geçiyordu. Üç Kazak dörtnala geri döndü.

Prohor Zikov ta öteden, nal sesleri arasında sesi boğularak, "Bir ileri devriye koluyla karşılaştık," diye bağırdı.

Gregor atların hazır tutulması için emir verdi, sonra dere yatağından fırlayıp çıktı ve vızıldayarak gelip kara saplanan kurşunlara aldırış etmeden Kazakları karşılamaya koştu.

"Bir şey gördünüz mü?" diye sordu.

"Hareket halinde olduklarını duyduk. Seslerine bakılırsa, kalabalık olmalılar," diye nefes nefese anlattı Anikuşka; bu arada da üzengiye takılan çizmesini kurtarmaya uğraşıyordu.

Gregor onları sorguya çekerken, sekiz Kazak atların durduğu çukurluğa inip at bindi ve evlerine doğru dörtnala uzaklaştı.

Kaçakların nal seslerini dinleyen Gregor, sakin sakin, "Yarın kurşuna dizeriz onları," dedi.

Emrinde kalan Kazaklar tam bir sessizlik içinde, kulakları kirişte bir saat daha oturdu orada. Sonunda birisi nal seslerini duydu.

"Tokin yönünden geliyorlar," dedi.

"Devriye kolu mu?"

"Sanmam."

Fısıldaşarak başlarını dere yatağından dışarıya uzattılar, zifiri karanlıkta bir şey görebilmek için boşu boşuna uğraştılar. Yaklaşan atlıları ilk seçen Fedot Bodovskov'un Kalmuk gözleri oldu. Tüfeğini indirerek kendinden emin bir tavırla, "Geliyorlar," dedi.

Fedot tüfeğini garip bir şekilde taşırdı. Kayışını haç ipi gibi başından geçirir, tüfek göğsünün üstünde sallanırdı. İster yaya ister at üstünde olsun, silahını çoğunlukla böyle taşır, bir elini namluya,

ötekini de dipçiğe dayardı; tıpkı bir kadının, çiğindiriğini* dengede tutuşu gibi.

On kadar atlı dağınık bir şekilde sessizce ilerliyordu yoldan. Soğuğa karşı sıkı giyinmiş, kalıbı kıyafeti yerinde biri ötekilerden az önde gidiyor, adamın kısa kuyruklu atı iri, sağlam adımlarla yürüyordu. Gerideki göğe karşı izdüşüm veren atlılara bakan Gregor, atların, binicilerinin vücut çizgilerini, hatta önderlerinin başındaki kürk başlığı bile açık seçik görebiliyordu. Atlılar topu topu otuz metre kadar uzaktaydı; Kazak atlarının soluklarını, Kazakların yüreklerinin atışını duyabileceklerdi neredeyse.

Gregor daha önceden, kendisi komut vermeden ateş edilmemesi için emir vermişti. Kendinden emin bir şekilde, inceden inceye hesaplayarak en uygun anı bekliyordu. Planını yapmıştı bile. Atlıların önüne çıkacak, onlar şaşkınlıktan küme halinde bir araya gelince ateş açılacaktı.

Yolun üstündeki karlar hafif hafif gıcırdıyordu. Çıplak bir taşın üstünde kayan bir atın nalından sarı bir kıvılcım çıktı. Kedi gibi dere yatağının kenarına fırlayan Gregor dikilecek, "Kim var orada?" diye sordu. Kazaklar arkasından fırladı. Ne var ki, bundan sonra olacaklar için hazırlıklı değildi Gregor.

En öndeki atlı, hiçbir korku ya da şaşkınlık belirtisi sezilmeyen bir ses tonuyla, "Kimi arıyorsun sen?" diye sordu, atını Gregor'a doğru çevirdi.

Gregor sert bir sesle, bulunduğu yerden hiç kımıldamadan ve tabancasını azıcık kaldırarak, "Kimsin sen?" diye sordu.

Adam yüksek ve öfkeli bir sesle cevap verdi:

"Kimdir böyle bağırmaya cüret eden? Ben ceza birliğinin komutanıyım; Sekizinci Kızıl Ordu karargâhı tarafından ayaklanmayı bastırmak yetkisi verilmiştir bana. Sizin komutanınız kim? Buraya gelsin."

"Komutan benim."

"Sen misin? Ha..."

Gregor atlının yukarı kalkık elinde siyah bir şey görerek kendini yere atarken haykırdı:

---

* Çiğindirik: İki ucuna su kabı vb. taşınacak şeyler asılarak omza alınan ağaç, omuzluk.

"Ateş!"

Öndeki atlının Browninginden çıkan yassı uçlu bir kurşun, Gregor'un tepesinden vınlayarak geçti. Her iki taraftan atılan silahların kulakları sağır edici gürültüsü duyuldu. Bodovskov koşup, Kızıl komutanın atının dizginlerini yakaladı. Gregor uzandı, kılıcının enli yüzüyle adamın kafasına vurduğu gibi onu eyerinden aşağı indirdi. Her şey birkaç dakika içinde olup bitti. Kızıl Ordu askerlerinden üçü dörtnala kaçtı, ikisi öldürüldü, geri kalanların silahları ellerinden alındı.

Gregor tabancasının namlusunu, Kızıl komutanın parçalanmış ağzına dayayarak adamı sorguya çekti:

"Adın ne senin domuz?"

"Lihaçov."

"Yanında dokuz muhafızla ne yapacağını sanıyordun? Önünde Kazaklar yere kapanıp da af mı dileyecek sanıyordun?"

"Öldürün beni!"

"Her şeyin bir zamanı var!" diye merakını giderdi Gregor. "Evrakın nerede?"

"Çantamda. Al bakalım, haydut... Domuz!"

Gregor, Lihaçov'un küfürlerine aldırış etmeksizin onun üstünü kendisi aradı, koyun postundan ceketinin cebindeki bir başka Browning'i çekip aldı. Mavzeriyle, çantasını da çıkardı omzundan adamın. Yan ceplerinden birinde bir sigara tabakasıyla, deri ciltli ufak bir cep defteri buldu.

Lihaçov durmadan homurdanıyor, küfrediyordu. Gregor'un savurduğu kılıç adamın kafasını yarmış, omzuna da bir kurşun gömülmüştü. Uzun boyluydu, Gregor'dan daha uzun ve iri yapılıydı, aynı zamanda çok güçlü görünüyordu. Kısa, gür, simsiyah çatma kaşları vardı, yüzü esmer, tıraşlıydı; ağzı iri, çenesi köşeliydi. Sırtında kısa bir kaput vardı, başındaki siyah Kuban kalpağı da Gregor'un kılıç darbesinden buruşmuştu. Kaputunun altına, vücuduna tıpatıp uyan bir askerî ceket giymişti, ayağında bol bir külot pantolon vardı. Ama ayakları son derece ufaktı. Deri konçlu şık çizmeler giymişti.

"Çıkar kaputunu komiser!" diye emretti Gregor. "Pırıl pırılsın, Kazakların ekmeğini yiye yiye semirmişsin, onun için üşüyeceğini sanmıyorum."

Tutsakların ellerini arkalarında yular sapları ve sırımlarla bağladıktan sonra atlarına oturttular. Geceyi hep birlikte, Vyeşenskaya yakınlarındaki Bazki'de geçirdiler. Lihaçov ocağın yanı başında, yerde, dişlerini gıcırdatıp homurdana homurdana durmadan kıvranıyordu. Gregor onun omzunu yıkayıp temizledi, sargıyla sardı gaz lambasının ışığında, ama adamı daha sıkı bir sorguya çekmeye karar verdi. Masanın başına oturdu, ele geçirdiği belgeleri, kaçan Devrim Mahkemesinin Vyeşenskaya'lı karşı-devrimciler hakkında hazırladığı listeyi, not defterini, mektupları ve haritanın üstüne işaretlenmiş noktaları incelemeye koyuldu. Kazaklar bütün gece uyanık kaldı; ara sıra çıkıp atlarına bakıyor ya da merdiven başında uzandıkları yerde sigaralarını tüttürerek çene çalıyorlardı.

Şafak sökmeden az önce, Gregor'un içi geçer gibi oldu, ama hemen uyanıp başını kaldırdı masadan. Lihaçov'un yerinde doğrulup oturmuş, dişleriyle sargısını omzundan sökmekte olduğunu gördü. Kan çanağına dönmüş gözleriyle Gregor'a sert sert baktı adam. Acıdan dudakları gerilmiş, dişleri meydana çıkmıştı ve gözlerinde ölümü isteyen öyle bir pırıltı vardı ki, sanki görünmeyen bir el Gregor'un uykusunu dağıtıverdi.

"Ne yapıyorsun öyle?" diye sordu Gregor.

"Sana ne? Ölmek istiyorum," diye kükredi Lihaçov ve rengi uçtu, başı otların üstüne düştü. Bütün gece yarım kova su içmiş ve bir saniye bile gözlerini kapamamıştı. Sabah Gregor onu bir kızağa koyup, ele geçirilen belgeler ve yazdığı kısa bir raporla birlikte Vyeşenskaya'ya gönderdi.

XXXI

KIZAK, iki Kazak süvarisinin muhafazası altında tangır tungur Vyeşenskaya'daki İcra Komitesinin kırmızı tuğla binası önüne geldi. Lihaçov arabada yarı uzanmıştı. Bir eliyle kana bulanmış sargılarını tutarak doğruldu. Kazaklar atlarından indi, onu eve soktu.

Birleşik Asi Kuvvetleri geçici komutanı Suyarov'un işgal ettiği odada elli kadar Kazak toplanmıştı. Alaycı, çekik gözlerinden başka hemen hemen hiçbir belirli özelliği bulunmayan, ufak tefek yapılı bir

Kazak olan Suyarov'un oturduğu masaya doğru sendeleye sendeleye yürüdü Lihaçov. Suyarov, Lihaçov'a bakarak sordu:

"Demek Lihaçov sizsiniz delikanlı?"

"Evet. İşte belgelerim." Kızıl komutan not defterini masanın üstüne atıp, sert bakışlı gözlerini hiç kırpmadan Suyarov'a dikti. "Sizleri bir yılan gibi ezmek için aldığım emri yerine getiremediğime üzgünüm. Ama Sovyet Rusya layık olduğunuz şekilde hesaplaşacaktır sizlerle! Lütfen beni derhal kurşuna diziniz!"

"Hayır, Yoldaş Lihaçov. Biz zaten kurşuna dizmelere karşı ayaklanıyoruz. Biz size benzemiyoruz, kurşuna dizmeyiz biz insanları. Yaranızı iyileştiririz, bize yardımınız dokunur yine de," diye, gözleri yumuşak bir ifadeyle pırıldayarak cevap verdi Suyarov. Kalabalığa döndü:

"Hepiniz dışarı! Haydi, çabuk!"

Odada sadece beş bölüğün komutanları kaldı. Masanın başına geçip oturdular. İçlerinden biri ayağıyla Lihaçov'a doğru bir tabure itti, ama Lihaçov oturmadı. Duvara yaslanıp ötekilerin başları üzerinden, pencereden dışarı bakmaya başladı.

Suyarov bölük komutanlarıyla bakıştıktan sonra, "Ee, hadi bakalım Lihaçov," diye söze başladı. "Müfrezenizde kaç kişi olduğunu söyleyin bize."

"Söylemem."

"Söylemez misiniz? Neyse, önemi yok. Evrakınızdan anlarız bunu. Oradan anlayamazsak, sizin Kızıl Muhafızları sorguya çekeriz. Sizden istediğimiz bir şey daha var: Müfrezenize, buraya, Vyeşenskaya'ya gelmesini yazın. Sizlerle çarpışmamız için hiçbir neden yok. Bizler Sovyet Hükümetine karşı değiliz. Komünistlerle Yahudilere karşıyız. Askerlerinizi silahtan tecrit edip evlerine göndereceğiz. Sizi de serbest bırakacağız. Uzun lafın kısası, bizim de emekçi olduğumuzu, Sovyet Hükümetine karşı olmadığımızı, bizden korkmalarına hiçbir neden olmadığını yazın..."

Lihaçov, Suyarov'un ufak sakalının tam üstüne bir tükürük attı. Suyarov sakalını kolunun yeniyle sildi, yüzü kıpkırmızı kesildi. Komutanlardan biri gülümsedi, ama liderlerinin onurunu savunmak için hiçbiri yerinden kımıldamadı.

Suyarov, içten olmadığı apaçık olan bir ses tonuyla, "Demek bize hakaret etmek istiyorsunuz Yoldaş Lihaçov?" dedi. "Eskiden atamanlarla subaylar hakaret ederdi bize, suratımıza tükürürlerdi, siz de bir komünist olduğunuz için tükürüyorsunuz halde! Ama öte yandan halkın yanında olduğunuzu söylüyorsunuz. Eh, yarın sizi Kazanskaya'ya göndeririz."

Bölük komutanlarından biri sert bir sesle, "Bu işi bir kez daha düşünmez misin?" diye sordu.

Lihaçov gömleğinin omuzlarını düzeltti ve kapıda duran nöbetçiye döndü.

Onu yine de kurşuna dizmediler. Asiler, "kurşuna dizme ve yağma" olaylarına karşı çarpışıyordu. Ertesi gün Lihaçov'u Kazanskaya'ya götürmek üzere yola çıkardılar. Lihaçov, atlı muhafızının önünde yaya gidiyor, kaşlarını çatmış, karlara hafifçecik basarak yürüyordu. Ama ormana girdiklerinde, ölü yüzü gibi beyaz bir huş ağacının yanından geçerken, Lihaçov'un dudaklarında bir gülümseme belirip kayboldu, sağlam kolunu uzatarak bir sürgün kopardı. Sürgünün üzerinde daha şimdiden tomurcuklar mart ayının tatlı özsuyuyla kabarmıştı; sürgünden havaya canlılığın bahar kokusu yayılıyordu. Lihaçov tomurcukları ağzına attı ve bunları, buğulu gözlerini ilkbaharın tazeliğine bürünmüş ağaçlara dikerek çiğnedi; dudaklarının kenarlarında bir gülümseme vardı.

Tomurcukların kara çanakyaprakları dudaklarında olduğu halde öldü. Vyeşenskaya'dan yedi verst ötede, rüzgârların yığdığı ufak, çirkin kum tepecikleri arasında, hayvanca bir gaddarlıkla parçaladılar onu. Daha ölmemişken, kılıçlarını gözlerine daldırdılar; kollarını, kulaklarını, burnunu kopardılar, suratına kılıçlarıyla bir haç işareti yaptılar. Pantolonunu çözüp, onun o muhteşem erkek vücudunu kirlettiler. Kanlar içinde serili güdük gövdeye saldırdıktan sonra, içlerinden biri, Lihaçov'un seğirmekte olan göğsüne ayağını bastı, bir vuruşta başını gövdesinden ayırıp, yuvarladı.

XXXII

DON'UN ötelerinden, yukarı boylarından, bütün ilçelerden ayaklanmanın yayıldığına ilişkin raporlar geliyordu. Yedi ilçe ayaklanmış, alelacele süvari birlikleri toplamıştı ve üç ilçe de açıktan açığa onlara katılmaya hazırlanıyordu. İsyan kuzeye doğru yayılma eğilimi gösteriyordu. Vyeşenskaya ayaklanmanın merkezi oldu. Uzun tartışmalardan, çekişmelerden sonra, eski hükümet biçiminin korunması kararlaştırıldı. En çok saygı toplayan Kazaklar, daha çok da gençten kişiler, İlçe İcra Komitesine seçildi. Eski bir topçu olan Danilov başkan seçildi, ilçenin köylerinde Sovyetler kuruldu, hatta gariptir ama, bir zamanlar küfür sayılan "Yoldaş" kelimesi bile günlük konuşma dili içinde kaldı. Bir de halkı avlayıcı bir slogan atıldı:

"Sovyet rejiminden yana, ama kurşuna dizme ve yağmalara karşıyız." Asiler beyaz kokart ve şeritli kasket yerine çapraz konulmuş kırmızı ve beyaz kurdeleler taşıyordu.

Suyarov'un Birleşik Asi Kuvvetleri Komutanlığı makamına yirmi sekiz yaşında, St. George nişanının dördüne de sahip, zeki ve konuşmasını bilen Pavel Kudinov adında genç bir asteğmen geçti. Kusuru ise zayıf karakterli olması ve böyle karışık bir zamanda, isyan etmiş bir ilçeye komuta edecek çapta olmamasıydı, ama basit, iltifatlı tavırlarından ötürü ona ısınmışlardı. En önemlisi Kudinov Kazak göreneklerine son derece bağlı bir insandı ve rütbeleri yükselen subayların çoğunlukla takındığı kibirli, azametli tavırlardan uzaktı. Her zaman sade giyinir, saçlarını kesmez, hafifçe kamburunu çıkararak yürür, çabuk çabuk konuşurdu. İnce uzun burnuyla yüzü biraz köylülerin yüzünü andırırdı ve hiçbir özelliği yoktu.

Kazaklar kendilerine kurmay başkanı olarak üsteğmen Safonov'u seçti. Onu, biraz korkak olmasına rağmen kültürlü ve işlek bir kaleme sahip olduğu için seçtiler sadece. Toplantıda birisi şöyle söylemişti:

"Safonov'u karargâha verin. Dövüş hattında işe yaramaz. Kazakları boşu boşuna kırdırır. Bir Çingene'den ne kadar papaz olursa, ondan da o kadar savaşçı olur."

Kısa boylu, ufak tefek, tıknaz bir adam olan Safonov, bu lafa, beyaza kaçan sarı bıyıklarının altından gülmüş ve seve seve kurmay başkanlığını kabul etmişti.

Bununla birlikte Kudinov'la Safonov'un bütün yaptıkları, zaten kurulmuş olan bölüklere resmî bir biçim vermek oldu. Birer örgütçü ve önder olarak yetersiz ve böyle hantal bir örgütü yönetecek ya da olayların hızlı gidişine ayak uydurabilecek güçte değildiler.

Ayaklanmanın üzerine yollanan bir Kızıl süvari müfrezesi yolu üstündeki Ust-Koperskaya, Yelenskaya Bolşevikleriyle, Vyeşenskaya ilçesinin bir kısmındaki Bolşevikleri de toplayarak ve köy köy çarpışmalar vererek, Don boyunca bozkır üzerinden batıya doğru ilerlemekteydi. Martın 5'inde Tatarski'ye dörtnala bir haberci gelerek, Yelenskaya Asilerinin acele yardım istediklerini bildirdi. Tüfekleri ve cephaneleri olmadığı için karşı koymaksızın geri çekilmişlerdi. Kızıllar onları makineli tüfek ateşiyle biçmiş, iki batarya da topa tutmuştu. Bu koşullar altında ilçeden emir beklemekte hiçbir yarar yoktu. Bunun üzerine Piyotr Melehov iki bölüğüyle Kızılların üzerine yürümeye karar verdi.

Komşu köylerden toplanan dört bölüğün komutasını da üzerine aldı ve sabah saatlerinde Kazaklarını Tatarski'den çıkardı. Her zamanki gibi keşif kolları arasında ufak çatışmalar oldu. Asıl çarpışma ise daha sonra oldu.

O soğuk kış günü köyden altı verst kadar uzakta, Gregor'la karısı Natalya'nın çift sürdüğü, Gregor'un karısına kendisini sevmediğini ilk kez itiraf ettiği noktada, süvariler yere indi, atları geriye, korunaklı bir yere yollayıp, derin yarların kenarlarında, karların üstünde yayıldı. Aşağıda Kızılların üç sıra halinde geniş bir vadiden çıkmakta olduğunu görüyorlardı. Düşman daha iki verst kadar uzaktaydı; Kazaklar da savaş hazırlıklarını ağırdan alıyordu.

Piyotr besili, duman tüten atının üstünde Gregor'un komutasındaki yarım bölüğün bulunduğu noktaya tırısla gitti. Neşeli, aynı zamanda heyecanlıydı.

"Kardeşler, kurşunlarınızı ziyan etmeyin. Ben komut verdiğim zaman ateş edin. Gregor, yarım bölüğünü elli metre kadar daha sola kaydır. Haydi, çabuk! Atları da küme halinde tutmayın!" Son olarak birkaç emir daha verdi ve askerî dürbününü gözlerine götürdü, "Vay, vay, vay, Matveyev tepesinde bir bataryayı mevziye sokuyorlar," dedi.

"Ben daha önce gördüm onu; dürbüne hacet yok görmek için," dedi Gregor. Dürbünü ağabeyinin elinden alıp baktı. Tepede arabalar ve te-

laşlı telaşlı koşuşan mini mini adamlar gördü. Kümelenmemek için verilen emre rağmen, Tatarski piyadeleri gruplar halinde toplanmış sigara içiyor, fişekleri paylaşıyor, şakalaşıyordu. Hristonya başında yüksek kalpağı ile çok uzun boylu olmayan Kazaklardan bir baş yukarıda dolaşıyor (atı olmadığı için şimdi piyadeydi), Panteley Prokofyeviç'in kulaklıklı kürk başlığı da aralarında kırmızı kırmızı göze çarpıyordu. Piyadeler daha çok yaşlılarla, çoluk çocuktan meydana gelmişti. Biçilmemiş bir ayçiçeği kümesinin sağında Yelenskaya'lılar bulunuyordu. Yelenskaya'lılar dört bölük halinde altı yüz kişiydiler, ama bütün kuvvetin üçte birini oluşturan iki yüzü dere yataklarına saklanmış, atlara bakıyordu.

Piyadelerden, "Piyotr Panteleyeviç!" diye bağrışmalar duyuldu. "Biz yayaları sakın bırakıp gitmeyin savaş başlayınca, olmaz mı?"

"Korkmayın, bırakmayız," diye gülümsedi Piyotr ve tepeye doğru ilerleyen Kızıllara bakarken, sinirli sinirli kırbacıyla oynamaya başladı.

Gregor askerlerin safından biraz öteye açılarak, "Piyotr, buraya gel," diye seslendi. Piyotr onun ardından yürüdü. Gregor kaşlarını çatıp hoşnutsuzluğunu belli ederek, "Bu mevziyi beğenmiyorum," dedi. "Bize kanadımızdan saldırabilirler, o zaman nereye çekiliriz? Ne dersin?"

Piyotr elini öfkeyle sallayarak, "Ne oluyor sana yahu?" dedi. "Kanadımızdan nasıl saldırabilirler bize? Bir bölüğü yedekte tutuyorum, haydi başımıza beterin beteri geldi diyelim, o zaman da dere yataklarının yararı olur bize. Tehlike gelmez o yandan."

"Pekâlâ, ama sen yine dikkatli ol!" diye uyardı Gregor ve çevreyi gözleriyle yoklayarak mevziye alelacele göz gezdirdi.

Adamlarının yanına döndü. Heyecandan sıkıntı basan birçoğu parmaksız yün eldivenlerini çıkarmıştı; bir kısmı da sinirli sinirli kılıçlarını düzeltiyor, palaskalarını sıkıyordu.

Kazaklardan biri, safların önünde iri adımlarla gezinen Piyotr'u başıyla işaret edip sırıtarak, "Bizim komutan at binmemeye karar vermiş," dedi.

Biricik silahı kılıcı olan tek kollu Aleksey Şamil, "Hey! General!" diye böğürdü. "Kazaklara birer maşrapa votka dağıtsana!"

"Sus ulan ayyaş! Kızıllar öteki kolunu da doğrayacak, o zaman neyle içeceksin bakalım votkayı? Yalağa döker yalarsın artık."

"Haydi oradan!"

Stepan Astakov elini kılıcının kabzasından kaldırıp, kızıla çalan bıyıklarını burarken, "Şimdi bir kadeh içki için neler vermezdim," diye içini çekti.

Durumla pek ilgisi olmayan konuşmalar, tepenin ardındaki batarya ateşe başlayınca kesiliverdi. Ağır, gümbür gümbür top sesleri kapladı bütün bozkırı. İlk mermi iyi nişan alınmadığı için Kazak saflarının yarım verst kadar önüne düştü. Patlamadan çıkan kara kara dumanlar dağıldı, çalıların üstüne indi. Kızıl hatlarından makineli tüfekler, gece bekçisinin çıkardığı takırtılar gibi takırdamaya başladı. Kazaklar karların üstüne, çalıların ardına ve çalı gibi başsız ayçiçeği saplarının arasına yattı.

Prohor Zikov öteden, "Bu duman oldukça kara," diye bağırdı Gregor'a. "Galiba Alman mermisi kullanıyorlar."

İkinci Bölükte bir gürültü, bir telaş oldu. Rüzgâr bir haykırış getirdi kulaklara:

"Mitrofan vuruldu!"

Rubezni köyünden kızıl sakallı bir bölük komutanı koşa koşa Piyotr'un yanına geldi. Soluk soluğa, "Bir fikrim var Yoldaş Melehov," dedi. "Bölüklerden birini Don'a indir; kıyı kıyı giderek köye varsınlar, Kızılları arkadan vursunlar. Yük arabalarını mutlaka savunmasız bırakmışlardır. Böylece paniğe kapılırlar."

Piyotr "fikri" beğendi. İri adımlarla Gregor'un yanına gitti, öneriyi açıkladı ve sert bir sesle emir verdi ona:

"Yarım bölüğünü geri çek ve onları arkadan vur."

Gregor Kazaklarını çekti, dere yatağının içinde at bindirdi ve önlerine düşüp tırısa kaldırarak köye doğru götürdü.

Mevzideki Kazaklar iki el ateş edip sustu. Kızıl safları yere yattı. Kızılların makineli tüfekleri ateşe devam ediyordu. Martin Şamil'in atına bir kurşun çarptı, hayvan yedekçi Kazak'ın elinden kurtulduğu gibi Rubezni Kazaklarının safları önünden çılgınca koşarak geçti ve tepeden aşağı yıldırım gibi Kızıllara doğru indi. Bir makineli tüfek mermisi yağmuru atı orta yerinden biçti ve karların üstüne serilmeden önce de hayvanın art ayakları havaya doğru sıçradı.

Piyotr makineli tüfekçilere ateş açılması için emir verdi. Yalnız en keskin nişancılar ateş etti, epeyce de zayiat verdirdi. Nişancılığıyla ünlü ufak tefek bir Kazak, üç makineli tüfek erini zımbaladı ve soğutma silindirlerindeki suları fokur fokur kaynayan Maksim susuverdi. Ama yedek makineli tüfek erleri derhal ötekilerin yerini alınca, çok geçmeden makineli tekrar ölüm tohumlarını serpmeye başladı. Yaylım ateşi arka arkaya ve kısa aralarla geliyordu. Kazaklar yattıkları yerde kara gömüldükçe gömüldü. Anikuşka, karı kaza kaza ta toprağa varmıştı ve durmadan şakalar yağdırıyordu. Cephanesi tükendiği için (paslı bir mermi bağında beş tane mermisi kalmıştı) şimdi ikide bir başını çukurdan kaldırıp, ürkmüş bir tarla faresinin cıyaklamasına benzeyen bir ses çıkarıyordu dudaklarıyla.

Fırlak gözleriyle saflara doğru bakıp, "Yiiuuv!" diye ciyaklıyordu.

Onun sağında, Stepan Astakov'un gülmekten gözlerinden yaşlar boşanıyor, sol tarafında ise Palavracı Antip öfkeli öfkeli küfrediyordu:

"Sus ulan haşere. Tam eğlenecek zamanı buldun!"

Anikuşka yapmacık bir korku içinde patlak gözlerini ona dikerek, "Yiiuuv!" diye ciyakladı.

Kızıl bataryaların mermi sıkıntısı çektiği anlaşılıyordu, zira otuz atış yaptıktan sonra sustular. Piyotr sabırsızlık içinde dönüp tepenin üstüne baktı. Köye iki haberci göndermiş, bütün yetişkinlerin yabalar, tırpanlar ve baltalarla silahlanarak gelmelerini emretmişti. Onların tepede görünmeleriyle, Kazakların gücü konusunda Kızılların abartılı bir fikre kapılacaklarını umuyordu.

Köylüler emre uymuştu; çok geçmeden tepenin altında büyük bir kalabalık belirdi ve tepeden aşağı akmaya başladı. Kazaklar onları şakalarla karşıladı:

"Yuvarlanan şu siyah taşlara bak!"

"Bütün köy kalkmış gelmiş yahu, kadını madını..."

Kazaklar birbirlerine seslenip sırıtıyordu. Hepsi birden ateş kesmişti. Yalnız Kızıllar tarafından iki makineli ateş ediyordu; arada bir yaylım ateşi çın çın ötüyordu.

"Kızıl bataryaların ateşi kesmeleri yazık oldu. Eğer bir mermi daha yollayacak olsalardı şu kalabalığın ortasına, hepsi altlarını ıslatıp köye kaçardı," diye fikir yürüttü tek kollu Aleksey Şamil; anlaşılan, Kızılların kadınlara bir mermi bile yollamamasına üzülüyordu.

Kalabalık iki uzun ve düzensiz sıra içinde toplandı ve durdu. Piyotr onlara Kazak saflarının çok gerisinde durmalarını emretti. Ama Kazak kalabalığının ortaya çıkışı Kızıllar üzerinde etkisini göstermiş olmalıydı, zira geri çekilerek vadinin dibine kadar indiler. Piyotr, bölük komutanlarıyla kısa bir görüşme yaptıktan sonra, Yelenskaya askerlerinin iki safını çekip sağ kanadını açarak, at binip kuzeye, Gregor'un saldırısını desteklemeye gitmelerini emretti. Bölükler, Kızılların gözleri önünde düzene girip Don'a doğru at sürmeye başladı.

Kazaklar geri çekilen düşman üzerine ateş tazeledi. Bu arada kadınların en gözünü budaktan esirgemeyenleriyle, bir sürü çoluk çocuk, ateş hattındaki safların arasına kadar sokulmuştu. Darya da bunların arasındaydı. Piyotr'a gidip yalvardı:

"Piyotr, ne olur Kızıllara bir el ateş edeyim. Tüfek kullanmasını biliyorum." Piyotr'un karabinasını aldı, diz çöktü, dipçiği kendisinden emin bir tavırla omzuna yerleştirdi ve birkaç el ateş etti.

Tepenin yamacındaki "yedekler" ayaklarını yere vurup sıçrayarak ısınmaya çalışıyor ve iki sıra asker rüzgâra tutulmuş gibi sarsılıyordu. Kadınların yanaklarıyla dudakları morarmış, geniş eteklerinin altından ayaz çabucak işleyivermişti. Aralarında ihtiyar Grişaka da olmak üzere, tepeyi tırmanmaları için birçoğuna yardım etmek zorunda kaldılar. Ama ihtiyarlar rüzgârın kol gezdiği tepeye çıkar çıkmaz, uzaktan uzağa duyulan silah sesleriyle birdenbire kızışıverdiler. Heyecanlı heyecanlı konuşmaya, birbirlerine eski savaşlarda ve muharebelerdeki akınlarını, bir önceki savaşın sefaletini, o savaşta nasıl kardeşin kardeşle, babanın oğulla çarpıştığını, topların nasıl gözle görülemeyecek kadar uzaktan ateş ettiğini anlatmaya koyuldular...

XXXIII

GREGOR yarım bölüğüyle yük kızaklarını vurdu, sekiz Kızıl Muhafız öldürdü, cephane yüklü dört kızakla iki binek atı ele geçirdi. Gregor'un bölüğü de bir at kaybetti ve Kazaklardan biri hafif bir sıyrık aldı.

Ne var ki Gregor ele geçirdiği kızaklarla birlikte Don boyunca hiçbir güçlükle karşılaşmadan, başarısıyla geri çekilirken, Tatarski'nin

yukarısındaki tepede de savaş sona ermişti. Çarpışma başlamadan önce bir Kızıl Süvari Bölüğü, yedi verstlik bir yürüyüşle Kazakları çevirmek için yola çıkmıştı. Bunlar tepenin ardında ansızın belirerek, atlara bakan askerlere saldırdı. Paniğe kapılan Kazaklar atlarla birlikte dere yatağından fırladıkları gibi kaçtı. Bir kısmı atları Kazak saflarına ulaştırabildi, ama çoğu ya Kızıl süvariler tarafından biçildi ya da perişan bir halde kaçtı. Piyadeler kendi arkadaşlarını vurmak korkusuyla ateş açamadan, çuvaldan dökülen nohutlar gibi darmadağınık bir şekilde kaçarak dere yatağına indi. Kazak süvarilerinden, atları yakalayabilenler (ki bunlar çoğunluktaydı) köylerine doğru birbirleriyle yarış edercesine kaçtı.

Piyotr bağrışmaları duyup da ne olduğunu anlar anlamaz komut verdi:

"At başına! Latişev, al piyadeleri, dere yatağından çıkar!"

Ne var ki kendisi atına ulaşamadı. Onun atını yedeğinde tutan delikanlı, Piyotr'a doğru dörtnala geliyor, Piyotr'un atıyla Fedot Bodovskov'un atını çekerek getiriyordu. Ama arkasından yetişen bir Kızıl Ordu askeri delikanlının omzuna bir kılıç çaldı. Allahtan delikanlının sırtında tüfeği çapraz duruyordu da kılıç tüfeğin namlusuna çarparak kaydı, Kızıl askerin elinden fırladı gitti. Fakat delikanlının atı çark ederek arkasında Piyotr'la Fedot'un atları da olduğu halde dörtnala uzaklaştı. Piyotr homurdanarak bir an durdu; yüzü bembeyaz kesilmişti, yanaklarından ter süzülüyordu. Dönüp geriye baktı. Bir düzine kadar Kazak ona doğru koşuyordu.

Bodovskov yüzü müthiş bir korkuyla çarpılmış bir halde, "Hapı yuttuk!" diye bağırdı.

"Dere yatağına, Kazaklar! Kardeşler, dere yatağına!" Piyotr kendini toparladı, Kazakların önüne geçip koşa koşa onları dere yatağının sarp kenarına getirdi ve kendini koyuverdi aşağıya. Aşağıya varınca fırlayıp ayağa kalktı ve bir köpek gibi silkelendi. Arkasından on tane kadar Kazak da yuvarlanıp indi.

Yukarıda hâlâ silah sesleri çınlıyor, bağrışmalar, atların ayak sesleri duyuluyordu. Dere yatağının dibinde Kazaklar kasketlerindeki karları, kumları silkiyor, berelenen yerlerini ovuşturuyordu. Martin Şamil tüfeğinin namlusundaki karları temizliyordu. Yalnız eski atamanın

oğlu genç Manitskov korkusundan tir tir titriyor, yanaklarından aşağı gözyaşları süzülüyordu.

"Ne yapacağız şimdi?" diye uluyordu. "Piyotr, söylesene! Öldük! Nereye gideceğiz? Öldürecekler bizi!"

Fedot Bodovskov dişleri birbirine vura vura döndü, dere yatağı boyunca Don'a doğru koşmaya başladı. Ötekiler de koyun sürüsü gibi onu izledi. Piyotr güç bela durdurabildi onları:

"Durun! Düşünelim... Kaçmayın! Hepinizi vururlar!"

Yarın çıkıntılı yüzünün altına götürdü onları ve kekeleye kekeleye, ama hiç değilse bir parça soğukkanlı görünmeye çalışarak konuştu:

"Dere yatağının dibinden çıkamazsınız. Şimdi mutlaka bizimkilerin peşine düşmüşlerdir. Dere yatağının içinde saklanmamız gerek. Bir kısmımız öbür tarafta... Bu noktayı tutmalıyız. Burada kuşatmaya dayanabiliriz!"

"Mahvolduk! Babalar! Ağabeyler! Ne olur beni buradan çıkarın! Ölmek istemiyorum... İstemiyorum!" diye, genç Manitskov gözyaşları içinde ulur gibi ağlıyordu. Bodovskov'un Kalmuk gözleri çakmaktandı, delikanlının suratına yumruğu patlatınca ağzından burnundan kan boşanan delikanlı yarın duvarı dibine yuvarlandı; ama zırlamayı da kesti.

Martin Şamil, Piyotr'u kolundan yakalayarak, "Onlara nasıl ateş açabiliriz?" diye sordu. "Bir tek mermimiz yok. Üstelik bize el bombaları da atarlar."

Piyotr birdenbire mosmor kesildi; dudakları, ağzı köpürerek konuştu:

"Ee, başka ne yapabiliriz yani? Yatın aşağı! Ben komutanınız mıyım değil miyim? Hepinizi öldürürüm!" Tabancasını başları üzerine doğrultarak salladı.

Islık gibi çıkan fısıltı, ötekilere yeni bir canlılık aşılamış gibiydi. Bodovskov, Martin Şamil ve iki Kazak daha, dere yatağının öbür tarafına doğru koşup yarın dibine yattı; ötekiler Piyotr'la kaldı. İlkbaharda tepelerden gümbür gümbür inen sular taşları aşağı yuvarlar, oyuklar meydana getirir. Kazaklar işte bu oyukların içine saklanıyordu.

Palavracı Antip, Piyotr'un yanına çömelmiş, emniyeti açık tüfeğini elinde tutarak anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu:

"Stepan Astakov atını kuyruğundan yakaladı, kaçmayı başardı, ama ben kaçamadım... Piyadeler bizi yüzüstü bıraktı... Hapı yuttuk kardeşler... Tanrı bilir ya, işimiz bitiktir."

Tepelerinde koşuşmalar duydular, dere yatağının içine karlar ve kumlar döküldü.

Piyotr, "İşte oradalar!" diye fısıldayarak Antip'in kolunu yakaladı, ama öteki kolunu hızla çekip kurtardı ve parmağını tetikte tutarak yukarı bakmaya devam etti.

Yarın kenarına kimse yanaşmıyordu, ama Kazaklar konuşmaları, birisinin bir ata bağırdığını duydu.

Piyotr, 'Bizi nasıl ele geçireceklerini konuşuyorlar,' diye düşündü ve sırtından, göğsünden, yüzünden yine ter boşandı.

Yukarıdan birisi onlara bağırdı:

"Hey, çıkın oradan! Nasıl olsa öldüreceğiz sizi!"

Sütbeyazı karlar döküldü dere yatağının içine. Besbelli birisi ta yarın kenarına kadar sokulmuştu. Başka bir ses kendinden emin bir tonla konuştu:

"Buradan aşağı atladılar; işte ayak izleri de burada. Gözlerimle gördüm."

"Piyotr Melehov, çık oradan!"

Bir an için Piyotr'un yüreğini kör bir sevinç kapladı. 'Kızıllar arasında beni tanıyan da kim? Bizim Kazaklar olacak, herhalde Kızılları geri püskürttüler,' diye düşündü.

Ama bir saniye sonra, aynı ses Piyotr'u ürpertti.

"Ben Mihail Koşevoy'um. Teslim olmanızı istiyoruz. Nasıl olsa kurtulamayacaksınız."

Piyotr sırılsıklam olmuş alnını sildi; avucu kanlı tere bulandı. Garip, uyuşukluğa benzer bir kayıtsızlık duygusu yavaş yavaş benliğini sardı. Antip'in haykırışını sanki çok uzaklardan geliyormuş gibi duydu:

"Eğer bizi bırakacak olursanız, çıkarız. Eğer bırakmazsanız ateş ederiz!"

Bir anlık bir sessizlikten sonra, "Bırakırız sizi!" diye cevap geldi yukarıdan.

Piyotr müthiş bir güç harcayarak uyuşukluğunu silkip attı. "Bırakırız sizi," kelimelerinde bir alay sezinler gibi olmuştu. Kısık bir sesle bağırdı:

"Geri dönün!"

Ama kimse emrini dinlemedi. Antip'ten başka bütün Kazaklar dere yatağının içinden sürüne sürüne çıktı.

En son çıkan Piyotr oldu. Bir kadının yüreğinin altındaki bebek gibi, yaşam Piyotr'un içinde bütün gücüyle kımıldıyordu. Korunma içgüdüsüyle, yarı tırmanmadan önce tüfeğindeki bütün kurşunları boşalttı. Gözleri bulanıyor, kalbi göğsüne sığmıyordu. Derin uykuya dalmış bir çocuk gibi kısık kısık soluyordu. Yakasını söker gibi açtı. Gözlerine ter doluyor, sarp yamacın soğuk sırtında elleri kayıyordu. Soluk soluğa, kendisini bekleyenlerin durduğu noktaya emekleyerek tırmandı, tüfeğini ayaklarının dibine attı ve ellerini yukarı kaldırdı. Kızıl süvari ve piyadelerin arasından Mihail Koşevoy iri adımlarla ona doğru yürüdü, gelip Piyotr'un tam önünde durdu, gözlerini yere dikerek sakin bir sesle sordu:

"Dövüşe doydun mu?" Bir dakika kadar cevap bekledi, sonra, hâlâ Piyotr'un ayakları dibine bakarak aynı ses tonuyla sordu:

"Bunların komutanı sendin, değil mi?"

Piyotr'un dudakları titredi. Son derece yorgun bir tavırla, büyük bir güçlükle elini ıslak alnına götürdü. Mihail'in uzun kirpikleri kırpıştı, şiş üst dudağı kıvrıldı. Bütün vücudu öyle müthiş bir ürpertiyle sarsılıyordu ki, ayakta duramayacakmış gibi görünüyordu. Ama hemencecik gözlerini Piyotr'un gözlerine çevirdi, yabancılaşmış bir bakışla, delecek gibi ta gözbebeklerinin içine bakarak acele acele mırıldandı:

"Soyun!"

Piyotr çabucak gocuğunu çıkardı, dikkatle dürdü ve karın üstüne koydu. Kasketini, kayışını, haki gömleğini çıkardı ve gittikçe solgunlaşarak çizmelerini çıkarmaya koyuldu.

İvan Alekseyeviç atından inip onların yanına geldi; ağlamaktan korktuğu için dişlerini gıcırdatıyordu.

"Gömleğini çıkarma," diye fısıldadı Mihail ve ürpererek bağırdı birdenbire, "Çabuk ulan, seni..."

Piyotr alelacele yün çoraplarını çizmelerinin içine tıkıştırdı ve doğrulup, karların üstünde safran sarısı gibi duran çıplak ayaklarıyla kaputunun üzerinden atlayıp öteye geçti.

Piyotr dudaklarını hemen hemen hiç kımıldatmaksızın İvan Alekseyeviç'e seslendi:

"Enişte!"

İvan ses çıkarmadan Piyotr'un çıplak ayaklarının altında karın eriyişini seyrediyordu.

"İvan Enişte, çocuğumun vaftiz babasıydın sen... Enişte, vurma beni," diye yalvardı Piyotr. Mihail'in tabancasını kaldırıp göğsüne doğru tuttuğunu görünce, gözleri parlak bir alevin çıkmasını bekler gibi büyüdü, başını omuzlarının arasına çekti.

Tabancanın sesini duymadı; yıldırım çarpmış gibi boylu boyunca yere serildi. Koşevoy'un ileri uzanan kolu sanki yüreğini sıkıp içinden kanını fışkırtmış gibi geldi Piyotr'a. Piyotr son bir çabayla gömleğinin yakasını yırtıp açarak, sol memesinin altındaki kurşun deliğini ortaya çıkardı. Kan, önce yavaş yavaş sızdı, sonra, yaranın hava almasıyla birlikte, kalın, koyu bir akıntı halinde fışkırmaya başladı.

XXXIV

TATARSKİ'DEN çıkarılan bir keşif kolu, Kızılların izine rastlamadığı, ama Piyotr Melehov'la birlikte kılıçtan geçirilmiş on Kazak'ın bozkırda yattıkları haberiyle döndü hava kararırken.

Gregor cesetlerin getirilmesi için kızaklar yolladı; sonra kadınların ölü Piyotr için kopardığı yas çığlıklarına ve Darya'nın histerik ağlamasına dayanamayarak, geceyi geçirmek üzere Hristonya'nın evine gitti. Şafak sökünceye kadar ocağın dibinde oturup üst üste sigara içti; kendi düşünceleriyle, ağabeyi için duyduğu üzüntüyle baş başa kalmaktan korkuyormuş gibi, uykusu gelen hassa neferiyle amaçsız, gereksiz konuştu durdu.

Şafak söktü. Sabahın erken saatlerinde hava ısındı. Saat onda, yer yer fışkılar saçılmış yolda ufak ufak su birikintileri belirdi. Damlardan sular damlamaya başladı. Bahar gelmiş gibi bir horoz öttü ve sanki boğucu sıcağın bastırdığı bir öğle vaktindeymişçesine bir tavuk gıdakladı.

Avluların güneş gören tarafında kümelenen sığırlar çitlere sürtünerek kaşınıyordu. Rüzgâr sığırların kahverengiye çalan sırtlarından dökülen tüyleri uçuruyordu. Eriyen kar nemli nemli, çürük çürük kokuyordu. Hristonya'nın avlu kapısının yanındaki bir elma ağacının

yaprakları dökülmüş dalında sarı göğüslü, mini mini bir baştankara, sallana sallana cıvıldıyordu.

Gregor avlu kapısında durup kızakların gelmesini beklerken, baştankaranın cıvıltısını kendi çocukluk çağının diline çevirmekte olduğunu fark etti: "Bile pulluğunu! Bile pulluğunu!" diye neşeli neşeli sesleniyordu baştankara o ılık sabah vakti. Ama hava bir ayaza çekecek olsa, onun sesinin değişeceğini, baştankaranın acele acele, "Çizmeni çek! Çizmeni çek!" diye öğüt vereceğini biliyordu Gregor.

Gözlerini yoldan ayırıp sallanıp duran baştankaraya çevirdi. "Bile pulluğunu! Bile pulluğunu!" diye neşeli neşeli cıvıldıyordu kuş. Gregor kuşu dinlerken çocukluğunu hatırladı: Piyotr'la birlikte hindileri bozkıra yemlenmeye çıkardıklarında, Piyotr hindilerin gulu gulularını gayet güzel taklit ederek, çıkardıkları sesi çocuk diline çevirirdi: "Herkesin çizmesi var, benim yok! Herkesin çizmesi var, benim yok!" Sonra da dirseklerini böğürlerine dayayıp, kollarını çırparak paytak paytak yürür, hindileri taklit ederdi: "Glu! Glu! Glu! Sana çarşıdan çizme alalım, külhani!" Ve Gregor mutluluk içinde güler, ağabeyinden yine hindi gibi konuşmasını isterdi.

Sokağın başında bir kızak göründü; yanında bir Kazak yürüyordu. Sonra bir ikinci, sonra bir üçüncü kızak göründü. Gregor gözündeki yaşı ve bu yaşla birlikte, kendiliğinden beliriveren anının uyandırdığı masum gülümsemeyi sildi; hızlı hızlı kendi avlularına doğru yürüdü. Annesi üzüntüsünden yarı yarıya aklını kaçırmış gibiydi; bu yüzden Gregor, bu müthiş ilk anda annesini Piyotr'un cesedini taşıyan kızaktan uzaklaştırmak istiyordu. Birinci kızağın yanında başı açık yürüyen Aleksey Şamil'di. Sol kolunun güdük kısmıyla başlığını göğsüne bastırmış, sağ elinde dizginleri tutuyordu. Gregor kızağın içine bir göz attı. Otların üstünde sırtüstü Martin Şamil yatıyordu; yüzü ve ceketi pıhtılaşmış kana bulanmıştı. Manitskov ikinci kızaktaydı; kılıç darbeleriyle paralanmış yüzü otlara gömülüydü ve tertemiz, ustaca bir kılıç darbesiyle tepesinden yarılan başı omuzlarının arasına çekilmişti. Kafatasındaki kılıç yarasının çevresinde saç kıllarına asılı buz parçacıkları vardı. Gregor üçüncü kızağa göz attı. Cesedin kime ait olduğunu çıkaramadı, ama kızağın kenarından sarkan ele gözü ilişti; balmumu rengindeki tütün lekeli parmaklar istavroz çıkarmak için birleşmişti.

Dördüncü kızağın dizginlerini tutup kendi avlularına çekti. Kızağın arkasından komşular, kadınlar, çoluk çocuk koşuyordu. Kalabalık merdivenin dibinde toplandı.

İçlerinden biri alçak sesle, "İşte sevgili Piyotr Panteleyeviç'imiz orada yatıyor! Dünyadaki ömrünü tamamladı!" dedi.

Stepan Astakov, başı açık, avlu kapısından girdi. Grişaka ve üç başka ihtiyar çıkageldi. Gregor dalgın dalgın çevresine bakındı.

"Yardım edin de içeri taşıyayım onu," dedi.

Sürücü tam Piyotr'un ayaklarını tutmaya hazırlandığı sırada, kalabalık, basamaklardan inen İlyiniçna'ya sessizce, saygıyla yol açtı.

İlyiniçna gözlerini kızağa dikti. Yüzüne ağır ağır bir ölü solgunluğu yayıldı. Panteley titrek titrek onun kolunu tuttu. İlk yaygarayı basan Dunya oldu. Ona, köyün başka başka on evinden feryatlar cevap verdi. Sonra Darya, saç baş darmadağınık, ağlamaktan yüzü şişmiş bir halde basamaklardan koşarak indi, kendini kızağın üstüne attı.

"Piyotr, sevgilim, canım Piyotr'um! Kalk! Kalk!"

Gregor'un gözünde bütün dünya simsiyah kesildi. Kendini kaybetmiş bir halde, deli gibi, "Çekil Darya!" diye bağırdı ve onu şiddetle itti. Darya bir kar yığınının üstüne yuvarlandı. Gregor çabucak Piyotr'u koltuk altlarından tutarak kaldırdı, sürücü de onun çıplak ayaklarından tuttu. Ama Darya arkalarından emekleye emekleye, basamaklara kadar, kocasının kaskatı kesilmiş ellerine sarılıp öpe öpe gitti. Biraz daha geçerse kendini tamamıyla kaybedeceğini hisseden Gregor, ayağıyla onu öteye itti. Dunya, Darya'nın ellerini kocasından güçlükle çözdü ve onun fırıl fırıl dönen başını göğsüne bastırdı.

Mutfakta bir ölüm sessizliği vardı. Piyotr sanki suyu çekilmiş, kurumuş gibi ufalmış, yerde yatıyordu. Burun delikleri kısılmış, buğday renkli bıyıkları kararmış, yüzü de daha gerilerek, daha incelmişti. Pantolonundan çıplak, kıllı bacakları gözüküyordu. Donmuş cesedi yavaş yavaş çözülüyor, altında pembemsi bir su birikintisi meydana geliyordu. Ceset çözüldükçe kanın tuzlu kokusuyla, çürümenin genzi gıcıklayan tatlımsı kokusu da daha kuvvetli duyuluyordu.

Panteley samanlıkta tabut yapıyordu. Kadınlar, hâlâ kendine gelemeyen Darya ile uğraşıyordu. Onun odasından zaman zaman kulak paralayıcı histerik bir çığlık, arkasından da Melehov'ların kederleri-

ni "paylaşmaya" koşarak gelmiş olan Vasilisa teyzenin daha alçak çıkan sesi duyuluyordu. Gregor bir sıraya oturmuş, ağabeyinin gittikçe sararmakta olan yüzüne, yuvarlak, mavi tırnaklı ellerine bakıyordu. Daha şimdiden, müthiş, soğuk bir yabancılaşma duygusu onu ağabeyinden koparıp ayırmıştı. Artık o Gregor'un ağabeyi değil, biraz sonra ayrılacakları geçici bir konuktu. Yattığı yerde yanağını umursamaz bir tavırla toprak zemine dayamış, bıyıklarının altında hoş, gizemli bir gülümseme donmuş kalmıştı. Yarın da karısıyla anası onu son yolculuğuna hazırlayacaktı.

Anası geceden onun için üç kova su ısıtmış, karısı da temiz çamaşırlar, Piyotr'un yabanlık pantolonunu, üniformasını hazırlamıştı. Artık Piyotr'a ait olmayan, çıplaklığından ötürü utanç duymayan vücudu, Gregor'la Panteley yıkayacaktı. Sonra ona yabanlık elbiselerini giydirecek ve masanın üstüne yatıracaklardı. Sonra Darya gelecek ve daha bir gün önce kendisini kucaklayan iri, buz gibi ellere, düğün günü papazın arkasından yürürlerken her ikisini de aydınlatmış olan mumu tutturacaktı. Ve Kazak Piyotr Melehov, hiçbir gidenin yuvasındaki ocak başına izinli dönmediği diyara kendisini yolcu etmeleri için hazırlanmış olacaktı.

Gregor ona, ağır ağır, serzenişte bulunurcasına, "Ananın gözleri önünde öleceğine, Prusya'da bir yerde ölseydin keşke," diye söylendi. Cesede bakarken ansızın yüzü sapsarı kesildi. Piyotr'un yanağından aşağı bir damla gözyaşı süzülüyordu. Gregor, Piyotr'a doğru fırladı yerinden, ama daha dikkatli bakınca rahat bir soluk aldı. Süzülen gözyaşı değil, Piyotr'un alnına düşmüş buzu çözülen saçından eriyerek, ağır ağır yanağına doğru süzülen bir damla suydu.

XXXV

BİRLEŞİK Asi Kuvvetleri komutanının emriyle, Gregor Melehov, on Kazak bölüğünden oluşan Vyeşenskaya Alayı komutanlığına atandı. Vyeşenskaya karargâhı, ne pahasına olursa olsun Lihaçov'un müfrezesini tepeleyip, Çir Irmağı boyundaki köylerin ayaklanmalarını sağlayacak şekilde bölge sınırlarından sürmek üzere, Karginskaya ilçesi yönünde yürümesi için emir verdi Gregor'a.

Gregor alayın komutanlığını aldığı gün Vyeşenskaya'dan çıkmakta olan Kazakları denetledi. Gregor, yolun kenarındaki karları yarı yarıya erimiş bir tümseğin tepesinde, atının üstünde, hafifçe kamburunu çıkarmış, dizginleri tam istinada getirmiş duruyor, bölükler yürüyüş kolunda önünden geçiyordu; bu bölükler Don boyundaki köylerden toplanmıştı: Bazki, Byelogorki, Olşanski, Merkulov, Gromkovski, Semenovski, Ribinski, Vodyanski, Lebyazi ve Yerik köylerinden. Teker teker, her bölüğü acımasız, dikkatli gözleriyle süzerken, atmaca burnunun derisi kırışarak, eldivenli eliyle bıyıklarını sıvazlıyordu. Sıraların üstünde halka halka tütün dumanları yükselip kayboluyor, atlardan buhar çıkıyordu,

Alay, Vyeşenskaya'dan üç verst kadar uzaklaştığı sırada, bir keşif kolu gelip, Kızılların Çukarin yönünde çekilmekte oldukları haberini verdi. Lihaçov'un müfrezesi onlarla savaşa tutuşmadı. Gregor düşman müfrezesinin önünü kesmek için üç bölük çıkardı, geri kalanlarıyla da öyle bir hızla düşmanın peşine düştü ki, Kızıllar yük katarlarını ve cephane sandıklarını geride bırakmaya başladı. Lihaçov'un bataryası Çukarin'den geçerken, ufak bir çayda birkaç topunu kaybetti. Sürücüler koşumları kesip dörtnala uzaklaştı. Kazaklar ciddi bir direnmeyle karşılaşmaksızın, Karginskaya yönünde Çukarin'den on iki verst uzaklaştı ve Novoçerkask'a ulaşmaktan söz etmeye başladı.

Gregor bataryanın ele geçirilmesine sevinmişti. 'Toplarını işe yaramaz hale getirmeye bile üşenmişler,' diye düşündü onları aşağılayarak. Kazaklar, öküzlerin yardımıyla bataryayı çaydan çıkardı; birçok bölükten hemen topçu erleri ortaya çıktı; her top arabasına ikişer ikişer bağlanan altı çift at koşuldu, muhafız olarak da yarım bölük ayrıldı.

Kazaklar alacakaranlık çökerken Karginskaya'yı aldı. Lihaçov'un müfrezesinin bir bölümü, geri kalan üç top ve dokuz makineli tüfekle birlikte ele geçirildi. Ötekiler kuzeye doğru kaçıp kurtulabildi.

Gece yağmur yağdı; sabah dere yataklarında, derin yarlarda sular çağlıyordu, yollar hemen hemen geçilmez bir hal almıştı, atlar erimekte olan kar ve çamur içinde tökezliyor, askerler yorgunluktan çökü çöküveriyordu. Geri çekilen düşmanın ardından çıkarılan iki bölük, otuz kadar Kızıl ele geçirip, sabahleyin onlarla birlikte Karginskaya'ya döndü.

Gregor karargâhını oralı tüccarlardan birinin evinde kurmuştu. Tutsaklar avluya sokuldu. İki bölüğün komutanı Yermakov, Gregor'a rapor verdi:

"Yirmi yedi Kızıl tutsak alındı. Seyisiniz atınızı getirdi. Hemen çıkıyor musunuz?"

Gregor palaskasını kaputunun üstünden taktı, aynanın önünde kâkülünü taradı ve ancak ondan sonra Yermakov'a döndü:

"Gidelim. Meydanda bir toplantı yapar, ondan sonra at binip gideriz."

Yermakov, "Toplantıya gerek var mı?" diye sırıtarak omuzlarını silkti. "Toplantı moplantı olmaksızın zaten at binmiş bekliyorlar. Bakın, Vyeşenskaya'lı askerler geliyor. Onlar değil mi?"

Gregor pencereden baktı. Bölükler dörderli safta, mükemmel bir düzen içinde geçiyordu. Kazaklar da atları da görkemliydi.

Gregor evden koşa koşa çıkıp bir yandan kılıcını takarken bir yandan da sevinçle, "Bunlar da nereden çıktı böyle?" diye mırıldandı.

Yermakov avlu kapısında ardından yetişti ona. Gregor'un önünde bir bölük komutanı elini kaldırmış selam vererek, esas vaziyetinde duruyordu; adam Gregor'un elini sıkmaya cesaret edemedi.

"Yoldaş Melehov musunuz?"

"Evet. Siz nereden geliyorsunuz?"

"Lütfen bizi alayınıza kabul ediniz. Bölüğümüz dün gece Lihovidov'da kuruldu. Öteki iki bölük de Graçov, Arhipovka ve Vasilyevka'dan geldi."

"Kazaklarınızı alıp meydana gidin. Biraz sonra toplantı yapacağız."

Gregor'un seyisi (Prohor Zikov'du) atın üzengisini tuttu, Yermakov demir gibi vücuduyla zıplayıp oturdu eyerine; kaputunun kenarlarını düzeltti ve atını sürüp Gregor'un yanına gelerek sordu:

"Tutsaklar ne olacak?"

Gregor onu kaputunun en üst düğmesinden yakalayıp, ta kulağına kadar eğildi. Gözlerinde kıvılcımlar parıldıyor, bıyıklarının altından dudakları bir kurdun sırıtışı gibi gülümsüyordu.

"Muhafaza altında Vyeşenskaya'ya gönder onları. Anlıyorsun ya? Ama şu tepenin ardından öteye gitmeyecekler." Kamçısıyla Karginskaya'nın tepesinde yükselen kumluk bayırı işaret etti.

Atını süratliye kaldırırken, 'Piyotr'un intikamının alınması yolunda bu daha ilk adım,' diye düşündü ve hiç nedensiz yere atına öyle bir kamçı yapıştırdı ki, hayvanın sağrısında beyaz, kabarık bir iz kaldı.

XXXVI

GREGOR, Karginskaya'dan üç bin beş yüz kılıçla çıktı. Vyeşenskaya genel karargâhı ve İcra Komitesi onun ardından son derece acele emirler ve talimat gönderdi. Komite üyelerinden biri Gregor'a gayet süslü bir mektup yazmıştı:

> *Saygıdeğer Yoldaş Melehov;*
>
> *Kızıl Ordu tutsaklarını acımasızca idam ettiğinize ilişkin kulaklarımıza karanlık söylentiler gelmektedir. Anlaşıldığına göre, Yermakov'un ele geçirdiği otuz Kızıl Ordu neferi de sizin emirlerinizle kılıçtan geçirilmiş. Tutsaklar arasında düşmanın kuvvetini öğrenebilmemiz bakımından bize çok yararı dokunabilecek bir de komiser varmış. Sayın Yoldaş, tutsak almamak için verdiğiniz emri lütfen kaldırınız. Bunun bize çok zararı dokunur. Kazaklar bu gibi gaddarlıklardan ötürü homurdanmaya başladı; Kızılların da aldıkları tutsakları öldürmelerinden, köylerimizi mahvetmelerinden korkuyorlar. Komutanları da lütfen canlı gönderin. Onların hesabını, Vyeşenskaya ya da Kargniskaya'da biz sessiz sedasız görürüz. Oysa siz bölüklerinizle, yazar Puşkin'in tarihsel romanındaki Taras Bulba gibi, önünüze geleni ateşe verip kılıçtan geçirerek ve Kazakların huzurunu kaçırarak ilerliyorsunuz. Lütfen kendinize hâkim olunuz, tutsakları ölüme mahkûm etmeden onları bize gönderiniz. Bizim gücümüzü bu sağlayacaktır. Sağlığınız için en iyi dileklerimizle. Size en candan selamlarımızı gönderiyor, daha başka başarılarınızı bekliyoruz.*

Gregor mektubu sonuna kadar okumadan yırtıp atının toynakları dibine fırlattı. Kudinov'un güneye doğru ilerleyerek kuşatılma tehlikesiyle karşılaşmadan Kadetlerle birleşmesi için verdiği emre karşılık, Gregor eyerinin üstünde şu satırları yazdı:

> Düşmanı Bokovskaya yönünde kovalıyorum. Güneye gitmeyi reddediyor, emrinizi budalaca bir emir sayıyorum. Orada rüzgârdan ve Ukraynalı köylülerden başka bir şey yok.

Bu, Gregor'un Asi karargâhıyla resmî yazışmasının sonu oldu. Bölükler iki alay meydana getirerek Bokovskaya'ya doğru ilerlemeye devam etti.

Gregor üç gün başarıdan başarıya koştu. Çarpışarak Bokovskaya'yı aldıktan sonra, birliklerini Krasnokutskaya üzerine yürüttü. Yollarının üstüne çıkan ufak bir müfreze tutsak alındı, ama Gregor tutsakların öldürülmesi için emir vermedi; onları Vyeşenskaya'ya gönderdi.

Böyle apansız geriden tehdit edilmeleriyle korkuya kapılan Donets'teki Kızıl Cephe Komutanlığı, ayaklanmayı bastırmak için birkaç alay ve batarya yola çıkardı. Kızıl takviye birlikleri, Gregor'un alaylarıyla Çistyakovka yakınlarında karşı karşıya geldi. Çarpışma üç saat sürdü; sonra çember içine alınmaktan korkan Gregor, kuvvetlerini Krasnokutskaya yönünde geri çekti. Ertesi sabah Gregor'un alayları, Koperskaya'dan toplanan Kızıl Kazak kuvvetlerinin saldırısına uğradı ve Don Kazakları bir kez daha, büyük bir ustalık ve üslupla birbirlerini kılıçtan geçirmeye başladı. Gregor da atını kaybetti ve yanağından yara aldı. Alaylarını savaş alanından çekip Bokovskaya'ya doğru geriledi.

Aynı akşam, düşman hakkında daha fazla bilgi toplamak isteyen Gregor, Koper ilçesi Kazaklarından, daracık göğüslü, kaputunun yakasına kırmızı bir şerit parçası iliştirilmiş, sarı saçlı, delikanlılık çağını aşmış bir tutsağı sorguya çekti. Adam seve seve ama zoraki ve çarpık bir gülümsemeyle cevap verdi.

"Dünkü çarpışmada hangi alaylar vardı?"

"Bizim alay, Üçüncü Stenka Razin Alayı. Alayın hemen hemen bütün Kazakları Koper ilçesindendir. Sonra, Beşinci Zamurski Alayı, On İkinci Süvari Alayı ve Altıncı Mitsenski Alayı vardı."

"Komutan kimdi, Kikvidze mi?"

"Hayır, bizim müfrezeye Yoldaş Domniç komuta ediyordu."

"Kaç top vardı?"

"En aşağı sekiz."

"Nerede konaklamıştınız?"

"Kamenskaya köylerinde."

"Onlara nereye götürüldüklerini söylemişler miydi?"

Kazak duraksadı, ama sonunda cevap verdi soruya. Gregor birden, Kazakların ruh halini öğrenmek istedi.

"Kazaklar silah altına alındıkları vakit ne dediler buna?"

"Gitmek istemediler."

"Bizim neden ayaklandığımızı biliyor muydunuz?"

"Nereden bilelim?"

"Öyleyse neden gitmek istemediniz?"

"Ee, siz de bizim gibi Kazak değil misiniz? Yetmez mi bu kadar savaştığımız? Kızıllara katıldığımızdan beri savaşıp duruyoruz."

"Bizim safımızda askerlik yapmak ister misiniz?"

"Siz bilirsiniz. Ama ben istemem..."

"Pekâlâ, çık. Seni karının yanına göndeririz. Özlemişsindir onu, değil mi?"

Adamı odadan çıkarırlarken, Gregor gözlerini kısarak onun ardından baktı, sonra seyisi Prohor Zikov'u çağırdı. Gitti, pencerenin önünde sırtı Prohor'a dönük vaziyette durdu ve serinkanlılıkla emir verdi:

"Çocuklara söyle, biraz önce sorguya çektiğim askeri sessiz sedasız avluya çıkarsınlar. Kızıl Kazaklardan tutsak almıyorum ben!" Çizmelerinin aşınmış topukları üstünde geriye çark ederek pencereden dışarı baktı. "Bitirin bu işi!"

Prohor çıktı. Gregor pencere pervazında duran sardunyanın sürgünlerini dalgın dalgın kırarak bir iki dakika durdu orada. Sonra hızla dönüp merdiven başına çıktı. Prohor'un ambarın duvarı dibinde, güneşe oturmuş bir grup Kazakla alçak sesle bir şeyler konuşmakta olduğunu gördü.

Kazaklara bakmaksızın, "Bırak gitsin! Bir geçiş izni yaz ona!" diye seslendi Prohor'a.

Odasına döndü, eski bir aynanın önünde durdu ve neden dışarı çıkıp tutsağın serbest bırakılması için emir verdiğini bilmemenin şaşkınlığı içinde, hayretle kollarını iki yana açtı. Oysa, adamın bahçede işinin bitirilmesi için Prohor'a emir vereceğini bile bile tutsağa, "Seni karının yanına göndeririz," derken bundan şeytansı bir zevk duymuştu.

Bu birdenbire doğan acıma duygusundan ötürü kendine kızmıştı gerçekten de, zorla zihnine girip onu tutsağı serbest bırakmaya yönelten şey, bilinçsiz bir acımadan başka ne olabilirdi? Ama yine de memnundu. Ve şimdiki tutumunu daha da tuhaf kılan şey, bir gün önce Kazaklara söylediği sözlerdi:

"Köylü düşmanımdır, ama Kızıllara yardım eden Kazak iki kat düşmanımdır. Bir casusa olduğu gibi, Kazaklara da günahlarının kefaretini ödetecek bir tek kısa yol vardır: Duvarın dibine, oradan da cenneti âlâya!"

Gregor çözümleyemediği bu çelişki yüzünden kafası zonklayarak ve kalbinde davasının haksızlığına dair isyankâr bir duygu taşıyarak çıktı odasından. Uzun boylu bir hassa askeri olan Çir Alayı komutanıyla iki tabur komutanı gelmişti Gregor'a. Alay komutanını hafifçe gözü ısırıyordu Gregor'un.

Alay komutanı, "Yeni takviyeler!" dedi Gregor'a. "Üç bin süvari ile iki piyade taburu. Ne yapacaksınız bunları Panteleyeviç?"

Gregor tabancasını ve Lihaçov'dan aldığı güzel asker çantasını kuşandı, avluya çıktı. Güneş sıcak sıcak parlıyordu. Gök, yaz ortalarındaki gibi mavi ve yüksekti; güneye doğru mini mini bulutlar sürükleniyordu. Bir savaş meclisi toplamak için, Gregor bütün bölük komutanlarını bir köşeye çekti. Otuz kişi kadar gelip devrik bir çitin üstüne oturdu. Birisinin tütün kesesi elden ele dolaştı.

"Planlarımız ne olacak?" diye meclisi açtı Gregor. "Bizi geri süren bu alaylarla nasıl hesaplaşacağız ve tutacağımız yol ne olacak?" Aynı zamanda onlara Kudinov'un emirlerinden söz etti.

Bir anlık sessizlikten sonra bölük komutanlarından biri, "Karşımızda kaç kişilik bir kuvvet var?" diye sordu. "Tutsaktan öğrenebildiniz mi bunu?"

Gregor alayların adlarını saydı ve her alayda bulunabilecek asker sayısını tahmini olarak alelacele hesapladı. Komutanlar sessiz sedasız oturuyor, hiçbiri kafasındakileri iyice tartmadan konuşmak istemiyordu. İçlerinden biri Gregor'a açıktan açığa şöyle dedi:

"Durun biraz Melehov! Düşünelim! Yanlış bir iş yapmayalım."

İlk öneri de yine aynı adamdan geldi. Gregor hepsini dikkatle dinledi. Çoğu, başarı kazansalar bile fazla ilerlemekten yana olmadıklarını bildirip, sadece savunma savaşını sürdürmeyi istedi. Ama içlerinden biri, Çir'li bir Kazak, Vyeşenskaya karargâhının ilerlemek için verdiği emri ateşli bir biçimde destekledi.

"Burada zaman öldürmenin anlamı yok," diye muhakeme yürüttü. "Melehov bizi Donets'e götürsün. Biz bir avuç insanız, oysa onların ar-

kasında bütün Rusya var. Nasıl tutunabiliriz burada? Bizi ezip geçerler, işte o zaman da hapı yuttuğumuzun resmidir. Saflarını yarıp geçmeliyiz onların. Elimizde fazla cephane yok, ama nasıl olsa buluruz. Bir akın yapmalıyız."

"Ya halk ne olacak? Kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar?"

"Onlar geride kalsınlar."

"Kafanda zekâ var senin, ama o kafa bir çılgına ait!"

O ana kadar komutanlar fısıltı halinde, baharla birlikte tarlaların sürülmesiyle ilgili kaygılarını, yarma harekâtına girişecek olurlarsa çiftliklerinin ne olacağı konusunu konuşuyorlardı. Ama şimdi, Çir'li subayın konuşmasından sonra hepsi birden gırtlaklarını yırtarcasına bağrışmaya başladı. Konferans bir anda bir köy toplantısı halini alıverdi. Yaşlıca bir Kazak ötekilerin hepsinin sesini bastırdı:

"Tarlalarımızı bırakmayız! Bölüğümü gerisin geri köye ilk ben götüreceğim. Eğer dövüşeceksek, kendi evlerimizin yakınında dövüşelim, başkalarının canını kurtarmak için değil."

Gregor sesler dininceye kadar bekledi, sonra sonucu belirleyen oyunu kullandı:

"Burada cepheyi tutacağız. Eğer Krasnokutskaya Kazakları bize katılırsa onları da savunuruz. Bizim için gidecek hiçbir yer yoktur. Toplantı bitmiştir. Bölüklerinize! Derhal mevzilerimize hareket edeceğiz."

Yarım saat kadar sonra, atlıların yoğun ve ardı kesilmeyen bir sel halinde sokaklardan akışını seyrederken, Gregor keskin, mağrur bir sevinç duyuyordu. Ama bu sevincin yanı sıra içinde endişe ve karmakarışık bir acı kaynıyordu. Onlara gerektiği gibi önderlik edebilecek miydi? Binlerce Kazak'ın etkinliğini yönetecek zekâyı gösterebilecek miydi? Şimdi emrinde bir bölük değil, koskoca bir tümen vardı. Ve binlerce cana, yarım yamalak eğitim görmüş bir Kazak olan kendisi mi hükmedecek, onların kutsal sorumluluğunu o mu yüklenecekti? 'Ve hepsinden önemlisi,' diye düşünüyordu, 'onları kime karşı yürütüyorum ben? Halka karşı... Peki, ama haklı olan kim?'

Dişlerini gıcırdatarak, bölüklerin sıkışık safları yanı sıra atını sürdü. İktidarın baş döndürücü gücü gözlerinden silinmiş, geriye dayanılmaz ağırlığıyla başını göğsünün üstüne çökerten kaygı ve acı kalmıştı.

XXXVII

İLKBAHAR ırmakların damarlarını açtı. Günler gitgide uzadı, yeşil tepelerden akan sellerin sesi daha da yükseldi. Güneş gözle görülecek derecede daha kızıl parlamaya başladı ve o sarımtırak rengini yitirdi. Diken gibi ışınları kadifeleşti, yakıcı bir hal aldı. Öğle vakitleri sürülü topraklar tütüyor, delik delik, pul pul olmuş karlar gözleri kamaştıracak kadar ışıldıyordu. Rutubete doymuş hava ağırdı ve güzel kokularla yüklüydü.

Güneş Kazakların sırtını ısıtıyordu. Eyerlerin oturak yerleri tatlı tatlı ısınmıştı. Islak dilli bir rüzgâr, Kazakların yağız yanaklarını yalıyordu. Rüzgâr arada bir karlı bir bayırdan serin bir soluk getiriyordu. Ama sıcaklık kışı yeniyordu. İlkbaharın avucuna aldığı atlar oynuyor, zıp zıp zıplıyor, attıkları tüyler üstlerinden dökülüyor, terleri her zamankinden daha keskin duyuluyordu. Kazaklar daha şimdiden atlarının gür kuyruklarını kaldırıp bağlamıştı. Artık devetüyü kukuletalar süvarilerin başlarında değil, sırtlarında duruyordu; kürk başlıklarının altında alınları terliyor, gocukları, içi pamukla şişirilmiş paltoları fazla geliyordu.

Gregor alaylarını yazın kullanılan bir yoldan yürütüyordu. Uzakta, bir yel değirmeninin ötesinde savaş düzenine girmekte olan Kızıl Bölükleri görülüyordu. Muharebe, Sviridov köyü yakınlarında başladı.

Gregor henüz bir tümen komutanının yapması gerektiği gibi, muharebeyi çarpışan safların dışından yönetemiyordu. Vyeşenskaya Kazaklarını kendisi hücuma kaldırdı ve onları en tehlikeli noktalara sürdü. Muharebe bir komuta birliğinin tamamıyla dışında gelişti. Her alay önceden üzerinde anlaşmaya varılan konuları dikkate almaksızın, durumun gerektirdiği biçimde davrandı.

Kelimenin tam anlamıyla cephe diye bir şey yoktu ortada. Bu yüzden de istenildiği gibi manevralara başvurulabiliyordu. Gregor'un tümeninin belli başlı gücünü oluşturan bol miktardaki süvari önemli bir değer taşıyordu. Gregor bunun sağladığı üstünlüğü sonuna kadar kullanmaya ve savaşı "Kazak" yöntemleriyle yürütmeye karar verdi: Kanatlara saldırı, düşmanın gerisine sarkmalar, yük katarlarına saldırılar ve gece akınlarıyla Kızılları taciz edip morallerini bozmak.

Ama Sviridov yakınlarında başka bir plan üzerinde karar kıldı. Adamlarının başına geçip hızlı bir tırısla onları bizzat hücuma kaldırdı ve köy civarındaki meyve bahçeleri içinde attan indirip pusuya yatırdığı bir bölük bırakarak, geri kalan iki bölükle dörtnala tepeyi tırmandı, düşmanı yavaş yavaş muharebeye zorlayıp kendi üzerine çekti. Karşısında iki bölükten fazla bir Kızıl süvari kuvveti vardı. Bunlar Koper Kazakları değildi, zira Gregor dürbünüyle, Kızılların atlarının küt kuyruklarını görebiliyordu; Don Kazakları ise hiçbir zaman atlarının kuyruğunu kesip güzelliğini bozmazdı. Bunlar ya 13. Süvari Alayı ya da yeni gelmiş başka birliklerdi.

Tepenin üstünden dürbünüyle savaş alanını ve çevreyi inceledi. At sırtında arazi daima olduğundan geniş görünür ve Gregor, ayakları üzengilere bastığı zaman kendinden daha emin olurdu.

Üç bin beş yüz Kazak'ın uzun, kahverengiye çalan bir sütun halinde, Ust-Medveditsa'dan gelmekte olan düşmanı karşılamak ve darda kalan Yelenskaya Kazaklarına yardım etmek üzere, kuzey yönünde, Çir Irmağının öbür yanındaki bayırı tırmanmakta olduklarını görüyordu.

Kendisiyle, saldırmaya hazırlanan Kızıllar arasında en aşağı bir verstlik bir uzaklık vardı. Çarçabuk bölüklerini eski tarzda geri çekti, mızraklı süvarileri en ön safta bıraktı. Dörtnala cepheye gitti, atını Kazakların önünde yan çevirdi ve kılıcını sıyırdı:

"Hafif süratli, ileri!"

Daha ilerlemeye başladıklarının ilk dakikasında Gregor'un atının ayağı, kar altında görünmeyen bir köstebek yuvasına girdi ve tökezledi. Gregor'un öfkesinden rengi attı, kılıcının enli tarafıyla hayvanın sağrısına vurdu. Atı, Vyeşenskaya'lı bir Kazaktan ödünç aldığı güzel, ateşli bir ordu bineğiydi, ama Gregor ona pek güvenemiyordu. Atın kendisine alışması için bir iki günün yeterli bir süre olmadığını biliyordu. Kendisi de atın huyunu suyunu, özelliklerini öğrenecek kadar vakit bulamamıştı. Yapacağı en ufak dizgin yardımını yeni atının anlamayacağından korkuyordu; oysa Çistyakovska'da ölen eski atı anlardı. Gregor'un kılıcıyla vuruşu hayvanı heyecanlandırdı ve at dörtnala kalktı, gemi azıya aldı. Bu hayvana güvenemeyeceği düşüncesiyle Gregor buz kesti ve hatta bir parça kontrolünü kaybetti. Ama

hayvan hızını yavaşlatıp yürüyüş kararını, uzun adımlı, dalgalanır gibi bir eşkine indirerek, Gregor'un yönetici ellerinin zorlukla sezilebilen hareketlerine boyun eğmeye başladıkça, Gregor'a da gitgide güven geldi, serinkanlılığını yeniden kazandı. Bir an gözlerini ilerlemekte olan düşman saflarından ayırıp atının ensesine baktı. Hayvan kızıl kahverengi kulaklarını şiddetle kasmıştı ve ileri uzanmış boynu ritmik hareketlerle titriyordu. Gregor eyerinin üzerinde dik oturuşa geçti, havayı derin derin içine çekti ve ayaklarını üzengilere iyice soktu. Geriye baktı. Ardında gümbürdeyen atlılar çığını kaç kez görmüştü! Ve her seferinde yüreği, yaklaşmakta olan çatışmanın verdiği korkuyla sıkışmış, her seferinde anlatılamayacak kadar vahşi bir heyecan duymuştu. Atını harekete geçirdiği anla, düşmana yaklaşma anı arasında her zaman bir saniyelik tarifsiz bir ruhsal değişme olurdu. Akıl, serinkanlılık, basiret, bütün bunlar o müthiş anda onu terk eder ve iradesine zorba, silkelenip atılması mümkün olmayan bir tek hayvansal içgüdü hükmederdi. Bununla birlikte, saldırı anında onu seyreden biri, onun hareketlerine serinkanlı, heyecansız bir muhakemenin komuta etmekte olduğunu sanırdı, zira o derece kendinden emin, kendine hâkim ve hareketlerinde ölçülü görünürdü Gregor.

İki kuvvet arasındaki uzaklık, savaşçıların yüreklerindeki kaygı, heyecan ve korkuları uzun sürdürmeyecek bir hızla azalıyordu. Atlar ve insanlar gittikçe büyüyordu. Atların toynakları iki saf arasındaki, yer yer karlı, kısa bir şerit halindeki çayırı yiyordu. Gregor bölüğünün üç at boyu kadar önünde dörtnala giden bir atlıyı gözüne kestirdi. Adamın altındaki büyük, kestane doru hayvan, kısa kısa, kurt gibi adımlarla koşuyordu. Süvari tepesinde bir subay kılıcı çeviriyordu; kılıcın gümüş kını yanında sallanarak üzengisine çarpıyor ve güneşin altında ateş gibi parlıyordu. Bir an sonra Gregor bu adamı tanıdı; 1917 yılında, ayaklarında o zamana kadar kimsenin görmediği cinsten tozluklarla, Alman savaşından ilk dönenler arasında olan Karginskaya'lı bir komünistti. Alman savaşından Bolşevik inançlarla ve cephedeki yaşamın doğurduğu azimli bir enerjiyle dönmüştü. Bir Bolşevik olarak kalmış, Kızıl Orduda hizmet etmiş ve ayaklanma çıkmadan önce, kendi ilçesinde Sovyet rejimini kurmak için alayından ayrılmıştı. Şimdi atını kendinden emin bir şekilde sürüp, bir subayın evini ararken ele

geçirdiği, geçit töreninden başka bir yerde işe yaramayacak olan kılıcını başının üstünde fiyakayla çevirerek, tam Gregor'un üstüne doğru dörtnala geliyordu.

Gregor dişlerini gösterip dizginleri yukarı kaldırdı. At hemen itaat ederek hızını artırdı.

Gregor'un saldırılarda kullanmayı alışkanlık haline getirdiği bir oyunu vardı. Gregor çocukken solaktı. Kaşığını sol eliyle tutar, hatta istavrozu bile sol eliyle çıkarırdı. Bu alışkanlığından vazgeçirmek için babası onu birçok sefer hiç acımadan dövmüştü; başka çocuklar bile ona, "Solak Grişa" derdi. Babasının attığı dayaklar, ettiği küfürler herhalde etkisini göstermiş olmalıydı ki, Gregor on yaşına vardığında artık sol elini kullanmaz olmuştu. Ne var ki, sol elini kullanma ustalığını hiçbir vakit kaybetmemişti ve sol eliyle de sağ eliyle yapabildiği her şeyi yapabiliyordu. Saldırıya geçtiği zaman sol elini kullanabilme yeteneğinden hep yararlanır ve her zaman da başarı kazanırdı. Atını, gözüne kestirdiği düşmanının üzerine sürer, saldırılarda herkesin yaptığı gibi, sağ eliyle vurabilmek için düşmanı sola alırdı; tabii düşmanı da aynı şeyi yapardı. Aralarında yirmi metre kadar bir mesafe kalıp da, düşmanı kılıcını vurmaya hazır ederek hafifçe yana yattığı sırada, Gregor atını yıldırım gibi sağa kaydırır, aynı anda da kılıcını sağ elinden sol eline geçirirdi. Atının boynunun üzerinden kılıç savurmak gibi zor bir durumda kalan düşman, tam ölümle burun buruna gelmişken, afallayıverirdi. Gregor da kılıcını müthiş bir güçle, çaresizlik içindeki adamın tepesine indirirdi.

Uryupin'in Gregor'a, "Baklanov" vuruşunu öğrettiği günden bu yana, köprünün altından çok sular akmıştı. Kılıç kullanma sanatı, tarla sürerken öğrenilecek şeylerden değildi. Gregor'un da iki savaş süresi içinde bu işe "eli adamakıllı yatmıştı." Kılıç kullanmakta büyük bir usta olmuştu.

Gregor bileğini hiçbir zaman kılıcının kabza kayışına geçirmezdi; böylelikle kılıcını bir elinden ötekine göz açıp kapayıncaya kadar geçirmek daha kolay oluyordu. Güçlü bir vuruş yaptığında, bu durumda, vuruşunun çelinmesi halinde kılıcının elinden kaçacağının, hatta bileğini çıkarabileceğinin farkındaydı. Gregor hasmının kılıcını elinden düşürmek ve kılıcının hafif bir dokunuşuyla onun kolunu felce uğrat-

mak için pek az kimsenin başarabileceği bir oyun biliyordu. Soğuk çelikle adam öldürme sanatında çok şeyler öğrenmişti Gregor.

Kazak kılıcının yanlamasına, ustaca bir vuruşuyla kesilen talim sırığı, dikili durduğu direğin üstünden hiç sallanmaksızın ve durumunu hiç değiştirmeksizin, direğin dibindeki kuma nasıl dimdik düşerse, yakışıklı Semiglazov da eyerinden yavaşça kayıp, kılıcı yiyen göğsünü elleriyle bastırarak, şahlanan atının üstünden öylece düştü. Gregor hemen eyerinin üstünde doğrulup üzengilerde kalktı. Bir ikinci atlı, atına hâkim olamadan körlemesine üzerine doğru geliyordu. Binici, atının köpük içindeki ağzının gerisinde görünmüyordu, ama Gregor adamın kılıcının kavisli namlusunu görebiliyordu. Bütün gücüyle atının dizginlerine asılan Gregor, savrulan kılıç darbesini karşıladı, darbeye cevap verdi, dizginleri sağ eline geçirdiği gibi adamın tıraşlı, kırmızı ensesine, tam hedefi bulan bir kılıç çaldı.

Dövüşe dövüşe düşman saflarını yarıp, birbirine girmiş Kazaklar ve Kızıllar kalabalığının ta öbür yanından ilk çıkan Gregor oldu. Dönüp geriye bakınca kum gibi kaynayan süvarileri yığın halinde gördü. Sinirlerin gerilmesinden avucunun içi kaşınıyordu. Kılıcını kınına soktu, tabancasını çekti ve atını gerisin geri doludizgin sürdü. Kazaklar dağınık bir saf içinde onun ardı sıra sel gibi aktı. Şurada burada atlarının ta ensesine kadar yatmış, beyaz şeritli kasketler, kalpaklar görüyordu. Tilki derisi başlıklı, meşin ceketli bir çavuş Gregor'un ta yanı başında dörtnala at sürüyordu. Adamın kulağıyla yanağı çenesinin ucuna kadar yarılmıştı, göğsünün üstünde de sanki bir sepet olgun böğürtlen ezilmiş gibiydi. Meydana çıkmış dişleri kan içindeydi.

Duraksama geçiren ve yarısı kaçmaya başlayan Kızıllar, geri çekilen Kazakların ardına düşmek için birden cesaretlenerek atlarının başlarını çevirdi. Geride kalan Kazaklardan biri, rüzgâra kapılmış gibi eyerinin üstünden uçtu ve atların nalları altında ezilip karlara karıştı. Şimdi köy, kara bir yığın halindeki meyve bahçeleri, tepenin yamacındaki haç ve köyün geniş sokağı çok yakınlarındaydı. Kazakların ardında pusuya yattıkları çit engeline iki yüz metre bile kalmamıştı. Atların sırtlarından sel gibi köpük ve kan akıyordu. Gregor tam dörtnalla giderken, tabancasını ateşlemeye çalıştı, ama tabanca tutukluk

yaptı ve işe yaramayan silahını kılıfına sokan Gregor, haykırarak hazırlık komutunu verdi:

"Saf aç!"

Som bir sel halinde ilerleyen Kazak bölükleri, büyük bir kayaya çarpan bir ırmak gibi iki kola ayrıldı. Onları izleyen Kızıl Ordu askerleri tabak gibi ortada kaldı. Çitin gerisinde saklanan bölükten gelen bir yaylım ateş çın çın çınladı; ardından bir ikinci, bir üçüncü yaylım. Bir çığlık koptu.

Bir at, sırtındaki Kızıl süvarisiyle birlikte tepe üstü yuvarlandı, bir başkası dizlerinin üstüne çöküp başını karlara gömdü. Başka üç dört Kızıl da eyerlerinden düştü. Kızıl süvariler dizginleri çekip de atlarının başını geriye çevirinceye kadar, Kazaklar tüfeklerindeki mermileri yakıp sustu.

Daha Gregor, "Bölük..." diye bağırırken, binlerce atın toynağı karların üstünde çark etti ve bu kez Kazaklar kovalamaya başladı.

Ama isteksiz kovalıyorlardı Kızılları. Atları yorulmuştu; bir verst kadar gittikten sonra da geri döndü Kazaklar. Ölü Kızılların elbiselerini çıkarıp atlarının eyerlerini aldılar. Tek kollu Aleksey Şamil, üç yaralı Kızılı, yüzlerini çite doğru çevirip ayağa diktikten sonra birbiri ardınca kılıç çalıp öldürdü. Tek kollu Şamil işini bitirdikten sonra Kazaklar ağızlarında sigaraları, cesetlerin çevresinde toplandı. Her üç cesette de aynı işaret vardı: Bedenleri, kafataslarının üstünden bellerine kadar ikiye biçilmişti.

Aleksey gözü ve yanağı seğirerek, "Üçünü altı yaptım," diye böbürlendi. Kazaklar onun ufak ama helvacıkabağı gibi sert yumruğuyla, gömleğinin altından belli olan kabarık göğüs kaslarına, saklamaya gerek görmedikleri bir saygıyla bakarak, yaltaklanan tavırlarla tütün ikram ettiler Aleksey'e.

Sırtlarına kaputlar atılmış terli atlar çitin önünde duruyor, tir tir titriyordu. Kazaklar kolan kayışlarını sıkıp kuyu başında sıraya girdi. Birçoğu yorgun atlarını dizginlerinden çeke çeke sürüklemek zorunda kaldı.

Gregor, Prohor ve beş Kazakla birlikte at sürüp öne geldi. Sanki gözlerini kapatan bir bağ çözülmüştü. Hücumdan önce olduğu gibi, yine dünyanın üstünde parlayan güneşi, ot tınazlarının dibinde eri-

mekte olan karı görüyordu; kulakları, köydeki serçelerin neşeli cıvıltılarını yine duyuyor, burnu, yılın eşiğinde dikilen ilkbaharın en ince kokularını alıyordu. Yaşam, solmadan, biraz önce dökülen kanlarla ihtiyarlamadan ona dönmüş gelmişti, hatta o ufak tefek, gelip geçici zevkleriyle eskisinden daha da ayartıcıydı şimdi. Yumuşamaya başlayan kara toprakta yama gibi kalmış bir parça kar her zaman olduğundan daha beyaz, daha parlak görünür.

XXXVIII

AYAKLANMA bir sel gibi kabarıp yayılarak Don boyundaki ilçelerle, Don'un doğusuna düşen bozkır topraklarını dört yüz verstlik bir çevre içinde bastı. Yirmi beş bin Kazak atlandı. Yukarı Don bölgesi köyleri on bin piyade çıkardı.

Savaş umulmadık koşulların ortaya çıkmasıyla tahminleri altüst eden bir biçimde gelişiyordu. Donets boyunca Don Beyaz Ordusu cepheyi tutuyor, Novoçerkask'ı silah tehdidi altında bulunduruyor ve kesin bir savaşa hazırlanıyordu. Beyaz kuvvetlerin karşısında duran Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Orduların gerisinde ise, Don bölgesine hâkim olma işini daha beter güçleştiren bir ayaklanma olmuştu.

Nisanda Devrim Askerî Konseyi, Beyaz Ordu ile birleşmek üzere olan Asilerin tehdidi ile karşı karşıya kaldı. İsyan, Kızıl cepheyi geriden kemire kemire yararak Beyaz Don Ordusu ile birleşmeden önce, ne pahasına olursa olsun bastırılmalıydı. İsyanı bastırma işine katılmak üzere en yaman kuvvetler sevk edildi: Baltık ve Karadeniz donanmaları denizcileri, denenmiş, güvenilir alaylar, zırhlı tren birlikleri, en gözüpek süvari müfrezeleri. Boguçanskaya Tümeninden aşağı yukarı sekiz bin süngü, birkaç batarya ve beş yüz makineli tüfeğe sahip beş alay, Donets Cephesinden aktarıldı. Nisanda Asi cephenin Kazak kesiminde kahramanca çarpışan Ryazan ve Tambov Parti kursiyerlerine daha sonra Moskova Askerî Koleji üyeleri de katıldı; Letonya hafif piyadeleri de Şumilinskaya'daki isyancılarla çarpıştı.

Asi Kazaklar askerî malzeme sıkıntısı çekiyordu. Önce silahları noksandı, daha sonra cephane sıkıntısı çekmeye başladılar. Cephanelerini akınlar ve gece baskınlarıyla kanları pahasına elde etmek zorun-

daydılar. Elde ettiler de istediklerini. 1919 Nisanında tüfek yönünden eksiği kalmayan Asilerin elinde ayrıca sekiz batarya ve yüz elli makineli tüfek bulunuyordu.

İsyanın başında Vyeşenskaya askerî deposunda beş milyon mermi kovanı vardı. Bölge Sovyeti en iyi demirci, çilingir ve silah ustalarını toplayıp, bir mermi çekirdeği dökümhanesi kurdurdu. Ama kurşun madeni olmadığı için mermi çekirdekleri dökülemiyordu. Bunun üzerine bölge Sovyeti'nin yaptığı çağrı ile, bütün köyler ellerindeki kurşun ve bakırları toplamaya başladı. Buharla çalışan değirmenlerin kurşundan yapılmış parçaları toplandı, atlı habercilerle köylere kısa bir çağrı iletildi:

> Kocalarınızın, oğullarınızın, kardeşlerinizin fişekleri yok. Ancak kahrolası düşmandan ele geçirdikleri cephaneyi yakabiliyorlar. Mermi çekirdeği dökmek için elinizin altında elverişli ne varsa teslim edin. Harman makinelerinin kurşun eleklerini çıkarın.

Bir hafta içinde bütün ilçede bir tek harman makinesinde elek kalmadı. Kadınlar ellerine geçen işe yarar yaramaz her şeyi köy Sovyetlerine teslim ediyor, çarpışmaların geçtiği yerlerde, köylü çocuklar duvarlara gömülmüş mermi çekirdeklerini çıkarıyor, yerlerde şarapnel parçaları arıyordu. Ama bu çalışmalarda bile tam bir birlik yoktu, ellerinde kalan son birkaç parça eşyadan olmak istemeyen yoksulca bir iki kadın, "Kızıllara sevgi besledikleri" iddiasıyla tutuklanıp Vyeşenskaya'ya gönderildi. Tatarski'de, alayından yeni dönmüş genç bir Kazak, ihtiyatsızlık edip yüksek sesle, "Zenginler de harman makinelerini bozsun bakalım. Belki Kızıllardan korkmaları için, bu yıkıntıdan daha büyük bir neden vardır," diye konuşunca, ağzı burnu kanayıncaya kadar zengin, yaşlı Kazaklardan dayak yedi.

Toplanan kurşunlar Vyeşenskaya'daki imalâthanede ergitildi; ama kalıptan çıkan mermi çekirdeklerinin bu sefer de nikel gömlekleri eksikti ve hemen eriyiveriyordu. Ateş edildiği zaman kurşun çekirdekler, yarı erimiş halde ve namluya sıvanarak çıkıyor, üç yüz metreden uzak hedefler üzerinde etkili olmuyordu. Ne var ki bu kurşundan mermi çekirdeklerinin açtığı yaralar da korkunç oluyordu.

Otuz beş bin Asi, beş tümen ve bir özel tugaya bölündü. Gregor Melehov, Çir boyunu tutan Birinci Tümene komuta ediyordu. Gregor'un tuttuğu cephe kesimi, ana Donets hattından getirilen Kızıl müfreze-

lerin yaptığı saldırılarda ağırlığın en büyük bölümünü taşımakla birlikte, Gregor sadece düşman baskısını püskürtmekle kalmadı, aynı zamanda, pek güven duyulmayan İkinci Tümene de süvari ve piyade takviyeleriyle yardım etti.

Koper ve Ust-Medveditsa ilçeleri de kaynaşma halinde olmasına ve bu ilçeler, Buzuluk ile Koper'in yukarılarına kuvvet sevk edilerek buraların da ayaklandırılmasını istediklerini bildirmek için durmadan haberciler göndermelerine rağmen, isyan kuzey yönünde, Koper ve Ust-Medveditsa'ya kadar yayılamadı. Koper Kazaklarının büyük bir yığın halinde Sovyet rejimini desteklediğini ve bu yüzden silaha saramayacaklarını bilen Kazak komutanlığı, yukarı Don bölgesi sınırlarının ötesine geçmeyi göze alamıyordu. Ayrıca gelen habercilerin raporları da pek iç açıcı değildi, zira haberciler, Kızıllara hoşnutsuzluk duyan Kazakların sayısının az olduğunu, bölgede kargaşalık bulunmayan yerlerde kalan subayların hep saklandıklarını, öte yandan cephe askerlerinin ya evlerinde durduklarını ya da Kızıl kuvvetlere katıldıklarını, yaşlıların ise ilçelerde eski güç ve nüfuzlarının kalmadığını kabul ediyordu.

Güneye düşen Ukrayna ilçelerinde Kızılların silah altına aldığı gençler, Asilere karşı seve seve çarpışıyordu.

Böylece ayaklanma hareketi, yukarı Don bölgesi sınırları içinde kaldı. Ve her geçen gün, ayaklanmaya katılanlar, komutanlardan erlere kadar, odlarını ocaklarını uzun süre savunamayacaklarını daha açıkça anlamaya başladı. Kızıl Ordu er geç Donets Cephesinden dönecek ve onları ezecekti.

• • •

18 Martta Gregor Melehov yüksek komuta heyeti toplantısı için Vyeşenskaya'ya çağırıldı. Tümeninin komutasını yardımcısı Ryabçikov'a devredip sabah erkenden seyisiyle birlikte yola çıktı. Gregor'un karargâha varışı, komutan Kudinov'un, Alekseyev ilçesinden gelen bir haberciyi sorguya çekmekte olduğu bir sıraya rastladı. Kudinov masasının arkasındaki bir koltuğa gömülmüş, Kafkas kemerinin ucunu ellerinin arasında büküp duruyordu; gecelerce uykusuz kalmaktan şişmiş, kanlanmış gözlerini hiç kaldırmadı Kudinov.

"Peki sen ne düşünüyorsun bu konuda?" diye sordu.

"Vallahi, tabii..." diye duraksadı Kazak. "Ne diyebilirim ki? Ben de ötekiler gibi düşünüyorum. Siz halkı bilirsiniz. Korkuyorlar; ayaklanmak istiyorlar, ama korkuyorlar işte."

"İstiyorlarmış, ama korkuyorlarmış!" diye öfkeyle bağırdı Kudinov; sapsarı kesilerek, koltuğunda ateş varmış gibi kıpırdadı yerinde. "Sizin topunuzun kızlardan farkı yok! Peki öyleyse, git ilçene de siz başlamadıkça oraya bir tek takım bile göndermeyeceğimizi söyle ihtiyarlara. Kızıllar teker teker assın sizi bakalım!"

İriyarı Kazak'ın morarmış eli, kızıl tilki kürkünden kalpağını başının gerisine yıktı. Baharda hendekleri dolduran seller gibi ter boşanıyordu alnından. Kısa, sarı kirpikleri hızlı hızlı kırpışıyordu ve yüzüne utangaç bir gülümseme gelmişti.

"Sizi sürükleye sürükleye götürseler gitmezsiniz, biliyorum. Ama önemli olan bir kere başlamak. Bütün iş başlangıçta..."

Konuşmaları dikkatle dinleyen Gregor, kapı birdenbire açılıverince yana çekildi. İçeriye, kapıyı vurmadan, sırtında gocuk ceket bulunan, kısaya yakın boylu, siyah bıyıklı biri girdi. Kudinov'u başıyla selamladı, masaya oturdu, avucunu yanağına dayadı. Bütün kurmayları tanıyan Gregor bu adamı tanıyamadı ve gözlerini onun ince hatlı yüzüne, güneşten değil de kendiliğinden esmer cildine, yumuşacık ellerine dikti.

Kudinov gözleriyle yeni geleni işaret ederek Gregor'a döndü:

"Melehov, bu Yoldaş Giyorgidze'dir. Kendisi..." Sustu, kemerinin Kafkas işi gümüş tokasını elinin içinde çevirdi ve haberciye döndü: "Pekâlâ, sen gidebilirsin. Yapacak işlerimiz var şimdi. Git de seni gönderenlere benim dediklerimi anlat."

Kazak iskemlesinden kalktı. Kızıla çalan kahverengi tilki kürkü kalpağı neredeyse tavana değiyordu adamın. Kazak'ın geniş omuzları ışığı kapadığı için, oda sanki küçülmüş, sıkışmış gibi oldu.

Kafkasyalı'yla el sıkışırken kapıldığı tatsız duyguyu hâlâ üzerinden atamayan Gregor, "Yardım istemek için mi geldin buraya?" diye sordu.

"Evet, öyle! Yardım için. Yalnız durum şöyle..." Kazak gözlerinde yalvaran bir ifadeyle, sevinerek Gregor'a doğru döndü. Kırmızı yüzü öylesine terliyordu ki, sakalıyla düşük bıyıklarının üstünde bile ter damlacıkları belirmişti.

Gregor, Kudinov'un sabırsızlandığını belli eden hareketlerini görmezliğe gelerek, "Demek siz de Sovyet idaresinden hoşnut değilsiniz?" diye sormaya devam etti.

Kazak düşünceli bir tavırla, "O kadar kötü olmayabilirdi kardeş," dedi, "ama daha beter olur diye korkuyoruz."

"Kurşuna dizme olayları filan var mı?"

"Tanrı korusun. Öyle şeyler yok. Atları, tahılları aldılar, sonra aleyhlerine laf edenleri tutukladılar tabii. Ama sonuçta kuru gürültü hepsi."

"Eğer size askerî birlikler göndersek ayaklanır mıydınız? Hepiniz?"

Kazak, güneşin yaldız vurduğu ufak gözlerini kurnaz kurnaz kıstı ve bakışlarını Gregor'dan kaçırdı; kalpağı kırışıklarla dolu alnının üzerine kaydı.

"Vallahi hepsi için bir şey diyemem... Halleri vakitleri yerinde olan çiftçiler ayaklanır, tabii."

"Ya yoksullar?"

Gregor sonunda Kazak'ın bakışlarını yakalayabildi; o anda Kazak'ın gözlerinde saf, çocuksu bir şaşkınlık vardı.

"Aylaklar mı yani; onlar ne diye ayaklansın? Bu hükümet tam onlara göre; bayram onlar için!"

Kudinov gizleyemediği bir öfkeyle, "Peki deminden beri ne konuşuyorsun öyleyse, sersem!" diye kükredi ve altındaki koltuk gıcırdadı. "Ne diye geldin buraya? Nerede kaldı sizin ayaklanmanız, yoksa hepiniz zengin misiniz? İki üç zengin çiftçiyle ayaklanma olmaz. Defol buradan, hadi! Kıçınıza gaga yemediniz daha, hele bir yiyin, o zaman bizim yardımımız olmadan da dikilirsiniz art ayaklarınızın üstüne. Pis işleri başkasına yaptırmaya alışmışsınız. Kendiniz keyif çatmak istiyorsunuz, domuzlar! Defol, çık, sana baktıkça midem bulanıyor!"

Gregor kaşlarını çatıp öteye döndü. Kudinov'un yüzündeki kırmızılık koyulaştı. Giyorgidze bıyıklarını buruyor, iri kanca burnunun kanatları oynuyordu.

Kazak, kalpağını çıkararak, "Madem böyle, affedersiniz," dedi. "Ama bana bağırmanıza gerek yoktu, Asaletlim. Ben size bizim aksakalların yolladığı haberi getirdim, sizin cevabınızı da onlara söylerim. Ama bağırmanıza gerek yok. Önce Beyazlar bağırdı bize, sonra

da Kızıllar, şimdiyse siz başladınız. Ah, hayat çekilmez oldu bizler için bu günlerde." Kalpağını öfkeyle başına geçirip koridora iri vücudunu zorlukla sığdırdı, kapıyı ardından usulca kapadı. Ama dışarıya çıkınca öfkesi içinde iyiden iyice kabardı ve dış kapıyı öyle bir çarptı ki, tavandan sıvalar döküldü.

Adam gittikten sonra çarçabuk kendini toparlayan Kudinov, "Bu millet de bir hoş oldu son zamanlarda!" dedi gülümseyerek. "1917 yılı ilkbaharında, ilçe merkezine gidiyordum arabayla, sürüm mevsimiydi, tam Paskalya sıraları. Bizim özgür Kazak delikanlıları da harıl harıl tarla sürüyordu. Özgürlükleri öyle bir başlarına vurmuştu ki, sanki yeterince toprakları yokmuş gibi, bütün yolu da sürmüşlerdi. Yolu süren Kazaklardan birine seslendim. 'Hey, ne demeye yolu sürüyorsunuz?' diye sordum ona. Birden korkarak cevap verdi: 'Bir daha yapmam, hemen düzlerim yolu.' Aynı yol üzerinde iki üç kişiye daha gözdağı verdim. Ama biraz ilerledikten sonra baktım, yolu yine sürmüşler; yolu o hale koyan adamı da gördüm. Seslendim ona, 'Hey, gel bakayım buraya!' Adam yanıma geldi. 'Kim verdi yolu sürme hakkını sana?' diye bağırdım. Bana dik dik baktı (kabadayı görünüşlü ufak tefek bir Kazak'tı), gözleri pırıldadı. Sonra tek kelime söylemeden döndü, koşa koşa öküzlerinin yanına gitti. Bir demir çubuk kapıp koşa koşa geri döndü, benim arabanın kenarını yakaladı, ayağını basamağa attı. 'Sen kim oluyorsun?' diye bağırdı. 'Daha ne zamana kadar kanımızı içmeye devam edeceksiniz bizim? İki meteliğe patlatırım senin kafanı ulan!' Demir çubuğu kaldırdı da hani! Ben de dedim ki, 'Hadi canım İvan, ben sadece şaka ettim.' Bana, 'Ben artık İvan mivan değilim, İvan Osipoviç'im, benimle doğru dürüst konuşmazsan suratını da darmadağın ederim senin!' diye cevap verdi. İşte şimdi bu Kazak da aynı. Yerlere kadar eğilir, sızlanır, yaltaklanır, ondan sonra gerçek karakterini ortaya koyverir. Halk eski gururuna kavuştu yine."

"Yüze çıkan onların gururu değil, rezillikleri. Rezillik artık bir meslek haline geldi," dedi Kafkasyalı subay sakin sakin; sonra da, fikrini çürütecek bir cevap vermelerine meydan bırakmadan, konuyu başka bir lafla kapadı:

"Lütfen konferansa başlayalım. Bugün alayıma dönmek istiyorum."

Kudinov duvara vurarak Safonov'u çağırdı, sonra Gregor'a döndü: "Sen burada kal," dedi, "birlikte görüşürüz. Atasözünü bilirsin, 'Bir baş iki baştan yeğdir.' Şansımız varmış ki Yoldaş Giyorgidze geride, Vyeşenskaya ilçesinde kalmış, böylelikle bize yardım edebilecek. Kendisi yarbaydır ve kurmay okulunu bitirmiştir."

Bilinmeyen bir nedenle Kafkasyalı'ya bir türlü ısınamayan ve ona karşı ihtiyatlı davranma gereğini duyan Gregor, "Nasıl oldu da geride kalabildiniz?" diye sordu Giyorgidze'ye.

"Tifüsten yatağa düşmüştüm. Kuzey Cephesinde geri çekilme başladığında Dudorevski'de kalmıştım ben."

"Hangi alaydandınız?"

"Ben cephe hattında değildim. Özel bir grubun kurmayına bağlıydım."

Gregor onu daha fazla sorguya çekmek istiyordu, ama Kafkasyalı'nın suratının asılması onu soruşturmalarına devam etmeme konusunda uyardı ve Gregor cümlesini tamamlamadan kesti.

Bir iki dakika sonra Kurmay Başkanı Safonov'la birlikte Dördüncü Kazak Tümeni ve Altıncı Özel Tugayın komutanları içeri girdi, konferans başladı. Kudinov onlara kısaca cephedeki durumu anlattı. İlk konuşmayı alan Kafkasyalı oldu. Masanın üstüne ağır ağır bir harita açtı, hafif bir aksanla, kendinden emin, akıcı bir dille konuşmaya başladı:

"Önce şunu belirteyim ki, Üçüncü ve Dördüncü Tümenlerin bir kısım yedeklerini, Melehov'un tümeniyle Özel Tugayın tuttuğu kesime aktarmanın çok gerekli olduğuna inanıyorum. Elde ettiğimiz bilgilerden ve sorguya çektiğimiz tutsakların vermiş olduğu ifadelerden, Kızıl Komutanlığın bu bölgeye kesin bir taarruza hazırlandığı açıkça anlaşılmaktadır. Öğrendiğimize göre iki süvari alayı, beş özel alay ve bunlara bağlı olarak üç batarya ile makineli tüfek müfrezeleri gönderiyorlarmış. Yaklaşık bir hesapla, böylece, mevcut kuvvetlerine beş bin beş yüz kişi daha katılmış olacaktır. Bu durumda, donatım üstünlükleri bir yana, sayı üstünlüğünü de elde etmiş olacaklardır."

Güneyden odanın içine sapsarı bir güneş dökülüyordu. Tavanın altında mavi bir tütün dumanı tabakası hareketsiz duruyordu. Yerli tütünlerin kokusu ıslak çizmelerin keskin kokularına karışıyordu.

Tütün dumanından zehirlenen bir sinek, tavanın altında bir yerde vızıldayıp duruyordu. İki gece üst üste uyanık kalmış olan Gregor, pencereden uykulu uykulu bakıyordu; odanın aşırı sıcaklığı, yorgunluk da buna eklenince, Gregor'un iradesini ve bilincini afyonlanmış gibi uyuşturmuştu. Dışarıda alçaktan esen bahar rüzgârları dans ediyor, tepelerin yamaçlarında son karlar pembe pembe ışıldıyor ve Don'un ötesindeki kavaklar rüzgârdan öyle kuvvetli sallanıyordu ki, Gregor onların fısıltılarını duyduğunu sandı.

Kafkasyalı'nın duru, inatçı sesi Gregor'un dikkatini çekti. Kendini zorlayarak dinledi ve üstüne çöken ağırlık yavaş yavaş kayboldu.

"Düşmanın, cephede Birinci Tümenin tuttuğu kesime yaptığı zayıflamış saldırılar ve bunların Migulinsk-Meşkov hattına doğru ilerlemekte gösterdikleri kararlı çabalar, tetik durmamız için uyarıdır. Bana kalırsa..." deyip, "yoldaşlar" kelimesinde tökezledikten sonra bir kadınınki kadar beyaz eliyle şiddetli hareketler yapmaya başlayarak sesini yükseltti:

"Bana kalırsa Kudinov ve Safonov, Kızılların manevralarını gerçek sanıp, Melehov'un tuttuğu kesimi zayıf bırakmayı önermekle büyük bir hataya düşüyorlar. Stratejinin alfabesi, düşmanın kuvvetini başka yana çekip, zayıf kalan kesimine kendi kuvvetlerinle yüklenmektir..."

"Ama o yedek alay Melehov'a gerekli değil ki," diye onun lafını kesti Kudinov.

"Tam tersine! Onların kuvvetlerimizi yarmaları halinde, boşluğu doldurmak için yedekleri el altında bulundurmalıyız."

Gregor gittikçe artan bir öfkeyle, "Öyle görünüyor ki, Kudinov benim yedeklerimi verip vermeyeceğimi sormaya bile gerek görmüyor," dedi. "Ama ben yedeklerimi vermeyeceğim; onların bir tek bölüğünü bile vermeyeceğim!"

Safonov gülümseyip sarı bıyıklarını sıvazlayarak, "Ama, kardeşim bu..." diye lafa başladı.

"'Kardeş'in burada yeri yok. Vermeyeceğim dedim, başkaca da söyleyecek sözüm yok."

"Strateji açısından..."

"Bırak bana senin stratejinden laf etmeyi şimdi. Ben kendi kesimimden ve askerlerimden sorumluyum," diye karşılık verdi Gregor.

Böyle birdenbire patlak veren anlaşmazlığı Giyorgidze sona erdirdi. Harita üzerinde, tehdit altında bulunan kesimi kırmızı bir kalemle işaret etti. Başlar bu kırmızı noktanın üzerine birlikte eğilince, Kızıl Komutanlığın hazırlayacağı herhangi bir taarruzun gerçekten de ancak güney kesimi üzerine yapılmasının mümkün olabileceğini hepsi anladı; zira güney kesimi Don'a yakın bölge olduğu gibi ulaştırma bakımından da üstünlüklere sahipti.

Konferans bir saat içinde bitti. Dördüncü Tümen komutanı, konferansın başından beri hiç konuşmayan, az çok eğitimi olan Kondrat Medvedev, konferansın sonunda çevresine güvensizlikle bakınarak konuştu:

"Melehov'u takviye etmek için biz yedeklerimizi gönderebiliriz. Bizim elimizde bu işe ayırabileceğimiz asker var. Yalnız beni bir tek düşünce rahatsız ediyor. Ya bize aynı anda bütün kesimlerde taarruz ederlerse o zaman ne olacak? Bizi süre süre bir yerde toplarlar, o zaman küçük bir adaya hapsedilmiş yılanlar gibi bir noktaya sıkışmış oluruz."

İçlerinden biri, "Yılanlar hiç değilse yüzebilir, ama bizim yüzerek kaçabileceğimiz bir yer de yok," diye güldü.

Kudinov düşünceli bir tavırla, "Bunu göz önüne aldık," dedi. "Ne var ki, böyle bir durumun ortaya çıkması halinde, bütün eli silah tutmayanları hatta ailelerimizi de geride bırakıp, dövüşe dövüşe Donets'i aşmamız gerekecektir. Azımsanacak bir kuvvetimiz yok, otuz bin kişiyiz."

"Peki ama Kadetler bizi kabul eder mi? Onların Don Kazaklarıyla görülecek eski hesapları var!"

"Dereyi görmeden paçaları sıvama... Bu şekilde konuşmanın anlamı yok!" dedi Gregor ve kasketini giyip çıktı. Kapıyı kaparken Giyorgidze'nin cevabını duydu:

"Vyeşenskaya Kazaklarıyla bütün Asi kuvvetleri, eğer Bolşeviklere karşı erkekçe vuruşmaya devam ederse, Don'a ve Rusya'ya karşı işledikleri suçun kefaretini ödemiş olacaklardır..."

'Böyle söylüyor ama kafasının ardında başka niyet var yılanın!' diye aklından geçirdi Gregor.

Avlu kapısında Kudinov onun ardından yetişti. Bir iki dakika kadar hiç konuşmadan yan yana yürüdüler. Rüzgâr, öbek öbek gübreler

bulunan avludaki ufak su birikintilerinin yüzünü kırıştırıyordu. Akşam karanlığı çöküyordu. Güneyden doğru kuğu gibi beyaz, yuvarlak ve ağır yaz bulutları süzülüyordu. Yumuşayan toprağın nemli kokusu canlılık ve güzel kokularla yüklüydü. Çitlerin dibinde otlar yeşermişti ve şimdi Gregor, Don'un ötesindeki kavakların heyecan verici hışırtılarını gerçekten de duyuyordu.

"Buzlar yakında çözülecek," diye fikir yürüttü Kudinov.

"Evet."

"Allah kahretsin... Tütün içmek zevkinden bile yoksun olarak ölüp gideceğiz. Yerli tütünün demeti kırk Kerenski rublesine satılıyor şimdi."

"Bana bak!" dedi Gregor sert bir sesle, "Şu Kafkasyalı subay ne yapıyor burada?"

"Giyorgidze mi? Harekât dairesi başkanı. Çok kafalıdır, iblis! Bütün planları o yapıyor. Strateji konusunda topumuza duman attırır."

"Hep Vyeşenskaya'da mı kalır?"

"Hayır. Kendisini Çernovski Alayının nakliye grubuna verdik."

"Öyleyse olayların gelişmesinden nasıl haberdar oluyor?"

"Sürekli olarak atla Vyeşenskaya'ya iner. Hemen hemen her gün."

Gregor işin aslını astarını iyice öğrenmeye çalışarak, "Neden onu burada tutmuyorsunuz?" diye sordu.

Kudinov öksürdü, öksürürken de eliyle ağzını kapadı. İstemeye istemeye cevap verdi:

"Kazakların önünde doğru olmaz. Onları bilirsin sen. 'Subaylar yine atlarına atladı, bizi arkalarından gitmeye zorluyorlar. Yine sırma apoletliler!' derler sonra."

"Kuvvetlerimizin içinde onun gibi daha başkaları var mı?"

"Kazanskaya'da iki üç kişi var. Ama sen yüreğini ferah tut. Ne düşündüğünü biliyorum. Ama Kadetlerden başka gidecek yerimiz yok delikanlım. Öyle değil mi? Yoksa sen on tanecik ilçeyle mini mini bir cumhuriyet mi kurmak niyetindesin kendine? Hayır, hayır. 'Bizi suçlama Piyort Nikolayeviç Krasnov,' demeliyiz, 'cepheyi terk etmekle azıcık hata ettik.'"

"Hata mı?" diye onun sözünü kesti Gregor.

Kudinov bir su birikintisine basmamak için adımını dikkatle ayarlarken, "Ee, hata etmedik mi?" diye gerçekten de şaşırarak sordu.

"Şimdi anladım..." Gregor kıpkırmızı kesildi ve zoraki gülümsedi. "Bana kalırsa biz ayaklanmaya başlamakla hata ettik aslında. Koper'den gelen Kazak'ın söylediklerini duydun değil mi?"

Kudinov susmuş, merakla Gregor'a bakıyordu.

Meydanın öte yanında yol kavşağında ayrıldılar. Kudinov konağına gitti, Gregor da karargâha dönüp seyisine atları çekmesini söyledi. Dizginleri hafif bırakarak atını sürerken, hâlâ, Kafkasyalı'ya karşı duyduğu ihtiyatlı olma ihtiyacının ve düşmanlığın nedenini araştırıyordu. Birdenbire kafasının içi aydınlandı, aklından dehşetle şu düşünce geçti, 'Ya Kadetler bu eğitim görmüş subayları, Kızılların gerisinde ayaklanma çıkarmak ve bizi kendi davaları için sürüklemek üzere özel amaçla bizim aramızda bırakmışsa?' İmgelemi hemencecik vardığı bu sonucu destekleyecek kanıtlar çıkardı ortaya. 'Hangi alaydan olduğunu söylemek istemedi. Kurmay heyetine bağlı olduğunu bildirdi, ama buralardan hiç kurmay heyeti geçmedi. Ya Dudorevski gibi kenarda kalmış ufacık bir köye ne diye gitmiş? Ah, berbat bir işe karıştığımız iyice anlaşılıyor şimdi! Okumuşlar takımı bizi sımsıkı yakaladı! Efendiler bizi ağlarına düşürdü. Bizleri evimizden yurdumuzdan ettiler, şimdi de kendi işlerinde kullanıyorlar. Kimseye zerre kadar güven olmuyor...'

Don'u aşınca atını gidebildiği kadar hızlı bir eşkine kaldırdı Gregor. Arkasında, iyi bir asker ve cesur bir Kazak olan seyisinin eyeri gıcırdıyordu. Ateşe, suya, nereye giderse gitsin peşinden gelecek böyle adamlar seçmişti Gregor kendine; Alman savaşında denenmiş böyle adamlarla sarmıştı çevresini. Vaktiyle keşif eri olan seyis, bütün yol boyunca ağzını açmadan eşkinle giderken bile sigarasını tüttürüyordu. Bir köye inerlerken Gregor'a öneride bulundu:

"Eğer acele etmek zorunda değilsek, durup geceyi bir yerde geçirelim. Atlar iyice yoruldu, böylelikle dinlenmiş olurlar."

Geceyi geçirmek için bir köyde kaldılar. Bozkırın dondurucu rüzgârından sonra, derme çatma iki odalı ev onlara sade, rahat ve sıcak geldi. Toprak zemin tuzlu tuzlu buzağı ve keçi sidiği, ocak da lahana yaprakları üzerinde pişirilmiş, yanmış, ıslak ekmek kokuyordu. Gregor yaşlı Kazak kadının sorularına isteksiz isteksiz cevap veriyor-

du. Kadının üç oğluyla kocası da ayaklanmaya katılmıştı. Derinden derinden gelen erkek gibi sesi vardı kadının, daha ilk kelimelerinde de Gregor'a kaba bir tavırla hitap etti:

"Sen bir subay olabilirsin, şu aptal Kazakların komutanı da olabilirsin, ama ihtiyar, senin anan yerinde sayılacak kadar ihtiyar bir kadın olan bana hükmün geçmez. Konuşsana benimle; dilin yok mu senin? Oracığa oturmuş esneyip duruyorsun; herhalde bir kadınla konuşmak istemiyorsun! Üç oğlumu, erkeğimi de senin şu günahkâr savaşına gönderdim ben. Oğullarıma sen komuta ediyorsun, ama onları doğuran, eteğinde tarlaya taşıyan benim! Kolay da değildi hani. Öyle burun kıvıracağına söyle bana, yakında barış olacak mı?"

"Yakında... Senin yatma saatin gelmiş olmalı büyük hanım."

"Yakında! Ama ne zaman, ne kadar yakında? Beni başından savmaya çalışma, evin sahibesi benim, sen değilsin. Keçilerle kuzulara bakmak için dışarı çıkmam gerek. Geceleri avludan içeri alıyoruz onları; daha çok küçük hepsi de. Paskalya'ya kadar barış olur mu?"

"Kızılları sürüp attığımız zaman onlarla barış yapacağız."

"Kendi lafına kendin de inanmıyorsun ya, neyse!" İhtiyar kadın, romatizmadan bilekleri şişmiş, parmakları çengel gibi kıvrılmış ellerini kemikli dizlerine bırakıp, kurumuş kahverengi dudaklarını acı acı dişledi:

"Onlar size ne yaptı Allah aşkına? Niye dövüşüyorsunuz onlarla? Millet iyice aklını bozmuş. Tüfeklerinizle ateş edip, atlarınızın üstünde fiyaka yapmayı oyun sayıyorsunuz, ama ya biz analar ne oluyoruz? Ölenler bizim oğullarımız, öyle değil mi? Size de, sizin sevgili savaşınıza da!.."

Gregor'un seyisi kadının konuşmasından tepesi atarak, "Peki bizler ana baba evladı değil miyiz? Neyiz biz, kancık köpek yavrusu muyuz?" diye öfkeyle homurdandı. "Herifler bizi öldürüyor, oysa sen 'at üstünde fiyaka yaptığımızdan' söz ediyorsun. Saçlarını ağartana kadar yaşamışsın, ama hâlâ saçmalayıp duruyorsun, uyutmuyorsun insanı."

"Uyu, uyu, sersem kafalı! Ne diye öyle parlayıverdin hemen? Orada mezar taşı gibi otururken birdenbire coşuverdin!" diye karşılık verdi kocakarı.

Seyis umutsuzluk içinde, "Bunun dilinden bize rahat yüzü yok Gregor Panteleyeviç," diye homurdandı. Bir sigara yaktı, çakmaktaşını öyle bir vurdu ki, yağmur gibi kıvılcım çıktı. "Eşekarısından beter bezdiriyorsun insanı kadın. Kocan olacak herif, 'bir kurşun yesem' diye dua ediyordur herhalde. 'Çok şükür,' diyecektir, 'kocakarıdan kurtuldum!'"

Gregor onları zorla barıştırdı. Uyumak için yere uzanırken, gocuğunun ekşimtırak sıcaklığını zevk duyarak hissetti. Kapının çarptığını duydu, ayaklarına bir serinlik geldi. Sonra kulağının dibinde bir kuzu tiz bir sesle meledi. Oğlakların mini mini toynakları yerde tıkırdadı. Gregor'un burnuna burcu burcu, taptaze ot kokusu, taze süt kokusu, ayaz kokusu, ağılın kokusu geldi.

Gece yarısı uyandı, yattığı yerde gözlerini açtı. Ocaktaki korlar sedef rengi küllerin altında paslı paslı parlıyordu. Kuzular ocağın çevresinde bir araya sokulmuş yatıyordu. Gregor gece yarısı sessizliği içinde onların uyku sırasında dişlerini gıcırdattıklarını, ara sıra aksırıp tıksırdıklarını duyuyordu. Ta uzaklardan dolunay pencereden içeri bakıyordu. Ayın sarı, kare biçimi aydınlığında tepinen bir oğlak, yerden inci gibi bir toz kaldırıyordu. Sarımtırak mavi ışıkta odanın içi gündüz gibi aydınlıktı. Ocağın raf gibi çıkıntısının üstünde bir ayna parçası ışıldıyor, bir köşede, bir ikonun gümüş çerçevesi kara kara parlıyordu. Gregor'un düşünceleri tekrar Vyeşenskaya'daki konferansa, Koper'den gelen haberciye ve Kafkasyalı'ya gitti. Yarbayın entelektüel görünüşünü, konuşma tarzını hatırlayınca, içinde yüreğini kemiren bir kaygı uyandı. Oğlak, Gregor'un gocuğunun üstünden geçti, uzun uzun ve aptal aptal Gregor'un karnına baktı, sonra cesaret bulup ayaklarını ayırdı. Gregor'un yanında yatan seyisin açık duran avucuna incecik bir su koyuverdi. Adam homurdandı, uyandı, elini pantolonuna sildi ve acı acı başını salladı.

"Islattı beni kâfir! Çekil ulan!" Hayvanın alnına bir fiske attı. Şiddetle meleyen oğlak, gocuğun üstünden zıplayıp kaçtı, sonra gidip Gregor'un elini mini mini, pürtüklü diliyle yaladı.

XXXIX

STOKMAN, Koşevoy, İvan Alekseyeviç ile birkaç milis Kazak, Tatarski'den kaçtıktan sonra Dördüncü Kızıl Zamurski Alayına katıldı.

1918 yılında bu alay Alman Cephesinden dönerken yolda Kızıl Ordu birliklerinden birine katılmış ve İç Savaş cephelerinde on sekiz ay dövüştükten sonra bile esas kuvvetlerini kaybetmemişti. Alayın donatımı mükemmel, atlar pırıl pırıl ve iyi terbiye görmüştü. Savaş yeteneği, yüksek morali ve atılganlığı ile sivrilmişti bu alay.

Ayaklanma patlak verdiğinde, sadece Birinci Moskova Piyade Alayının desteği ile Zamurski Alayı Asilerin Ust-Medveditskaya'ya doğru ilerleyişini durdurdu; sonra takviyeler geldi ve alay Krivaya Irmağı boyunca Ust-Koperskaya kesimini düzen içinde işgal etti. Martın sonunda Ust-Koperskaya ilçesinin pek çok köyünü ele geçiren Asiler, Kızıl Ordu birliklerini Yelenskaya'dan attı. O sırada kurulan kuvvet dengesi aşağı yukarı iki ay cepheyi aynı durumda tuttu. Ust-Koperskaya'nın batı kanadını perdeleyen bir Moskova Alayı, bir bataryanın desteğiyle Don üzerindeki Krutovski köyünü işgal etti. Don'un sağ kıyısı boyunca Krutovski'den itibaren uzanan yüksek bir sırtta, bir harman yerinde gizlenen Kızıl Batarya, sağ yakada yığınak yapan Asi birliklerini her gün sabahtan akşama kadar dövüp, ateşini ara sıra Don'un öbür yakasındaki Yelenskaya köyüne de kaydırarak kendi piyadelerini destekliyordu. İç içe girmiş avlular ve evler üzerinde kimi alçak kimi yüksek minik duman bulutları belirip duruyordu. Bazen top mermileri köye düşüyor, bazen de mezarlığın dışındaki kumluk, ıssız tepelerde patlıyor, yarı donmuş toprak parçalarını havalara uçuruyordu.

Martın 15'inde, Ust-Koperskaya'da, Asilerin önünden kaçan komünist ve Sovyet işçilerinden bir bölük kurulduğunu haber alan Stokman, İvan ve Mişa bu birliğe katılmak için yola çıktı. Bir kızak kiraladılar. Kızağın sürücüsü eski din yanlısı bir Kazak'ın; sakalının altından beliren öyle çocuksu, pespembe ve temiz bir yüzü vardı ki, ona bakan Stokman'ın dudakları bile gülümser bir hal aldı.

Genç olmasına rağmen koskoca sarı ve kıvırcık bir sakalı vardı. Pembe ağzı körpe bir karpuz dilimine benziyor, yanaklarında altın sarısı tüyler parlıyor ve –gür sakalından mıdır, yoksa cildinin kırmı-

zılığından mı, belli değil– gözleri kendine özgü saydam bir mavilikle ışıldıyordu.

Mişa yol boyunca durmadan şarkı mırıldandı, kızağın arkasında oturan İvan Alekseyeviç, tüfeği dizinde, asık suratla yerinde kıpır kıpır kıpırdandı, Stokman da kızak sürücüsüyle konuştu.

"Sağlığından yana şikâyetçi değilsin ya yoldaş?" diye sordu Stokman.

Her yanından sağlık ve kuvvet fışkıran eski din yanlısı sıcacık gülümsedi:

"Yok, çok şükür! Hem neden olsun? Bizim inançtan olanlar hiç tütün kullanmaz. Biz hâlis votka içer, bütün ömrümüz boyunca has buğday ekmeği yeriz. Hastalık nereden gelecek bize?"

"Peki sen askerlik yaptın mı?"

"Biraz. Kadetler askere aldıydı beni."

"Neden onlarla birlikte Donets'e gitmedin?"

"Tuhaf sorular soruyorsun yoldaş." Sürücü, at kılından örme dizginleri bıraktı, eldivenini çıkarıp ağzını sildi, gücenmiş gibi kaşlarını çattı. "Neden gidecekmişim oraya? Beni zorlamasalar onların emrinde askerlik yapmazdım. Gerçi biraz yanlış yola saptınız, ama yine de adaletlidir sizin hükümetiniz."

"Nasıl yani?" Stokman bir sigara sardı, yaktı, ama cevap çıkmamıştı hâlâ.

Kazak başını öte yana çevirerek sordu:

"Ne diye tüttürürsün şu otu? Bak her yanda bahar havası ne temiz, oysa sen ciğerlerini bozuyorsun o pis kokulu dumanla. Nasıl yanlış yola saptığınızı söyleyeyim sana. Kazakları çok sıkıştırıp bir sürü yanlış adım attınız; eğer öyle yapmasaydınız hükümetiniz daim olurdu. Aranızda bir sürü budala var sizin, işte o yüzden bu ayaklanma oldu zaten."

"Nasıl yanlış adım atmışız biz?"

"Sen de benim kadar biliyorsun işte... Halkı kurşuna dizdiniz. Bugün benim başıma gelen, yarın senin başına gelir. Sırasının gelmesini kim oturup bekler? Öküz bile, boynunu kesmeye kalkıştığın zaman başını silkeler. Al işte, şuradaki Bukanovskaya köyü mesela. Kiliseyi görüyor musun, kırbacımla gösterdiğim yeri? Hah, işte orada bir komiser vardı, adı da Malkin'di. Halka adaletli mi davrandı şimdi bu

Malkin? Ha, ben söyleyeyim sana. Köyden bütün aksakalları toparladı, fundalığa götürdü, canlarını bedenlerinden ayırdı ve ailelerinin cesetlerini gömmesine bile izin vermedi. Adamların bütün suçları da vaktiyle onursal yargıç seçilmiş olmalarıydı. Nasıl yargıçtılar biliyor musun? İçlerinden biri imzasını anca atabiliyordu, ötekiler de ya parmaklarını mürekkepleyip basar ya da istavroz işareti yapardı. Biricik üstünlükleri uzun sakallarıydı, ama ihtiyarlıklarından pantolonlarının önünü ilikleyemezlerdi. Çocuktan farksızdılar canım. İşte bu Malkin kalktı, sanki Tanrıymış gibi, başka insanların canına hükmetti. Bir gün ihtiyarın biri elinde yular, kısrağını almak için meydandan geçiyordu, çocuklar da arkasından şaka olsun diye, 'Hey, komiser seni istiyor,' diye seslendi, ihtiyar bizce küfür sayılan bir biçimde bir istavroz çıkarıp (oradakilerin hepsi de yeni inançtan yanadır), daha komiserin durduğu eve girmeden kasketini eline aldı. Tir tir titreyerek içeri girdi, sordu: 'Beni mi istediniz?' Komiser güldü, 'Yo, kimse istemedi seni, ama madem geldin seni de ötekilerle bir tutalım. Alın bunu dışarıya yoldaşlar!' Eh, tabii onu da alıp duvarın dibine çektiler. Karısı bekledi bekledi, ama ihtiyar dönmedi evine. Öbür dünyayı boylamıştı. Bu Malkin, sokakta başka bir köyden gelmiş bir başka ihtiyarı görür, seslenir ona, 'Neredensin sen? Adın ne senin?' Ondan sonra da hırlar, 'Tilki kuyruğu kadar sakalın var senin. St. Nikola'ya çok benziyorsun. Senden sabun yapalım biz. Götürün şunu!' diye emreder adamlarına. Sırf uzun sakalı var diye ve kötü bir zamanda komiserin önüne çıktı diye vurdular adamı. Halka bu yapılanlar ayıp değil mi şimdi?"

Sürücü hikâyesine başlar başlamaz Mişa mırıldanmayı kesmişti; hikâyenin sonunda öfkeli öfkeli konuştu:

"Yalanların da bir şeye benzemiyor be adam!"

"Sen daha iyisini söyle öyleyse! Yalan mı değil mi öğren bir kere konuşmadan önce! Ondan sonra konuş!"

"Peki sen bunların hepsinin doğru olduğuna emin misin?"

"Millet hep bundan söz ediyordu."

"Millet!.. Millete sorarsan tavuklardan süt sağılır, ama tavukların memesi yoktur. Sen hep yalan laflar dinlemişsin, dilin de karı dili gibi işliyor."

"İhtiyarın kimseye zararı yoktu."

"Zararı yokmuş!" diye alay etti Mişa. "Belki de ayaklanmayı kışkırtmaya senin o zararsız ihtiyarlar yardım etmiş, belki de senin o yargıçların avlularına makineli tüfekler gömmüştür! Sen de tutmuş, sırf sakalı uzundu, yok laf olsun diye vurdular onları diyorsun. Seni neden vurmadılar? Kart bir teke kadar uzun senin de sakalın!"

"Ben yalnız duyduklarımı söylüyorum. Kim bilir, belki de halk yalan söylemiştir; belki de yeni hükümete zarar vermişlerdir," diye kararsız bir tavırla mırıldandı eski din yanlısı. Kızaktan aşağı atlayıp, ayakları yumuşak, mavimsi karın içinde kaya kaya, fışırdayarak yürümeye başladı kızağın yanı sıra. Güneş bozkırın tepesinde bütün cömertliğiyle parlıyordu. Pırıl pırıl masmavi gök, uzaklarda iç içe girmiş tepeleri, vadileri kucaklamıştı. Yaklaşan ilkbaharın güzel kokularla dolu soluğu, hışırdayarak esen rüzgârda belli belirsiz duyuluyordu. Doğuda, Don boyundaki tepelerin beyaz zikzaklarının ötesinde, Ust-Koperskaya'nın üstündeki tepenin doruğu leylak rengi bir duman içinde yükseliyordu. Ufku tutan beyaz, yün gibi bulutlar yerin üstüne büyük, kabarık bir örtü gibi çekilmişti.

Sürücü kızağın içine atladı, yüzünde daha sert bir ifadeyle Stokman'a dönüp tekrar başladı:

"Benim dedem hâlâ sağdır, dediklerine göre de yüz sekiz yaşındaymış; ona da sağlığında dedesi anlatmış, yani benim dedemin dedesi: Çar Petro, bizim yukarı Don'a bir prens göndermiş (Dlinorukov mu, Dolgorukov mu neymiş prensin adı). İşte bu prens Voronej'den askerlerle gelip Patrik Nikon'un lanet olası dinsel inançlarını kabul etmediler, Çara hizmet etmek istemediler diye, Kazak köylerini yağmalamış. Kazakları yakalamış, burunlarını kesmiş, bir kısmını asıp salların üstünde Don'a salıvermişler."

Mişa sert bir sesle sordu, "Ne diye anlatıyorsun bize bunları?"

"Ha, o Prens Dlinorukov da olsa, Çar ona hiçbir vakit bu gibi haklar vermemiştir; Bukanovskaya'daki komiser de onun gibiydi işte. Bukanovskaya'daki toplantıda, 'Ulan sizin içinizdeki Kazaklığı vura vura çıkarırım ben, domuzlar, sizi öyle bir benzetirim ki, beni bir daha hiç unutamazsınız,' diye bağırdı. Peki, ona Sovyet Hükümeti böyle bir hak vermiş miydi? Ya, mesele burada işte. Böyle şeyler yapmak, bütün Ka-

zakları bir tutmak için hiçbir zaman ona emir verilmemiştir. Biliyorsun; Kazak var, bir de sözümona Kazak var."

Stokman'ın elmacık kemiğinin üstünde derisi seğirdi. "Ben seni dinledim," dedi. "Şimdi de sen beni dinle."

"Belki de cehaletimden yanlış bir şey söyledim. Eğer öyleyse bağışla," diye mırıldandı adam.

"Dur, dur! Komiser hakkında anlattıkların hiç de gerçeğe benzemiyor. Ama doğrusunu öğrenirim. Eğer gerçekten Kazaklara öyle davrandıysa, yakasını bırakmayız onun!"

"Acaba!"

"Acabası macabası yok, gerçek bu. Cephe sizin köye vardığında Kızıl askerler, Kazak kadınlarından mal çalan kendi yoldaşlarından birini kurşuna dizmemiş miydi? Sizin köyünüzde duydum bunu ben."

"Doğrudur. Bir kadının sandığında nesi var nesi yoksa almıştı. Doğrudur, oldu bu. Biraz fazla sertlikti tabii. Ama askeri harman yerinin ardında kurşuna dizdikleri doğrudur. Sonradan nereye gömelim diye epeyce tartıştık aramızda. Bir kısmı mezarlığa dedi, bir kısmı da mezarlığı kirleteceğini söyledi, onun üzerine, kurşuna dizildiği yerde, harman yerinin kıyısına gömüldü zavallı kâfir."

Stokman çabucak bir sigara sararak, "Demek böyle bir olay geçti?" diye sordu.

"Evet, evet, inkâr etmiyorum," diye seve seve kabul etti adam.

"Öyleyse, komiserin senin dediğin suçları işlediğini anlarsak, onu cezalandıracağımıza neden inanmıyorsun?"

"Ama sayın yoldaş! Belki ondan yükseği yoktur. Öteki bir askerdi alt tarafı. Ama bir komiseri..."

"Ona istenecek ceza da o kadar büyük olacaktır! Anladın mı? Sovyet Hükümeti sadece düşmanlarına şiddet kullanır ve biz, emekçi halkı haksız yere ezen hükümetimiz temsilcilerini, kim olursa olsun acımadan cezalandırırız."

Mart ayında, öğle vakti, sadece kızak ayaklarının çıkardığı ıslık ve at toynaklarının patırtısıyla bozulan bozkır sessizliği, top gümbürtüsüyle parçalandı. Krutovski köyündeki batarya Don'un sol yakasına top ateşi açıyordu yeniden.

Kızaktaki konuşma kesildi. Top ateşinin yabancı gümbürtüsü erken gelen ilkbaharın verdiği uykulu gevşeklikle kestiren bozkırın solgun büyüsünü bozmuş, mahvetmişti. Atlar bile kulaklarını dikip daha canlı adım atmaya başladı.

Hetman şosesine saptılar, Don'un ötesindeki sarı kumlar üzerinde eriyen parça parça karların ve mavi-gri söğüt ve çam adacıklarının serpili olduğu geniş topraklar göründü. Ust-Koperskaya'da sürücü, Moskova Alayı karargâhıyla kapı komşu olan Devrim Komitesi binasının önünde atları durdurdu. Stokman cebini karıştırdı, kırk rublelik bir Kerenski banknotu çıkardı, sürücüye verdi. Adam ıslak bıyıklarının altından sarı sarı dişlerini göstererek sırıttı ve utanarak duraksadı:

"Yahu yoldaş, İsa aşkı için! Bu kadar etmezdi vallahi!"

"Atlarının gördüğü iş için al. Hükümetten kuşkulanmayı da sil at yüreğinden. Unutma, bizler işçilerle köylülerin hükümetinden yanayız. Sizi ayaklanmaya kışkırtanlar bizim düşmanlarımızdır: Kulaklar, atamanlar ve subaylar. Ayaklanmanın esas nedeni onlardır. Eğer içimizden herhangi birisi, bize sevgi duyan, Devrime yardım eden bir Kazak'a haksızlık edecek olursa, ne yapar eder onunla hesaplaşmanın yolunu buluruz."

"Bir atasözü vardır, bilirsin yoldaş, 'Tanrı erişilmeyecek kadar yüksekte, çar da erişilmeyecek kadar uzaktadır.' Sizin çarınız da çok uzakta. 'Kuvvetliyle savaşma, zenginle mahkemelik olma.' Siz hem kuvvetli hem de zenginsiniz." Utangaç utangaç sırıttı, "Kırk rubleyi böyle sokağa atıverdiğinize bakılırsa! Beş ruble bile bol bol yeterdi, ama yine de teşekkürler."

Mişa Koşevoy gülümseyip pantolonunun paçalarını silkeleyerek, "Sana konuşmaların için verdi o parayı," dedi. "Evet, bir de o güzel sakalın için. Buraya kimi getirdiğini biliyor musun koca kafalı seni! Kızıl generali!"

"Vay bee!"

"Ya, 'Vay bee!' dersin. Senin de ötekilerden farkın yok, Allahın belası! Az verirsek bütün ilçeyi dolanırsın yaygarayı basa basa, 'Yoldaşları getirdim, bana beş ruble verdiler!' Sonra da on iki ay unutamazsın acısını. Fazla verdik mi de sesin göklere çıkar, 'Amma zenginler be!

Kırk rubleyi sokağa atıyorlar! Öyle parası vardı ki, saymakla bitmez!' Ben olsam zırnık vermezdim sana. Hiçbir zaman hoşnut olmazsınız siz. Eh, hoşça kal bakalım uzun sakal!"

Mişa ateşli konuşmasını bitirirken, İvan Alekseyeviç bile gülümsedi.

Moskova Alayının konakladığı avludan dörtnala bir Kızıl Muhafız çıktı geldi. Atının dizginini çekip, "Nereden geliyor bu kızak?" diye bağırdı.

"Niçin öğrenmek istiyorsun?" diye sordu Stokman.

"Krutovski'ye cephane taşıtmak istiyoruz."

"Bu kızağı alamazsınız yoldaş!"

Yakışıklı, gençten biri olan Kızıl Muhafız atını Stokman'ın yanına sürdü. "Sen kimsin peki?" diye sordu.

"Biz Zamurski Alayından geliyoruz. Sakın el koymayın bu kızağa."

"Pekâlâ, gidebilir. Çek bakalım babalık!"

XL

STOKMAN sorunca öğrendi ki, partizan bölüğü Ust-Koperskaya'da değil, Bukanovskaya'da kurulmaktaymış. Bölüğü kuran da eski din yanlısının yolda kendilerine anlattığı Malkin'di. Yelenskaya, Bukanovskaya ve öteki ilçelerden gelen komünistlerle, Sovyet işçileri, Kızıl Ordu askerleriyle de eksik kalanlar tamamlanarak, iki yüz süngü ve bir atlı keşif kolunun verdiği birkaç düzine kılıçtan ibaret hatırı sayılır bir savaş birliği meydana getirmişlerdi. Bölük geçici olarak Bukanovskaya'da kalıyor ve Moskova Alayının bir bölüğüyle birlikte, Yelenka ve Zimovnaya ırmaklarının yukarılarından aşağı doğru ilerlemeye çalışan Asileri tutuyordu.

Eski bir muvazzaf subay, aynı zamanda karanlık suratlı yorgun bir adam olan Moskova Alayı kurmay başkanı ve Moskovalı bir işçi olan siyasi komiserle konuştuktan sonra, Stokman, Ust-Koperskaya'da kalıp alayın ikinci taburuna katılmaya karar verdi. Bobinler, telefon telleri ve başka askerî gereçlerle dolu ufak, temiz bir odada, siyasi komiserle uzun uzun konuştu.

Şiddetli bir apandisit krizi geçirmekte olan sarı suratlı komiser, "Bakın yoldaş," dedi, acele etmeksizin, "burada durum biraz karışık. Benim adamların çoğu Moskova'dan ya da Ryazan'dan gelme, içlerinde pek az da Nijni-Novgorod'lu var. Hepsi de güvenilir çocuklar, çoğu işçi. Ama 14. Alaydan bir bölük geldi, işe yaramaz adamlardı. Onları Ust-Koperskaya'ya geri göndermek zorunda kaldık. Siz bizimle kalın, yapacağınız çok iş var burada. Halkın içinde çalışıp onları eğitmemiz gerek. Kazakları bilirsiniz. İnsanın hep kulağı kirişte olmalı."

Stokman adamın takındığı koruyucu tavra gülümseyerek, aynı zamanda onun beyazları sarıya kaçan acılı gözlerine bakarak, "Bunu bana söylemenize gerek yok!" dedi ve sordu:

"Bana söyler misiniz, şu Bukanovskaya'daki komiser kimdir?"

Adam, kır bir fırçayı andıran kısa bıyıklarını sıvazlayıp mavimtırak, saydam gözkapaklarını kaldırarak, tok bir sesle cevap verdi:

"Bir zamanlar fazla ileri gitmişti. İyi bir arkadaştır ama siyasi durumu iyice anlayamıyor. Etrafa yonga sıçratmadan odun kesemezsin... Şimdi ilçedeki bütün erkek nüfusu boşaltıp Rusya'nın ta içine gönderiyor... Gidin de iaşe amirini görün, sizi de listeye alsın." Komiser sancıdan yüzünü buruşturdu, avucunu yağlanmış kapitone pantolonunun üstüne bastırdı.

Ertesi sabah İkinci Tabur silah başı yaptı ve bir saat içinde yürüyüş kolunda, Krutovski köyüne doğru yola çıktı. Stokman, Koşevoy ve İvan da onlarla birlikte yola çıktı. Don'un öte kıyısından, Krutovski'den atlı bir devriye kolu çıkarılmıştı. Tabur ıslak, at fışkıları dolu yolda bu devriye kolunun ardı sıra gidiyordu. Irmağın buzları üstünde süngerimsi, mavi mavi delikler açılmıştı. Arkalarından tepedeki batarya, Yelenskaya köyünün ötesinde gözle görülebilen kavak kümelerine doğru ateş ediyordu. Tabur, Kazaklar tarafından boşaltılan Yelenskaya köyünü geçip ilçeyi hızlı yürüyüşle aşarak, Bukanovskaya'dan gelmekte olan Birinci Taburla birleşme emrini almıştı.

İkinci Taburun yolu Bezborodov yönüne gidiyordu. Bununla birlikte, az sonra bir süvari keşif kolu, Bezborodov'da düşmanın bulunmadığı, ama sağ yanda karşılıklı tüfek ateşi açıldığı haberini getirdi. Top mermileri yürüyüş kolunun tepesinden, yüksekten ıslık çalarak geçiyor ve yakınlarda patlayan el bombaları yeri sarsıyordu. Yürüyüş

kolunun ardında Don'un buzları çatır çatır kırılıyordu. Stokman ve Mişa'yla aynı sırada yürüyen İvan Alekseyeviç geriye baktı.

"Bu yanı da sel basacak gibi görünüyor," diye fikir yürüttü.

Bozkırda piyadelerle taban tepmeye bir türlü alışamadı Mişa, "Böyle bir zamanda Don'u geçmeye çalışmak da ne budalalık. Baksanıza, buzlar çatırdıyor," diye sinirli sinirli homurdandı.

Stokman önünde yürüyen askerlerin sırtlarını, uçlarına donuk mavi parıldayan süngüler takılı tüfek namlularının ritmik sallantısını seyrediyordu. Çevresine baktı ve birbirinden farklı, ama yine de son derece birbirine benzeyen askerlerin ciddi ya da umursamaz yüzlerini, beş köşeli yıldızlarıyla gri kasketlerinin salıntılı hareketlerini, eskilikten sararmış kaputlarını gördü. Kalabalık ayakların ağır adım seslerini, mırıltılı konuşmaları, öksürükleri duydu; burnuna ıslak çizmelerin kokusu, tütün ve meşin kokusu çalındı. Gözleri yarı kapandı; düne kadar tanımadığı bütün bu gencecik askerlere içinde dalga halinde sıcacık bir sevginin kabardığını hissetti ve kendi kendine sordu: 'Böyle bir duyguyu hissetmek çok güzel bir şey, ama neden onlara böyle birdenbire aşırı sevgi duyar oldum? Bizleri harekete getiren ortak bir fikir var, tabii; ama bu sevgide bundan da fazla bir şey var. Ortak görev ve belki tehlikenin, ölümün yakınlığı. Benim için ne kadar değerli bu gençler...' Gözlerine bir gülümseme geldi. 'Yoksa yaşlanıyor muyum?'

Önünde yürüyen askerin geniş güçlü sırtına, yakasıyla kasketi arasından bir şerit gibi görünen temiz, kırmızı, genç ve sağlam ensesine âdeta bir babanın hissettiği duyguyla baktı, sonra gözlerini yanındakine çevirdi. Askerin yüzü sinekkaydı tıraşlıydı; yanaklarında yağız bir kırmızılık vardı; ağzı biçimli, sertti. Uzun boylu, aynı zamanda yapılıydı ve kollarını hemen hemen hiç sallamadan yürüyordu. Alnı ıstıraplı çizgilerle kırışmıştı, gözlerinin çevresinde de örümcek ağı gibi incecik kırışıklar vardı. Stokman'ın canı onunla konuşmak istedi.

"Çoktan beri mi askerlik yapıyorsun yoldaş?" diye sordu.

Askerin açık kahverengi gözleri Stokman'ın üzerinde soğuk soğuk ve araştırır gibi dolaştı. Dişlerinin arasından "1918'den beri," diye cevap verdi.

Bu çekingen cevap Stokman'ı yıldırmadı. "Neredensin?" diye sordu.

"Bir hemşerini mi arıyorsun babalık?"

"Keşke bir hemşeri bulabilsem."

"Moskova'danım."

"İşçi misin?"

"Hı-hım!"

Stokman adamın ellerine bakınca, onun bir metal işçisi olduğunu anlatan işaretler gördü.

"Tesfiyeci, tornacı filan mısın?"

Kahverengi gözler yine Stokman'ın yüzünde dolaştı. "Tornacıyım. Sen de mi tornacıydın?" Ve sert gözleri sıcak sıcak pırıldar gibi oldu.

"Ben çilingirdim. Peki ama sen neden gözlerini öyle kısıyorsun?"

"Çizmelerim vuruyor. Sertleştiler, dün gece ıslattım da."

"Yoksa korkudan mı?" diye gülümsedi Stokman.

"Ne korkusundan?"

"İşte, savaşa giriyoruz ya..."

"Ben komünistim."

"Yani komünistler ölümden korkmaz mı?" diye Mişa da katıldı konuşmaya.

Adam bir an düşündükten sonra cevap verdi:

"Bu gibi konularda daha pek toy olduğunuz anlaşılıyor kardeş. Benim korkmamam gerek. Kendi kendime bazı emirler verdim ben. Anladınız mı? Onun için, elleriniz temiz değilse eğer, benim duygularıma uzatmayın ellerinizi. Niçin ve kime karşı dövüştüğümüzü ve kazanacağımızı biliyorum. İşte önemli olan da yalnızca bunlardır." Bir şey hatırlayıp gülümserken aynı zamanda Stokman'a bakıp anlatmaya başladı:

"Geçen yıl Ukrayna'da bir müfrezedeydim. Düşman bize bir an bile soluk aldırmıyordu. Çok kayıp verdik. Yaralılarımızı bile geride bırakmak zorunda kaldık. Sonra atıldık. Emir aldık; içimizden biri geceleyin Beyazların hattını yarıp gerilerine sarkacak ve zırhlı trenin geçmesini önlemek için oradaki ırmağın üstündeki köprüyü uçuracaktı. Gönüllü istendi. Ama kimse çıkmadı. Biz komünistler –birkaç kişiydik zaten– aramızda yazı tura atmaya karar verdik. Ama ben düşündüm taşındım, gönüllü çıktım. Tahrip kalıplarını, yavaş yanışlı

bir fitil ve kibrit aldım, yoldaşlarıma Allahaısmarladık deyip gittim. Gece karanlık ve sisliydi. İki yüz adım kadar gittikten sonra, biçilmemiş bir çavdar tarlasının içinden sürüne sürüne ilerledim. Şimdi hatırlıyorum, tam bir dere yatağından yüzükoyun sürünerek geçerken, burnumun dibinden bir kuş pır etti. Yirmi adım kadar ilerideki nöbetçi kulübesinin yanından yine sürüne sürüne geçip köprüye vardım. Köprüyü bir makineli tüfek müfrezesi koruyordu. Orada birkaç saat yatıp zamanını kolladım, sonra tahrip kalıplarını gömüp kibritleri kaputumun eteğinin altında çakmaya başladım. Ama çiyden ıslandıkları için bir türlü yanmıyordu kibritler, göğüs cebimde duruyorlardı çünkü, ben de karın üstü sürünmek zorunda kalmıştım. İşte o zaman içimi bir korku aldı. Yakında şafak sökecekti, ellerim titriyor, ter gözlerimin içine doluyordu. 'Her şey mahvoldu,' diye düşündüm. 'Eğer köprüyü uçuramazsam kendimi vururum,' dedim. Uğraştım, en sonunda bir kibriti yakıp, fitili tutuşturdum. Kıyıdaki bir kar çitinin ardına gizlendim. Patlama olunca esaslı bir şenlik başladı. İki makineli takırdamaya koyuldu, yanımdan dörtnala atlılar geçti. Ama beni asıl geceleyin arayacaklardı. Çitlerin oradan mısırların içine daldım. İşte o zaman, biliyor musunuz, bütün gücüm tükendi; ellerim, ayaklarım kesildi, kıpırdayamaz oldum. Yere yattım. Köprüye doğru ilerlerken keyfim oldukça yerindeydi. Oysa geri dönüş daha zormuş! Orada yattığım yerde, köpek gibi öğürdüm. Tabii sonunda döndüm. Ertesi sabah bizim çocuklara kibritler yüzünden uğradığım talihsizliği anlatıyordum, içlerinden biri sordu, 'Peki çakmağına ne oldu? Kaybettin mi?' Elimi cebime attım, meğer hep orada durumuş çakmağım. Çıkardım cebimden, daha ilk çakışta yandı!"

Uzaktaki bir kavak kümesinin üstünde, yüksekte, rüzgârı arkalarına almış iki karga hızla uçuyordu. Rüzgâr onları ileri ileri atıyor gibiydi. Tam kargalar yürüyüş koluna iki yüz metre kadar yaklaştıkları sırada, bir saatlik susuştan sonra Krutovski tepesindeki toplar yeniden gürlemeye koyuldu ve bir top mermisi ıslık çala çala geçti tepelerinden. Merminin ıslığı en tiz perdeye ulaştığı sırada kargalardan biri, hortuma yakalanmış bir saman çöpü gibi çılgınca dönmeye başladı ve kendini kurtarmak için çarpık bir biçimde açılmış kanatlarıyla, kocaman kara bir yaprak gibi döne döne yere düştü.

Stokman'ın ardında yürüyen bir Kızıl Ordu neferi hayran hayran, "Ölümüne uçuyormuş!" dedi. "Nasıl da fırıldak gibi döndü!"

Bölük komutanı yüksek doru bir atla, erimiş karları dört yana sıçrata sıçrata dörtnala geçti yanlarından.

"Sıraya!.."

Dörtnala geçen makineli tüfek yerleştirilmiş kızakların saçtığı karlar, dış sırada sessiz sedasız yürümekte olan İvan Alekseyeviç'in tepesinden aşağı yağmur gibi indi. Makineli tüfekçilerden biri, ikinci kızaktan aşağı yuvarlandı. Kızıl Ordu askerlerinden bir kahkaha koptu. Sürücü bir küfür savurdu ve düşen ere doğru atların başını çevirdi, ta ki makineli tüfekçi tekrar kızağın arkasına atlayıncaya kadar da dinmedi kahkahalar.

XLI

ASİ kuvvetlerinin Birinci Tümeni, Karginskaya'yı Kızıllara karşı savunma merkezi yapmıştı. Karginskaya mevzisinin stratejik değerini çok iyi anlayan Gregor Melehov, bu mevziyi ne pahasına olursa olsun vermemeye kararlıydı. Çir Irmağı kıyısı boyunca uzanan sıra sıra tepelerin üstünden Kazaklar kendi hatlarını en iyi biçimde savunabiliyordu. Aşağıda, Çir'in diğer yakasında Karginskaya, onun da ötesinde, yarlar ve dere yataklarıyla yer yer kesilmiş bozkır verstler boyunca güneye doğru uzanıyordu. Gregor üç topluk bataryasına mevzi olarak bölgeye hâkim, mükemmel bir gözetleme olanağı sağlayan meşelerle örtülü bir tepeye çok yakın bir yeri bizzat seçti.

Karginskaya dolaylarında her gün savaş oluyordu. Kızıllar genellikle iki yönden saldırıyordu: Güneyde bozkırdan, doğuda da Çir boyundan. Kazak hatları, küçük kasabanın dışında iki yüz metre kadar bir uzunlukta bir cephe tutuyor, ara sıra ateş ediyordu. Kızılların açtıkları ateş hemen hemen her zaman onları geri çekilmeye zorluyor ve Kazaklar Karginskaya'dan geçip, dar boğazların sarp yamaçlarını tırmanarak tepelere çıkıyordu. Ne var ki, Kızıllar onları daha gerilere sürecek kadar güçlü değildi. Kazakları daha gerilere çekilmeye zorlayarak, kasabanın dışında kararsızlık içinde zaman öldüren piyadeleri

daha ileri harekât için serbest bırakabilecek süvarilerinin olmayışı yüzünden ilerleme aksıyordu. Böyle bir manevra için de piyade kullanılamazdı, çünkü Kazak süvarileri her an saldırıp yürüyüş halindeki piyadeleri kırabilirdi.

Asilerin bir başka avantajı da araziyi çok iyi tanımalarıydı, nitekim hiç görünmeden süvarilerini boğazlardan geçirip düşmanın yan ve gerilerini vurmak, Kızılları sürekli tehdit altında tutup, ileri hareketlerini felce uğratmak için ellerine geçen hiçbir fırsatı kaçırmıyorlardı.

Gregor düşmanı darmadağın etmek için yavaş yavaş bir plan geliştirdi. Kazaklar geri çekilir gibi yapacak, Kızılları Kanginskaya'nın ta içersine çekecek, bu arada bir süvari alayı düşmanı geriden vurmak için, vadiler arasından geçerek bir kuşatma harekâtı uygulayacaktı. Plan en ince ayrıntılarına kadar işlendi. Bir gece önce yapılan toplantıda çeşitli müfrezelerin komutanları kesin emirleri ve direktifi aldılar. Kuşatma harekâtı gizlenmenin daha kolay olacağı şafak vakti yapılacaktı. Her şey iki kere iki dört eder gibi basitti. Gregor her olasılığı iyiden iyiye tartıp, planı umulmadık bir biçimde geri bırakabilecek her şeyi göz önüne aldıktan sonra, ev yapımı iki bardak votka yuvarladı, soyunmadan kendini yatağa attı, nemli kaputunu başına çekip ölü gibi uyudu.

Ertesi sabah Kızıllar Karginskaya'yı işgal etti. Piyadelerin bir kısmı, Kızılları daha üstlerine çekmek için sokaklardan tepelere doğru kaçışmaya başladı. Kızaklara yüklenmiş iki makineli tüfek, onları kurşun yağmuruna tuttu. Kızıl askerler yavaş yavaş kasabanın sokaklarına yayılmaya başladı.

Bataryasının yakınındaki bir tepenin üstünde duran Gregor, Kızıl piyadelerin Kanginskaya'yı işgal edip, Çir Irmağı yakınında toplanmalarını seyrediyordu. Birinci top atışıyla birlikte, tepelerin eteğindeki meyve bahçelerinde pusuda yatmakta olan iki Kazak bölüğünün saldırıya geçmesi, kuşatma harekâtına girişen alayın da geriden vurması kararlaştırılmıştı. Batarya komutanı ilk atışını dörtnala Karginskaya'ya girmekte olan bir makineli tüfek kızağına yapmak istiyordu, ama tam o sırada gözcü, bir Kızıl birliğinin dört topla birlikte, üç verst kadar ilerideki bir köprüden geçmekte olduğunu bildirdi.

Gregor gözlerini dürbünden ayırmaksızın, "Onlara havan topuyla ateş et," diye emretti.

Topçu çabucak nişan aldı ve geri tepen havan toprağı kazıyarak gürledi. İlk mermi, tam Kızıl bataryanın ikinci topu geçerken köprünün bir ucuna oturdu. Şarapnel atları dağıttı; sonradan öğrendiler ki, altı atlık takımdan sadece bir tanesi sağlam kalmış. Bir şarapnel parçası sürücünün kafasını uçurdu. Gregor dürbünüyle, topun önünden kirli sarı bir duman sütununun yerden kalktığını, duman içinde kalan atların şahlandığını, askerlerin yuvarlanıp kaçıştıklarını gördü. Topun ön takımına yakın bulunan atlı bir asker, atıyla birlikte köprünün üstünden aşağıdaki buzlara yuvarlandı.

Topçular daha ilk atışta böyle bir başarı beklemiyordu. Kazakların havan topunun çevresinde bir dakika kadar süren bir sessizlik oldu, sadece, biraz ötedeki bir tepede bulunan gözcü bağırarak bir şey söyledi ve kolunu salladı.

Aynı anda aşağıdaki vişne bahçeleriyle bağların bulunduğu sık ağaçlıktan hafif bir, "Hurra!" yükseldi. Pat küt silah sesleri duyuldu. Gregor ihtiyatı elden bırakıp koşarak tepeye çıktı. Kızıl Ordu askerleri sokaklarda kaçışıyordu; karmakarışık, kükreme halinde yükselen insan sesleri, sert komutlar, silah sesleri duyuyordu. Kızılların makineli tüfek kızaklarından biri dörtnala bir bayırı tırmanmaya başladı, ama hemen hemen aynı anda da, mezarlığın yakınında keskin bir dönüş yaparak, Kızıl Ordu askerlerinin başları üzerinden ateş açıp, vişne bahçelerinden sel gibi akmakta olan Kazaklara kurşun yağdırmaya başladı.

Gregor, Kazak süvarilerini görebilmek için dürbünüyle ufku boş yere tarayıp duruyordu. Süvarilerden hiçbir iz yoktu görünürlerde. Sol kanattaki Kızıl Ordu askerleri, Karginskaya'yı komşu Arhipovka köyüne bağlayan köprüye doğru koşarken, sağ kanatları hâlâ Karginskaya'dan sel gibi akıyor, Çir'e çok yakın iki sokağı tutmuş olan Kazakların ateşi altında ara sıra yere yatıyorlardı.

En sonunda, tepelerin ardından Kazak süvarilerinin Birinci Bölüğü, arkasından İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Bölükler göründü. Bölükler saf halinde yayıldı ve kümeler halinde kaçmakta olan Kızıl Ordu askerlerini kılıçtan geçirmek için sola keskin bir dönüş yaptı. Gregor eldivenini avucunun içinde buruştura buruştura muharebenin gidişini sabırsızlıkla izliyordu. Kazak süvarileri ana yola çabucak ulaştı, bunun

üzerine Kızıl Ordu askerleri de yüz geri edip birer ikişer küçük gruplar halinde Arhipovka köyüne doğru kaçmaya başladı. Orada da Kazak piyadelerinin ateşiyle karşılaşıp tekrar yola döndüler. Klimovka'dan pek az Kızıl Ordu askeri kurtulabilirdi.

Kazaklar tepede Kızıl Ordu askerlerini korkunç bir sessizlik içinde kılıçtan geçirdi. Kazak süvarileri çark edip yüzlerini Karginskaya'ya çevirerek, Kızılları rüzgârın önüne katılmış yapraklar gibi süpürdü. Bir köprünün yakınlarında, kaçış yolları kesilen ve kurtulma umutları kalmayan otuz kadar Kızıl asker, kendilerini savunmaya başladı. Ellerinde bir makineli tüfek, bol bol da makineli tüfek şeridi vardı. Daha Asi piyadeleri vişne bahçelerinin içinden çıkar çıkmaz, makineli tüfek hiç ara vermeksizin ateşe başladı. Kazaklar da taş duvarların, sundurmaların altını siper alarak yere yattı. Gregor gözleme noktasından, Kazaklarının Karginskaya'dan çeke çeke bir makineli tüfek getirmekte olduklarını gördü. Kasabanın varoşlarındaki avlulardan birinin önünde duraksayıp içeri kaçtılar. Bir iki dakika sonra, makineli tüfekleri, aynı avludaki ambarın çatısından takırdamaya başladı. Gregor dürbünüyle makineli tüfek erlerini görebiliyordu. İçlerinden biri, makineli kalkanının ardında bacaklarını açmış yatıyordu damda; bir başkası da, gövdesine sardığı makineli tüfek şeritleriyle dama dayadığı bir merdivenden çıkıyordu.

Kazak bataryası ateşini Kızıl gruplar üstünde yoğunlaştırarak piyadeyi destekliyordu. Birkaç dakika sonra, köprünün yanındaki Kızılların makineli tüfeği birdenbire sustu, hafif bir, "Hurra!" duyuldu, çıplak söğüt ağaçlarının ardından Kazak atlıları görünüp kaybolmaya başladı.

Her şey bitmişti.

Gregor'un emriyle Karginskaya ve Arhipovka halkı, yüz kırk yedi Kızıl asker cesedini köyün hemen dışında kazılan, derin olmayan bir çukura sürükledi. Kazaklar atlarıyla birlikte altı tane iki tekerlekli cephane arabası, bir tane hasara uğramış makineli tüfek ve yükleriyle birlikte kırk iki tane yük arabası ele geçirdi. Kazaklardan dört kişi ölmüş, on beş kişi yaralanmıştı.

Muharebeden sonra Karginskaya dolaylarında savaş bir hafta kadar durdu. Kızıl komutanlık, İkinci Asi Tümeni üzerine kuvvetler

sevk ederek onları geri attı ve kısa zamanda Migulinskaya ilçesinde birkaç köyü ele geçirdi. Karginskaya'da her sabah uzaktan uzağa top sesleri duyuluyor, ama muharebelerin gidişiyle ilgili haberler geç geliyor, geldiği zaman da durum hakkında açık seçik bir fikir vermiyordu.

Aynı günler içinde, kasvetli düşüncelerden, kendi çevresinde dönen ve kendisinin de belli başlı bir rol oynadığı olaylarla ilgili düşüncelerinden uzaklaşmak isteyen Gregor kendini fena halde içkiye verdi. Asiler müthiş un sıkıntısı çekiyor, değirmenler orduların ihtiyacını karşılayamadığı için, Kazaklar sık sık haşlanmış buğday yemek zorunda kalıyordu. Ama bol bol tahıl stokları bulunduğu için ev yapımı votkadan yana hiç sıkıntıları olmuyor ve votka hiç durmayan bir sel gibi akıyordu. Askerlerin sarhoş sarhoş muharebeye gittiği çok görülüyordu. Bir seferinde bütün bir Kazak Süvari Bölüğü yarı sarhoş halde saldırıya geçti, dörtnala bir makineli tüfeğin üstüne yürüdü ve hemen hemen bütün bölük temizlendi. Gregor'un votkası da hiç eksik kalmıyordu, çünkü seyisi Prohor Zikov içki bulma konusunda üstün bir beceri kazanmıştı. Karginskaya muharebesinden sonra, Gregor'un isteği üzerine üç kova votka getirmiş, şarkıcılar çağırmış, sinir gerginliğinden kurtulup neşelenen ve düşüncelerini unutmak isteyen Gregor da Kazaklarla birlikle şafak sökene kadar kafayı çekmişti. Sabah mahmurluktan kurtulmak için bir bardak votka, sonra bir tane daha...

Ertesi akşam tekrar şarkıcıları çağırdı, gürültüler, şakalaşmalar ve gerçek neşenin bütün o taklitleri içinde tekrar eğlenip, katı gerçeğin üstüne bir peçe çekti.

İçkiye karşı duyduğu istek onda çabucak bir alışkanlık haline geldi. Sabahları masanın başına oturur oturmaz votka içmek için dayanılmaz bir istek duyuyordu. Çok içiyor, ama hiçbir zaman aşırı gitmiyordu. Ayakları üstünde her zaman için sallanmadan durabiliyordu. Ötekiler sarhoş olup kaputlarını çekerek masaların altında sızdıkları zaman bile o, yüzü sararmış, gözleri bir noktaya dikilmiş olmasına ve sık sık başını avuçları arasında sıkmasına rağmen hâlâ ayık görünüyordu.

Gregor dört gün hiç durmadan arka arkaya işret ettikten sonra etkileri ortaya çıkmaya başladı: gözlerinin altı çöktü, morardı, bakışlarına vurdumduymaz bir sertlik geldi. Beşinci gün, Prohor Zikov vaatkâr bir gülümsemeyle öneride bulundu:

"Bu akşam benimle gelin de Lihovidov'da tanıdığım esaslı bir kadına gidelim. Olur mu? Bu fırsatı kaçırmayın sakın. Gerçi ben denemedim onu, ama bir kavun kadar tatlı olduğunu biliyorum. Ama çok da sert ve vahşi, aynı zamanda iblis. İstediğini hemen ilk seferinde alamazsın ondan, dokundurmaz kendisine. Ama votka yapmakta da ondan ustası yoktur hani. Bütün Çir köylerinde en iyi votka onda bulunur." Laf arasında söylüyormuş gibi de, "Kocası Donets'in öbür yanına kaçmış," diye bitirdi sözünü.

O akşam atlarına atlayıp Lihovidov'a gittiler. Gregor yanına komutanlarından ikisini, Ryabçikov ve Yermakov'u, Aleksey Şamil'i, bir de Birinci Tümeni ziyarete gelen Üçüncü Tümen komutanı Medvedev'i almıştı. Prohor Zikov önden gidiyordu. Köye varınca yürüyüş kararını adetaya indirdi, bir yan sokağa saptı ve harman yerine açılan bir avlu kapısını itti. Gregor kamçısını dokunduruverince, hayvan, avlu kapısının kenarındaki büyük bir yumuşak kar yığınını aşmak için ileri hopladı, bir an kadar tökezler gibi oldu, sonra soluyarak toparlandı ve süratli ile avluya daldı. Ryabçikov yere inip atını dizgininden çekerek yedeğe aldı. Beş dakika kadar, saman ve ot tınazlarının arasından Prohor Zikov'u izlediler, derken yaprakları dökülmüş bir vişne bahçesine geldiler. Ayça, koyu mavi gökte altın bir tas gibi duruyor, yıldızlar kırpışıyor, uzaktan uzağa havlayan köpeklerle at toynaklarının sesi bir yana bırakılırsa, çevrede büyülü bir sessizlik hüküm sürüyordu. Göğün karanlığına karşı sarı bir ışık sivri sivri ışıldıyor, büyük, saz çatılı bir evin silüeti görünüyordu. Prohor eyerinin üstünden eğilerek, gıcırtılı bir avlu kapısını açtı. Ayın görüntüsü merdivenin dibinde buz tutmuş su birikintisine vurdu. Gregor'un atı buzun kenarını ayağıyla çatır çatır kırdı, soluyarak durdu. Gregor atından yere atladı, dizginleri merdiven parmaklığına doladı, verandaya girdi. Öteki Kazaklar da yere inip Gregor'un arkasında mırıl mırıl konuşmaya başladı.

Gregor el yordamıyla kapının mandalını bulup açtı ve geniş bir mutfağa girdi. Tıknaz, ama keklik kadar temiz bir genç Kazak kadını, sırtını ocağa vermiş çorap örüyordu; esmer bir yüzü, kara kara, biçimli kaşları vardı. Ocağın üstünde dokuz yaşlarında sarı saçlı bir kız çocuğu, bir kolu sarkmış uyuyordu.

Gregor kaputunu filan çıkarmadan masaya oturdu. "Votkan var mı?" diye sordu.

Kadın Gregor'a bakmadan ve elinden örgüsünü bırakmadan, "Önce bir iyi akşamlar demen gerekmez miydi?" diye sordu.

"Madem öyle istedin, iyi akşamlar. Votkan var mı?" Kadın kaşlarını kaldırıp yuvarlak ela gözleriyle ona gülümsedi ve kapı önündeki ayak seslerine kulak verdi.

"Votkam var, ama geceyi geçirmeye pek kalabalık gelmişsiniz, öyle değil mi?"

"Evet. Bütün tümen."

Ryabçikov kılıcını savurup astragan kalpağını çizmesine vura vura, hoplaya zıplaya girdi eşikten içeri. Öteki Kazaklar kapı aralığında birikti. İçlerinden biri tahta kaşıklarla takır takır hızlı bir dans ritmi vurmaya başladı. Kaputlarını üst üste karyolanın üstüne yığdılar, silahlarını sıraların üstüne koydular. Prohor acele acele kadının sofrayı kurmasına yardım ediyordu. Tek kollu Aleksey lahana turşusu almak için kilere gitti, merdivenden aşağı yuvarlandı ve kaputunun içinde kırık tabak parçaları ve şırıl şırıl bir yığın lahana turşusuyla döndü.

Gece yarısına kadar iki kova dolusu votka içmiş, hesapsız lahana yemişlerdi. Derken, bir koyun kesmeye karar verdiler. Prohor elini sokup kapalı ağıldan bir koyun çekti. Yermakov da kılıcıyla bir vuruşta hayvanın kafasını uçurdu. Kadın ateş yakıp bir çömlek et koydu pişirmek için. Tahta kaşıkların çıkardığı dans ritmi tekrar duyuldu ve Ryabçikov, ayaklarını ileri geri atıp elleriyle baldırlarına vurarak, aynı zamanda da tiz, fakat tatlı tenor sesiyle şarkı söyleye söyleye oynamaya başladı.

"Canım eğlenmek istiyor!" diye kükreyen Yermakov, pencere çerçevelerinin sağlamlığını kılıcıyla denemeye başladı. Olağanüstü cesareti ve tam bir Kazak'a yakışan gözüpekliğinden ötürü Yermakov'u seven Gregor, bakır kupasıyla masaya vurdu:

"Harlampi, bırak budalalığı!" diye bağırdı.

Yermakov söz dinleyerek kılıcını kınına soktu ve susamış gibi bir bardak votkaya sarıldı.

Gregor'un yanında oturan tek kollu Aleksey, "Böylesine bir içki âleminde ölümden bile korkmam be," dedi. "Gregor Panteleyeviç, sen bizim başımızın tacısın! Sen olmasan şimdiye kadar hepimiz öteki

dünyayı boylamıştık! Hadi hep birlikte bir kez daha çekelim mi?.. Doldur bakalım Prohor!"

Eyerleri alınmamış atlar, merdivenin dibinde bağlanmadan durduğu için Kazaklar sırayla onlara bakmaya çıkıyordu.

Gregor ancak şafağın sökmesine az kala sarhoş olmaya başladığını hisseder gibi oldu. Öteki Kazakların sesleri sanki uzaklardan geliyordu. Kan çanağına dönmüş gözlerini kaldırıp, duyularını büyük bir irade gücüyle uyanık tutarak bakıyordu.

Yermakov, Gregor'u kucaklayarak, "Sırma apoletler yine bizi idare ediyor! Hükümeti ellerine geçirdiler," diye kükredi.

Gregor onun ellerini öteye iterek, "Ne apoletleri?" diye sordu.

"Vyeşenskaya'dakiler. Yani sen duymadın mı? Orayı bir Kafkas prensi kontrolü altına aldı! Bir albay! Geberteceğim onu! Melehov! Canımı senin ayaklarının dibine atıyorum; bizi yalnız bırakma sakın! Kazaklar homurdanıyor. Bizi Vyeşenskaya'ya götür, hepsini kılıçtan geçirip her tarafı yakalım. İlya Kudinov'u da, albayı da, hepsini! Yetti onların hâkimiyeti be! Hem Kadetlerle vuruşalım hem Kızıllarla. Benim istediğim bu işte!"

"Albayı tepeleriz. Özellikle geride kaldı o... Harlampi! Sovyet Hükümetini getirelim. Yanlış yolda gidiyoruz biz." Gregor'un birdenbire aklı başına geldi ve çarpık çarpık gülümsedi:

"Şaka yaptım. İç bakalım Yermakov."

Medvedev sert bir tavırla, "Niye şaka olsun Melehov? Şaka yapma, bu ciddi bir konu," dedi. "Biz hükümeti darmadağın etmek istiyoruz. Hepsini sepetleyip seni geçirmek istiyoruz onların yerine. Ben Kazaklarla konuştum, kabul ettiler. Kudinov'la çetesine şöyle diyeceğiz: 'Haydi çekin bakalım arabanızı! Siz işimize gelmiyorsunuz!' Eğer giderlerse ne âlâ. Ama gitmezlerse, Vyeşenskaya'ya bir alay gönderir, topunun canını cehenneme yollarız!"

Gregor müthiş bir öfkeyle, "Bir daha böyle konuşmalar istemem," diye kükredi.

Medvedev omuzlarını silkti, sofradan ayrıldı ve bir daha içmedi. Ryabçikov bir köşeye serilmiş, başı sıradan aşağı sarkmış bir halde, bir eliyle pis döşemeyi tırmalayarak yanık yanık bir türkü tutturdu:

Getir daya başını zavallı delikanlım,
Getir daya başını sevgilim, canım,
Öyle sarkan, öyle yorgun,
Öylesine zavallı, ağır başını.
Böyle koy, şöyle koy dinlensin,
Beyaz göğsüme yatır.

Onun yumuşacık yanık tenor sesine Aleksey Şamil'in kısık bas sesi karıştı:

Senin göğsünde yatarken,
Kederli, yorgun, iç çektim,
Kederli, yorgun, iç çektim,
Ve ilk ve son olarak dedim:
"Allahaısmarladık, Allahaısmarladık,
son aşkım benim,
Allahaısmarladık, haydi canın cehenneme!"

Kadın Gregor'u ön odaya götürürken, dışarıdaki gölgeler leylak rengini alıyordu.

Bir eliyle Gregor'u tutup öteki eliyle bir testi votkayla peşlerinden gelen Yermakov'u iterek, "Çok içki verdiniz ona! Bırakın artık iblisler! Görmüyor musunuz işe yarar hali kalmamış!" dedi ötekilere.

Yermakov sallana sallana testideki votkaları dökerek, "Sakın şimdi yatmaya kalkma onunla; bir şey elde edemezsin," diye göz kırptı.

"Orası seni ilgilendirmez. Babam değilsin ya!" diye karşılık verdi kadın.

Yermakov sarhoş sarhoş kahkahadan kırılarak, "Yanına bir de kaşık al!" diye makaraları koyuverdi.

Kadın Gregor'u odaya ite ite soktu, karyolaya yatırdı, gözlerinde tiksinti ve acımayla oturdu, onun hiç kırpmadan dikilip kalan gözlerini, ölü gibi sapsarı yüzünü seyre daldı. Gregor'un başını okşadı, ta o uyuyana kadar parmaklarını saçlarının arasında gezdirdi. Sonra ocağın üstüne, kızının yanına kendi yatağını serdi; ama Şamil uyutmadı kadını. Başını kollarına dayayıp korkmuş bir at gibi horlarken birdenbire uyandı, kısık sesiyle kükreyerek yarım yamalak bir türkü tutturdu. Sonra tekrar başını kollarına dayadı, birkaç dakika uyudu, tekrar gözlerini deli deli çevrede dolaştırarak yine bir türküye başladı.

XLII

GREGOR ertesi sabah uyandığında, Yermakov'la Medvedev'in sözlerini hatırladı. İçki kafasını o kadar fazla bulandırmadığı için, hükümeti devirme konusunda söylediklerini fazla güçlük çekmeden hatırladı ve Lihovidov'daki işret âleminin, kendi desteğini sağlamak için onlar tarafından özellikle düzenlendiğini hemen anladı. Komünistlere yer vermeksizin, Don bölgesinden tamamıyla ayrılıp kendi minyatür Sovyet hükümetlerini kurmayı düşünen sola yatkın kafalı Kazaklar, Donets'e çekilip Beyaz Ordu ile birleşmek arzusunu açıkça belirten Kudinov'a karşı bir komplo hazırlıyordu. Donets'te işini bitirirse, Kızıl Ordunun her an dönüp kendilerini de, planlarını da süpürüp atabileceği bir anda, Asi kampında çekişmeler çıkmasının ne gibi felaketli sonuçlar doğurabileceğini idrak edemiyorlardı. Gregor karyoladan aşağı hafif bir hareketle atlarken, 'Çocuk oyunu,' diye düşündü. Giyinince Yermakov'la Medvedev'i odasına çağırdı ve kapıyı arkalarından sıkı sıkı kapadı.

"Şimdi beni dinleyin kardeşler," dedi. "Dünkü konuşmaları kafanızdan çıkarıp tamamıyla atın, yoksa sizler için fena olur. Bu sadece komutanın kim olduğuyla ilgili bir mesele değildir. Bu Kudinov ya da başkası meselesi değildir, ortada bir gerçek var, o gerçek de bizim bir çember içinde olduğumuzdur, tıpkı bir fıçıyı sıkan çemberler gibi. Bugün değilse yarın bu çemberler bizi ezecek. Birliklerimizi Vyeşenskaya'ya değil, Migulin'e ya da Krasnokutskaya'ya yürütmeliyiz," dedi, gözlerini Medvedev'in asık, kayıtsız suratından ayırmaksızın. Sonra, kelimelerin üstüne basa basa devam etti:

"Evet, durum bu merkezdedir Kondrat. Artık herkesi kışkırtmaktan vazgeçsen iyi olur. İyice düşünürsen anlayacaksın ki, komutanlarımızı defedip ayaklanmalar düzenlememiz bizim mahvımız demektir. Ya Beyazlara ya da Kızıllara katılmamız gerekiyor. Ortası yok bunun, ikisinden biri ezecektir bizi o zaman."

Yermakov dönerken, "Gidip de ötekilere söz etme konuşmalarımızdan," dedi Gregor'a.

"Konuşmalar hep burada kalacak, ama Kazakları kışkırtmaktan vazgeçmeniz koşuluyla. Hem Kudinov'un akıl hocalarından bize ne?

Ben tümen komutanı olarak kaldığım sürece, bütün kuvvet onların elinde değil ki. Onlar zavallı bir güruh, biliyorum, bütün istedikleri de bizi Kadetlerle birleştirmek, buna emin olabilirsiniz. Hem zaten nereye gidebiliriz ki? Bize açık hiçbir yol yok; kapana kısılmış durumdayız."

Medvedev istemeye istemeye, "Doğru," diye kabul etti ve odaya girdiğinden beri ilk kez, ufak, şiş şiş gözlerini kaldırıp Gregor'un yüzüne baktı.

Gregor iki gün daha Karginskaya çevresindeki köylerde içki içip yaşamını bomboş içki âlemlerinde harcayarak geçirdi. Votka kokusu atının velensesine bile sinmişti. Bakire tazeliklerini kaybetmiş kadınlar kızlar geçti elinden ve bunlar Gregor'la kısa birer aşk saati paylaştılar. Ama her sabah, en son gönül eğlencesinin şehvet nöbetlerinden doymuş bir halde kalkan Gregor, ayık kafalı bir umursamazlık içinde düşünürdü: 'Yaşamımda tatmadığım şey kalmadı. Kadınlarla kızlarla seviştim, bozkırda at sürdüm, baba olma zevkini tattım, adam öldürdüm, kendim ölümle burun buruna geldim ve mavi gökyüzünü zevkle seyrettim. Yaşam önüme yeni ne koyabilir benim? Hiçbir şey! Ölebilirim de! O kadar müthiş bir şey değil ölmek. Zengin bir adamın kumar oynaması gibi, savaşta hiçbir tehlike korkusu olmadan oynayabilirim. Kaybım büyük olmaz.'

Çocukluğu belleğinden güneşli bir gün gibi geçiyordu: sığırcık yuvaları, sıcak tozlara basan çıplak ayakları, görkemli bir sessizlik içinde ağaçlık kıyılarını sularında yansıtan Don, arkadaşlarının çocuk yüzleri, annesinin genç hali... Gregor eliyle gözlerini kapadı. Eski arkadaşlar, eski yüzler, unutulmuş sesler, parça parça konuşmalar, kahkahalar... Belleği sevgili bozkırın görüntüsüne döndü ve bir anda, bozkır gözleri kamaştırırcasına bütün enginliğiyle önünde açıldı. Gregor, bozkırı aşan yaz yolunu, bir kağnı arabasını, arabanın çatalı üzerinde oturan babasını, sürülü toprakları, biçilmemiş ekinlerin altın başaklarını, yolun üstüne serpilmiş kara kargaları gördü. Zihni geri getirilmez geçmişin anıları arasında dolaşırken, Aksinya'ya takıldı. 'Benim aşkım, asla unutamayacağım aşkım!' diye düşündü ve yanında uyumakta olan kadından tiksinerek uzaklaştı. İç geçirerek, büyük bir sabırsızlıkla şafağın sökmesini bekledi ve daha güneş doğuyu böğürtlen rengiyle, altın rengiyle boyarken, Gregor karyoladan atlayıp yıkandı, atına gitti.

XLIII

AYAKLANMA, her şeyi yutan bir bozkır yangını gibi yayıldı. Ama ayaklanan ilçeleri, cephelerden kurulu çelik bir çember kuşatmıştı. Kaderin gölgesi insanların üstünde bir demir damga gibi duruyordu. Kazaklar ölümle oyun oynuyor ve pek çoğunun 'yazı' diye fırlattığı para, 'tura' olarak düşüyordu. Gençler çılgın gibi yaşıyor, çılgın gibi sevişiyor, yaşlılar ayakta duramayacak hale gelene kadar votka içiyor, parasına veya kurşununa (o sıralarda kurşun paradan daha değerliydi) kumar oynuyor, izin alıp evlerine gidiyordu. Bir dakikacık da olsa, tüfeklerini atıp baltayı alıyor, sevdiklerinin yanında dinleniyor, çitlerini onarıyor, ya tırmığı ya da hamutu bahara hazır ediyorlardı. Barış yaşamını böyle tadanların çoğu alaylarına sarhoş dönüyor ve tekrar ayıldıkları zaman amansızca yine düşmana saldırıyor, makineli tüfeklerin üstüne yürüyorlardı. Yahut da, bir çılgınlık ateşi içinde, altlarındaki atın bile farkında olmaksızın, gece baskınlarına çıkıyor, tutsak alıyor, ilkel bir vahşetle hiç acımadan bu tutsaklara istediklerini yapıyor, sonra da kurşunu kıskandıkları için, kılıçlarıyla işlerini bitiriyorlardı.

1919 yılı ilkbaharı olağanüstü bir güzellikle ışıyordu. Nisan günleri güzel, bir cam gibi saydamdı. Göğün ulaşılmaz maviliklerinde yabani kaz sürüleriyle bakır dilli turnalar uçuyor, bulutları geçip kuzeye doğru uzaklaşıyordu. Bozkırın soluk yeşil örtüsü üzerinde, ufak göllerin yakınlarında yemlenmeye gelen kuğular, saçılmış inciler gibi pırıldıyordu. Irmakların yakınlarındaki sulak çayırlarda kuşlar hiç durmadan şakıyor, cıvıldaşıyordu. Kıyılarından taşmış gölcüklerde dişi kazlar bağırıyor, uçmaya hazırlanıyor, kendinden geçmiş erkek ördeklerin aşk oyunlarından bodur söğütler durmadan hışırdıyordu. Söğütler yeşil tırtıllarla doluydu ve kavaklar yapışkan, kokulu tomurcuklar vermişti. Yemyeşil bozkır anlatılmaz bir büyünün içine dalmış, her yanından, çıplak, kara toprağın ihtiyar kokusuyla, yaşlanmak bilmeyen taze otların kokusu taşıyordu.

Bu Asiler savaşının iyi yanı, her Kazak'ın kendi köyüne yakın oluşuydu. Eğer keşif nöbetine çıkmaktan veya pusuda yatıp beklemekten sıkılırlarsa, devriye nöbetine çıkıp tepeler aşmak, vadiler geçmekten usanırlarsa, bölük komutanlarından izin alıyor, at sürüp evlerine gi-

diyor ve yerlerine kurumuş, kavrulmuş ihtiyar babalarını ya da yeni-yetme oğullarını gönderiyorlardı. Bölüklerin savaşçı mevcudu gerçi her zaman tamam kalıyordu, ama erat durmadan değişiyordu. Ne var ki, Kazakların bir kısmı daha kurnazdı. Güneş çekilmeye başlar başlamaz, hemen bölüklerinin konak yerinden dörtnala ayrılıyor, yirmi otuz verst yol aldıktan sonra, gece bastırırken evlerine varıyorlardı. Geceyi karılarının ya da oynaşlarının yanında geçiriyor, ikinci horoz sesiyle atlarına eyeri vurup, daha Samanyolu gökte solmadan tekrar bölüklerinde oluyorlardı. Neşeli yaradılışta olan Kazakların çoğu, avlularının hemen dışında süren bu savaştan ne kadar hoşlanılabilirse o kadar hoşlanıyordu.

Sık sık eve, karılarının yanına döndükleri zaman, "Ölmeye gerek yok," diye şaka yapıyorlardı. Baharla birlikte tarla işleri başlayacağı zaman, Kazakların kitle halinde bölüklerini terk etmelerinden korkuyordu komutanlık. Kudinov teker teker bütün tümenleri ziyaret edip beklenmedik bir sertlikle konuştu:

"Rüzgâr boş tarlalarımız üstünde de gezinse, topraklarımıza bir tek tohum bile ekmesek, aldırmam! Ama hiçbir Kazak'a izin verilmesine tahammül edemem. İzinsiz olarak evinde yakalananlar kılıçtan geçirilecek, kurşuna dizilecektir."

XLIV

GREGOR Klimovka yakınlarında, bir başka vuruşmada yine etkin bir rol aldı. Nisan ayında bir gün, köyün sonundaki avluların yakınlarından silah sesleri duyuldu, bir iki dakika sonra da Kızıllar köye girdi. Sol kanatta denizciler –Baltık Filosundan bir geminin mürettebatı– serinkanlılıkla ilerliyordu. Denizciler gözüpek bir saldırıyla Kazak bölüklerini köyden attı ve vadi boyunca ileri sürdü.

Tam Kızıllar üstünlüğünü ele aldığı sırada, çarpışmayı bir tepeden seyretmekte olan Gregor, atını getirmesi için Prohor Zikov'a eldivenini salladı. Atına atladı ve hızlı bir tırısla vadiden aşağı, yedek bir süvari bölüğü bıraktığı yere doğru indi. Vişne bahçelerinin arasından geçip, çitlerin üzerinden aşarak bölüğün yanına geldi ve Kazakları yere inmiş, rahatta beklerken buldu. Daha epey uzaktan kılıcını çekip haykırdı:

"At başına!"

İki yüz Kazak bir dakika içinde at binmişti. Bölük komutanı atını sürüp Gregor'u karşılamaya çıktı.

"Saldırıya mı geçeceğiz?" diye sordu.

Gregor'un gözleri şimşeklendi:

"Evet, hem de hiç vakit kaybetmeden!"

Gregor atının dizginini çekti, yere indi ve kolanını sıkmak için birkaç dakika kaybetti, çünkü ter içinde kalan atı heyecanlanmış, dönüyor, bükülüyor, Gregor'un kolanı sıkıştırmasına izin vermiyor, onu yandan kapmaya çalışıyordu. Gregor kolanı iyice sıktıktan sonra ayağını üzengiye attı. Dalgın dalgın silah seslerini dinlemekte olan bölük komutanına hiç bakmadan dişlerinin arasından hırladı:

"Bölüğe bizzat ben komuta edeceğim." Askerlere döndü:

"Köyün öbür ucuna kadar takım düzeninde, ileri!"

Köyün ötesinde, bölüğe, saldırı düzenine hazırlanmalarını emretti, kılıcı kınına kolayca girip çıkıyor mu diye baktı, bölüğün önünde elli adım kadar gittikten sonra onları dörtnala Klimovka'ya doğru götürdü. Klimovka'ya bakan tepenin sırtında atının dizginini çekip, bir an kadar durumu inceledi. Aşağıda atlı ve yaya Kızıl askerler dörtnala, koşar adım geri çekiliyordu. Gregor bölüğüne doğru yarım döndü:

"Kılıç çeek! Hücum! Beni takip edin çocuklar!" Kılıcını hışırtıyla kınından sıyırdı ve ilk narayı o attı, "Hurra!" Vücudu hafifçecik ürperdi, alışık olduğu bir hafiflik duydu ve atını köye doğru dörtnala kaldırdı. Gergin duran dizginler sol elinde titriyor, yukarıya kaldırdığı kılıcı rüzgârda ıslık çalıyordu.

Bahar rüzgârının önüne katılmış koskoca bir bulut, bir iki dakika kadar güneşi perdeledi, Gregor'a yetişti ve yükseltinin üzerinde kurşuni bir gölge ağır ağır kaydı. Gregor gözlerini bir an için Klimovka köyünün evlerinden ayırıp, kahverengiye çalan ıslak toprağın üstünde kayan gölgeye ve bu gölgenin önünde kaçan parlak, sarı ışığa çevirdi. Yerin üstünde hızla kayan ışığa yetişmek için anlatılmaz, bilinçsiz bir istek duydu. Atına vurdu ve hayvanı son hızıyla, tam dörtnalla sürdü. Bir iki dakika böyle delice bir hızla koştuktan sonra, hayvanın ileri doğru uzanmış başı güneş ışınlarının serpintileriyle aydınlandı, kızıl tüyleri bir anda pırıl pırıl, altın rengiyle yanmaya başladı. O sırada ön-

lerindeki sokaklardan silah sesleri çınladı; rüzgâr yankıları kulaklarına kadar getirdi. Bir saniye sonra da, atının toynaklarının gümbürtüsü arasında, ardında dörtnala gelen bölüğün gök gürlemesini andıran toynak seslerini duymaz oldu. Sanki yoğun at kalabalığının gürültüsü kulaklarından çekilmişti, sanki gittikçe uzaklaşarak sönüyordu bu sesler. Tüfek sesleri, kamp ateşinde yanan kuru çalıların çatırtılarını andırıyordu; kurşunlar vızıldayarak geçiyordu. Şaşkınlık ve korku içinde dönüp arkasına baktı, öfkeden ve dehşetten suratı çarpıldı. Bölük, atlarının başını çevirmiş gerisin geri dörtnala gidiyor, onu terk ediyordu. Biraz gerisinde bölük komutanı üzengilerinde kalkmış, kılıcını bir garip sallayarak, bir yandan sel gibi inen gözyaşları arasında, kısık, kırık bir sesle bağırıp duruyordu. Gregor'u topu topu iki Kazak izliyordu; Prohor Zikov ise atının başını bölük komutanına doğru çevirmiş dörtnala gidiyordu. Ötekiler kılıçlarını kınlarına sokmuş, kamçılarını kullanarak dörtnala kaçıyordu.

Gregor bir saniye için atının dizginlerini çekti, gerisinde neler olduğunu, bölüğün birdenbire neden kendisini terk ettiğini, daha bir tek adam vurulup düşmeden niye kaçtıklarını anlamaya çalıştı. O anda da kararını verdi: Geri dönmeyecek, kaçmayacak, atını ileri sürmeye devam edecekti. İki yüz adım kadar ilerisinde bir çitin arkasında, arabaya yerleştirilmiş bir makineli tüfeğin çevresinde yedi Kızıl askerin telaşla koşuştuklarını gördü. Makineli tüfeği çevirip Kazaklara nişan almaya çalışıyor, ama anlaşılan bulundukları yan sokak çok dar olduğu için arabayı bir türlü çeviremiyorlardı. Tüfek atışları azaldı, Gregor'un başının üstünden daha az kurşun geçmeye başladı. Atının başını çevirdi, yan sokağa arkadan, devrilmiş bir çitin bulunduğu taraftan saldırdı. Gözlerini devrilmiş çitten zorla ayırdı ve birdenbire, tıpkı bir dürbünle bakıyormuş gibi, burnunun dibindeki atları çözmeye koşan denizcileri açık seçik gördü; kapkara çamura bulanmış ceketleri, başlarına sıkı sıkı oturan sipersiz kasketleriyle acayip denecek kadar ablak, tombul görünüyordu suratları. İkisi koşumları kesiyordu, üçüncüsü makineli tüfeğin başına çömelmişti, ötekiler de ayakta ya da diz çökmüş olarak Gregor'a ateş ediyordu tüfekleriyle. Gregor onların üstüne doğru dörtnala giderken, denizcilerin parmaklarının, mekanizmaları acele acele açıp kapadıklarını görüyor, tam burnunun dibinde patlıyordu silahlar.

O kadar hızlı ateş ediyorlardı ve tüfeklerin dipçikleri omuzlara o kadar hızla konuyordu ki, bütün vücudundan sel gibi ter akan Gregor birdenbire sevinçle ve güçlü bir duyguyla, kendisini vuramayacaklarını sezdi.

Çit, Gregor'un atının toynakları altında çatırdadı ve bir anda geride kaldı. Gregor kılıcını kaldırdı, gözlerini en öndeki denizciye dikti. Son bir korku ürpertisi yıldırım gibi yaktı onu, 'Çok yakın mesafeden... Tam atın göğsüne ateş edecekler... At sırtından atacak beni... O zaman hapı yutmuş olacağım!' Tam onu hedef alan iki silah sesi ve bir bağırma, "Canlı yakalayacağız onu!" Önünde cesur, sırıtan, alnı açık bir yüz, bir denizci kasketinin kurdelelerini ve kasketin üstündeki yaldızlı harflerle yazılmış bir gemi adını gördü. Ağırlığını üzengilere vererek bir hamle yaptı ve Gregor kılıcının, denizcinin yumuşacık bedenine gömülüverdiğini duydu. İriyarı bir başka denizci, Prohor'un kılıcının altına düşüp de kafası ortadan ikiye ayrılmadan önce tabancasını ateşleyerek Gregor'un sol omzunun etli kısmına bir kurşun oturtmayı başardı. Bir mekanizma takırtısı duyan Gregor geriye döndü. Makineli tüfek arabasının gerisinden, bir tüfek namlusunun ufak, siyah gözü kendisine bakıyordu. Gregor eğilirken, kurşun tepesinden ıslık çalarak geçti; ama öyle bir hızla yana eğilmişti ki, eyer kaydı ve dehşete kapılan at homurdanarak sallandı; Gregor atının üstünden arabanın okunu aşarak atladı arabaya ve asker daha tüfeğini yeniden doldurmaya vakit bulamadan biçti onu.

Bir dakika içinde (Gregor sonradan hatırladığı zaman, bu bir dakika ona bir yüzyıl gibi gelmişti) Gregor dört denizciyi kılıçtan geçirmiş, Prohor'un haykırışlarına aldırmadan, koşarak kaçan ve bir yan sokağın köşesini dönmek üzere olan bir denizcinin peşine düşmüştü dörtnala. Ama bölük komutanı daha önce davranıp atıyla Gregor'un atının önünü kesti ve hayvanı geminden yakaladı.

"Nereye gidiyorsunuz? Öldürürler sizi! Oradaki sundurmanın arkasında bir makineli tüfekleri daha var."

Yere inen iki başka Kazakla birlikte Prohor koşa koşa onun yanına geldi ve zorla atından çekip onu aşağı indirdi. Gregor onların ellerinin altında kıvranıyor, durmadan haykırıyordu:

"Bırakın beni, domuzlar! Geberteceğim onları, hepsini geberteceğim."

Prohor, "Gregor Panteleyeviç! Yoldaş Melehov! Ne olur kendinize gelin!" diye yalvarıyordu ona.

Değişik, sönük bir sesle, "Bırakın beni kardeşler!" diyordu Gregor. Bıraktılar. Bölük komutanı Prohor'un kulağına fısıldadı:

"Onu atına bindirip geriye götür. Sanırım hasta."

Gregor tam kendi atına doğru yürürken durdu, kasketini yere çaldı ve sallanmaya başladı. Birdenbire dişlerini gıcırdattı, yüzü müthiş bir şekilde çarpıldı, korkunç bir inilti koyverdi ve kaputunun kopçalarını koparırcasına açtı. Bölük komutanı ona doğru bir adım attı. Gregor olduğu yere boylu boyunca yıkıldı, çıplak göğsü karların üstüne geldi. Ağlayarak ve ağlarken sarsılarak, çitin dibindeki karları bir köpek gibi ağzına almaya başladı. Sonra, zihninin müthiş bir duruluğa kavuştuğu bir anda, ayağa kalkmaya çalıştı. Ama boşuna oldu çabası; gözyaşlarına bulanmış, çarpılmış yüzünü çevresindeki Kazaklara çevirerek, kırık, vahşi bir sesle haykırdı:

"Kimi öldürdüm ben?"

Yaşamı boyunca ilk kez başına böyle bir şey gelen Gregor kendini bilmez halde çırpınıyor, ağzından köpükler, salyalar saçarak haykırıyordu:

"Kardeşler, benim günahım bağışlanmaz... Öldürün beni... Tanrı aşkına kılıçlarınızla paralayın beni! Öldürün... Öldürün beni..."

Bölük komutanıyla takım komutanı koşup Gregor'un üstüne atıldı. Belinden kılıcıyla çantasını zorlukla çıkarıp aldılar, ağzını kapatıp susturdular, bir yandan da bacaklarının üstüne oturdular. Ama Gregor onların ağırlığı altında uzun bir süre daha kıvrandı, sara nöbeti tutmuş gibi debelenen bacaklarıyla etrafa karlar saçtı, at toynaklarıyla çukur çukur olmuş kara, yağlı toprağa –üstünde doğup büyüdüğü, yaşamdan, derdi bol, sevinci az yaşamdan her istediğini ve umduğunu elde ettiği, payına düşenin hepsini aldığı toprağa– vurdu, vurdu kafasını.

Toprağın üstünde, güneşi de yağmuru da umursamadan kabullenip, onların can veren özsularıyla beslenerek, fırtınaların yıkıcı soluğu altında boynunu alçakgönüllülükle bükerek, sadece otlar büyür. Sonra tohumlarını rüzgârda savurup, kuruyan saplarıyla güz güneşine hoş geldin diyerek yine öyle umursamadan ölür.

XLV

ERTESİ gün Gregor, tümeninin komutasını alay komutanlarından birine teslim etti ve yanında Prohor Zikov olduğu halde Vyeşenskaya'ya doğru yola çıktı. Karginskaya'dan çıktıktan sonra, derin bir çukurluktaki bir gölcüğe inmiş bir yabani kaz sürüsü gördüler. Prohor yabani kazları kamçısıyla göstererek gülümsedi:

"Bir kaz vursak ne iyi olurdu Gregor Panteleyeviç. Ev votkasıyla çok iyi giderdi."

"Biraz daha yaklaşalım da filintamla bir deneyeyim. Vaktiyle fena atıcı sayılmazdım," dedi Gregor.

Çukura indiler. Prohor sırtta, atlarla kaldı. Gregor kaputunu çıkardı, tüfeğin emniyet mandalını açtı ve önceki yıldan kalma kurşuni çalılıklarla kaplı dar bir yardan emekleye emekleye indi. Başını hemen hemen hiç kaldırmadan uzun süre –tıpkı, Stokhod Irmağındaki Alman nöbetçisini yakaladığı zamanki gibi, bir düşman karakoluna keşif için yanaşırcasına– süründü. Toprağın yeşilimsi kahvemsi renklerine çok uyan solmuş haki gömleği ve yar, onu, suyun kenarında tek bacak üstünde duran nöbetçi erkek kazın keskin gözlerinden sakladı. Ateş etmek için elverişli bir uzaklığa gelinceye kadar süründü, sonra biraz doğruldu. Erkek kaz kurşuni bir yılanı andıran boynunu çevirip yorgun yorgun çevreye baktı. Suyun üstünde kazlar yüzüyor, dalıyor, çırpınıyordu. Hafif çıkan sesleri ve su şıpırtıları geliyordu kulağına Gregor'un. Gregor tüfeği omzuna kaldırıp erkek kaza nişan aldı, yüreği gümbür gümbür çarparak, 'Nişangâh ayarı yapmadan, sabit nişangâhla ateş edebilirim!' diye düşündü.

Ateş eder etmez ayağa fırladı, kanat şakırtıları ve kazların bağırmalarından kulakları sağır oldu. Nişan aldığı erkek kaz havalandı, deli gibi çırpınarak yükselmeye çalıştı. Ötekiler de gölcüğün üstünde sıkışık bir küme halinde yükseldi. Gregor kuş bulutunun içine doğru iki el daha ateş etti, içlerinden birinin düşmesini bekledi, sonra üzüntülü bir tavırla Prohor'un yanına döndü.

Eyerine atlayan Prohor, "Bakın! Bakın!" diye bağırdı ve üzengilerinde kalkarak kırbacıyla mavi enginlikte kaybolmakta olan kazları gösterdi.

Gregor döndü ve başarı kazanmış bir avcı heyecanıyla, sevincinden titredi. Kazlardan biri sürüden geride kalmış, kanatlarını aralıklı aralıklı ve ağır ağır çırparak sürekli alçalıyordu. Gregor parmaklarının ucunda yükselip elini gözlerine siper ederek dikkatle bakıyordu. Kuş, birdenbire taş gibi ve kanatlarının kavisleri güneş ışığında göz kamaştırıcı bir beyazlıkla ışıldayarak düştü.

Prohor ağzı kulaklarına vararak atını sürüp Gregor'un yanına geldi, ona atının dizginlerini fırlattı, ikisi birlikte dörtnala sırtın üstünde at sürdü. Kazı, boynunu uzatmış, kanatlarını acımasız toprağı kucaklamak ister gibi açmış vaziyette yerde buldular. Gregor eyerinin üstünden eğilip ödülünü aldı.

"Neresinden vurulmuş?" diye sordu Prohor.

Meğer kurşun hayvanın gagasını koparıp, göz çukurunun çevresindeki kemiği parçalamış. Ölüm, uçarken bile onu bulmuş, sürüsünden ayırıp yere çalmıştı. Prohor kazı eyerine bağladı, atlarını sürüp uzaklaştılar.

Atlarını Bazki köyünde bırakıp Don'u kayıkla geçtiler.

Vyeşenskaya'ya gelince Gregor eski bir tanıdığının evine indi, adama kazı hemen pişirmesini söyledi, Prohor'u da votka almaya gönderdi. Kurmay Başkanlığına görünmek için hiçbir davranışta bulunmadı. Akşam geç vakitlere kadar oturup içtiler. Konuşma arasında ihtiyar Kazak yakınmaya başladı:

"Buradaki subaylar doğrusu pek güzel davranışlarda bulunuyor Gregor Panteleyeviç," diye başladı.

"Hangi subaylar?" diye sordu Gregor.

"Bizimkiler, Kudinov'la ötekiler."

"Ne yapıyorlar?"

"Kazak olmayanlardan hınçlarını çıkarıyorlar. Kızıllarla gidenlerin ailelerini tutukluyorlar; kadınları, çocukları, ihtiyar erkekleri. Oğlu yüzünden benim bir akrabamı da aldılar. Ama bütün bunların anlamı ne? Diyelim ki sen Kazaklarınla birlikte Donets'e geçsen de, Kızıllar baban Panteley'i tutuklasa doğru olur muydu bu?"

"Tabii olmazdı!"

"Ama bizim hükümet onları tutukluyor işte. Kızıllar buraya geldiğinde kimseye kötülük etmediler, oysa bunlar zıvanadan çıkmış, tutmaya olanak yok."

Gregor hafifçe sallanarak ayağa kalktı, karyolanın başucunda asılı duran kaputuna uzandı. Çakırkeyifti.

"Prohor!" diye bağırdı. "Kılıcımla tabancamı!"

"Nereye gidiyorsunuz Gregor Panteleyeviç?"

"O senin üstüne vazife değil. Ne dedimse onu yap sen."

Gregor kılıcıyla tabancasını kuşandı, kaputunun kopçalarını ilikleyip palaskasını taktı ve doğruca meydan yerindeki hapishanenin yolunu tuttu. Kapıdaki nöbetçi yolunu kesip geçiş iznini göstermesini istedi.

"Kenara çekil!"

"İzin kâğıdı olmayan kimseyi bırakamam içeri."

Gregor daha kılıcını yarıya kadar sıyırmadan, nöbetçi kapıdan içeri kaçıp gözden kayboldu. Gregor bir eli hâlâ kılıcının kabzasında, onun ardı sıra yürüdü koridordan.

"Hapishane müdürünü istiyorum," diye haykırdı. Yüzü kül kesilmiş, atmaca burnunun üstünde kaşları çatılmıştı. Ufak tefek, topal bir Kazak geldi koşa koşa, bir kâtip de bürodan gözetliyordu. Bir dakika sonra hapishane müdürü uykulu ve öfkeli bir halde çıkageldi.

"Biliyorsun ki izin kâğıdı olmaksızın..." diye gürleyecek oldu, ama Gregor'u tanıyınca gözleri fal taşı gibi açılıp kekelemeye başladı:

"Siz misiniz, Asalet... Yoldaş Melehov? Ne istiyorsunuz?"

"Hücrelerin anahtarlarını."

"Hücrelerin?"

"Yirmi sefer mi söyleyeceğiz be? Ver anahtarları bana alçak herif!" Gregor adama doğru bir adım attı, adam sırtüstü yuvarlandı, ama yine de kesin bir dille cevap verdi:

"Verememem anahtarları. Hakkınız yok sizin..."

"Hak!" Gregor dişlerini gıcırdatarak kılıcını sıyırdı. Kılıç, Gregor'un elinde, koridorun alçak tavanının altında ıslık çala çala bir daire çizdi. Kâtiple gardiyan ürkmüş serçeler gibi kaçıştı, müdür de gerileye gerileye ve yüzü kireç gibi bembeyaz kesilerek duvara kadar dayanıp, dişlerinin arasından ıslığa benzer bir sesle konuştu:

"İşte burada anahtarlar... Ama şikâyet edeceğim."

"Ben sana şikâyetçi olman için esaslı bir neden bulayım dur sen! Cephe gerisine çok alıştınız siz. Karılarla morukları tutuklamakla

gösteriyorsunuz cesaretinizi. Topunuzu dut gibi silkeleyeceğim! Bin atına da cepheye git, domuz, yoksa olduğun yerde ikiye biçerim seni." Gregor kılıcını kınına soktu ve korkudan ödü patlamış olan müdüre bir yumruk çakıp, ardından diziyle ite ite dış kapıya doğru sürdü onu ve kükredi:

"Cepheye! Yallah! Yallah! Kahrolasıca... Cephe gerisi biti seni!"

Adamı dışarı ittikten sonra hapishanenin iç avlusunda bir gürültü duyarak o yana koştu. Mutfağın kapısında üç gardiyan duruyordu. İçlerinden biri paslı bir Japon tüfeği tutuyor ve telaşlı telaşlı bağırıyordu:

"Hapishane baskına uğradı. Onu dışarı atmamız gerek. Eski tüzükte ne yazıyor?"

Gregor tabancasını çekince, gardiyanlar apar topar mutfağa daldı.

Gregor tıka basa doldurulmuş hücrelerin kapılarını ardına kadar açtıktan sonra, bir yandan "Çıkın dışarı, hepiniz. Çıkın, evlerinize gidin!" diye bağırmaya, bir yandan da elindeki anahtar destesini sallamaya başladı. Aşağı yukarı yüz kadar tutuklunun hepsini serbest bıraktı, gitmeye korkanları zorla, çeke çeke dışarı çıkarıp, hepsini sokağa sürdü ve boş hücreleri kapatıp kilitledi.

Hapishane kapılarının dışında bir kalabalık birikmeye başlamıştı. Serbest kalan tutuklular avluya dolup sokağa döküldü. Muhafız Birliğinin Kazakları, alanın karşı yanındaki karargâhtan, yanlarında Kudinov da olduğu halde koşa koşa geliyordu.

Boşalan hapishaneden en son çıkan Gregor oldu. Kalabalığın arasından geçerken, kendisine soru soran geveze kadınlara küfrü bastı ve hafifçe kamburunu çıkarıp Kudinov'a doğru yürüdü. Meydanı koşarak geçen Kazak Muhafız Kıtası onu tanıyarak selamladı. Gregor onlara seslendi:

"Yerinize dönün çocuklar! Ne koşuyorsunuz öyle? Haydi, marş marş!"

"Hapishanede ayaklanma olmuş diye duyduk Yoldaş Melehov?"

"Boş yere telaşa vermişler sizi," diye cevap verdi Gregor.

Kazaklar döndü, güle konuşa gitti. Kudinov acele acele Gregor'a doğru geliyor, yürürken bir yandan da uzun saçlarını sıvazlıyordu.

"Merhaba Melehov! Ne oldu?" diye seslendi.

"Biraz önce senin şu hapishaneyi bastım."

"Hangi gerekçeye dayanarak? Ne oyun oynuyorsun yine?"

"Hepsini serbest bıraktım. Ne diye bakıyorsun öyle? Sen hangi gerekçeye dayanarak kadınlarla ihtiyar erkekleri tutukluyorsun? Senin tasarladığın oyun nedir bakalım?"

"Başıbozuk gibi davranmaya kalkma sakın. Zorbalık ediyorsun!"

"Sana bir zorbalık edersem mezarı boylatırım! Şimdi Karginskaya'dan alayımı buraya çağırttırırım, o zaman görürsün zorbalığı!" Gregor ansızın Kudinov'u Kafkas kemerinden yakaladı ve ayaklarının üzerinde yaylana yaylana, müthiş bir öfke ile fısıldadı:

"Eğer canın isterse cepheyi hemen açıvereyim. İstersen canını bedeninden ayırıvereyim, hemen buracıkta."

Dişlerini gıcırdatarak sakin sakin gülümsemekte olan Kudinov'u bıraktı.

"Ne sırıtıyorsun öyle?"

Kudinov kemerini düzeltip Gregor'un koluna girdi:

"Gel benim odama gidelim. Nedir seni böyle köpürten? Neye benzediğini bir görsen, iblisin ta kendisi! Biz de seni görmek istiyorduk ne zamandır. Hapishaneye gelince, önemli değil o. Bırakmışsın hepsini, ne yapalım, zarar yok. Ben de çocuklara söylerim, bundan sonra kocaları Kızıllarla birlik olan kadınları tutuklamasınlar. Yalnız sen neden bizim otoritemizi sarsıyorsun burada böyle? Ah, Gregor, çok dik kafalı bir delikanlısın. Bize gelip şöyle diyebilirdin, 'Tutukluların serbest bırakılması gerek,' falan filan. Biz de listelere bakar, bir kısmını bırakırdık. Ama sen hepsini birden bıraktın. Allahtan ağır suçluları ayrı tutuyoruz. Eğer onları da bıraksaydın... Amma çabuk kızıyorsun yahu!" Gregor'un omzuna bir şaplak atıp güldü. "Sana böyle bir anda, senin düşündüğünden başka türlü laf edecek olanı hemen öldürüverirsin. Ya da, daha beteri, hemen Kazakları kışkırtmaya kalkışırsın vallah billah."

Gregor kolunu Kudinov'dan kurtarıp karargâhın önünde durdu.

"Burada, bizim gerimizde hepiniz pek aslan kesilmişsiniz. İşiniz gücünüz hapishaneyi doldurmak! Yeteneğinizi bir de cephede göstermelisiniz."

"Ben de zamanında en aşağı senin kadar göstermişimdir yeteneğimi. Şimdi de gösterirdim. Gel, benim yerime sen geç, ben de senin tümenini devralayım."

"Hayır, teşekkür ederim."

"Ya, işte böyle."

"Burada boş yere konuşup vakit öldürüyoruz. Dinlenmek için eve gidiyorum ben. Biraz keyifsizim... Omuzumdan da yaralıyım."

"Keyfin neden yok?"

"Hasret çekiyorum," diye alaylı alaylı güldü Gregor. "Yüreğime yine o hasret acısı çöktü."

"Şimdi şaka bir yana, neyin var senin? Burada tutuklu bir doktor var elimizde, belki de profesör filandır; Şumilinskaya'da denizcilerle beraberdi. Önemli birisine benziyor, siyah gözlük takıyor. Sana bir baksaydı."

"Canı cehenneme!"

"Pekâlâ öyleyse, git evine de dinlen. Tümenin başına kimi bıraktın?"

"Ryabçikov'u."

"Ama dursana biraz. Acelen ne? Cephede neler oluyor anlat bakalım. Dün Klimovka'da sayısız asker öldürdüğünü duyduk. Doğru mu?"

"Allahaısmarladık!" Gregor iri adımlarla uzaklaştı, ama birkaç adım attıktan sonra durdu, dönüp bağırdı:

"Tekrar tutuklamalara başladığını bir duyacak olursam eğer..."

"Yok yok, merak etme sen. İyice dinlenmene bak."

Gün, batmakta olan güneşin ardından batı yönünde kayboluyordu. Don'dan doğru soğuk bir rüzgâr yukarılara tırmanıyordu. Gregor'un başının üstünden kanat hışırtıları arasında bir çamurcu ördeği sürüsü geçti. Gregor atların tavlaya çekildiği avluya girdiği sırada, ırmağın yukarılarından top sesleri geldi kulağına.

Prohor atları çabucak eyerledi ve dışarı çıkarken sordu:

"Nereye? Tatarski'ye mi?"

Gregor dizginleri tuttu ve sesini çıkarmadan, evet anlamında başını salladı.

XLVI

KAZAKLAR gidince Tatarski boş kalmış, sıkıcı olmuştu. Tatarskili erkeklerden bir piyade bölüğü kurulup, bu bölük Birinci Tümenin alaylarından birinin emrine geçici olarak girmek üzere Don'un öbür yakasına gönderilmişti.

Kızıl kuvvetler takviye almış, kuzeydoğudan giriştikleri enerjik bir taarruzla pek çok köyü işgal etmiş, Yelenskaya'ya yaklaşıyordu. Ne var ki orada yapılan çatışmada Asiler galip geldi. Bunun başlıca nedeni, Kızıl Ordu Moskova Alayı önünde çekilmekte olan Yelenskaya ve Bukanovskaya alaylarıyla, iki süvari bölüğünün kuvvetli takviyeler almış olmasıydı. Bir yandan sağ yakada, Yelenskaya'nın hemen hemen tam karşısına düşen köylerde önemli kuvvetler yığılırken, Don'un sol kıyısından da Yelenskaya'ya Birinci Tümenin Dördüncü Asi Alayı (Tatarski Bölüğü de bu alaydaydı), üç topluk bir batarya ve iki yedek süvari bölüğü gönderildi. Krivskaya'nın üstündeki tepeye bir batarya kuruldu ve aynı köyden, nişancılığıyla ün yapmış bir Kazak topçusu, daha ilk atışta bir Kızıl Ordu makineli tüfek yuvasını havaya uçurup, iki üç top mermisiyle de söğütlüklerde gizlenen Kızıl Ordu askerlerini kaçmak zorunda bıraktı. Savaş, Asilerin başarısıyla sona erdi. Kızılları Yelenka Irmağının öte tarafına kadar sürdüler ve kaçan Kızılların ardından on bir süvari bölüğü gönderdiler. Bu süvariler, Zatolovski köyü yakınlarındaki bir tepede yakaladıkları bir Kızıl Süvari Bölüğünü, hemen hemen son erine kadar kılıçtan geçirdi.

Bu savaş başladığı andan beri Tatarskili "taban tepiciler", Don'un sol yakasındaki kumluk tepeleri arşınlamaktaydı. Pek seyrek olarak, içlerinden biri izin alıp da köye dönebiliyordu. Yalnız bir seferinde, Paskalya Yortusunda, sanki gizli bir anlaşma yapılmış gibi Tatarski Piyade Bölüğünün hemen hemen yarısı köye çıkageldi. Bir gün köyde kaldılar, elbise değiştirdiler, domuz yağı, gevrek ve başka yiyecekler aldılar, asa yerine tüfek taşıyan bir hacı kafilesi gibi Don'u geçip, eğri büğrü bir yürüyüş kolu halinde Yelenskaya ilçesine yollandılar. Tatarski'nin üstündeki tepeden karıları, anaları, bacıları onların gidişini seyretti. Kadınlar gözlerini yazmalarının ucuyla silip, burunlarını entari altına giydikleri gömleklerin eteğine sümkürerek kederlerinden uluya uluya ağladı. Don'un öbür yakasında, kumluk tepeciklerin üs-

tünde Kazaklar yürüyordu: Hristonya, Anikuşka, Panteley Prokofyeviç, Stepan Astakov ve diğerleri. Kumanyalarını taşıyan keten çantalar tüfeklerine takılı süngülerinin ucunda sallanıyor, yabani kekik kokusu gibi yaslı türkülerini rüzgâr uzaklara götürüyor, Kazaklar aralarında neşesiz neşesiz konuşuyordu. Çoğu korka korka gidiyordu, ama hepsi de tertemizdi, karınları da toktu. Bayramdan önce analarıyla karıları su ısıtmış, kirleri derilerinin içine işlemiş vücutlarını yıkamış, başlarındaki kanla şişmiş bitleri sık tarakla taramıştı. Neden evlerinde oturup da yaşamanın tadını çıkarmazlar? Ama hayır, ölümle burun buruna gelmek için gitmeleri gerekiyordu. Onlar da gitti. Aralarında, Asi kuvvetlere daha yeni katılmış on altı-on yedi yaşında çocuklar vardı. Bunlar çizmelerini, çarıklarını çıkarmış, sıcak kumlar üstünde yalınayak yürüyordu. Bunlar neden olduğunu bilmeksizin şendi; neşeli neşeli konuşabiliyor, erinlik çağının titrek sesleriyle türkü çağırabiliyorlardı. Savaş, onlar için bir yenilikti, tıpkı yeni bir oyun gibi. Savaşın ilk günlerinde başlarını katı topraktan kaldırıp, tepelerinden ıslık çalarak geçen kurşunların vızıltısını dinleyeceklerdi. Cephe askerleri siper kazmasını, ateş etmesini, yürüyüş esnasında teçhizat taşımasını, hatta bit ayıklama sanatını ve ağır çizmeleri ayaklarında hissetmeyecekleri bir biçimde ayak sargılarını sarmasını öğretirken, aşağılayıcı bir tavırla, "çaylak" diye hitap edeceklerdi onlara. Ama bu arada, çocuk, siperden başını kaldırıp, kuş gibi gözleriyle çevresindeki dünyaya şaşkın şaşkın bakacak ve bir Kızıl Ordu neferinin kurşunu gelip kendisini bulana kadar, bütün gücünü gözlerine vererek Kızılları görmeye çalışacaktı. Eğer kısmetine ölüm düşerse, on altı yaşındaki "asker", çocuksu tombul kolları, şapşal kulakları ve incecik boynundaki âdem elması belirtisiyle yere serilecek, sonra da atalarının çürümekte olduğu mezara gömülmek için köyüne götürülecekti. Anası onu karşılayacak, başını yumruklayarak oğlunun cesedi üzerine kapanıp ağlayacak, kır saçlarını yolacaktı. Ceset gömülüp tümseğin üzerindeki killi toprak kurumaya başlayınca, yaşlı, beli bükük ana dindirilmez yasını kiliseye taşıyacak ve orada, "ölüp gitmiş" olan oğlunu anacaktı.

Ama eğer kurşun öldürücü bir yara açmışsa, işte o zaman delikanlı savaşın acımasızlığını anlamaya başlayacaktı. Dudakları titreyerek kıvrılacaktı. Çocuksu sesiyle ağlayacaktı 'asker': "Of, anacığım, ana-

cığım!" Ve gözlerinden mini mini yaşlar yuvarlanacaktı. Hastane arabası onu eğri büğrü yollar, tarlalar üzerinden sarsa sarsa götürecek, bölük sağlık subayı yarasını yıkayıp, bir çocuk avutur gibi gülerek avutacaktı onu, "Hadi canım, Vanya, aklına sakın ölümü getirme!" Ama 'asker' Vanya ağlayacak, eve gidip anasını görmek için yalvaracaktı. Eğer iyileşir de bölüğüne dönerse, o zaman savaşın ne olduğunu gerçekten anlamaya başlayacaktı. Bir iki hafta daha savaşıp, bir iki süngü muharebesine katıldı mı, ondan sonra siz onu tutsak bir Kızıl askerin önünde görün de, ayaklarını iki yana açıp, gaddar bir başçavuş gibi tükürük atarak, dişlerinin arasından yılan tıslamasını andıran bir sesle konuşmasını dinleyin artık:

"Ey köylü, yakalandın işte, piçoğlu piç! Demek bu toprağı istiyordun ha? Eşitlik istiyorsun demek? Herhalde Komonak'ın birisin sen. Söyle bakalım, yılan!" Yürekliliğini ve "Kazak gözüpekliği"ni gösterme telaşı içinde tüfeğini doğrultup, Sovyet Hükümeti için, komünizm için, dünya üstündeki savaşların kökünü kazımak için savaşan askeri Don toprakları üstünde vuracak, öldürecekti.

Ve Moskova'da ya da Vyatka eyaletinde bir yerde, büyük Sovyet Rusya'nın ıssız bir köyünde bir ana, "oğlunun, emekçileri toprak ağalarıyla kapitalistlerin boyunduruğundan kurtarmak için Beyaz Muhafızlara karşı savaşırken vurulup öldüğü" haberini alacaktı. Yanaklarından yaşlar süzülürken raporu tekrar tekrar okuyacaktı. Onun ana yüreğini alev gibi bir acı eritecek ve ölünceye kadar, her gün, rahminde taşıdığı, kan ve doğum sancıları içinde dünyaya getirdiği oğlunu, Don topraklarının kim bilir neresinde düşman eli altına düşen oğlunu hatırlayacaktı.

Tatarskili Yarım Piyade Bölüğü kumlu tepecikler üzerinden, kızıl söğütler arasından ilerliyordu. Delikanlılar şen şakrak, hiçbir şey düşünmeden, yaşlılar içlerini çeke çeke, gizli gizli gözyaşı dökerek yürüyordu. Toprağı sürme, tırmıklama, tohum ekme zamanıydı; toprak onları çağırıyordu, gece gündüz, sürekli çağırıyordu, ama onlar gidip dövüşmek zorundaydı; zorunlu işsizlikten, korkudan, yoksulluk ve özlemden, yabancı köylerde üzüle üzüle kahrolup gideceklerdi. İşte sakallıların gözlerini yaşartan, yürüyüş sırasında onları böylesine kasvetlendiren buydu. Asker, yüzüstü kalan çiftliğini, hayvanlarını,

araçlarını hatırlıyordu. Her şey bir erkek eline muhtaçtı, sahibinin bakımından uzak kalan her şey onun ardından ağlıyordu. Bir kadının elinden ne gelirdi ki? Toprak kurak kalacak, tohum yeşermeyecek ve ertesi yıla aç kalma tehlikesi baş gösterecekti. Çiftlik işinde kocamış erkek, genç kızdan yeğdir lafını boşuna dememişler.

İşte böylece, yaşlı askerler kumların üstünde sessiz sedasız ilerliyordu. Ancak gençlerden biri bir tavşanın ardından silah patlatınca canlanıverdiler. Değerli bir kurşunun böyle ziyan edilmesi karşısında (Asi Kuvvetler Komutanlığının emriyle kurşun ziyan etmek kesinlikle yasaklanmıştı) kuralı bozanı cezalandırmaya karar verdi yaşlılar. Bütün öfkelerini delikanlıdan aldılar.

"Kırk kamçı vuralım ona," diye önerdi Panteley.

"Çoktur. Bu kadar kamçı yerse cepheye ulaşamaz."

"On altı," diye gürledi Hristonya.

On altı üzerinde karar kıldılar. Suçluyu kumların üzerine yatırıp pantolonunu sıyırdılar. Hristonya bir şarkı mırıldanarak, sidikli söğütlerden, üstü tüylü sarı tırtıllarla kaplı fışkınlar kesti, Anikuşka da dayağı attı. Ötekiler onların çevresini alıp oturdu, sigaralarını tüttürdüler bu arada. Sonra tekrar yola koyuldular. Dayağı yiyen bir yandan gözyaşlarını silip, bir yandan pantolonunun kayışını sıkarak, ayaklarını sürüye sürüye geliyordu arkalarından.

Çölü andıran kumluk araziden çıkıp da ekilir topraklara ayak basar basmaz, barışla ilgili konuşmalara başladılar hemen.

"Bak işte, canım toprak efendisini bekliyor; ama efendinin Allah bilir neyin peşinde dağ bayır koşmaktan ona ayıracak vakti yok," deyip, içini çekti ihtiyarlardan biri, kurumuş bir toprak şeridini işaret ederek.

Sürülü bir araziden geçerlerken Kazakların her biri eğildi, güneşin kavurduğu kurumuş bir kesek alarak avuçlarının arasında ufaladı ve duyduğu özlemle derinden bir "ah" çekecekken bunu içinde boğdu.

"Toprak tavlı."

"Tam sürüme yatkın."

"Üç gün daha geçti mi, burada ekim yapılmaz."

"Bizim yanda Don'a erken geldi bahar bu yıl."

"Ne erkeni! Baksana yarlarda hâlâ kar kalkmamış!"

Öğle molası için durdular. Panteley Prokofyeviç, dayak yiyen delikanlıya biraz yoğurt verdi. Yoğurdu tüfeğinin namlusuna bağladığı keten kumanya çantasında taşımış, bütün yol boyunca çantasından sular sızmıştı; Anikuşka da onu alaya almıştı:

"Arkanda ihtiyar bir öküz gibi izler bırakıyorsun Prokofyeviç." Panteley çocuğa yoğurt ikram ederken ona şöyle dedi:

"Büyüklerine sakın kızayım deme küçük budala. Sana sopa çektiler, ama kötülük olsun diye yapmadılar bunu. Sopa yemiş bir adam, sopa yememiş iki adama bedeldir."

"Ama eğer sen de tatsaydın başka türlü konuşurdun Panteley amca."

"Ben çok daha beterini tattım delikanlı. Bir seferinde babam sırtıma arabanın okunu indirdiydi."

"Araba oku mu?"

"Araba oku dedim işte, duymadın mı? Benim yoğurdumu yiyorsun şimdi, değil mi? Öyleyse daha ne diye tartışıyorsun benimle? Nerede senin kaşığının sapı? Kırdın değil mi? Seni gidi köpoğlusu! Az vurdular bu sabah yine de, az!"

Öğle yemeğinden sonra baş döndürücü bahar havasında dinlendiler. Sırtlarını güneşe verip azıcık kestirdiler, sonra griye çalan kahverengi bozkırda, sürülmemiş toprakların üstünde tekrar yürümeye başladılar. Sırtlarında gömlekleri, kaputları, gocukları yardı; bazıları çizme giymişti, bazıları da çarık. Şalvarlarının paçalarını beyaz çoraplarının içine tıkmışlardı; kimi de yalınayaktı. Kumanya torbaları süngülerinin ucunda sallanıyordu.

Cepheye dönmekte olan bu asker kaçakları bölüğünün öylesine savaşçılara benzemeyen bir hali vardı ki, mavi gök kubbede şarkılarını okuyup bitiren kargalar bile yere inerek, otların üstüne, yürüyüş halindeki askerlerin ayakları dibine konuyorlardı.

• • •

Gregor köye vardığında bir tek Kazak kalmamış olduğunu gördü. Gelişinin ertesi sabahı, yetişmekte olan oğlu Mişatka'yı atının sırtına oturtup hayvanı Don'a götürerek suvarmasını söyledi ona, kendisi de Natalya'yı alıp ihtiyar Grişaka ile kaynanasını ziyarete gitti.

Lukiniçna onları gözyaşları arasında karşıladı:

"Grişa, evladım! Ruhuna rahmet, Miron'suz mahvolacağız biz. Tarlalarımızı kim işleyecek? Tahıl ambarları tıka basa tohum dolu, ama ekecek kimsemiz yok. Yetim kaldık, kimse bizi istemiyor, kimse bize yanaşmıyor; yabancı oldu herkes... Bak çiftliğimiz nasıl dökülüyor. Hiçbir işe el atamıyoruz."

Gerçekten de çiftlik hızla çöküyordu. Avluların çevresindeki çitleri sığırlar devirmiş, sundurmanın kerpiç duvarını bahar selleri kemirmiş, göçertmiş, harman yerinin çiti yıkılmış, her yer pislik içinde kalmıştı. Sundurmanın yanında paslı, kırık dökük çiftlik araçları duruyordu. Her yanda bakımsızlık ve çürümenin izleri görülüyordu.

Gregor çiftliği dolaşırken, 'Evin efendisi olmayınca her şey çabucak dağılırmış,' diye umursamadan aklından geçirdi. Eve döndü, Natalya'yı annesiyle fısıldaşırken buldu. Ama Gregor'u görünce Natalya sustu, yüzüne yaltaklanır gibi bir gülümseme yayıldı.

"Biraz önce annem soruyordu Gregor..." dedi. "Yarın sen tarlaya çıkacaktın ya. Onun için de acaba dört beş dönüm ekebilir misin?"

"Peki ama ektirip de ne yapacaksın ana?" diye sordu Gregor. "Tahıl sandıkları ağzına kadar buğdayla dolu."

Lukiniçna ellerini çırptı. "Ama Grişa, ya toprak ne olacak?" diye sordu. "Rahmetli Miron'umuz epeyce bir toprak sürdürmüştü."

"Ne olacak? Öylece durur, duramaz mı? Eğer güze kadar sağ kalırsak ekeriz."

"Ama toprağı nasıl böyle ziyan ederiz?"

Gregor, "Cephedekiler geri gelmeye başlayınca ekersin," diye onu inandırmaya çalıştı.

Ama Lukiniçna'nın inadı tuttu, Gregor'a gücendi ve sonunda titreyen dudaklarını büzdü:

"Pekâlâ, mademki zamanın yokmuş... Bize yardım etmek istemediğin anlaşılıyor."

"Öf, peki peki! Yarın bizim toprağı ekeceğim, üç dört dönüm de senin toprağını ekerim. O kadar yeter. Grişaka hâlâ yaşıyor mu?"

"Teşekkür ederim, teşekkür ederim," diye Lukiniçna'nın yüzü birdenbire aydınlanıverdi. "Agrippina'ya söylerim, bugün tohumları getirir sana. Dede mi? Tanrı daha yanına çağırmadı onu. Hâlâ yaşıyor, ama aklını bozdu azıcık. Evde oturup sabahtan akşama kadar Kutsal

Kitabı okuyor. Bazen de hiç durmadan konuşur, ama kimse bir şey anlamaz konuştuklarından, kilise diliyle konuşur. İstersen git gör kendisini; ön odadadır."

Natalya gözlerinde yaşlar pırıldayarak, "Ben biraz önce baktım," diyerek gülümsedi. "Bana dedi ki, 'Seni gidi arsız lahana seni, neden beni görmeye gelmiyorsun? Yakında öleceğim ben. Tanrıya senin için de bir iki laf ederim torunum. Toprak beni çekiyor Natalya. Toprak çağırıyor beni. Vakit geldi!"

Gregor, ihtiyarı görmek için odaya girdi. Burun deliklerini küf, çürük ve yaşlılıktan lapalaşmış bir adamın kokusu doldurdu. İhtiyar Grişaka hâlâ yaka klapaları kırmızı eski gri üniforma gömleğini giyiyordu; pantolonu düzgün, yün çorapları onarılmıştı. Natalya evlendiğinden beri ihtiyara bakmak ikinci torunu Agrippina'ya düşmüştü. Agrippina da ona tıpkı Natalya'nın yaptığı gibi seve seve, özenerek bakıyordu. Grişaka dedenin dizlerinin üstünde bir İncil duruyordu. Gözlüğünün altından Gregor'a baktı ihtiyar, ağzını açtı, gülümseyerek dişlerini gösterdi.

"Demek hâlâ sapasağlamsın asker, ha?" dedi. "Demek Tanrı seni kurşunlardan korudu. Eh, çok şükür! Otur bakalım."

"Sen de hâlâ ayaktasın demek Dede?"

"Ne?"

"Hâlâ iyisin diyorum."

"Tuhaf çocuksun, tuhaf. Bu yaşta nasıl iyi olabilirim? Yüz yaşıma yaklaştım. Ya, yüz yaşıma yaklaştım! Alnımda kâkülüm, gencecik, sağlıklı dolaştığım günler daha dün gibi geliyor. Şimdi ise, sanki bugün uyanmış da kendimi çürümüş bir halde bulmuş gibiyim. Ömür bir şimşek kadar hızlı geçti. Tabutum yıllardır sundurmada durup duruyor, ama görünüşe bakılırsa Tanrı beni unutmuş olacak. Bazen dua ediyorum: 'Yarabbi, merhametli bakışlarını bana, Grişaka kuluna çevir. Ben yeryüzüne yük oluyorum, bu da bana ağır geliyor.'"

"Daha çok yaşarsın sen ihtiyar. Ağzında eksik dişin yok."

"Ne diyorsun?"

"Ağzında çok diş var!"

Grişaka kızdı:

"Diş! Aptalsın sen delikanlı! Canın bedenden ayrılmaya hazırlandı mı onu dişlerinle tutamazsın. Demek hâlâ dövüşüyorsun?"

"Evet, hâlâ dövüşüyorum."

"Ben de öyle dedim. Peki ama niye dövüşüyorsunuz? Siz kendinizi bilmiyorsunuz. Her şey Tanrının buyruğuyla olur. Miron'un ölümü neden oldu? Çünkü o Tanrıya karşı geldi, halkı hükümete karşı kışkırttı. Her hükümet de Tanrıdan gelir. Hatta anarşistlerin hükümeti bile olsa, yine de onu Tanrı göndermiştir. Ben Miron'a söyledim, 'Miron, halkı ayartmaya kalkma,' dedim. 'Onları hükümete karşı kışkırtma.' Ama o, 'Hayır baba, dayanamam ben buna,' dedi. 'Ayaklanmalıyız, bu hükümeti mahvetmeliyiz; çünkü o bizi mahvediyor. Eskiden insan gibi yaşıyorduk, şimdi dilencilere döndük.' İşte böylece ayartıldı. Kılıç kaldıranlar kılıç altında can verir. Tamamıyla doğrudur bu. Söylediklerine göre general yapmışlar seni, tümen komutanı olmuşsun Grişa. Doğru mu bu?"

"Evet."

"Peki apoletlerin nerede?"

"Biz artık apolet takmıyoruz."

"Artık takmıyor musunuz? Öyleyse ne biçim generalsin sen? Eskiden bir generale bakmak gözler için ziyafetti; besili besili, koca göbekli adamlardı generaller. Şöyle adamakıllı bir gösterişleri vardı. Ama sizler, şu haline bak! Kaputun baştan aşağı çamur içinde, apoletlerin yok, göğsünde beyaz kurdelen yok. Eminim bit içindesindir, bitler yiyordur seni."

Gregor kahkahayı koyuverdi. Ama Grişaka acı acı devam etti konuşmaya:

"Gülme öyle, alçak! İnsanları ölüme sürüklüyorsunuz; onları hükümete karşı ayaklandırdınız, işlediğiniz günah çok büyük; ama nasıl olsa hepinizi tepeleyecekler, sizlerle birlikte bizi de. Tanrının gazabından kurtulamayacaksınız. Tanrı, İncil'de bize başımıza gelecek felaketlerden söz etmiyor mu? Dinle de sana Yeremya peygamberin şehadetini okuyayım."

İhtiyar, İncil'in sararmış sayfalarını sarı parmaklarıyla çevirdi ve ağır ağır, heceleye heceleye okumaya başladı:

"'Milletler arasında bildirin ve duyurun ve bayrak dikin; duyurun ve gizlemeyin: Babil alındı, Bel utandı, Merodak yıldı; onun dikili taş-

ları utandılar, putları yıldılar, deyin. Çünkü ona karşı kuzeyden bir millet çıkıyor, onun diyarını viran edecek ve onda oturan olmayacak; insan da hayvan da kaçıp gitti.' Anladın mı Grişa? Kuzeyden gelip siz Babillilerin çanına ot tıkayacaklar. Bir de şunu dinle:

'O günlerde, o vakitte Rab diyor, İsrailoğulları, onlar ve Yehudaoğulları birlikte gelecek; yürürken ağlayarak gidip Tanrıları Rabbı arayacaklar. Kavmim, kaybolmuş koyunlardır; onlar çobanları saptırdı; dağlarda onları salıverdiler; dağdan tepeye gittiler; yattıkları yeri unuttular.'"

"Peki ama lafı nereye getirmek istiyorsun? Bütün bunlardan ne anlam çıkaracağız?" diye sordu Gregor; eski dili yarı yarıya anlayamamıştı.

"Şu anlama gelir ki, alçak herif, siz, halkın başına bela açanlar tepelere kaçacaksınız. Sizler, Kazakları güdecek çobanlar değil, o aptal koyunlardan da betersiniz. Ne yaptığınızı bile bilmiyorsunuz. Şurasını dinle, 'Koyunları bulanların hepsi onları yedi.' Ya işte böyle! Bitler sizi yemiyor mu şimdi?"

"Bitlerden kurtuluş yok," diye doğruladı Gregor.

"Demek ki durumunuza tıpatıp uyuyor. Ve şöyle devam ediyor:

'Ve hasımları dediler: Biz suçlu değiliz, çünkü Rabbe karşı, doğruluk yurduna, atalarının umudu olan Rabbe karşı onlar suç işlediler.

Babil'in içinden kaçın ve Kildaniler diyarından çıkın ve sürünün önünde erkeçler gibi olun.

Çünkü işte, Babile karşı büyük milletler cumhurunu kuzey diyarından ben uyandırıp çıkaracağım ve ona karşı dizilecekler; o yandan alınacak; onların okları hünerli yiğidin oku gibi olacak; hiçbiri boş dönmeyecek.

Ve Kildaniler diyarı çapul malı olacak; onu çapul edenlerin hepsi doyacak, Rab diyor. Mademki seviniyorsunuz, mademki meserretle coşuyorsunuz, ey sizler, mirasımı yağma edenler...'"

"Grişaka Dede," diye onun lafını kesti Gregor. "Sen bunları bana daha basit bir dille anlat. Hiçbir şey anlamıyorum."

Ama ihtiyar dudaklarını ısırdı, ona dalgın dalgın bakarak cevap verdi:

"Şimdi bitireceğim. Dinle!

'...mademki harman döven genç inek gibi sıçrıyorsunuz ve aygırlar gibi kişniyorsunuz; ananız çok utanacak; sizi doğuran yüzü kızaracak; işte, milletlerin sonuncusu, çöl, kurak ve ıssız diyar olacak. Rabbin öfkesinden ötürü onun içinde oturan olmayacak, ancak bütün bütün ıssız kalacak; Babil'den geçenlerin hepsi şaşacaklar ve onun belalarından ötürü ıslık çalacaklar.'"

Biraz sinirlenmeye başlayan Gregor, "Peki ama ne demek istiyor bütün bu laflar?" diye tekrar sordu.

İhtiyar cevap vermedi. İncil'i kapadı, sedirin üstüne uzandı. Gregor odadan çıkarken, 'Herkes aynı,' diye düşünüyordu. 'Gençler gününü gün eder, votka içer, ötekiler gibi günah işler. Ama yaşlandılar mı, gençken ne kadar çılgınlık etmişlerse, kendilerini Tanrıdan korumaya o kadar çok çaba gösterirler. İşte Grişaka, hâlâ kurt gibi dişleri var ağzında. Eskiden askerden dönünce bütün kadınlar onun yüzünden ağlarmış; zayıfı, şişmanı bütün kadınlar ayağına kapanırmış. Ama şimdi... Ben de çok yaşar da ihtiyarlarsam ona benzemeyeceğim. İncil budalası değilim ben.'

Natalya'yla birlikte ziyaretten dönerlerken, Gregor ihtiyarla yaptığı konuşma ve İncil'in gizemli, anlaşılmaz "kehanetleri" üzerinde kafa yoruyordu. Natalya da onun yanında konuşmadan yürüyordu. Bu sefer kocası geldiğinde, ona her zamankinden farklı, soğuk bir tavır takınmıştı Natalya; Gregor'un Karginskaya yöresinde kadınlarla olan ilişkileri herhalde kulağına gelmişti. Gregor'un döndüğü günün akşamı, Natalya onun yatağını misafir odasına yapmış, kendisi de üstüne bir gocuk alıp sandığın üzerine kıvrılmıştı. Ne öfkeli bir söz söylemiş, ne de soru sormuştu Gregor'a. Gregor da şimdilik Natalya'ya neden kendisini bu kadar soğuk karşıladığını sormamanın daha iyi olacağına karar verip, o gece ona hiçbir şey söylememişti.

Issız sokakta, birbirlerine her zamankinden daha yabancılaşmış olarak yürüyorlardı. Güneyden sıcak, tatlı bir rüzgâr esiyor, batıda beyaz bulutlar toplanıyordu. Uzaktan uzağa gök gürlemeleri duyuluyor, bütün köyde, açan tomurcukların ve kara toprağın mübarek, yaşam dolu kokuları yükseliyordu. Don'un mavi kıvrımı üzerinde beyaz yeleli dalgalar sürükleniyordu ve burada rüzgâr insana zindelik verecek kadar nemli, aynı zamanda çürük yaprak, ıslak ağaç kokularıyla acıy-

dı. Sürülü tarlaların alt kenarı, tepenin yamacı boyunca kara kadifeden bir yama gibi tütüyor ve bir buğu yükselerek Don kıyısındaki tepelere doğru sürükleniyordu. Bir tarlakuşu, vahşi özgürlüğü içinde yolun tam üstünde şakıyor, tarla fareleri ıslık öttürüyordu. Büyük bir verimlilik ve yaşam bağışlayan güç zenginliği içinde soluk alan bu toprağın üstünde de mağrur ve yüce güneş duruyordu.

Köyün ortasında, sel sularının şırıl şırıl aktığı bir dere yatağının üstündeki ufak köprüye yakın bir yerde, Natalya durdu. Ayakkabısının bağını bağlayacakmış gibi eğildi, ama aslında yüzünü Gregor'dan saklamak istiyordu; sordu:

"Neden hiç konuşmuyorsun?"

"Konuşacak ne var ki?"

"Çok şey var. Örneğin bana Karginskaya'da nasıl sarhoş olduğunu, orospuların ardından nasıl koştuğunu anlatabilirsin..."

"Hemen de öğrenmişsin bakıyorum!.." Gregor tütün kesesini çıkarıp bir sigara sardı. Yonca karıştırılmış tütün tatlı bir koku çıkararak yandı. Gregor bir iki nefes çektikten sonra tekrar sordu:

"Demek duydun ha? Kim söyledi sana?"

"Söylediğime göre duydum demektir. Bütün köy biliyor, anlatacak insan çok."

"Eh, madem biliyorsun, ben ne anlatayım sana!"

Gregor iri adımlarla yola devam etti. Gregor'un iri, Natalya'nın da daha kısa adımlarının sesi, saydam bahar sessizliğinde açık seçik duyuluyordu. Natalya bir iki dakika sessiz sedasız gözyaşlarını silerek yürüdü. Sonra hıçkırıklarını yutarak Gregor'un koluna yapışıp sordu:

"Demek yine eski numaralarına başladın, öyle mi?"

"Bırak şimdi Natalya!"

"Doymaz köpek seni! Niye bana böyle azap çektiriyorsun?"

"Başkalarının yalanlarına daha az kulak ver sen de!"

"Ama biraz önce kendin de kabul ettin!"

"Anlaşılan sana gerçeği abartarak söylemişler. Biraz kabahat işledim... Kabahat aslında yaşamın kendisinde Natalya. Hep ölümün eşiğinde yaşıyorsun, sonra ara sıra böyle yoldan çıkıveriyorsun..."

"Ya çocukların! Onların yüzüne bakmaya utanmıyor musun?"

"Hıh! Utanmak!" Gregor dişlerini göstererek gülümsedi ve ekledi:

"Utanmayı çoktan unuttum. Bütün yaşamın arapsaçına dönünce utanma duygusu kalır mı? Orada insanları öldürüyorsun. Bütün bu kargaşalığın nedenini bilmiyorsun... Ama sana nasıl anlatayım? Hiçbir zaman anlayamayacaksın. Kadınca zalimliğin alev gibi sarmış seni; benim yüreğimi neyin kemirdiğini, kanımı neyin içtiğini hiç düşünmüyorsun! Votkaya vuruşum bu yüzden. Geçen gün bir nöbet geçirdim, kendimi kaybettim. Bir an için kalbim durdu, buz kesildim..." Gregor'un yüzü karardı, kelimeler ağzından güçlükle çıkmaya başladı: "Çok zor, çok; bunu unutmak için her şeyi yapabilirsin; votka olsun, kadın olsun. Dur! Sözümü bitireyim. Hep içimi kemirmekte olan bir şey var. Yaşamın gidişi yanlış bir yola saptı ve belki ben bunda da yanılıyorum... Aslında Kızıllarla barış yapıp Kadetlere saldırmamız gerekirdi. Ama nasıl? Sovyetlerle bizi kim bir araya getirecek? Birbirimize yaptıklarımızı nasıl onaracağız? Kazakların yarısı Donets'in öbür yanında, geri kalanlar da çılgına dönmüş, altlarındaki toprağı paralıyor... Kafamın içi karmakarışık Natalya. Deden Grişaka bile bana İncil okuyup yanlış yaptığımızı, ayaklanmamamız gerektiğini söyledi. Babana lanet okudu."

"Dedem aklını bozmuş. Onun arkasından da sen bozacaksın aklını."

"Senin kafan sadece bu yolda çalışıyor. Daha ilerisini görecek zekâ yok sende."

"Beni kandırmaya çalışma. Beni aldattın, kendin de kabul ettin. Şimdi bütün kabahati savaşa yüklemeye kalkıyorsun. Siz hepiniz aynısınız. Senin yüzünden çektiklerim yetmedi mi iblis? O zaman kendimi öldüremedim, yazık oldu..."

"Konuşacağımız bir şey yok seninle. Eğer sana zor geliyorsa, ağla; gözyaşları kadınların acısını her zaman dindirir. Ama seni ben avutamam şimdi. Öyle bir insan kanına bulandım ki, içimde kimseye karşı acıma duygusu kalmadı. Çocuklarımı şöyle böyle düşünüyorum, kendimi ise hiç! Savaş içimi kuruttu benim; her şeyi çekti aldı içimden. Katılaştım... Ruhumun içine baksan, boş bir kuyu kadar karanlık olduğunu görürsün..."

Eve az kala, yanlamasına, ısıran bir yağmur yağmaya başladı. Yağmur yoldaki tozları bastırdı, damlarda tıpırdadı ve taptaze bir serin-

lik getirdi. Gregor kaputunu açıp kolunu ağlayan Natalya'nın omzuna sararak onu kaputuyla örttü. Bir kaputun altında birbirlerine sokulup öylece girdiler avluya.

Gregor o akşam pullukla tohum ekme makinesini avluda hazır etti. Baba mesleğini yapan demircinin on beş yaşındaki oğlu Semyon, Tatarski'nin tek demircisiydi. Her nasılsa Melehov'ların eski pulluğuna bir bıçak takmayı başarabildi. Ekim için her şey hazırdı. Öküzler kışı iyi çıkarmıştı, zira Panteley'in onlara ayırdığı ot, hayvanlara bol bol yetmişti.

Ertesi sabah Gregor bozkıra çıkmaya hazırlandı. İlyiniçna ile Dunya çoktan kalkıp ateşi yakmış, şafakla birlikte yemeğini hazırlamışlardı. Gregor beş gün işle uğraşmaya, kendileri ve kaynanası için ekin ekmeye, karpuzlar ve ayçiçekleri için de on beş dönüm sürmeye karar vermiş, planını ona göre yapmıştı. Sonra da ekim işini bitirmesi için piyade bölüğünden babasını çağıracaktı.

Leylak rengi duman bacadan burula burula çıkıyordu. Dunya ateş için çalı çırpı toplamak amacıyla avluda koşup duruyordu dört bir yana. Gregor onun biçimli beline, kabarık göğüslerine bakıp kederli kederli düşündü: 'Nasıl da büyüdü! Zaman dörtnala geçiyor. Dunya daha dün burnu sümüklü bir kızdı, koşarken at kuyruğu saçları arkasında sallanırdı, şimdi ise kocaya gitmeye hazır. Benim de saçlarıma ak düşüyor. İhtiyar Grişaka yaşam şimşek gibi geçiyor derken haklıydı. İnsanların ömürleri bu kadar kısa olduğu halde biz tutmuş, onu daha da kısaltmaya uğraşıyoruz... Peh, eğer ölüm gelecekse, bir an önce gelsin!'

Darya, Gregor'un yanına geldi. Piyotr'un kaybından duyduğu acıyı çabucak yenmişti. Kısa bir süre için yas tutmuş, üzüntüden sararmış, çöker gibi olmuş, ama bahar rüzgârları esmeye, güneş toprağı ısıtmaya başlar başlamaz, onun üzüntüsü de eriyen karlarla birlikte geçip gitmişti. Dolgun yanaklarını yine tatlı bir kırmızılık kaplamıştı; gözleri pırıldamaya başlamış, o eski salıntılı, rahat yürüyüşü geri gelmişti. Eski alışkanlıkları da geri gelmişti; kaşlarını yine boyuyor, yanakları kremden yine parlıyordu; o sivri diliyle Natalya'yı iğneleme zevkini yine kazanmıştı ve dudaklarında buğulu bir bekleyiş gülümsemesi gittikçe daha sık görülmeye başlamıştı. Galip gelen hayat, komutayı eline almıştı.

Gülümseyerek Gregor'un yanına geldi. Güzel yüzünden çevreye hıyar kremi kokusu yayılıyordu.

"Sana yardım edebilir miyim Gregor?" diye sordu.

"Neyle yardım edeceksin?"

"Ah Gregor, benim gibi bir dula ne kadar katı davranıyorsun! Hiç gülümsemiyorsun bile."

"Sen git de Natalya'ya yardım et asıl. Bak, Mişatka orada çamurların içinde koşmaktan kir içinde."

"O da mı benim işim? Onu doğurtan sensin, yıkaması bana mı düşecek? İstemem eksik olsun. Senin Natalya tavşan gibi doğurgan. İşi bitmeden önce sana daha on çocuk verir. Benim de iflahım kesilir onları yıkamaktan."

"Yeter, yeter! Haydi çek arabanı!"

"Gregor Panteleyeviç, köyde kalan biricik Kazak sensin. Kovma beni yanından; o güzel, kara bıyıklarına hiç değilse uzaktan bakayım."

Gregor güldü ve kâküllerini terli alnından arkaya attı.

"Piyotr seninle nasıl yaşayabildi şaşıyorum... İstediğin şeyi her zaman elde ediyorsundur sanırım."

Darya, "Senin korkmana gerek yok," diye cevap verdi ve ona yarı kapalı gözleriyle yutar gibi bakarak, yapmacık bir korkuyla arkaya, eve doğru bir göz attı. "Ya şimdi Natalya çıkar gelirse! Seni ne kadar kıskanıyor! Bugün seni azıcık gözetleyecek oldum, suratı hemen değişiverdi. Genç kadınlar geçen gün bana, 'Ne biçim yasa bu?' dedi. 'Köyde bir tek Kazak yok, ama Gregor gelmiş, üstelik karısının yanından ayrılmıyor. Bizim canımız can değil mi? Yaralı bile olsa, bedeninin yarısı bile kalsa, biz o geri kalan yarımdan da yararlanmasını, zevk almasını biliriz. Söyle ona geceleri köye inmesin, yoksa yakalarsak elimizden çekeceği var.' Ben de onlara dedim ki, 'Olmaz kızlar; bizim Gregor yalnızca başka köylerde zamparalık yapar, ama eve dönünce Natalya'nın eteğini bırakmaz, yanından ayırmaz karısını. Birdenbire nedense çok cici bir oğlan kesiliverdi...'"

"Ne kancıksın sen be!" dedi Gregor keyifli keyifli gülerek. "Fırıncı küreği kadar dilin var."

"Ben neysem oyum. Ama senin nikâhlı karın, eline erkek eli değmemiş Natalya'n seni yatağına almadı dün gece. Oh olsun zampara

iblis! Böylece aklın başına gelir de anlarsın aldatmanın ne demek olduğunu!"

"Sen burnunu başkasının işine sokma Darya!"

"Soktuğum yok. Sadece senin Natalya'nın budala olduğunu söylemek istiyorum. Kocası eve geliyor o ise tutup kocasına dırdır ediyor, gidip sandığın üstünde tek başına yatıyor çıtkırıldım. Benim elime fırsat geçse hiçbir Kazak'ı kaçırmam; senin gibi yiğitlerin bile ödünü patlatırım vallahi..." Dişlerini gösterip yüksek sesle bir kahkaha attı ve eve doğru yürüdü, sonra küpeleri pırıldaya pırıldaya dönüp, utangaç utangaç gülümseyen Gregor'a baktı.

Gregor, 'Şansın varmış ki öldün ağabey, Piyotr'cuk,' diye aklından geçirdi. 'Kadın değil bu Darya, dişi şeytan, eninde sonunda nasıl olsa o yiyecekti Piyotr'un başını.'

XLVII

BAHMUTKİN köyünde ışıklar sönmüştü. Hafif bir don, su birikintilerinin üstünü incecik buzdan bir örtüyle örtüyordu. Köyün dışında, biçilmiş ekin sapları arasına gecikmiş turnalar dinleniyor, bir kuzeydoğu rüzgârı bunların, yumuşak nisan gecesi sessizliğini daha da belirginleştiren yorgun cıvıltılarını köy halkının kulaklarına getiriyordu. Meyve bahçelerinde gölgeler koyulaştı. Avlulardan birinde bir inek böğürdü, sonra sustu. Karanlıkta uçan yelve kuşları hasret dolu sesleriyle bağırıyor, kıyılarından taşan Don'un özgür enginliğine doğru telaşla yol alan sayısız ördeğin kanat hışırtıları duyuluyordu.

Köyün dışında insan sesleri duyuluyor, karanlıkta sigaralar parlıyor, atlar aksırıyor, toynaklarının altında donmuş çamurlar hışırdıyordu. Köyde konaklayan Altıncı Özel Tugayın iki bölüğüne ait bir devriye kolu anayola giriyordu. Devriyeler konuşa konuşa, türküler söyleyerek en son evin avlusundan içeri atlarını sürdü, hayvanlarını devrilmiş bir kızağa bağladı ve önlerine biraz ot attı.

Gırtlaktan çıkan bas bir ses canlı bir türkü tutturdu, türküye çok geçmeden birçok başka ses de katıldı ve sesler neşeli, güzel bir koro halinde yükseldi.

Turnaların mırıltıları, Kazakların sesleri ve kanat hışırtıları, yel değirmeninin ilerisindeki nöbetçilere kadar gidiyordu. Gecele soğuk, donmuş toprakta yatmak kasvet vericiydi. Nöbetçilerin konuşması, sigara içmesi, hatta şöyle dostça bir kapışıp güreşerek ısınmaları bile yasaktı. Geçen yıldan kalma ayçiçeği sapları arasına uzanmış, gözlerini bozkırın esneyen karanlığına dikmiş, kulakları toprağa dayalı dinliyorlardı. On adım ötesi görünmüyordu ve nisan gecesini dolduran o kadar çok hışırtı, o kadar çok kuşku uyandırıcı ses vardı ki, bu seslerden birini, kendilerine doğru sürünerek yaklaşan bir Kızıl Ordu askeri çıkarıyor olabilirdi. Genç Kazaklardan biri, gözlerini karanlığa dikip görebilmek için kendini zorlamaktan terleyen alnını eldivenli eliyle sildi. Biraz ileride ince bir dal kırılmasıyla, kısık bir soluk sesi duyar gibi olmuştu. Yanında kestirmekte olan arkadaşını dürttü. Çalı çırpı hışırtıları ve derin soluk sesleri gittikçe daha belirgin bir hal almaya başladı ve ansızın tam delikanlının tepesinde duyuldu. Kazak, dirseklerinin üstünde doğruldu, gözlerini fundalara dikip zor bela bir kirpinin biçimini seçebildi; hayvan, burnu yerde, acele acele bir sıçan izi üstünde gidiyordu. Birdenbire yakınında bir düşman bulunduğunu sezdi, başını kaldırdı ve kendisine bakan adamı gördü. Kazak rahat bir nefes aldı, "İblis! Nasıl da korkuttu beni!" Kirpi başını içeri çekti, bir an için dikenli bir top halini aldı, sonra yavaş yavaş açılıp ayçiçeği saplarına çarpa çarpa, kurumuş boruçiçeklerini eze eze uzaklaştı. Sessizlik tekrar ağını ördü, gece bir masal dünyasına döndü.

Köyde horoz ikinci kez öttü. Gökyüzü bulutlardan arındı ve ilk yıldızlar, ince bir peçeyi andıran pusun içinden aşağıya göz atmaya başladı. Sonra rüzgâr pusu götürdü; artık gök sayısız altın gözlerle bakıyordu yeryüzüne.

Tam o sırada genç Kazak, biraz ilerisinde at toynaklarının sesiyle madeni bir şıngırtıyı açık seçik duydu, bir an sonra da kulağına eyer gıcırtısı geldi. Sesi öteki Kazaklar da duydu, parmaklar usulcacık tüfeklerin tetiğine gitti. Atlının silüeti, gök fonundan oyulup çıkarılmışçasına beliriverdi. Köye doğru adeta ile gidiyordu.

"Dur! Kim var orada?"

Kazaklar ateş açmaya hazır vaziyette ayağa fırladı. Atlı durdu, ellerini havaya kaldırdı.

"Ateş etmeyin yoldaşlar!" diye bağırdı.

"Parola?" diye karakol komutanı haykırdı.

"Yoldaşlar"

"Parola? Takım!.."

"Durun! Yalnızım. Teslim oluyorum."

"Durun bir dakika çocuklar, ateş etmeyin! Onu canlı yakalayacağız."

Takım komutanı atlıya koştu. Atlı ayağını savurup atından indi.

"Kimsin sen? Kızıl mı? Evet kardeşler, kasketinde yıldız var. İşin bitiktir senin..."

Atlı serinkanlılıkla, "Beni komutanınıza götürün," diye karşılık verdi. "Kendisine son derece önemli bir haber getirdim. Adım Voronovski'dir, Serdobski Alayının komutanıyım, onunla görüşmeye geldim."

"Komutanla mı?.. Gebertin şunu kardeşler!"

"Yoldaşlar, peki, beni öldürün, ama önce bırakın da komutanınıza niye geldiğimi anlatayım. Tekrar ediyorum, çok önemli bir meseledir bu. Kaçarım diye korkuyorsanız silahlarımı alın." Kılıç kemerini çözmeye başladı.

Takım komutanı onun kılıcıyla tabancasını aldı. Subayın atına kendisi binerek, "Arayın üstünü," diye emretti.

Arama bittikten sonra takım komutanıyla bir başka Kazak subayı alıp köye götürdü. Adam yaya gidiyordu; Kazak muhafız da onun yanı başında yürüyor, takım komutanı ise halinden memnun, arkadan subayın atıyla geliyordu. Tutsak sigara yakmak için sık sık duruyordu; tütünün kokusuna Kazak muhafız imrendi.

"Bir tane de bana versene!" diye istedi.

Subay sigara tabakasını olduğu gibi ona uzattı. Kazak bir sigara aldı, tabakayı da kendi cebine indirdi. Kızıl komutan hiç ses çıkarmadı, ama köye yaklaşırlarken sordu:

"Nereye götürüyorsun beni?"

"Yakında öğrenirsin!"

"Olsun, söyleyin bana!"

"Bölük komutanına."

"Beni tugay komutanınız Bogatiryov'a götürün."

"Burada öyle kimse yok."

"Var. Karargâhıyla birlikte dün Bahmutkin'e geldiğini biliyorum."

"Bizim böyle bir şeyden haberimiz yok."

"Öf, yeter artık! Yoldaşlar! Ben biliyorum da siz bilmeyeceksiniz... Askerî sır değil bu, hele düşmanlarınız bildikten sonra!"

"Yürü hadi!"

"Yürüyorum. Şimdi beni Bogatiryov'a götüreceksiniz değil mi?"

"Sus! Tutsakla konuşmamız yasaktır bizim."

"Ama sigara tabakamı almanız yasak değil, öyle mi?"

"Yoluna devam et de dilini tut bakalım sen, yoksa kaputunu da alırım sırtından öyle alınganlık edersen!"

Bölük komutanını uykuda buldular. Komutan, takım komutanının kendisine anlattığı şeyi önce tam anlamayarak oturdu, esneye esneye gözlerini ovuşturdu. Sonunda sordu:

"Kimim diyordun bakayım? Serdobski Alayı komutanı mı? Yalan söylemiyorsun ya? Evrakın nerede?"

Bir iki dakika sonra, bölük komutanı Kızıl subayı, tugay komutanı Bogatiryov'un konak yerine götürdü. Bogatiryov ele geçirilen subayın adını duyar duymaz deli gibi fırladı. Telaşla pantolonunu ilikledi ve subaya oturmasını söyledi.

"Nasıl oldu, nasıl yakaladılar sizi?" diye sordu.

"Kendi isteğimle geldim ben. Sizinle yalnız konuşmak istiyorum. Emir verin de ötekiler gitsin!"

Bogatiryov elini salladı, bölük komutanıyla ağzı bir karış açık duran ev sahibi odadan çıktı. Bogatiryov siyah, usturayla tıraş edilmiş, kavun gibi yuvarlak kafasını ovuşturarak, sırtında sadece kirli bir fanila olduğu halde masaya oturdu. Buruşuk, tombul yüzünde gizli bir merak vardı. Omuzunda subay apoletleri olan güzel biçilmiş kaputuyla şık, tıknaz bir adam olan subay Voronovski, siyah bıyıklarının altından gülümsüyordu.

"Bir subayla konuşmak onuruna eriştiğimden emin olabilir miyim? Önce izin verirseniz bir iki kelimeyle kendimden söz edeyim," dedi, "sonra da buraya nasıl bir görevle geldiğimi anlatırım. Bendeniz soylu bir ailedenim, Çarın ordusunda da kurmay yüzbaşıydım. Alman savaşında cephede askerlik yaptım. 1918'de Sovyet Hükümetinin emriyle silah altına alındım, şimdi de Kızıl Serdobski Alayının komutanıyım.

Bir süreden beri, sizin safınıza – Bolşeviklerle çarpışanların safına– geçmek için fırsat kollamaktayım."

"Çok beklemişsiniz Yüzbaşı!"

"Biliyorum; ne var ki Rusya'ya karşı işlediğim suçun kefaretini, sadece kendim gelerek değil (bunu çok önce de yapabilirdim), fakat yanımda bir Kızıl Ordu birliğini, tabii bunların en güvenilir olanlarını, komünistler tarafından kandırılarak bu kardeş savaşına sürüklenilenleri de getirerek ödemek istiyorum."

Bogatiryov'a bakıp, onun inanmayan bir tavırla gülümsemekte olduğunu gören Voronovski bir kız gibi kızardı ve telaşla devam etti:

"Tabii bana ve sözlerime karşı içinizde bir güvensizlik vardır. Ben de sizin yerinizde olsam aynı şeyi duyardım. Şimdi söylediklerimin doğru olduğunu size apaçık kanıtlarla göstereyim..."

Kaputunu geriye itip cebinden bir çakı çıkardı, kaputunun astarını çakıyla yırttı, astarın içinden sararmış birtakım kâğıtlarla minik bir fotoğraf çıkardı. Bogatiryov kâğıtları dikkatle inceledi. Kâğıtlardan biri, bunu üzerinde bulunduranın 117. Lubomirski Alayından Teğmen Voronovski olduğunu doğruluyor ve bir seyyar hastane başhekiminin imza ve mührünü taşıyordu. Öteki belgelerle fotoğraf da Voronovski'nin beyanını su götürmez biçimde kanıtlıyordu.

"Evet, sonra?" diye sordu Bogatiryov.

"Çarlık ordusunda teğmenlik yapan yardımcım Volkov'la birlikte, komutamız altındaki Kızıl Ordu erleri arasında uzun zamandan beri propaganda yapmakta olduğumuzu ve Serdobski Alayının, tabii komünistler dışında, tam mevcutla her an sizin safınıza geçmeye hazır bulunduğunu size bildirmeye geldim. Alay hemen hemen tamamıyla Saratov ve Samara eyaletlerinden toplanmış köylülerden meydana gelmiştir. Bolşeviklere karşı çarpışmaya hazırdırlar. Sizinle sadece, alayın teslim koşulları üzerinde anlaşmaya varmamız kalıyor. Şu sırada alay Ust-Koperskaya'da konaklıyor. Mevcudu aşağı yukarı bin iki yüz süngüdür, buna ilaveten çekirdek olarak otuz sekiz komünistle, Ust-Koperskaya komünistlerinden kurulmuş otuz kişilik bir de takım var. Alaya bağlı olan bataryayı ele geçireceğiz, ama batarya mürettebatı tümüyle komünistlerden meydana geldiği için bunların hepsini temizlemek gerekecektir. Benim Kızıl Ordu erlerim, kendi ilçelerinde

erzaka el konulmasından ötürü kaynaşma halinde. Biz de bu durumu kullanarak onları Kazaklar tarafına çekmeyi başardık. Yalnız teslim oldukları takdirde kendilerine kötü davranılmasından korkuyorlar. Onun için, bir ayrıntı olmasına rağmen, sizinle bu konuda da bir anlaşmaya varmamız gerekmektedir."

"Yani, ne gibi bir kötülük gelebilir?"

"İşte, adam öldürme, adam soyma..."

"Hayır, buna izin vermeyiz."

"Bir şey daha; Serdobski Alayı, bir bütün halinde bırakılmaları ve sizin yanınızda ayrı bir birlik olarak Kızıllarla dövüşmelerine izin verilmesi konusunda ısrar ediyor."

"Size kesinlikle bir şey söyleyemeyeceğim..."

"Anlıyorum. Üstlerinizle görüşüp bize bildireceksiniz değil mi?"

"Evet. Vyeşenskaya'daki karargâhı haberdar etmem gerekecek."

"Beni bağışlayın, ama çok az vaktim var, eğer gecikecek olursam, alay komiseri yokluğumu fark edebilir. Sanıyorum ki, teslim koşulları üzerinde bir anlaşmaya varabileceğiz. Komutanlığınızın kararını mümkün olduğu kadar çabuk bildiriniz bana lütfen. Alayı Donets Cephesine aktarabilirler ya da takviyeler gelebilir, o zaman..."

"Vyeşenskaya'ya derhal bir haberci göndereceğim."

"Bir şey daha var. Kazaklarınıza emir verin de silahlarımı geri versinler. Yalnız silahlarımı da almadılar," –sustu ve biraz utangaç gülümsedi– "sigara tabakamı da aldılar! Önemli bir şey değil ama bir aile yadigârı olması bakımından değer taşıyor benim için..."

"Her şeyiniz geri verilecektir. Vyeşenskaya'nın cevabını size nasıl ileteceğiz?"

"İki gün sonra Ust-Koperskaya'dan buraya, Bahmutkin'e bir kadın gelecektir sizi görmeye. Parola, 'Birlik' olsun diyelim. Ona verirsiniz haberi, sözlü olarak tabii..."

• • •

Yarım saat sonra bir Kazak posta neferi dörtnala Vyeşenskaya'ya gidiyordu.

Ertesi gün Kudinov'un kendi seyisi Bogatiryov'a vardı. Atını sürüp tugay komutanının kaldığı eve geldi, atını bağlamak için bile durmadan eve girdi ve üstünde, "Acele ve Gizli" yazılı bir postayı Bogatiryov'a

verdi. Bogatiryov zarfı aceleyle yırttı, Kudinov'un yatık el yazısıyla yazılmış mektubunu okudu:

Haber cesaret verici. Size, Serdobski Alayı ile görüşmeler yapmak ve ne pahasına olursa olsun onları teslime razı etmek için yetki veriyorum. İsteklerini kabul etmenizi ve alayı parçalamadan içimize alacağımıza, silahlarını kendilerinde bırakacağımıza söz vermenizi tavsiye ederim; ancak bunun için de alay komiserleriyle komünistleri, özellikle de benim Vyeşenskaya'lı komünistlerle, Yelenskaya ve Ust-Koperskaya komünistlerini tutuklamalarını şart koşunuz. Batarya, ağırlıklar ve alay teçhizatı da ele geçirilmelidir. İşi elden geldiği kadar çabuk bitirmekte acele ediniz. Alay bize katılmaya hazır olduğu vakit, mümkün mertebe büyük bir kuvvet getirip, onları usulca kuşatınız ve silahlarını ellerinden alınız Eğer karşı koyarlarsa, son adamına kadar hepsini öldürünüz. İhtiyatlı, ama kararlı hareket ediniz. Alayı silahtan tecrit eder etmez, hepsini bir arada Don'un sağ yakasından Vyeşenskaya'ya doğru sürünüz ki, cepheye uzak düşsün ve açık arazide yürümek zorunda kalsınlar. Böylece, fikirlerini değiştirseler bile kaçamazlar. Onları ikişer üçer çeşitli bölüklere dağıtır, Kızıllarla nasıl çarpışacaklarını görürüz bakalım. Biz Donets'teki birliklerimizle birleştikten sonra da bölükler bunları ne yaparsa yapsın, son adamına kadar assalar bile vız gelir bana. Başarınıza sevindim. Postanızla beni her gün haberdar ediniz.

Kudinov

Bir de not vardı:

Eğer Serdobski Alayı, bizim bölgeden olan komünistleri teslim ederse, onları kuvvetli bir muhafaza altında Don boyundaki köylerden geçirerek Vyeşenskaya'ya gönderiniz. Ama önce alayla işinizi bitirin. Komünistlere vereceğiniz muhafızlar için en güvenilir Kazak'tan (en ateşlilerle yaşlıları) seçiniz ve onlara söyleyiniz, geleceklerini köylere daha önceden bildirsinler. Elimizi onların kanıyla kirletmemize hiç gerek yok; eğer muhafızlar işlerini iyi görürse, köylerdeki kadınlar komünistleri sopalarla benzetir. Bizim için tutulacak en akıllıca yol budur. Eğer onları vurmaya kalkışacak olursak, Kızıllar arasında, bizim tutsaklarımızı kurşuna dizdiğimiz söylentileri yayılır. Halkı onların üzerlerine salmak, halkın öfkesini av köpekleri gibi başıboş bırakmak daha iyi. Linç yüzünden ne kimse hesap sorar ne de kimsenin hesap vermesi gerekir!

XLVIII

TEŞİSANIN 12'sinde, Birinci Moskova Alayı, Yelenskaya ilçesinde Asilerle tutuştuğu bir savaşta çok hırpalandı.

Araziyi tanımayan Kızıllar dövüşe dövüşe Antonovski köyüne vardı. Kazak evleri mini mini adacıklar halindeki sıkı, özlü toprak parçaları üzerine kurulmuştu, ama çalı çırpıyla dolu yollar, ara sokaklar geçilmez fundalıklara dalıyordu ve bütün köy sık akçaağaç koruluklarına gömülüydü. Köyün çevresinden sığ, dibi çamurlu bir ufak ırmak olan Yelenka akıyordu.

Birinci Moskova Alayının piyadeleri açık bir düzende köyü taramaya kalkıştı, ama daha ilk evleri geçip de akçaağaç koruluklarına dayanır dayanmaz, tahminlerinin tersine, koruluğun geçilemeyecek kadar sık olduğunu gördüler. İkinci Tabur komutanı –inatçı bir Letonyalıydı– atını derin bir bataklıktan güç bela daha yeni kurtarabilmiş olan başçavuşun öne sürdüğü fikirlere kulak asmayarak ilerleme emri verdi, bataklık araziye ilk dalan da yine kendisi oldu. Kararsızlık içindeki Kızıl Ordu askerleri makineli tüfeklerini sırtlarına vurarak onun ardı sıra yürüdü. Diz boyu çamura batarak yüz adım kadar gitmemişlerdi ki, sağ kanattan bir haykırış duyuldu:

"Dikkat! Kazaklar bizi kuşatıyor!"

Gerçekten de iki Asi bölüğü taburu kuşatmış, şimdi geriden saldırıya geçmişti. Akçaağaç korusu içinde mevcutlarının üçte birini kaybeden Birinci ve İkinci Bölükler geri çekildi.

Bu çatışma sırasında İvan Alekseyeviç bacağına Asilerin evlerinde döktükleri kurşunlardan bir tane yiyip yaralandı.

Mişa Koşevoy onu taşıyarak çatışma alanından çıkardı ve bir cephane arabasına koydu, araba sürücüsünü süngüyle tehdit edip İvan Alekseyeviç'i götürmeye zorladı.

Alayı ta Yelenskaya köyüne kadar geri sürdü Asiler. Bu yenilginin, bölgedeki Kızıl müfrezelerin genel ilerleyişi üzerinde çok kötü etkileri oldu. Genel bir geri çekilme başladı ve buzların çözülmesi dolayısıyla, Koper Irmağının ağzında, öteki birliklerle bağlantısı kesilen Birinci Moskova Alayı Don'u aşıp sağ yakaya geçti, takviyeleri beklemek için Ust-Koperskaya'da durdu. Oraya varışlarından kısa süre sonra da Serdobski Alayı onlara katıldı. Serdobski Alayının erleri, Birinci Moskova

Alayı erlerinden çok farklıydı. Moskova Alayının temel dövüşçü gücünü oluşturan Moskova, Tula ve Nijni-Novgorad işçileri canlarını dişlerine takarak inatla dövüşür, sık sık göğüs göğüse çatışmalara girer, devamlı yaralı veya ölü vererek adam kaybederdi. Antonovski köyündeki yenilgilerinden sonra bile bir tek cephane arabası kaybetmeden geri çekilmişti. Oysa Serdobski Alayının bir bölüğü, Yagodinski köyündeki ilk çarpışmada Asi süvarilerinin saldırısı karşısında siniverdi; dörtnala gelen Kazak atlılarını görünce siperlerini bırakıp kaçtılar. Eğer makineli tüfeklerin başında Kazakları ateş yağmuruna tutarak saldırıyı püskürten komünistler olmasaydı, belki de son neferine kadar kılıçtan geçirilecekti bu bölük.

Serdobski Alayının askerleri Saratov eyaletinde, Serdobski'de alelacele silah altına alınmış kişiler, çoğu cahil ve büyük kısmı Kulak ailelerden gelme yaşlı köylülerdi. Komutanları ise eski Çarlık Ordusu subaylarındandı. Kızıl komisere gelince; bu adam yüreksizin biriydi, askerler üzerinde hiçbir otoritesi yoktu. Her şeye karşı gözü kapalı kalan Komünist Parti grubunun gözleri önünde, komutan Voronovski ile öteki hainler, askerlerin arasında ustaca propagandalarını yürütüyor, isyanın bastırılabileceğinin kuşkulu olduğunu söyleyerek onları Kazaklara teslime hazırlıyordu.

Stokman, İvan ve Mişa, Serdobski Alayına nakledilmiş, Serdobski Alayından üç kişiyle aynı evde konaklıyordu. Stokman yeni silah arkadaşlarının tatsız havasını kaygıyla görmüş ve onlarla sert bir tartışmadan sonra, alayı ciddi bir tehlikenin tehdit etmekte olduğu sonucuna varmıştı. Bir akşam iki Serdobski askeri eve geldi ve Stokman'a ya da İvan'a merhaba bile demeden laf attılar ortaya:

"Demek savaşmamızın sonu bu olacakmış! Köyde ailelerimizin tahıllarını ellerinden alıyorlar, bizse burada nedenini bile bilmeden çarpışmak zorunda kalıyoruz."

Stokman sert bir sesle, "Neden dövüştüğünüzü bilmiyor musunuz?" diye sordu.

"Hayır, bilmiyoruz. Kazaklar da bizim gibi çiftçidir. Onların neden isyan ettiğini biliyoruz. Elbette ya, bunu biliyoruz!"

Stokman her zamanki soğukkanlılığını ilk kez kaybetti:

"Sen kimin diliyle konuştuğunu biliyor musun ulan domuz?" diye bağırdı. "Beyaz Muhafızların diliyle konuşuyorsun!"

"Bıktık sizin domuzlarınızdan, yeter artık be, yoksa yapıştırırım ha! Duydunuz mu ne dediğini çocuklar?"

Kısa boylu, un çuvalı gibi tıknaz bir başkası, "Ağır ol, ağır ol uzun sakal! Senin gibilerini çok gördük biz," diye lafa karıştı. "Komünistsin diye canın istediği zaman bize bağırabileceğini mi sanıyorsun sen? Gözünü aç da senin gırtlağını sökmeyelim!" Güçlü, kısa kolları arkasında olduğu halde yürüyüp Stokman'ın önüne geldi; gözleri tehditkâr ışıltılar saçıyordu.

Stokman adamı iterek, "Ne oluyor? Hepiniz Beyaz Muhafız fikirleri mi edindiniz?" diye soludu.

Adam geriye doğru sendeledi ve Stokman'ın kolunu yakalayacak oldu, ama ilk konuşan adam onu durdurdu:

"Boş ver şuna."

"Karşı-devrimciler gibi konuşuyorsunuz. Sizi Sovyet Hükümetine ihanet etmiş kişiler olarak yargılayacağız."

Serdobski Alayı askerlerinden biri, "Bütün alayı olduğu gibi divanıharbe veremezsin ya!" diye cevap verdi. "Komünistlerde sigara var, tütün var, bize hava cıva."

İvan Alekseyeviç yatağından doğrularak, "Yalan söylüyorsun!" diye bağırdı. "Size ne veriliyorsa bize de o veriliyor."

Stokman başka tek kelime söylemeden kaputunu giydiği gibi çıktı gitti. Ötekiler ona engel olmaya kalkışmadı, ama giderken alay ettiler. Stokman alay komiserini karargâhta buldu. Onu başka bir odaya çağırarak Serdobski Alayı erleriyle aralarında geçen ağız kavgasını anlattı ve onların tutuklanmalarını istedi. Komiser sakalını kaşıyıp, bağa çerçeveli gözlüğünü kararsız bir tavırla ikide bir düzelterek dinledi onu.

"Bu durumu tartışmak için komünist grubunu yarın toplantıya çağırırız. Ama şu durumda onları tutuklamanın mümkün olabileceğini sanmıyorum."

Stokman sert bir sesle, "Neden?" diye sordu.

"Vallahi, biliyorsunuz Yoldaş Stokman, alayda bir şeyler döndüğü benim de gözümden kaçmadı. Belki de bir çeşit karşı-devrim örgütü kurulmaktadır, ama daha aslını astarını iyice öğrenemedim. Ne var ki alayın çoğunluğu bunun etkisi altında. Köylüler her zaman kendi

bildikleri yola gider, elden ne gelir! Durumdan tümen karargâhını haberdar ettim, alayı geri çekip yeniden kurmayı önerdiler."

"Bu Beyaz Muhafız ajanlarını derhal tutuklayıp Tümen Devrim Mahkemesine vermek neden sizce imkânsız oluyor? Bu çeşit konuşmalar ihanettir, su götürür yanı yok bu işin!"

"Biliyorum, ama eğer tutuklarsam işin sonu kötüye varabilir, hatta isyan bile çıkabilir."

"Peki, mademki çoğunluğun tutumunun farkına vardınız, neden Siyasi Daireyi daha önceden haberdar etmediniz?"

"Ettim dedim ya size. Ama çok ağır davranıyorlar cevap vermekte. Alay geri çekilir çekilmez, disiplini bozanları ve özellikle anlattıklarınızı söyleyenleri şiddetle cezalandırırız." Kaşlarını çatarak ekledi, "Voronovski ile kurmay başkanı Volkov'dan da kuşkulanıyorum. Yarınki grup toplantısından sonra Ust-Medveditskaya'ya gidip durumu Siyasi Şube ile tartışacağım. Tehlikenin yayılmaması için acele önlemler almalıyız. Sizden bu konuşmamızı gizli tutmanızı rica ediyorum."

"Peki, ama neden grubu derhal bir toplantıya çağırmıyoruz? Zaman bizi beklemez yoldaş!"

"Biliyorum, ama şimdilik olanaksız. Komünistlerin çoğu nöbet yerlerinde görev başında. Parti dışı unsurları böyle bir durumda önemli yerlere koyarak tehlikeyi göze almaktansa, onların nöbete girmelerinde ben direttim. Ayrıca, mürettebatının çoğunluğu komünistlerden meydana gelen batarya da buraya ancak bu gece varabilecek. Alaydaki bu karışık durum yüzünden çağırttım onları..."

Stokman karargâhtan barınağına döndü ve komiserle yaptığı konuşmanın özünü İvan'la Mişa'ya anlattı.

"Artık yürüyebilecek misin?" diye sordu İvan Alekseyeviç'e.

"Biraz aksayarak yürüyebiliyorum. Yaram açılır diye korkuyorum. Ama gerekiyorsa yürürüm."

Ötekiler yattıktan sonra Stokman oturdu, alaydaki durumu bütün ayrıntısıyla anlatan bir rapor yazdı, gece yarısı Mişa'yı uyandırdı. Yazdığı mektubu Koşeyov'un gömleğinin içine sokarak, "Derhal bir yerden at bul ve bu mektubu Ust-Medveditskaya'ya götür," dedi. "Ne pahasına olursa olsun, hatta canın pahasına bile olsa bu mektubu 14. Tümen Siyasi Şubesine vermelisin. Ne kadar zamanda varırsın oraya? Nereden at bulacaksın?"

Mişa kuruyup sertleşmiş çizmelerini ıhlayıp puflayarak ayağına çekerken cevap verdi:

"Atlı devriyelerin atlarından birini çalarım, en geç iki saat içinde Ust-Medveditskaya'da olurum. Atların hali kalmamış, yoksa iki saatten de önce varırdım. Sürücülük yaptım ben. At nasıl dörtnala kaldırılır bilirim." Mektubu aldı, kaputunun cebine koydu.

Stokman şaşırarak, "Neden oraya koydun?" diye sordu.

"Yakalanırsam daha çabuk alabilirim mektubu oradan," diye cevap verdi Mişa.

"Peki, ama," diye başlayacak oldu Stokman. "Eğer beni yakalarlarsa mektubu alır yutarım."

"Arslan!" diye hafifçe gülümsedi Stokman ve sanki kötü bir önsezinin etkisi altında kalmış gibi Mişa'yı kucakladı, soğuk, titrek dudaklarıyla öptü. "Haydi, yallah!" dedi.

Mişa dışarı çıktı, devriyelerin en iyi atlarından birini kimseye görünmeden çözdü, köyün içinden ihtiyatla sürüp, parmağı yeni filintasının tetiğinde, ileri karakolları geçti. Ancak şoseye çıktıktan sonra filintasını sırtına çapraz astı ve ufak yapılı Saratov atını son hızla koşturmaya başladı.

XLIX

SAFAKLA birlikte yağmur çiselemeye başladı. Rüzgâr uğulduyor, doğudan ağır fırtına bulutları sürükleniyordu. Sabah olur olmaz Stokman'la aynı yerde kalan Serdobski askerleri kalkıp gitti. Yarım saat sonra, Tolkaçev adında, Stokman ve yoldaşları gibi Serdobski Alayına verilmiş Yelenskaya'lı bir komünist kapıyı hızla açıp soluk soluğa içeri girdi:

"Stokman, Koşeyov, burada mısınız? Çabuk gelin!"

"Ne var? İçeri girsene!" diye seslendi Stokman kaputunu alıp aceleyle giyerek.

Tolkaçev onun ardı sıra dolaşarak, "Alay karıştı," diye mırıldandı, "Piyadeler az önce gelen bataryayı silahtan tecrit etmek istedi. Ateş açtılar, ama batarya sürücüleri saldırıdan kurtardı bataryayı, topların kamalarını söküp, kayıkla ırmağın öbür kıyısına geçtiler."

Ayağını inleyerek sürükleyen İvan Alekseyeviç, "Şimdi durum nasıl?" diye sordu.

"Şimdi kilisenin önünde toplantı yapılıyor... Bütün alay..."

"Giyin! Çabuk!" diye İvan Alekseyeviç'e emretti Stokman. Tolkaçev'i kolundan yakaladı. "Komiser nerede? Öteki komünistler nerede?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Bir kısmı kaçıp canını kurtardı, ama ben koştum sana geldim. Telgrafhaneyi tutmuş, kimseyi içeri bırakmıyorlar. Kaçmalıyız. Ama nasıl?" Adam çaresizlik içinde yatağa çöktü, ellerini dizlerinin arasına aldı.

O sırada merdiven başında ayak sesleri duyuldu, altı Serdobski eri içeriye daldı. Kızarmış suratlarında kötü niyetli bir kararlılık okunuyordu.

"Bütün komünistler toplantıya! Çabuk!" diye bağırdılar.

Stokman, İvan'la bakıştı, dudaklarını sıktı. "Geliyoruz," diye cevap verdi.

Askerlerden biri, "Silahlarınızı bırakın. Savaşa gitmiyorsunuz," dedi. Ama Stokman hiç duymamış gibi tüfeğini omzuna astı ve dışarıya en önden o çıktı.

Meydanda bin yüz hançere kükrüyordu. Ora halkından kimsecikler görünmüyordu ortalıkta, çünkü alayın Asilere katılacağı ve sokakta komünistlerle çarpışmaların olacağı yolunda ısrarlı söylentiler dolaşmıştı. Stokman kalabalığa doğru yürüdü; gözleri alay komuta heyeti üyelerini arıyordu. Stokman'ın yanından komiseri geçirdiler, iki kişi kollarından yakalamış, bir üçüncüsü de adamı arkadan dürtüklüyordu. Yüzü sapsarı kesilen komiseri kalabalığın içine soktular. Bir iki dakika sonra Stokman onun kalabalığın ortasındaki bir masaya çıkarıldığını gördü. Stokman çevresine bakındı. Arkasında, tüfeğine dayanmış olarak İvan Alekseyeviç, onun yanında da onları toplantıya çağıran askerler duruyordu.

"Kızıl Ordu Yoldaşları!" Komiserin sesi gürültü arasında çok hafif duyuldu. "Böyle bir zamanda, düşman bize bu kadar yakınken, toplantı yapmak... Yoldaşlar..."

Devam etmesine izin vermediler. Masanın çevresinde gri Kızıl Ordu kasketleri, mavi mavi ışıldayan süngüler fırtınaya tutulmuş gibi

sallanıyordu; komisere doğru yumruklar uzanmıştı ve haykırışlar tabanca sesi gibi çın çın ötüyordu:

"Demek şimdi yoldaş olduk!"

"Çıkar sırtından o meşin ceketi bakalım!"

"Bizi aldattı!"

"Bizi kime karşı dövüştürüyorsun?"

"Öldürün onu! Süngüleyin! Bıktık artık onun komiserliğinden."

Stokman, çam yarması gibi yaşlıca bir Kızıl Ordu neferinin masaya tırmanıp komiseri ufak sakalından yakaladığını gördü. Masa sallandı, komiserle asker, etraftan sıkıştıranların açılmış kolları arasına yuvarlandı. Masanın bulunduğu yerde gri bir yığın halinde kaputlar birbirine girdi ve som bir gök gürlemesini andıran sesler arasında komiserin umutsuz çığlıkları kayboldu.

Stokman hemen kendine yol açа açа, askerleri kenara iterek kalabalığın ortasına doğru ilerlemeye başladı. Kimse onu durdurmaya çalışmadı, ama arkasından yumruklarla, tüfek dipçikleriyle dürttüler; sırtından tüfeğini, başından Kazak kasketini zorla çıkarıp aldılar.

Stokman'ın ayağına bastığı bir Kızıl Ordu askeri, "Yürüdüğün yere bak ulan iblis!" diye böğürdü.

Devrilen masanın yanına geldiğinde, bir takım komutanı yolunu kesti. Gri astragan kalpağı başının gerisine kaymış, tuğla kırmızısı yüzü ter içinde, gözleri kötü kötü bakıyordu. "Nereye sokuluyorsun be?" diye kükredi adam.

"Konuşmak istiyorum. Bırakın, bir nefer de bir iki kelime söylesin!" diye kısılmış sesiyle haykırdı Stokman; aynı zamanda da masayı doğrulttu. Çevresindeki askerlerden bazıları masanın üstüne çıkması için yardım bile etti ona. Ama meydandaki gürültü dinmemişti; Stokman gırtlağını yırtarcasına haykırdı:

"Susun!"

Bir dakika sonra gürültü diner gibi oldu. Stokman bir öksürük nöbetini geçiştirip kısık sesiyle bağırdı:

"Kızıl Ordu Yoldaşları! Ayıp sizlere! En önemli bir anda halk hükümetine ihanet ediyorsunuz. Hiç titremeyen bir elle düşmanın kalbine darbe indirmek gerektiği anda duraksıyorsunuz. Sovyet toprakları düşmanın çelikten çemberi içinde varlığını koruma savaşı verirken,

sizler burada toplantı yapıyorsunuz. Bir ihanetin eşiğinde bulunuyorsunuz. Neden? Kendi alçak komutanlarınız Kazak generallerine sattı sizleri. Bu eski subaylar Sovyet Hükümetinin güvenini kötüye kullanarak ve sizin cehaletinizden yararlanarak, alayı Kazaklara teslim etmeyi tasarlıyor. Aklınızı başınıza devşirin! İşçi ve köylü hükümetini sizin ellerinizle boğmak istiyorlar."

Eskiden Çarlık Ordusunda subaylık yapmış olan İkinci Bölük komutanı, tüfeğini omzuna dayadı, ama onun hareketini gözünden kaçırmayan Stokman haykırdı:

"Sakın ha! Buna daha çok vaktin olacak! Sizlerden bir komünist neferin sözlerine kulak vermenizi istiyorum. Biz komünistler bütün yaşamımızı..." Stokman'ın sesi müthiş tizleşti, yüzü solmuş, çarpılmıştı, "...bütün kanımızı, damla damla işçi sınıfının ve ezilmiş köylülerin hizmetine koymuşuz. Bizler, ölümün ta gözünün içine bakmaya alışığız. Beni öldürebilirsiniz..."

Çelişik haykırışlar duyuldu:

"Yeteri kadar dinledik!"

"Bitirin işini!"

"...öldürebilirsiniz, ama tekrar ediyorum, aklınızı başınıza toplayın. Şimdi toplantı yapmanın sırası değil. Beyazların üstüne yürümelisiniz."

Yarı susmuş asker kalabalığı üzerinde dolaştırdı gözlerini ve biraz ileride duran alay komutanı Voronovski'yi gördü; adamın yüzünde zoraki bir gülümseme vardı ve yanındaki Kızıl Ordu erine bir şey fısıldıyordu.

Stokman elini uzatıp Voronovski'yi işaret ederek, "Alay komutanınız..." diye bağırdı. Ama subay elini ağzına götürüp yanında duran askere bir şey fısıldadı ve daha Stokman cümlesini bitiremeden, yağmurlu nisan gününün nemli havasında kuru bir silah sesi gümledi. Stokman göğsünü tutup diz üstü çöktü, kasketsiz kır saçlı başı ortadan kayboldu. Ama hemen tekrar ayağa fırladı Stokman; durduğu yerde sallanıyordu.

Stokman'ın ayağa kalktığını gören İvan, "Osip Davidoviç!" diye inledi. İtişe kakışa kendine yol açıp ona doğru gitmeye çalıştı, ama çevresindeki askerler onu dirseğinden tutarak homurdandılar:

"Kes ulan sesini! Ver şu tüfeğini, domuz!"

Tüfeğini aldılar, bütün ceplerini karıştırdılar, sonra da önlerine katıp meydan yerinden uzaklaştırdılar. Öteki komünistler de derhal yakalanıp silahları alındı. Bir tüccarın evinin yakınında, bir yan sokakta beş altı el silah sesi duyuldu; Lewis marka makineli tüfeğini teslim etmek istemeyen bir komünist makineli tüfekçisini vurmuşlardı.

Bu arada, boğulurcasına öksüren, yüzü ölü gibi solmuş, dudaklarından pembe pembe kan sızan Stokman masanın üstünde sallanarak duruyordu. Kalan gücünün son kırıntılarını da kullanıp haykırabildi:

"Sizleri aldattılar. Hainler, kendilerini bağışlatmak ve subay olarak yeni mevkiler almak sevdasında... Ama komünizm yaşayacaktır... Yoldaşlar... Aklınızı... başınıza alın..."

Voronovski'nin yanında duran asker tekrar tüfeğini omzuna dayadı. İkinci kurşun Stokman'ı masadan tepesi üstü askerlerin ayaklarının dibine yuvarladı. İncecik, çirkin ağızlı, çopur bir Serdobski eri masanın üstüne sıçrayarak bağırdı:

"Bir sürü parlak vaat dinledik yoldaşlar, ama bunların hepsi de boş laftan, tehditlerden ibaretti. İşte bu esaslı hatip de bir köpek gibi geberiyor şimdi. Komünistlere, emekçi köylülerin düşmanlarına ölüm! Ben diyorum ki, artık gözlerimiz açıldı, artık düşmanımızın kimler olduğunu biliyoruz. Köylerimizdeyken bize ne demişlerdi? İnsanlar arasında eşitlik, kardeşlik olacak demişlerdi. Komünistler bize böyle söylemişti. Peki, aslı ne çıktı? Soygun, kardeşler! Babam bana şikâyet dolu bir mektup yollamış, heriflerin güpegündüz hırsızlık yaptığını, soygun yaptığını söylüyor. Babamın elinden bütün tahılını almışlar, değirmenini de. Oysa resmî bildirileri ne diyor? Her şey emekçi köylülerindir diyor. Benim babam değirmenini çalışarak kurmadı mı? O halde soruyorum size, komünistlerin bu hareketi soygun değildir de nedir? Ezin onları, parça parça edin!"

Konuşmacının sözünü bitirmesine izin vermediler. Batı yönünden iki bölük Kazak süvarisi süratli ile köye girdi. Don'un kıyısındaki tepelerden de Kazak piyadeleri indi; özel tugayın komutanı Bogatiryov, kurmay heyeti ve yarım bölük muhafız erleriyle at üstünde meydan yerine geldi.

Serdobski Alayı aceleyle ikişerli sıraya girmeye başladı. Daha Bogatiryov grubu uzaktan görünür görünmez, Serdobski Alayı Komutanı Voronovski, Kızıl Ordu erlerinin şimdiye kadar hiç duymadıkları bir komuta tonuyla haykırdı:

"Alay! Dikkat!"

L

GREGOR Melehov Tatarski'de beş gün kaldı, ailesi ve kaynanası için on-on beş dönüm toprak ekti. Sonra babası alaydan sıla hasreti ve bit içinde döner dönmez tümenine gitmeye hazırlandı. Kudinov ona Serdobski Alayı komutanıyla yapılmakta olan görüşmeleri gizlice haber vermiş ve mümkün olduğu kadar çabuk cepheye dönmesini rica etmişti.

Gregor, Karginskaya'ya gitmek üzere Tatarski'den ayrılmayı tasarladığı gün, öğle vakti atını Don'a suvarmaya indirdi. Meyve bahçelerinin kenarlarına kadar taşan suyun kıyısına indiğinde Aksinya'yı gördü. Ona öyle geldi ki, Aksinya su çekerken özellikle eğleniyor, kovalarını ağır ağır dolduruyor, Gregor'un inmesini bekliyordu sanki. Ama Gregor adımlarını sıklaştırdı ve Aksinya'nın yanına gelince gözlerinin önünden gümüş renkli anılar uçarak geçti.

Ayak seslerini duyan Aksinya başını çevirdi ve yüzünde bir şaşkınlık –yapmacık bir şaşkınlık– ifadesi belirdi. Ama bu karşılaşmadan duyduğu sevinç ve eski acısı onu ele verdi. O mağrur yüzüne hiç yakışmayan öylesine zavallı, öylesine şaşkın bir gülümseyişi vardı ki, Gregor'un yüreği acıma ve sevgiyle burkuldu. Hasretin ok gibi delen, anıların boynunu büken etkisi altında atını durdurup konuştu:

"Günaydın Aksinyacığım."

"Günaydın."

Aksinya'nın sesi bir garip çıkmıştı; bu seste hem hayret, hem sevgi hem acı vardı.

"Birbirimizle son kez konuştuğumuzdan beri çok zaman geçti."

"Evet, çok uzun bir zaman."

"Sesini bile unutmuşum senin..."

"Çok çabuk unutuyorsun!"

"O kadar çabuk mu sayılır?"

Gregor kendisini arkadan dürtükleyen atını geri bastırdı. Aksinya başını eğip, çiğindiriğinin ucuyla sudan kovasını çekmeye çalıştı, ama ucundaki çengeli bir türlü geçiremedi kovanın sapına. Bir dakika kadar orada konuşmadan durdular. Bir yabani ördek sapanla fırlatılmış gibi pırr diye geçti tepelerinden. Kireçli toprağı doymak bilmeksizin yalayan dalgalar kıyıyı dövüyordu. Öbür yakada, sel basmış ormanın içinde ak göğüslü dalgalar kabara kabara ilerliyordu. Rüzgâr, görkemli bir sel halinde aşağı yörelerine doğru ezercesine inen Don'un şifalı kokuları ve su serpintileriyle yüklüydü.

Gregor gözlerini Aksinya'dan ırmağa çevirdi. Kavakların soluk gri gövdeleri suyun içinde kalmış yapraksız dalları sarsılıyor, el değmemiş tırtıllarla bezenmiş söğütler, ırmağın üstüne doğru incecik yeşil bulutlar gibi sarkıyordu. Gregor elem ve acı dolu bir sesle sordu:

"Ee, konuşacak hiçbir şeyimiz yok mu? Neden sessiz duruyorsun?"

Ama Aksinya kendine yeniden hâkim olmuştu; kılı kıpırdamadan cevap verdi:

"Bana kalırsa söyleyecek ne varsa söyledik birbirimize..."

"Sahi mi?"

"Zaten öyle de olması gerekirdi. Ağaç yılda ancak bir sefer çiçek açar."

"Bizim ağaç sence çiçek açtı mı?"

"Sence açmadı mı?"

"Biraz tuhaf..." Gregor suya gitmek isteyen atını bıraktı ve Aksinya'ya bakarak kederli kederli gülümsedi:

"Ama seni yüreğimden bir türlü söküp atamıyorum Aksinya. Çocuklarım büyüyor, benim saçlarımın yarısı kırlaştı ve aramızda derin bir uçurum gibi uzanan kaç yıl var! Ama hâlâ seni düşünüyorum. Düşlerimde hâlâ seni görüyor, seni seviyorum. Ve bazen, seni düşündüğüm zamanlar, Listnitski'lerin evinde nasıl yaşadığımızı hatırlıyorum. Birbirimizi nasıl sevdiğimizi! Bazen dönüp geçmiş yaşamıma baktığım zaman, bütün bunlar içi dışına çevrilmiş boş bir cep gibi görünüyor bana..."

"Ben de öyle... Ama gitmem gerek benim... Durmuşuz, konuşuyoruz..."

Kararlı bir tavırla kovaları kaldırdı, güneşten yanmış ellerini çiğindiriğin üstüne koydu ve bayırı tırmanmaya hazırlandı. Ama birdenbire başını Gregor'a çevirdi ve yanaklarına hafif, yumuşak, taptaze bir kırmızılık geldi:

"Tam burada, işte tam bu noktada başlamıştı aşkımız Gregor. Hatırlıyor musun? Kazakların eğitim kampına gittikleri gündü," dedi gülümseyerek ve sesine neşeli bir ifade geldi.

"Hepsini hatırlıyorum!"

Gregor atını tekrar avluya, yemliğe götürdü. Gregor'u geçirmek için evde kalan Panteley sundurmadan çıkarak sordu:

"Ee, hemen gidiyor musun? Atına yem vereyim mi?"

"Nereye gidecek mişim?" Gregor dalgın dalgın babasına bakıyordu.

"Canım, Karginskaya'ya."

"Bugün gitmiyorum."

"O da ne demek oluyor?"

"Kararımı değiştirdim." Gregor kurumuş dudaklarını yalayıp gözlerini gökyüzüne çevirdi. "Bulutlar geliyor, yağmur yağacağa benzer. Sırılsıklam olacak değilim ya!"

"Doğru," diye onayladı ihtiyar, ama Gregor'a da inanmadı, çünkü birkaç dakika önce, evin arkasındaki ağıldaydı ve oradan Gregor'un Aksinya'yla konuştuğunu görmüştü. 'Yine eski oyunlara başladı,' diye düşündü kaygıyla. 'İnşallah Natalya'yı üzmez yine. Allah belasını versin, bana hiç çekmemiş belli ki, köpek!' Oğlunun uzaklaşan sırtına dikti gözlerini, belleğini yoklayıp kendi gençliğini hatırladı ve kararını verdi: 'Tıpkı bana benzemiş iblis! Yalnız kart babasını da geçti bu! Onun benden kötek yemesi, Aksinya'nın yine aklını çelip de ailenin başına felaket getirmesinden daha hayırlı olurdu. Ama nasıl yapabilirim?'

Eskiden olsa Gregor'u Aksinya'yla konuşurken yakaladı mı, eline ne geçerse kaldırıp Gregor'un sırtı budur diye indirmekte bir an bile duraksamazdı. Ama bu sefer ağzını açmadı, hatta Gregor'un böyle ansızın fikir değiştirmesinin gerçek nedenini bildiğini bile belli etmedi. Zira Gregor artık o eski yabani Kazak delikanlısı "Grişa" değil, apoletleri olmasa bile bir tümen komutanı, emri altında binlerce askeri olan bir generaldi. O, hiçbir vakit çavuşluktan öteye geçmemiş olan Panteley, oğlu bile olsa, bir generale nasıl el kaldırabilirdi? Disiplin anlayışı

bunu aklının köşesinden bile geçirmesine izin vermezdi; bu yüzden de Panteley kendini eli kolu bağlı, oğluyla aralarına bir yabancılık girmiş gibi hissetti. Bir gün önce çift sürerken Gregor kendisine sert bir tonla, "Ağzını açmış ne dikiliyorsun orada? Yapışsana pulluğa!" diye bağırdığı zaman bile boyun eğmiş, ağzından tek bir laf çıkmamıştı. Son zamanlarda rolleri değişmiş gibiydi. Gregor kocamış babasına bağırıyor, Panteley de onun kaba komuta tonuyla söylediklerine boyun eğip, topal ayağı üstünde seke seke Gregor'u hoşnut etmeye çalışıyordu.

"Yağmurdan korkmuş!" diye homurdandı. Yağmur yağacağını gösteren en ufak bir belirti yokken, rüzgâr doğudan eserken ve gökte sadece mini minicik bir bulut dolaşırken! Natalya'ya söylese miydi? Bu düşünceyle içi rahatlayan Panteley eve gitmeye davrandı. Ama sonra düşünüp kararını değiştirdi, bunun ardından çıkacak kavgadan korkarak işinin başına döndü.

• • •

Aksinya eve dönüp kovaları boşaltır boşaltmaz doğru aynaya gitti ve yaşlanmakta olan, ama güzelliğini hâlâ koruyan yüzünü kaygıyla seyretti. Yüzü o şen, o baştan çıkarıcı çekiciliğini hâlâ koruyordu, ama yaşamın sonbaharı soluk renklerini yanaklarına vurmaya başlamıştı; gözkapakları sararıyordu, saçına tek tük kırlar düşmüş, gözlerine kederli bir yorgunluğun donukluğu gelmişti. Durdu, aynadaki görüntüsüne uzun uzun baktı, sonra döndü, kendini karyolaya attı ve nice günlerden beri unuttuğu tatlı, hafifletici gözyaşlarını bol bol döktü.

Kışın Don boyundaki sarp bayırlarda ısırıcı rüzgârlar uğuldar, çıplak sırtlardan toz gibi kaldırdığı karları yığar, kalıp gibi sertleştirir. Güneşin altında şeker gibi pırıldayan, alacakaranlıkta mavi, sabahları soluk menekşe rengi, şafak vakti de pembe görünen bu muazzam kardan kaya, uçurumun tepesinde asılı durur. Donların çözülmesiyle alttan alta kemirilene ya da kendi ağırlığını taşıyamayarak bir rüzgâr sağanağıyla yerinden kopana kadar, sessizliği içinde tehditkâr orada kalır. Yerinden kopunca da boğuk bir gümbürtüyle aşağı uçar, bodur çalıları ezer, yamaca utangaç utangaç tutunmuş yabani vişneyi kırar, ardında ta göklere çıkan köpük köpük, kar tozundan bir iz bırakarak iner.

Bir çığ gibi yıllardır birikmekte olan Aksinya'nın aşkı da hafifçe dürtülmeyi bekliyordu. Gregor'la karşılaşması, Gregor'un o yumuşacık, "Günaydın Aksinyacığım"ı yetmişti. Peki ama ya Gregor? O da Aksinya'nın canı ciğeri değil miydi? Aksinya da bunca yıl hep onu düşünmemiş, hiç uzaklaşmayan anılarında her gün, her saat Gregor'a dönmemiş miydi? Gözleri bağlı dolap beygiri de bostan dolabının sonsuz çemberinde tıpkı böyle döner işte...

Aksinya akşama kadar karyolasının üstünde oturdu, saçlarını taradı ve damat adayına çıkarılmaya hazırlanan genç kız gibi telaş içinde giyinmeye başladı. İçine temiz bir gömlek, üstüne bordo rengi yün bir etek giydi, başına da bir yazma attı, aynada kendine bakıp evden çıktı.

Tatarski'nin üzerine kumru grisi gölgeler çöküyordu. Sel basmış çayırlıktan yabani ördek telaşlı telaşlı bağırıyordu. Don'un kıyısındaki kavakların ardından solgun ay mecalsiz yükseliyor ve ay ışığından kıvrım kıvrım bir kurdele suyun bir yanından öte yanına uzanıyordu. Sürüler daha hava aydınlıkken bozkırdan dönmüşler, taze ota hâlâ doyamamış inekler ağıllarında böğürüyordu. Aksinya ineğini sağmak için durmadı, sadece beyaz burunlu buzağısını ahırdan çıkarıp anasının yanına saldı. Buzağı dudaklarını açgözlülükle anasının ipince meme başına dayadı, art ayaklarını açıp gererek kuyruğunu sallamaya başladı.

Darya Melehova ineklerin sütünü yeni sağmış, kovayla süzgeci eve götürüyorken, çitin öte yanından birisinin seslendiğini duydu:

"Darya!"

"Kim o?"

"Benim, Aksinya! Bir dakika bizim eve gelsene."

"Niye istiyorsun beni?"

"Sana çok ihtiyacım var. İsa aşkına, gel biraz."

"Şu sütü süzeyim de gelirim."

"Seni avluda bekleyeceğim."

Darya bir iki dakika sonra çıktı. Aksinya'yı Astakov'ların avlu kapısında kendisini bekler buldu. Darya'nın üstü başı süt ve ahır kokuyordu. Aksinya'yı öyle bayramlık elbiseleri içinde görünce şaşırdı:

"Bu akşam işini erken bitirmişsin komşu!"

"Şimdi Stepan yok da fazla işim olmuyor. Bir tek ineğimiz var... Pek yemek de pişirmiyorum... Arada sırada azıcık yetiyor."

"Beni niye istedin?"

"Biraz içeri girsene. Senden bir ricam olacak." Aksinya'nın sesi titriyordu. Ne konuşacaklarını yarı yarıya tahmin eden Darya, onun ardı sıra mutfağa girdi. İçeri girer girmez Aksinya ışık bile yakmadan doğruca sandığa gitti, karıştırdı, sonra Darya'nın elini kendi kuru, ateş gibi yanan avucu içine alıp, aceleyle onun parmağına bir yüzük geçiriverdi.

"Bu da nesi? Yoksa yüzük mü? Bana mı veriyorsun?" diye bağırdı Darya.

"Evet, sana veriyorum... Hatıra olarak..."

Darya işini bilen bir insan edasıyla, "Altın mı?" diye sorup pencerenin önüne gitti ve parmağındaki yüzüğü soluk ay ışığında inceledi.

"Evet, altındır. Senin olsun."

"Ah, teşekkür ederim. Buna karşılık benden ne istiyorsun?"

"Sizin Gregor'a söyle bana gelsin."

"Yine mi eski oyun?" diye bilmiş bilmiş gülümsedi Darya.

"Yok yok! Ah, aklından neler geçiriyorsun!" Aksinya'yı bir korku aldı; hemen gözleri yaşardı. "Onunla Stepan hakkında konuşmak istiyorum. Belki Stepan'a izin koparabilir o."

"Peki, ama niye gelip de bizi görmedin? Madem Gregor'la bir işin vardı gelip bizde de konuşabilirdin," diye Darya kurnaz kurnaz diretti.

"Yok yok! Natalya'nın aklına başka şeyler gelir... Yersiz kaçar..."

"Pekâlâ, söylerim Gregor'a. Gregor senin olsun, bana göre hava hoş."

• • •

Gregor akşam yemeğini bitirmişti; kaşığını bırakmış eliyle bıyıklarını siliyordu. Masanın altından birisinin ayağıyla kendi ayağına dokunduğunu hissederek başını kaldırdı, Darya'nın belli belirsiz kendisine göz ettiğini gördü.

'Eğer beni elde edip Piyotr'un yerine kullanmak niyetindeyse, bu yolda bir şey söyleyecek olursa döverim onu. Çekerim onu harman yerine, etekliğini başına geçirir, bağlar, köpek gibi kamçılarım onu!' diye

aklından geçirdi öfkeyle. Ama masadan kalktı, bir sigara yaktı ve acele etmeksizin merdivenin başına çıktı. Bir saniye sonra da Darya yetişti arkasından. Merdiven başında Gregor'a iyice sürtünüp yanından geçerken fısıldadı:

'Ah, domuz! Hadi git, seni istiyor.'

"Kim?" diye bir solukta sordu Gregor.

"O!"

Bir saat sonra, Natalya'yla çocuklar uyurken, Gregor kaputunun düğmeleri iliklenmiş olarak Aksinya'yla birlikte Astakov'ların avlu kapısından çıktı. Karanlık yan sokakta bir an kadar sessiz durdular ve yine aynı sessizlik içinde, hareketsizliğiyle karanlığı ve taze otlarının baş döndürücü kokularıyla onları çağırmakta olan bozkıra doğru yürüdüler. Gregor Aksinya'yı kaputunun kıvrımları arasına alıp kendine bastırarak onun titreyişini hissederken, Aksinya'nın yüreği bluzunun altında şiddetle, ama ağır ağır çarpıyordu.

LI

GREGOR ertesi gün ayrılmadan önce Natalya ile aralarında kısa bir tartışma geçti. Natalya, Gregor'u bir kenara çekip fısıldayarak sordu:

"Dün gece nereye gittin? Neden o kadar geç döndün eve?"

"O kadar geç miydi?"

"Ya, geç değil miydi? Uyandığımda ilk horoz ötüyordu, sen hâlâ yoktun..."

"Kudinov gelmişti. Askerî konularla ilgili onunla görüşmem gerekiyordu. Senin kadın kafan anlamaz bu işlerden!"

"Peki, ama neden gelip de geceyi bizde geçirmedi Kudinov?"

"Vyeşenskaya'ya gitmek için acele ediyordu."

"Nerede kaldı?"

"Abonşçikov'larda. Onların uzak akrabası mı oluyor ne."

Natalya başkaca soru sormadı. Yarı inanmış görünüyordu, ama aklından ne geçirdiği gözlerinden belli olmadığı için de Gregor onun inanıp inanmadığını anlayamadı.

Gregor aceleyle kahvaltısını yaparken, Panteley onun atını eyerlemek için çıktı. İlyiniçna oğluna doğru istavroz çıkarıp onu öperek fısıldadı:

"Tanrıyı unutma, Tanrıyı unutma evladım. Birkaç denizciyi kestiğini duyduk, Tanrım! Gregor, ne yaptığını düşün! Bak, nur topu gibi çocukların var, belki öldürdüklerinin de çocukları vardı. Delikanlıyken ne kadar yumuşaktın sen, ama şimdi hep çatık kaşlısın, yüreğin de kurt yüreğine dönmüştür herhalde. Ananın sözlerine kulak ver Gregor. Sen ölüme şerbetli değilsin ya, belki senin ensene de zalim bir kılıç iner...'

Gregor neşesiz gülümsedi, anasının kuru elini öptü. Natalya'ya gitti. Natalya onu soğuk bir tavırla kucaklayıp döndü. Gregor onun gözlerinde yaş yerine acı bir ifade ve gizli bir öfke gördü. Çocuklarına Allahaısmarladık deyip çıktı.

Ayağını üzengiye basıp atının taraz taraz yelesini kavrarken düşünüyordu: 'Eh, yaşam yeni bir dönemece girdi, ama yüreğim hâlâ soğuk ve boş... Artık Aksinya bile dolduramaz bu boşluğu...'

Avlu kapısının önünde toplanan ailesine dönüp bakmadan atını adeta ile sürdü yola. Astakov'ların evinin önünden geçerken göz ucuyla pencerelere baktı ve ön odanın son penceresinde Aksinya'yı gördü. Aksinya gülümsedi ve elindeki işlemeli mendili salladı ona, sonra mendili birdenbire elinin içinde buruşturup gözlerine bastırdı.

Gregor süvari tırısıyla, hızla çıktı tepeyi. Tarla yolundan kendisine doğru ağır ağır gelen iki atlıyla bir araba gördü. Atlılardan biri, Palavracı'nın oğlu Antip, öteki de köyün alt ucundan esmer, genç bir Kazak'tı. Öküzlerin çektiği arabaya bakarak, 'Köye ölü Kazakları getiriyorlar,' diye düşündü. Kazaklara yaklaşınca sordu:

"Kim bunlar?"

"Aleksey Şamil, İvan Tomilin, bir de Naili Yakov."

"Öldüler mi?"

"Evet."

"Ne zaman?"

"Dün, gün batarken."

"Bataryaya bir şey olmadı ya?"

"Olmadı. Kızıllar bunları konak yerinde şekerleme yaparken bastırmış. Aleksey pisi pisine gitti."

Gregor kasketini çıkardı, atından aşağı kaydı. Sürücü öküzleri durdurdu. Ölü Kazaklar arabanın içinde yan yana yatıyordu. Aleksey Şamil ortalarındaydı. Gregor yaklaşınca çürümekte olan cesetlerin mide bulandırıcı kokusunu duydu. Aleksey'in eski mavi gömleği açılmış, boş kol yeni katlanmış, yarılan kafasının altına konmuş, kirli bir paçavraya sarılan güdük kolu da göğsünün üstüne dayanmıştı. Beyaz dişleri vahşi bir gülümsemeyle sonsuzluğa kadar kenetlenmişti; ama donuk gözleri mavi gökyüzüne, bozkırın üzerinden akarak geçen bulutlara sakin sakin ve sanki kederli, düşünceli bir ifadeyle bakıyordu.

Tomilin'in yüzü tanınmaz haldeydi. Gerçekten de surat yerine kırmızı, biçimsiz bir yığın, çapraz bir kılıç darbesiyle parçalanmış bir yığın vardı. Yakov'un rengi safran sarısına dönmüştü ve kafası boynundan hemen hemen tamamıyla ayrılmıştı. Kılıçla biçilen köprücük kemiğinin ucu gömleğinin açık yakasından fırlamıştı, alnında da bir kurşun yarası vardı. Anlaşılan Kızıl Ordu askerlerinden biri can çekişen Kazak'a acımış ve çok yakın mesafeden bir kurşun sıkmıştı, çünkü yüzünde yanık ve benek benek barut izleri vardı.

"Eh, kardeşler, ölü arkadaşlarımızı analım da ruhları şad olsun diye sigara tüttürelim," önerisinde bulundu Gregor. Atını kenara çekip kolanını gevşetti, ağzından kantarma demirini çıkardı, dizginleri hayvanın sol ön bacağına doladı ve otlasın diye ok gibi boy vermiş yemyeşil çayıra saldı. Antip'le öteki Kazaklar seve seve atlarından indi, atlarını köstekledi, otlamaya saldılar. Hep birlikte yere uzanıp sigaralarını tüttürdüler. Otlamak için boyunduruğu zorlayan tüyleri keçeleşmiş öküzlere bakarak sordu Gregor:

"Peki Şamil nasıl öldü?"

"Kendi hatasından."

"Nasıl?"

"Şöyle oldu: Dün öğleyin devriye görevine çıktık. On dört kişiydik, Şamil de aramızdaydı. Neşeli neşeli at sürüyordu; demek öleceği hiç aklına gelmemiş! Bir ara güdük kolunu sallayıp dizginleri eyerinin kaşına bıraktı ve dedi ki: 'Yahu, bizim Gregor Panteleyeviç ne zaman dönecek acaba? Onunla yine şöyle kafaları çekip türkü söylemek gö-

zümde tütüyor.' Ya, işte böyle, yol boyu hep türkü söyledi. Sonunda bizim çavuş dedi ki: 'Ee, Kızıllar görünürde yok çocuklar. Rus köylülerinin bir yerden erken davranıp da kalktıkları görülmemiştir zaten; belki de şimdi Ukrayna piliçlerini gövdeye indirmekle meşguldürler hâlâ. Dinlenelim azıcık, atlarımız terden sırsıklam oldu.' Biz de yere indik, bir yarın içindeki otların üstüne uzandık, tepeye de bir nöbetçi diktik. Baktık, Aleksey atının kolanını gevşetiyor, dedim ki, 'Aleksey, kolanı gevşetmesen iyi olur, bakarsın acele sıvışmak zorunda kalırız. O zaman tek elinle ne yaparsın?' Ama bana dönüp hırladı: 'Ben senden çabuk yaparım. Bana öğretmeye kalkma çaylak sen de!' Ondan sonra gevşetti kolanı, kantarmayı da çıkardı hayvanın ağzından. Yattık, sigaralarımızı içip konuştuk, hafiften kestirdik. Ama bir çalının dibinde yatan bizim nöbetçi de kestirmiş. Birden biraz uzaktan bir atın aksırdığını duydum. Milleti telaşa vermek istemedim, ama yine de kalkıp tepeye çıktım. Kızıllardı, tam üstümüze doğru geliyorlardı. Yıldırım gibi yara inip bağırdım:

'Kızıllar geliyor! At başına!' Kızıllar da beni görmüştü; komutanlarının bağırarak komut verdiğini duyduk. Bizim çavuş kılıcını çekti, bizi hücuma kaldırmak istedi, ama biz topu topu on dört kişiydik, onlarsa yarım bölük, üstelik makinelileri de vardı. Dörtnala uzaklaştık hemen; bizim bulunduğumuz yer dolayısıyla makineli tüfeklerini kullanamayıp tüfekleriyle ateş etmeye başladılar. Ama bizim atlar onlarınkinden iyiydi, arayı epeyce açtıktan sonra yere inip geri dönerek biz de onlara ateş açtık. İşte o vakit bir de baktım ki, Şamil yanımızda yok. Biz atlarımıza koştuğumuz sırada o da atının başına gidip ayağını üzengiye geçirmiş, eyerinin ön kaşını tutmuştu, ama tam bineceği sırada eyer atın karnının altına dönüverdi. At her nasılsa Şamil'in elinden kurtulmuş, eyer karnının altında sallana sallana dörtnala bizim arkamızdan geliyordu. Şamil'se Kızılların arasında kalmıştı. Ya, işte böyle ölümünü aradı Şamil. Eğer kolanı gevşetmeseydi şimdi sağ olurdu. Öyle bir kılıç çalmışlar, öyle bir kanı akmış ki, öküz boğazlanmış sanırdın. Kızılları kaçırdıktan sonra yarın oradan geçip aldık Şamil'i."

Araba sürücüsü kadın, yüzünü güneşten koruyan yazmasını yüzünün kenarına çekerek sabırsız bir edayla sordu:

"Eh, artık yola koyulsak mı?"

"O kadar acele etme kadın, gidiyoruz işte!"

"Nasıl acele etmem! Bu cesetler öyle bir kokuyor ki insanın burnunun direği kırılır!"

"Niye kokmasınlar?" dedi Antip düşünceli bir tavırla. "Sağlıklarında bol bol et yediler, bol bol kadın çiğnediler. Böyle adamlar öldü mü pis kokar. Dediklerine göre mezarda yalnız azizler güzel kokarmış. Ama bana sorarsan hepsi palavra bunların. Ne kadar aziz olursa olsun, adam çürümeye başladı mı lağım gibi kokar, doğa yasası bu. Hepsinin bağırsaklarına yemek gitmiştir ve Tanrı onlara da herkes gibi otuz metre bağırsak vermiştir."

Ama nedense öteki Kazaklar birden parlayıverdi:

"Ne zırvalıyorsun sen be? Azizlermiş! Hadi gidelim yolumuza!"

Gregor Kazaklara Allahaısmarladık dedi ve ölü hemşerilerine son bir kez veda etmek için arabanın yanına gitti. Ancak o zaman ölülerin üçünün de yalınayak olduğunu, ayaklarının dibinde üç çift çizme durduğunu gördü.

"Kim çıkardı bunların çizmelerini?" diye sordu.

"Bizim Kazaklar çıkardı Gregor Panteleyeviç. Hepsinin de çizmeleri iyiydi, o yüzden bölük düşündü, bunların çizmelerini alıp çizmesi olmayanlara vermeyi kararlaştırdı. Tabii, ölülerin de aileleri var. Ama evlatlarına eski çizmeleri giydirirler olur biter. Anikuşka da öyle dedi: 'Ölülerin at binmeye, yürümeye ihtiyacı yoktur,' dedi. 'Aleksey'in çizmelerini bana verin, tabanları yepyeni daha. Yoksa Kızıllardan bir çift çizme ele geçirinceye kadar soğuktan gebereceğim!' Biz de çıkardık çizmeleri, yerine üç çift eski çizme bıraktık."

Gregor atını süratliye kaldırdı ve uzaklaşırken, arkasında iki Kazak'ın aralarında tartışmaya giriştiğini duydu. Kazaklar arasından aziz çıkmış mıdır çıkmamış mıdır onu tartışıyorlardı. Gregor hemen hemen Karginskaya'ya kadar atının yürüyüş kararını bozmadan gitti. Hafif bir rüzgâr hayvanın yelesini dalgalandırıyordu. Uzun, kahverengi yer sincapları telaşlı telaşlı ıslık çalıp, yolun yanından öbür yanına koşarak geçiyorlardı. Sincapların keskin, uyarıcı çığlıkları bozkırı saran derin sessizlikle tuhaf bir uyum içindeydi. Yol kenarındaki tepeciklerin üstünden erkek toy kuşları uçuyordu. İçlerinden biri son hızla uçarken, kabarmış kadife tüylü boynunu uzatarak ve güneş vurmuş

kar gibi ışıltılar saçarak, kanatlarını çırpa çırpa, gök mavisi enginlikte yüzer gibi ta tepelere yükseldi. İki yüz metre kadar uçtu, sonra daha da hızlı kanat vuruşlarıyla dalışa geçti. Yere iyice yaklaştığında, yeşillik denizinin içinde kaybolmadan önce, kanatlarını otların yeşil fonuna karşı parıldatarak son bir kez daha çırptı.

Erkek toy kuşlarının meydan okuyan tutkulu çağırışları dört bir yanda duyuluyordu. Bir yerde, yolun üç beş adım ötesinde, dişi için dövüşen erkek toy kuşlarının açtığı yaklaşık bir metre çapında, basılmış mükemmel bir daire gördü Gregor. Dairenin içinde bir tek ot görünmüyordu; yalnızca üstlerine göğüs ve kuyruk tüyleri takılmış kurşuni pelinotu saplarıyla, karaçalılar vardı. O noktanın yakınında bir yerden, ürken gri bir dişi toy kuşu yuvasından kalktı, uçmaya cesaret edemeyerek, sırtını bir kocakarı gibi kamburlaştırıp mini mini, pırıl pırıl parlayan ayaklarıyla telaşlı telaşlı koşup otların içine dalarak gözden kayboldu.

Baharın bereket getirdiği, gözle görünmeyen ama yürek gibi atan yüce bir yaşam bozkıra yayılıyordu. Gür otlar serpiliyordu; bozkırdaki gizli yuvalarında kuşlar, hayvanlar çiftleşiyordu; sürülü toprakları sayısız genç filizlerden bir bitki örtüsü kaplamıştı. Yalnız boynunu büküp toprağa yaklaşarak ölümden kurtulmaya çabalayan geçen yıldan kalma fundalar, bozkırı bekleyen höyüklerin yamaçları boyunca, bezgin, birbirlerine sokulmuştu.

Gregor Karginskaya'ya öğleden sonra geç vakit vardı. Ertesi sabah tümenin komutasını aldı ve Vyeşenskaya'dan gelen en son raporlara göz atıp, kurmay başkanına danıştıktan sonra bir taarruza karar verdi. Alaylar müthiş cephane sıkıntısı çekiyordu. Cephaneyi bir akınla Kızıllardan almak gerekiyordu. Gregor'u taarruz kararı vermeye yönelten belli başlı neden de buydu.

Akşama doğru Karginskaya'ya bir süvari, iki de piyade alayı çekildi. Tümendeki yirmi iki makineli tüfekten sadece altı tanesini almaya karar verdiler, çünkü hepsine yetecek kadar mermi şeridi yoktu. Kazak kuvvetleri ertesi sabah taarruza geçti. Üçüncü Süvari Alayının komutasını bizzat Gregor aldı, ileri keşif kolları çıkardı ve gelen raporlara göre, iki Kızıl Ordu alayının Kazaklara saldırmak için yığınak yapıp beklemekte oldukları yere, güneye doğru süratli ile götürdü alayı.

Karginskaya'dan iki verst kadar uzaklaştıkları sırada, arkalarından yetişen bir posta Kudinov'dan mektup getirdi. Mektupta şöyle yazıyordu:

> *Serdobski Alayı bize teslim oldu. Bütün askerler silahtan tecrit edildi; karşı koymaya kalkan yirmisi öldürüldü. Dört sahra topu (Allahın belası komünist topçular kamaları söküp götürmüş), iki yüzden fazla top mermisi ve dokuz makineli tüfek teslim ettiler bize. Burada kutlamalar devam ediyor. Kızıl askerleri bölüklere dağıtıp, kendi yoldaşlarına karşı çarpıştıracağız. Az daha unutuyordum: Senin köyünden iki komünist, İvan Kotliyarov ile Mihail Koşevoy da bir sürü Yelenskaya'lı komünistle birlikte ele geçirildi. Şimdi Vyeşenskaya yolunda götürülüyorlar. Sizin orda işler nasıl? Eğer mermi sıkıntısı çekiyorsan postayla haber gönder, beş yüz tane yollayalım.*
>
> *Kudinov.*

"Seyis!" diye bağırdı Gregor.

Prohor Zikov hemen dörtnala geldi, ama Gregor'un yüzündeki ifadeyi görünce öyle bir telaşlandı ki, şaşkınlıktan selam durdu.

"Ryabçikov! Nerede Ryabçikov?" diye bağırdı ona Gregor.

"Sıranın gerisinde."

"Git, hemen al gel onu."

Zikov dörtnala sürdü atını, bir iki dakika sonra da Ryabçikov süratli ile Gregor'un yanına doğru at sürdü. Sarı tüylü yüzü yanmış, derileri soyuluyordu ve bıyıklarıyla kaşları bahar güneşinden tilki kırmızısı bir renk almıştı. Bir yandan at sürerken, bir yandan da gülümseyerek kocaman bir sigaradan nefes çekiyordu. İlkbahar geldiği halde tüylerinin parlaklığı hâlâ kaybolmamış olan doru atı, göğüs kayışı pırıldayarak şen bir eşkinle geldi.

Gregor'un yanındaki posta neferine gözü ilişen Ryabçikov, "Vyeşenskaya'dan mektup mu?" diye sordu.

Gregor kısaca, "Evet," diye cevap verdi. "Alayla tümenin komutasını al. Ben gidiyorum."

"Pekâlâ. Yalnız acelen nedir? Ne yazıyor mektupta? Kim yazmış? Kudinov mu?"

"Serdobski Alayı Ust-Koperskaya'da teslim olmuş."

"Güzel! Demek hâlâ yaşıyoruz! Hemen yola çıkıyor musun?"

"Hemen."

"İyi, Tanrı yardımcın olsun! Döndüğünde bizi iyice ilerlemiş bulacaksın."

Gregor atını deli gibi kamçıladı. 'Mişa ile İvan'ı sağ görmem gerek... Piyotr'u kimin öldürdüğünü öğrenebilirim... İvan'la Mişa'yı da ölümden kurtarabilirim... Kurtarmalıyım onları... Aramıza kan girdi, ama hâlâ eski arkadaşlığımız var,' diye düşünüyordu tepeden aşağı dörtnala inerken.

LII

Asİ bölükleri Ust-Koperskaya'ya girip de Serdobski Alayını çevirir çevirmez, tugay komutanı Bogatiryov, Voronovski ve Volkov'la birlikte bir toplantı yapmaya gitti. Toplantı meydana yakın bir tüccarın evinde yapıldı, oldukça da kısa sürdü. Bogatiryov kamçısını bırakmadan Voronovski'yi selamlayarak konuştu:

"Her şey yolunda gitmiş! Bu sizin hesabınıza kaydedilecektir. Yalnız topları nasıl oldu da kurtaramadınız?"

"Bir kaza, tamamıyla kaza komutan," diye cevap verdi Voronovski. "Topçuların hemen hemen hepsi de komünistti, onları silahsızlandırmaya çalıştığımızda canlarını dişlerine takarak karşı koydular. Askerlerimizden ikisini öldürüp kamaları alarak kaçtılar."

"Yazık!" Bogatiryov kasketini –subay kokartının çıkarıldığı yer belli oluyordu– masanın üstüne fırlattı, kıpkırmızı, terli suratını ve usturayla tıraş edilmiş başını kirli bir mendille silerek çirkin çirkin sırıttı:

"Eh, her şey yolunda! Siz gidin de askerlerinizle konuşun. Söyleyin onlara, bütün silahlarını teslim edecekler."

Kazak subayının emreder ses tonundan irkilen Voronovski kekeledi:

"Bütün silahlarını mı?"

"Her lafı iki kez söyleyecek değilim. 'Bütün' dedim mi, 'hepsini' demektir bu."

"Ama alayın silahtan tecrit edilmeyeceği konusunda anlaşmaya varmıştık. Tabii makineli tüfeklerle el bombaları ve bunlar gibi bütün

teçhizatın kayıtsız şartsız teslimi gerekir, bunu anlıyorum. Ama Kızıl Ordu askerlerinin teçhizatına gelince..."

Bogatiryov, "Artık Kızıl Ordu, mızıl ordu yok!" diye hırlayarak kamçısıyla çizmesine vurdu. "Onlar artık Kızıl Ordu askeri değil, Don topraklarını savunacak olan askerlerdir... Eğer savunmazlarsa, biz onları zorlamanın yollarını buluruz. Saklambaç oynayacak değiliz burada. Pisliğinizi yaydınız ülkemize, şimdi de şartlar koşmaya kalkıyorsunuz. Aramızda şart mart olamaz. Anlaşıldı mı?"

Serdobski Alayı Kurmay Başkanı Volkov, Bogatiryov'un sözlerinden alındı. Parmaklarını siyah saten gömleğinin yaka düğmelerinde gezdirerek, siyah gür kâküllerini sarsa sarsa sert bir sesle sordu:

"Demek bize tutsak gözüyle bakıyorsunuz, öyle mi? Durum bu mudur?"

Bogatiryov bütün hal ve tavrıyla iki subayın tamamıyla kendi elinde olduklarını anlatırcasına, "Öyle bir şey söylemedim, hem tahminlerinizi de kendinize saklayın!" diye sözünü kesti onun.

Odada bir anlık sessizlik oldu. Meydandan boğuk bir gürültü koptu. Voronovski parmaklarını çıtlatarak, iri adımlarla bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu odada; derken subay ceketinin düğmelerini ilikleyip Bogatiryov'a döndü:

"Takındığınız tavırla bize hakaret ediyorsunuz ve bunun da size, bir Rus subayına hiç yakışmadığını yüzünüze karşı söylüyorum. Böyle meydan okuduğunuza göre, biz de ne yapacağımızı biliriz... biliriz! Yüzbaşı Volkov, size emrediyorum, derhal meydana gidip, silahlarını kesinlikle teslim etmemelerini subaylara söyleyin. Alaya emir verin, silah başı yapsınlar; bir dakikaya kadar bu, bu Bay Bogatiryov'la konuşmamı bitirip meydana geleceğim."

Bogatiryov'un yüzü öfkeden çarpıldı, konuşmak için ağzını açtı. Ama zaten gerektiğinden fazla laf etmiş olduğunu anlayarak durdu ve derhal ses tonunu değiştirdi. Kasketini başına geçirdi, hâlâ kamçısıyla oynayarak, beklenmedik bir biçimde yumuşayıp nazikleşiveren sesiyle, "Baylar," dedi, "beni yanlış anladınız. Tabii ben hiçbir vakit özel bir öğrenim görmedim. Subay okuluna gitmedim, onun için söylemek istediğimi iyi anlatamamış olabilirim. Ne var ki, hepimiz aynı taraftayız. Aramızda kırgınlık olmamalı. Ben sadece, sizin Kızıl Ordu

erlerinizin, özellikle de ne bizim ne de sizin güvenebileceği kişilerin derhal silahtan tecrit edilmesi gerektiğini söyledim. Bütün dediğim bu kadar."

"Şu halde daha açık konuşmanız gerekirdi komutan. Kabul ediniz ki, meydan okuyan edanız, bütün tavrınız..." Voronovski omuzlarını silkti ve daha yumuşak, ama ses tonunda hâlâ hoşnutsuzluğunu belli eden bir ima olduğu halde devam etti:

"Kararsız ve güvenilemez kişilerin silahsızlandırılarak size teslim edilmesini biz de düşünüyorduk zaten..."

"Evet, ben de böyle dedim işte."

"Güzel, ben de diyorum ki, bunları kendimiz silahsızlandırmaya karar vermiştik; ama bizim savaş grubumuza gelince, onu bir bütün olarak alıkoyacağız. Ne pahasına olursa olsun bu şekilde alıkoyacağız. Ben ve kendisiyle o kadar laubali olmakta bir sakınca görmediğiniz Teğmen Volkov, bu birliğe komuta edeceğiz ve Kızıl saflarında yer almış olmamızın ayıbını onurumuzla ortadan kaldıracağız. Bu fırsatı bize vermeniz gerekir."

"Grubunuz kaç süngüden ibaret olacak?"

"İki yüz kadar."

"Eh, pekâlâ," diye istemeye istemeye kabul etti Bogatiryov. Ayağa kalktı, kapıyı açtı, ev sahibesine seslendi ve başında yazma, yaşlıca bir kadın kapı aralığında belirince, ona süt getirmesini emretti.

"Kusura bakmayın, hiç sütümüz yok."

"Bahse girerim Kızıllara bulmuşsundur, bize gelince neden olmuyor?" diye alay etti Bogatiryov.

Sıkıntılı bir sessizlik oldu. Sessizliği Volkov bozdu:

"Gideyim mi?" diye sordu.

"Evet," diye cevap verdi Voronovski. "Gidin de listeye geçirilenlerin silahsızlandırılmalarını emredin."

Ona, "Biz de ne yapacağımızı biliriz," dedirten şey sadece kırılmış olan subay gururuydu. Aslında, Kurmay Yüzbaşı Voronovski, oyunun sonu gelmiş olduğunu ve artık geri dönüş olanağı bulunmadığını çok iyi biliyordu. Ordu karargâhından Asi Serdobski Alayını silahsızlandırmak üzere kuvvetlerin yola çıkarılmış olduğu, Ust-Medveditsa'dan yola çıkan bu kuvvetlerin birkaç saate kadar oraya varacakları ha-

beri kulağına gelmişti. Ne var ki, Bogatiryov da biraz düşününce, Voronovski'nin güvenilir, zararsız bir subay olduğunu, kararından caymayacağını anlamış ve sorumluluğu üstüne alarak, alayın güvenilir öğelerinden bağımsız bir savaş birliği kurulmasını kabul etmişti. Toplantı da böylece sona erdi.

Bu arada Kazaklar toplantının sonucunu beklemeden harıl harıl, alayı silahsızlandırmaya başlamıştı bile. Alayın yük arabalarını açgözlü Kazakların elleriyle, doymaz gözleri aradı ve bu eller sadece cephaneleri değil, aynı zamanda iyi, sağlam çizmeleri, dolakları, battaniye, pantolon ve yiyecekleri de aldı. Kazak adaletinin bu biçimde uygulanmasına yirmi kadar Serdobski eri karşı koymaya kalkıştı. İçlerinden biri, üzerini harıl harıl aramakta olan Kazak askerini tüfeğinin dipçiğiyle dürterek bağırdı:

"Hırsız! Ne alıyorsun? Ver bakayım onu, yoksa yersin süngüyü!"

Yoldaşları da ona katıldılar, bir anda öfkeli sesler yükseldi:

"Yoldaşlar, silah başına!"

"Aldattılar bizi!"

"Tüfeklerinizi vermeyin!"

Göğüs göğüse bir vuruşma başladı; karşı koyan Kızıl Ordu erleri sürüle sürüle bir duvarın dibine kadar getirildi ve orada Asi süvarileri tarafından bir iki dakika içinde kılıçtan geçirildi.

Volkov'un meydan yerine gelişiyle birlikte silahsızlandırma işi daha da hızlandı. Serdobski erleri sıra olup tüfekleri, el bombalarını, fişeklikleri, makineli tüfek şeritlerini, sahra telefonu teçhizatını, cephane sandıklarını yere yığdı.

Bogatiryov atının üstünde süratli ile meydan yerine geldi. Şahlanan atını Serdobski askerlerinin önüne doğru sürüp, kamçısını tehditkâr bir tavırla kaldırarak bağırdı:

"Beni dinleyin! Bugünden itibaren kahrolası komünistlere ve onların askerlerine karşı dövüşeceksiniz. Bizimle gelenler bağışlanacak, savaşmak istemeyenlerin ödülü ise işte bu olacaktır!"

Kırbacının ucuyla, iç çamaşırlarına varıncaya kadar soyulup çırılçıplak bırakılmış, şekilsiz beyaz bir yığın halinde duvarın dibinde yatmakta olan cesetleri gösterdi.

Kızıl Ordu askerlerinin sıraları arasında hafif bir mırıldanma oldu, ama ne yüksek sesle itiraz eden, ne de sıralardan ayrılan çıktı. Atlı ve piyade Kazaklar, meydanı sıkışık bir çember içine almıştı. Kilise duvarının hemen yakınında da Serdobski Alayının makineli tüfekleri, yine Serdobski erlerinin üzerine çevrilmişti; onların arkasında çömelmiş Kazak makineli tüfekçileri ateş açmaya hazır bekliyordu.

Voronovski'yle Volkov güvendikleri askerleri, alayın kalanı içinden bir saatte seçivermişti. Yeni kurulan müfrezeye "Birinci Özel Asi Taburu" adı verildi ve tabur aynı gün cephe hattına gitti. Ünlü Mişka Blinov'un komutasındaki 32. Kızıl Alayının önüne çıkanı süpürerek ilerlediği söylentileri dolaşıyordu. Ust-Koperskaya ilçesinin bir köylerinden bu alayı karşılamak için çıkarılan bir bölük, tamamıyla imha edilmişti. Bogatiryov, yeni taburun savaşçılığını işte bu Blinov'un karşısında denemeye karar vermişti.

Serdobski Alayının geri kalan sekiz yüz kadar neferi Don boyundan Vyeşenskaya'ya yürütüldü. Onlara, Serdobski Alayının makineli tüfekleriyle donatılmış üç Kazak bölüğü muhafızlık ediyordu. Bogatiryov, Ust-Koperskaya'dan ayrılmadan önce duaya katıldı ve papazın, İsa'ya inanan Kazak savaşçıların zafere erişmesi için ettiği duayı bitirmesini beklemeden kiliseden ayrıldı. Bogatiryov at bindikten sonra Asi bölük komutanlarından birini yanına çağırıp talimat verdi:

"Barut deposunu kollar gibi kolla bu komünistleri. Yarın sabah güvenilir bir muhafız birliği ile şose üzerinden Vyeşenskaya'ya gönder onları. Bugünden de köylere haberciler çıkar. Komünistlerin geleceğini halka duyur. Komünistlerin cezasını halk kendisi versin."

LIII

MAYIS başlarında bir gün, öğle üzeri, Vyeşenskaya ilçesinin Singin köyü göklerinde bir uçak belirdi. Motorun homurtusundan heyecana kapılan çoluk çocuk, kadın, ihtiyar evlerinden dışarı uğrayıp boyunlarını uzattı, avuçlarını gözlerine siper edip, tepelerindeki bulutlu gökyüzünde bir atmaca gibi daireler çizen uçağa bakmaya başladı. Köyün dışındaki çayırda inişe elverişli düz bir yer arayan uçak ağır ağır alçalınca motorun homurtusu daha da arttı.

Hayal dünyası geniş ihtiyar bir dede, "Şimdi bomba atacaklar! Dikkatli olun!" diye korkuyla bağırdı. Sokaktaki kalabalık çil yavrusu gibi dağılıverdi. Kadınlar uluyan çocuklarını sürükledi, yaşlı keçiler gibi çitlerin üzerinden hoplayıp vişne bahçelerine daldı. Sokağın köşesinde yalnız ihtiyar bir kadın kaldı. O da kaçacaktı, ama ya korkudan bacakları işlemez olmuştu ya da bir tümseğe takılıp tökezlemişti, düştü kadın. Düştüğü yerde boylu boyunca serildi kaldı ve sıska bacaklarıyla utanmadan tepinerek zayıf bir sesle bağırmaya başladı:

"Ah, kurtarın beni! Ah, yandım, yandım!"

İhtiyar kadını kurtarmak için hiç kimse dönmedi. Uçak müthiş bir homurtuyla tam tahıl ambarının üzerinden geçti ve kanatlarının gölgesi bir saniye kadar gün ışığını, dehşete kapılmış ihtiyar kadının gözlerinden kapadı. O anda korkudan yarı ölecek hale gelen ve ne çevresinde ne de altında olup bitenlerin farkına varan kadın, çocuk gibi altını ıslattı. Tabii, uçağın çayıra indiğini, pilot mahallinden deri ceketli iki adamın çıktığını fark edecek halde değildi. Adamlar ihtiyatla çevrelerine bakarak kararlı adımlarla köye doğru yürüdü.

Ne var ki kadının vişne bahçesine saklanmış olan kocası gözüpek bir ihtiyarcıkmış; yüreği ökseye tutulmuş serçe yüreği gibi atmasına rağmen, onları seyredebilecek cesareti gösterdi. Adamlardan birinin bir subay, kendi alayından, silah arkadaşlarından birinin oğlu Piyotr Bogatiryov olduğunu da ilk o anladı. Gregor Bogatiryov'un, yani Asi Özel Tugayı komutanının amca oğlu olan Piyotr, Beyazlarla birlikte Donets'e çekilmişti. Ama bu gelenin de Piyotr olduğuna kuşku yoktu.

İhtiyar adam oturduğu yerde dikilip elleri önünde sallanarak, bir tavşan gibi, meraklı meraklı baktı bir dakika kadar. Sonunda bunun Piyotr –çenesindeki keçi sakalı hariç, bir yıl önce kendilerini ziyarete gelen aynı Piyotr, mavi gözlü Piyotr Bogatiryov– olduğuna iyice kanaat getirdikten sonra, ayaklarının kendisini taşıyıp taşımayacağını merak ederek ayağa kalktı. Ayakları mükemmel taşıyordu onu, yalnız azıcık titriyordu, bu yüzden de ihtiyar, vişne bahçesinden yavaş yavaş çıktı.

Hâlâ yerde, tozların içinde yatmakta olan ihtiyar karısına değil de, Piyotr'la arkadaşına doğru yürüdü, giderken de Kazak kasketini çıkardı. Piyotr Bogatiryov onu tanıdı, elini sallayıp gülümseyerek karşıladı.

İhtiyar, "Söylesene, sahiden Piyotr Bogatiryov musun sen?" diye sordu.

"Evet, benim dede."

"Tanrım bana bu yaşta uçan bir makine görmeyi nasip etti! Ama bizi de korkuttu hani."

"Bölgede Kızıllar yok değil mi dede?"

"Yok evladım. Onları Çir'den öteye, Ukrayna topraklarına sürdüler."

"Bizim Singin'li Kazaklar da ayaklandı mı?"

"Ayaklandılar, ama birçoğu yine oturdu aşağı."

"Nasıl yani?"

"Yani öldürüldüler demek istiyorum."

"Ha! Bizimkiler nasıl, babam, iyiler mi?"

"Hepsi sağ ve sağlıklı. Peki sen Donets'ten mi geldin? Benim Tihon'u gördün mü acaba orada?"

"Gördüm, ondan sana selam da getirdim. Dedeciğim bizim uçağa göz kulak oluverin de çocuklar oynamasın. Ben eve gidiyorum." Öbür adama döndü:

"Hadi gel."

Piyotr ile arkadaşı köye gitti. Bahçelerden, sundurmalardan, kilerlerden, akla hayale gelebilecek her köşeden, her delikten korkmuş köylüler çıkmaya başladı. Hâlâ buram buram benzin ve yağ kokusu çıkarmakta olan uçağın çevresinde toplandılar. Uçağın kanatları birçok yerinden şarapnel parçaları ve kurşunlarla delinmişti. Zorlanmış bir at gibi sessiz, sıcak duruyordu.

Piyotr'u ilk tanıyan ihtiyar, karısına oğlundan haber aldığını müjdelemek için sokağa, kadının düştüğü yere doğru koştu. Ama kadın ortalarda yoktu. Kendini toparlamış, çamaşır değiştirmek için evine koşmuştu. İhtiyar eve girdi, karısını buldu ve bağırdı:

"Piyotr Bogatiryov köyüne geldi. Bizim Tihon'dan selam getirdi." Sonra, ihtiyar karısının çamaşır değiştirmekte olduğunu fark ederek, nedenini de bilmediği için gazaba gelip kükredi:

"Ne giyinip süsleniyorsun ulan kocakarı? Kimse sana bakmaz merak etme, suyu çekilmiş cadı!"

Köyün aksakalları hemencecik Piyotr Bogatiryov'un babasının evinde toplanıverdi. Her biri eşikte kasketini çıkardı, ikonların önün-

de istavroz çıkardı ve değneğine dayanarak ciddi bir tavırla sıraya oturdu. Piyotr bir yandan ikram edilen soğuk sütü yudumlarken, bir yandan da oraya, Novoçerkask'taki Don Hükümetinin emriyle, Asi Kazaklarla temas kurmak, uçakla onlara cephane ve subay getirmek suretiyle Kızıllara karşı yaptıkları savaşta yardımcı olmak için uçtuğunu anlattı. Onlara, Donets Ordusunun çok yakında bütün cephe boyunca bir taarruza geçerek, Asi Ordusuyla kuvvetlerini birleştireceğini haber verdi. Cepheyi terk ederek Kızılların Don topraklarına ayak basmalarına izin veren genç Kazaklar üzerinde nüfuzlarını yeteri kadar kullanamamış olmalarından ötürü, ihtiyarlara serzenişte bulundu ve sözünü şöyle bitirdi:

"Ama sonradan aklınızı başınıza alıp da Sovyet Hükümetini bölgeden kovduğunuza göre, Don Hükümeti bütün kusurlarınızı bağışlayacaktır."

İhtiyarlardan biri, kararsız bir tavırla, "Ama Piyotr Bogatiryov, şimdi de başımızda bir Sovyet Hükümeti bulunuyor, yalnız içinde komünistler yok," dedi ona. "Bayrağımız üç renkli değil de kırmızı-beyaz."

Bir başkası ise, "Bizim gençler, domuzlar da hâlâ birbirlerini 'Yoldaş' diye çağırıyor karşılaştıklarında," diye ekledi.

Bogatiryov bıyık altından gülümseyip gözlerini şakacı bir tavırla kısarak cevap verdi:

"Sizin Sovyet Hükümetiniz bahar mevsimindeki buza benzer. Güneş birazcık ısıttı mı eriyip gider. Ama cepheyi terk etme işini örgütlemeye gelince, Donets'ten döner dönmez bunların topuna vereceğiz kamçıyı!"

İhtiyarlar memnun memnun, onaylayarak, "Doğru ya, verin kamçıyı iblislere! Kan çıkarasıya kadar kamçılayın! Meydan dayağı atın onlara!" diye kükredi.

• • •

Uçağın geldiği kendisine atlı postayla bildirilen Asi komutan Rudinov ile kurmay başkanı İlya Safonov, üç at koşulmuş bir tarantasla akşama doğru Singin'e geldi. Haberden dolayı duydukları sevinçle çizme ve kaputlarındaki çamurları bile temizlemeden Bogatiryov'un evine daldılar.

LIV

SERDOBSKİ Alayının ihanetine uğrayan yirmi beş komünist, kuvvetli bir muhafaza altında Ust-Koperskaya'dan yaya olarak yola çıkarıldı. Kaçmak akla bile getirilemezdi. Grubun ortasında topallaya topallaya yürüyen İvan Alekseyeviç, Kazak muhafızların taş gibi sert suratlarına nefretle, içi yana yana bakarak düşünüyordu, 'Sonumuz geldi. Yargılanmazsak hapı yuttuk demektir.'

Kazaklar arasında yaşlı, sakallı askerler çoğunluktaydı. Bunlara vaktiyle Ataman Hassa Alayında başçavuşluk yapmış ihtiyar bir eski din yanlısı komuta ediyordu. Tutsaklar Ust-Koperskaya'dan ayrılır ayrılmaz, bu komutan, konuşulmaması, sigara içilmemesi ve soru sorulmaması için emir verdi.

Tabancasını kaldırarak, "İsa düşmanlarının uşakları, duanızı edin bakalım," diye bağırdı onlara. "Ölüme gidiyorsunuz, hiç değilse son saatlerinizde günahlarınızdan arının. Tanrıyı çoktandır unuttunuz. Kendinizi şeytana sattınız. Kendinize düşmanın damgasını vurdunuz!"

Tutsaklar arasında Serdobski Alayından sadece iki komünist vardı; geri kalanlar, İvan hariç, Yelenskaya ilçesinden gelme, Sovyet birlikleri bölgeye geldiği zaman Komünist Partisi'ne girmiş ve köy Devrim Komitelerinde milis ya da başkan olarak görev almış, isyan patlak verince de Kızıl Orduya katılmak için Ust-Koperskaya'ya kaçmış enine boyuna Rus delikanlılarıydı. Barış zamanında hemen hepsinin de bir zanaatı vardı; her biri ya marangoz, ya fıçıcı, ya dülger, ya fırıncı, ya ayakkabıcı, ya da terziydi. Hiçbiri otuz beş yaşından fazla göstermiyordu, en gençleri yirmi yaşlarındaydı. Bu iri kıyım yakışıklı delikanlılar kol gücüyle çalışmaktan nasır bağlamış elleriyle, kamburu çıkmış yaşlı muhafız Kazaklardan çok başka bir görünüşe sahipti.

İvan'ın yanında yürüyen Yelenskaya komünistlerinden biri, "Bizi mahkemeye çıkaracaklar mı acaba? Ne dersin?" diye fısıldadı.

"Pek öyle görünmüyor..."

"Öldürecekler mi bizi?"

"Sanırım."

"Ama tutsakları vurmazlarmış. Kazaklar öyle söylemişti. Hatırlamıyor musun?"

İvan Alekseyeviç susuyordu, ama onun içinde de bir umut kıvılcımı tutuşmuştu. 'Doğru,' diye düşündü. 'Bizi vurmaya cesaret edemezler. Onların sloganı, 'Kahrolsun komün, kahrolsun soygun ve adam vurma' idi. Hapis cezası vermekten öteye geçemezler, dedikodular böyle. Kamçılarlar, sonra da hapis. Eh, korkulacak bir şey yok. Kışa kadar hapishanede kalırız, sonra Don buz tutar tutmaz da bizimkiler Beyazları sürer atar, bizi kurtarır.'

Umut bir kıvılcım gibi parladı, yine bir kıvılcım gibi söndü. 'Hayır, bizi öldüreceklerdir. Bunlar iblis kadar vahşi herifler. Elveda yaşam! Ah, doğru yolu tutmamışız biz! Onlarla dövüşecektik, hiç acımayacaktık onlara. Hiç aman vermeyecek, köklerini kazıyacaktık.' Öfke içinde yumruklarını sıktı ve elinden bir şey gelmediği için omuzlarını silkti, aynı anda da arkadan kafasına inen bir darbeyle sendeledi, yere yuvarlanmasına ramak kaldı.

Kafile komutanı atını İvan'ın üstüne sürüp, "Ne yumruklarını sıkıyorsun ulan domuz!" diye gürledi. Kamçısını indirdiği gibi İvan'ın yüzünde, şakağından çenesinin ucuna kadar inen kabarık bir iz bıraktı.

Yelenskaya'lı askerlerden biri, yalvaran bir gülümsemeyle, sesi titreyerek, "Kime vuruyorsun yahu? Sen bana vur babalık! O yaralı, ona ne vuruyorsun?" diye sorarak kalabalıktan ayrıldı, İvan'ın önünde durup kendini ona siper etti.

"Sen de payını alırsın! Dövün şunları Kazaklar! Vurun komünistlere!" diye gürledi çavuş.

Kamçısını adamın ince gömleğine öyle bir kuvvetle indirdi ki, kumaş tutuşmuş yapraklar gibi buruşuverdi ve gömlek, kamçının kestiği yerden fışkıran kara kana bulandı. Öfkeyle soluyan çavuş atını tutsakların üstüne sürerek, hiç acımadan kamçısını işletmeye başladı.

Kamçı tekrar İvan'a indi. Gözlerinin içinde mor ateşler yandı, toprak ayaklarının altında gidip gelmeye, ırmağın karşı yakasındaki orman sallanmaya başladı. Üzengiyi yakalayıp çavuşu eyerinden alaşağı etmeye çalıştı, ama bir kılıcın enli tarafıyla yediği darbe onu boylu boyunca yere serdi. Kuru, genzi tıkayan tozlar burnuna doldu, burnundan ve kulaklarından kan fışkırdı.

Onları koyun gibi sürüp bir araya toplayan muhafızlar, zerre kadar acımadan uzun uzun dövdü. Yerde yatan İvan, rüyadaymış gibi, çevre-

sinde bağrışmalar, boğuk ayak sesleri, ürkmüş atların homurtularını duyuyordu. Açık başına ılık ılık bir parça ter köpüğü düştü bir attan ve çok yakından, tam tepesinden ıspazmoza tutulmuşçasına müthiş bir hıçkırık ve bir çığlık geldi:

"Domuzlar! Allah sizi kahretsin! Savunmasız adamları dövüyorsunuz! Sizi..."

İvan'ın yaralı bacağına bir at bastı ve nalın körelmiş mahmuzları baldırına gömüldü, tepesinde, hızla indirilen darbelerin tok sesleri duyuldu. Bir an sonra ıslak, ağır, ter ve tuzlu tuzlu kan kokan bir vücut yanı başına yığıldı ve İvan adamın gırtlağından tıpkı bir şişeden sıvının dökülmesi gibi lıkır lıkır kanın aktığını duydu.

Kazaklar dayak faslını bitirdikten sonra tutsakları ırmak kıyısına indirerek yaralarını yıkattı. Dizine kadar suya giren İvan ateş gibi yanan yaralarını berelerini yıkadı, avuçlarını bitiştirip gırtlağını zımparaya çeviren susuzluğunu giderecek kadar vakit bulamayacağından korkarak hırsla su içti.

İlk köye yaklaştıkları sırada, arkalarından, parlak ilkbahar tüylerine kavuşmuş, terden pırıl pırıl yanan atını süratli ile süren bir Kazak yetişti. Adam atını köye sürdü ve daha tutsaklar birinci avluya geçmeden, ellerine yabalar, beller, kazıklar, demir çubuklar geçirmiş bir kalabalık onlara doğru sökün etti. İvan ve ötekiler, Kazaklarla kadınları görür görmez ölümlerinin nasıl olacağını anladı.

Komünistlerden biri, "Vedalaşalım yoldaşlar!" dedi.

İlk dayaktan sonra olaylar bir kâbus gibi geçti. Yirmi verst o köyden o köye yürütüldüler ve her köyde onları kalabalık işkenceciler karşıladı. İhtiyar erkekler, kadınlar, yetişkin çocuklar onları dövdü, şişmiş suratlarına tükürdü, taşlar, sert kesekler attı, gözlerine toz ve kül serpti. Kadınların gaddarlığı hepsinden baskın çıkıyor, en zalimce, en akla hayale gelmedik işkencelere başvuruyorlardı. Sonuna doğru, yirmi beş kişinin vücutları, suratları öylesine canavarca sakatlanmış, her yanları çamurla karışık pıhtılaşmış kara mavi kanlara öylesine bulanmıştı ki, insanlıktan çıkmış, tanınmayacak bir hale gelmişlerdi.

Başlangıçta bu yirmi beş kişi, darbelerden sakınmak için hep muhafızlardan uzak durmaya çalışıyordu. Her biri orta yere geçmeye çalışınca da insan vücudundan som bir yığın halinde kümeleniyordu.

Ama Kazaklar sürekli onları birbirinden ayırıyor ve daha açık bir düzende yürümeye zorluyordu. Dayaktan sakınabilmek için en ufak bir umutları da kalmayan yirmi beş adam, itişe kakışa, karmakarışık bir yığın halinde ilerliyordu. Kafalarında bir tek acılı istek vardı; dayanıp yürümek ve yere düşmemek. Düşecek olurlarsa bir daha kalkamazlardı. Önceleri yabaların demir çatalları ya da kazıkların küt uçları karşılarında belirince, her biri eliyle yüzünü kapatıyor, mecalsiz bir halde avucunu gözlerine götürüyordu. Ama sonunda hepsine bir umursamazlık geldi; artık hiçbir şeye aldırmıyorlardı. Önceleri dayanılmaz acıdan kopardıkları çığlıklar, iniltiler, küfürler, hayvani seslerle karışık yalvarmalar çıkıyordu ağızlarından. Ama öğle üzeri hiç seslerini çıkarmadan yürümeye başladılar. Yalnız içlerinden biri, bir Yelenskaya'lı, hepsinin genci, alayın şakacısı, gözbebeği başına darbe yedikçe inliyordu. Sırıkla parçalanmış bacağını sürüyerek, bütün vücudu titreyerek, hoplaya hoplaya gidiyordu.

İvan Alekseyeviç'in Don'da yıkandıktan sonra cesareti artmıştı. Kazaklarla kadınların kendisine doğru koştuklarını görür görmez en yakınındaki yoldaşlarıyla hemen helalleşiyor ve onlara fısıldıyordu:

"Ey kardeşler, her zaman dövüşmesini biliyorduk; şimdi mağrur ölmesini de bilmeliyiz. Son nefesimizde bile bir tek şeyi unutmamalıyız, bizi avutacak tek şey bu düşüncedir. Ellerindeki kazıklarla bizleri tepeleyebilir, ama Sovyet gücünü öldüremezler. Komünistler! Kardeşler! Cesaretinizi kaybetmeden ölün ki, düşmanlarımız bize gülemesin!"

Borovski köyünde yaşlı erkekler tarafından gaddarca ve büyük bir hünerle dövülen tutsaklardan biri daha fazla dayanamadı. Ürkünç, çocuk gibi çığlıklar atarak gömleğinin yakasını paralayıp açtı ve boynuna bağlı bir sicimden sarkan ufak, kararmış bir haçı Kazaklara gösterdi.

"Yoldaşlar, ben Partiye çok yeni katıldım... Merhamet edin! Ben Tanrıya inanırım. İki çocuğum var... Acıyın! Sizin de çocuklarınız var."

Basık burunlu bir ihtiyar, "Biz senin nereden yoldaşın oluyormuşuz be? Kapa çeneni! Demek çocuklarını hatırladın öyle mi! Pis domuz seni!" diye hırladı. "Aklın başına geldi şimdi değil mi? Haç çıkarıyor-

sun ha? Ama bizim Kazakları vururken, onları duvar diplerine çekerken Tanrıyı aklına getirmiyordun." Cevap bile beklemeden elindeki kazığı sallayıp adamın kafasına indirdi.

İvan Alekseyeviç'in gözünün gördüğü veya kulağının duyduğu şeylerden hiçbiri, bir an için bile onun dikkatini çekmiyor, onda bir iz bırakmıyordu. Taş kesilen yüreği sadece bir kez uyandı; öğle üzeriydi, küfürler ve darbeler arasında bir köye girip sokakta sürüklenircesine ilerlemeye başlamışlardı. Gözü birden yan tarafa ilişen İvan, anasının eteğine yapışmış yedi yaşlarında bir çocuk gördü; çocuk, yanaklarından sel gibi yaşlar akıtarak haykırıyordu:

"Anneciğim! Dövme onu! Ah, dövme anneciğim, acıyorum ona... Korkuyorum... Kan içinde."

Elindeki kazığı tutsaklardan birine nişanlayan kadın birdenbire bir çığlık kopardı, silahını bıraktı, çocuğunu elinden tuttuğu gibi yan sokaklardan birine kaçtı. Çocuğun gözyaşları ve merhameti İvan'a dokunmuş, gözleri dolmaya, çatlamış dudaklarına tuz tadı gelmeye başlamıştı. Kendi küçük oğluyla karısını hatırlayarak iç geçirdi ve bu apansız hatırlayışla birlikte, oğlunun ve karısının gözleri önünde ölmemek için sabırsız bir istek duydu... Onları görmeden ölmesi daha iyi olacaktı...

Yorgunluk ve acıdan sallana sallana, bedenlerini güçlükle taşıyarak sürükleniyor, gidiyorlardı. Köyün dışında, bozkırda bir kuyu vardı; su içmelerine izin vermesi için çavuşa yalvardılar.

"Suya ihtiyacınız yok sizin. Zaten geç kaldık. Yürüyün bakalım, haydi!" diye bağırdı çavuş.

Ama muhafızlardan biri tutsaklar adına söze karıştı:

"O kadar katı yürekli olma Akim Sazonoviç! Onlar da bizim gibi insan."

"İnsan mı? Komünistler insan değildir. Bana akıl öğretmeye de kalkma sakın! Komutanınız mıyım değil miyim?"

"Senin gibi çok komutan var. Hadi çocuklar, gidin için," dedi ihtiyar Kazak. Atından indi, kuyudan bir kova su çekti. Tutsaklar hemen Kazak'ın çevresini sardı; berelenmiş, feri kaçmış gözler parladı ve kovayı yakalamak için yirmi beş çift el uzandı. İhtiyar Kazak içsin diye

ilkin hangisine izin vereceğini şaşırarak duraladı. Çok uzun süren bir saniye sonra, suyu yalağa boşaltıp bağırdı:

"Alın bakalım, davar mısınız siz yahu? Sırayla!" Su, pis kokulu yalağın kaygan yeşil dibine yayıldı. Tutsaklar yalağa doğru atıldı. Kaşları merhametle çatılan ihtiyar Kazak arka arkaya on bir kova su çekip yalağı doldurdu.

İvan içmek için dizlerinin üstüne çöktü. Susuzluğunu giderince başını kaldırdı ve gözleri Don'un kıyısındaki yolun buzlu, beyaz, soluk, kireçli tozlarını, uzaktaki tepelerin mavisini ve o maviliklerin üstünde, hızla akan beyaz yeleli Don'un üstünde, gökyüzünün erişilmez, masmavi enginliği içinde ufak bir bulutu olağanüstü, âdeta gözleri kör eden bir durulukla gördü. Rüzgârla kanatlanan bulut, sedef rengi gölgesi ırmağın uzaklardaki bir dönemecine vurarak, ışıl ışıl beyaz bir yelken gibi kuzeye doğru yol alıyordu.

LV

KUDİNOV, Vyeşenskaya'ya döndükten sonra Asi kuvvetleri yüksek komuta heyetinin yaptığı gizli bir toplantıda, Don Hükümeti ve ataman Bogayevski'den yardım istenmesi kararlaştırıldı. Kudinov'a, Asilerin 1918'de Kızıllarla ateşkes antlaşması yaparak cepheyi terk etmiş olmalarından ötürü şimdi pişmanlık ve üzüntü duyduklarını belirten bir mektup yazması için talimat verildi. Bu mektupta Kudinov, Bolşeviklerle savaşın zafere ulaşıncaya kadar devam edeceğini vadederek, kendilerine uçakla kurmay subaylar ve cephane gönderilmesini istedi.

Piyotr Bogatiryov Asilerle geride kaldı, pilot ise Kudinov'un mektubunu Novoçerkask'a götürdü. O andan sonra da Don Hükümeti ile Asi kuvvetleri arasında sıkı bir bağlantı kuruldu. Hemen hemen her gün, Fransız malı uçaklar Donets'in öbür yanından uçuyor, subaylar, fişekler ve hafif sahra topu mermileri taşıyordu. Pilotlar aynı zamanda Don Ordusuyla birlikte çekilmiş olan yukarı Don Kazaklarından mektuplar da getiriyor, ailelerinden aldıkları cevapları da onlara götürüyordu.

Donets Cephesindeki duruma göre kendi stratejik görüşlerine dayanarak harekât planları yapan Don Beyaz Ordusu komutanı General Sidorin, bu planları, birtakım talimat, rapor ve Asiler üzerine sevk edilmekte olan Kızıl Ordu tümenleriyle ilgili bilgilerle birlikte Kudinov'a gönderiyordu. Kudinov, Sidorin'le mektuplaşmasını sadece kendi seçtiği üç beş kişiye bildiriyor, başka herkesten saklıyordu.

LVI

TUTSAKLAR Tatarski'ye saat beş sularında geldi. Kısa süren ilkbahar alacakaranlığı bastırmak üzereydi; güneş yavaş yavaş batıyor, alev alev yanan yuvarlağı batıda, gri mavi, taraz taraz bir bulut kümesinin üstünde oturuyordu.

Tatarskili Kazak Piyade Bölüğü askerlerinin bir bölümü köyün büyük tahıl ambarının gölgesinde oturuyor, bir kısmı da ayakta duruyordu. Kızılların baskısına dayanmakta güçlük çeken Yelenskaya bölüklerine yardım etmek için Don'un sağ yakasına geçmiş ve yeni mevzilerine giderken, yolda, ailelerini görmek ve kumanyalarını tazelemek için köylerine sapıvermişlerdi.

Yollarına hemen devam etmeleri gerekiyordu, ama komünist tutsakların Vyeşenskaya'ya götürülmekte olduğunu, aralarında İvan Alekseyeviç'le Mişa Koşevoy'un da bulunduğunu, pek yakında Tatarski'de olacaklarını haber almışlardı. Bunun üzerine beklemeye karar verdiler. Özellikle de Tatarski dışındaki çarpışmada Piyotr Melehov'la birlikte akrabaları ölen Kazaklar, İvan Alekseyeviç'le Mişa Koşevoy'u görmek için beklemek konusunda diretiyorlardı.

Tüfeklerini deponun duvarına dayamış, çevrelerinde kadınlar, yaşlı erkekler, çoluk çocuk olduğu halde sigara içiyorlar, ayçiçeği yiyor, aralarında yavaş yavaş konuşuyorlardı. Bütün köy sokaklara dökülmüş, tutsakların gelişini haber versinler diye delikanlılar damlara gözcü konmuştu.

En sonunda bir çocuk sesi haykırdı:

"Geliyorlar!"

Askerler telaşla kalktı, dalgalanan halktan bir uğultu yükseldi ve tutsakları karşılamaya koşan çocukların ayak patırtıları duyuldu.

Kederi hâlâ tazeliğini koruyan Aleksey Şamil'in dulu deli gibi bir çığlık attı.

İhtiyarlardan biri, "Düşmanlarımız geliyor!" dedi.

Bir başkası, "Öldürün iblisleri! Onlar bizim erlerimizi öldürdü!" diye bağırdı. "Koşevoy ve arkadaşıyla hesaplaşacağız."

Darya Melehova, Anikuşka'nın karısıyla bir arada duruyordu. Yaklaşan kalabalık içinde İvan Alekseyeviç'i ilk tanıyan o oldu.

Çavuş, kalabalığın uğultusunu, ulumaları andıran bağrışları ve kadın çığlıklarını bastıran sesiyle, "Size köylülerinizden birini getirdik. Gelin de halini görün köpoğlunun! Hıristiyanca öpün onu!" diye gürledi. Elini uzatıp İvan'ı işaret etti.

Antip tüfeğini omzundan indirerek kalabalığı yara yara geldi, "Peki ötekiler nerede? Mişa Koşevoy nerede?" diye sordu.

"Sizden sadece bir kişi var, başka kimse yok! Ama bunu parçalayacak olursanız her birinize bir parça düşer!" diye cevap verdi çavuş ve kırmızı bir yağlıkla yüzündeki teri silip yorgun argın atından indi.

Kadınların ulumaları, çığlıkları yüksele yüksele ulaşabileceği en yüksek noktaya vardı. Darya sağı solu ite kaka tutsak kafilesine yaklaştı ve suratı bereden, kandan mosmor bir renk almış, kendisinden birkaç adım ötede duran İvan'ı gördü. Pıhtılaşan kanla kabuklaşan saçlarının örttüğü davul gibi şişmiş kafası tersine çevrilmiş bir kovaya benziyordu. Alnının derisi yüzülmüş, parça parça sarkıyor, başındaki kan ve saç karışımı yığının üstünde, açık yarayı güneşten ve sineklerden korumak için koyduğu bir çift yün eldiven duruyordu. Eldivenler yaraya yapışmış kalmıştı kafasında.

Bir av hayvanı gibi gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırarak karısıyla küçük oğlunu arıyor, ama onları görmekten de korkuyordu. Kim olursa olsun, birisine yalvarıp, eğer orada iseler, karısıyla çocuğunu uzaklaştırmalarını söylemek istiyordu. Tatarski'den öteye gidemeyeceğini, burada öleceğini biliyordu; ailesinin onu ölürken görmesini istemiyordu. Omuzlarını yukarı çekmiş, başını ağır ağır sağa sola çevirip duruyor, gözlerini köylülerinin yüzlerinde dolaştırıyordu. Hiçbirinde ne bir merhamet ne de bir sevgi belirtisine rastladı; Kazaklar da kadınlar da ona kötü kötü, yiyecek gibi bakıyordu.

Rengi atmış ve kandan kaskatı kesilmiş haki gömleği her kıpırdanışında hışırdıyordu. Kızıl Ordu malı kapitone pantolonunda ve çıplak, çarpık ayaklarında kanlar vardı.

Darya geldi, tam onun önüne çakıldı. Nefretle, ıstırapla, hemen oracıkta müthiş şeyler olacağı yolunda içini kemiren bir önseziyle soluk soluğa gözlerini İvan'a dikmiş, onun kendisini tanıyıp tanımadığını anlayamadan bakıyordu.

İvan aynı telaşlı, heyecanlı ifadeyle tek gözünü (öteki berelenerek şişmiş, kapanmıştı) hiç durmadan kalabalığın üstünde dolaştırıyordu. Birdenbire gözü Darya'ya takıldı kaldı ve İvan kör kütük bir sarhoş gibi, hafifçe ileriye doğru sendeledi. Kan kaybından başı dönüyordu, bayılmak üzereydi. Ama her şeyin gerçekdışı göründüğü, ışığın karanlığa gömüldüğü, o bayılmakla bayılmamak arası hali onu rahatsız ediyor ve bu yüzden büyük bir irade gücü harcayarak ayakta durabiliyordu. Darya'yı gördü, tanıdı ve sallanarak ona doğru bir iki adım attı. Dudaklıktan çıkmış dudaklarında uzaktan uzağa gülümsemeyi andıran bir kıpırdama oldu. Bu hayalet gülümseyiş Darya'yı rahatsız etti, yüreğini daha hızlı, daha güçlü attırmaya başladı; âdeta boğazında atıyordu yüreği şimdi.

Çılgınca soluyarak ve yüzü her an biraz daha sararak, Darya, İvan Alekseyeviç'in tam önüne geldi.

"Nasılsın bakalım sağdıç?" diye sordu. Çın çın öten sesi, hırslı hali ve kelimeleri olağanüstü bir vurguyla söylemesi, kalabalığın uğultusunu dindirdi. Sessizlikte İvan'ın renksiz, ama hiç titremeyen bir sesle verdiği cevap rahatça duyuldu:

"Ya sen nasılsın Darya bacı?"

"Bize anlatsana sevgili sağdıç... nasıl öldürdüğünü..." Darya tıkandı ve bir an konuşmadan eliyle göğsünü bastırdı. Sonra devam etti, fısıltısını kalabalığın en kenarındakiler bile duyabildi:

"... Öz amcaoğlunu, benim kocamı."

"Yok bacı, onu ben öldürmedim."

"Öldürmedin mi?" Darya'nın sesi tizleşerek yükseldi. "Bizim Kazakları öldüren sen ve Mihail Koşevoy değil miydiniz?"

"Hayır bacı... Biz... Ben öldürmedim onu."

"Peki kim aldı onu bu dünyadan öyleyse?" diye sesini daha yükseltti Darya. "Kimdi? Söyle bana."

"Zamurski Alayı..."

"Sendin işte! Sen öldürdün onu. Kazaklar seni tepede gördüklerini söyledi. Beyaz bir atın üstündeymişsin, inkâr mı ediyorsun alçak herif?"

"Ben de vardım o savaşta..." İvan sol elini ağır ağır kaldırıp yarasına yapışmış eldivenleri elledi. Sözüne devam ederken sesinde belirli bir kuşku seziliyordu. "Ben de o savaştaydım, ama kocanı öldüren ben değilim, Mişa Koşevoy'dur. O vurdu onu. Amcaoğlu Piyotr'un kanı benim elime bulaşmadı."

"Öyleyse hangi hemşerini öldürdün düşman? Kimin çocuklarını yetim bıraktın bu dünyada?" diye Naili Yakov'un dulu kulakları yırtan bir çığlık kopardı kalabalığın içinden. Kadınlar histerik hıçkırıklarla ağlamaya, zaten gergin olan havayı büsbütün gerginleştirmeye başladı.

Sonradan Darya, süvari filintasının nereden eline geçtiğini hatırlayamadığını söyledi. Herhalde biri eline tutuşturmuş olacaktı. Ama kadınların vaveylası yükseldiği sırada, elinde garip bir nesne gördü ve bunun bir tüfek olduğunu bakmadan anladı. Önce İvan'a dipçiğiyle vurmak için tüfeği namlusundan kavradı. Ama arpacık avucuna batarak canını yaktı, bunun üzerine Darya parmaklarını kaydırıp tüfeği çevirdi, omzuna dayadı, hatta İvan'ın sol memesine nişan bile aldı.

Darya, İvan'ın arkasında duran Kazakların yana kaçtığını, arkada tahıl ambarı duvarının meydana çıktığını gördü. Ürküntülü bağrışmalar duydu:

"Aklını kaçırmışsın sen! Bizi vuracaksın! Dur, ateş etme!"

Kalabalığın hayvanca bir merakla ne olacağını beklemesi, kocasının öcünü alma isteği, kısmen de diğer kadınlardan farklı bir biçimde ortaya çıkıvermesinin uyandırdığı bir üstünlük duygusuyla kışkırtılan Darya, Kazakların kendisini hayretle seyrettiğini fark ettiği, bundan ötürü de o zamana kadar hiç görülmemiş, olağanüstü bir şeyler, hepsinin yüreğini ağzına getirecek bir şeyler yapması gerektiğini düşündüğü için, bütün bu değişik duyguların etkisi altında hareket ederek, bilincinin derinliklerinde zaten kararlaştırılmış bir şeye, o anda tartamayacağı, tartmasına da olanak olmayan bir şeye doğru hızla

sürüklendi ve parmağını tetiğe sakına sakına götürerek bir an duraladı. Sonra, birdenbire, kendisi de beklemediği halde, tetiği kuvvetle çekiverdi.

Tüfeğin geri tepmesiyle yere yuvarlanacak gibi oldu, kulakları sağırlaştı patlamadan. Ama kısılmış gözleriyle, İvan'ın yüzünün birdenbire değişiverdiğini, korkunç ve bir daha düzelmeyecek biçimde değişiverdiğini, kollarını uzattığını, sonra sanki yükseklerden suya dalmaya hazırlanıyormuş gibi ellerini kavuşturduğunu, boylu boyunca yere serildiğini, başının şiddetle çırpındığını, vücudunun titrediğini, kolları yana açılmış bir vaziyette toprağı tırmaladığını gördü.

Ne yaptığını hâlâ iyice algılayamayan Darya tüfeği yere attı, sırtını yere düşen adama döndü ve bütün basitliği içinde, doğal olmayan bir hareketle yazmasını düzeltip, dışarı çıkan saçlarını yazmasının içine tıktı.

Darya geçerken ona yol açmak için olağanüstü bir saygıyla kenara çekilen bir Kazak, "Hâlâ nefes alıyor!" dedi.

Darya ne söylendiğini, kimin için söylendiğini anlamaksızın çevresine bakındı ve bir erkeğin gırtlağından değil de, sanki kendi yüreğinden gelen uzun bir inilti duydu. İnilti, bir ölüm hırıltısı şeklini aldı. Darya ancak o zaman iniltinin ölümü kendi ellerinden tadan İvan Alekseyeviç'ten geldiğini anladı.

Çabuk çabuk, hafif adımlarla tahıl ambarının önünden geçip alana doğru yürüdü. Onu sadece birkaç çift göz izledi, çünkü kalabalığın dikkati palavracının oğlu Antip'e çevrilmişti. Antip geçit töreni alanındaymış gibi ayaklarının ucuna basarak ve elindeki süngüyü her nedense arkasında saklayarak, hızla İvan Alekseyeviç'e doğru koştu. Bilinçli, hesaplı hareketlerle yere çömeldi, dizlerini toprağa koydu ve süngünün ucunu İvan'ın göğsüne dayayarak alçak sesle konuştu:

"Ee, geber bakalım Kotliyarov!"

Bütün gücüyle süngünün kabzasını dürttü.

İvan yavaş yavaş ve çok acı çekerek öldü. Can, onun sağlıklı, güçlü kuvvetli bedeninden ayrılmak istemiyordu. Üçüncü süngü darbesinden sonra bile ağzı hâlâ açılıp kapanıyor ve kana bulanmış dişlerinin arasından dehşet verici bir hırıltı halinde, "Ah-ah-ah!" iniltileri çıkıyordu.

Kafile komutanı çavuş, "Hey, çekil git be, cehennem ol!" diye Antip'i öteye itti. Tabancasını kaldırdı, işini bilir bir tavırla İvan'a nişan aldı.

Tabanca sesi, Kazakların tutsakların üzerine atılması için bir işaret oldu. Tutsaklar av hayvanları gibi dehşet ve şaşkınlık içinde dağıldı. Kuru, tok silah sesleri çığlıklara karıştı...

• • •

Gregor Melehov atını dörtnala sürerek yarım saate yakın bir gecikmeyle Tatarski'ye vardı. Atını çatlatırcasına sürdü, hayvan iki köy arasında, yarı yolda düşüp öldü. Eyeri taşıyarak en yakın köye varan Gregor uyuz bir beygiri ödünç aldı. Ne var ki çok geç kalmıştı. Tatarski Bölüğü, Asilerin Kızıl süvari birlikleriyle çarpıştığı Ust-Koperskaya ilçesi sınırlarına doğru yola çıkmış, tepenin ardında gözden kaybolmuştu bile. Köyde çıt çıkmıyordu, ortalıkta kimsecikler görünmüyordu. Gece, kasvetli örtüsünü çevredeki tepelerin üstüne çekmekteydi.

Gregor atını kendi evinin avlusuna sürdü, yere indi, evden içeri girdi. Mutfakta ışık yanmıyordu. Koyu gölgeler içinde sivrisinekler vızıldıyordu; köşedeki ikonlar donuk donuk parlıyordu. Evinin alışık olduğu, yüreğini çarptıran kokusunu derin derin içine çekerek seslendi Gregor:

"Evde kimse yok mu? Ana! Dunya?"

"Gregor, sen misin?" diye Dunya'nın sesi geldi ön odadan. Gregor çıplak ayakların şap şap yürüdüğünü duydu ve gömleğinin kemerini aceleyle bağlamakta olan kız kardeşinin beyaz vücudu kapı aralığında belirdi.

Gregor, "Neden bu kadar erken yattınız?" diye sordu. "Anam nerede?"

"Şey oldu..." Dunya sustu, Gregor onun hızlı hızlı heyecanla soluduğunu duydu.

"Ne var, ne oldu? Tutsaklar buraya geleli ne kadar oldu?"

"Öldürdüler onları."

"Ne?"

"Kazaklar öldürdü onları. Ah Grişa! Bizim Darya alçak bir cadı..." Dunya'nın ağlamaklı sesinde öfke gözyaşları seziliyordu, "İvan Alekseyeviç'i kendi elleriyle öldürdü... Vurdu onu..."

Gregor kız kardeşini gömleğinin yakasından yakalayarak korku içinde, "Ne sayıklıyorsun sen be?" diye bağırdı. Dunya'nın gözlerinde yaşlar pırıldıyordu ve onun gözbebeklerinde donup kalan dehşet ifadesini gören Gregor, kulaklarının yanlış duymadığını anladı.

"Ya Mihail Koşevoy? Stokman?"

"Onlar tutsaklar arasında yoktu."

Dunya ona kesik kesik ve kısaca, Kızıl tutsakların öldürülüşünü, Darya'yı anlattı.

"Anam geceleyin onunla aynı çatı altında kalmaktan korktu, komşularda yatmaya gitti," diye bitirdi sözünü.

"Darya da eve sarhoş geldi, hayvan gibi içmiş. Şimdi uyuyor."

"Nerede?"

"Samanlıkta."

Gregor dönüp çıktı, avluyu iri adımlarla geçti, samanlığın kapısını çekip ardına kadar açtı. Darya, eteği utanmazca sıyrılmış bir halde yerde uyuyordu. Narin kolları yana açılmış, sağ yanağında salyalar pırıldıyor, açık ağzından kuvvetli bir votka kokusu geliyordu. Sol yanağı yerde, başı kaykılmış, derin derin, gürültülü bir şekilde horluyordu.

Kılıcını kullanmak için ömründe hiç böylesine vahşice bir istek kabarmamıştı Gregor'un içinde. Homurdanarak, sallanarak, dişlerini gıcırdatıp ayaklarının dibindeki vücuda tiksinti ve nefretle bakarak birkaç saniye durdu. Sonra, bir ayağını ileri doğru uzatıp çizmesinin nalçalı topuğunu Darya'nın suratına, kara, kavisli kaşlarının üstüne dayayarak boğuk bir sesle homurdandı:

"Zehirli yılan seni!"

Darya sarhoş sarhoş homurdandı, bir şeyler mırıldandı. Gregor başını avuçlarının arasına alıp koşa koşa avluya çıktı.

Aynı gece anasını bile görmeden cepheye döndü.

LVII

DON Ordusunun direnişini kıramayan ve bahar selleri basmadan Donets'i geçemeyen Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Ordular bazı kesimlerde hâlâ taarruza geçmeye çalışıyordu. Bu girişimlerin çoğu başarısızlığa uğradı ve inisiyatif Don Ordusu komutanlığına geçti.

Mayıs ortasına kadar Güney Cephesinde gözle görülür bir değişiklik olmadı. Ama çok yakında olacaktı. Don Ordusu eski komutanı General Denisov ve onun kurmay başkanı General Polyakov'un çizdiği plana göre, genç Don Ordusunun en iyi eğitilmiş subaylarıyla alaylarından meydana gelen bir vurucu kuvvetin Kamenskaya bölgesinde yığılması işi hemen hemen tamamlanmıştı. Bu vurucu kuvvet aşağı yukarı on altı bin kılıç ve süngüden meydana gelmişti, aynı zamanda yirmi dört sahra topuyla yüz elli makineli tüfeğe sahipti.

Bu kuvvetin, öteki birliklerle ortak hareket ederek Makeyevka yönüne saldırması, On İkinci Kızıl Tümeni tepelemesi, bölgedeki öbür Kızıl kuvvetlerin yanından dolaşarak geçtikten sonra yukarı Don topraklarına nüfuz etmesi, oradaki Asi Ordusuyla birleşmesi, bunun ardından da Koper ilçesine girmesi ve Bolşeviklik hastalığına tutulmuş ora Kazaklarını "tedavi etmesi" fikri General Polyakov'a aitti.

Donets üzerinde bu yarma harekâtı için geniş hazırlıklar yapılıyordu. Vurucu kuvvetin komutası General Sekretev'e verildi. Don Ordusu başarılar kazanmaya başladı. Don Ordusunun yeni komutanı, Denisov'un (Krasnov'un koruduğu bir general) yerine geçen General Sidorin ve yeniden seçilen Ataman General Afrikan Bogayevski, Batılı Müttefiklerle işbirliği yapma siyaseti güdüyor, İngiliz ve Fransız askerî heyetlerinin temsilcileriyle birlikte, Moskova üzerine yürümek ve Bolşevikliği Rus topraklarından silmek için geniş planlar hazırlıyordu.

Karadeniz kıyısındaki limanlara silah taşıyan nakliye gemileri geliyordu. Transatlantikler sadece İngiliz, Fransız uçakları, tankları, makineli ve piyade tüfekleri değil, hatta katırlar, yığın yığın yiyecek ve giyecek, Almanya ile barış yapılınca değerini kaybeden ne kadar mal varsa getiriyordu. Novorissisk limanındaki ardiyeler, pirinç düğmelerinde şahlanmış İngiliz arslanı arması bulunan balya balya haki İngiliz asker ceketleriyle dolmuştu. Depolarda Amerikan ununun, şekerinden, çikolata ve içkisinden geçilmiyordu. Bolşeviklerin inatçı canlılığından telaşa kapılan kapitalist Avrupa, Müttefik kuvvetlerin Almanların üzerine yağdırmaya vakit bulamadığı cephaneleri, top mermilerini sel gibi Güney Rusya'ya döküyordu. Parça parça olmuş kan kaybeden Sovyet Rusya'yı boğmak için Uluslararası gericilik ayaklanmıştı... Kazak subaylarına, Gönüllü Ordusu subaylarına tankları

yürütme, İngiliz toplarını kullanma sanatını öğretmek için ta Don'a, Kuban'a kadar gelen İngiliz ve Fransız eğitmen subaylar daha şimdiden, Moskova'ya muzaffer bir şekilde girmek için sabırsızlanıyordu.

O sıralarda, Kızıl Ordunun 1919 taarruzunun başarıya ulaşmasını sağlayan olaylar gelişti Donets'te.

Kızıl Ordunun taarruzunu geliştirememesinin nedeni hiç kuşku yok ki, üç ay Kızıl Ordunun gerisini bir kanser gibi kemirip, kuvvetlerin devamlı surette bir yerden bir yere aktarılmasını gerektiren, mühimmat ve kumanyanın cepheye sevkini baltalayan, yaralılarla hastaların cephe gerisine naklini güçleştiren yukarı Don Kazakları ayaklanmasıydı. Ayaklanmayı bastırmak için sadece Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Ordulardan sekiz bin süngü çekilmişti.

Ayaklanmanın gerçek büyüklüğünden haberdar edilmeyen Devrim Askerî Konseyi, Asileri tepelemek için yeterli önlemi almakta ağır davrandı. Başlangıçta, ayaklanmayı bastırmak için desteksiz birlikler (örneğin Merkez Komitesi okulu topu topu iki yüz kişi göndermişti) ile doğru dürüst kurulmamış birlikler çıkarılmıştı. Bu, yangını bardak bardak suyla söndürmeye çalışmak gibi bir şey oluyordu. 120 verst çapındaki Asi topraklarını çeviren takviyesiz Kızıl Ordu birlikleri, genel bir harekât planı bulunmaksızın ve tamamıyla bağımsız olarak hareket ediyordu. Bu yüzden de Asilerle dövüşen kuvvetlerin asker sayısı yirmi beş bine çıkmış olmasına rağmen etkili sonuçlar alınamadı.

Ayaklanmanın yayılmasını önlemek için on dört piyade bölüğü ile düzinelerce perdeleme müfrezesi birbiri ardınca ileri sürüldü; Tambov, Voronej ve Ryazan'dan komünist müfrezeleri geldi. Ancak ayaklanma genişleyip Asiler ele geçirdikleri makineli tüfekler ve sahra toplarıyla silahlandıktan sonradır ki, Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Ordular, topçu ve makineli tüfek birlikleriyle desteklenmiş bir seferi kuvvet kurmak için birer tümen verdi. Asiler büyük kayıplara uğradı, ama tepelenmedi.

Yukarı Don'daki yangının kıvılcımları Koper ilçesine de atladı. Subayların yönetiminde önemsiz birkaç Kazak grubu ayaklanmaya kalkıştı. Uryupinskaya ilçesinde Alimov adında bir albay, saklanan Kazaklardan ve subaylardan çevresine önemli sayıda adam topladı. Ayaklanma Mayısın 1'inde yapılacaktı, ama kurulan kumpas zama-

nında öğrenildi, Alimov'la hempalarından birkaçı yakalandı ve Devrim Mahkemesi tarafından kurşuna dizilerek idama mahkûm edildiler; öndersiz kalan ayaklanma tavsadı ve Koper ilçesindeki karşı-devrimci unsurlar yukarı Don Asileriyle birleşemedi.

Mayısın ilk günlerinde, çeşitli derme çatma Kızıl Ordu birliklerinin yedekte beklemekte olduğu Çertkovo İstasyonunda bir komünist müfrezesi trenden indi. Çertkovo, Asi cephenin batı kesimi boyunca giden güneydoğu demiryolu hattının en son istasyonlarından biriydi. Bu sırada, bu bölgedeki çeşitli ilçelerin Kazakları Kazanskaya ilçesi dolaylarında büyük bir süvari kitlesi toplamış, taarruza geçen Kızıl kuvvetlerle canlarını dişlerine takarak vuruşmaktaydı.

İstasyondaki Kızıl Ordu askerleri arasında, Kazakların Çertkovo'yu sardıkları ve saldırmak üzere olduklarına ilişkin bir dedikodu yayıldı. İstasyonun cepheden en aşağı kırk verst uzakta olmasına ve ileri kesimlerde böyle bir yarmayı haber verecek Kızıl Ordu birlikleri bulunmasına rağmen, istasyon bir anda ana baba gününe döndü. Kızıl Ordu askerleri arasında bir kaynaşma oldu. Kilisenin arkasında bir yerden bir ses emredercesine bağırdı:

"Silah başına!" Sokaklarda deli gibi koşuşmaya başladı askerler.

Sonradan bunun yanlış bir alarm olduğu anlaşıldı. Oraya yaklaşmakta olan bir Kızıl Ordu birliğini birisi Kazaklar sanmıştı. Komünist müfrezesiyle derme çatma iki alay, Kazanskaya stanitsasına doğru yola çıktı.

Ertesi gün, yeni gelmiş olan Kronştad Alayı hemen hemen son erine kadar imha edildi.

Birinci günkü çarpışmadan sonra Kazaklar gece akını yaptı. İleri karakollar ve devriye kolları tarafından korunan Kronştad Alayı, Asilerin boşalttıkları köyü işgal ederek tehlikeye atılmaktansa, geceyi bozkırda konaklayarak geçiriyordu. Gece yarısı birkaç Kazak bölüğü, alayı kuşattı ve müthiş bir ateş açıp, düşmanı dehşete vermek için birinin icat ettiği kocaman kocaman, tahtadan kaynana zırıltıları kullandı. Bu kaynana zırıltıları geceleri makineli tüfek yerine kullanılır ve gerçek makineli tüfek sesinden hemen hemen ayırt edilemeyecek bir ses çıkarırdı.

Alay eratı zifiri karanlıkta, Kazak "makineli tüfeklerinin" kükreyişini, deli gibi ateş eden kendi devriyelerinin silah seslerini ve yaklaşmakta olan süvarilerin gümbürtüsünü duyunca, Don'a doğru kaçıştı, ama düşman hatlarını yarıp ırmağa varmalarına rağmen, bir süvari saldırısına dayanamadı.

Mayıs içinde Donets Asi Cephesine daha çok Kızıl destek kuvvetleri geldi. 33. Kuban Tümeni de savaşa katıldı ve işte Gregor Melehov o zaman gerçek bir saldırı yapmanın gerekliliğini iyice hissetti. Kuban Tümeni Gregor'un Birinci Tümenini sürekli saldırılarla durmadan sıkıştırdı ve Gregor kuzeye, Don'a doğru çekilirken elindeki köyleri arka arkaya vermek zorunda kaldı. Karginskaya yakınlarında, Çir kıyıları üstünde bir gün kadar dayandı, ama üstün kuvvetlerin baskısı altında sadece geri çekilmek değil, aynı zamanda destek istemek zorunda da kaldı.

Üçüncü Tümen komutanı Kondrat Medvedev ona sekiz süvari bölüğü yolladı. Medvedev'in Kazaklarının teçhizatı mükemmeldi. Hepsinde bol bol cephane vardı. Kızıl tutsaklardan aldıkları çizmeleri, üniformaları da çok iyi durumdaydı. Sıcağa rağmen, içlerinden çoğu meşin avcı yelekleriyle kurum satarak dolaşıyordu, hemen hemen hepsinde de tabanca ve dürbün vardı. 33. Kuban Tümeninin mancınık gibi indirdiği darbeleri bir süre için durdurabildiler; bu arada da Kudinov'un ısrarlı çağırmalarına cevap olarak, Gregor, bu fırsattan yararlanarak, bir konferansa katılmak üzere Vyeşenskaya'ya gitmeye karar verdi.

LVIII

GREGOR, Vyeşenskaya'ya sabah erkenden vardı.

Don'un sel suları çekilmeye başlıyordu ve hava, kavakların iç bayıltacak kadar tatlı, yapışkan kokusuyla yüklüydü. Irmak boyunca, meşelerin özlü, koyu yeşil yaprakları dalgın dalgın hışırdıyordu. Üstünde ağaç bulunmayan topraklı yükseltiler tütüyor, yer yer narin, incecik yapraklı bir yeşillik göze çarpıyordu. Çukurluklarda durgun sular hâlâ pırıldıyor, balaban kuşları direk direk çıkan sesleriyle ötüyor ve güneş henüz yükseldiği halde, küf kokulu havada tatarcıklar kaynıyordu.

Karargâhta eski bir daktilo tıkırdıyordu, odalar kalabalık ve tütün dumanından boğucu bir haldeydi.

Gregor, Kudinov'u, ciddi ve dalgın bir yüzle son derece garip bir işle uğraşırken buldu. Gregor usulcacık içeri girdiğinde Kudinov başını kaldırmaksızın, iri, yemyeşil bir sineğin bacaklarını çekiştirmekteydi. Bacaklardan birini kopardı, sonra iri, zayıf elini kapayıp sineği avucunun içinde tutarak kulağına götürdü ve hapsedilen böceğin bir pes, bir tiz perdeden vızıldayışını dinledi.

Birdenbire Gregor'u görünce, tiksinmiş, sinirlenmiş gibi sineği masanın altına attı, avucunu pantolonuna sildi ve yorgun bir tavırla koltuğunun parlak arkalığına dayandı.

"Otur Gregor Panteleyeviç," dedi.

"Nasılsın şef?"

"Eh işte; ne kadar iyi olunabilirse o kadar iyiyim. Senin işler ne âlemde? Demek seni geri sürüyorlar ha?"

"Bütün cephe hattı boyunca."

"Çir'de tuttun mu onları?"

"Pek uzun zaman değil. Ama Medvedev'in destekleri durumu kurtardı."

"Durum şöyle Melehov..." Kudinov gri meşinden Kafkas kemerini ellerinin içine aldı ve savatlı gümüşten tokaya gözlerini dikkatle dikerek iç çekti. "Görebildiğimiz kadarıyla, işler gittikçe bizim aleyhimize bir hal alacak. Donets'te bir şeyler oluyor. Ya bizim oradaki arkadaşlarımız Kızıl cepheyi yararak onları bizim üzerimize doğru sürüyor ya da Kızıllar şimdiki halde başlarına bizim bela olduğumuzu anladılar da bizi kıskaç içine almaya çalışıyorlar."

"Ya Kadetlerden ne haber var? Son gelen uçakla yolladıkları raporda ne anlatıyorlar?"

"Özellikle önemli bir şey yok. Planlarını onlar ne sana anlatır ne de bana dostum. Sidorin anasının gözüdür. Kızıl cepheyi yarıp yardımımıza gelmeye çalışıyorlar. Bize yardım vadettiler, ama her vakit gelmiyor yardımları. Cepheyi yarmak kolay iş değil. Vaktiyle ben de denemiştim. Hem Kızılların Donets'te ne kadar kuvvetleri olduğunu nereden biliyoruz? Kolçak Cephesinden bir iki kolordularını çekip

oraya getirmiş olabilirler. Karanlıkta göz kırpıyoruz biz; burnumuzun ucundan ötesini göremiyoruz."

"Benimle ne konuşmak istiyordun bakalım? Beni çağırdığın bu konferans nedir?" diye esneyerek sordu Gregor. Ayaklanmanın nasıl sonuçlanacağı onu pek ilgilendirmiyordu. Bu konu artık onu rahatsız etmiyor gibiydi. Harman yerinde döven çeken bir at gibi, düşünceleri günlerce hep aynı sorun çevresinde dönmüş, sonunda boş vermişti: 'Şimdilik Sovyetlerle barış filan olmayacak, burası kesin. Birbirimizin kanını çok akıttık. Ne var ki biz Kızılların Don bölgesine girmelerine göz yumduk; gerçi Kadet Hükümeti şimdilik bize tatlı sözler ediyor, ama Kızılları sokmamızın hesabını sonradan isteyecek, ensemizde boza pişireceklerdir bu yüzden. Canı cehenneme, nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, nasıl olsa her iki son da birbirinden güzel.'

Kudinov hâlâ Gregor'un gözlerinin içine bakmayarak bir haritayı açtı ve konuştu:

"Sen yokken burada bir konferans topladık ve karar verdik ki..."

Gregor, kışın aynı odada, Kafkasyalı yarbayın da bulunduğu savaş konferansını hatırlayarak, "Kiminle yaptınız bu konferansı? Prensle mi?" diye onun sözünü kesti.

Kudinov kaşlarını çattı, yüzü bulutlandı. "O artık yaşamıyor," diye cevap verdi.

Gregor birden ilgilenerek, "Nasıl olur?" diye sordu.

"Söylemedim mi sana? Yoldaş Giyorgidze'yi öldürdüler."

"Nasıl 'yoldaş' diyebiliyorsun ona? Sırtında ancak gocuk ceket bulunduğu sürece yoldaştı o. Ama Kadetlerle kuvvetlerimizi birleştirseydik –Tanrı korusun– ve o hâlâ yaşıyor olsaydı, hemen o gün soylu pozları takınır, sana bir daha elini uzatmaz, serçe parmağının ucunu verirdi! Nah şöyle!" Gregor kara, çirkin parmağını uzattı, gülerken de dişleri pırıl pırıl parladı.

Kudinov'un hâlâ kaşları çatıktı, bakışlarıyla sesinde de açıktan açığa bir hoşnutsuzluk, sinir, belli etmemeye çalıştığı bir öfke seziliyordu.

"Gülecek bir şey yok," diye hırladı. "İnsanların ölümüne gülme."

Gregor'a dokundu bu laf, ama yine de gülerek cevap verdi:

"O beyaz suratlı, beyaz elli yarbaya hiç acımam ben."

"Öldürüldü işte!"

"Savaşta mı?"

"Pek belli değil... Garip bir hikâye, gerçeği anlamak da kolay değil. Benim emrimle ulaştırmaya atanmıştı. Anlaşıldığına göre, Kazaklarla geçinememiş. Dudarevka yakınlarında bir çarpışma oluyordu, onun da içinde bulunduğu nakliye konvoyu ise çarpışma hattının iki verst gerisindeymiş. Giyorgidze de arabalardan birinde oturuyormuş. Serseri bir kurşun gelip tam suratına çarpmış. Kazaklar öyle dedi. Kıpırdayamamış bile... Kazaklar öldürmüştür onu, domuzlar!"

"Öldürmekle iyi etmişler!"

"Kes artık bu biçim konuşmayı; bela aramadan duramaz mısın sen?"

"Kızma canım. Şaka yaptım işte."

"Bir daha budalaca şakalarını kendine sakla. Tıpkı bir boğaya benziyorsun, kendi yemine pisliyorsun. Sana kalırsa, subayların öldürülmesi gerek. 'Apoletler kahrolsun' yine, öyle mi? Eğer topallayacaksan, hiç değilse aynı bacakla topallamalısın."

"Hikâyene devam et sen."

"Anlatacak başka bir şey yok. Onu Kazakların öldürdüğünü tahmin ettim, çıkıp onlarla dostça bir konuşma yaptım. 'Demek yine eski numaralarınıza başladınız,' dedim. 'Subaylarınızı vurmakta acele etmiyor musunuz biraz? Geçen gün de bu işe kalkıştınız, ama Kızıllar sizi sıkıştırıverince, yine de subaylara muhtaç olduğunuzu anlayıp, başınıza geçelim diye ayaklarımıza kapandınız. Şimdi yine eski hikâyeye başladınız ama.' Onlara bir güzel veriştirdim. Tabii, kendilerinin öldürdüğünü inkâr ettiler, ama yalan söylediklerini gözlerinden anladım. Lakin onlara ne yapabilirsin ki? Suratlarına tükürsen, çok şükür yağmur yağdı diyecekler." Kudinov kemerini avucunda sıktı, kıpkırmızı kesildi. "Çok kafalı bir adamı öldürdüler, onsuz sağ kolumu kaybetmiş gibiyim. Planlarımızı kim yapacak şimdi? Burada konuşmak kolay, ama iş stratejiye geldi mi, barutumuz tükeniveriyor bizim. Piyotr Bogatiryov'un gelişine çok sevindim, yoksa şöyle iki çift laf edecek tek kimse yoktu. Neyse unutalım bunu. İşimize bakalım. Bizimkiler Donets Cephesini yarmazsa, fazla dayanamayız. Onun için, her zaman dediğim gibi, otuz bin kişilik bütün orduyla yarma harekâtına girişmeye karar verdik. Eğer sopayı yer, püskürtülürsen, Don'a dönersin

tekrar. Ust-Koperskaya'dan Kazanskaya'ya kadar sağ yakayı temizler, Don boyunca siperler kazar kendimizi savunuruz..."

Kapının sertçe vuruluşu üzerine, lafı yarıda kaldı. "Girin," diye bağırdı.

İçeriye, Altıncı Özel Tugay Komutanı Gregor Bogatiryov girdi. Bogatiryov'un güçlü kırmızı yüzü terden pırıl pırıl parlıyordu ve rengi açılmış kumral kaşları çatılmıştı. Kasketini çıkarmadan masaya oturdu.

Kudinov gülümsemeye çalışarak gözlerini Bogatiryov'a dikip, "Niçin geldin?" diye sordu.

"Fişek ver bize?" dedi Bogatiryov.

"Vermiştik ya bir miktar. Daha kaç tane istiyorsun? Burada cephane fabrikam mı var sanıyorsun?"

"Kaç tane vermiştin ki zaten? Adam başına bir fişek! Herifler bize makineli tüfeklerle ateş ediyor, bizimse kamburumuzu çıkarıp saklanmaktan başka bir şey gelmiyor elimizden. Buna savaş mı diyorsun sen?"

"Dur biraz Bogatiryov, önemli konular tartışıyoruz," dedi Kudinov. Bogatiryov gitmek için ayağa kalkınca da ekledi, "Dur gitme. Senden gizlimiz yok." Gregor'a döndü:

"Evet Melehov, eğer bu yakada tutunamayacak olursak, yarma harekâtını deneriz. Asker olmayanların hepsini, bütün ağırlıklarımızı bırakır, piyadeleri arabalara bindirir, yanımıza da üç batarya alıp Donets'e doğru yola koyuluruz. Seni başa geçirmek istiyoruz. İtirazın yok ya?"

"Bana göre hepsi bir. Ama ailelerimiz ne olacak? Kızlarımız, karılarımız, ihtiyarlarımız hep mahvolacak."

"Elden ne gelir, biz ayak altına gideceğimize onlar gitsin daha iyi."

Kudinov'un ağzının kenarları sarktı; bir süre sustu, sonra masanın üstünden bir gazete aldı.

"Bak, sana bir haber daha: Başkomutan birlikleri bizzat idare etmeye gelmiş. Şimdi ya Millerovo ya da Kantemirovka'dadır diyorlar. Dur bakalım, hele bize kadar bir gelsin!"

"Ciddi mi söylüyorsun?" diye sordu Gregor.

"Evet. Al işte, oku. Kazanskaya'dan yolladılar bana. Devriye kollarımızdan biri iki Kızıl haberci yakalamış. Tabii hemen kılıçtan geçir-

mişler habercileri. Bir tanesinin üstünde de –dediklerine göre yaşlıca bir adammış, komisere benziyormuş– *Yolda* adlı, bu ayın on ikisi tarihini taşıyan bu gazeteyi bulmuşlar. Bizi çok güzel anlatıyor doğrusu!" Kudinov yırtık pırtık, tek yapraklık gazeteyi Gregor'a uzattı. Gregor sabit kalemle kenarlarına işaret konmuş olan başlığa bir göz attıktan sonra okumaya başladı:

CEPHE GERİSİNDE AYAKLANMA

Don Kazaklarının bir bölümünün ayaklanması haftalardan beri sürmektedir. Denikin'in ajanları –karşı-devrimci subaylar– tarafından kışkırtılan ayaklanma Kazak Kulakları arasında destek bulmuş ve Kulaklar önemli sayıda orta halli Kazak'ı peşlerinden sürüklemiştir. Sovyet iktidarının bazı temsilcilerinin elinde Kazaklar haksızlıklara uğramış olabilir. Bu durum, Denikin'in ajanları tarafından, isyan ateşini körüklemek için zekice kullanılmıştır. Beyaz Muhafızların isyan bölgesindeki yandaşları, orta halli Kazakların güvenini kazanabilmek için Sovyet iktidarını destekler gibi görünmektedir. Böylelikle, karşı-devrim komplosu, Kulakların çıkarları ve Kazak kitlelerinin cehaleti, Güney Cephesindeki ordularımızın gerisinde patlak veren anlamsız ve caniyane bir ayaklanmada bir araya gelmektedir. Bir ordunun gerisinde çıkan ayaklanma, işçinin omzunda açılan yaraya benzer. İyi dövüşebilmek, Sovyet topraklarını savunabilmek ve Denikin'in toprak ağaları çetesini tepeleyebilmek için, geride, dayanabileceğimiz güvenilir, bize dost bir köylü-işçi halk bulunması gerekir. Bu bakımdan Don'u isyancılardan ve isyanlardan temizlemek son derece önemli bir iştir.

Merkez Sovyet Hükümeti bu işin mümkün olan en kısa zamanda tamamlanması için emir vermiştir. Bu alçakça karşı-devrim ayaklanmaya karşı çarpışmakta olan seferi kuvvetlerin yardımına mükemmel destekler gelmiş, hâlâ da gelmektedir. Bu acil işle uğraşmak için, Partinin mükemmel örgütçüleri seferber edilmiştir.

Ayaklanma sona erdirilmelidir. Kızıl Ordu askerlerimiz şurasını iyice bilmelidir ki, Vyeşenskaya, Yelenskaya ve Bukanovskaya ilçelerinin Asileri, doğrudan iki Beyaz generalin, Denikin ve Kolçak'ın hempalarıdır. Ayaklanma ne kadar uzun sürerse, her iki tarafın kayıpları da o derece büyük olacaktır. Kan dökülmesini durdurmanın bir tek yolu vardır: Hızlı, şiddetli, ezici bir darbe indirmek.

> Ayaklanma sona erdirilmelidir. Omuzumuzdaki yarayı açmak ve kızgın bir demirle dağlamak zorundayız. İşte o zaman Güney Cephesinin elleri serbest kalacak ve düşmana öldürücü darbeyi indirebilecektir.

Gregor makaleyi okuyup düşünceli düşünceli güldü. Yazı, içini acı bir duyguyla, aynı zamanda öfkeyle doldurmuştu. 'Beni bir kalemde, Denikin'in hempası yapıp çıkıvermişler,' diye düşündü.

"Ee, güzel, değil mi? Kızgın demirle dağlamak istiyorlar bizi. Kimin kimi dağlayacağını görürüz! Öyle değil mi Melehov?" Kudinov sözüne cevap beklerken Bogatiryov'a döndü:

"Fişeğe ihtiyacın olduğunu söylüyordun değil mi? Alacaksın fişeklerini! Bütün tugay için süvari başına otuz tane. Yeter mi?.. Depoya git al, ikmal subayı sana bir belge yazsın. Ama kılıçlarınızdan daha çok yararlanmaya bakın Bogatiryov, sonra kurnazlık da işe yarar!"

"Taşı sıkar suyunu çıkarırız!" diye memnun memnun sırıttı Bogatiryov ve kısaca eyvallah deyip çıktı odadan.

Gregor, Kudinov'la Don'a çekilme konusu üzerinde anlaşmaya vardıktan sonra gitmeye hazırlandı. Ama gitmeden önce Kudinov'a sordu:

"Diyelim ki bütün tümeni Bazki'ye getirdim, oradan öteye, Vyeşenskaya'ya doğru ırmağı geçmek için bir şey bulabilecek miyiz?"

"Lafa bak! Süvariler atlarını yüzdürerek aşabilirler Don'u. Süvarilerin bir ırmağı araçla geçtikleri nerede görülmüş?"

"Ama erlerimin içinde Don kıyısından olanlar çok az; Çir'liler de pek iyi yüzücü değildir. Bütün ömürleri bozkırda geçmiştir onların, nerede yüzsünler bozkırda?"

"Atlarının üstünde geçebilirler. Manevralarda, Alman savaşında böyle yapmak zorunda kalmışlardır."

"Ben piyadelerden söz ediyorum."

"Feribot var. Kayıkları da hazır ederiz, merak etme."

"Sivil halk da gelecektir."

"Biliyorum."

"Herkesin geçebilmesi için araçları hazır et, bak, yoksa geldiğinde canını alırım senin. Eğer millet ırmağın öbür yanında kalırsa fena olur, işin şaka götürür tarafı yok."

"Peki, çaresine bakarım."

"Sonra, toplar ne olacak?"

"Havanları tahrip edin, ama sahra toplarını buraya getirin. Bataryaları bu yakaya geçirmek için büyük sallar hazır ederiz."

Gregor karargâhtan biraz önce okuduğu makalenin etkisi altında ayrıldı.

"Bize Denikin'in hempaları diyorlar... Peki ama değiliz de neyiz yani? Gerçeği ne diye inkâr etmeli, bal gibi öyleyiz..." Naili Yakov'un sağlığında söylediği bir şeyi hatırladı. Karginskaya'da bir akşam Gregor evine giderken, meydan yerindeki topçuların konağına uğramıştı. Antrede çizmelerini temizlerken, Yakov'un birisiyle tartıştığını duymuştu:

"Şimdi kendi kendimizin efendisiyiz diyorsun ha? Başka iktidara hizmet etmeyeceğiz ha? Pöh! Senin omuzlarının üstünde kafa yerine çürük bir kavun var. Bak ben sana söyleyeyim, bizim sahipsiz köpekten farkımız yok. Eğer bir köpek kabahat işler de evden kaçarsa nereye gider? Kurtlarla kaçmaya korkar, yiyeceği dayaktan yıldığı için de sahibine dönemez. Tam bizim gibi işte. Sözlerime dikkat et, pek yakında kuyruklarımızı bacaklarımızın arasına sıkıştırıp, bizi affetmeleri için yalvara yalvara Kadetlere döneceğiz. Sözümü unutma, bak, aynen dediğim gibi olacak!"

Gregor denizcileri öldürdüğü çarpışmadan beri ruhu körelmiş bir halde, her şeye karşı tam bir umursamazlık içinde yaşıyordu. Başı üzgün bir halde önüne düşer, hiç gülmeden dolaşırdı. Ölen İvan Alekseyeviç için duyduğu üzüntü bir süre onu canlandırdı, ama sonra o da geçti. Hayatta onun için kalan biricik şey (belki de ona öyle geliyordu), yepyeni, karşı konulmaz bir güçle geri gelen Aksinya'ya olan aşkıydı. Bozkırda uzaktan uzağa alevleri oynaşan kamp ateşi, bir güz gecesinin dondurucu karanlığı içinden yolcuyu nasıl çağırırsa, Gregor'u da kendisine çağıran tek şey Aksinya'ydı.

Şimdi de karargâhtan dönerken Aksinya'yı düşünüyordu: 'Düşmanı yarıp geçmeye çalışacağız, ama o ne olacak?' Sonra da hiç duraksamadan kararını verdi: "Natalya çocuklarla, annemle geride kalır, ama Aksinya'yı yanıma alacağım. Ona bir at bulurum, benim karargâhımla birlikte gider."

Don'u geçip Bazki'ye geldi. Karargâha varır varmaz not defterinden bir kâğıt yırttı ve yazdı:

"Aksinya, Don'un sol yakasına doğru geri çekilmek zorunda kalabiliriz. Eğer çekilirsek, her şeyi olduğu gibi bırak, bir ata atlayıp Vyeşenskaya'ya git. Orada beni ara, benimle geleceksin."

Mektubu katladı, vişne zamkıyla mühürledi, Prohor Zikov'a verdi ve kızarıp bozararak, utandığını belli etmemek için gereksiz bir sertlikle emretti:

"Atına atla, Tatarski'ye git, bu mektubu Aksinya Astakova'ya ver. Dikkat et bizimkilerden kimse görmesin mektubu ona verdiğini. Gece götürürsen daha iyi olur. Cevap bekleme. Ondan sonra sana iki gün izin veririm. Haydi bakalım, marş!"

Prohor atına gitmek için hazırlandığı sırada Gregor onu geri çağırdı:

"Bizim eve uğra, anama ya da Natalya'ya söyle, giyecek ve değerli ne var ne yoksa Don'un bu yanına gönderirlerse iyi ederler. Tahılı gömebilirler, ama davarı ırmağın bu yanına geçirebilirlerse iyi olur."

LIX

MAYISIN 22'sinde Asi kuvvetler bütün cephe boyunca çekilmeye başladı. Dövüşe dövüşe, toprakları santim santim bırakarak çekiliyorlardı. Onların önünde köylerdeki sivil halk panik halinde Don'a doğru kaçıyordu. Yaşlı erkekler, yaşlı kadınlar ellerindeki bütün yük hayvanlarını koşup sandıklarını, kap kaçaklarını, araç gereçlerini, tahıllarını, çocuklarını arabalara yüklüyordu. Köy davarı sahiplerine dağıtılıyor, herkes kendi ineğini, koyununu yol boyunca sürüyordu. Ordunun önünde Don boyundaki köylere doğru bir sel gibi akan muazzam bir sığınmacı kafilesi kıvrıla kıvrıla gidiyordu. Piyadeler bir gün önce karargâhtan hareket emrini almıştı. 21 Mayısta Tatarskili piyade Kazaklarla Vyeşenskaya'lı Kazak olmayan milislerden kurulu bir müfreze Ust-Koperskaya ilçesindeki mevzilerini bırakarak, otuz verstlik bir cebri yürüyüşle, Vyeşenskaya dolaylarındaki Ribni köyüne vardı.

22'si sabahı gökyüzünü hafif bir sis kaplamıştı. Engin gökyüzünde bir tek bulut görünmüyordu, yalnız, güneş doğmadan az önce güneyde, göz kamaştırıcı pembelikte, mini mini bir bulut göründü. Bulutun doğuya bakan kenarı sanki kana boyanmıştı. Güneş sol yakadaki kumlu tepelerin üstünde yükseldi, bulut da gözden kayboldu. Sulak çayırlarda yelvelerin sesleri daha iyi duyulmaya başladı, ırmağın sığlık kıyılarında birdenbire, mavi mavi kar taneleri gibi keskin kanatlı martılar görünüp, acımasız gagalarında gümüş rengi pırıl pırıl balıklarla göğe doğru yükseldi.

Öğle olduğunda hava mayıs ayı için olağanüstü bir sıcaklıktaydı. Hava, yağmurlardan önce olduğu gibi buhar yüklüydü. Şafaktan beri sığınmacıların arabaları ağır ağır, Don'un sağ yakası boyunca Vyeşenskaya'ya doğru ilerlemekteydi. Araba tekerleklerinin, aksıran atların, böğüren öküzlerin sesleriyle insan sesleri ırmağın öbür yakasına kadar ulaşıyordu.

Ayın 22'sinde, Vyeşenskaya'lı Kazak olmayanlar müfrezesi hâlâ Ribni'de bulunuyordu. Sabah saat on sularında, Hetman şosesi üzerindeki Gromok köyüne doğru ilerlemek, orada karakol kuvvetleri bırakmak ve Vyeşenskaya'ya ulaşmaya çalışan askerlik çağındaki bütün Kazakları tutuklamak emrini aldılar.

Vyeşenskaya'ya doğru ilerleyen sığınmacıların arabalarından oluşan dalga Gromok'a dayandı. Davarları, güneşten yanmış, kararmış, toz içindeki kadınlar güdüyordu; atlılar yol kenarından gidiyordu. Araba tekerleklerinin gıcırtıları, atların hırıltılı solukları, koyunların aksırıkları, ineklerin böğürmeleri, çocuk ağlamaları ve kaçarken birlikte götürülen tifüslü hastaların iniltileri köylerin, meyve bahçelerinin derin sessizliğini bozuyordu. On binlerce ses tonunun birbirine karışmasından oluşan uğultu öylesine olağanüstüydü ki, havlamaktan sesleri kısılan köpekler artık her geçene saldırmaktan vazgeçip, normal zamanlarda en aşağı bir verst kadar eşlik ettikleri arabaların yanında gitmez oldular.

Prohor Zikov iki gün evinde kaldı, Gregor'un notunu Aksinya'ya verdi. İlyiniçna'ya Gregor'un sözlü talimatını bildirdi ve Mayısın 22'sinde, Vyeşenskaya'ya doğru yola çıktı. Bölüğünü Bazki'de bulacağını umuyordu. Ama uzaktan uzağa duyulan ağır top sesleri, Çir'in

ötesinden bir yerden geliyor gibiydi. Prohor'un canı kan gövdeyi götürmekte olan savaş alanına gitmeyi çekmedi. Bazki'ye gidip Gregor'la Birinci Tümeni orada beklemeye karar verdi.

Hetman şosesi üzerinden Gromok'a, hiç acele etmeden, atını hemen hemen adeta sürerek gidiyor, arkasından sığınmacı arabaları gelip onu geçiyordu. Yakında kurulmuş Ust-Koperskaya Alayının karargâhına yetişti ve onlara katıldı. Karargâh hafif, yaylı drojkilerde ve arkalarına altı eyerli at bağlanmış iki araba içinde gidiyordu. Arabalardan birinde alay evrakı ile telefon aygıtları vardı; ötekinde ise yaralı, yaşlıca bir Kazak'la kanca burunlu, başında gri bir astragan subay kalpağı olan, kadidi çıkmış bir adam vardı. Adamın tifüsten yeni kalktığı anlaşılıyordu. Çenesine kadar çekilmiş bir kaputun altında yatıyor, birisinin ayaklarını sıcak bir şeyle sarmasını istiyor ve alnındaki teri kemikli eliyle silerken bağırıp çağırıyor, küfürler savuruyordu.

"Ulan domuz! Rüzgâr ayaklarımın altından giriyor! Polikarp, üstüme bir kilim ört. Kuvvetli olduğum zaman, işe yarar olduğum zaman bana muhtaçtılar, ama şimdi..." Gözleri tehlikeli bir hastalık geçiren insanların gözleri gibi, dalgın bir sertlikle dolaşıyordu çevrede.

Onun Polikarp diye çağırdığı er attan indi, acele acele arabaya geldi. "Zaten çok terlemişsiniz, sonra üşütürsünüz, Samoilo İvanoviç," dedi.

"Ört beni diyorum sana!"

Polikarp söz dinler bir tavırla emri yerine getirip geride kaldı.

Prohor gözleriyle hastayı işaret ederek, "Kimdir bu?" diye sordu.

"Ust-Medveditskaya'dan bir subaydır. Bizim karargâha bağlıydı," diye cevap verdi Kazak.

Karargâhla birlikte, Ust-Koperskaya'dan kalabalık bir sığınmacı kafilesi de geliyordu. Prohor, hazine değerinde tutulan ev eşyasıyla tepeleme yüklü bir arabada oturan yaşlı bir Kazak'a seslendi:

"Hey, sen nereye gidiyorsun böyle Allah aşkına?"

"Vyeşenskaya'ya gidiyoruz," diye cevap verdi adam.

"Çağırdılar mı seni?"

"Kimse çağırmadı, ama kim ölmek ister! Korku gözlerinin içine baktı mı uça uça gidersin."

"Vyeşenskaya'ya niye gittiğini sordum," dedi Prohor. "Don'u Yelenskaya'dan da geçebilirdin, yolun da bu kadar uzamazdı."

"Neyle geçecektik Don'u? Söylediklerine göre orada çok kalabalık varmış, feribot da yokmuş."

"Peki, Vyeşenskaya'da nasıl geçeceksin? Askerî birlikleri bırakıp da arabalarınızla birlikte sizi mi geçirecekler? Nereye gittiğinizi bile bilmeden koyun sürüsü gibi dolaşırsınız! Sonra bütün bu eşyayı ne diye aldın yanına?" Prohor sinirli sinirli kamçısıyla arabanın üstündeki denkleri işaret etti.

"Giyeceklerimizi, atların hamutlarını, un ve buna benzer çiftlikte gerekli şeyleri aldık. Geride bırakamazdık. Yoksa döndüğümüzde evi tamtakır bulurduk. Evladım, insan gözyaşı ve ter dökerek mal sahibi oldu mu, bırakması kolay olmuyor. Elimden gelse evimi de denk yapardım, böylelikle kolera götüresice Kızıllar giremezdi evime!"

"Peki ya şu koca yemliği ne diye sürüklüyorsun yanında? Ya şu sandalyeleri? Onlar Kızılların işine yaramaz ki!"

"Bırakamazdık onları. Ya kırarlardı ya da yakarlardı hepsini. Hayır, onları zengin edecek değilim ben. Evi çırılçıplak bıraktım!" İhtiyar bezgin bezgin yürüyen atları kırbaçladı, döndü kırbacının sapıyla arkadaki bir öküz arabasını işaret ederek ekledi:

"Şuradaki sarınıp sarmalanmış kızı görüyor musun, şu öküzleri süreni? Benim kızımdır o. Yanında bir domuzla yavruları var arabada. Domuz geceleyin arabanın içinde yavruladı. Yavru domuzların ciyaklamalarını duyuyor musun? Hayır, Kızıllar benim malımla zenginleşmeyecek, veba götüresiceler!"

"Feribota bindiğimizde benden uzak dur sen dede!" dedi Prohor. "Yoksa domuzlarınla, malın mülkünle birlikte Don'u boylarsın."

"Neden?" diye hayretle sordu ihtiyar.

Genellikle sakin bir adam olan Prohor, "Zira millet ölüyor, sen ise, ihtiyar iblis, örümcek gibi bütün varını yoğunu yanında sürüklüyorsun," diye gürledi. "Senin gibi gübre böceklerinden hazzetmem ben!"

"Hadi. Çek arabanı sen bakalım!" diye öfkeli öfkeli homurdandı ihtiyar ve öte tarafa döndü. "Doğrusu çok iyi önderlerimiz varmış; başkasının malını Don'a atmaya hazır. Ben doğru dürüst konuşuyorum onunla, o kalkmış... Hıh, benim de oğlum var, çavuş, bölüğüyle

Kızıllara karşı duruyor... Geç git işine lütfen, haydi! Başkasının malına göz dikme. Kendin varlıklı bir insan olsaydın böyle gözün kalmazdı zaten."

Prohor atını baldırlayıp süratliye kaldırdı. Ardından yavru domuzun ciyaklaması diğer bütün sesleri bastırarak, Prohor'un kulaklarını sağır edercesine yükseldi.

Arabada yatan subay yüzünü buruşturdu, âdeta ağlamaklı bir sesle, "Bu da nesi be?" diye bağırdı. "Nereden çıktı bu domuz? Polikarp!"

Polikarp, "Bir domuz," dedi, "arabadan düşmüş, tekerlek bacağının üstünden geçmiş."

"Söyle sahibine boğazlasın domuzu. Söyle ona burada hasta var. Zaten halim berbat, bir de kulağımın dibinde ciyak ciyak bağıran domuz eksikti! Haydi, marş marş!"

Atını arabayla aynı hizaya getiren Prohor, subayın kaşlarını çatarak domuzun ciyaklamasını dinlediğini ve kalpağıyla boş yere kulaklarını kapatmaya çalıştığını gördü. Polikarp döndü geldi.

"Domuzu öldürmek istemiyor sahibi Samoilo İvanoviç. Hayvanın iyileşeceğini, eğer iyileşmezse bu akşam keseceğini söylüyor."

Subayın rengi attı, yerinde doğrulmaya çalıştı, bacaklarını arabanın yanından sarkıttı.

"Nerede benim tabancam!" diye bağırdı. "Durdur şu atı! Nerede bu domuzun sahibi? Gösteririm ben ona! Hangi arabada?" Ve böylece, açgözlü ihtiyar Kazak domuzunu boğazlamak zorunda kaldı.

Prohor gülerek atını sürdü ve az sonra, Ust-Koperskaya'dan yola çıkmış başka arabalara yetişti. En aşağı iki yüz araba vardı; atlıları, sığırları ve koyunlarıyla birlikte aşağı yukarı bir verst tutuyordu kafilenin uzunluğu. Prohor, 'Feribotta şenlik olacak,' diye düşündü.

Kafilenin baş tarafından, kestane doru güzel bir ata binmiş bir kadın dörtnala Prohor'a doğru geldi. Prohor'a yaklaşınca dizginleri çekti. Çok süslü bir eyere binmişti kadın, kolan ve eyerin hemen hemen hiçbir çiziği bile bulunmayan oturağının meşini pırıl pırıl parlıyor, gem ve kantarma demirleri ile öteki metal parçalar gümüş gibi ışıldıyordu. Kadın eyerin üstünde bu işi bilen biri gibi rahatça oturuyordu ve dizginleri güçlü, esmer elinde doğru tutuyordu; ama iri yapılı ordu bineğinin binicisini küçümsediği belliydi. Hayvan gözlerini devire

devire boynunu kıvırdı, sapsarı, sıra sıra dişlerini göstererek kadının eteği altından çıkan dizini ısırmaya çalıştı.

Kadın başını gözlerine kadar mavi bir yazmayla sarmıştı; yazmasını dudaklarından çekerek Prohor'a sordu:

"İçinde yaralılar olan bir arabanın yanından geçtiniz mi?"

"Pek çok arabanın yanından geçtim, bir şey mi vardı?"

Kadın ağır ağır, "Kocamı bulamadım," diye cevap verdi. "Bacağından yaralıdır, bir seyyar hastaneyle Ust-Koperskaya'dan getiriliyor. Herhalde yarası iltihaplanmış, bana atını getirmemi söyledi. Atı da bu işte." Kadın atın terli boynuna kamçısıyla hafifçecik dokundu. "Hayvanı kendim kapattım, binip Ust-Koperskaya'ya gittim, ama seyyar hastaneyi bulamadım. Dolaştım, dolaştım, yine de bulamadım."

Kazak kadınının dolgun, güzel yüzüne hayran olan Prohor, onun yumuşak, hafif çıkan kontralto sesini zevkle dinleyerek yüksek perdeden konuştu:

"Peki ama, kadın, kocanı ne arayıp duruyorsun? Bırak seyyar hastaneyle gitsin! Senin gibi güzel bir kadınla, çeyiz diye böyle bir atın da olunca kim olsa evlenir. Mesela bu tehlikeyi ben göze alabilirim!"

Kadın isteksiz isteksiz gülümsedi ve eteğini çekerek dizini örttü. "Şakayı bırakın da söyleyin bana, hiç seyyar hastane gördünüz mü?" diye sordu.

Prohor içini çekip, "Hastalarla yaralıları şu grupta bulacaksınız," diye cevap vererek, epeyce uzaktaki arabalar dizisini işaret etti.

Kadın kamçısını salladı, atını sert bir şekilde çark ettirip eşkinle uzaklaştı.

Arabalar ağır ağır ilerliyordu. Öküzler kuyruklarını tembel tembel sallayarak vızıldayan atsineklerini kovuyordu. Hava öylesine sıkıcı, sıcak ve boğucuydu, öyle bir fırtına kokusu vardı ki, yol kenarlarında büyümüş bodur ayçiçeklerinin gencecik yaprakları boyunlarını bükmüştü.

Prohor bir araba dizisinin yanı sıra tekrar sürdü atını. Arabaların yanında o kadar çok genç Kazak vardı ki, şaşırdı Prohor, bunlar bölüklerinden ya kaçmış ya da birliklerini kaybetmiş, ailelerine katılarak onlarla ırmağı geçmeye giden askerler olmalıydı. Bazıları ordu bineği olan atlarını arabalarının arkasına bağlamış, ya karılarıyla çene

çalıyor ya da çocuklarına bakıyordu; ötekiler at üstünde gidiyordu, kırbaçlarıyla tüfekleri de yanlarındaydı. Onlara dik dik bakan Prohor, 'Birliklerinden kaçmış, canlarını kurtarmaya bakıyorlar,' diye karar verdi içinden.

Havada hayvan terinden, güneşte ısınmış tahtalardan, kap kaçaktan ve gres yağından ağır bir koku vardı. Öküzler ağır ağır, suratları asık ilerliyordu. Ağızlarından sarkmış dillerinden ta yere kadar salyaları uzanıyordu. Atların çektiği arabalar da onları hiç geçmeye çalışmaksızın, aynı yürüyüş kararında ilerliyordu. Fakat ansızın, güney yönünden, uzaktan bir top sesi duyuldu ve kafile hemen canlanıverdi. Tek ya da çift atlı arabalar sıradan çıktı, atlar tırısa kalktı, kırbaçlar şaklamaya, bağrışmalar duyulmaya başladı. İncecik söğüt dalları öküzlerin sırtında ıslık çalıyor, tekerlekler daha hızlı takırdıyordu. Korkudan herkes adımlarını sıklaştırdı. Yoldan kalın toz bulutları kalkıyor, gerilere doğru sürüklenip ekin ve otların sapları üstüne iniyordu.

Prohor'un ufak tefek hayvanı da başını yere eğmiş demet demet yonca, kolza, yabani hardal dişleyerek otlara doğru ağır ağır ilerliyordu. Ama top sesi duyulur duyulmaz, Prohor topuklarını hayvanın böğürlerine gömdü ve at sanki şimdi otlamanın sırası olmadığını anlamış gibi seve seve tırısa kalktı.

Top ateşi yoğunlaştı. Top seslerine keskin, kuru tüfek sesleri karışıyor, boğucu havada, çeşitli seslerin birleştiği gök gürlemesini andıran bir gürültü titreşiyordu.

Bir arabada genç bir kadın, "Yarabbi!" diyerek istavroz çıkardı, memesinin kahverengi ucunu bebeğinin ağzından çekerek, şişkin, sarı memesini gömleğinin içine tıktı.

Yol boyunca öküzlerinin yanı sıra iri adımlarla ilerleyen ihtiyar bir adam, "Ateş edenler bizimkiler mi asker?" diye bağırarak sordu Prohor'a.

"Kızıllar dede. Bizim topların cephanesi yok."

"Ya Hazreti Meryem, sen onları koru!" İhtiyar adam dizginleri elinden yere attı, partal Kazak kasketini başından alıp yüzünü doğuya çevirerek istavroz çıkardı.

Güneyde, güz mısırlarının diken diken saplarının göründüğü sırtın ardından, dağınık siyah bir bulut yükseldi. Bulut ufkun yarısını kaplayacak biçimde yayıldı, göğü buğulu örtüsünün ardında gizledi.

"Bakın, şurada büyük bir yangın var!" diye bağırdı birisi.

Araba tekerleklerinin gürültüsü arasında:

"Ne olabilir?"

"Yanan neresi?" diye soran sesler duyuldu.

"Çir boyunda bir yer."

"Kızıllar Çir boyunca köyleri yakıyor."

"Tanrı korusun..."

"Bakın ne çok duman çıkıyor! Yanan köy bir tane değil."

"İvan, şu öndekilere söyle de hızlansınlar!"

Kara dumandan örtü gökyüzüne yayıldıkça yayıldı. Topların gürlemeleri gittikçe daha yüksek perdeden duyulmaya başladı. Yarım saate kalmadan rüzgâr yirmi verst kadar ötede, Çir boyunda yanan köylerin keskin, dehşet verici kokusunu Hetman şosesine getirdi.

LX

GROMOK yolu bir noktada gri, iri taş duvarla çevrili bir yerden geçiyor, sonra keskin bir virajla Don'a doğru dönüp, üstüne kütükten bir köprü atılmış sığ bir dere yatağına iniyordu. Kuru havalarda dere yatağının dibi kumlar ve rengârenk çakıllarla sarı sarı parlar, ama yaz yağmurlarından sonra sel suları tepeden deli gibi iner, dere yatağı içinde taşları sürükleyerek, taşların üstünden aşarak gümbürdeye gümbürdeye Don'a akardı. Böyle günlerde köprü su altında kalırdı, ama bu çok sürmezdi. Tepeden inen vahşi seller kabarırken duvarları yıkar, çitleri kazıklarıyla birlikte söker götürür, ama çok çabuk çekilir ve dere yatağının dibinde, bayırlardan sürüklenip gelen kireç ve çamurların kokusunu taşıyan çakıllar ıslak ıslak yeniden parlamaya başlardı.

Dere yatağının iki yanında sık söğütler ve kavaklar vardı. Yazın en sıcak günlerde bile bunların gölgelikleri serin olurdu. Vyeşenskaya'lı Kazak olmayanlardan kurulu on bir kişilik karakol, Vyeşenskaya'ya giden askerlik çağındaki bütün Kazakları tutuklama emriyle köprübaşını tutmuş, ağaçların gölgesinde bekliyordu. İlk sığınmacı araba-

ları uzaktan görününceye kadar, köprünün altında yatarak sigara içip kâğıt oynamakla vakit geçirdiler; bir kısmı da soyunup gömlekleriyle iç çamaşırlarındaki kuduruk asker bitlerini ayıkladı, içlerinden ikisi subaylarından izin alarak Don'da yıkanmaya gitti.

Ama dinlenmeleri kısa sürdü, zira sığınmacılar az sonra arkası kesilmeyen bir sel halinde köprüye doğru akmaya başladı, köprübaşındaki o uyuşuk, gölgelik küçük yer bir anda kalabalıklaşıverdi, gürültüye boğuldu ve sanki bozkırın boğucu havası da arabalarla birlikte tepelerden inmişçesine bir sıcaklık kapladı ortalığı...

İnce, uzun boylu bir astsubay olan karakol komutanı, elini tabancasının kılıfına dayayarak köprünün üstünde durdu. En azından yirmi arabayı yolundan alıkoymadan bıraktı, ama kafilede yirmi beş yaşlarında bir Kazak'ı görünce, sert bir sesle durmasını emretti.

Kazak, kaşlarını çatıp dizginleri çekti.

Komutan arabanın yanına giderek, "Hangi alaydansın sen?" diye sordu.

"Sana ne?"

"Sana alayını sordum. Ee?"

"Rubejni Bölüğündenim. Sen kimsin peki?"

"İn aşağı!"

"Kimsin sen, bilmek istiyorum."

"İn diyorum sana." Komutan kulaklarına kadar kızardı. Tabancasının kılıfını açtı, revolverini çıkardı ve sol eline geçirdi. Genç Kazak dizginleri karısının elini tutuşturup arabadan aşağı atladı.

"Neden alayında değilsin? Nereye gidiyorsun?" diye sorguya çekti onu komutan.

"Hastalanmıştım. Şimdi ailemle Bazki'ye gidiyorum."

"Hava değişimi aldığını gösteren bir belgen var mı?"

"Belgeyi nereden alacaktım? Bölükte doktor yoktu ki."

"Hiçbir zaman olmaz zaten doktorunuz! Karpenko!" diye askerlerinden birine seslendi. "Al bu herifi de okula götür."

"Siz kim oluyorsunuz be?" diye sordu Kazak.

"Gösteririz sana kim olduğumuzu!"

"Benim bölüğüme dönmem gerek. Beni yolumdan alıkoymaya hakkınız yok."

"Biz kendimiz yollayacağız seni bölüğüne. Silahın var mı?"

"Bir tüfeğim var."

"Çabuk çıkar tüfeği, yoksa bir delik açarım vücudunda. Böyle genç bir Kazak olacaksın da, karının eteği altına saklanacaksın! Sizleri biz mi savunacağız?"

Subay dönüp giderken omzunun üstünden aşağılayıcı bir tavırla bağırdı:

"Pis herif!"

Kazak tüfeğini bir kilimin altından çekip çıkardı. Karısını herkesin önünde öpmek istemeyerek elini tuttu, bir şeyler mırıldandı ve muhafızının ardı sıra okulun yolunu tuttu.

Daracık yolda biriken arabalar, köprünün üstünden tekrar gümbür gümbür geçmeye başladı.

Bir saat içinde karakol elli kaçak tutuklamıştı. İçlerinden bazıları, hele yaşlıca, uzun bıyıklı, yabani görünüşlü ufak tefek biri karşı koymaya çalıştı. Komutan ona arabadan inmesini emredince, Kazak atlarını kamçıladı. Milislerden ikisi atları gemlerinden yakalayıp köprünün öbür başında durdurdu. Kazak bir saniye bile düşünmeden, branda bezinin altından bir Amerikan Winchester tüfeği çıkarıp omzuna dayayıverdi.

"Çekilin yoldan," diye haykırdı, "çekilin yoksa vururum, lanet olasıcalar!"

"İn aşağı, in aşağı!" dedi milisler ona. "İtaat etmeyenleri vurma emri aldık. Şimdi seni çekeriz bir duvarın dibine."

"Köylüler siz de! Daha geçenlerde Kızıllardan yanaydınız, şimdi Kazakların başına amir kesildiniz... Pis kokulu herifler! Çekilin yoksa ateş ederim..."

Milislerden biri arabanın ön tekerleklerinden birinin üstüne fırladı ve kısa bir mücadeleden sonra tüfeği adamın elinden zorla aldı. Kazak bir kedi gibi iki büklüm oldu, elini branda bezinin atına daldırıp kınından bir kılıç çekti ve diz çökerek arabanın kenarına doğru salladı; hemen kenara kaçıveren milis kellesini güç kurtardı.

İnce yüzlü, ağlayan karısı, "Timofey bırak kılıcı! Timofey! Ah! Yapma... Karşı koyma, öldürürler seni!" diye çılgına dönmüş Kazak'a haykırıyordu.

Ama Kazak arabanın içinde ayağa kalkmış, çeliği menevişli menevişli parlayan kılıcını tepesinde savuruyor, gözlerini devire devire boğuk bir sesle küfrederek milisleri yanına sokmuyordu. "Geri durun, yoksa biçerim!" diye kükrüyor, maviye çalan göz akları gitgide kanlanarak yüzü öfkeden titriyordu.

Silahını elinden zor bela aldılar, arabadan alaşağı edip bağladılar Kazak'ı. Arabasını aradıklarında, bu inatçı direnişinin basit nedenini anladılar. Brandanın altında koskoca bir güğüm dolusu evde yapılmış sert votka vardı.

Bu arada daracık yolda arabalar, hayvanlar üst üste yığılmıştı. Araçlar o kadar sıkışıktı ki, öküzlerle atları arabalardan çözüp, arabaları elle çekerek köprüden geçirmek zorunda kaldılar. Atsineklerinden çılgına dönen atlarla öküzler, arabaların oklarını kırıp artlarında sürükleyerek, sahiplerinin emirlerine aldırış bile etmeden çitleri aştı. Köprünün çevresinde kırbaçların ıslıkları, kadınların vaveylaları yükseliyordu. Arkalarda manevra olanağı olan arabalar, Bazki'ye doğru yollarına devam edebilmek için geri dönüp tekrar şoseyi tırmandılar.

Tutuklanan kaçaklar muhafızların gözetiminde Bazki'ye gönderildi, ama hepsi de silahlı olduğu için muhafızlar onlarla başa çıkamadı. Köprüyü geçer geçmez, kaçaklarla muhafızlar arasında bir mücadele başladı. Biraz sonra muhafızlar karakol noktasına döndü, kaçaklar da kendi başlarına, askerî bir düzen içinde Vyeşenskaya'ya doğru yürüdü.

Gromok'ta Prohor'u da durdurdular. Gregor'un verdiği izin kâğıdını gösterince alıkoymadan bıraktılar.

Prohor, Vyeşenskaya'nın karşısına düşen Bazki'ye akşamüstü erken saatte vardı. Yolları, ara sokakları binlerce sığınmacı arabası doldurmuştu, ayrıca Don boyunca da iki verstlik bir sıra halinde uzanıp gidiyordu arabalar dizisi. Karşı kıyıya geçmek için bekleyen yirmi binden fazla insan koruluklara dağılmıştı. Feribotlarla ırmağın öbür yakasına bataryalar, alayların karargâhları ve askerî teçhizat taşınıyordu. Piyadeler, Don'un yüzünü kaplayan düzinelerce kayık içinde taşınıyordu. İskelenin çevresini kum gibi kaynayan bir insan kalabalığı sarmıştı. Çir Irmağından hâlâ top sesleri geliyordu ve havadaki keskin, ekşi yanık kokusu artmıştı.

Geri çekilişi perdeleyen süvarilerin ilk müfrezeleri gece yarısı gelmeye başladı; bunlar şafakla karşıya geçirilecekti. Ama daha Birinci Tümenin süvarilerinden hiç haber olmadığı için Prohor kendi bölüğünü Bazki'de beklemeye karar verdi. Eyerini almadan, atını bir sığınmacının arabasına bağladı ve kalabalığın içinde tanıdık aramaya çıktı.

Uzakta, omuzlarına yün bir ceket atmış, göğsüne küçük bir çıkın bastırarak ırmağa inmekte olan Aksinya Astakova'yı gördü. Aksinya'nın çarpıcı güzelliği, ırmak kıyısındaki birkaç piyade neferinin dikkatini çekti, adamlar yılışık yılışık seslendiler ve sulu sulu kahkahalar atarken, tozlu, tere bulanmış suratlarında dişleri pırıl pırıl parladı. Uzun boylu, sarı saçlı, belinde palaskası olmayan bir Kazak, arkadan beline sarılıp Aksinya'nın esmer ensesini öpmeye bile cesaret etti. Ama Aksinya dişlerini gösterip adamı kaba bir biçimde iterek bir şeyler homurdandı. Askerler kahkahayı koyverdiler. Kazak da kasketini çıkararak boğuk bir sesle yalvardı:

"Bir ufak öpücük!"

Aksinya, dolgun dudaklarında aşağılayıcı bir gülümseme oynaşarak ve adımlarını hızlandırarak yürüdü. Prohor ona hiç seslenmedi, kalabalıkta başka hemşerilerini aramaya devam etti. Ağır ağır ilerlerken, sarhoş sesleriyle sarhoş kahkahaları duydu ve biraz sonra, bir arabanın altında yere serdikleri at çuluna oturmuş ihtiyar üç adam gördü. Birinin bacaklarının arasında bir kova dolusu votka duruyordu. Cümbüş yapan ihtiyar delikanlılar, top mermisi kovanından bozma bir maşrapayla, sıraya göre votka çekiyor, kurutulmuş balık yiyordu. İçkinin sert kokusuyla, balığın tuzlu kokusu karnı acıkan Prohor'u durdurdu.

Adamlardan biri, "Asker, gel birlikte kafa çekelim," diye davet etti onu. Prohor hiç itiraz etmeden oturdu, istavroz çıkardı ve konuksever ihtiyarın uzattığı sert kokulu bir maşrapa votkayı aldı.

Gruptakilerden bir başkası, "Hazır yaşıyorken içmene bak! Al, şu balıktan da ısır bir lokma," dedi. "İhtiyar deyip de geçmeyin. İhtiyarlar akıllıdır. Sizin gibi çoluk çocuğun, nasıl yaşanılacağı, nasıl votka içileceği konusunda biz ihtiyarlardan öğreneceği çok şey var daha," diyen, burnuyla üst dudağı düşmüş bir başka ihtiyar top gibi gürleyen sesiyle fikir yürüttü.

Prohor burunsuz ihtiyara korkuyla bakarak içti. İkinci maşrapasını bitirip üçüncüsüne başlayacağı sırada, sormaktan kendini alamadı:

"Burnunu nerede yitirdin babalık? İçki âleminde mi?"

"Yok evladım. Nezleden. Çocukluğumdan beri hep nezle olurum ben. Ondan oldu!"

"Benim aklıma da kötü kötü şeyler geldi; etleri çürüten bir hastalık götürdü sanmıştım burnunu. Doğrusu böyle berbat bir hastalığa yakalanmayı hiç istemem," diye itiraf etti Prohor.

İhtiyarın açıklamasıyla içine güven gelerek, dudaklarını maşrapaya dayayıp hiç korkmadan dibine kadar içti votkayı.

İri yapılı bir adam olan votkanın sahibi, "Bütün varımı yoğumu yitirdim ben be, neden içmeyecekmişim!" diye böğürdü. "Yanımda üç bin kilo tahıl getirdim, ama on altı bin kilosunu da geride bıraktım. Ta buraya kadar beş çift öküz güttüm, ama şimdi karşıya geçiremediğim için burada bırakmak zorunda kalacağım. Uğraşıp didinip bir araya getirebildiğim her şeyim elimden gidecek. Onun için boş verin de türkü söylemeye bakın siz! Haydi arkadaşlar!" Suratı mosmor kesilmiş, gözleri dolmuştu.

Ötekilerden biri, "Bağırma Trofim İvaniç!" dedi. "Eğer sağ kalırsak yine zengin oluruz."

İhtiyar Kazak suratını buruşturup ağlaya ağlaya, sesini daha da yükselterek, "Nasıl bağırmam?" dedi. "Bütün ürünüm elden gidecek. Daha nasıl bağırmam ben? Ben çiftliğimi, varlığımı kimin için kazandım? Eskiden bir yaz mevsiminde on gömlek çürütürdüm sırtımda terden, şimdi yalınayak, başı kabak kaldım. Çekin bakalım!"

Onlar konuşurken, Prohor bütün bir balığı gövdeye indirdi, yedi maşrapa votka içti ve öyle bir sarhoş oldu ki, onların yanından ayrılırken güçlükle ayağa kalkabildi.

Votkanın sahibi, "Asker," dedi, "bizim savunucumuz, atın için yulaf vereyim sana. Ne kadar istersin?" diye ikramda bulundu.

Prohor çevresinde olan biten her şeye karşı bir vurdumduymazlık içinde, "Bir çuval alayım," dedi.

İhtiyar iyi cins yulaftan bir çuval doldurdu ve çuvalı omzuna vurması için Prohor'a yardım etti. Sarhoşların o kendilerine özgü sulu

gözlülüğüyle onu kucaklayarak, "Ama çuvalı geri getir. Sakın unutma, İsa aşkına!" diye de yalvardı.

"Getirmem. Getirmem, dedim mi, getirmeyeceğim demektir bu," diye anlamsızca, inatla reddetti Prohor.

Sallana sallana arabanın yanından ayrıldı. Sırtındaki çuval sallandıkça, o da çuvalla birlikte yalpa vuruyordu. Prohor'a sanki üstü buz tutmuş bir toprakta yürüyormuş gibi geliyordu; ayakları kayıyor ve bacakları, buzda yürüyen nallanmamış bir atın bacakları gibi titriyordu. Sarsak sarsak bir iki adım attıktan sonra durdu, başında kasketi var mıydı yok muydu onu hatırlamaya çalıştı. Arabalardan birine bağlı bir at yulafın kokusunu aldı, çuvala doğru uzanıp köşesinden ısırdı. Açılan delikten yumuşak bir hışırtıyla dökülmeye başladı yulaflar. Yükünün hafiflediğini gören Prohor tekrar yola koyuldu.

Yulafın geri kalanını belki de atına kadar götürebilecekti, ama yanından geçmekte olduğu bir boğa ona bir tekme salladı. Tatarcıklardan, atsineklerinden sinirlenip sıcaktan ve bulunduğu yere çakılı kalmaktan çılgına dönen boğa yanına kimseyi yaklaştırmıyordu. Boğanın o günkü ilk kurbanı olmayan Prohor havalandığı gibi başını araba tekerleklerinden birinin poyrasına çarptı ve hemen sızıverdi.

Gece yarısına doğru uyandı. Tepesinde kurşuni bulutlar batıya doğru akıyordu. Arada sırada, bulutların arasındaki bir yarıktan, bir an için ay görünüyor, sonra göğü yine bulutlar örtüyor ve rüzgâr sanki daha soğuk esmeye başlıyordu. Prohor'un dibinde yattığı arabanın yanından süvariler geçiyordu. Toprak sayısız nalların altında inliyordu. Yağmur kokusunu alan atlar aksırıyordu. Kılıç kınları üzengi demirlerine çarpıyor, arada sırada sigaraların ışıkları parlayıp sönüyordu. Prohor'un burnuna at teri ve koşum takımlarının keskin kokusu geldi. Bütün muvazzaf Kazaklar gibi Prohor da bu özel kokuyu kendi kokusu gibi benimsemişti. Kazaklar bu kokuyu kendileriyle birlikte Prusya'nın, Bukovina'nın bütün yollarında, ta Don'un bozkırlarına kadar taşımıştı ve bu hiç eksik olmayan süvari kokusu Prohor için, evinin kokusu kadar aziz, evinin kokusu kadar tanıdıktı. Prohor'un kıllı burun delikleri kaşındı, kurşun gibi ağırlaşan başını kaldırdı:

"Hangi alaydansınız çocuklar?" diye sordu.

Karanlıktan bir ses arsız arsız, "Süvari!" diye cevap verdi.

"Evet, ama ben hangi alaydan olduğunuzu sordum."

Aynı ses, "Petlura'dan," diye cevap verdi.

"Ulan domuz!" diye küfrü bastı Prohor, sonra bir iki dakika bekleyip sorusunu tekrarladı:

"Hangi alaydansınız yoldaşlar?"

"Bokovski," diye bir cevap geldi.

Prohor ayağa kalkmaya çalıştı, ama başına kan hücum etti, bir öğürtü boğazını tıkadı. Uzandı, tekrar uykuya daldı. Sabaha karşı ırmaktan rutubetli bir soğuk geliyordu.

Uykusu arasında, tepesinde bir sesin, "Ölü mü?" diye sorduğunu duydu.

"Sıcak vücudu... Sarhoş da!" diye bir başkası Prohor'un kulağının dibinden cevap verdi.

"Sürükle de çek şunu yolun üstünden! Leş gibi serilmiş kalmış. Mızrağını bir tattır şuna," dedi birinci ses.

Öteki adam mızrağını Prohor'un kaburgalarına acıtacak şekilde dürttü, bir çift el de ayaklarına yapışıp onu kenara sürükledi.

Otoriter bir ses, "Çözün şu arabanın hayvanlarını! Tam uyunacak zaman!" diye kükredi. "Kızıllar burnumuzun dibinde, bu herifler ise evlerindeymiş gibi uyuyor! Çekin arabaları yolun üstünden, az sonra batarya geçecek buradan. Çabuk! Yolu kapatmışlar... Ne davar bunlar be!"

Arabaların altında üstünde uyuyan sığınmacılar harekete geçti. Prohor fırlayıp kalktı. Yanında ne kılıcı vardı ne de tüfeği, bir gece önceki içki âleminden sonra, çizmesinin de sağ tekini kaybetmişti. Tam malını mülkünü bir arabanın altında şaşkın şaşkın aramaya hazırlandığı sırada, yaklaşmakta olan bir bataryanın sürücüleriyle topçuları, arabayı hiç acımadan, üstündeki sandıklarla birlikte devirip, topların geçmesi için bir dakika içinde açıverdi yolu.

Sürücüler atlarının başına koştu. Geniş koşum kayışları titreyip gerildi. Sahra toplarının kocaman kocaman araba tekerlekleri, tekerlek izleri boyunca gıcırdaya gıcırdaya dönmeye başladı. Bir cephane arabasının tekerlek poyrası, başka bir arabanın okuna takılıp oku kırdı.

Prohor'a o kadar konukseverlik göstermiş olan ihtiyarlar, "Cepheden kaçıyorsunuz! Çok iyi askermişsiniz doğrusu, Allahın belaları!" diye arabadan bağırdı. Irmağı geçmek için acele eden batarya sessiz

sedasız yoluna devam etti. Sabahın erken saatlerindeki o alacakaranlıkta, Prohor atıyla tüfeğini uzun uzun aradı. Ama hiçbirini bulamadı. Kıyıda çizmesinin öbür tekini de çıkarıp ırmağa fırlattı; sonra başını çelik bir kıskaç gibi kavrayan o dayanılmaz ağrıyı gidermek için tekrar tekrar başını ıslattı.

Güneş yükselir yükselmez süvariler ırmağı geçmeye başladı. Kazaklar atlarını Don'a, ırmağın bir dik açıyla doğuya döndüğü noktaya sürdü. Yüzünü ta gözlerine kadar kaplayan sert kızıl sakalıyla, kanca burunlu, sert bakışlı bölük komutanı tıpkı bir yabani domuzu andırıyordu. Sol kolu kan lekelerine bulanmış kirli bir bez içinde askıya alınmıştı, sağ kolu ise hiç durmadan kamçısını sallıyordu.

Atlarını suya sokmaya çalışan Kazaklara, "Su içmeye bırakmayın hayvanları!.. Yürüyün! Ulan namussuz! Sudan mı korkuyorsunuz yoksa? Sür ulan şunu!.. Şeker değil, erimez!" diye bağırıyor, kızıl bıyıklarının altından dişleri köpek dişleri gibi pırıl pırıl görünüyordu. Atlar bir araya gelip yığılmış, ısırıcı, soğuk suya girmemek için inat ediyorlardı; Kazaklar bağırıp kırbaçlarıyla sürüyordu atları. Alnında geniş akıtması bulunan yağız bir at yüzmeye başladı. Daha önce de yüzdüğü belliydi hayvanın. Dalgalar yuvarlacık sağrısının üstünden geçiyor, ama gür kuyruğu yan yan sürükleniyordu ve boynuyla başı suyun üstündeydi. Ötekiler de sert sert soluyarak onun ardı sıra suya girdi. Kazaklar da altı tane mavuna* içinde atların arkasından gidiyor, her mavunanın burnunda, gerektiğinde kullanmak üzere elinde kement tutan bir adam bulunuyordu.

Komutan elindeki kamçıyı, kalkerli toprağa bulanmış çizmesine ıslık çaldıra çaldıra indirerek, "Önlerine geçmeyin! Akıntıyı aşırtın hayvanlara. Akıntıya kaptırmayın atları," diye bağırıyordu.

Hızla akan ırmak atları akıntı aşağı sürüklemeye başladı. Yağız at ötekilerle arasındaki mesafeyi rahat rahat açtı ve karşı kıyıya ilk varan o oldu. O sırada güneş, kavakların çalı gibi tepelerinin ardından parladı, yağız atın üstüne pembe bir ışık demeti vurdu, hayvanın ıslak ıslak parlayan tüyleri alev gibi tutuştu.

Yaban domuzuna benzeyen batarya komutanı, "Şu küçük kısrağa göz kulak olun be! Yardım edin şuna, kantarması ağzında kalmış. Ası-

* Mavuna: Gemilere ve yakın kıyılara yük taşıyan güvertesiz büyük tekne; mavna.

lın küreklere, kürek çekemiyor musunuz? Asılın be!" diye kısık sesiyle bağırıp duruyordu.

Bütün atlar kazasız belasız karşı kıyıya geçti. Daha önce karşı kıyıya geçen Kazaklar onları bekliyordu; çıkan atları yakalayıp yuları vuruyorlardı. Beri yakadaki askerler de eyerleri kayıklara yükleyip göndermeye başladı.

Prohor kayığa eyer yüklemekte olan bir Kazak'a, "Dünkü yangın neredeydi?" diye sordu.

"Çir boyunda."

"Top mermisinden mi çıktı?"

"Yok canım! Kasıtlı, Kızıllar kundaklıyor..."

Prohor hayretler içinde, "Her şeyi yakıyorlar mı?" diye sordu.

"Yok, yakmıyorlar... Sac damları, iyi sundurmaları olan zengin evlerini yakıyorlar."

Prohor kendi tümenini sorup soruşturduktan sonra sığınmacı arabalarının yanına döndü. Çalı çırpıyla, devrilen çitlerle, hayvan tersiyle her yanda yakılan kamp ateşlerinden yükselen keskin ve acı kokulu dumanlar, meltemle savrula savrula yükseliyordu. Kadınlar kahvaltı ediyordu. Gece Don'un sağ yakasındaki bozkır ilçelerinden binlerce sığınmacı daha gelmişti. Ateşlerin çevresinde uğultu halinde sesler yükseliyordu. Prohor'un kulağına parça parça konuşmalar çalındı:

"Karşıya geçme sırası bize ne zaman gelecek acaba?"

"Tanrı izin vermez de karşıya geçemezsek, tahılımı Kızıllara bırakacağıma Don'a dökerim daha iyi."

"Feribotun etrafındaki kalabalığı gördün mü? Arı kovanı gibi!"

"Peki ama sandıklarımızı nasıl bırakırız kıyıda canım?"

"Bu kadar zahmete girelim, bize bunca şeye mal olsun, sonra da... Hey yarabbim!"

"Keşke kendi köyümüzün olduğu yerden geçseydik ırmağı..."

"Ya, Vyeşenskaya denilen bu yere hangi şeytana uyduk da geldik?"

"Kalinov Ugol yanmış, yerle bir olmuş diyorlar."

"Feribotla geçebiliriz diye düşündük işte."

"Sence canımızı bağışlarlar mı gerçekten?"

"Altı yaşından yukarı bütün Kazakları kılıçtan geçirme emri almışlar."

"Bizi burada yakalayacaklar. O zaman ne yaparız?"

"Salhaneye dönecek o zaman burası!"

Süslü bir arabanın yanında, görünüşünden bir köy atamanı olduğu anlaşılan kır saçlı, otoriter tavırlı bir adam tumturaklı bir edayla nutuk çekiyordu:

"Ona dedim ki, 'Yani millet ırmağın kıyısında kırılacak mı? Ne zaman geçebileceğiz karşı kıyıya? Kızıllar gelip topumuzu kılıçtan geçirecek.' Ekselansları da, 'Korkma dede!' dedi. 'Bütün halk geçene kadar mevzilerimizi tutar, dayanırız. Karılarımızın, çocuklarımızın eziyet çekmesine izin vermeyiz.'"

Adamı çevreleyen kadınlarla ihtiyarlar onu büyük bir dikkatle dinliyordu.

Yaşlı adam soluk almak için susunca her kafadan bir ses çıkmaya başladı, bir uğultu yükseldi:

"Öyleyse batarya neden geçti karşı yana?"

"Acelelerinden atlarıyla bizi çiğneyeceklerdi neredeyse."

"Süvariler de gelmiş üstelik."

"Gregor Melehov'un cepheyi savunmasız bıraktığını söylüyorlar."

"Bizi kim savunacak şimdi? Askerler önden gidip milleti geride bıraktı."

"Herkes kendi başının derdinde şimdi!"

"Herkes ihanet ediyor bize!"

"Ekmek ve tuz verip aksakalları Kızıllara gönderelim bari. Belki acır da bizi cezalandırmazlar."

Kırmızı tuğlalı, büyük hastane binasının yanından bir atlı sokağa döndü. Tüfeği eyerinin kaşına asılmıştı, yan tarafında da bir mızrak sallanıyordu.

Yaşlıca bir kadın sevinçle, "A, benim Mikişkam bu!" diye haykırdı. Koşarak, araba oklarının üstünden atlaya atlaya biniciyi karşılamaya gitti. O sırada atlıyı üzengilerinden yakalayıp durdurdular. Adam kurşuni mühürlü bir postayı havaya kaldırarak bağırdı:

"Kurmay başkanına posta getirdim! Bırakın geçeyim!"

Kır saçları sevinçten parlayan yüzüne yol yol düşmüş olan kadın, "Mikişka, yavrucuğum!" diye telaş içinde seslendi. Bütün vücuduyla atın yan tarafına abanarak, titrek bir gülümsemeyle sordu:

"Bizim köyden geçtin mi?"

"Evet. Şimdi Kızıllar orada..."

"Evimiz?"

"Evimiz hâlâ ayakta, ama Fedot'unki yandı. Bizim samanlık da ateş aldı, ama Kızıllar söndürdü. Fetişka koşup bize haber getirdi: Kızılların subayı, tek bir yoksul Kazak'ın bile evinin yakılmayacağını, yalnız burjuvalara ait olanların yakılacağını söylemiş."

"Ah, Tanrı onlardan razı olsun! İsa onları korusun!" diye istavroz çıkardı kadın.

Sert bakışlı bir ihtiyar öfkeyle lafa karıştı:

"Sen neler söylüyorsun kadın? Herifler senin komşunun evini yakmış, sen tutmuş, 'Allah razı olsun!' diye bağırıyorsun."

Kadın acele acele, "Komşunun canı cehenneme!" diye cevap verdi. "Benim komşum kolaycacık bir başka ev yapabilir kendine, ama ya benimki yansaydı ne yapardım ben? Fedot'un bir küp dolusu gömülü altını var, oysa ben bütün ömrümü başkaları hesabına çalışarak tükettim."

"Bırak da gideyim ana!" Atlı, eyerinin üzerinden eğildi. "Bu postayı acele götürmem gerek."

Kadın döndü, bir dakika kadar atlının yanı sıra yürüdü, onun elini öptükten sonra arabasının yanına döndü; atlı, genç bir tenor sesle bağırıyordu:

"Yol verin! Başkomutana mektup ulaştıracağım. Yol verin."

At dört ayağı üstünde hoplayıp silkinerek yana sıçradı, kalabalık istemeye istemeye açıldı. Atlı ağır ağır ilerliyor gibiydi, ama az sonra arabaların, öküzlerin ve atların gerisinde gözden kayboldu; şimdi sadece, ırmağa doğru ilerleyen atlının mızrağı uçsuz bucaksız kalabalığın üstünde inip çıkıyordu.

LXI

ERTESİ gün bütün Asi kuvvetler, sığınmacılarla birlikte ırmağın öbür kıyısına geçmişti. Irmağı en son Gregor Melehov'un Birinci Tümeninin Vyeşenskaya Alayına bağlı süvari bölükleri geçti. Gregor on iki seçme bölükle, akşama kadar, Kuban'dan bastıran Kızılların

karşısında tutundu, saat beşte, ordu ve sığınmacıların karşı kıyıya geçtikleri haberini Kudinov'dan alınca geri çekilme emrini verdi.

Asilerin planlarına göre, ırmağın sağ yakasındaki köylerden toplanmış askerlerden kurulu bölükler, karşı kıyıya geçip, her bölük kendi köyünün karşısında olmak üzere ırmak boyunu tutacaktı; öğleye doğru da bölüklerden çoğunun mevzilerini aldıkları haberi geldi karargâha.

Köy aralarının çok açık olduğu yerlere komutanlık bozkır Kazaklarından kurulu bölükler verdi, bu Kazakların geri kalanları da yedek olarak saklandı. Böylece Asi kuvvetler, Don'un sol yakası üzerinde, Kazanskaya ilçesinin en uç köyünden Koper Irmağı ağzına kadar yüz verstlik bir cepheye yayıldı.

Kazaklar ırmağı geçer geçmez alelacele hendekler kazıp, kavakları, söğütleri, meşeleri kesip biçerek, yeraltı barınakları ve makineli tüfek yuvaları yaptı, bir savunma savaşına hazırlandı. Sığınmacıların ellerindeki bütün boş çuvallar alındı, kumla doldurulup sıra sıra uzayıp giden hendeklerin önüne siper olarak yığıldı.

Akşama kadar siper kazma işi her tarafta bitmişti. Vyeşenskaya gerisinde Birinci ve Üçüncü bataryalar çam fidanları içinde maskelendi. Sekiz top için sadece beş mermi vardı. Fişekler de hemen hemen tükenmiş gibiydi. Kudinov habercileri çıkarıp, tüfekle ateş edilmesini kesinlikle yasaklayan emirler göndermiş, her bölüğün en iyi bir-iki nişancısını seçerek onlara yeteri kadar mermi sağlamaları, nişancıların da Kızıl makineli tüfekçileriyle, sağ yakadaki köylerin sokaklarında görünenleri avlamaları için talimat vermişti. Öteki Kazaklar ancak Kızıllar ırmağı geçmeye kalkışırsa ateş açabilecekti.

Alacakaranlık bastırırken Gregor atına atlayıp mevzileri dolaşmaya çıktı, sonra geceyi geçirmek için Vyeşenskaya'ya döndü.

O gece Vyeşenskaya ile çevredeki çayırlarda ateş yakılması yasaklandı. Kıyılar leylak rengi bir buğu içindeydi. Ertesi sabah erken saatlerde Kızılların ilk devriye kolları uzak yamaçlarda göründü. Çok geçmeden de Ust-Koperskaya'dan Kazanskaya'ya kadar bütün tepelerde görünüp görünüp kaybolmaya başladılar. Sonra devriye kolları kayboldu ve öğleye kadar yamaçlara ağır, derin bir sessizlik çöktü. Ama güneyde yanan köylerin mora çalan kara dumanları hâlâ göğe yükseliyordu. Rüzgârın dağıttığı bulutlar tekrar yığılmaya, gökte soluk

soluk şimşekler çakmaya başladı. Bir gök gürlemesiyle sanki bulutlar parçalandı ve kamçı gibi bir yağmur başladı. Rüzgâr yağmuru oynak dalgalar halinde, Don kıyılarındaki kıraç tepelerin, sıcaktan solmuş ayçiçeklerinin, susamış ekinlerin üzerinden sürüklüyordu. Yağmur genç, tozlu yaprakları canlandırdı, bahar filizleri özlü özlü pırıldamaya başladı, yuvarlak ayçiçekleri kararmaya yüz tutan başlarını yeniden kaldırdı, bostanlardan olgunlaşmaya yüz tutan kavunların ballı kokuları yükseldi. Susuzluğunu gidermekte olan yanmış toprak tütüyordu.

Don'un sağ kıyısından ta Azak Denizine kadar nöbetçiler dizisi halinde uzanan tepelerde, akşamüzeri Kızıl devriyeler tekrar belirdi.

Irmağın kıyıları yemyeşil derecikleri yer yer bölünmüş, dümdüz, kumluk sol yakası bir kıvrım halinde, millerce uzaktaki tepelerden görülebiliyordu. Kızıl devriye kolları köylere sakınarak giriyordu. Bunların arkasından da yamaçlardan sel gibi piyadeler akıyordu. Vaktiyle Polovtsi ve göçebe çetelerinin gözcülerinin nöbet bekledikleri, yaklaşmakta olan düşmanı gözledikleri sıra sıra tepelerin ardında Kızıl bataryalar mevzilendi.

Bir batarya Vyeşenskaya'ya ateş açtı. İlk mermi meydan yerine düştü ve bir anda havaya ufak kurşuni duman bulutlarıyla, şarapnellerin mini mini, süt beyazı dumanları yükseldi. Arkasından Vyeşenskaya'ya ve ırmak boyundaki Kazakların üstüne üç batarya daha ateş açtı. Makineli tüfekler çılgınca takırdamaya başladı.

İki Hotchkiss makineli tüfeği kısa süreli mermi demetleri yağdırırken, karşı kıyıda hareket halinde olan piyadelerin menzilini yakalayan bir Maxim'in metalik takırtısı hiç durmadan devam ediyordu. Arabalar sıra sıra tepelere tırmanıyordu. Karaçalılarla kaplı yamaçlarda siperler kazılıyor, hafif arabalarla, iki tekerlekli tek atlı arabalar arkalarında upuzun bir toz bulutu bırakarak şoseden ilerliyordu.

Artık top sesleri bütün cephe boyunca duyuluyordu. Yüksek tepelerden Kızıl bataryaları karşı yakayı akşam geç saatlere kadar dövdü. Bütün cephe boyunca, Asilerin tuttukları, hendeklerle yarılmış tarlalardan hiç ses çıkmıyordu. Kazak süvarilerinin atları, geçit vermez kamışlar, sazlıklarla örtülü, sıcaktan rahatsız olmayacakları ırmak boyundaki gizli yerlere saklanmıştı. Ağaçlarla yüksek sepetçisöğütleri, hayvanları Kızılların gözcülerinden çok iyi gizliyordu.

Çayırlıkların yeşil enginliğinde bir tek kul görünmüyordu; yalnız ara sıra, Don'un uzak köşelerinden acele acele gelmekte olan tek tük sığınmacılar uzaktan mini mini görünerek geçiyorlardı. Kızıl makineli tüfekçileri bunların arkasından üç beş kurşun yollayınca, dehşete kapılan sığınmacılar kendilerini yere attı. Akşama kadar sık otların arasında yattılar ve ancak karanlık bastırdıktan sonra, arkalarına bile bakmadan ormanlara, kuzeydeki konuksever, vahşi ve sık akçaağaç, huş ağacı koruluklarına doğru kaçtılar.

Vyeşenskaya iki gün süreyle durmadan yoğun bir top ateşi altında tutuldu. Köylüler mahzenlerden burunlarını çıkarmadı. Top mermilerinden delik deşik olan sokaklarda ancak geceleri canlılık görülüyordu.

Asi Genelkurmayı, böylesine yoğun bir top ateşinin, Kızılların ırmağı geçmek için yaptıkları bir hazırlık bombardımanı olabileceği sonucuna vardı; bütün korkuları, Kızılların Vyeşenskaya'yı ele geçirip uzun cephe hattına bir kama gibi girerek cepheyi ikiye ayırmak, sonra da kuşatma saldırılarıyla Asi kuvvetlerini toptan imha etmek için Vyeşenskaya'nın tam karşısında ırmağı geçmeleriydi. Kudinov'un emriyle, bol bol cephane de verilerek Vyeşenskaya'ya yirmiden fazla makineli tüfek yığıldı. Batarya komutanlarına, ancak Kızıllar ırmağı geçmeye kalkıştıkları takdirde ateş etmeleri emri verildi. Feribotla birlikte ne kadar kayık varsa hepsi, Vyeşenskaya'nın yukarısında bir sığlığa çekildi ve sıkı bir koruma altına alındı.

Gregor'un görüşüne göre, Genelkurmayın korkusunu haklı gösterecek bir neden yoktu. Genel bir savaş meclisinde görüşünü kuvvetle savundu:

"Kızılların Vyeşenskaya'da ırmağı geçmelerine sizce olanak var mı?" diye sordu. "Bakın, ırmağın bu yakası tabak gibi açık, kumluk ve düz, Don kıyısında ise bir tek ağaç veya çalılık yok. Kim oradan ırmağı geçme enayiliğini gösterir? Böyle çıplak bir arazide makineli tüfekler onları son askerine kadar biçer. Kızıl komutanları kendimizden daha aptal sanmak gibi bir aymazlığa kapılma Kudinov. İçlerinde bazılarının kafaları bizim kafalarımızdan çok daha iyi işliyor. Hayır, Vyeşenskaya'yı almaya kalkışmazlar. Irmağı ya geçit veren sığlıklardan ya da kıyıların ağaçlık, fundalık olduğu yerlerden geçmek iste-

yeceklerdir. Bu gibi yerlerde, özellikle geceleri özel nöbetçiler bulundurmalıyız. Kazakları uyarmalıyız ki, yerlerini belli edecek ne bir ses ne bir koku çıkarsınlar; ayrıca eğer çarpışma olursa dövüşebilecek bir gücümüz bulunması için yedekleri de getirmeliyiz."

"Demek sence Vyeşenskaya'yı ele geçirmeye kalkışmazlar, öyle mi? Öyleyse neden bombalıyorlar?" diye sordu birisi.

Gregor, "Sen onu kendilerine sorsan daha iyi edersin!" diye cevap verdi. "Yalnız Vyeşenskaya'yı mı bombaladılar? Kazanskaya ile Yerinskaya ne oluyor? Onların bizden biraz daha çok top mermisi var. Bizim Allahın belası toplarımız için topu topu beş tane mermi var, o mermilerin kovanları da meşeden!"

Kudinov bir kahkaha koyverdi. "Tam on ikiden vurdu," dedi.

Üçüncü Batarya komutanı öfkeli öfkeli, "Şimdi bu gibi eleştirilerin sırası değil," dedi. "Ciddi konuşmamız gerek..."

Kudinov suratını asıp kemeriyle oynayarak, "Konuş," dedi, "sana engel olan var mı? Size defalarca söylendi, mermilerinizi boş yere harcamayın, daha önemli durumlar için saklayın diye. Ama yok, siz her önünüze çıkan şeye, hatta heriflerin arabalarına bile ateş açtınız, onun için eleştirilerden ötürü alınmaya hakkınız yok. Durumunuz, Melehov'un dediği kadar gülünç!"

Gregor'un ileri sürdüğü kanıtlara Kudinov'un aklı yattı ve ırmağın geçit verebileceği her yere kuvvetli muhafızlar koymak, yedek kuvvetleri el altında bulundurmak önerisini kararlı bir biçimde destekledi.

Gregor'un, Kızılların Vyeşenskaya karşısında ırmağı geçmeye kalkışmayıp daha uygun bir nokta arayacakları konusundaki tahminleri hemen ertesi gün doğrulandı. Ertesi sabah, Gromok'un karşısında mevzilendirilen bölüğün komutanı, Kızılların ırmağı geçmeye hazırlandıklarını bildirdi. Muhafızlar bütün gece, karşı kıyıda hummalı bir faaliyetin sürmekte olduğunu duymuştu. Sayısız arabalar içinde Gromok'a keresteler getirilmiş ve bıçkı sesleri biter bitmez de Kazakların kulaklarına çekiç ve balta sesleri ulaşmıştı. Seslere bakılırsa Kızıllar bir şey yapıyordu. Önce, tombaz köprü yaptıkları tahmin edildi, iki gözüpek Kazak yarım verst kadar ırmağın yukarısına gitti, soyundular ve başlarını çalılarla gizleyerek, kendilerini akıntı aşağı ırmağa koyverdiler. Kıyıya çok yakın geçtiler ve makineli tüfek yuvasındaki

Kızıl Ordu askerlerinin konuşmalarını duydular, ama suda bir şey görünmüyordu; Kızılların köprü yapmadıkları belliydi.

İleri karakol, düşman kıyısını gittikçe artan bir gayretle gözetlemeye devam ediyordu. Gözlerini bir an bile dürbünlerinden ayırmayan gözcüler, şafak vakti bir süre bir şey göremedi, sonunda içlerinden biri, alayın en keskin nişancısı kabul edilen bir asker, açılmaya başlayan karanlık içinde bir Kızıl Ordu erinin iki eyerli atı Don kıyısına indirdiğini gördü.

Kazak, arkadaşına, "Biri suya gidiyor," diye fısıldadı ve dürbününü kenara bıraktı.

Atlar suya girip içmeye başladı.

Kazak, tüfeğinin uzun kayışını sol dirseğine doladı, önlerini kapayan kamuflajı kaldırdı, uzun uzun, dikkatle nişan aldı.

Silah patlayınca atlardan biri yana yuvarlandı, öteki dörtnala bayıra doğru kaçtı. Kızıl Ordu eri ölen atın eyerini almak için eğildi. Kazak tekrar ateş etti ve Kızıl Ordu eri hızla doğrulup kıyıdan geriye kaçmaya davrandıktan sonra, bir daha kalkmamak üzere yüzükoyun yuvarlanırken, tatlı tatlı güldü Kazak.

Kızılların hazırlık yaptığı haberi gelir gelmez, Gregor atını eyerleyip doğru oraya gitti. Yolun büyük bölümünü ağaçlıklar arasında dolaşarak geçti, ama son iki verstlik yolu, Kızılların kendisine ateş açmaları tehlikesini göze alarak, tabak gibi açık çayırlıkta atını dörtnala sürerek aşmaya karar verdi. Atını birkaç dakika dinlendirdikten sonra, çayırın ta öbür yanında, Don'un kıyısından fışkıran bir söğütlüğü gözüne kestirip kamçıyı bastı hayvanına. Kamçı hayvanın sağrısına ateş gibi indi, at kulaklarını kasıp söğütlere doğru kuş gibi uçmaya başladı. Ama daha Gregor çayırda yüz metre bile gitmeden, karşı yakadan bir makineli tüfek takırdamaya başladı. Kurşunlar tarla faresi gibi ıslık çalarak tepesinden geçti birbiri ardınca. Gregor dizginleri sarsıp yanağını atın yelesine dayarken, 'Çok yüksekten geçiyor kurşunlar,' diye düşündü. Kızıl Ordu makineli tüfekçisi, sanki Gregor'un kafasından geçenleri anlamış gibi, daha aşağı nişan aldı ve kurşunlar atın toynakları arasından sekmeye, bahar sellerinden beri hâlâ ıslaklığını kaybetmemiş çamurları havalara sıçratmaya başladı.

Gregor üzengilerin üstünde kalktı ve hayvanın uzanmış boynu üzerine iyice yattı. Yemyeşil söğüt kümeleri hızla kendisine doğru geliyordu. Yarı yolu aldığı sırada, karşı tepeden bir sahra topu gürledi. Patlamanın titreşiminden Gregor eyerinin üstünde sarsıldı. Daha şarapnelin uğultusu kulaklarından silinmeden, hava basıncından yere yatan sazlar henüz doğrulmadan, top ikinci kez gürledi. Ezici kükreyiş en tiz perdeye ulaştı, sonra, saniyenin yüzde biri kadar bir süre için birdenbire kesildi. Ve işte saniyenin o yüzde biri içinde, Gregor'un gözlerinin önünde kapkara bir duman bulutu yükseldi, parçalayıcı darbeyle yer sarsıldı ve atın ön ayakları boşlukta kaldı...

Gregor tepesi üstü yuvarlandı ve yere öyle hızla çarptı ki, pantolonunun dizleri patladı, kayışları koptu. Patlama Gregor'u atından epeyce uzağa fırlattı ve otların üstünde kayan Gregor'un elleriyle yanağı yandı.

Darbeden sersemlemiş bir halde ayağa fırladı. Tepesine yağmur gibi ufaklı büyüklü toprak parçaları, otlar yağdı. Atı, top mermisinin açtığı çukurdan yirmi adım kadar ötede yatıyordu. Başı hareket etmiyordu, ama bacakları, terli sağrısı ve kuyruğu, silkinmeli ürpertilerle hafif hafif titriyordu.

Makineli tüfek sustu. Beş dakika kadar, sazlıkların içindeki mavi balıkçılların korkulu bağrışmalarından başka ses duyulmadı. Gregor sersemliğini atmaya çalışarak atının yanına gitti. Uzun zaman kötü bir durumda oturmuş gibi, garip bir ağırlık gelmiş olan bacakları titriyordu. Atının üstünden eyeri aldı, daha kendini en yakındaki, kurşunlarla biçilmiş sazlığa atar atmaz makineli tüfek tekrar kekelemeye başladı. Ama artık kurşunların vızıltısını duymadığına göre, başka bir hedefe ateş ediyor olmalıydılar. Bir saat sonra bölük komutanının kazamatına sağ salim vardı.

"Çekiç sesleri duyulmuyor artık," diye açıkladı komutan. "Bu gece yine başlarlar. Bize biraz fişek yollasanız, adam başına ikişer bağ var."

"Fişekleri bu akşam getirecekler. Bir an bile gözünüzü karşı kıyıdan ayırmayın."

"Hiç ayırmıyoruz! Bu gece karşı kıyıya kadar yüzüp ne yaptıklarını anlamaları için gönüllü isteyeceğiz."

"Dün gece niye göndermediniz?" diye sordu Gregor.

"İki kişi gönderdik, ama köye girmeye korktular. Yüzerek kıyıya yakın geçtiler, ama daha fazla yaklaşamadılar. Şimdi kalkıp da kimi gönderirsiniz? Tehlikeli bir iş, karakollarından birine enselendin mi, hapı yuttun demektir. Kazaklar kendi köylerinin yakınında oldukları zaman fazla cesaret gösteremiyor. Alman savaşı sırasında nişan kazanmak için her şeyi göze alıyorlardı, ama şimdi onları nöbete yollamak için bile yalvarmak gerekiyor. Kadınlar da başımıza bela oluyor. Gelip kocalarını burada da buldular, geceyi siperlerde geçirdiler. Onları siperlerden kovmanın olanağı yok. Dün kadınları kovalayacak oldum da, Kazaklar beni tehdit etti. 'Sen biraz ağırdan al bakalım, yoksa hesabını görüveririz,' dediler."

Gregor komutanın kazamatından siperlere çıktı. Hendekler, Don kıyısından elli metre kadar içeride, zikzaklar yaparak ormandan geçiyordu. Meşe ve kavak fidanları, hendeklerin önündeki tümsekleri düşmanın gözünden gizliyordu. Ön hattı Kazakların dinlendikleri korunma çukurlarına bağlantı hendekleri bağlıyordu. Kazamatların dışında kurutulmuş balık derileri, koyun kemikleri, ayçiçeği çekirdeklerinin kabukları, kavun kabukları ve başka yiyecek artıkları tepe gibi birikmişti, dallara da yeni yıkanmış çoraplar, keten çamaşırlar, ayak sargıları ve kadın, erkek gömlekleri asılıydı.

Birinci kazamattan yazmasız, gözleri uykulu bir kadın başı çıktı. Kadın gözlerini ovuşturdu, Gregor'a da umursamadan baktı, sonra kapı ağzından bir tarla faresi gibi içeri çekilip kayboldu. Öteki kazamattan hafif hafif şarkı sesi geliyordu. Erkek sesleri arasında, alçak fakat tiz, duru bir soprano ses duyulmaktaydı. Üçüncü kazamatın dışında saçları kırlaşmış bir Kazak'ın başını kucağına almış, yaşlıca, üstü başı tertemiz bir kadın oturuyordu. Kazak rahat rahat kestirirken kadın da adamın saçları arasından bitlerini ayıklıyor, şimşir bir tarağın üstünde eziyor, "ihtiyar erkeği"nin yüzüne konan sinekleri kovuyordu. Don'un öbür yakasından duyulan öfkeli makineli tüfek sesleriyle, ırmağın yukarısından gelen boğuk top sesleri olmasa, insan birtakım ot biçicilerin ormanda mola verdiklerini sanırdı; Asi Bölüğünün öylesine barış içinde bir hali vardı.

Daha önce, beş yıl süren savaş boyunca Gregor hiç bu kadar acayip bir cephe hattı görmemişti. Gülümsemekten kendini alamayarak,

büyük adımlarla kazamatların önünden geçti; sık sık, kocalarının ihtiyaçlarına bakan, çamaşır onaran, kocalarının çamaşırlarını yıkayan, yemek hazırlayan, çanak çömlekleri, tavaları temizleyen kadınlara rastladı.

Gregor komutanın kazamatına dönünce, "Burada rahatınız pek yerinde, değil mi?" dedi.

Adam sırıttı. "Şikâyetimiz yok," diye cevap verdi.

Gregor kaşlarını çatarak, "Ama biraz fazla rahat!" dedi. "Kadınları hemen defedin buradan. Burası babanızın bahçesi mi yoksa köyün pazar yeri mi? Kızıllar ırmağı geçecek de ruhunuz duymayacak! Kadınlarınızın üstünde solumaktan Kızılları duymaya vakit bulamayacaksınız. Hava kararır kararmaz hepsini çıkarın buradan. Yarın tekrar geleceğim, eğer bir tane eksik etek görürsem etrafta, ilk önce senin kafanı uçururum."

"Çok haklısınız," diye ona hak verdi komutan. "Ben de burada kadın bulunmasına karşıyım, ama Kazaklara nasıl laf anlatırsınız? Disiplin diye bir şey kalmamış. Kadınların kocalarını göreceği gelmiş. Üç aydır savaşıyoruz..." Birdenbire yüzü kıpkırmızı kesildi, kırmızı bir kadın önlüğünü saklamak için ot minderin üstüne oturuverdi. Başını Gregor'dan çevirip kazamatın bir bölümünü ayıran çuvaldan perdenin arkasından gözetlemekte olan kendi karısının, içi gülen kahverengi gözlerine sert sert baktı.

LXII

AKSİNYA Vyeşenskaya'ya gelince, orada oturan teyzesinin, kasabanın varoşlarındaki yeni kiliseden pek uzakta olmayan evine indi. Birinci günü hep Gregor'u aramakla geçirdi, ama Gregor Vyeşenskaya'ya gelmemişti. Ertesi gün sabahtan akşama kadar sokaklarda kurşunlar ıslık çaldı, top mermileri patladı ve Aksinya sokağa çıkacak cesareti bulamadı kendinde.

'Bana Vyeşenskaya'ya gelmemi söyledi, beraber olacağımıza söz verdi, oysa şimdi kendisi Allah bilir hangi cehennemdedir!' diye düşünüyordu Aksinya. Misafir odasında sandığın üstünde yatıyor, hâlâ canlı ama rengi solmuş dudaklarını öfkeli öfkeli ısırıyordu. Yaşlı teyze-

si pencerenin yanında oturmuş çorap örüyor ve her patlamadan sonra istavroz çıkarıyordu.

Pencerenin camı şangırdayarak yere düşünce, "Yarabbi! Ne korkunç, ne korkunç! Ne diye dövüşür bunlar? Birbirlerinden ne alıp veremedikleri var?" diye inler gibi mırıldandı.

"Teyze! Çekil pencerenin yanından; vurulursun," diye yalvardı teyzesine Aksinya. İhtiyar kadın gözlüğünün altından ona merakla bakıp kızgın bir sesle cevap verdi:

"Aptalsın sen Aksinya! Onların düşmanı ben miyim? Neden bana ateş etsinler?"

"Kazara vurulabilirsin. Kurşunların nereye gittiğini göremezler ki."

"Beni öldürürlermiş! Kime ateş ettiklerini görmüyor musun? Kazaklara ateş ediyorlar; onların düşmanları Kazaklar. Ben yaşlı bir dulum; beni ne diye vurmak istesinler? Bana kalırsa tüfekleri ve toplarıyla kime nişan aldıklarını çok iyi biliyor onlar."

Öğleye doğru, Gregor atının boynuna yatmış bir vaziyette dörtnala geçti sokaktan. Aksinya onu gördü, üstü sarmaşıklarla örtülü merdiven başına fırladı, "Grişa!" diye haykırdı. Ama Gregor köşeyi dönmüş, gözden kaybolmuştu bile; ardında kalkan toz bulutu yavaş yavaş yere iniyordu. Aksinya merdiven başında öfkeden ağlayarak durdu.

"Dörtnala geçen Stepan değil ya? Niye öyle deli gibi fırladın?" diye teyzesi sordu ona.

Aksinya gözyaşları arasında, "Bizim köyden biriydi," diye cevap verdi.

Meraklı ihtiyar, "Peki ama niye ağlıyorsun?" diye sorguya devam etti.

"Niye öğrenmek istiyorsun? Seninle ilgisi yok ki bunun!"

"Ya, benimle ilgisi yokmuş! Öyleyse sevgilindi o dörtnala geçen. Boşuna ağlamazdın yoksa böyle. Bu saçları değirmende ağartmadım ben."

Akşama doğru eve Prohor Zikov geldi. Aksinya o sırada misafir odasındaydı. Prohor'un sesini duyunca, sevinçle, "Prohor!" diye haykırarak koştu.

"Eh, doğrusu iyi dolaştırdın beni," dedi Prohor. "Seni aramak için dolaşmaktan ayaklarıma kara sular indi. Öteki de öfkesinden yerinde

duramıyor! Ateş püskürüyor, herkes önünden kaçıp saklanıyor. Bütün söylediği, 'Bul onu, yoksa kendine bir mezar bulursun!' başka laf çıkmıyor ağzından."

Aksinya, Prohor'u gömleğinin kolundan yakaladı, merdiven başına çekti. "Nerede o iblis?" diye sordu.

"Hım! Nerede değil ki? Cephe hattından yürüye yürüye döndü. Atını vurmuşlar altında. Zincire bağlanmış kancık gibi öfkeli döndü. 'Buldun mu onu?' diye sordu. 'Nerede bulayım?' diye cevap verdim. 'Ben doğurmadım ya onu.' Üzerime atıldı, 'Koskoca kadın iğne gibi kaybolmaz ya ortalıktan!' dedi. Aman Allah, bir gürledi bana! İnsan biçiminde kurt bu adam. Neyse, gidiyoruz hadi!"

Aksinya ufak çıkınını bir dakika içinde bağladı, teyzesiyle çarçabuk vedalaştı.

"Stepan mı çağırtmış seni?" diye sordu yaşlı kadın.

"Evet teyzeciğim."

"İyi, ona sevgilerimi götür. Niye kendisi uğramamış? Biraz süt içer, sonra kalan çörekleri de yerdi..."

Aksinya, teyzesinin söylediği lafları dinlemeden koşa koşa çıktı evden. Sokakta öyle hızlı yürüyordu ki, nefes nefese kaldı, rengi attı. Sonunda Prohor bile ona daha yavaş yürümesini söylemek zorunda kaldı.

"Beni dinle!" dedi. "Gençken ben de kızların peşinde koşardım, ama senin kadar acele ettiğimi hiç hatırlamıyorum. Sabredemez misin sen? Yangın mı var, ne var? Nefesim kesildi. Siz de öteki insanlar gibi yapamaz mısınız yahu..."

Kendi kendine düşündü: 'Yine birleştiler... Eh, bu sefer onları şeytan bile ayıramaz artık! Onlar keyiflerine bakacaklar, ama benim halimi düşünen yok; ateş altında o kadar aradım kancığı... Natalya olanları bir duyarsa parça parça doğrar beni. Eğer sarhoş olup da bir anlık zaafım yüzünden tüfeğimi kaybetmeyeydim, bak arar mıydım onu; kahrolayım ki aramazdım! Kendileri arasınlar birbirlerini!'

Panjurları sımsıkı kapalı bir evin mutfağında, is çıkara çıkara bir mum yanıyordu. Gregor masada oturuyordu. Tam tüfeğini temizleme işini bitirmiş, tabancasının namlusunu siliyorken, kapı gıcırdadı ve eşikte Aksinya belirdi. Aksinya'nın soluk, dar alnı ter içindeydi ve

bembeyaz yüzünde irileşmiş, öfkeli gözleri öyle delicesine bir tutkuyla yanıyordu ki, Gregor'un yüreği sevinçten hop etti ona bakınca.

Aksinya soluk soluğa, "Hem beni buraya çağırtıyorsun, hem de ortalıktan kayboluyorsun," dedi. O anda Gregor'dan başka hiçbir şey yoktu dünyada onun için; tıpkı çok eskiden, bir zamanlar aşklarının ilk günlerinde olduğu gibi. Gregor ortadan kaybolunca dünya bir kez daha ölmüş, o kendisine yakın olunca yeniden doğmuştu. Prohor'a aldırış bile etmeksizin kendini Gregor'a doğru attı, yabani sarmaşık gibi doladı kollarını ona ve âşığının yanaklarını öptü, burnuna, alnına, gözlerine, dudaklarına mini mini öpücükler kondurarak, hıçkıra hıçkıra, gözyaşları arasında yarım yamalak mırıldandı:

"Kendimi yedim bitirdim... Ah, ne kadar acı çektim. Grişa, sevgilim, canım, hayatım, kanım benim!"

Gregor, Prohor'un bakışlarından utanıp başını çevirerek, "Hadi, hadi! Görüyorsun işte şimdi... Dur, dur... Aksinya yapma!" diye mırıldandı. Aksinya'yı sıraya oturttu, başından şalını kaldırdı ve dağılmış saçlarını okşadı onun.

"Sen..." diye başlayacak oldu Gregor.

"Ben hep aynıyım. Ya sen..."

"Yok yok, Tanrı hakkı için, sen, sen delinin birisin!"

Aksinya kollarını onun omuzlarına doladı, gözyaşları arasında gülümseyerek acele acele fısıldadı:

"Nasıl yapabildin bunu bana? Beni çağırdın. Yaya geldim buralara, her şeyi bıraktım, ama sen yoktun. Dörtnala evin önünden geçtin, dışarı koşup sana seslendim, ama sen köşeyi dönmüştün bile. Vurulabilirdin, son bir kez daha görememiş olurdum o zaman seni."

Aksinya ona bir şeyler, son derece yumuşak, kadınca, aptalca bir şeyler daha söyledi ve Gregor'un öne eğik omuzlarını okşayıp kendi uysal gözlerini onun gözlerine dikti bütün bu süre içinde. Gözlerinde kıstırılmış bir av hayvanı gibi öylesine çaresiz, ama aynı zamanda öylesine canını dişine takmış bir ifade vardı ki, bu gözlere bakmak Gregor'a acı ve utanç veriyordu. Gregor gözlerini indirdi, zoraki gülümsedi ve sustu. Aksinya'nın yanaklarındaki kızarıklık koyulaştı ve gözbebekleri sanki dumanlı mavi bir peçe ardında kaldı.

Prohor izin istemeden dışarı çıktı. Merdiven başında yere bir tükürük attı, tükürüğe ayağıyla bastı.

Merdivenden inip avlu kapısını ardından anlamlı bir şekilde hızla çekerken, öfkeli öfkeli, 'Kaçık!' diye kararını verdi kafasından.

LXIII

İKİ gün, geceyi gündüzü birbirine karıştırarak, çevrelerinde olup bitenlere gözleri kapalı, düş içinde yaşadılar. Kısa süren, başını sersem eden bir uyuklamadan sonra, Gregor ara sıra başını kaldırıyor ve alacakaranlıkta, yüz hatlarını ezberlemek istiyormuşçasına Aksinya'nın gözlerini dikmiş kendisini seyrederken görüyordu. Aksinya çoğunlukla yan yatıyor, bir dirseğini yatağa dayayıp başını da avucuna koyarak hemen hemen gözlerini hiç kırpmadan bakıyordu.

Gregor soruyordu:

"Ne bakıyorsun öyle?"

"Sana doyuncaya kadar bakmak istiyorum. Öldürecekler seni; yüreğim böyle söylüyor bana."

"Eh mademki öyle söylüyor, bak bakalım!" diye gülümsüyordu Gregor da.

Üçüncü gün, Aksinya'nın gelişinden beri ilk kez dışarı çıktı Gregor. Kudinov haberci üstüne haberci yollamış, konferans için onu karargâha çağırmıştı, ama Gregor habercilerin hepsini geri göndermiş, konferansın kendisi olmadan da yapılabileceğini söylemişti. Prohor karargâhtan kendine yeni bir at almış, siperlere gidip Gregor'un eyerini geri getirmişti. Aksinya, Gregor'un dışarı çıkmaya hazırlandığını görünce korkarak sordu:

"Nereye gidiyorsun?"

"Tatarski'ye gidiyorum; bizim askerlerin köyü nasıl savunduklarına bakacağım, bir de ailemin nerede olduğunu anlayacağım," diye cevap verdi Gregor.

"Çocuklarını mı özledin?" Aksinya ürpererek omuzlarına şalını aldı.

"Evet."

"Gregor, gitme, ne olur!" diye yalvardı Aksinya ve gözleri yuvalarının içinde ateşli ateşli pırıldamaya başladı. "Aileni benden çok mu seviyorsun? Öyle mi? Bir bu yana dönüyorsun, bir o yana. Beni de götürseydin ya, nasıl olsa Natalya'yla bir araya geleceğiz bir gün... Peki, hadi git öyleyse! Ama bana dönme bir daha sakın! Seni kabul etmeyeceğim döndüğünde! Bana böyle davranmanı istemiyorum. Kabul etmeyeceğim seni!"

Gregor sesini çıkarmadan avluya indi, atına atladı.

• • •

Tatarski Piyade Bölüğü siper kazma işini çok ağırdan alıyordu.

"Nedir bu saçma sapan iş be!" diye direk direk bağırmıştı Hristonya bir seferinde. "Bizi nerede sanıyorlar yani, Alman Cephesinde mi? Derin kazmayın siz de çocuklar; dizinize kadar kazın, yeter. Bu katı toprağı daha derin nasıl kazarız ki? Kürek bir yana, küskü bile işlemez bu toprağa be!"

Hristonya'nın tavsiyesi üzerine, sol kıyıdaki sarp bayıra ancak içine uzanmaya yarayacak derinlikte siperler kazdılar, yeraltı sığınaklarını da ormanın içinde yaptılar.

Neşesini hiçbir zaman kaybetmeyen Anikuşka, "Şimdi tarla farelerine döndük işte!" dedi. "Açık havada yaşayıp otla geçineceğiz. Geçmişte kaldı artık senin çöreklerin, kaymağın, etin, şehriyen. Bir demet yoncadan ne haber?"

Kızıllar Tatarskilileri pek rahatsız etmedi. Köyün karşısında bataryaları yoktu. Yalnız arada sırada sağ yakadan bir makineli tüfek kekeliyor, başını siperden çıkaran bir gözcüye kısa kısa kurşun demetleri gönderiyor, sonra yine uzun süren bir sessizlik çöküyordu.

Kızıl Ordu siperleri tepedeydi. Onlar da ara sıra ateş ediyordu, ama geceleri de köyü ziyaretten geri kalmıyorlardı; yalnız geldikleri zaman da fazla durmuyorlardı.

• • •

Gregor, köyünün otlağına akşam erken saatlerde vardı. Burada her şey ona aşinaydı, her ağaç birtakım anıları canlandırıyordu... Yol Meryem Çayırından geçiyordu; burada her yıl Aya Petro gününde, Kazak-

lar otlağı aralarında bölüştükten sonra votka içerdi. Gregor, bir mızrak başı gibi otlağa giren Aleksey Korusundan geçti. Uzun yıllar önce burada kurtlar, Aleksey adında bir Kazak'ın ineğine saldırmıştı. Aleksey öleli çok olmuştu; bir mezar taşı üstündeki yazıt nasıl silinirse, Aleksey'in de anısı öylece silinmiş, soyadını komşuları da unutmuştu, akrabaları da; ama onun adı verilen korulukta koyu yeşil meşelerle karaağaçlar hâlâ göğe baş veriyordu. Tatarskili Kazaklar buraya gelir, ev eşyası yapmak için ağaçları keser, ama her ilkbaharda, kesilmiş ağaçların diplerinden yeni yeni sürgünler fışkırır ve bir iki yıl kimse farkına varmadan büyüdükten sonra, Aleksey Korusu her yaz yine yemyeşil dallarını yayar, güzün de uçları dondan kararmış meşe yapraklarından altın rengi bir mantoya bürünürdü.

Yazın ıslak toprağın üstünü sık, dikenli böğürtlen çalıları kaplar, rengârenk tüylü ağaçkakanlarla saksağanlar yuvalarını, mantara benzeyen yaşlı karaağaçların tepelerine kurar, güz mevsimindeyse düşen meşe palamutları ve meşe yapraklarından havaya sert, zindelik verici bir koku yayıldığı sıralarda göçmen çulluklar koruyu ziyaret ederdi; ama kışın, kardan bembeyaz örtü üzerinde yalnız tilkilerin yuvarlak ayak izlerinden pırıl pırıl bir yol uzanırdı. Gregor vaktiyle tilkilere tuzak kurmak için kışları sık sık giderdi Aleksey Korusuna.

Gregor şimdi her yanını otlar bürümüş eski bir patikadan, ağaç dallarının serin gölgesinde gidiyordu. Meryem Çayırından geçti, Kara Uçuruma doğru tırmanmaya başladı; anılar şarap gibi başına vuruyordu. İşte, çocukluğunda sık sık yabani ördek palazları yakaladığı üç kavak ağacı; Yuvarlak Gölette sabahın köründen akşam hava kararana kadar oltayla balık tutardı. Biraz ötede, tek başına bir kartopu çiçeği çalılığı vardı. Bu çiçek Melehov'ların avlusundan görünürdü ve her güz, Gregor evlerinin merdiven başında durur, çiçekleri zevkle seyrederdi. Uzaktan sanki kızıl bir alevle yanıyormuş gibi görünürlerdi. Ölmüş ağabeyi Piyotr, bu çiçeğin acı tanelerinden yapılan çöreği çok severdi.

Gregor yüreğinde sessiz bir hüzünle, çocukluğunun dolaştığı yerlere bakıyordu. Atı, kuyruğuyla tembel tembel tatarcıkları, sivrisinekleri kovarak ağır ağır yürüyordu. Otlar meltemin önünde hafifçe boyunlarını büküyor, otlakta benekli gölgeler dalgalanıyordu.

Gregor, Tatarski Piyade Bölüğünün işgal ettiği siperlere varınca babasını çağırttı. Hristonya'nın çağırdığı Panteley seke seke acele geldi.

"Ee, selam sana şef!" diye seslendi ihtiyar yaklaşırken.

"Merhaba baba!"

"Bizi ziyarete mi geldin?"

"Zor kurtulabildim. Ee, nasıllar seninkiler? Anamla Natalya nerede?"

Panteley elini salladı, yüzünü buruşturdu. Esmer yanağından bir damla gözyaşı süzüldü.

Gregor telaşlanarak sert bir sesle sordu:

"Ne oluyor, ne var? Ne oldu?"

"Irmağın öbür yakasına geçemediler..."

"Neden?"

"Natalya iki gündür hasta, yatıyor, tifüse benziyor hastalığı. Kocakarı da onu bırakmadı geride. Ama korkma oğlum, iyidirler."

"Ya çocuklar! Mişa? Polya?"

"Onlar da orada. Ama Dunya geçti karşıya. O geride kalmaya korktu, ne de olsa tek başına kız tabii, biliyorsun. Anikuşka'nın karısıyla gitti. Ben de iki kez eve gittim. Geceleyin ırmağı kayıkla sessizce geçip uğradım onlara. Natalya'nın durumu çok kötü, ama çocuklar iyi, çok şükür! Natalya kendinde değildi, öyle bir ateşi vardı ki, dudakları hep çatlamış, kabuk bağlamıştı."

Gregor öfkeyle, "Neden onu bu kıyıya geçirmedin?" diye bağırdı.

İhtiyar kızdı; cevap verirken sesi öfke ve gücenmişlikle titriyordu:

"Senin işin neydi peki? Onları almaya gelemez miydin buraya?"

"Benim sorumluluğum altında koskoca bir tümen var. Tümenimin karşıya geçişiyle ilgilenmek zorundaydım," diye sert sert karşılık verdi.

"Vyeşenskaya'daki gidişatından haberimiz var. Artık ailene ihtiyacın olmadığı anlaşılıyor... Ah, Gregor, eğer aileni artık düşünmek istemiyorsan, hiç değilse Tanrıyı düşün biraz. Ben buraya ırmağı geçerek gelmedim, yoksa onları getirmez miydim sanıyorsun? Benim takımım Yelenskaya'daydı, buraya vardığımızdaysa Kızıllar Tatarski'ye girmişti."

"Vyeşenskaya'da benim ne yaptığım seni ilgilendirmez! Sen sakın ola..." Gregor'un sesi alçak ve boğuk çıkıyordu.

İhtiyar adam korktu, biraz ileride toplanan Kazaklara doğru hoşnutsuz bir şekilde bakarak, "Ben bir şey demek istemedim," dedi. "Yalnız biraz yavaş konuş, duyacaklar oradan." Kendisi sesini alçaltıp fısıltı halinde devam etti:

"Çocuk değilsin ya, sen kendin daha iyi bilirsin. Ama aileni merak etme. Natalya yine iyi olur inşallah; Kızıllar da onu rahatsız etmiyor. Bizim buzağıyı öldürdüler, ama bu bir şey değil. Bizimkilere insaflı davranmışlar, bir zararları dokunmamış. Epeyce tahıl alıp götürmüşler, ama ne yaparsın, kayıp vermeden savaş olmaz ki!"

"Acaba şimdi bu kıyıya geçirebilir miyiz bizimkileri?"

"Hiç sanmam. Hem Natalya'yı bu hasta haliyle kımıldatamayız ki! Çok tehlikeli bir iş olur. Orada rahatları yerinde onların. Anan her şeyle ilgileniyor, onun için ben de eskisi kadar merak etmiyorum artık. Yalnız köyde yangınlar çıkmış."

"Kimlerin evleri yanmış?"

"Meydan yeri tüm kül oldu, büyük tüccarların evleri hep gitti. Korşunov'ların evi mevi, ne var ne yok hepsi yandı. Kızıllar gelmeden önce kaçtıydı Lukiniçna, ama ihtiyar Grişaka çiftliğe bakmak için geride kaldıydı. Anana demiş ki, 'Ben toprağımdan bir yere ayrılıp gitmem, hem İsa düşmanları da bana sokulamaz; istavroz işaretinden korkar onlar.' Biliyorsun aklını nasıl oynattıydı. Ne var ki Kızıllar onun istavrozundan korkmamış; ev, çiftlik binaları hep yanmış, kül olmuş. Grişaka'ya ne olduğunu da kimse bilmiyor. Ama artık vakti gelmişti onun zaten. Yirmi yıl önce kendine bir tabut yaptırdığı halde hâlâ yaşıyordu... Köyü yakan senin şu arkadaşın, Allah belasını versin!"

"Kim yani?"

"Mişa Koşevoy, lanet olasıca!"

"O olamaz!"

"Bal gibi o işte; vallahi! Senin nerede olduğunu öğrenmek için bize gelmiş. Anana, Kızıllar karşı kıyıya geçtiklerinde en başta oğlunun ipe çekileceğini söylemiş. 'Onu en yüksek meşeye asacağız. Onun kanıyla kılıcımı kirletmem,' demiş. Beni de sormuş. 'Ötekisi hangi cehenneme gitti,' demiş, 'burada ocağın üstünde yatıyor olmalı! Eğer ihtiyar Panteley'i bir yakalarsam,' demiş, 'onu döve döve öldürmeyeceğim de kamçılaya kamçılaya imanını gevreteceğim.' Ya, öylesine bir ib-

lis kesilmiş Koşevoy işte! Köyü bir baştan bir başa dolaşıp tüccarlarla papazların evlerini ateşe veriyor, bir yandan da diyormuş ki, 'İvan Alekseyeviç'le Stokman'ın öcünü almak için bütün Vyeşenskaya ilçesini yakacağım.' Öyle diyormuş işte."

Gregor orada yarım saat kadar daha durup babasıyla konuştu, sonra atına gitti. İhtiyar, Aksinya'yla ilgili başka hiç laf dokundurmamıştı, ama buna rağmen Gregor'un canı sıkılmıştı. 'Babam bildiğine göre herkes biliyor demektir,' diye düşünüyordu. 'Kim söyledi onlara acaba? Bizi bir arada Prohor'dan başka kim gördü? Acaba Stepan da biliyor mu?' Kendini utanılacak duruma düşürdüğü için öfkesinden dişlerini gıcırdattı.

Kazaklarla konuşması kısa sürdü. Anikuşka hiç durmadan şakalar yapıyor, bölük için bir iki kova votka istiyordu.

"Sen votkayı gönder de hele, fişekleri boş ver," diyordu, bir yandan gülüp bir yandan da gırtlağına anlamlı anlamlı fiske atarak.

Gregor yanında getirdiği tütünü Hristonya'yla diğer hemşerilerine dağıttı. Tam atına binmeye hazırlandığı sırada Stepan Astakov'un kendisine doğru geldiğini gördü. Stepan ağır ağır yaklaştı, selamlaştı, ama elini uzatmadı.

Ayaklanma başladığından bu yana Gregor onu ilk kez görüyordu; gözlerini Stepan'a merak ve kaygıyla dikti. 'Acaba biliyor mu?' diye düşündü. Ama Stepan'ın yakışıklı yüzünde rahat, hatta neşeli bir ifade vardı, dolayısıyla Gregor da rahat bir nefes aldı.

LXIV

GREGOR sonraki iki günü, Birinci Tümenin tuttuğu cephe kesimini dolaşmakla geçirdi. Döndüğünde Genelkurmay Başkanlığı karargâhının Vyeşenskaya'dan biraz uzaktaki Çorni köyüne nakledildiğini gördü ve biraz dinlenip, atını suvardıktan sonra doğru köyün yolunu tuttu.

Kudinov dudaklarında meydan okuyan bir gülümsemeyle gözlerini Gregor'a dikerek, şen bir tavırla karşıladı onu:

"Ee, Gregor Panteleyeviç, gördüklerini anlat bakalım bize."

"Kazakları gördüm, ırmağın öbür yakasında da Kızılları gördüm," diye cevap verdi Gregor.

"Şu halde pek bir şey görmemişsin! Buraya üç uçak geldi, fişek ve mektup getirdi bize."

"Dostun General Sidorin ne yazıyor bakalım?" diye sordu Gregor.

Kudinov yine öyle şakacı bir ses tonuyla:

"Yani, eski dostum Sidorin!" diye konuşmasını sürdürdü. "Bütün gücümüzle tutunmamızı, Kızılların karşıya geçmesine izin vermememizi istiyor. Ayrıca Don Ordusunun kesin bir taarruza geçmek üzere olduğunu yazıyor."

"Çok güzel!" diye alay etti Gregor.

Kudinov birden ciddileşti:

"Kızıl cepheyi yaracaklar. Senden başkasına söylemiyorum; çok gizlidir. Bir haftaya kadar Kızıl cepheyi yarmış olacaklar. Tutunmamız gerek!"

"Tutunuyoruz işte!"

"Gromok'ta Kızıllar ırmağı geçmeye hazırlanıyor."

Gregor hayretle, "Hâlâ çekiçleriyle gürültü mü ediyorlar?" diye sordu.

"Evet... Peki ama sen neredeydin? Bunca zamandır Vyeşenskaya'da mı yatıyordun yani? Önceki gün seni aratmadığım yer kalmadı. Habercilerimden biri senin karargâhta olmadığını, içeriden gözleri yaşlı bir kadının çıkıp, senin gittiğini söylediğini bildirdi. Ben de acaba bir kızla gönlünü eğlendiriyor da, bir yerlerde saklanıyor mudur diye düşündüm ister istemez."

Gregor kaşlarını çattı; Kudinov'un bu küçük şakasından hoşlanmamıştı: "Yalanlara daha az kulak verip dilleri daha kısa olan habercileri kullanman gerekiyor!" diye ters bir tavırla cevap verdi. "Eğer böyle uzun dilli haberciler gönderecek olursan, onların dillerini kılıcımla kısaltırım sonra!"

Kudinov bir kahkaha koyuverip Gregor'un sırtını tapışladı. "Sen şakadan anlamaz mısın yahu?" diye sordu. "Ama seninle konuşulacak çok daha ciddi meselelerim var. Kazanskaya'nın beri yakasında bir yerden iki süvari bölüğü geçirip, Kızıllara saldırmayı düşünüyoruz. Hatta belki Gromok'tan geçerler karşı kıyıya da Kızılları paniğe uğratırlar. Ne dersin?"

Bir dakikalık bir sessizlikten sonra Gregor cevap verdi:

"Fena fikir değil."

"Bölüklere sen bizzat komuta eder misin?" diye sordu Kudinov.

"Niye ben edeyim?"

"Bu iş için savaşçı bir komutan istiyoruz da ondan. Çok cesur biri olmalı, kolay iş değil. Irmağı geçerken işler bir karıştı mı, bir kişi bile sağ kurtulamayabilir."

Kudinov'un sözleriyle koltukları kabaran Gregor, komutayı almakta duraksamadı. "Tabii, giderim," diye cevap verdi.

Kudinov heyecanlı heyecanlı, "Üzerinde düşündüğümüz, planlaştırdığımız yollar şunlardır," diyerek taburesinden kalktı ve gıcırdayan tahtalar üzerinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. "Kuvvetin, düşmanın çok gerilerine kadar sarkmasına gerek yok, sadece Don boyunca ilerleyip bir iki köyde Kızılları iyice tartaklasınlar, top, tüfek mermisi, birkaç tutsak ele geçirsinler, aynı yoldan da geri dönsünler yeter. Irmağın geçit yerinde şafak vakti olabilmek için, bütün bu işlerin gece yapılması gerekiyor. Sence de öyle değil mi? Şimdi sen bunun üzerinde düşün de yarın yanına almak istediğin Kazakları seçer, yola çıkarsın. Burada bu işi senden başka yapabilecek birinin bulunmadığı konusunda fikir birliğine vardık. Eğer başarırsak, Don Ordusu bunu unutmayacaktır. Dostlarımızla kuvvetlerimizi birleştirir birleştirmez, General Sidorin'e bir rapor yollayacağım. Bütün hizmetlerini anlatırım, rütbeni yükseltirler senin." Gregor'un o ana kadar sakin olan yüzünün karardığını, öfkeden çarpıldığını görünce lafını birden kesti Kudinov.

Gregor birdenbire kollarını arkasında kavuşturup taburesinden doğrularak, "Sen beni ne sanıyorsun?.." dedi. "Gidersem, rütbe almak için mi giderim sanıyorsun? Beni kiralayabileceğini mi sanıyorsun? Rütbe vadediyorsun bana, ha? Ben..."

"Dur biraz."

"Rütbene tüküreyim senin ben!"

"Dur! Beni tümüyle yanlış anladın!"

"Seni iyice anladım ben!" Gregor'un sesi kısıldı, taburesine oturdu tekrar. "Git başkasını bul; Don'un karşı kıyısına geçirmiyorum Kazakları!"

"Hiç yoktan kafanın içinde bir şeyler kurup sinirlendin."

"Almayacağım komutayı. Konuşulacak başka şey kalmadı."

"Ne yapalım, seni zorlayacak ya da sana yalvaracak değilim. Eğer istersen gidebilirsin; istemezsen o da senin bileceğin iş. Şu andaki durumumuz son derece ciddi; Kızılların ırmağı geçme hazırlıklarını elimizden geldiğince baltalamayı bunun için istiyorduk. Terfi konusunda ise şaka yaptım. Şakaya hiç tahammülün yok. Kadın konusunda da şaka yapayım dedim, hemen parlayıverdin yine. Sana biraz takılmak istemiştim. Senin yarı Bolşevik olduğunu, subaylardan hoşlanmadığını biliyorum. Her şeyi çok ciddiye alıyorsun! Seni sadece biraz kızdırmak için takılıyordum." Kudinov öyle doğal güldü ki, bir an için Gregor, onun gerçekten şaka yapmış olabileceğini düşünerek üzüldü.

"Olsun, komutayı almayı yine de reddediyorum," dedi inatla. "Fikrimi değiştirdim."

Kudinov oralı olmadan kemeriyle oynuyordu. Uzun bir sessizlikten sonra konuştu:

"Pekâlâ, ister fikrini değiştirmiş, ister korkmuş ol, önemi yok. Önemli olan, planlarımızı altüst ettiğindir. Ama nasıl olsa gönderecek başka birini buluruz. Yürekli tek Kazak sen değilsin ya! Durumumuzun ciddiyetine sen kendin karar ver. Kondrat Medvedev bugün yeni bir bildiri gönderdi bana. Kızıllar büyük destek almış... Al, bana inanmıyorsan kendin oku, işte." Askerî çantasından, üzerinde kahverengi kan lekeleri bulunan sararmış bir kâğıt çıkarıp Gregor'a verdi.

"Bir uluslararası bölük komiserinin üzerinde bulmuşlar. Letonyalıymış adam. Namussuz son mermisini yakana kadar karşı koymuş, sonra da süngü takıp yüze yakın Kazak'ın üstüne saldırmış. Herifi bizzat Kondrat vurmuş. Aralarında yürekli adamlar var onların da; kendi inançlarına bağlı kişiler. Bu genelgeyi de üzerinde bulmuşlar."

SEFERİ KUVVETLER EMRİ

8 No. 100

25 Mayıs 1919, Boguçar

Bütün bölükler, birlikler, bataryalar ve komutanların önünde okunacaktır.

Utanç verici Don ayaklanmasının sonu yakındır!

Son saat çalmış bulunuyor. Bütün gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Hainleri tepelemek için yeterli kuvvetler yığılmıştır. Güney Cephesinde

faaliyet gösteren ordularımızı, iki aydan fazla bir zamandan beri arkadan hançerlemekte olan hainlerle hesaplaşma saati gelip çatmıştır. Bütün Rus işçileriyle köylüleri, sahte bir Kızıl bayrak altında Kara Yüzler diye bilinen toprak ağalarına, Denikin'e ve Kolçak'a yardım eden Kazak çetelerine nefretle, tiksintiyle bakmaktadır.

Ceza birliklerinin askerleri, komutanları ve komiserleri, hazırlık tamamlanmıştır. Şimdi, işaret verilir verilmez, ileri!

Onursuz hainlerin, alçakların yuvaları ezilmeli, kardeş katilleri ortadan kaldırılmalıdır. Karşı koymaya kalkan ilçelere merhamet gösterilmeyecektir! Yalnızca silahlarını kendi istekleriyle bırakıp bizim safımıza geçenlere aman verilecektir. Kolçak'ın ve Denikin'in hempalarına kurşun, çelik ve ateş! Yoldaş askerler, Sovyet Rusya sizlere güveniyor. Don'a sürülen kara ihanet lekesini birkaç gün içinde temizlemelisiniz. Son saat çalmış bulunuyor.

Hepiniz, tek bir er gibi, ileri!

LXV

19 Mayısta, Mişa Koşevoy Dokuzuncu Kızıl Ordu Seferi Tugayı kurmay başkanından Gorbatovski köyünde bulunması gereken 32. Alay karargâhına acele bir posta götürme emri aldı.

Koşevoy köye aynı günün akşamı vardı, ama karargâh köyde değildi. Köy, başka bir birliğin ağırlıklarıyla dolup taşıyordu; bu birlik, yanında perdeleyici iki piyade bölüğü olduğu halde Donets'ten Ust-Medveditsa'ya intikal ediyordu.

32. Alay karargâhının yerini öğrenmek için, köyde iki saat dolaştı Mişa. Sonunda atlı bir Kızıl Ordu eri, 32. Alay karargâhının, Bokovskaya ilçesinin Yevlantyevski köyünde olduğunu söyledi.

Mişa atının yemini verdikten sonra Yevlantyevski'ye gitti, ama karargâhı orada da bulamadı. Gorbatovski'ye dönerken gece yarısı bozkırda bir Kızıl Ordu devriye koluna rastladı.

Daha Mişa epey ötedeyken, "Kim var orada?" diye bir ses yükseldi.

"Dost."

"Pekâlâ, ne biçim bir dost olduğunu görelim hele," diye kısık bir Ukraynalı sesi cevap verdi, arkasından da beyaz Kuban kalpağı ve koyu mavi bir kaput giymiş bir subay atını sürüp geldi.

"Hangi birliktensin?"

"Dokuzuncu Ordunun seferi tugayından."

"Belgen var mı?"

Mişa belgelerini gösterdi. Devriye kolu komutanı belgeleri ay ışığında incelerken, Mişa'yı kuşkulu kuşkulu sorguya çekti.

"Tugay komutanınız kim?"

"Yoldaş Lozovski."

"Peki, şimdi nerede tugayın?"

"Don'un karşı yakasında. Hangi alaydansınız siz yoldaş? 32. mi?"

"Hayır. Biz 33. Kuban Tümenindeniz. Peki sen nereden geliyorsun?"

"Yevlantyevski'den."

"Nereye gidiyorsun?"

"Gorbatovski'ye."

"Oho! Gorbatovski'de şimdi Kazaklar var."

"Yok canım!" diye şaştı Mişa.

"İnan bana, Kazaklar var, Asi Kazaklar. Şimdi oradan geliyoruz biz de."

"Peki Bobrovski'ye nasıl varabilirim öyleyse?" diye üzüntüyle sordu Mişa.

"Orası senin bileceğin iş."

Komutan yağız atını baldırlayıp uzaklaştı, sonra eyerinin üstünde geriye dönerek seslendi:

"Bizimle gelsen daha iyi edersin, yoksa kelle avcıları seni enseler."

Mişa sevine sevine devriye koluna katıldı. O akşam onlarla birlikte, 294. Taganrog Alayının konakladığı Krujilin köyüne girdi, postayı alay komutanına teslim etti, neden gereken yere ulaştıramadığını anlattı ve alayın atlı devriye kollarından birinde kalmak için izin istedi.

Yeni kurulmuş bir birlik olan 33. Kuban Tümeni Astrakan yakınlarından Voronej bölgesine aktarılmıştı. Tümenin, Taganrog, Derbent ve Vasilkovski alaylarını da içine alan tugaylarından biri, Kazak ayaklanmasını bastırmaya yollanmıştı.

Tugay, Don boyunca, Ust-Koperskaya ilçesine doğru cebri yürüyüşle ilerledi, sağ kanadıyla Çir boyu köylerini taradı ve bölgede iki haftaya yakın kaldıktan sonra döndü.

Karginskaya ve Çir boyundaki birtakım köylerin alınışındaki çarpışmalara Mişa da katıldı. Ayın 27'sinin sabahı Mişa'nın bölük komutanı askerlerini yol kenarına çekip, yeni aldığı bir emri okudu onlara. Mişa emri çok sonraları bile hatırladı:

"Onursuz hainlerin, alçakların yuvaları ezilmeli, kardeş katilleri ortadan kaldırılmalıdır..." Dahasını da hatırladı:

"Kolçak'ın ve Denikin'in hempalarına kurşun, çelik ve ateş!"

Stokman'ın katledildiğini öğrendiği, İvan Alekseyeviç'le Yelenskaya'lı komünistlerin öldürüldüklerine ilişkin söylentileri duyduğu günden beri, Mişa'nın içinde Kazaklara karşı alev alev yanan bir nefret tutuşmuştu. Eline bir Asi Kazak geçti mi yüreğinden yükselen cılız merhamet sesini ne düşünüyor, ne de bu sese kulak veriyordu. İçlerinden bir tekine bile merhamet göstermedi. Buz gibi soğuk mavi gözlerini dikip sorardı tutsağa: "Sovyet Hükümetine karşı savaşmaya doydun mu?" Sonra da cevabını beklemeksizin ve adamın korkudan çarpılmış suratına bakmaksızın, acımadan biçerdi tutsağı. Sadece tutsakları öldürmekle kalmıyor, Asilerin terk ettiği köylerdeki evlerin saçakları altına kundak meşalesinin "kırmızı horoz"unu da sokuyor, korkudan çılgına dönmüş inekler, öküzler çitleri devirip böğüre böğüre sokaklara dökülünce silahını çekip vuruyordu hayvanları.

Kazakların bolluk içindeki yaşamlarına, Kazak ihanetine, sağlam Kazak evlerinin çatıları altında, Kazakların yüzyıllardan beri hiç dokunulmadan, değiştirilmeden sürüp giden kokuşmuş yaşam tarzlarına karşı amansız bir savaş açmıştı. Stokman'la İvan'ın ölümleri, Mişa'nın nefret ateşine dökülen bir benzin oldu, bildirideki: "Onursuz hainlerin, alçakların yuvaları ezilmeli, kardeş katilleri ortadan kaldırılmalıdır," sözleri de, onun gözlerini körleştiren duygularını duru bir biçimde formülleştirdi. Bildirinin bölüğe okunduğu gün Mişa, üç yoldaşıyla birlikte, yalnız Karginskaya'da yüz elli evi ateşe verdi. Tüccarlardan birinin deposunda gazyağı buldu, avucunda bir kutu kibritle meydan yerini çepeçevre dolaştı. Papazların, tüccarların ve "tertipleriyle cahil Kazakları ayaklanmaya kışkırtan" zengin Kazakların cici boyalı evlerini saran, keskin kokulu dumanlar ve alevlerden bir iz bıraktı ardında.

Terk edilmiş köylere önce süvari devriye kolları giriyor ve daha piyadeler gelmeden, Koşevoy zenginlerin evlerini ateşe vermiş oluyordu. Ne pahasına olursa olsun Tatarski'ye varmak, İvan ile Yelenskaya'lı komünistlerin öldürülmesinin öcünü hemşerilerinden almak istiyordu. Köyün yarısını yakacaktı! Tatarski'ye vardığında yakacağı evlerin listesini kafasında çoktan yapmıştı. Alayı o taraftan geçmese bile, gece izinsiz sıvışmayı aklına koymuştu Mişa.

Tatarski'ye tekrar girmek için gösterdiği bu heveste, öç alma duygusundan daha başka nedenler de vardı. Son iki yılda, köyde olduğu zamanlar Dunya Melehova'yı sürekli olarak görmekteydi; ikisinin de yüreğinde, birbirlerine daha açmadıkları bir aşk gelişmişti. Mişa'nın rengârenk tütün kesesini işleyen Dunya'nın esmer parmaklarıydı; Mişa'ya kışın giysin diye gizlice bir çift sıcacık tiftik eldiven veren de Dunya'ydı ve Mişa'nın asker ceketinin göğüs cebinde kıskançlıkla saklamakta olduğu ufak, işlemeli mendil, Dunya'nın mendiliydi. Katları arasında üç aydan beri kızın vücudunun kokusunu hâlâ saklayan o küçük mendil, Mişa için her şeyden değerliydi. Mendili ne zaman çıkarsa, bir kuyu başında kırağı tutmuş bir kavağı, kapalı gökten yağan incecik karı, Dunya'nın titreyen dudaklarıyla, kirpiklerine düşen karın billur pırıltısını yüreği çarparak hatırlardı.

Mişa köyüne gitmek için harıl harıl hazırlıklar yaptı. Karginskaya'daki bir tüccarın evinin duvarından renkli bir kilim aldı, atının çulu altına serdi. Bir Kazak'ın sandığında gıcır gıcır bir şalvar buldu, yarım düzine kadın şalını yırtıp yırtıp, üç takım ayak sargısı yaptı ve Tatarski'ye girmeden biraz önce giymek üzere çıkınına bir çift eldiven tıktı.

Ezelden beri askerlerin memleketlerine gelirken en iyi biçimde giyinmesi usuldendir. Mişa da bir Kızıl Ordu askeri olmasına rağmen, hâlâ Kazak göreneklerinin etkisiyle, bu eski göreneğe uymak için büyük bir özenle hazırladı.

Bir saldırı sırasında biçtiği bir Kazak'tan aldığı kestane doru çok güzel bir at vardı altında. At, nefis baş ve kuyruk tutuşu, hızlılığıyla bir övünç vesilesiydi, ama Mişa'nın eyeri pek iyi değildi; meşini yer yer çizilmiş, yırtılmış, madeni kısımlar paslanmıştı. Kantarma ve gem demirleri de aynı durumdaydı; bunları bir hale yola sokmak için Mişa'nın

bir şeyler yapması gerekiyordu. Neyse ki ilham perisi yardımına yetişti de aklına güzel bir fikir geldi. Köylerden birinde, bir tüccarın evinin dışında, nikel kaplamalı bir karyola buldu; karyolanın dört köşesinde güneşi pırıl pırıl yansıtan parlak, madeni topuzlar vardı. Bunları söküp ikişer ikişer ipek kurdelelere bağladıktan sonra, ikisini atının gem demirinin halkasına, ikisini de hayvanın alın kayışına iliştirmek birkaç dakikalık zamanını aldı. Topuzlar atının başında, akkor halindeki öğle güneşi gibi parlıyor, öyle göz kamaştırıcı bir ışıltı saçıyordu ki, hayvancağızın gözünü alıyor ve at yürürken ikide bir tökezliyordu. Ama topuzlar hayvanın gözlerini almasına ve sulandırmasına rağmen, Mişa çıkarmadı onları.

Alay Don kıyısı boyunca Vyeşenskaya'ya yürüyordu. Bu yüzden Mişa, devriye kolu komutanından, ailesini bir günlüğüne görmek için izin koparmakta güçlük çekmedi. Komutan ona sadece izin vermekle kalmadı, daha da fazlasını yaptı.

"Evli misin?" diye sordu Mişa'ya.

"Hayır."

"Kancığın filan var mı?"

"Neyim var mı?"

"Sevgilin yani!"

"Benimki temiz bir kızdır!"

"Peki, saatin, kösteğin var mı?"

"Hayır yoldaş."

"Bu kötü işte!" dedi komutan. O da Alman savaşına girmiş çıkmış bir insan olduğu için, köye ganimetsiz dönmenin nasıl onursuzluk sayıldığını biliyordu. Bunun üzerine tuttu, kendi göğsünden bir cep saatiyle kalın bir köstek çıkarıp Mişa'ya verdi.

"İyi bir savaşçısın sen!" dedi Mişa'ya. "Al şunları tak da, köydeki kızların gözlerini kamaştır. Ben de gençtim. Zamanında epey kız bozdum, epey kadının gönlünü hoş ettim. Onun için halden anlarım. Soran olursa, kösteğin yeni Amerikan altınından olduğunu söylersin. Eğer ayar damgasını göreyim diye ısrar eden olursa, onun da gözünün üstüne yapıştırırsın yumruğu! Öyle yüzsüzlere ancak böyle yapılır, onlarla konuşup nefes tüketmeye değmez. Kâtip midir, tezgâhtar mıdır nedir, işte onlardan birkaç tanesi herkesin arasında tepemi müt-

hiş attırmıştı. 'Hah, şunun göbeğindeki kösteğe bakın, sahici altınmış gibi numara da yapıyor... Gel de göster bize damgasını bakalım!' Ama bir daha sormadılar. 'Damga mı istediğiniz? Nah, al sana damga!'" ve Mişa'nın iyi yürekli komutanı koskoca yumruğunu sıkıp müthiş bir güçle salladı.

Mişa saatle kösteği taktı, kamp ateşinin ışığında tıraş oldu, atına eyeri vurup yola çıktı. Şafak vakti tırısla Tatarski'ye girdi.

Köyde hiçbir değişiklik yok gibiydi: kâgir kilisenin çan kulesi üstündeki kararmış yıldızlı haçla göğe doğru yükseliyor, köy meydanının çevresine sere serpe yayılmış papaz ve tüccar evleri hâlâ yerli yerinde duruyor ve Koşevoy'un kendi kağşamış evinin üstündeki kavak hâlâ aynı gösterişsiz, yumuşacık dille fısıldıyordu. Yalnız sokakların üstüne bir örümcek ağı gibi çökmüş olan derin sessizlikte olağanüstü heyecan verici bir hal vardı. Evlerin panjurları sımsıkı kapalıydı; bazı kapılar payandalar çakılarak kapatılmıştı, ama çoğununki ardına kadar açık duruyordu. Sanki köyden ağır ağır bir veba geçmiş ve avlularda, sokaklarda insan bırakmamış, evleri bir boşluk, bir terk edilmişlikle doldurmuştu. Ne bir insan sesi, bir inek böğürmesi ne de bir horozun ötüşü duyuluyordu. Yalnız sundurmaların saçakları altında, karaçalıların üstünde serçeler cıvıldaşıyordu.

Mişa atını doğruca evine sürdü. Ailesinden kimse onu karşılamaya çıkmadı. Merdiven başındaki kapı ardına kadar açıktı ve eşikte eski ayak sargıları, kandan simsiyah kesilmiş bir yara sargısı, çürümeye başlamış, üstüne sinekler üşüşmüş tavuk kafaları ve tüyleri duruyordu. Birkaç gün önce Kızıl Ordu erlerinin evin içinde yemek yedikleri anlaşılıyordu: Yerlere çanak çömlek parçaları, sıyrılmış tavuk kemikleri, sigara izmaritleri ve yırtılmış kâğıt parçaları saçılmıştı. Mişa ön odaya geçti. Orada her şey eskisi gibiydi. Ama dikkat etti, güzün kavunların istiflendiği mahzene açılan çift kanatlı kapağın bir kanadının hafif kaldırılmış olduğunu gördü.

Mişa'nın anası, çocuklar bulamasın diye kurutulmuş elmaları orada saklardı. Bunu hatırlayan Mişa kapağın yanına yaklaştı. 'Yoksa anam beni bekliyor muydu? Belki de mahzene benim için bir şeyler saklamıştır,' diye düşündü. Kılıcını çekip ucuyla kapağı kaldırdı. Mahzenden bir rutubet ve küf kokusu yükseldi. Mişa diz üstü çöküp

içeriye baktı ve o karanlıkta yarım şişe votka, içinde pişirilmiş yumurtalar olan bir tava, farelerin yarısını yediği bir parça ekmek ve tahta maşrapayla örtülü ufak bir testiyi gözleri seçebildi; bunların hepsi de yayılı bir masa örtüsünün üstünde duruyordu. Demek yaşlı anası onu bekliyormuş! Bir misafiri karşılar gibi hazırlık yapmış onun için. Mahzenden aşağı sarkarak inerken, yüreği sevgi ve hoşnutlukla titredi. Kirişlerden birine asılı çadır bezinden bir torba buldu. Torbayı indirdi; içinde, hepsi de tertemiz yıkanmış, ütülenmiş, katlanmış kendi iç çamaşırları vardı. Fareler bütün yiyecekleri murdar etmişti, yalnız sütle votkaya dokunamamıştı: Mişa votkayı, kaymak bağlamış soğuk sütü seve seve içti, çamaşırları alıp dışarı çıktı.

Anası Don'un karşı kıyısına geçmiş olmalıydı herhalde. 'Burada kalmaya korktu mutlaka, iyi etmiş de gitmiş, yoksa Kazaklar onu öldürürdü,' diye düşündü. 'Benim yüzümden ona yapmadıklarını bırakmamışlardır.' Evden çıktı, atını çözdü, ama dosdoğru Melehov'lara gitmek istemedi. Melehov'ların evi doğrudan Don'a bakıyordu, karşı kıyıdaki iyi bir nişancı kendisini rahatlıkla zımbalayabilirdi. Korşunov'lara gitmeyi, hava kararınca meydan yerine dönüp karanlıktan yararlanarak, Mokov'la öteki tüccarların ve papazların evlerini ateşe vermeyi kararlaştırdı.

Atını avluların arka tarafından sürüp Korşunov'ların büyük avlusuna vardı, avlu kapısından atıyla girdi, hayvanı bağladı, tam eve girmeye hazırlandığı sırada merdivende ihtiyar Grişaka gözüktü. Bembeyaz başı titriyordu, feri kaçmış gözlerini de körler gibi kısmıştı. Kırmızı klapalı eski Kazak üniformasının düğmeleri özenle iliklenmişti, ama pantolonu bacaklarından kayıyor ve düşmesin diye onu ihtiyar eliyle tutuyordu.

Mişa merdivenin yanında durup kamçısını sallayarak, "Nasılsın dede?" diye sordu. İhtiyar cevap vermedi. Sert bakışlarında öfke ve hoşnutsuzluk okunuyordu.

"Nasılsın?" diye sesini yükseltti Mişa.

Grişaka isteksiz isteksiz, "Çok şükür!" diye cevap verdi. Mişa'yı aynı sert bakışlarla, dikkatle süzmeye devam ediyordu. Mişa bacaklarını iki yana açmış, kız gibi dolgun dudakları sımsıkı kapalı, kaşları

çatılmış, kamçısıyla oynayarak sakin bir tavırla duruyordu basamağın önünde.

"Don'un öte yakasına niye geçmedin sen Grişaka Dede?" diye sordu Mişa.

"Kimsin sen?" dedi ihtiyar.

"Mişa Koşevoy."

"Akim'in oğlu mu? Hani bizim yanımızda çalışırdı?"

"İyi bildin."

"Demek sensin öyle mi? Seni vaftiz ettiler değil mi Mişa? Doğrusu çok iyi bir insan olmuşsun sonradan! Baban gibi. O da bedava tarafından para kazanmak isterdi, sen de ona çektin öyle mi?"

Mişa eldivenlerinden birini çıkardı, kaşları daha çatıldı.

"Benim kim olduğum, adımın ne olduğu seni ilgilendirmez. Sen neden Don'u geçmedin onu soruyorum ben?"

"Gitmek istemedim, gitmedim. Peki senin niyetin ne? İsa düşmanlarının hizmetine mi girdin? Kasketinde kızıl yıldız mı var? Köpoğlu köpek seni, kendi köylülerine mi karşı çıkıyorsun?" Sendeleye sendeleye basamaklardan indi.

Korşunov'lar Don'un karşı kıyısına kaçalı beri çok az yemek yediği belliydi Grişaka Dedenin. Ailesi kendisini terk ettikten sonra çökmüş, kurumuştu; şimdi karşısına çıkan Mişa'ya şaşkınlık ve öfkeyle bakıyordu.

"Evet, onlara karşı savaşıyorum," diye cevap verdi Mişa. "Yakında hepsini deliğe tıkacağız onların."

"Kutsal Kitap ne diyor ama? 'Ölçtüğünüz ölçü ile size ölçülecektir.'"

"Kutsal yazıları bana tekrarlamana gerek yok ihtiyar! Buraya bunun için gelmedim ben. Çabuk çık bu evden dışarı!" dedi Mişa sert bir sesle.

"Niye?"

"Niyesi miyesi yok! Çık diyorum sana!"

"Evimden bir yere ayrılmam ben. Ne yapacağını biliyorum. Sen İsa düşmanlarının uşağısın, kasketinde onların damgasını taşıyorsun. Kutsal Kitap bildiriyordu zaten, işte yazılanlar da çıkıyor demek. Oğul ataya, kardeş kardeşe karşı çıkacak..."

"Şimdi beni şaşırtmaya çalışma. Burada kardeş mardeş söz konusu değil, basit bir aritmetik işi bu. Babam öldüğü güne kadar sizin için çalıştı. Savaştan önce de ben çalıştım, çalışmaktan imanım gevredi sizin hesabınıza, şimdi hesaplaşma vakti geldi işte. Çık o evden dışarı, evi ateşe vereceğim. Yaşam boyu hep güzel bir evde oturdun, ama şimdi sen de bizim gibi saz damlı kulübelerde oturacaksın. Anladın mı ihtiyar?"

"Evet, anladım. İş buraya vardı demek. Peygamber İşaya'nın kitabında böyle yazıyor: 'Ve öldürülmüş olanları dışarı atacaklar ve leşlerinin kokusu çıkacak ve kanları ile dağlar eriyecek.'"

"Burada senin paşa gönlünü eğlendirecek vaktim yok benim!" dedi Mişa öfkeyle ama bağırmadan. "Çıkacak mısın?"

"Hayır, düşman."

"Bu savaş senin gibi inatçılar yüzünden sürüp gidiyor böyle. Halkı kışkırtan, Sovyet Hükümetine karşı ayaklandıranlar hep senin gibiler," diyerek aceleyle tüfeğini omzundan sıyırdı aldı Mişa.

Silah sesiyle birlikte Grişaka yüzükoyun serildi yere, ama düşerken de yarı anlaşılır bir şekilde mırıldandı:

"Benim değil. Senin dediğin olur. Yarabbi, al bu kulunu..." İnledi, beyaz sakallarından aşağı kan süzüldü.

Mişa ihtiyarın cesedi üzerinden iğrenircesine atlayıp koşa koşa merdivenleri çıkarken, "Alacaktır seni!" dedi.

Rüzgârın merdiven başına yığdığı kuru yapraklar, çalı çırpı, pespembe bir alevle parladı; mutfağa bağlı kileri sundurmadan ayıran bölmenin tahta kaplamaları çabucak alev aldı. Duman çatıya kadar yükseldi, burula burula odalara doldu. Mişa sundurmayla samanlığı ateşe verdiğinde, evin içinden alevler dışarı vurmaya, panjurların çam tahtalarını yalamaya, dillerini çatıya doğru uzatmaya başlamıştı bile.

Mişa karanlık basana kadar yakınlardaki bir koruda, şerbetçiotları ve alıçların gölgesinde yattı. Ayağına köstek vurulu atı yanı başında tembel tembel otluyordu. Akşam bastırırken, susayan hayvan kişneyip sahibini uyandırdı. Mişa kalktı, hayvanı meyve bahçesindeki kuyuda suvardı, eyerini vurup bindi, sokağa çıktı. Korşunov'ların avlusunda kömür haline gelmiş çiftlik araçlarından hâlâ keskin kokulu bir du-

man yükseliyordu; evden kala kala yüksek taş temellerle, yarı yıkılmış ocağın isli bacası kalmıştı geriye.

Mişa atını doğruca Melehov'ların avlusuna sürdü. Avlu kapısından girerken, eteğine yonga doldurmakta olan İlyiniçna'yı gördü.

Mişa sevgi dolu bir sesle, "Merhaba teyzeciğim!" diye seslendi. İlyiniçna onu görünce korkusundan dilini yuttu, bir cevap veremedi, elleri yanına düştü, yongalar önlüğünden döküldü.

"Nasılsın teyzeciğim?"

"Çok şükür!.. Çok şükür!" diyebildi İlyiniçna.

"Sağ ve sağlıklısın ya?"

"Sağım, ama sağlıklı mıyım değil miyim sorma bana."

Mişa yere inip İlyiniçna'ya doğru yürürken, "Kazakların nerede?" diye sordu.

"Don'un öbür yakasındalar..."

"Kadetlerin gelmesini mi bekliyorlar?"

"Ben erkek işine karışmam... Böyle şeylerden hiç anlamam..."

"Yevdokiya Panteleyevna evde mi acaba?"

"O da Don'un öbür yakasına gitti."

"Niye hepsi giderler sanki?" Mişa'nın sesi önce titrek çıkmıştı, sonra öfkeyle sertleşti. "Sana şunu söyleyeyim ki teyze, oğlun Gregor, Sovyet Hükümetinin en büyük düşmanı oldu. Biz öbür kıyıya geçtiğimizde ilk önce o çekilecektir ipe. Ama Panteley Prokofyeviç'in evden kaçmasına gerek yoktu. O hem yaşlı, hem topal, evde oturabilirdi..."

"Ölümünü beklemek için mi?" diye tersler gibi sordu İlyiniçna ve tekrar yongaları toplayıp önlüğüne doldurmaya başladı.

"Ölüm ondan çok uzak. Belki biraz kamçı yerdi, ama kimse öldürmezdi onu. Ama ben buraya bunları konuşmaya gelmedim." Göğsündeki saat kösteğini düzeltti. "Yevdokiya Panteleyevna'yı ziyarete geldim; onun da Don'u geçmiş olmasına çok üzüldüm, ama anası olduğun için sana söylüyorum; uzun zamandan beri onu istiyorum, ama şu sıralarda kızlarla uğraşacak vaktimiz olmuyor; karşı-devrimcilerle savaşıyor, acımadan da tepeliyoruz onları. Bu iş bitip de her yanda Sovyet Hükümeti kurulur kurulmaz, o zaman senden Yevdokiya'nı isteteceğim."

"Şimdi böyle şeylerden söz edecek zaman değil."

"Tam zamanıdır!" diyerek kaşlarını çatan Mişa'nın iki kaşı arasında inatçı bir kırışık belirdi. "Nişanlanmak için zaman uygun değil ama bu konuda konuşabiliriz. İstediğim vakit serbest olamıyorum ki! Bugün buradayım, bakarsın yarın Don'un öbür yakasına gönderirler beni. İşte onun için seni uyarıyorum. Yevdokiya'yı başka birine vermeye kalkma sakın, yoksa senin için kötü olur. Eğer alayımdan öldüğüm haberini alırsan, ancak o zaman başkasıyla evlendirebilirsin onu. Ama şimdi kimseye veremezsin, çünkü birbirimizi seviyoruz. Ona hediye filan getiremedim, çünkü hediye alacak bir yer bulamadım şu sıralarda; ama eğer burjuva tüccarların evlerinde hoşuna giden bir şey olursa, sen bana söyle yeter, hemen gider alır buraya getiririm..."

"Tanrı esirgesin! Ben hiç başkasının malına el sürmedim daha."

"Eh, sen bilirsin. Eğer onu benden önce görecek olursan, Dunya'ya selamlarımı söyle. Şimdilik hoşça kal Teyze. Dediklerimi unutma sakın."

İlyiniçna cevap vermeden eve girdi. Mişa da at binip meydana doğru yollandı.

Meydanda kum gibi Kızıl Ordu askerlerinin kaynadığını gördü; geceyi geçirmek için tepelerden köye inmişlerdi. Sokaklarda askerlerin heyecanlı sesleri duyuluyordu. Irmağın kıyısındaki ileri karakol noktasına hafif makineli tüfek götürmekte olan üç Kızıl Mişa'yı durdurup belgelerini inceledi. Mişa, Semyon Çugun'un evi önünde dört Kızılla daha karşılaştı. İkisi, bir el arabasıyla yulaf çekerek, öbür ikisi de ayaklı bir dikiş makinesiyle bir çuval un taşıyarak Semyon'un veremli karısına yardım ediyordu. Kadın Mişa'yı tanıyarak selamladı.

"Nedir o elinizdekiler?" diye sordu Mişa.

"Bu emekçi kadını kalkındırmaya çalışıyoruz. Burjuvalara ait bir dikiş makinesiyle biraz un veriyoruz ona," diye Kızıl Ordu erlerinden biri canlı bir sesle bağırdı.

• • •

Mişa, tüccar Mokov'la başka tüccarlara, papazlara ve hepsi Donets'in öbür yanına kaçan başka üç zengin Kazak'a ait yedi evi daha ateşe verdi; köyden ancak bu işleri bitirdikten sonra ayrıldı. Tepeye

çıkıp atının başını çevirdi. Aşağıda, Tatarski'de, arkalarında kıvılcımdan koca koca kuyruklar bırakan kızıl alevler kapkara göğe yükseliyordu. Alevlerin görüntüsü Don'un hızla akan sularında yansıyor ve rüzgârın önünde batıya doğru kıvrılarak binaları aç aç yutuyordu.

Bozkırın doğusundan hafif bir meltem esiyordu. Meltem alevleri coşturuyor ve kararmış kor parçalarını ta uzaklara savuruyordu.

ÜÇÜNCÜ KİTABIN SONU